הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ח

ספרא

זיקוקין דנורא וביעורין דאשא

סירוש נאה ונחמד על הספר הקדוש והנורא

תנא דבי אליהו

אשר מעולם מסיס קדמוניות לא היו יכולים להבין בספר הקדוש הזה מחמת רבוי המעיות זולת העמוקות והסתומות והממוהות שבו, וסיס הספר הקדוש בחזון הסמוס ומין דורש, ועתה הגיע עת לעון מתת הסס יתברך שמו ויאופיע רוח דעה ביה והשכל על היושיע והזקן זה קנה חכמה המולני המקובל ועלה עליו קלח דלה פסיק ברמוי להיות רוח קדישא ועהרה שורה עליו ויסבו רבנן עיניהו בשמואל הקטן, מאר זכה וזיכה מה הרבים להגיה ולפרש מה הספר הקדוש הזה בדרך ממה ויציב ונכון, עם כמה פסוקים ומאמרים עמוקים וסתומים, ובפרט במוצש"ק הוא סגולה מיוחדת ללמוד בסה"ק הזה. סודות מרמזים ונפלאים רזי דרזין מאר לא שמעה אזן מעולם.

סגולה גדולה לאהבת תורה וליר"ש ללמוד בסה"ק הזה. עיין דף י"א ע' א' וזל"ק חברתי החבור הזה כדי לזכות את הרבים שכל מי שיקרא בו מובטח אני בו שיעורר לבבו לעסוק בתורה ובמצות לשמה ויעשה מלבוש קדוש לנשמתו וכו' שלא תעמוד נשמתו ערומה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה וכו', ובפרט במוצש"ק הוא סגולה מיוחדת ללמוד בסה"ק הזה.

חלק שני

סדר אליהו זוטא

יצא לאור ע"י אלימלך ווידער
148 ראדני סטריט, ברוקלין 11, נ. י.

בס"ד

ספר זה נסרק ונעבד ע"י
"יודאיקה אימג' אוצרות התורה בע"מ".
ניתנת רשות ל"היברא בוקס" שע"י חיים רוזנברג"
להכניסו לאתר ולהפיצו לצורך שימוש אישי בלבד.
<u>וזאת למודעי</u>
אין רשות לאף אחד להדפיסו או להעתיקו
בכל אופן שהוא או בכל אמצעי שהוא
בין בחינם בין בשכר בין ליחיד בין לרבים

ניתן להשיג עותק מספר זה ועוד ספרים
וכן התוכנה אוצרות התורה המשולבת
(בשילוב אוצר הפוסקים)
אצל:
בית ספריית מורגנשטרן
רחוב רבא 14 ת.ד. 3620 אשדוד
טלפון 08-866-0821 פקס 08-866-5059

OTZROT HATORAH
THE MORGENSTERN LIBRARY
14 RAVAH STREET
P.O.B.3620 ASDOD, ISRAEL
Email- kidosheypolin@bezeqint.net

This sefer has been provided by
Judaica Image OTZROT HATORAH for individual use only.
All rights reserved by Judaica Image OTZROT HATORAH.
Permission is only granted to Hebrew Books Org.
No Permission is granted (in any form to distribute these books)
to anyone else even if they don't sell them.

מכירה הראשית באמעריקא:
יוסף וויים, 162 ראָס סטריט, ברוקלין, נ. י.

מכירה הראשית באיראָפּע:
בית מסחר ספרים „ים"
יצחק מענצער, אַנטוואַרפּען, לנג קיעווויט סטריט 113

Printed in U.S.A. by
EDISON LITHOGRAPHING CORP.
גראס אונד ווייס
111 Hudson Street
New York 13, N. Y.

ספרא

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פירוש נפלא ומחמד על הספר הקדוש והטורח בוליגא קדישא

סדר אליהו רבא ואליהו זוטא

הנקרא בכלל בשם

תנא דבי אליהו

שרוא דבריס עמיקין ומחוקים מדבש ונופת צופים ומצלים נמיס המוסכים עם לבו של אדם ומוסעים מוחו מעמוס כל רע ומסגרים מוחו על עמוס הסוב. עם בחור מספיק והגה"ס מלורפת ומזוקקת ומפולה כולא נקיה ומטופה כי"ג נפה כי"ג מדות שהאורים נדרשת בהן ונקראת בשם זיקוקין דנורא וביעורין דאשא כשמו כן הוא כספרים יפהין סלע ממחלק לכמה זיקוקי"ן דעור"ת כוללהון ניצוצין קדושין פאורין ומאיר מעולם מכמה שניס קדמוניות מאיר מהימת התלמוד עד היום הזה לא היו יכולין להבין בספר הקדוש הזה מפילו פרק אחד על בוריו ומפתחו מחתם ריבוי המעיוות שבו כי אין בו עוס עורה ומורה מאיר אין בם כמס וכמה הסידות ויחרות ומהופכות מה שכתוב למעלה שייך למטה ומה שכתוב למטה שייך למעלה אולת העמוקות והסהומות והמתוסות שבו ואין עוס חבור וקישור למאמר אחד על חבירו כן למעלה סימט אין למטה מאיר מי מאיר לפרש ולפניס ע"פ השכל מטעמי כמו שכתב גאון אחד בהקדמה והיה הס' הקדוש הזה כחתן בהתום מאיר נס כי יוכן על יד יודע ספר לומר קרא נא זה ויאמר לא כי התום הוא וע"י זה היה מומח הס' הקדוש הזה בלרנג הספרים בקרן זוית ואין דורש לעיין בו ועמה הניע עת רצון מלא הבס יתברך ויתעלה שאוק לאדם דעת ומלמד לאומם בינה והשכל שחק והופיע לוח דעה בינה והשכל ממרוס הקדמו על היסוד וזאק זה קצה חכמה החלוף בהאורני המקובל המופלא מים חסיד ועניו מאד מאד שפל ברך שייף שייל שייף מפיק וגריס בעורייתא חדיתא וכיסי הסיב מעון בחוכמתו ומיתו מחזיק טיבותא לעפיסי ועליו נאמר כי חסיד כי עניו מתלמידיו של הלל ויצא עליו קול דלא פסיק ומרגלא בפומא דמיתבי ארעא לחיות רוח קדישא ומסדרי אורס עליו ויהבו רבנן עיניהו בשמוע"ל הקט"ן לאאר מרוב פריסותו והסידותו ועמוהמותו זכה וזיכה את הרבים להגיה ולפרש הספר הקדוש הזה בדרך אמת ויציב ונכון בחור מחמד מאיר לא יעבינו כסף וזהב וכחם אודם פטדה וברקת וכל מיני מרגליות ואבני טוסס ויאפה ומגב אורחא קא מפטע לן בזה הבאור כמה וכמה עמוקים ומתמיהים עמוקים וסחוביס ובפרט מספר הזוהר הקדוש סודות ערבים ומגלפים מתומים וסהומים כזי רזין דאיהי דסתרין מאיר אין רואה כל אלה דבריס מאיר לא אמעט פיזן מעולם כאאר עיניכס מחזה מיתריס באאר די זיקוקי"ן דנור"א וביעורי"ן דאש"א מתן מעייל ב"ר נפח"פ ונ"ר ב"ר ג"ר לחתן. ועדיין אריכין אם למודעי מודעם רבו לאו לכל בר בי רב ולכל בר דעת ובר מכיס שהרב המחבר מצניע לח בני ישראל כילדים והתלמיס בלבוש"ת ובעיט"ם בשד"ה דמק"ל תפוחי"ן קדישין אם תפילו ואם תעורבו לח מתשבותיכס עד שתחפלו מהבת הבחו"ר הזה שלא תקפלו בזריזות ובמהירות לעיין בחבור הקדוש הזה עד שתקראו בתחלס שקדמות מר קדישין של הספר הזה מרפשה לפופה בדקדוק נאור כי בהקדמה הזאת תודיע לכס פיזאו דרך היפר ונהלון יפהון אור האורס שלא תכשלו ובאיזה פופן שתלמדו שפיר הקדוש הזה לפי דבי אליהו עם הבאור שעליו שתעייף סביב תחלה בנוסחת היפה ותח"כ בסטת החדשה עם הבאור ופז תגליהו ותלבו בגמח דרכס :

חלק שני

סדר אליהו זוטא

תנא דבי אליהו פרק א סדר אליהו זוטא

מסחא היסנה

פרק א מעשה דבי אליהו הנביא אמרו עליו לעולם יהא אדם ערום ביראה ומענה רך משיב חמה ומרבה שלום עם אביו ועם אמו ועם רבו ועם חבירו ואפילו עם גוי בשוק. כדי שיהא אהוב מלמעלה ואהוב

נוסחא החדשה

פרק א (ה) **מעשה** דבי אליהו הנביא. (ב) אמרו רז"ל לעולם יהא אדם ערום ביראה (ג) ומענה רך משיב חמה ומרבה שלום עם אביו ואמו ועם רבו ועם חבירו ואפי' עם גוי בשוק. כדי שיהא אהוב מלמעלה ונחמד מלמטה וכדי שיהא מקובל על הבריות וכדי שיתמלאו כל ימיו בטובה. (ד) וארז"ל בזמן שישראל שרוין בצער

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פרק א (ה) **מעשה** דבי אליהו הנביא. פי' לפיכך פתח זה החלק הסמי של ספר תמת דבי אליהו הנקרא בשם סדר אליהו זוטא במלות מעשה דבי אליהו הנביא משום דחם הסד"ח שמת יקשה אדם למה מחלק זה הספר הנקרא בשם חד"א לשמי חלקים. ומפי' מה"ל לכך נחלק לשמי חלקים משום שסיים רוסם ליתן ריוח בין הדבקים כדי להחבונן בו היטב ולהדר ולחזור פעמים ושלש על החלק הראשון שיהא בקי בו קודם שיבא אל החלק האמי. אם כן לפי זה יקשה דהוה ליה לחלק הספר הזה לשמי חלקים שוה בשוה ולמה עשה מה החלק הראשון גדול יותר מרובע חלקים מן החלק הב'. לכן פתח זה החלק האמי במלות מעשה דבי אליהו הנביא לומר לך שעל ידי מעשה שמירע לרב ענן עם אליהו הנביא לכך נחלק זה שחלק הקטן של הספר הזה מן החלק הגדול ועל ידי מזה מעשה נקרא החלק הראשון בשם סדר אליהו רבא והוא גדול מרובע חלקים והחלק האמי נקרא בשם סדר אליהו זוטא והוא קטן מאוד רק חלק אחד. והמעשה הזה מבר בשם' כחובות פי"ב וז"ל רב ענן חייתי ליה ההוא גברא בשוקא דנהלדי דבי גילי ס"ל מתי עבידתיך ס"ל דיממ פיים לי לא קביל מיניה וס"ל פסילנא לך לדיממ שדריה לקמיה דרב נחמן ושלח ליה לדייניה מר לסהוא גברא לשלם ענן פסילנא ליה לדייניה אמר רב נחמן מדשלח לי הכי ש"מ קריביה הוא הוה קאים דיממ דיממי קאים אמר הבי עשה והכי עשה עשה דכבוד תורה עדיף מלקייניה לדיממ דיממי ולחתיה לדיממ כיון דחזא בעל דיניה יקרא דשקא עביד ליה לחתיה מעלחיה והוה רגיל ענן דשליחו מסחטי בהדייה דחתי שליחו נביה דהוה מהני ליה סדרא דשליחו כיון דעביד הכי מיסחלק יהיב כחטייתא ובעי רחמי ושחא כי שחא הוה מיבעית ליה בחיקיה ועבד תיבותא ושחיה ויהיב קמיה עד דשפיק ליה סדרייה וסייע לשמרי סדר שליחו רבא סדר שליחו זוטא. ופירש רש"י ז"ל סדר שליחו רבא מה שלמד תון לחיבה סדר שליחו זוטא מה שלמד בחוך שחיבה. וכחבו שהוספות שמר ר"י לפי שהשיק בלימודו רב ענן משום הכי חלקו לשמי שדרים ובשעה רשחון לשד ממנו יותר מן מרובע ידוע משום הכי קרי לרשחון סדר שליחו רבא ולבחרא קרי סדר שליחו זוטא עד כאן לשונו. וזה הפרק נשמך על מה שסיים הפרק בסוף סדר שליחו רבא מעניין שלדיקים שיעמדו בחחיית השחים לימות בן דוד שחיון חוזרין לעפרן והיינך יזכו לכבוד גדול ולמעלות גדולות כמו שפרשתי שם בס"ד. מכל מקום לא ידעינן מיזה בקרא לדיק שיזכה לכבוד הגדול הזה ולמעלות הגדולות שהלה לכן פתח זה הסדר שליחו זוטא לפרש מיזהו הלדיק הזה שיזכה לאותו הכבוד הגדול ולאותן השעלות הגדולות שיהא ערוס בירחה ומעשה רך ומשיב חמה וכו' וממה דסיים סדר שליחו רבא כו פתח סדר שליחו זוטא: (ב) ומ"ש חרז"ל לעולם יהא אדם ערום בירחה כו'. מאמר זה זכרו רז"ל בשם' בריבות פ"ב דף י"ז ע"ב ופרש"י ז"ל ערום בירחה להעריס בכל מיני ערמה לירחה בורחו עכ"ל. כ"ל כמו שאדם חושב מחשבות ותחבולות תמיד ביום ובלילה בכל עת ורגע שילך יפהדל בכל מיני מעה ומהן ומחורש כדי שירויח הרבה מעות לשמעב בעה"ז ומכ"ש שיחשוב יותר ויותר מחשבות והשבולות תמיד ביום ובלילה בכל עת ורגע שילך יעמדל בחורים ומעשים טובים כדי שירויח מזה הרבה להחעשר בעה"ב שכולו טוב ומרוך: (ג) ומ"ש ומעשה רך. פי' שלא ידבר בלשון עזות וקשה ובקול רם שלא ירגיל את עלמו לדבר בלשון רכה ועשה ובקול נמוך: (ד) ומ"ש ומרז"ל בזמן שישרחל שרויין בלעב וכו'. הנוסחא היסנה שחשה מאוד והנוסחא החחני' היא כדחי' בפ"ק דחעניח כמו שהחקחיו משם. ונשמך המחמר הזה של המחמר האחר מקודם למה שחמר שיהא אדם ערום בירחה וכו' וזה הוא ג"כ ערמה לירחה שיהיה אדם בוהר ושער של האבור עם שאבור גם ש"מ מקודם שיעשה אדם מעשים טובים כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למשה ויהא מקובל על הבריות כדי שיבלה כל ימיו בטובה כל זחת יהא לו אם לא יפרוש מן האבור שלא מלעבר עם האבור לא יהא אהוב למעלה ונחמד למשה ומקובל על הבריות ויבלה ימיו בטובה משל"ה אם הוא פורש מן האבור מוכל ושותה ופוב לו ולים מלעבר עם האבור לא לים אהוב למעלה שאלי המלאכים שונאים אותו ואומרים לו בהסכמת הקב"ה ושחולין של מעלה שלא יזכה לרחות בנחמות לבור וגם לים נחמד למשה ולים מקובל על הבריות משום שאות פורש אם עלמו מלעבר ולים מלעבר אם עלמו בהרה שאלא וגם לים מבלה את ימיו בטובה שאלי לים זוכה לרחות

בנחמות

נוסחא הישנה

בצער ופירש אחד מהם (ס) באים שני מלאכי השרת ומניחין לו את ידיהם על ראשו ואומרים פלוני זה שפירש את עצמו מן הצבור אל יראה בנחמת צבור . אלא בזמן שהצבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלום עלי נפשי . ואם עושה כן . (ו) עליו הכתוב אומר (ישעיה כב) והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחט צאן אכול בשר ושתות יין וגו' . (ז) מה כתיב בתריה ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון . (ח) עד כאן מדת בינונים . אבל במדת רשעים מה כתיב (שם ט) אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר גדול יתר מאוד . (ט) מה כתיב בתריה הצדיק אבד ואין איש שם על לב וגו'. אלא יצער אדם את עצמו עם הצבור שכן מצינו במרע"ה שהיה מצער את עצמו עם הצבור שנ' (שמות יז) וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה . וכי לא היה לו למשה כר אחת או כסת אחת לישב עליה . אלא כך אמר משה הואיל וישראל שרוין בצער אף אני אהיה עמהם בצער . וכל המצער את עצמו עם הצבור הוא זוכה ורואה בנחמות צבור . ושמא יאמר אדם מי מעיד בי אבני ביתו וקורות ביתו של אדם מעידין עליו שנא' (חבקוק ב) (י) כי אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה . דבי רב שילא אמרי שני מלאכי השרת המלוין את האדם שנ' (תהלים צא) כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך

מלמטה כדי שיהא מקובל על הבריות כדי שיתמלא כל ימיו למובה הצדיק אבד ואין שם על לב מכאן אמרו כל המצער עצמו עם הצבור זוכה ורואה בנחמות ציבור שנאמ' וידי משה כבדים וכי לא היה לו למשה כר או כסת לישב עליה אלא כך אמר משה הואיל והציבור שרוי בצער אף אני אהיה עמהם בצער ואשרי מי שמצער עצמו עם הציבור לא יראה אדם הציבור שרוים בצער והוא הולך לביתו ויאכל וישתה ויאמר שלום עלי נפשי ואם עשה כן עליו הכתוב אומר הנה ששון ושמחה הרוג וגו' מה כתיב אחריו ונגלה באזני ה' צבאות זה ענין ביטנים ענין הרשעים מה הוא אומר אתיו אקחה יין ונסבאה שכר משם רבי אליהו אמרי לעולם יהא אדם כשור לעול וכחמ' למשוי כבהמה שחורשת בגבעה כך יהא עוסק בדברי תורה שנאמר אשריכם זורעי על כל מים אשריהן ישראל בזמן שהן עוסקין בתורה ובגמילות חסד יצרם מסור

הן

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

בגחמות לבור ומובחם . ומאמר זה הובא ג"כ למעלה בסדר אליהו רבה חלק לאמון בפרק עשרים וחמשה בשם פרשתיו בתריבות בשר חימר ע"ש : (ה) ומ"ש בשין שני מלאכי השרת וכו' . פרש"י ז"ל שם בגמרא מיתי המלאכים המלוין לאדם אחד בימיו ואחד בשמלו דכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך : (ו) ומ"ש עליו הכתוב אומר והנה ששון ושמחה הרוג בקר וגו' . ומ"ח מכלן דזה הפסוק הוא קאי על הזמן שהצבור שרוי בצער דלמא אפי' בזמן שהצבור שרוי בצער אסור לאכול יותר מכדי חיותו . וי"ל דילפינן מן הפסוק הסמוך לו שהקדים דכתיב ויקרא ה' אלהיים בבחות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק וכתם שתון ושמחה הרוג בקר ושחט צאן וגו' הרי מוכח דקאי על הזמן שהצבור שרוי בצער וק"ל : (ז) ומ"ש מה כתיב בתריה ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר עון זה לכם עד תמותון . ופ"ח מאי מיכפת להם לרשעים בך וכלא סוף כל הקדם למות בין הצדיקים ובין הרשעים . וי"ל כמו שהרגש יומן שם עדן דימותון למותא מייתי לעולם הבא : (ח) ומ"ש עד כאן מדת בינונים . פרש"י ז"ל שאם ירצים מן המיתה כדכתיב בהו כי מחר נמות עכ"ל . אבל הרשעים נמורים אינם ירצים מן המיתה דלא כתיב בהו כי מחר נמות אלא שם אומרים נאבדה שכר ויהי כזה יום מחר גדול יתר מאוד וק"ל : (ט) ומ"ש מה כתיב בהריה הצדיק אבד ואין איש שם על לב ותמני הסד נאספו באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק . ופרש"י ז"ל אין אדם שם על לב מפני מה הוא מפני שלא יצטער הצדיק בשעה הרעה שהיה נזירה מלפניו לא מפני רעות של אלו נאסף הצדיק באין הקב"ה רוצה שיבקש עליהם רחמים עכ"ל : (י) ומ"ש שמאמר ואבן מקיר תזעק וכפים מעץ יענבה . פרש"י ז"ל כפים שלי לבוה האמורה בין שני הבבי עליה עכ"ל וע"ש בפי' הרמב"ם ז"ל בתריסה ויומשם לך

מאד

נוסחא הישנה

בידם ולא הן מסורין ביד יצרם אין זריעה אלא צדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים כיון שקרא אדם נביאים וכתובי' שנה משנה מדרש הלכות ואגדות שנה הגמרא שנה הפלפול מיד רוח הקודש שורה עליו שנאמר ורוח ה' דבר ביומלתו על לשוני פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום ומצאני קסדור אחד זנתן לי שלום ולא הכירני אמר לי רבי מאי זה מקום אתה אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל רבנן אני אמר לי רבי בא ושב עמי במקומי שאני רואה אותך ואני אתן לך חטין ושעורין ופול ועדשין וכל מיני קטניות אמרתי לו בני אם אתה נותן לי אלף אלפים דינרי זהב איני מניח מקום תורה ודר במקום שאין בו תורה אמר לי בני למה שלא תרב העולם

הן מעידין עליו. רבי חידקא אומר נשמתו של אדם היא מעידה עליו (יח) שנ' (משלי כז) משוכבת חיקך שמור פתחי פיך. וי"א איבריו של אדם מעידין בו (יט) שנא' אתם עדי נאם ה'. (כ) משום רבי אליהו אמרו לעולם יהא אדם (כא) כשור לעול וכחמור למשוי וכבהמה שחורשת בבקעה ובשדה כך יהא אדם עוסק וחורש בדברי תורה בכל יום תמיד שנא' (ישעיה לב) אשריכם זורעי על כל מים ואין מים אלא דברי תורה שנא' הוי כל צמא לכו למים. (כב) אשריהן ישראל בזמן שהן עוסקין בתורה ובגמילות חסדים אז יצרם מסור בידם ולא הן מסורין ביד יצרם שנ' אשריכם זורעי על כל מים ואין זריעה אלא צדקה שנ' זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד ואין מים אלא תורה שנ' הוי כל צמא לכו למים. (כג) וכיון שקרא אדם תורה נביאים וכתובים ושנה משנה ומדרש והלכות ואגדות ושנה הגמרא ושנה הפלפול לשמה מיד רוח הקודש שורה עליו שנא' (שמואל ב כג) רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני. (כד) פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום ומצאני קסדור אחד (פי' רש"י ז"ל בגמ' ממוסה לחד) ונתן לי שלום ולא הכירני ואמר לי רבי מאיזה מקום אתה ואמרתי לו מעיר גדולה של

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

שמור: (יח) ומ"ש שמ' משוכבת חיקך שמור פתחי פיך. פי' וכיצד דקדק על תמימו ברע על מעשיו בשלוף ודמו רז"ל שלא יאמר מדם שחטף והקב"ה מוסב שם יצרע"ל ויממול לו ומין היא שלא הקב"ה ומין שלוף שלא הקב"ה שמ' וכו' ע"ש. משוכבת חיקך היא שמור פתחי פיך כ"ל שלא יאמר מוכל ומשחה ומשוס מליך ומשוי וק"ל: (יט) ומ"ש אל תחס עדי נאם כ'. פרש"י ז"ל בגמ' מדכתיב תחס ל' רבים עכ"ל ודו"ק: (יט) ומ"ש לשולם יהא מדם כשור לשול וכו' נכתך ממין זה על מ"ש בריש פרקא לשו"ש יהא מדם ערוס בירושלם וכו' כי נס זה היה מרמס לירושלם וכן מה שהפסיק כמ"ש מיושמר מדם בלדות נשור וכו' היה ג"כ מרמה לירושלם כדפרשתי בסמוך מקודם וסכל ממין מחד הוא ומאמר זה הזכיר ג"כ למעלה בסדר מליהו רבה מלק לחמוך פרק שני ומשחה סמוסחת קלח ושם פירשתי: (יד) ומ"ש יהא מדם חורש בד"ת וכו' שלי מעריכם זורעי על כל מים וכו'. פי' ומיפה דקדק מעלחי רבי. משור והחמור ס"ש מעריך מדם לעשוק בד"ת כשור לשול וכחמור למשוי וק"ל: (טו) ומ"ש מעריכין ישרל וכו' שמ' מעריכם זורעי על כל מים וכו'. מאמר זה ס"ל יוחנן בש"ך בשם בפ"ק דע"ז ופרש"י ז"ל שם מדכתיב בסיפא דקרא מעלחי רבי כלומר שהם מעליכים ומעלחים רבי יהי שרש הכתם על האדם מעליהם לפי שיש"ך קרוי תורת שנאמר ויבא הלך לפים ושעזיר שכ"ל. ולי נרחה מדכתיב בסוף הפסוק מעלחי רבי והחמור ר"ל שהם מעלחים ומעליכין רבי סיש"ך שהקרא שור וחמור שהוא שור שהשמד שור שהחיק רמז לשרש תכות מזיקין השור והבור והמבעה והחבער שהם פוד מרכש קליפות שהומאם ומחרש מחרש ויש"ך הוא רמז לכוון שהוא שור החיק לשהם וכן החמור הוא ג"כ פוד יש"ך פוד הקליפה וס"ש כידוע למשכילים מבמי השמם ושם"י: (טז) ומ"ש וכיון שקרא אדם וכו' מיד שורה רוח הקודש עליו שנ' רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני. ופרש"י ז"ל שם שהשרש בי רוח קדשו ומדבר בי וכו' ע"ש. וס"ש מכאן ללכך שהם דוד לרוח הקודש מפום דשמק בתורה ובניתים וכחוכים ושהם מפום ומדרש והלכות ושגדות וי"ל דילפיק מן הפסוק דשמר' לו מקודש נשם דוד בן ישי ונו' ונעים זמירות ישרל. ודוד קרא לד"ש זמירות כמ"ש זמירות היו לי מוקין ודוד עשק בד"ש בכל מה שמכר מקודש ס"ש מפום שעשק דוד בד"ש בכל מה שמכר מקודש מפום שכי זכה לרוח הקודש וכן כל אדם יוכל ג"כ לזכות לרוח הקודש אם יעשוק בד"ש בכל מה שמכר כמו שזכה דוד וק"ל: (יז) ומ"ש פעם אחת הייתי עובר וכו'. פי' מכאן מעמה זה

של חכמים ושל סופרים ורבנן אני ואמר לי רבי בא ושב עמי במקומי שאני מראה אותך ואני אתן לך חטין ושעורין ופולין ועדשין וכל מיני קטניות ואמרתי לו בני אפי' אם אתה נותן לי (יח) אלף אלפים דינרי זהב אין אני מניח מקום תורה ואין אני דר במקום שאין בו תורה ואמר לי רבי למה (יט) ואמרתי לו שלא חרב העולם אלא מפני פשעה של תורה (כ) ולא הרבה ארץ ישראל אלא מפני פשעה של תורה וכל הצרות הבאות על ישראל אינם אלא מפני פשעה של תורה משום דגדול ורב הוא לפני הקב"ה פשעה של תורה (כא) שנא' (ירמיה ט) בפשע יעקב כל זאת (כב) ואין זאת אלא תורה שנא' (מיכה ו) מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה.

מיד

נוסחא הישנה

אלא מפני פשעה של תורה ולא הרבה ארץ ישראל אלא מפני פשעה של תורה וכל הצרות הבאות על ישראל גדולה ורב היא לפני הקב"ה פשעה של תורה שהיא שקולה כנגד כל העבירות שנאמר בפשע יעקב כל זאת שהיא ואין זאת אלא תורה שנאמ' מי בכם האיש החכם ויבן את זאת ויאמר ה' על עזבם תורתי אמר ברוך המקום שבחר בכם מכל עובדי כוכבים ומכל הלשונו' ונתן לכם את התורה שאתם בומחין בכל מקום רבי יוסא בן הרכינס התירו צרת הבת לאחין והיה הדבר קשה לחכמים מפני שחכם וזקן וגדול היה ועיניו כהו מלבוא

זיקוקין דנורא ובעורין ראשא

גמ"ס מקודם מענין ד"ח ומעשה זה מדבר ג"כ מענין ד"ח: (יח) ומ"ס אם אתה נותן לי וכו'. פי' כמ"ל בסוף מסכת מכות שכך מירש מעשה כזה לרבי יוסי בן קסמא והשוה ג"כ כך ממוש שכן אמר דוד (כאן' תהלים) טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף וזהב ולא מבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומ"ס לבד שנאמר בהתהלכך תנחה אותך בעת"ז בשכבך תשמור עליך בקבר והקיצות היא תשיחך לעת"כ: (יט) ומ"ס לא חרב העולם ולא הרב ג"י. פי' אם נחרב ג"י הוא דומה כאלו נחרב כל העולם. משום דמ"י היא משחיתה ויסוד כל העולם שנחרב ג"י ניסל מעט הפירות שבכל העולם ולא ירד טל לברכה ושאר דברים רעים הרבה כמו"ל בפרק בחרב לשומה ס"ם בתריכות: (כ) ומ"ס ולא חרבה ג"י אלא מפני פשעה של תורה. פי' אע"פ שהיו לומדים ד"ח מ"מ פשעו בה ולא קיימו מצות שתורה ולא היו לומדים לשמה כמ"ש על מה אבדה הארץ וגו' על עזבם את תורתי ולא הלכו בה אלא לשכר בלבד ולא לשמה ואע"פ שלמדו ד"ח מ"מ עזבו התורה מלקיים תוכה כמו שאמר בסמוך מיד כמ"ד: (כא) ומ"ס שבשעת יעקב כל זאת. פי' משום שבשעת יעקב בכל התורה הנקראת זאת: (כב) ומ"ס ואין זאת אלא תורה שנא' מי האיש החכם ויבן את זאת וגו'. ומ"ת למה לא הביא מן התורה שהתורה נקראת זאת אל' וזאת התורה אשר שם משה וגו'. וי"ל לפי שהיא מן הפסוק וזאת התורה וגו' הוא שמיעת שלא למדו כלל אבל אי הוו למדו ד"ח אע"פ שלא קיימו לא הוה חרב ג"י לכן הביא ראיה מזה הפסוק שבירמיה לומר לך אע"פ שהיו עוסקים בד"ח רק בשעה שלא למדו לשמה ולא ברכו עליה התלה מהוך כך חרב ג"י כדאי' בפרק בהלך דמסכת נדרים ג"ל יהודה אמר רב כ"ל מי האיש החכם ויבן את זאת וגו' על מה אבדה הארץ וגו' ויאמר ה' על עזבם את תורתי דבר זה נאמר לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנ' ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה אלא שלא ברכו בתורה תחלה. וכתב רבינו יונה במגלת סתרים שלו דקרא הכי דייק דאל' שלא ברכו בתורה תחלה אבדה הארץ דאם תיתא על עזבם את תורתי כפשטיה משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה ג"כ כשנאמר לחכמי' ולנביאים למה לא פירשוהו ולאת דבר גלוי היה וקל לפרש אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד ולכן היו סתכמים יהנביאים תמיהים על מה אבדה הארץ עד שפירשו הקב"ה בעצמו שמוע יודע מעמקי הלב אלא סיו מברכין בתורה תחלה כלומר אלא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא רצוי לברך עליה אלא היו עוסקין בה לשמה ומחוך כך היו מזלזלין בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בקומתה ולשמה כמ"ל ודו"ק. ות"ת היתך אמריגן עד השתא שבשעה כשהיו עוסקים בד"ת רק אלא עסקו לשמה ולא היתה חשובה בעיניהם לכן לא היו מברכין עליה כמבר מקודם בתריכות וסם תיתא בפתיחת דפיכה ובתא בפתיחת שניים ות"ל בקיצור מופלא ל' מבא בר כהנא פתח מי האיש החכם ויבן את זאת וגו' רשב"י וכו' רב אחא ורבי ירמיה בר"י משמעל בריבי

יצחק

נוסחא הישנה

לבית המדרש אמרו מי ילך ויודיענו אמר רבי יהושע ברבי חנינא אני אלך ואחריו מי רבי אלעזר בן עזריה ואחריו מי רבי עקיבא הלכו וישבו על פתח ביתו נכנסה שפחתו ואמרו לו רבי חכמי ישראל באין אצלך אמר להן יכנסו כיון שנכנסו תפשו לרבי יהושע והושיבו על גבי המטה של זהב אמר לו רבי אמור לתלמיד אחר וישב אמר לו מי הוא אמר לו ר' אלעזר בן עזריה אמר לו יש לו לעזריה חבריו בן קרא מיד אמר לי ברוך המקום שבחר בכם מכל העמים ומכל הלשונות ונתן לכם את התורה משום שאתם בוטחים בו בכל מקום. (כג) בימי רבי דוסא בן הרבינס (כד) הותרו צרת הבת לאחין והיה הדבר קשה אל החכמים מפני שחכם גדול וזקן גדול היה (כה) ועיניו כהו מלבוא לבית המדרש אמרו מי ילך ויודיענו א"ר יהושע ברבי חנניא אני אלך ואחריו מי ראב"ע ואחריו מי ר"ע מיד הלכו וישבו על פתח ביתו נכנסה שפחתו ואמרה לו רבי חכמי ישראל באין אצלך א"ל אמור להם שיכנסו כיון שנכנסו תפשו לרבי יהושע והושיבו ע"ג מטה של זהב. א"ל רבי אמור לתלמידך אחר וישב א"ל מי הוא זה א"ל ראב"ע הוא א"ל ויש בן לעזריה

חברו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

יצחק אומר מציו צויתר הקב"ה על ע"ם ונ"ע ום"ד ולע ויהר על מפסה של תורה של' על מה מצדה האדון וגו' על ע"ז ונ"ע וש"ד לע נאמר פלע על עזבם את תורתי. ר' הונא ור' יהושע בש"ר חייא בר אבא אמרו כחיב ואותי עזבו ואת תורתי לע שמרו הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה היו מחזירין למוטב. רב הונא אמר למוד תורה אפי' פלע לשמה שמתוך פלע לשמה בא לשמה וכו' ע"ם בתריכות דף גדול. ש"מ פלע היו עוסקין בתורה כלל בשעת כשלונה של ירושלים מפני ודוק. וי"ל דנש המדרש הזה אמר שבאמת היו עוסקין בד"ת רק שעסקו פלע לשמה ולא היתה חשובה בעיניהם פלע מפוסה היתה בעיניהם. כמו שדקדקו בלשון מאמר צויתר הקב"ה על ע"ז ונ"ע וש"ד ולע ויהר על מפסה של תורה וכן מצאנו בפסוק ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו ולא כתיב ואת תורתי לא למדו. ולכן נקוט כלל זה בידך בכל מקום שמצאנו בגמרא ובמדרשים לא עשקו ישראל בד"ת בשעה כשלונה של ירושלים דמצאנו שם לפיס דיבוצה פלע עשקו כלל בד"ת אבל שם מדקדק בכל לשון מקומות היכא דמצא לא שם מפרש אח כולן יכלה הזמן והם לא יכלו. וא"ת הא אמר רב הונא לעולם יעסוק אדם בד"ת אפי' פלע לשמה וכו' מ"ל היתך לתריץ דתרבה מ"י מצוה עשקא פלע לשמה וי"ל דאפי' פלע לשמה הוא שהם התורה חביב עליו ומצוה בעיניו רק עוסק בד"ת כדי שיקרא רבי או מצוה שמא מחרת ע"י אמרי מתוך פלע לשמה בא לשמה. אבל מ"ם דתרבה מ"י מצוה שעשקו בד"ת פלע לשמה זה קאי כמו שפירש רבינו יונה פלע היתה התורה חשובה בעיניהם ולא היתה חביבה עליהם ולזלזל בה עד פלע היו מבריחים עליה תחילה וכו' כתבר למעלה בתריכות ועל זה מ"ל כל העוסק בד"ת פלע לשמה זוח לו פלע נברא ונסתך הסליה על פניו ופירשו התוספות שם כגון ממשה שדרש התורה בחגדה של דופי וכדומה לו ע"ם ושיים כמו שפרשתי ודוק היטב כי קצרתי מאוד במקום שהיה צריך להאריך: (כג) ומ"ש בימי ר' דוסא בן הרכינס וכו'. מאמר זה ליתא בפ"ק דיבמות דף סו ע"ב וכמתך מאמר זה מ"ש מקודם משקין עסק התורה ומאמר זה מדבר ג"כ ממעלת העוסקים בד"ת כמו שאמרתי ואולך וק"ל: (כד) ומ"ש הומרה צרת הבת לאחין. פי' מי שהיה לשני בת אחיו ומת פלע בניס אין אחיו מיבם את אשתו שהיא בחו לפי שהיא אחת מן עריות שבתורה כתורת כדמיתת בניס יבמות ואם היה לאחיו בתת עוד נשים אחרות מלבד בת אחיו שבני ב"ה כשם שאסור לייבם את בתו כך אסור לייבם את אחות בתו ומפורש בפ"ק דיבמות דף ג' ע"ב מעוס דכתיב ואשה אל אחותה לע תקח לצרור לצלות ערותה עליה בחייה עליה מת"ל פרט"י ז"ל לכתוב לצלות ערותה בחייה ובמשמע מי שבחיי אשתו נאסרת עליו אחותה ולאחר מיתה מותרת. לפי שג' יבמה יבא עליה שומע אני אפי' אחות מכל העריות האסורות בתורה הכתוב מדבר. פי' רש"י ז"ל אפי' נפלה לפניו לייבום אחת מן העריות אחיות מ"ל עליה נאמר כאן עליה ונאמר להלן עליה מה להלן במקום מצוה אף כאן במקום מצוה ונאמר רחמנא לא תקח. אין לי פלע היא צרתה מניין ת"ל לצרור אין לי פלע צרות אחות אשתו הבת וצרות שאר ע"ו עריות מניין תאמרת מה אחות אשה מיוחדת שהיא ערוה ומייבין על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת ואסורה לייבם צרתה אסורה אף כל שהיא ערוה ומייבין על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת ואסורה לייבם צרתה אסורה. אבל ב"ם מהיכן צרות כל העריות להחייבם משום דלית לכו אך דרשה לצרור ורבי דוסא היה לו אח שהיה מתלמידי ב"ם ועל פיו שהיו צרת שבת בימיו ומבני רבנן שעל פי רבי דוסא שהיו: (כה) ומ"ש

ועיניו

חברנו קרא עליו המקרא (כו) הזה (תהלים לז) נער היתי וגם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם. ועוד א"ל רבי אמור לתלמידך אחר וישב א"ל מי הוא זה א"ל עקיבא בן יוסף הוא. (כז) א"ל אתה הוא עקיבא הדרשן ששמך הולך בכל העולם מסוף העולם ועד סופו שב בני שב כמותך ירבו בישראל. (כח) קרא עליו מקרא הזה (שם לז) כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב (בגמרא דיבמות גרס (קהלת ז) טוב שם משמן טוב). התחילו מסבבין אותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת כיון שהגיעו לצרת הבת אמרו לו רבי צרת הבת מהו אמר להן מחלוקת הלל ושמאי א"ל והלכה כדברי מי א"ל הלכה כב"ה א"ל והלא משמך אמרו הלכה כב"ש שאמר צרת הבת מותרת א"ל דומא שמעתם או בן הרכינס שמעתם א"ל חיי רבינו סתם שמענו אמר להן אח קטן יש לי (כט) ובכור שוטה הוא (בגמ' גרס בכור שטן הוא) ויונתן שמו ומתלמידי ב"ש הוא וזהדרו בו שלא יקפח (פי' ינלח) אתכם בהלכות ויאמר לכם צרת הבת מותרת לפי שיש עמו שלש מאות תשובות בצרת הבת שהיא מותרת אבל אני מעיד עלי שמים וארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר

שלשה

נוסחא הישנה

עליו מקרא זה נער היתי וגם זקנתי לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם ועוד אמר לו רבי אמור לתלמידך אחר וישב אמר מי הוא אמר לו זה עקיבא אמר לו אתה עקיבא הדרשן ששמך הולך בכל העולם קרא עליו המקרא זה כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב התחילו מסבביאותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת כיון שהגיעו אמר לו רבי צרת הבת מהו אמר להן מחלוקת הלל ושמאי והלכה כדברי מי אמר להן כבית הלל והלא משמך אמרו צרת הבת מותרת אמר להן דומא שמעתם או בן הרכינס שמעתם אמרו לו חיינו רבינו סתם שמענו אמר להן אח קטון יש לי בכור שוטה הוא ויונתן שמו מתלמידי בית שמאי הזדהרו שמא יקפח אתכם בהלכות ויאמ' לכם צרת הבת מותרת אבל אני מעיד עלי שמים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ועיניו כהו. פרש"י ז"ל עמדו מלראות: (כו) ומ"ש שקרא על כאב"ע מקרא זה נער היתי וגו'. פי' לפי שראב"ע היה עשיר גדול ומופלג בעשירות כמז"ל בבמה מקומות לפ"ז דוק והשכם וק"ל: (כז) ומ"ש אתה הוא עקיבא הדרשן וכו'. פי' מפני שהיה כ"ע דורש על כל קוץ וקוץ שבתורה הילי תילים על הלכות לכן קרמו עקיבא הדרשן כדלעיתא שפ"ק דמגילה מ"ר יהודה אמר רב כשעלה משה למרום מצא להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות אמר רבש"ע מי מעכב על ידך מ"ל עתיד להיות אדם לסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות וכו' ע"ש. וכן היה דורש כל אחין שבתורה כמז"ל עד שבא ר"ע ודרש אם ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח וכן מצינו בהרבה מקומות כלומר לו וכן דרש כלל ופרט וכן דרש רבוי ומיעוט וחוספת תוס' הוי"ו ושאר חוספות האותיות ודקדוקי המלות עד כי קצר המצע מהשתרע לא דוק והשכם: (כח) ומ"ש קרא עליו מקרא זה כפירים וגו' פי' וכתיב מקודם בפסוקים הסמוכים לו זה עמי קרא וה' שמע ומכל צרותיו הושיעו וגו' טעמו ורמז כי טוב ה' מצרי הגבר יחסה בו ירחמו אם ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו כפירים וגו'. וכל הפסוקים שייך לאמרם על ר"ע כי ר"ע היה מהחלה עני גדול עד שבכב עם אשתו רק על חבן כדלעיתא בשבכה כחובות בפרק אע"פ ובפרק הנודר מן המבושל ע"ש בתריסות ובשם בה' וחשך בו והלך ללמוד תורה לבי רב כ"ד אשה ועקיבא בעניו אל ה' והקב"ה שמו' תפלתו והצילו מכל צרותיו עד שמעשר לסוף עושר גדול ובא עם כ"ד אלף ח"ת והיו' לו עושר וכבוד הרבה כי תמיו בן בלבא שבוע מהן לו חני ממנו ולסוף היה מופלג בעשירות כדלעיתא שם מן שיה מילי נחשתר ר"ע וכו' עיין בתריסות בפרק הנודר מן המבושל בפרש"י ז"ל ולא היה חסר לר"ע כלום מכל טוב העה"ז והעה"ב וזכה לשתי עולמות מה שאין כל אדם לדיק זוכה לכך כמוז"ל בפ"ק דברכות ע"ש. אל קרא על ר"ע ודורשי ה' מפני שהיה דורש בשמה ודרש אם ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח וכן שאר דרשות כזכר בסמוך מקודם: (כט) ומ"ש בכור שוטה הוא. פי' כי חשתר שהיה בכור לאמו ובכור לאם מקרא בכור שוטה מפני שאינו בכור לאחלה אבל בגמ' גרס בכור שטן הוא ופרש"י ז"ל מריף ועומד על שמועתו ועושה מעשה ואינו שב משמועתו לעשות כרצים שכ"כ וג"ל דגם גרסת הספר מד"ש אוכל לפרש כך כי בכור שוטה הוא ר"ל אע"פ שהוא מריף מאוד עד שמכים

נוסחא הישנה

ארץ שעל מדוכה זו ישב תני הנביא ואמר שלשה דברים צרת הבת אסורה ועמון ומואב מעשרין מעש' עני בשביעית ומקבלין גרים מן הקרמיים ומן התרמודיים ונבנסו בפתח אחד ויצאו בשלשה פתחים ופגע בו ברבי עקיבא אמר לו אתה עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו העבודה אינך אלא מרועה

שלשה דברים צרת הבת אסורה (ל) ועמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית (לא) ומקבלין גרים מן הקרמיים (ג"א הקלוויים) ומן התרמודיים. כשנכנסו נכנסו בפתח אחד (לב) וכשיצאו יצאו בשלשה פתחים ופגע בו בר"ע אקשי ליה ואוקמיה א"ל אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו אשריך שזכית לשם והעבודה שעדיין אין אתה מגיע אפי' לרועה בקר א"ל ר"ע אפי' לרועי צאן. (לג) אבל אין מקבלין גרים מן הכותיים (לד) מפני עשרה שבטים שנבלעו ביניהם

עד

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פומו בפס בכור לדעת רע"י ז"ל מ"מ פיפה הוא על שעומד על שמועתו ושופה מעפה ואינו שב מפמועתו לפשוט כרביס וק"ל: (ל) וא"ם עמון ומואב מעכרין מעשר עני בשביעית פרע"י ז"ל ישראלים הלריס בארץ עמון ומואב שכבש משה מסיחון ועוג ונתקדשו בקדושת ארץ ישראל ועכשיו בניה שני בשלה קדושתם וזורעין בשביעית ותקנו להן מעשר רשון ומעשר עני בשביעית כדמפרש לקמן משום דאמר מר הרבה כריסים שבשו שולי מלריס ולא כבשו לוחס שולי בגל וקדוש רשתונה ביתי יהושע קדשה לעתה ולא קדשה לעתיד לבא והאיתוס לארוש בהם בשביעית כדי שיסמכו עניים שבארץ ישראל עליהם בשביעית לשכור עליהן לחרוש ולקשור ושוד לשול לקט שכחה ופאה ומעשר עני לפי שאין להם כא"י מה לאכול בשביעית לפי שכשל לקט שכחה ופאה בא"י בשביעית והולכים שם ומעלים לקט שכחה פאה ומעשר עני. ולכתו שחוספות וקציח לר"ת היתך בי' בקונטרס שכשיו בניה שני בשלה קדושתה על ארץ עמון ומואב ואח"ת אתרין בשרך מקום שכבשו שלא מרעות לביתור יהודה ובבר הירדן והגליל ובבר הירדן היה ארץ סיחון ועוג אלמא שקדשוה עולי בגל. ולר"ת דהתם בארץ סיחון ועוג שלא היתה של עמון ומואב אבל ארץ סיחון ועוג שכבש מעמון ומואב לא קדשו עולי בגל כמו שמשמע שכח ושוד אמר ר"ם דאלישו למימר דהכא מיירי בארץ עמון ומואב שלא בבש סיחון ועוג משולש שלא קדשוהו אבל עולי מלריס וכן משמע בחוכחת ידיס דמדמה ליה מלריס ובגל. וה"פ הכא דאמר מר הרבה כריסים קדשו עולי מלריס ולא קדשוה עולי בגל והיתוס כדי שיסמכו עניים עליהם אלמא הכי הקנה עניים אע"ג דמע"י היו אע"פ שאינו מלקדש לוחס בשביל שיסמכו עניים עליהם כל שכן בעמון ומואב שלא נתקדש משולש ארמוי לחקן בהם מעשר עני בשביעית ולא מעשר שני דבחוכחת ידיס אינה אלא מ"ד מעשר שני בשביעית וכן יש לפרש בחוכחת הגיעה דקאמר אמי ר"ש אתם עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית ומפרש מ"ם שלא הרבה כריסים וכו' ולא בעי למימר דעתון ומואב הוא מכרכי' שבבשו עולי מלריס ואתא לר"ש מסוקמא ליה בפ"ק דמגילה ובפ"ב דשבועות מי קדושת ראשונה קידשה לעתיד לא לא ור' יהושע ס"ל דקדשה לעתיד לבוא במגילה ובשבועות ואפ"ם לית ליה בחוכחת ידיס בעמון ומואב כר"ש שלא על כרחך הם דקאמ' התם מ"ם לא מדברי ר"ש הוא ודברי ר"ש סס בחוכחת ידיס ולא קאמי לה התם שלא החלמוד הוא שחפרש כן דלמ"ד לא קדשו הניח מלקדש לף מפ"י בשביל שניים ולכך לית ליתיה שם גזרו על עמון ומואב מעשר עני ולא מעשר שני והם דשכח שכח וכחגיגה מעמא דקאמר רבי מרעון בהדיא בחוכחת ידיס מלריס הוא לארץ עמון ומואב הוא לארץ מה מלריס שהיא קרובה עשתה מעשר עני כדי שיסמכו עליה עניים לף עמון ומואב וכו' משום דאיתא ליה להלמוד דחוכחה שעמא דלף בא"י הניחו מלקדש בשביל שניים וכל שכן עמון ומואב שהן הוא לארץ ע"ג וזו"ק: (לא) ומ"ם ומקבלין גרים מן הקרדויין ומן התרמודיין. פרע"י ז"ל ולא תמיך ממזרים שם מבעוז ישראל שבאו עליהם אבו"ם דאיכא רבים דשכלי אב"ל ר"ל לאפוקי מרבי יוחנן ורבני שם בגמ' דאין מקבלין מהם גרים כדאיתא בתריהם ע"ש: (לב) ומ"ם כשיבאו יצאו בשלשה פתחים. פי' שם בתוספות כדי שלא יתגאו כולם יחד ויקפחם בהלכות ויצערכו לקבוע הלכה כמותו פי' אמי לכך יצאו בשלשה פתחים כדי שיתגאתו ויתמעט משובתו אב"ל: (לג) ומ"ם אבל אין מקבלין מן הכותים. פי' אע"ם שאמר מקודם שהעיד רבי יוחנן משום רבי אנניא דמקבלין גרים מן הקרדויין ומן התרמודיין ופליג על רבי יוחנן וסבירא ליה כחכר מקודם. ומאי התם"ם מ"מ מודם שאין מקבלין גרים מן הכותים והכותיים הם גרי התריות כהגלה מלך אשור את ישראל עשרת השבטים בחלח וחבור נהר גוזן ועדי מדי לז הביא הפבו"ם מעבי כותח ומבבל ומשוח ומחמת וספרוים והעיתום בעבי ארץ ישראל ויהלה ה' בהם את התריות ויהיו מרגיש בהם עד שהגלייתו מחמת מורא התריות דלחיחת בתריות בספר מלכים ב' יז וי"ח ע"ש. ועל ידי שהיו הרבה מבו"ם מעבי כותח קרחו לכל אותם גרי התריות פ"ם הכותים. ואפ"ל בשבו בפבו"ם גמוריס משום שחזרו לתורם כמ"ל בכמה מקומות חזק וחסכח והעשם

שלין

(לה) עד שיבואו אליהו הנביא ובן דוד ויפרשו אותן שנא' (מלאכי ג) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. (לו) (ילקוט וירמ' רף כ"ג ע"ד) משום דבי אליהו אמרו גדולה

נוסחא חישנה

בקר אמר לו רבי עקיבא רבי אפילו מרועי צאן אבל אין מקבלין מן העובדי כוכבים מפני עשר שבטים שגבלש ביניהם עד שיבאו אליהו ובן דוד ויפרשו אותם שנאמר

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

שמין מקבלין מהם גרים יומר מפאר עכו"ס הוא הולך ומפרש מיד בסמוך כמו שמפאר ס בם"ד: (לד) ומ"ם מפני עשרת שבטים שגלעו ביומיהם פי' משום שמשיבו כני עשרת השבטים לא נתחייבו לבני הכותיים למחר שחזרו עשרת השבטים ע"י ירמיה הנביא בימי המלך יאשיהו כדאמר רבי יוחנן בפ"ק דמגילה על ענין למה נלוה המלך מלכ מולדה הנביאה על דברי הספר מפני מעמ נביאת המקדש למה לא נלוה מלכ ירמיה מל לא היה שם ירמיה משום שהלך להחזיר עשרת השבטים ויתנציהו מלך עליהם שנ' כי המוכר וכו' עיין שם בתריכות. מו שהתחתנו יצרמל עם הכותיים למחר שחזרו הכותיים למלכם ויצרמל עדיין שם בחלת וחבור עד שיבא בן דוד ב"ב מו שהתחתנו יצרמל עם הכותיים שהם העכו"ס שהגלה מלך אשור למדן כותא כשהגלו יצרמל לשם וכל הפעמים הללו כיון שהתחתנו יצרמל עם תושם הכותיים יהיו מי שיהיו משום שכי אשור לקבל מהם גרים והשיבו מה בנות יצרמל לבני הכותים משום דאמרינן עכו"ס הבא על יצרמל הוולד ממזר כי מזה הטעם אמרו ר' יוחנן וכבית לקבל גרים מן התרמודיים כדאית' בפ"ק דיבמות (דף"ז ע"ב) וז"ל מתרמוד מ"ם לא פליגי ר"י וסביית חד אמר משום עבדי שלמה (פרש"י ז"ל שנשאו בנות יצרמל מהמת עשרן ודרין שם בחזקת עכו"ס) וקשברו עכו"ס ועבד הבא על בת יצרמל הולד ממזר ע"ם בחום' בתריכות וחד אמר משום בנות ירושלים שבאו העכו"ס ומשום בעל כרחן שבשעה שנכנסו העכו"ס להיכל הכל נפנו על כסף וזהב והם נפנו על בנות ירושלים שנא' נשים בניון עיניו בתולות בערי יהודה עכ"ל. מו תוכל לפרש דבני עשרת השבטים נשאו בנות הכותיים ומפ"ה הולדות הם ממזרים ושברת זו תיתח ג"ב שם בדף הנזכר וז"ל אמר רב יהודה מ"ר אמי עכו"ס שקידם בזמן בית משמין לקידושין דחייסין שמא מעשרת השבטים (פרש"י ז"ל כי בני עשרת השבטים נשאו כותיות) והא כל דפרים מרובא קפרים בדותיהו דקביעי בני עשר' השבטים בחלת וחבור נהר גוזן וערי מדי (פרש"י ז"ל וכל קבוע כמחלה על מחלה דמי והחום' הקשה עליו דמי ליהו תזיל לגבה תמריון כל דפרים מרובא קפרים חלת ה"פ דבדוכתייהו הוה רובא מעשרת השבטים ומיעוט בותיים) דמ"ר תבא בר בהבא כתיב ויומם בחלת וחבור נהר גוזן וערי מדי חלת זה תלוות וחבור זה תדייב נהר גוזן זה ימק מדי זה מקדן וחברותיה מ"ר יותן וכולן לפסול (פרש"י ז"ל רובן ממזרים משום שנשתע עשרת השבטים בהעכו"ס ובניהן טהא בהן לישור ממזרות וכו' ע"ש) כי תמרי' קתיה דשמואל תמר בתך הבא מיצרמלית קדוי בתך ותין בתך הבא מן העכו"ס קדוי בתך חלת בתה (עי' שם ברש"י והום' בתריכות תמר) החיבא בנות יצרמל שנשאו לכותיים והולד ממזר משום עכו"ס ועבד הבא על בת יצרמל הולד ממזר כו' נמיהי דכתות דהתי דרת דעשרת השבטים תיפטרוי תלכתו פרש"י ז"ל נבקע רחם שלהן מלקוים זרע ונעשו עקרות וע"ם בנמ' בתריכות עד סוף הפרק ודו"ק: (לה) ומ"ם עד שיבא אליהו ובן דוד ויפרשו תומם שכ' הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' פי' התד"ת שכר כרבי יהושע בסוף פרק בחרא דמסכת עדיות דת"ר יהושע מקובל תני מריב"ז שמעת מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שתין אליהו בא לשתם ולשתר לרחק ולקרב (פי' הר"ב לברר שפק משפחות מי נשתע ומי לא נשתע וכו' ע"ש) אלא לרחק את המקורבין בזרוע (פי' הר"ב שהכל מחזיקין תומן כפסולין אלא שאינקרבו בזרוע. אבל משפחות שנשתעה מחמת שלא ידע פסולם ישיחנה בכשרות עכ"ל. לכן נ"ל דשתד"ת שכר כיון שנודע בודאי שעשרת השבטים נשתעו עם הכותיים יברר תומם אליהו ובן דוד ודוק) ולקרב המרוחקים בזרוע משפחות בית לויפה היתה בעבר הירדן וריחקוה בן ציון בזרוע ועוד מהרת היתה עם וקירבוה בן ציון בזרוע כגון אלו אליהו בא לשתע ולשתר לרחק ולקרב ר' יהודה אמר לקרב אבל לא לרחק ר"ש תומר להשוות את המחלוקות וחכמים תומרים לא לרחק אלא לעשות שלום בעולם שכ' הנני שולח לכם את אליה הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם פי' הר"ב שמיהיד לומר ברוח הקודש זה מבני בניו של זה על דברי ב"ש תבוא אלו החכמים ובניהם אלו התלמידים וכו' וכתב בעל תום' י"ט שסובר הר"ב דשתי דתתן שנאמר הנני וגו' לא תדברי תכמים הוא אלא תדברי תמבר השמנה שהביאה זה התקרת תחרי דברי כולם לומר שתחלוקתם הוא בזה הפסוק דגם ר' יהושע תניא לרמיה תזה הפסוק הנני וגו' שאליהו בא לרחק הפסולים הידועים ולכן כתב הר"ב שיאמר זה תבני בניו של זה וכו' ע"ש בפי' הר"ב וכתום' י"ט בתריכות תמוד ותז יתבאר לך היטב דברי התד"ת שבבר רבי יהושע דוקא ויושע לך ודו"ק: (לו) ומ"ם משום דבי אליהו תמרו גדולה לדקה וכו' פי' כי נסתר ענין זה אל מ"ם תקודם מענין

לדקה

נוסחא הישנה

הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא משום דבי אליהו אמרו גדולה צדקה שמיום שנברא העולם עד עכשיו כל הנותנה הרי זה משובח וקולט עצמו מדינה של גיהנם שנא' והסר כעס מלבך וגו' ואומ' אשרי שומרי משפט אבותינו הראשונים

גדולה צדקה שמיום שנברא העולם עד עכשיו (לז) העולם עומד על הצדקה וכל הנותן צדקה הרבה הרי זה משובח (לח) וממלט את עצמו מדינה של גיהנם שנ' (קהלת יב) והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך שנ' אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו יי (תהלים מא) ואין יום רעה אלא יום דינה של גיהנם שנ' וגם רשע ליום רעה (משלי ט). (גרסת ילקוט (לט) ואומר (תהלים קו) אשרי שומרי משפט

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

צדקה על מ"ש עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית כדי שיסמכו פניהם עליהם בשביעית כדפרשתי מקדם בסתור ומנין זה מדכר ג"כ מענין הצדקה: (לז) ומ"ש גדולה צדקה מהעולם עומד עליה. פי' כדמיתא בפ"ק דחגיגה שמשון הגדיק סיה קומר על שלשה דכריה העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל ג"ח. והצדקה היא אחד מן הדכריה הנקראים ג"ח כמ"ש וכן מכריהם היא אח בניו לעשות צדקה כמו שמצאר ואולך ומדא מכריהם סיה מדא החסד כמ"ש תתן אמת ליעקב וחסד לאכרהם ומדכתיב עולם חסד יבנה ש"מ שהעולם עומד עליו ועיין בבראטורה שם"ק דאגדות המזכר למעלה וק"ל: (לח) ומ"ש כל האומן לדקה ממלט את עצמו מן הגיהנם שנ' והסר כעס מלבך וסעבר רעה מבשרך. פי' לפי שפרש"י ז"ל שם על וספר כעס מלבך דכרי' שמכעיסים את הקב"ה עכ"ל ומין לך דכרי' המכעיסים את הקב"ה כמו ע"א וג"ע וג"ד ומי שעושו עומן לדקה כאלו הוא עוכר על שלשה דכריה הללו. ע"א כדאיתא במסכת כתובות פרק מציאת שאמר חני רבי חייא כ"ל מדאמי ריב"ק אומר כל המעלים עיניו מן הצדקה כאלו עע"א שנ' האמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' וכתיב התם ילאו אנשים בני בליעל אם להגין ע"א אף כאן ע"א עכ"ל. נ"מ כדאיתא למעלה בפ"ל ח"ל ריש פרק כ"ג שהשאה מוסרת עלמה לזאת בשעת הריעה בשביל שכילת שעודה וכו' ע"ש מה שהאריכו שם וכן שאמרו ז"ל את שנ' שבט מוסר תחמת וכן שאר הרבה רמיות ומין אורך להאריך בהם. ע"ד כמ"ש כל שעיני מתן לדקה כאלו ע"ד שנ' לדק ילין בה ושאה מרגלים ורבי' מתחום ריש גם יו שהיה מאחר מעה לפתוח פשה לאחי אה לשני עד שאת כדאיתא בפרשת תעניה וכן שאר רמיות דוק ותשכח. ולא יו בלבד שלא ז"ל בפ"ק דב"ב שצדקה הנדקה כנגד כל המצות ע"ש. ממילא שמעיק שם היו מתן לדקה כאלו עובר על כל המצות ומכעיס להקב"ה וכן ז"ל בכמה מקומות שהגיהנם נקרא רעה שנ' גם רעה ליום רעה לכן הביא החד"א שפיר רמייה מזה שפסוק ויאמר כעס מלבך וגו' שכל האומן לדקה ממלט את נפשו מדינה של גיהנם וה"ק ואל כעס מלבך כ"ל שם מפיר מלבך דכריה המכעיסים את המקום כדפרש"י ז"ל שם שכל מי שעיני מתן לדקה הוא מכעיס שם המקום כאלו עע"א וג"ע וג"ד ועובר על כל המצות שכל שם הוא מתן לדקה ז"ל הוא מפיר כעס של הקב"ה משלוז"ל סוא מעביר כרעה מבארו ר"ל שהוא מעביר דינו של גיהנם שנקרא רעה מבארו וע"ח למה מדקדק ואמר שהוא ממלט את נפשו מדינו של גיהנם למ"ל לא אמר סהם שהוא ממלט את עלמו מן הגיהנם וי"ל כמו שבארנו מכמי החמת שגם שלדיקים מעבירין מותן מתוך הגיהנם ע"ש כדי שינילו את הרשעים מן הגיהנם מותן שקבלו בכר את כל עותם בגיהנם שכל אין השם ודין הגיהנם שולם בשם בהלדיקים וק"ל דעל זה אמר דהמ"ם גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי וגו' וק"ל ולכן מדקדק ואמר שפיר שם מתן לדקה ממלט את נפשו מדינה של גיהנם שכל מ"ח לריך לעבור בתוך גיהנם כדי להציל את הרשעים שקבלו עותם וכן שאמר לתון שפסוק ושעבר רעה של עותם גיהנם שכתוב מ"ח לריך לעבור בתוך הגיהנם כאמר וק"ל וכן שאמר בפ"ק דנידין שהוא לריך לעבור בתוך הגיהנם שכל הוא עובר שתוך הגיהנם כלא נשר של דין הגיהנם וז"ל דרש רב עוירא זימנין ק"ל שמיה דרב שמי וזימנין ק"ל שמיה דרב אבי מ"ד שם שלמיה וכן רבי' וכן גוזא ועבר וכו' תנא דבי רבי ישמעאל כל הגוזל נכסיו ועושה מהם לדקה ניצל מדינה של גיהנם שהל לשמי רחיטה שהיו עוברות במים אחת גוזה ואחת שאינה גוזה. גוזה עוברת שאינה גוזה אינה עוברת מכ"ל. ש"מ שהוא עובר שתוך הגיהנם דק ניצל שדין הגיהנם וק"ל: (לט) ומ"ש ואומר אשרי שומרי משפט עושה לדקה כל אע"פ שהוא ש"מ סיתך ליף מזה שפסוק שהוא ניצול שדיהנם ש"י שהוא עתן לדקה וע"ק שמי ואומר וי"ל דילפיק מן שפסוק שסתוך לו שלאחריו דכתיב בתריה זכרני ס' בדצון עמך פקדני בישועתך לרחות בטובת בחיריך לשמוח בשמחת גויך להתהלל עם נחלתיך. ר"ל שם יעשה לדקה בכל עם שזי יזכה ביזכור לותו שכ"ש בשיעשה רצון עתו ויפקוד לותו בישועתו שירלה בשובות שלדיקים שבחיריו ולשמוח בשמחת גוי קדוש בע"א ולא יפא עם שרשעים בגעד נישעם ולפיכך שביא נם זה שפסוק שהוא למן שפסוק שרצון לא שמעיק רק שיצא ניצל ושין שגיהנם שכל מ"א שדיין לא ידעט שיזכה ע"א ש"י שלדקה לבן שביא נם שזי שפסוק דשמח פיני' ושם

יזכה

משפט עושה צדקה בכל עת). (מ) אבותינו הראשונים מפני מה זכו לעה"ז (מא) ולימות בן דוד ולעולם הבא מפני שנהגו את עצמן בצדקה. (מב) אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה בנו לא נשתבחו אלא בצדקה. אברהם מנין שנ' (נרחמיה יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. יצחק לא נשתבח אלא בצדקה מנין שנ' (שם כו) ויזרע יצחק בארץ ההוא וגו' ואין זריעה אלא צדקה שנא' (הושע י) זרעו לכם לצדקה. יעקב לא נשתבח אלא בצדקה מנין שנ' (נרחמיה לב) קטנתי מכל החסדים ואין קטנתי אלא מעט ואין מעט אלא צדקה שנא' טוב מעט בצדקה. (משלי טו) אהרן ומשה לא נשתבחו אלא בצדקה מנין שנא' (מלאכי ב) תורת אמת היתה בפיהו ואין אמת אלא צדקה שנ' (תהלים פה) אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. דוד לא נשתבח אלא בצדקה מנין שנא' (שמואל ב ח) ויהי דוד עושה משפט וצדקה. שלמה לא נשתבח אלא בצדקה מנין שנ' (תהלים עב) וצדקתך לבן מלך (נרחמיה יא) וגו' ואף הקב"ה משתבח בצדקה שנא' והאל הקדוש נקדש בצדקה ואף כסא הכבוד נשתבח בצדקה שנא' (תהלים לג) ענן וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו). (מג) גדולה צדקה שמצלת את האדם מדרך המיתה. גדולה צדקה שהיא מארכת ימיו ושנותיו של אדם. גדולה צדקה

נוסחא הישנה

מפני מה זכו בעולם הזה ולימות בן דוד ולעולם הבא מפני שנהגו עצמן בצדקה אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה בנו לא נשתבחו אלא בצדק' שנאמ' כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' ואף הקב"ה משתבח בצדקה שנאמר ענן וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו גדולה צדקה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם גדול' צדקה שמביאה את אדם לחיי העולם הבא גדולה צדקה ששוותה לתורה גדול' צדקה שהתורה שוותה בה גדולה צדקה שמטהרת בן דוד וימות גאולתנו גדולה צדקה שמעלה ומושיבה וניתנה תחת כסא כבוד ומנין שמצלת את האדם מדרך המות שנאמ' לא יועיל הון ביום עברה וגו' בא וראה שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו אדם נותן צדקה בעולם הזה ומתכוין עליו שיחיה ולא ימות אף הקב"ה התכוין על נותנה שיחיה ולא ימות ומנין אתה אומר כל מי שספק בידו לעשות צדקה ואינו עושה

שהיא

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

יחכה לג"ע על ידי הצדקה כדפרשתי וק"ל: (מ) ומ"ש אבותינו הראשונים מ"מ זכו לעה"ז. פי' להיות להם ימים מובים גם בעה"ז לפי שמ"ל לאדם כל מדם זוכה לעמי אלמנות: (מא) ומ"ש לימות בן דוד פירוש כמ"ל שהאבות ימיו לימות בן דוד ולאו כל מדם זוכה לחיות לימות בן דוד רק הצדיקים כמ"ל בפרק חלק ובשאר מקומות וכדאי' לעיל בסוף פמ"ב מ"ר ע"ש בתריכות מה שפרשתי שם בש"ד שכל החחיית המחיים לכל העולם זה יהיה ליום הדין הגדול והנורא אחר שיחריב כל העולם אלף שנה אחר שנת אלפים שנ' כדאיתא לקמן בפרק השערים ע"ש דכריב ורחמים ונפלאים וכן בשאר מ"ז דוק והשכח: (מב) ומ"ש אי"ו משה ואהרן דוד ושלמה לא נשתבחו אלא בצדק' שנא' כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' פי' אע"פ שזה הפסוק לא כחיב רק גבי אברהם לבדו. מ"מ כיון שאברהם יצוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה קיימו כל הצדיקים אחריו את מצותו של אברהם. ובפרט מי שיודע פוד אלו שבשה הצדיקים שהם פוד מגודש אחת על שבעת ימי הבנין שכל אחד מהם כלול מכולם ומה שעשה אחד מהם עשו כולם והמ"ו. אבל לגרסת ילקוט ל"ק כלום אבל לפי גרסת ילקוט לגרס אלא יעקב וגו' שנ' קטנתי מכל החסדים ואין קטנתי אלא מעט שנא' טוב מעט בצדקה וקשה למה אמר ואין קטנתי אלא מעט וכו' והוא דחוק מאוד. ואלא היה יכול ליקח ליתוד מחוק מאד וכך כל"ל ואין קטנתי מכל החסדים אלא צדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד וג"ע. ומה שהם ביולקוט מעה ואהרן מניין שנאמר תורת אמת וגו' ות"ה פלי קרא מדבר באהרן לבד. וי"ל מעה ואהרן היו שקולים בכל דבר ודוק אבל לפי שבתרי' ז"ל שם קאי ג"כ על מרע"ה ע"ה ודו"ק: (מג) ומ"ש גדולה צדקה שהיא מצלת את האדם מן המיתה וכו'. פי' לאו דוקא ממיתה ממש אלא אפילו ממיתה מבעית כגון שאר

לאות

נוסחא הישנה

ולקיים נפשות ואינו מקיים גורם מיתה לעצמו שנאמר ויען נבל את עברי דוד וגו' ולקחתי לחמי ואת מימי וגו' מיד נענש מיתה שנאמ' ויהי כעשרת הימים וגו' ומנין שהיא מארכת ימיו ושנותיו של אדם שנא' כי היא חייך ואורך ימיך ואומר עץ חיים היא למחזיקים הנה במצוה קלה שבתורה מהו אומר למען ייטב לך והארכת ימים קל וחומר בצדקה שחמורה בתורה ומנין שמביאה את האדם לחיי עולם הבא שנא' אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ונאמר אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת נאמר אשרי בתור' ונאמר אשרי בצדקה מה אשרי האמור בתורה בן עולם שהיא מביאה את האדם לחיי עה"ב. (מד) גדולה צדקה ששוותה לתורה. (מה) גדולה צדקה שהתורה שוותה לה. (מו) גדולה צדקה שהיא ממהרת יום בן דוד וימות גאולתנו. גדולה צדקה שהיא מעלה את הנשמה ומושיבה ונותנה תחת כסא הכבוד. ומנין שהצדקה מצלת את האדם מדרך המות שנא' (משלי יח) לא יועיל הון ביום עברה וצדקה תציל ממות. בא וראה שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו. אדם נותן צדקה בעה"ז ומתכוין עליו שיחיה העני ולא ימות. אף הקב"ה מתכוין על הנותנה שיחיה ולא ימות. ומנין אתה אומר שכל (מז) מי שמיפק בידו לעשות צדקה ואינו עושה ולקיים נפשות ואינו מקיים גורם מיתה לעצמו שנא' (שמואל ח כה) ויען נבל וגו' ולקחתי את לחמי ואת מימי ואת טבחתי אשר טבחתי לגוזזי ונתתי לאנשים לא ידעתי אי מזה המה ומיד נענש מיתה שנא' (שם) ויהי כעשרת הימים ויגוף ה' את נבל וימות. (מח) ומנין לצדקה שהיא מארכת ימיו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

לעתות כחכר כמה מעשים בהלמוד ובמדרשים דוק ותשכח. ואותן שבעה דברים המזכירים נבי הצדקה הוא הולך ומצטר אותם לחתם מכאן עד סוף הפרק. וכ"ל לעל מלו שבעה דברים הנאמרים אצל הצדקה רמז דכמע"ה כתם"ם שבע ביום הללתיך על משפטי לדקיך. כ"ל שהמע"ה היה משבח להקב"ה בכל יום שבע פעמים על שבע משפטים שלו הנאמרים אצל הצדקה לפי שמדתו של דוד היתה מדה המביאים הצלחת לדקה וכהיב ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו (שמואל ב' ח') לכן דייק משפטי לדקיך והמ"י: (מד) ומ"ם גדולה לדקה שאותה לתורה פי' שבשעה שהוא נותן לדקה הוא דומה כאלו עומד תורה באותה שעה ומפקא מינה שבאותה שעה שהוא נותן לדקה הוא עסוק מלעסוק בד"ת באותה שעה אע"פ שבחיב והגית בו יומם ולילה. ואסור לבטל במזיד אפי' שעה אחת: (מה) ומ"ם גדולה לדקה שהתורה שותה לה פי' שהעוסק בתורה הוא דומה כאלו נותן לדקה ומפקא מינה שבשעה שהוא עוסק בתורה הוא פטור באותה שעה מן הלדקה אע"פ שבחוב אצרי מצוה לא יידע דבר כל עת ודוגמת ז למדו רז"ל במסכת אבות פ"ד ז"ל הון ושוכר כביהו ולדקתו עומדת לעד פ' הוא וכ' המלוה את העני זה שלומד תורה ומלמדה ומ"ש זהו הכותב תורה נביאים כתובים ומשנה לאחרים אכ"ל ודו"ק. ומשמע הוא שבשעה שהוא עוסק בתורה הוא נותן לדקה לכל העולם דהא כל העולם ניזון בזכות התורה כמ"ל אם אין קמח אין תורה וכן בשאות הרבה אין מספר ממקרא וממדרש אף דוק ותשכח: (מו) ומ"ם גדולה לדקה שממהרת יום בן דוד וימות גאולתנו ופי' יום בן דוד הוא יום מהד המיופד לכך. כמ"ה היום אם בקולו תשמעו אח"ל יהיה ימות המשיח הגאולה ימיה הרבה עד סוף אלף הששי שיחריב הקב"ה את עולמו כמ"ל בהרבה מקומות דוק ותשכח: (מז) ומ"ם מי שמפיק בידו לעשות לדקה ולא עשה נורם מיתה לעצמו שנא' ויען ה' את נבל. ואי"ת מנלן שמה שנאמר שלח רגה ליתן לדקה לעבדי דוד דילמא משים שמרד במלכותו של דוד ואמר מי דוד ומי בן ישי וגו'. וי"ל דלא נקרא זה מורד במלכותו של דוד משום שעדיין היה שאול המלך קייס ולא יצא עדיין מכעו של דוד כשולם כדאיתא בפ"ק דמנילה אמר רבא בר שמואל נפל' תפיניל דם מדם והרשה לדוד ח"ל דוד וכי רואין דם בלילה אמרה ליה וכי דנין דיני נפשות בלילה ח"ל מורד במלכות הוא דלא נניח לתידיי' כי כבר עמד דימה אמרה לו עדיין שאול קייס ולא יצא מכעו כשולם עכ"ל. ומי"ל דלא אכל לומר דמה נכל שאול דמרד במלכות דהא המורד במלכות חינו אח בידי שמים אלא בסנהד' כמ"ל ח"כ למה כתיב ויגוף ה' את נבל ויאמר. אלא על כרחך משום שלא רצה ליתן לדקה וק"ל: (מח) ומנין שהלדקה מארכת ימים שנא' כי היא חייך ואורך ימיך ות"ח מנלן דהא הפסוק הוא אמור על התורה לדקה וי"ל דילפינן מדיוקא דלכתיב להחזיקים בה ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו כי היא חייך ואורך ימיך ואז"ל וכי מפשר לאדם לדבק בשכינה והא כתיב כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אלא זה שהוא מהגה ת"ח מכבדו הוא כאלו מדבק בשכינה ומין לך לדקה גדולה מזו כמי שמהגה ת"ח מכבדו. כי אמור ליתן לדקה לעם כארץ דשא ובניט

נוסחא הישנה

הבא אף אשרי האמור בצדקה בן עולם הבא ומנין ששוותה לתורה שנאמר אם בחקותי תלכו ואומר ה' קנני ראשית דרכו ואומר ונתתי שלום בארץ ובצדקה הוא אומר והיה מעשה הצדקה שלום ומנין שהתורה נמשלת בו שאין מדה טובה שברא הקב"ה בעולמו נדול מן התור'שנא' סלסלה ותרוממך

ימיו ושנותיו של אדם שנא' (דברים למ"ל) כי היא חייך ואורך ימיך (מט) ואומר (משלי ג) עץ חיים היא למחזיקים בה. ועוד שהרי היא ק"ו (נ) ומה מצוה הקלה שבקלות שבתורה מהו אומר בה (דברים כב) למען ייטב לך והארכת ימים (נא) ק"ו לצדקה שהיא מצוה חמורה שבתורה עאכ"ו. (נב) ומנין לצדקה שהיא מביאה את האדם לחיי עה"ב שנא' (תהלים ס) אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו'. ונאמר (שם קו) אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת. נאמר אשרי בתורה ונאמר אשרי בצדקה מה אשרי האמור בתורה הוא בן עה"ב אף אשרי האמור בצדקה הוא בן עה"ב. (נג) ומנין לצדקה שהיא שוותה לתורה (נד) שנא' בתורה (ויקרא כו) אם בחוקותי תלכו ונאמר בצדקה (משלי ח) ה' קנני ראשית דרכו. (נה) בתורה הוא אומר (ויקרא כו) ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד והשבתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבור בארצכם (נו) ובצדקה הוא אומר (ישעיה לב) והיה מעשה הצדקה שלום השקט ובטח עד עולם וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות

מבטחים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מקדום היה מצטער ואמר לוי לי שפחתי פתי לע"ה כדתיתח בפ"ק דכ"ב ע"ב. פי' לאחר דילפינן מסיפא דקרא. דכתיב כי היא חייך ואורך ימיך לפתח על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיך לאברהם וגו' והקב"ה לא הבטיח לאברהם לתת לבניו את הארץ אלא על מנת אם יעשו צדקה כתם"ה למען אשר יוטב לה בניו למעשה לדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו כתיב למעלה ודו"ק: (מט) ומ"ש ואומר עץ היים היא למחזיקים בה. ופ"ת מנלן דזה הפסוק קאי על הצדקה וי"ל דכתי פי' כי תפילו במצוה אחת ממצות התורה אם הוא מחזיק בה היא מאריכה ימיה. כמ"ש מכל משמר נצור לבך כי ממנה תוצאות חיים משלי ד'. ופרש"י ז"ל בפ"ב חגיגה מכל מה שמירה התורה השמר. נצור לבך בין במצוה קלה בין במצוה חמורה כי נם ממצוה קלה יהיה לך חיים וכו' ע"כ מכ"ש הצדקה שהיא שקולה כנגד כל המצות שבתורה כמ"ל בפ"ק דכ"ב ע"ב. עאכ"ו שהיא מאריכה ימים אם הוא מהזיק בה ועי"ל דילפינן מהממוך לו מקדם דקאי על הצדקה דכתיב מקדם מורך ימים ביתיה ובמשלה עושר וכבוד דרכי' דרכי נועם וכל מתיבותיה שלום והצדקה נקרא שלום כמו שאמר שכתוב ושיה מעשה הצדקה שלום (ישעיה ל"ב). ופע"נ דזה הפסוק מרך ימים ביתיה וגו' כתיב נכי ד"ת. מ"מ הוא קאי נם כן על הצדקה דהא אמר שהתורה שוות' לצדקה והצדקה שוות' להלמו' תורה וכמו שיתבאר למטה בסמוך בפ"ד וק"ל: (נ) ומ"ש ומה המצוה הקלה שבקלות שבתורה פי' זהו שלום הקץ שימו שוה רק תיסר אחד. תפ"ה שאמרה התורה כי יקרא קן צפור לפניך וגו' שלח תשלח את האם והאת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים: (נא) ומ"ש ק"ו לצדקה שהיא מצוה חמור' פירוש מצוה שהוא צריך ליתן הרבה תיסרין כל ס' וס' כפי יכולתו כמ"ש בכמה מקומות: (נב) ומ"ש מנין שהצדקה מביאה את האדם לחיי העולם הבא שנא' שאני האיש אשר לא הלך בעצת רשעים פירוש וכתיב כתריה כי בתורת ה' חפצו ש"מ דלעל שהורה כתיב שאני ולעל הצדקה כתיב ג"כ שאני שומרי משפט עושה לדקה בכל עת. וילפינן נ"מ שאני שאני. כמו שע"י התורה הוא זוכה לחיי עה"ב ה"ש ע"י הצדקה כמו שהולך ומבאר: (נג) ומ"ש מנין שהצדקה שוותה לתורה ופ"ת מאי פריך מנין והא ילפי' מקדם ג"ש כתיב שאני נבי תורה וכתיב שאני נבי לדקה בשכר מקדם. וי"ל מנ"ש לא ילפינן רק שהצדקה מביאה את האדם לחיי עה"ב כמו שהתורה מביאה את האדם לחיי עה"ב אבל השתא הכי פריך מנין שכמותן לדקה הוא דומה בשלו עוסק בד"ת ומקצת מיום שכשעה שהוא נותן לדקה הוא פטור מלעסוק בד"ת בשוה בשעה. תע"ש דכתיב וסגית בו יומם ולילי בדפרשתי למעלי ודו"ק: (נד) ומ"ש מניין שהצדקה שוותה לתורה שנא' בתורי אם בחקותי תלכו ונא' בצדקה ס' קנני ראשית דרכו. פי' וכתיב מקדם בתורה לדקה תהלך ש"מ שכתיב בצדקה לשון הליכה ותורה כמו שכתיב אחר התורה לשון הנילוי ודרך ר"ל כמו שהתורה הולכת בדרך לדקה כמ"ש בדרך לדקה תהלך כן צריך לילך בחקת התורה כתם"ה אם בחקותי תלכו ודו"ק: (נה) ומ"ש בתורה נאמר ונתתי שלום בארץ וגו' ש"מ שהוא קאי על התורה: (נו) ומ"ש בתורה ונתתי שלום וגו' ובצדקה נאמר

וכיס

נוסחא הישנה

וגו' אף תורה עצמה אינה דומה אלא לצדקה שנאמר וצדקה תהיה לנו ומנלן שממהרת ימות בן דוד וימות הגאולה שנאמ' שמרו משפט ועשו צדקה וגו' ומנין שהיא מעלה כנגד הכבוד שנאמר הולך צדקות ודובר מישרים ואומר הוא מרומים ישכון

מבטחים ובמנוחות שאננות. (יז) ומנין שהתורה נמשלת להצדקה וששוותה לה אלא לפי שאין לך מדה טובה שברא הקב"ה בעולמו גדול מן התורה (נח) שנא' (משלי ד) סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה תתן לראשך לויות חן עטרת תפארת תמגנך. (יט) אף התורה עצמה אינה נדמית אלא לצדקה שנא' (דברים ו) (ס) וצדקה תהיה לנו. ומנין לצדקה שהיא ממהרת ימות בן דוד וימות הגאולה שנ' (ישעיה נו) שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות. (סא) ומנין לצדקה שהיא מעלה את הנשמה ומושיבה ונותנה תחת כסא הכבוד שנא' (שם ל"ג) הולך צדקות

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

והיה מעשה הצדקה שלום וגו' פי' הרי לך מבואר כל מה שנת' בתורה נאמר בצדקה בתורה כתיב ומחי שלום. בצדקה כתיב נ"כ והיה מעשה הצדקה שלום. בתורה כתיב שכיבת בטח בלי חרדה. כמ"ש ושבתם לבטח בארצכם ומחי שלום בארץ וגו' בצדקה כתיב נם כן השקט ובטח וגו'. וכן אם תדקדק בכל מובות שיעודים הנאמר בתורה מן אם בחקותי תלכו וגו' עד ואולך מהכם קוממיות שהוא סיום היעודים הטובות כן תמצא כל היעודים שבטובות הלעו אצל הצדקה בפסוק זה והיה מעשה הצדקה שלום השקט ובטח עד עולם ויושב עמי בטח שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות. שכל לשונות הללו הם מלות כפולות ומשולשות ומרובעות לפום ריהטא אבל בחמת כל מלה ומלה מרמז על דבר אחד מן פרטי הדברים הנאמרים בתורה מן אם בחקותי תלכו עד קוממיות וזה שריך ביאור ארוך לדרוש כמין תומר ואין כאן מקומו. ואם יגעת תמצא ותאמין דו"ק ותסכת: (מ) ומ"ש מכן שהתורה משלת לצדקה. פי' שהעוסק בתורה הוא דומה כאלו עוסק בצדקה. וא"ת מנין שהוא עוסק בתורה הוא שפור מליצן לצדקה בחותם שפה חף על פי שנאמר תשבי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת כדפרשתי למעלה בשמוך פי"ם. דתלת"ם הא כבר ילפינן מקודם בסמוך כמה ג"ם מ"ם בתורה כתיב נם כן גבי צדקה אם כן מה לי שהצדקה נמשלת לתורה או מה לי שהתורה נמשלה לצדקה תנח ע"כ כדפרשתי וק"ל: (נא) ומ"ש שנאמר סלסלה ותרוממך תכבדך כי התבקנה וגו'. פי' כי נשמע מזה הפסוק שהתורה מרוממת ומכבד את העוסקים בה ומניו שנם הצדקה מרוממת ומכבד את העוסקים בה ת"ש פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד (תהלים ק"י ב') וכתיב צדקה תרומם נוי (משלי יד) וכתיב הולך לדקות וגו' הוא מרומים ישכון וגו' ת"ש שהתורה שווחה לצדקה בכל דבר לכי בשעה שעוסק בתורה הוא פטור מן הצדקה בחותה שעה מן הטעם שפרשתי למעלה וק"ל: (נב) ומ"ש אף התורה עצמה אינה נדמית אלא לצדקה. פי' אפילו קיום ותמירת מצוות שבכל התורה כולה שהיא נדולה מן הלימוד דברי תורה כמאמר חז"ל לא המדרש עיקר אלא המעשה וכן ראוית שרבה אין מספר. אפ"ה אינה נדמית קיום ותמירת מצות התורה אלא לצדקה. ואם תאמר הא רז"ל סוף פ"ק דקידושין נמו וגמרו תלמוד נדול ממעשה שהתלמוד מביא לידי מעשה עי"ש. ככר הקשו רז"ל קשיא זו בפ"ק דב"ק אלא חזקיה מ"ם קייס תמיהין ליתיה לא תמיהין. ומתרלו רז"ל שם ל"ק הא למאמר הא למאמרי עי"ש בתריכות בתים' בשבת קמא ובקידושין ויושעם לך מחד: (ס) ומ"ש שנאמר ולדקה תהיה לנו. ופי' וסיפא דקרא כי תשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו. הדי מבואר לך בהדיא שמתירת כל המצות שבכל התורה כולה הינה נדמית אלא לצדקה דהא אמר ולדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה וגו' וק"ל. (סא) ומ"ם מנין שהצדקה מעלה את הנשמה וכו'. פי' מאמר שהוא זוכה ע"י הצדקה לחזות ולרחות את יופי פני המלך הקדוש הנבור והנורא ב"ה וב"ש לעלם ולעלמי עלמיא יושב על כסא הכבוד. על כרחך בשמע מינה שהנשמה מהינה תחת כסא הכבוד דאל"כ היאך היא יכולה להזות יופי פני המלך יושב על כסא הכבוד אם אינה מחזה תחת כסא הכבוד. ות"ה והלא אפי' חיות הקדש המשאות כסא הכבוד חינם יכולים לראות פני מלך הכבוד ומריכין לעמול חיש מקום כבודו ולכך מברכין והאומרים ברוך כבוד ה' ממקומו ואינם אומרים במקומו כמו שהאריכו רז"ל בשם' חגיגה ובשאר מקומות הרבה דוק ותשכח. ועל זה נתקנו כמה וכמה פיוטים ותפלות עד כי קצר המצע מהשתרע. אם כן היאך אתרינן הכא כיון שזכתה הנשמה על ידי הצדקה להתן תחת כסא הכבוד מאוס כך תוכל לחזות ולרחות יופי פני המלך הכבוד היושב למעלה על כסא הכבוד. וי"ל כי בודאי הנשמה הזכה הקדושה והטהורה חיא חשוכה ונזולה הרבה למעלה מכל המלאכים והרפים ואופנים וחיות הקודש ומחילתה תחת כסא הכבוד למעלה מחיות הקודש עד שהיא יכולה לחזות פני המלך הקדוש. והטעם הוא מפוש שהיא חלק אלוה ממעל ממש כמ"ש בר' ס' הנשמה אלהי נתתה בי וכ' הארינו בענין זה מאד רז"ל חכמי הקבלה בכמה מדרשות נדולות מרחו' ומפלחות נת דוק ותשכח והמ"י.

צדקות ודובר מישרים וגו' הוא מרומים ישכון מצודות סלעים משגבו לחמו נתן מימיו נאמנים מלך ביפיו תחזינה עיניך :

נוסחא הישנה
ואומר מלך ביופיו תחזינה עיניך : סליק פרק לעצמו .

פרק ב (ה) **פעם** אחת הייתי מהלך בדרך. מצאני אדם אחד (ב) ובא אצלי בדרך מצות. (ג) והיה בו מקרא ולא היה בו משנה ואמר לי רבי (ד) מקרא נתן לנו מהר סיני משנה לא נתן לנו מהר סיני ואמרתי לו בני מקרא ומשנה שניהם מפי הגבורה נאמרו. (ה) ומה בין מקרא למשנה אלא משלו משל למה הדבר דומה (ו) למלך בשר ודם שהיה לו שני עבדים והיה אוהבן אהבה גדולה ונתן לזה קב חטין ולזה קב חטין ולכל אחד מהן נתן ג"כ אגודה של פשתן (ז) הפיקח שבהן נטל את הפשתן וארג מפה יפה ונטל את החטין ועשאן סולת וברה ומחנה ולשה ואפאה וסדרה על השלחן ופרס עליה מפה יפה והניחה עד שבא המלך. והטיפש שבהן לא עשה כלום. לימים בא המלך לתוך ביתו

נוסחא הישנה
פרק ב **פעם** אחת הייתי מהלך בדרך ומצאני אדם אחד ובא לי כדרך מצות ויש בו מקרא ואין בו משנה א"ל מקרא נתן לנו מהר סיני משנה לא נתן לנו מהר סיני ואמרתי לו בני מקרא ומשנה מפי הגבור' נאמרו ומה בין מקרא למשנה משלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיו לו שני עבדים והיה אוהבן אהבה גדול' ונתן לזה קב חטין ולזה קב חטין ולכל אחד אגודה של פשתוהפיקח שבהן נטל את הפשתן ואת מפונטל את החיטין ועשאן סולת ברה טחנה לשה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

הש"י יזכנו לשמוע מפיו הקדושות והטהורות נחמות מחת כפל ככתוב לחזות בנעם ה' יופי לפי המלך תכונד הקדוש ויהי נועם ה' עלינו ועל מעשה ידינו כן יהי רצון בילע"ו אמ"ן וכלך ואמ"י :

סליק הפרק הראשון . תהלה ושבח לאל אחרון וראשון .

פרק ב (ה) **פעם** אחת הייתי מהלך בדרך . פרק זה נסמך על סוף הפרק הקודם . כי סוף הפרק הקודם מדבר מענין התורה ומצותיה ומן הצדקה כאמר עיניך מחזינה מיפריה בסוף הפרק הקודם וגרים פרק זה מדבר גם כן מן הטעם שהיה הולך בדרך לצדקה ומצות ומעלותיו היו מענין עסק תורה ומצות כפי שאמר והולך וכמו שאפרש בס"ד לכן נסמכו זה לזה : (ב) ומ"ם ובא אצלי בדרך מצות . פי' שעמו הטעם היה הולך בדרך לעסוק בעסק מיזה מצוה ממצות התורה וגרמה שהיה הולך לעסוק בצדקה שהיא שקולה כנגד כל המצות כמחז"ל בפ"ק דב"ב עי"ש וכמו שהאריך בפרק הקודם . ורז"ל קראו שתם לצדקה בשם מצוה שהא גם דוק והשכח : (ג) ומ"ם והיה בו מקרא וכו' . פי' מצוה שהיה סובר שמקרא לבד ניתן לנו מהר סיני ומן השנא ניתן לנו מסר סיני כמו שאמר והולך מן המעט שאמר בשמוך מיד בס"ד לפיכך לא היה רוצה ללמוד משנה מצוה שלא ניתנה מהר סיני לפי דעתו שקולה . לכן לא למד רק מקרא לבד מצוה שניתן לנו מהר סיני לכן לא היה בו רק מקרא לבד ולא היה בו משנה : (ד) ומ"ם מקרא נתן לנו מהר סיני וכו' . פי' מצוה שרצו שיהיו קדושה בספרי מקרא יותר מבספרי משנה כמו שמיחין ספרי מקרא על גבי ספרי המשנה שכל מין מיחין בספרי משנה על גבי ספרי מקרא . כמאמר חז"ל בפרק בתרא דמסכת מגילה עי"ש : (ה) ומ"ם ומה בין מקרא למשנה . פי' מה בין מאחר שמקרא ומשנה שניהם ניתן לנו מהר סיני מה בין להיות קדושה בספרי מקרא יותר מבספרי משנה כאשר מקודם בסמוך : (ו) ומ"ם שנתן לעבדיו קב חטין וכו' . פי' כי מקרא ומקרא בשם חטין כמש"כ לכו לחמו בלחמי וגו' . ומשנה מכונה בשם פשתן שהיה מלריך מריגה במסכת שבועות . ולכך נקראו המשניות בשם מסכתות שהוא מלשון מריג כי המשניות הם מרוניס בשלש עשרה מדות שנתנרש נדרשם בהם . וכן מלאתי בספר חסידים סי' התקע"ם וז"ל . תורה שבעל פה היא דומה לשמר ופשתים שעומלים ומורגים בה ולכך נקראת משכת לשון מריגה כמו עם המשכת דכתיב גבי שמשון . לפי שמקבץ הלכות לפרקים כל הדברים על ענין אחד וזו היא משכת עכ"ל . ועי' בתוס' י"ט בהקדמה למסכת ברכות למה נקרא משכת בע"פ : (ז) ומ"ם הפיקח שמל שתין וכו' . פי' כל זה הוא משל על שהוא לומד את המקרא בשלש עשרה מדות שנתנרש

מדרש

נוסחא הישנה

זאפאה ומורה על השולחן ופרש עליה מפה והניחה עד שבא המלך והטפש שבהן לא עשה כלום לימים בא המלך בתוך ביתו ואמר להם בני הביאו לי מה שנתתי לכם אחד הוציא את הפת הסולת על השולחן ומפה פרוסה עליו ואחר הוציא את החיטין בקופה ואגודה של פשתן עליהן אוי לה לאותה בושה ואוי לה לאותה חרפה הוי אומר איזה מהם חביב זה שהוציא פת ושלחן ומפה פרוסה עליו אמרתי לו בני אמצאך בחוך משנת חכמים יעשו דבריך בדאי אמר לו הן אמר לו בני כשאתה יורד לפני התיבה בשבת כמה אתה אומר לי שבע ושאר

ביתו ואמר להם לשני עבדיו בניי הביאו לי מה שנתתי לכם אחד מהן הוציא את הפת שלסולת על השלחן ומפה היפה פרוסה עליו ואחד מהן הוציא את החטין בקופה ואגודה של פשתן עליהן אוי לה לאותה בושה ואוי לה לאותה חרפה איזה מהם חביב יותר הוי אומר זה שהוציא פת על השלחן ומפה יפה פרוסה עליו. ועוד אמרתי לו בני (ח) אם אמצאך בתוך משנת חכמים (ט) תעשה דבריך בדאים ואמר לי הן אמרתי לו בני (י) כשאתה יורד לפני התיבה (יא) בשבת כמה אתה אומר (יב) ואמר לי שבעה ואמרתי לו בני ובשאר הימים כמה אתה אומר (יג) וא"ל שמונה עשרה (יד) ואמרתי לו בני כמה אתה מברך על ק"ש של שחרית וא"ל שתים לפניה ואחת לאחריה וא"ל ובערבית (טו) כמה אתה אומר וא"ל שתים לפניה ושתים לאחריה ואמרתי לו בני כמה קורין בשבת בתורה (טז) ואמר לי

שבעה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מרמז כאן המפורשים במקום. ומ"ש ופרס עליה מפה פי' זהו משל על המקרא: (ח) ומ"ש אם אמצאך בתוך משנת חכמים. פי' אם אמיצך ואל דעתך ואל דבריך מה שאמרת דאין המקרא ניתן לנו אסר סיני ואם אני מוכיח ומכריר לך מתוך המקרא שעל כרחך אתה צריך להודות דגם המקרא ניתן לנו מסיני כמו שאמצאך ושולך וכי אתה תודה לי על האמת דגם המקרא ניתן לנו מסיני אם אכריר לך זאת: (ט) ומ"ש המקרא אם דבריך בדאים. פי' וכי המקרא אם דבריך כוזבים ושקריים מה שאמרת דאין המקרא ניתן לנו מסיני אלא הוא תודה לי על האמת דגם המקרא ניתן לנו מסיני ודבריך הם בדאים ושקריים. וכן תמצא בדברי רז"ל שאמרו בדאי הוא לשון בדאי אל תקרי בדאי אלא קרי בדאי כמו שאתה אומר דברכות שלא יאמרו משם בדאי הוא וכן בשאר מקומות הרבה: (י) ומ"ש כשאתה יורד לפני התיבה. פי' כשהש"ץ עומד להתפלל לפני ארון הקודש וקורא את שמע וחזרת הש"ץ רז"ל יורד לפני התיבה כדאיתא בהלמוד בברכה מקומות ומשמע הוא כי אמרון הקודש וקורא כאן תיבה בדברי רז"ל ומקום שעומד שם הש"ץ להתפלל הוא עמוק בקרקע של בית הכנסת מן המעמד שאמרו רז"ל לעולם יעמוד אדם במקום נמוך ויתפלל שנאמר ממעמקים קראתיך ה' לכן מי שהוא עומד להתפלל להיות ש"ץ וקורא יורד לפני התיבה וק"ל: (יא) ומ"ש בשבת כמה אתה אומר. פי' כמה ברכות אתה אומר בתוך התפלה של עמידה. ומה שאמר מה טעם הוא שאמר אם הוא יורד לפני התיבה להיות ש"ץ כמה ברכות הוא מתפלל בתוך התפלה של עמידה ולמה לא אמר אותו אם הוא מתפלל בפני עצמו כמה ברכות הוא מתפלל דהא צריך אדם להתפלל בפני עצמו כל הברכות מה שהש"ץ מתפלל בקול רם בחזרת התפלה. ויש לומר לפי שבדורות הראשונים היו ברכה אחת מרובות בכני יעקב שלא היו יודעים להתפלל וסיע צריך הש"ץ להוציאם ידי חובתם וכדאיתא בגמרא בברכה מקומות לוק ומשכח: (יב) ומ"ש ואמר לי שבעה. פי' שבעה ברכות אומריס בשבת בתפלת העמידה שאם שלא התחיל ושלא התחילות וקדושת היום בתוכם. ופירשו רז"ל במסכת ברכות פרק תפלת השחר שאמר אני שבעה דשבעה כנגד יי אמר כ' תלפחה בן שעול כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים ופי' רש"י במזמור קול ה' על המים: (יג) ומ"ש בימות החול י"ח. פי' כמו שפירשו הגאונים כנגד י"ח תוליות שבשדרה וברכת המינים כיבוש תקנו שהוא כנגד תוליא קמנה פי"ב: (יד) ומ"ש ובקריאת שמע של שחרית מברכין שתים לפניה ואחת לאחריה. פי' שאתה יוצר אור ואהבה רבה ואחת לאחריה שהיא אמת ויציב: (טו) ומ"ש ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה פי' שתים לפניה שהם מעריב ערבים ותהבה עולם ושתים לאחריה שהם אמת ואמונה והשכיבנו וכל אחת היא מאנה בפרק קמא דברכות ומפרש בירושלמי כי שבע ברכות שלנו על שם השפוקשבע ביום הלזאיך וכאחו האומר שבל ירמו מיניה לא קאמיב דאקרא אחרא היא: (טז) ומ"ש בשבת שחרית קורין שבעה ובמנחה בשתים ובמוסף קורין שלשה. פי' כל זאת מאנה שלימה היא במסכת מגילה פרק ד' ומפרש בגמרא מי שלשה כנגד מי ש"ך חמי כנגד כוכבים לויט ויפרחליט וי"ח כנגד תורה נביאים וכתובים. ואני שבעה כנגד שבעה קולות שאמרו שם מקודש. ועוד פיתא שם בגמרא זה שבלל כל דאפי מלאה מאכריה אפי ליה נגרא ימירא ברשני אדשים

ונמל

שבעה ובשני בשבת ובחמישי בשבת ובמנחה בשבת כמה וא"ל שלשה. (יז) ועל השבעה כמה אתה מברך (יח) ואמר לי שתים לפניהם ואחת לאחריהם ואמרתי לו על שאר המינים כמה (יט) ואמר לי ברכה אחת לפניהם וברכה אחת לאחריהם (כ) חוץ מברכת המזון שהם שלשה ועם הטוב והמטיב הם ארבעה ואמרתי לו בני וכי יש לך אלו מהר סיני והלא אינן אלא משנת חכמים. (כא) אלא בשנתן הקב"ה את התורה לישראל לא נתנה להם אלא בחטין להוציא מהן סולת וכפשתן להוציא מהן בגד (כב) בכלל ופרט ופרט וכלל ובכלל ופרט וכלל. (כג) שנא' (דברים

נוסחא חישנת

חימי'כמה אמר שמונה עשר' וכמה קורין בשבת בתורה אמר לי שבעה בשני בשבת ובחמשי בשבת ובמנחה בשבת כמה ג' ועל ז' כמה אתה מברך אמר לי שתים לפניהם ואחת לאחריהם ועל שאר המינים ברכה אחת וברכת המזון שלש והטוב והמטיב ארבעה אמרתי לו וכי יש לו אלו מהר סיני והלא אינן אלא משנת חכמים אלא בשנתן הקב"ה תור' לישראל נתנ' לה' אלא כהטין להוציא

ונתת

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

וכמו המועד לחיכת קרבן מוסף מרבעה. בי"ס דחסור בעשיית מלאכה חמשה. ביום הכפורים דעתם כרת שמש ובשבת דהיא לחיסור סקילה שבעה בי"ס: (יז) ומ"ם ועל השבעה כמה מברך. פי' על אלו שבעה שקורין בשחרית של שבת כמה ברכות מברכין על קריאתה בתורה וה"ה שבשל חוהו גם כן על השלש שקורין במנחה ובשני ובחמשי ועל רשם מודם וי"ם כו' והדא מינייהו נקט כי אין ההגה להכוב וליזיל כי רוכלא. פי נמי שמינו שומל רק על השבעה שקורין בשבת וממילא ידעינן היתיב להחריס כי לא היה חילוק בברכה התורה בדורות הרחשונים בין שם קורין שבעה לבין שם קורין שלשה כמו שחבחר בהמוך בס"ד: (יח) ומ"ם על השבעה שקורין בתורה בשחרית של שבת מברכין שתים לפניהם ואחת לאחריהם. פי' כי כל השבעה יחד חיוס מברכין רק שתים לפניהם ואחת לאחריהם כ"ל הכהן שקורא בראשון מברך שתים קודם שמתחיל לקרות דהיינו ברכו את ה' המבורך וכו' היא ברכה אחת והברכה השניה חסר בחר בנו מכל העמים וכו'. אבל הכהן חינו מברך ברכה לאחריה אלא נקרא ונגדה"י חיוס מברכים לא לפניהם ולא לאחריהם רק השבעי מברך לאחריה אלא נתן לנו חורת אמת וכו' אבל לא לפניה כך היה מנהג של דוכות הראשונים אבל החידוש של אחד ואחד מברך לפניה ולאחריה ועי' בטור ס"ת סי' קל"ם ומשנה שלימה היא בפ' בהרא דמס' מגילה ז"ל הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה ומפרש הר"ב המתחיל לקרות בתורה ראשון מברך לפניה והאחרון החותם שהוא המשלים מברך לאחריה וכל שאר האחרים הקוראין בתורה חיוס מברכין לא לפניה ולא לאחריה. (ובאמת בעל חי"ם בשם הר"ן משום דקריאת התורה חשובה מצוה אחת וכולהו הוו כאלו גברא אחיבא). ואיתא שם בגמרא אבל החידוש נהיגא עלמא דכולהו מברכין לפניה ולאחריה גזירה משום הכוסין ולא שמעו הראשון שבירך לפניה ויאמרו אין ברכה בתורה לפניה ומשום סיונאים ולא ישמעו החותם מברך לאחריה והראשונים לא ברכו לאחריה ויאמרו אין ברכה בתורה לאחריה עכ"ל ומי"ם בהי"ם: (יט) ומ"ם ועל שאר המינים ברכה אחת לפניה ואחת לאחריה. פי' על כל מיני מכילה ושתיה חוץ מן הלחם מברכין ברכה אחת לפניהם ואחת לאחריהם אבל נוסחא הברכות יש הרבה הכל לפי המין אם הוא פרי עץ או פרי האדמה וכן אם הוא מן שבעה המינים אם לאו ושאר הרבה מלוקי דינים כדאיתא בפרק כיצד מברכין ובטא"ה בתריבות: (כ) ומ"ם חוץ מברכת המזון שהם שלש ועם הטוב והמטיב הם ארבע. פי' כדאיתא בפרק כיצד מברכין ובטא"ח עי"ם בתריבות והא דנקט הטוב והמטיב בפני עלמו משום דלא נתקנה רק על הדוני ביתר כמאמר חז"ל שם: (כא) ומ"ם אלא כשנתן הקב"ה את התורה לישראל לא נתנה אלא כחטין להוציא מהן סולת וכו'. פי' כמו כן נתן הקב"ה את המקרא להוציא ממנו כלל ופרט וכן כל אלו עשרה מדות שבתורה נדרשה בהן וכל מה שנאמר במשנה נדרש בכלל עשרה מדות ס"מ דגם מבנה ניתן לנו מביני: (כב) ומ"ם בכלל ופרט וכו'. ופי' וה"ה בכל אלו עשרה מדות: (כג) ומ"ם ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך כלל אשר תאוה נפשך כלל וכו'. פי' כדאי' בפרק בכל מערבין וז"ל תניא ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך כלל בבקר ובצאן ביין ובשכר פרט ובכל אשר תשאלך נפשך מזר וכלל כלל ופרט וכלל מי אחת דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש פרי מפרי וגדולי קרקע אף כל פרי מפרי וגדולי קרקע. תניא חידך מה הפרט מפורש ולד וולדות החרן אף כל ולד וולדות החרן מחי ביניהו אינא ביניהו עופות. מ"ד גדולי קרקע עופות נמי גדולי קרקע ניתנו ומ"ד ולד וולדות החרן עופות מהקרקע גברתו עי"ם ברש"י ז"ל. ותימה למה לה הניח כלל ופרט וכלל שהוא מוקדם בתורה מה שהוא בפרשת משפטים בתחלת על כל דבר פשע כלל על שור ועל חמור ועל שה ועל שלמה פרט על כל אבידה חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אחה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון אף כל דבר המטלטל וגופו ממון יצא

קרקעות

נוסחא חישנה

לתן טולת ובפשתן להוציא להן בגד בכלל ופרט ופרט וכלל שנאמר ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך כלל בבקר ובצאן פרט ובכל אשר תשאלך נפשך הרי זה כלל אתר כלל שצריך לפרט ופרט שצריך לכלל אמר לי רבי מיום שנברא העולם עד אותה שעה כל העוש' כיצוה נותנין לו שברו אמרתי לו בני אלמלא מקרא כחוב א"א

יד) ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך והרי זה כלל בבקר ובצאן ביין ובשכר הרי זה פרט ובכל אשר תשאלך נפשך הרי זה כלל אחר. (כד) וכן כלל שהוא צריך לפרט ופרט שלו צריך לכלל. ואמר לי רבי (כה) וכי מיום שנברא העולם עד אותה השעה כל העושה מצוה נותנין לו שברו ואמרתי לו בני (כו) הקב"ה מלא מסוף העולם ועד סופו וכל העולם כלו שהוא הוא (כז) וכדי העולם כולו שלו (כח) ואלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו (כט) שנא' (דברים י) הן לה' אלהיך השמים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

קרקעות שמין מטלטלין ימלו עבדים שהוקשו לקרקעות ימלו שטרות אף על פי שהן מטלטלין אין נופלין ממן וכו' כדתיתא במסכת בבא קמא בפרק מרובה עי"ש בפי' רש"י ז"ל ונ"ע : (כד) ומ"ש כלל שהוא צריך לפרט ופרט שהוא צריך לכלל . פי' בעל הסידור בבריתא דרבי ישמעאל כגון מש"ה בפרשת במדבר פקוד כל בכור זכר מה נאמר פקוד כל בכור ולא נאמר זכר הייתי אומר כל שאר רחם מפי' הקבוה לכך נאמר זכר הרי הכלל צריך לפרט ופה נאמר זכר ולא נאמר בכור הייתי אומר כל זכר בין בכורים בין שמין בכורים לכך נאמר בכור זהו פרט שהוא צריך לכלל מכ"ל ודו"ק : (כה) ומ"ש וכ"ל רבי מיום שנברא העולם כל העושה מצוה נותנין לו שכרו . פי' וכי יש להקב"ה כל כך הרבה שכר עד שהוא יוכל ליתן לכל מים ומים שכר על כל מצוה ומצוה . כי המים הסום השועל שמשלה עזאת לא ידע כלום מגדולתו של הקב"ה היתך יש להקב"ה כמה אלף אלפי אלפים ורבי רבבות עולמות עד אין מספר וקן ומכלית שהוא יוכל ליתן לכל לדיק ולדיק ג"י עולמות כמש"ה להנחיל אהבי י"ש מפוש שהוא לא היה יודע רק מקרא לכד ובמקרא לא נמלא מפורש שכר הגן עדן בהדיא כמו שנמלא בדברי רז"ל ולכן שמל המים שהוא השמלה עזאת על שכר המצות לפי שהמים שהוא היה הולך בעת היותו בדרך מצות כמוכר בריס פירקא לכן נמסר שפיר השמלה עזאת למ"ש מקודש וק"ל : (כו) ומ"ש הקב"ה מלא מסוף העולם ועד סופו . פי' כמש"ה מלא כל הארץ כבודו כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו כמאמר חז"ל כ"ל כבודו של הקב"ה מקיף כל העולמות כולם והוא נסתר ונעלם והמשכילים יביעו : (כז) ומ"ש וכדי כל העולם כולו שלו . פי' לכן משוש שהוא מלא תת כל העולם כולו וכבודו מלא תת כל הארץ מזה מוכח שכל העולם כולו שלו שהוא ומאחר שכל העולמו' כולן שהם כלי מספר וקן ומכלית כולם הם של הקב"ה על כן יש להקב"ה די והותר ליתן שכר על כל מצוה ומצוה וליתן לכל לדיק ולדיק ג"י עולמות וק"ל: (כח) ומ"ש מלמלא מקרא כתוב ג"ש לאומרו. פי' זה הדבר שהקב"ה מלא כבודו תת העולמות כולן שהם כלי שיעור וקן ומכלית ושיתך כבודו מקיף תת כל העולמות הסם ופי"ש ים יכולת ביזו ליתן שכר על כל מצוה ומצוה וליתן לכל לדיק ג"י עולמות מלמלא מקרא כתוב שכל העולמות שלא דמוכח מזה שכבודו מלא כל העולמות ומקיף כל העולמות מי מפשר לאומרו שכבודו מלא כל העולמות ומקיף כל העולמות משום שהיא סוד נסתר ונעלם כמכר מקדם ומיום מבימים מלא המשכילים בחכמת הקבלה הקדושה אבל אם לא היה מקרא כתוב לא היה יכול לאומרו משום שמיום מבימים משון שהם אבל מאחר שמקרא כתוב בהדיא שכל העולמות כולן הם של הקב"ה כמו שמיבת הפסוק מאר כך אם כן מוכח מיום שכל העולם כולו של הקב"ה הוא והוא מקיף כל העולמות כולן על פי שהמון העם אינם מבינים סוד הדבר . מ"מ הם סומכים על הפסוק מלשון המפורש בתורה ולכן הם מאמינים שיש יכולת ביד הקב"ה ליתן שכר על כל מצוה ומצוה ודו"ק: (כט) ומ"ש שנאמר הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה . פי' מאחר שמקרא מלא הוא שהשמים ושמי השמים והארץ וכל אשר בה הם הכל לה' אלהיך . כ"ל כל העולמות כולן שהם למעלה בשמים ובשמי השמים שמין להם מספר וקן ומכלית הם של הקב"ה ממילא ידעינן שיש להקב"ה שכר הרבה ליתן שכר על כל מצוה ומצוה ולכל לדיק ג"י עולמות . ומה דנקט קרא שיש להקב"ה גם הארץ וכל אשר בה משום שיש כמה בני אדם שעושין מעט מצות אבל אין להם חלק לעה"ב כגון קלת העובדי כוכבים וכן הפושעים הגדולים שבישראל שעוונותיהם מרובין מזכיותיהן אבל מאחר שמין הקב"ה מקפח חוט שכר מן כל בריה אפילו שכר דיבור נאם כמאחר חז"ל בהרבה מקומות אם כן לריך הקב"ה לתת להם בהמי עלמא על הארץ קודם מותם . ומה הארץ שמין להקב"ה לתת שכר בהמי עלמא על הארץ לפי שמין הארץ שלו משום שכבר נתן הארץ לבני אדם כמ"ש השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם . לכן אמר הפסוק שגם הארץ וכל אשר בה הן לה' אלהיך היא והוא נתן שכר על הארץ לקלת עובדי כוכבים ולפושעי ישראל על מעם מצות שעשו כמו שראינו עין בעין שכל הטוב שהוא על הארץ ניתן לקלת עובדי כוכבים ולפושעי ישראל וריוב לדיקי ומסידי ישראל הם עניים ושפלים ודליס זולת קלת שזכו לבחי

נוסחא הישנה

השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה (ל) ואו' (מיוב לה) הבט שמים וראה ושור שחקים גבהו ממך . (לח) ולא השמים בלבד הם של הקב"ה אלא השמים ושמי השמים העליונים שבעה . ואע"פ

לאומרו הקב"ה מלא מסוף העולם ועד סופו וכדי העולם כולו שלו שנאמ' להי' אלהיך השמים ואומר הבט משמים ולא שמים בלבד אלא שמים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

נוסחא הישנה

ושמי שמים העליונים שבע׳ והעולם כולו שלו הוא יטול חלק בעולמו שברא אלא להודיע לבריות שכל מי שעוסק בתורה בצער שכן דרך ארץ ניתנה לו והקרן שמורה לו לפי שלא מצא הקב״ה בבני אדם שעושים את התורה והמצות בצער ובונין בית אחרון בצער ומצערים עצמן על התורה ועל המצות לפי׳ נתן לה׳ הקב״ה משנה לה׳ ולבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות ומנין שלא נטל הקב״ה חלק בעולמו שברא אלא את ישראל בלבד שנ׳

(לב) ואף ע״פ שכל העולם כלו של הקב״ה הוא לא נטל הקב״ה חלק בעולמו שברא אלא את ישראל בלבד. (לג) להודיע לבריות שכל מי שהוא עוסק בתורה מתוך הצער (לד) ומכל שכן אם הוא עוסק ג״כ בדרך ארץ עם התורה (לה) ניתנה לו הפירות בעולם הזה והקרן שמורה לו לעולם הבא. ולפי (לו) שלא מצא הקב״ה בבני ישראל שעושים את התורה ואת המצות מתוך הצער כמו אותן שהיו בונין את הבית האחרון שהיו מצערין את עצמן על התורה ועל המצות. (לז) לפיכך נתן להם הקב״ה משנה שבר להם ולבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות. (לח) ומנין שלא נטל הקב״ה חלק בעולמו שברא אלא את ישראל בלבד שנ׳

כי

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

וקן וחכלית והם סוד מספר והמ״י : (לב) ומ״ם ופף על פי שכל העולם כולו וכו׳ . פי׳ הקב״ה נתר בישראל לבד מכל מספר ברם בשמים ובארץ וכל מספר שברם בשמים ובארץ לם נכרם מלת בשביל ישראל . כמאמר חז״ל ברמזים ברם מלהים מה השמים ומת הארץ בשביל ישראל שעקרא רמזים כמם״ה קודם ישראל לה׳ רמזים מבוארת והסעם הוא סוד נמלם כידוע למשכילים בחכמה מיחים . לכן נתר הקב״ה בישראל מכל מספר ברם בשמים ובארץ . ובזה מיושב סמיכות הפסוקים מם״ה הן לה׳ מלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל מספר זה רק בשבוחיך חשק ה׳ לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים כיום הזה . ופי׳ רם״י ז״ל אף על פי שלה׳ השמים וגו׳ אף על פי כן בשבוחיכם ובכם חשק מן הכל כמו שמחם חפוקים היום הזה במדבר מכל העמים עכ״ל . ר״ל אפי׳ מן המלחכים שבשמים כמו שחרגם יונתן שם הת דס׳ מלהכון שמיא תמי שמיא זכיחם מלחכיא די בהון למשמשן קדמוי למרעא וכל דמיח בח לתוד בחבהחכון לבא ס׳ ממול למרחש יהכון וכו׳ פי״ם . הרי מבואר שישראל חביבין אפי׳ מן המלחכים שבשמים ואפי׳ מה שחשק הקב״ה בשבוחיו הקדושים לברחם יאחק ויעקב לא היה מלת בשביל ישראל כמו שמדקדק החרגום יונתן בלשון ואחר לתוד בחבהחכון לבא ס׳ ממול למרחם יהכון וכו׳ ודו״ק : (לג) ומ״ם להודיע לבריות שכל מי שעוסק בתורה מתוך הצער וכו׳ . פי׳ כמאמר חז״ל בחסכת שבוח כך היא דרכה של תורה פח במלח חאכל ומים במשורה חשחה ועל סארץ תישן וחיי לער מחיים חס לחה עושה כן חשריך ושוב לך חשריך בעולם הזה ושוב לך בעולם הבא : (לד) ומ״ם ומכ״ם חם עוסק גם בדרך ארץ . פי׳ כמחז״ל בחסכת שבוח יפה חלמוד תורה עם דרך ארץ שיניעת שניהם משכחם עון : (לה) ומ״ם הפירות חוכל בעה״ז והקרן לעה״ב . פי׳ כמאמר חז״ל אלו דברים שחדם חוכל פירותיהן בעה״ז והקרן קיימת לעה״ב וכו׳ עד ותלמוד תורה כנגד כולם . לפיכך נתר הקב״ה בחברהם יאחק ויעקב ובזרעם מחריהם יותר מכל השובדי טוכנים משום שהם עסקו בתורה ודרך ארץ כמאמר חז״ל מעולם לא הסקה יקיבה מלבושיו חברהם זקן ויוסב ביקיבה שנאמר ואברהם זקן בא בימים וכו׳ פי״ם בחריטת שקרטיב שהם כל שבוח לכן ס״ם מ״ם כיון שלה נתר הקב״ה מכל מה שברא בעולמו שלה החבות ויעקב כמ״ם הן לה׳ מלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל מתר בה רק בשבוחיך חשק ה׳ לאהבה אותם ויבחר בזרעם מחריהם בכם וגו׳. בזה הודיע שכל מי שעוסק בתורה וכו׳ וק״ל : (לו) ומ״ם כמו שהיו בונים את הבית האחרון . פי׳ שלו מזרח השופר ומחניה בן חכליח וסייפתן כמו שמפורש בחריטות ירבה מאד בספר עזרא ונחמיה : (לז) ומ״ם לפיכך נתן להם הקב״ה משנה שבר וכו׳ . פי׳ כמפורש בספר תני היה דבר ה׳ ביד תני הנביא אל זרובבל בן שחלתיאל פחת יהודה וגו׳ כעת לכם פחם לעבת בבחיכם שפוחים שפוחים והבית הזה חרב וגו׳ ויעמד זרובבל בן שחלתיאל ויהושע בן יהוסדק הכהן הגדול וכל שחריח העם בקול ה׳ וגו׳ ויעשו מלחכת בית ה׳ וגו׳ . כיוס דבר ה׳ ביד תני הנביא לאמר אמור נא אל זרובבל ואל יהושע בן יהוסדק הכהן הגדול ואל שחריח העם וגו׳ כה אמר ה׳ וגו׳ וחרעשתי אח כל הגוים ובאו חמדת כל הגוים וגו׳ גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון וגו׳ ע״ם בחריטות ודו״ק : (לח) ומ״ם ומנין שלא נטל הקב״ה חלק בעולמו שברא אלא את ישראל שנא׳ כי חלק ה׳ עמו יעקב חבל נחלתו . פי׳ מדכתיב בפסוק הקמוך לו מקודם בהאחל עליון גויס בהפרידו בני אדם יעב גבולות עמיס למספר בני ישראל כי חלק ה׳ עמו יעקב חבל נחלתו וחרגם יונתן בחאחית עלמא עלאה עלמא לעממיס די יהקו מנהי דהם בחפרשותי׳ מכחבין ולעמין לבני הם בדרם דשלימת בהי זמנא דהא פיהא׳ פי׳ נוהל עם שבעין מלחכיא רבהי עמהון וכו׳ ונפל עמא קדישא בפיהתא דמרי עלמא וכו׳ ומי׳ עם בפי׳ רם״י ז״ל ודו״ק :

ומ״ם

(דכריס נב) כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. (נט) ואומר (תהלים טז) חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלת שפרה עלי. (מ) משלו משל למה"ד למלך בשר ודם שהיה בונה פלטרין ושכלל אותה ובשמחתו שהוא משמח בה (מא) סיים בה בית לדירתו. (מב) כך הקב"ה זו שברה של הארץ שעמד הקב"ה בתוכה וברא את כל הארצות כולן והפריש את ארץ ישראל תרומה מכל הארצות והפריש את ירושלים תרומה מכל א"י והפריש את מקום בית המקדש תרומה מכל ירושלים וכן ברא הקב"ה את כל העכו"ם כולן והפריש את ישראל תרומה מכל העכו"ם ומישראל הפריש תרומה את שבט לוי ומשבט לוי הפריש תרומה את אהרן הכהן ובניו וקידשו ומשחו וכבדו בבגדי כהונה ובציץ ובאורים ותומים שהוא יעמוד לפניך ומכפר על ישראל בכל שנה ושנה והביא את ישראל שהם תרומה מכל העכו"ם לא"י שהיא תרומה מכל הארצות והביא את שבט הלוי שהפריש תרומה מכל ישראל לירושלים שהפריש תרומה מכל א"י והביא את בני אהרן שהפריש תרומה משבט לוי לבית המקדש שהפריש תרומה מכל ירושלים לעמוד לשרת לפני הקב"ה ולעשות רצונו שנא' (חבקוק ג) (מג) עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים ויתפוצצו הררי עד שחו גבעות עולם הליכות עולם לו. מכאן אמרו (מד) כל השונה הלכות

נוסחא הישנה

בעולמו שברא שנא' כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו ואומר כי חבלים נפלו לי בנעימים משלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שבנה פלטירין ושיכללה בשמחתו ששמח בה סיים בה בית ודירתו זו שכרה של ארץ שעמד הקב"ה בתוכה וברא כל הארצו'כולן והפריש את ישראל תרומה מכל העובדי כוכבים ומישראל הפריש שבט לוי ומשבט לוי הפריש אהרן הכהן קידשו ומשחו וכיבדו בבגדי כהונה בציץ ובאורים ותומים שהוא עומד לפני' ומכפר על ישראל בכל שנה ושנה והביא את ישראל תרומה מכל העובדי כוכבים לארץ ישראל שהיא תרומה מכל הארצות והביא שבט לוי שהפריש מישראל לירושלים שהיא תרומה מארץ ישראל והביא בני אהרן שהפריש משבט לוי לביה"מ שהפריש מירושלים לעמוד ולעשות רצונו שנאמ' עמד וימודד ארץ ואל הליכו' עולם לו מכאן אמרו השונה

הלכות

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

(נמ) ומ"ש ומומר חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלה שפרה עלי. פי' וכחיב בפסוק הסמוך לו מקודם ס' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי חבלים נפלו לי בנעימים וגו' עי"ש בפי' רס"י ז"ל וק"ל: (מ) ומ"ש משל למה הדבר דומה וכו'. פי' זה המשל קאי על מ"ש שבחר הקב"ה בישראל מכל מה שברא בעולמו כמו שתוך ומבאר וק"ל: (מא) ומ"ש סיים בה בית לדירתו. פי' בוחר חדר מיוחד הטוב מכל החדרים שבפלטרין הזה וקובע מושבו לדירתו: (מב) ומ"ש כך הקב"ה זו שברה של הארץ שעמד הקב"ה בתוכה וברא כל הארצות. פי' שירד תור כבוד ס' מלמעלה על ידי השתלשלות כמה מלפים ורבבות עולמות בלי מספר עד למטה שרשו להיות שם הארץ ז"ש שעמד הקב"ה בתוכה וממנה נברא הארץ והוא סוד נפחר ונעלם והמ"י: (מג) ומ"ש שנאמר עמד וימודד ארץ וגו' שמו גבעות עולם הליכות עולם לו. פי' כמו שעמד הקב"ה ומדד את כל הארץ והרס ארץ ישראל מכל הארצות ואת"כ הרס ירושלים מארץ ישראל ואת"כ הרס בית המקדש מירושלים כמו כן רצה הקב"ה את כל העובדי כוכבים טוב וויתר והפקיר ואת כל הכהים שלהם ומפזר כל הכהים שלהם והשם כל הגבעות שלהם שהם שרי העובדי כוכבים שלמעלה ושלמטה כמו שפי' רס"י ז"ל שם ע"ש. והרס את ישראל מכל העובדי כוכבים משום שהם עסקו בדברי תורה שהם שלשת עולם כמ"ש קודש המשל דנאמר הקב"ה בישראל מכל מה שברא למעלה ולמטה משום שעסקו בדברי תורה כדפרשתי לעיל עי"ש. ועל זה הניח המשל שליו שפיר את תדקדק היטב ותחזור הדברים. ומאי כך הרס הלוים מישראל כדי שיעסקו בהלכות עולם של הלוים מה שאין כוהגין בשאר בני ישראל ומאי כך הרס הכהים מן שבט לוי כדי שיעסקו בהלכות עולם של כהנים מה שאין כוהגין בהלוים ושכל גלמד מפוף הפסוק הליכות עולם לו. והשתא ס"ש ונשמך שפיר. מ"ש את"כ מכאן אמרו כל השונה הלכות בכל יום וכו' והדרן עלך הדברים היטב ותרתא כי אתת ויליב ונכון סוף: (מד) ומ"ש כל השונה הלכות וכו'.

פי'

נוסחא הישנה

הלכות מובטח לו שהוא בן עולם הבא ויש אומר ממקום שנוטע עפרו של אדם הראשון שם נבנה המזבח שנאמר ויצר ה' אלהים עפר מן האדמה ואומר מזבח אדמה מכאן אמרו כל זמן שבית המקדש קיים מזבח כפרה הוא לישראל בכל מקומות מושבות' שנאמ' אם תקריב מנחת בכורים לה' ואומר ואיש בא מבעל שלישה וגו' וכי אלישע כהן הוא והלא אין שם לא מקדש ולא מזבח ולא כהן גדול אלא אלישע הנביא בלבד ותלמידים שיושבים לפניו מכאן אמרו כל הנזקק לחכמים ותלמידיהם פועלה

הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עה"ב שנא' הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות. (מס) ויש אומרים מן המקום שנטל הקב"ה עפרו של אדם הראשון שם נבנה המזבח שנ' (בראשית ג) וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה. ונאמר (שמות כ) מזבח אדמה תעשה לי. (ילקוט ויקרא דף קכח ע"ב) מכאן אמרו כל זמן שבית המקדש קיים (מו) מזבח כפרה לישראל הוא בכל מקומות מושבותם. (מז) ובזמן שאין בית המקדש קיים תלמידי חכמים הם כפרה להם לישראל בכל מקומות מושבותם. (מח) שנא' (ויקרא ג) ואם תקריב מנחת בכורים לה' אביב קלוי באש גריש כרמל תקריב את מנחת בכורך ואומר (מלכים ב ד) ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלהים לחם בכורים שעורים וגו'. וכי אלישע כהן הוא ואוכל בכורים הוא והלא אין שם לא ירושלים ולא מקדש

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פי' רמ"י ז"ל על מאמר זה בסוף מסכת נדה הייטו מצנה ובריימתא והלכה למשה מסיני: (מה) ומ"ש ויש אומרים מתקום שנטל הקב"ה עפרו של אדם הראשון שם נבנה המזבח. פי' כי זה החמת הקרקע יש אומרים הוא מסיף על דברי החמת קמת ולא קחשיב רק שלש תרומות מן האדמה ושלש תרומות מן האדם. כ"ל שלש תרומות מן האדמה הרחמנה מארץ ישראל מכל הארצות והשמים ירושלים מארץ ישראל והשליחים בית המקדש מירושלים וכן שלש תרומות מן האדם הרחמנה ישראל מכל העובדי כוכבים והשמים העיר מכל ישראל והשליחים הכהנים מן העיר. וקאמי היש אומרים והוסיף עוד תרומה אחת אלא האדמה וכן הוסיף עוד תרומה אחת אלא האדם כ"ל עוד תרומה אחת בארץ זו היא מקום המזבח שהיא תרומה מן בית המקדש ועוד תרומה אחת בהאדם זה הוא הכהן הגדול שהוא תרומה מכל משפחות הכהנים וס"ק לכך נפל הקב"ה עפרו של האדם הרחמנה מן המקום שנבנה שם המזבח משום שמקום המזבח היא התרומה הגדולה מכל התרומות שבארץ נכתב מקודש והאדם הרחמנה היא התרומה הגדולה מכל התרומות שבאדם כמו הכהן הגדול המכתב מקודש כמאמר חז"ל שהאדם הרחמנה היא חלק ותרומה של עולם והיה כהן גדול והיה מעמם על גבי המזבח לכן הכהן הגדול מעמם על גבי מזבח דומיא האדם הרחמנה שהיה כהן גדול שנברא ממקום המזבח והיה מעמם על גבי מזבח לכן הבריח הקב"ה הכהן גדול מכל בני מהרן לעמם על גבי המזבח שהשרים מכל מדרי בית המקדש וק"ל: (מו) ומ"ש מכאן אמרו כל זמן שבית המקדש קיים מזבח כפרה הוא לישראל. פי' מאמר שנברא האדם ממקום שנברא המזבח מזה מוכח שהמזבח מכפר על ישראל כמו שפי' רמ"י ז"ל ורז"ל בפרקה בהמתיה על הפסוק ויילך ה' מלהיש את האדם עפר מן האדמה נפל עפרו ממקום שנאמר מזבח אדמה העשה לי ושלומי תהא לו כפרה ויוכל לעמוד שכ"ל וק"ל: (מז) ומ"ש ובזמן שאין בית המקדש קיים תלמידי חכמים הם כפרה לישראל. פי' מה הוא מהנם ס"ח מנכסיו כמו שמכאל והולך. והא דאמרינן בפרק הרואה ז"ל והמזבח עץ שלש אמות נבוה וידבר אלי זה שלחן אמר לפני ה' פתח במזבח וסיים בשלחן כ' יוחנן וכ"ש אמרו תרוויהו בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על ישראל ועכשיו שאין של אדם מכפר עליו משום דאתו עניים ומברכים פותח משלחנו עיין שם לריך לשברם נם כן משום שהוא מפרנס תלמידי חכמים עניים דהא רבינא הקדוש היה מעשר שנתן פתו לעם הארץ אם יוכל לשברם ת"ח במקום ע"ה כדאיתא בפ"ק דב"ב עי"ש. וכן מרז"ל הרואה לנסך יין ע"ג המזבח בזמן הזה ימלא נרוש של פ"ח יין שנא' מליכם מיפים מקרע וק"ל, מי נמי כל אחד ואחד מהם מכפר בפני עלמו כלומר התלמיד חכם הוא כפרה בפני עלמו אם מהנהו מנכסיו וכן השלחן הוא כפרה בפני עלמו אם מפרנס עליו עניים ויתומים ואלמנות וכן מצינו ג"כ שאר דברים שהם מכפרים במקום קרבנות כמו המעמדות שתקנו רז"ל במקום הקרבנות כדאיתא בפרק בתרא דתענית. וכן שהפלנות הם במקום קרבנות כדאיתא בפרק תפלת השחר וכן הרבה דברים כיולא בו. והד"ם נקט הדא מינייהו ענין של תלמיד חכם משום דמיירי מהם שהם מקודש שהקב"ה כתר נישראל מכל מה שברא בעולם משום שהם עוסקים בתורה כדפי' לעיל ודו"ק: (מח) ומ"ש שנא' ואם תקריב מנחת בכורים וגו' ואומר ואיש בא מבעל שלישה וגו' וכי אלישע כאן הוא וכו'. מאמר זה מצינו בתלמוד מסכת כתובות

נוסחא הישנה

מקדש ולא מזבח ולא כהן גדול אלא אלישע הנביא בלבד ותלמידיו שיושבים לפניו. (מע) אלא מבאן אמרו כל הנזקק אל החכמים ותלמידיהם ומפרנס אותם מעלה עליו הכתוב כאלו מקריב בכורים ועושה רצון אביו שבשמים ואמר לי רבי מפני

עליו הכתוב אומר כאלו מקריב בכורים ועשה רצון אביהם שבשמים אמר לי רבי מפני מה נשתנו עובדי כוכבי אוכלים העולם הזה אמרתי לי בני שכרן שהפריש ישרא'

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פרק י"ג. ויש שם מחלוקת בין דעת רס"י ז"ל האומר לדעת התוספות ז"ל וחום' הביאו רחיה מספר חד"ג מתמר זה האומר כאן. אבל לפי טעמו הספר חד"ג שלפנינו נראה שדברי רס"י והוספות שניהם מתחייים הם ומלו ודברי שניהם חיים הן כמו שהאמר בס"ד לכן הולרך אני להעתיק ולהגיה לפניך מז"ל עם פרס"י וחום' ז"ל כדי שתבין מתוכם שדברי רס"י וחום' שניהם הם כמים ומתחייים. וז"ל תניא ומים בא מבעל שליחה ויבא למים שלהים לתם בכורים ועשרים לתם שעורים וכרמל בנקלומו. וכי שליחא שוכל בכורים הוא שלא לומר לך כל המביא דורון לת"ח מעלה עליו הכתוב כאלו מקריב בכורים. ופרס"י ז"ל וכי שליחא שוכל בכורים הוא והלא לא היה כאן שהרי מניחו בדברי הימים שמחייתם מביו על שבא נד שמ' ויעני ושפא בבנן. ומניחו בשסכת פסחים בפרק שלו דברים דשפא דהאי קרא היה מביו על שליחא. ובהבו התוספות דאין לורך לדוחק זה של פירוש הקונטרס שלא יכי פירושו וכי שליחא שוכל בכורים הוא והלא בשומרון הי' ואין בכורים נאכלין חוץ לחומה כדאוכח בריש שלו הן הלוקין וכש' בהמה המקדש. וכן ליתא בהדיא בסדר שליהו זוטא דתלמידי חכמים הם כפרה ליסראל שמ' וגו' וכי שליחא שוכל בכורים היה והלא אין שם מקדש ולא מזבח ולא כ"ג וכו' ע"ל. אבל לפי הנרסא שלפנינו בא"ם וכי שליחא כהן הוא שהיה שפרס"י ז"ל אמת הוא. וא"ם והלא לא היה שם מקדש ומזבח וכ"ג שהיה שגם דעת התוספות אמת הוא. והתד"ה וכן בתלמוד מקשה שני קושיות בדרך לא זו אף זו וה"ק לא זו שלא היה שליחא שוכל בכורים מעשה שלא היה כאן כדאוכח בפרס"י ז"ל האומר מקודם שלא אף זו ל"ל אפי' אם הוא כאן האוכל בכורים א"א בחוצה שאפה וכי היה מותר לאכול בכורי' והלא היה בשומרון ואין בכורים נאכלין חוץ לחומה כדאוכח בחום' האומר מקודם ודוק. ועל כרחך צריך ג"כ לפרס"י ז"ל שלא היה כאן דאלו לדעת החום' לבד מצום שהיה בשומרון ואין בכורים נאכלין חוץ לחומה קשה והלא היה שליחא יוכל להעלות חוחם בכורים לירושלים ולאכול חוחם בירושלים אם הוא כאן ה"ל מאי פריך וכי שליחא שוכל בכורים הוא לכן על כרחך לריכין לומנו גם לזה הטעם שלא היה כאן כפרס"י ז"ל. ופריך בדרך לא זו אף זו כדפירש לעיל בסמוך. וגראה יותר שפאל להיפך מהחלה שפאל והלא היה בשומרון והיה חוץ לחומה וכי היאא שהי' יוכל להעלות חוחם לירושלים ולאכול חוחם שם בירושלים. והלא א"א לא היה כאן שאוכל בכורים. אבל אם הוא שפאל בחחלה משום שלא היה כאן ה"ל היאך שפאל הא"ל שהיה כאן והלא היה בשומרון אאי קושיא והלא היה יכול להעלות חוחם ולאכול חוחם בירושלים שלא כדפרשאי. ולעולם בחגם הביג התוספו' על פרס"י ז"ל כי על כרחך לריך לפרס"י ז"ל והוא עיקר כדהוכחנו ודוק היטב. ולכן אהא שפיר א"א הא"כ אמר שמאר והלא אין שם מקדש וכו' והלא לא היה שלא שליחא בלבד וכו' ל"ל אדא משום שהיה חוץ לחומה שהיה בשומרון ואין המקום רחוי לאכול בכורים שם ואם נפשך לומר שיעלה חוחם לירושלים ולאכול חוחם שם בירושלים והלא לא הי' שלא שליחא בלבד עם חלמידיו. ושליחא לא הי' כאן האוכל בכורים שגם חלמידיו אפי' אם היה אחד מהן כאן לא היה יכול להעלות חוחם לירושלים כי המביא חוחם לשליחא היה מבקש דוקא שליחא יאכל חוחם ודו"ק היטב כי נכון הוא: (מב) וא"א שלא אכאן אמרו כל האפרנס ת"ח כאלו מקריב בכורים. פי' כאלו האקריב קרבנות כי הקרבנות נקרא טעם רצון אביו שבשמים ולפיכך כתיב שלא הקרבנות אשה ריח ניחוח לה'. ופירשו רז"ל מאי ריח ניחוח שלא אחת הוא לפני הקב"ה על מה שאמר ועשה רצוני ע"ש. אם כן מאחר שהאפרנס חלמידי חכמים נחשב לו כאלו מקריב בכורים והבכורים הם נחשבי כאו שאר הקרבנות דאת הם נקרבים על גבי האזבח כאו שאר כל הקרבנות כאא"ם ואם אקריב מנחת ונו'. ואם בחוכי' בחאלא שאר כל הקרבנות בפרשא ויקרא כאו שאפורש אם באריכות האשך האפרשיות זו אחר זו. אם עולה קרבנו וגו' ואם אן הטוף עולה קרבנו וגו' ונפש כי אקריב קרבן אנחה וגו' ואם אנחה על האחבת קרבנך וגו' ואם אקריב אנחת בכורים וגו' ואת אן הגאן קרבנו לזבח שלאים וגו' ואם עז קרבנו וגו' ע"ש באריכות הרי אחה רואה שהבכורים הם בחוכים בשאר כל הקרבנות לכן כאו שכל הקרבנות הם אכפרים על יסראל אאום שהם נחת רוח וריח ניחוח לפני הכב"ה על שאמר ועשה רצוני כאו כן גם הבכורים הם אכפרים על יסראל והם נחת רוח לפני הק"ם על שאמר ועשה רצוני. ואחר שהאפרנס חלמיד חכם הוא דומה כאלו הקריב בכורים כדאוכח אאליחא הגיא ה"ל אוכח שפיר כאו שהבכורים היו אכפרים על יסראל בזאן שבית האקדש היה קייש והיו עושה בהם רצונו של אקום. ה"א בזאן הזה שאין בית האקדש קייש הם הוא אפרנס

ניסחא הישנה

מתוכן לפיכך אוכלין העולם הזה משלו משל למה הדבר דומה למל' בשר ודם שנמצא אדם אחד ממשפחה מרובה ועשה לו רצונו שיגר המלך מתנו' מרובות לבני המשפח' בשביל אותו האיש שעשה לו רצונו אף כך העובדי כוכבי' שכרן שהפריש הב"ה מתוכן לבן אוכלין העוה"ז ואמר לי רבי אלא מעתה כל העושה מצו' נותנין לו שברו וכל העובר עבירה נותנין לו ישברו אכרתילו בני מה שברו של נחש הקדמוני שעמד וקלקל את כל העול' כולו ומה שברו של אדם וחוה על שעברו על צויו של הב"ה קין

(ג) מפני מה נשתנו אומות העולם שהם אוכלים את העוה"ז ואמרתי לו בני (גא) זהו שכרן משום שהפריש הקב"ה את ישראל מתוכן לפיכך הן אוכלין את העה"ז. משלו משל למה"ד למלך ב"ו שמצא אדם אחד ממשפחה מרובה (בילקוט גרס נמוכס) והוא עושה למלך כל רצונו מה עושה המלך שיגר המלך מתנות מרובות לכל בני המשפחה של אותו האיש בשביל אותו האיש שעשה לו רצונו. אף כך העכו"ם זהו שכרן משום שהפריש הקב"ה את ישראל מתוכן לכן הם אוכלין את העולם הזה. ואמר לי רבי (גב) אלא מעתה כל העושה מצוה נותנין לו שכרו וכל העובר עבירה נותנין לו גם כן שברו. ואמרתי לו בני (גג) מה שברו של נחש הקדמוני (גד) ישעמד וקלקל

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מלמיד חכם שם יתכפרים על ישראל בכל מקומות מושבותם כמלי מקריב בכורים ועשה רצון מבוי שבשמים. ושמחם מחי שפיר דאורך להביא שי פסוקים הפסוק על ומם מקריב ממחת בכורים וגו' וגם הפסוק ושים בא מבעל שליפה וגו'. כי לפוס ריהטא ים להקשות דלמא ס"ל להביא רק הפסוק ושים בא מבעל שליפה וגו' והוה ילפיק נ"כ מיתי שהמפרנס ס"ח כמלו מקריב בכורים כדילפיק בתלמודא דידן במסכת כתובות האוכר לעיל רק מן הפסוק ושים בא מבעל שליפה לבד ס"כ זה הפסוק ומם מקריב ממחת בכורים וגו' למה לי כי לכתורה שלא לעורך הוא. מכל לפי דרכנו ס"ם שם יורך התד"ח להביא שי הפסוקים הללו כי בתלמוד שתלמוד שלנו דמס' כתובות האוכר לעיל שלא רוצה ללמוד רק שהמפרנס תלמיד חכם כמלו מקריב בכורים מחא שפיר ולא מייתי רק זה הפסוק ושים בא מבעל שליפה וגו' לבד. מכל התד"ח רוצה ללמוד שי דברים חדא דהמפרנס ס"ח כמלו מקריב בכורים לכן יריך להביא זה הפסוק ושים בא מבעל שליפה וגו' ושידך שרוצה ללמוד שהבכורים הם מכפרים על ישראל כמו שאר קרבנות ובכח עושים רצון מבוי שבשמים כמו כן כהמפרנס אח ס"ח שם מכפרים על ישראל כמו הבכורים והם עושים רצון מבוי שבשמים. לכן הוצרך להביא גם הפסוק ומם מקריב ממחת בכורים וגו' דמוכח מיניה דהבכורים מכפרים על ישראל ובכח עושים נחת רוח לפני שקב"ה כמו בשאר קרבנות כדפי' לעיל ודוק היטב כי נכון ונמחא ויליב הוא: (ג) ומ"ש מה נשתנו העכו"ם שהם אוכלים מה"ז. פי' מאחר שאמרת מקודם שהקב"ה מחם בכל העכו"ם ובאר ביישראל מכל העכו"ם רק הסריך מענין לענין בשותא ענין. ס"ל למה יש לעכו"ם כל טוב החוה עה"ז הרבה יותר ממה שיש ליישראל: (גא) ומ"ש זהו שכרן משום שהפריש אח ישראל מתוכן. פי' משום שישראל יוחאים מבין העכו"ם הבאים אח שהרי מבריחם יצא מחרת שהיה עכו"ם ולכן יש להם כל טוב חלוח עה"ז כמו שמבואר אח"כ. מכל מה שאין ליישראל טובות העה"ז כמו לעכו"ם ולפי שמבואר שהביא אח"כ ס"ל ליישראל להיות הרבה טובות בעולם הבא שהוא יותר ממה שיש לעכו"ם. ככר תירלו ר"ל שהוא גם ליישראל יותר ליטול אח חלקם בעולם הבא שכולו טרוך ומיוח מרוכים ולא בעה"ז שהוא רק לפי שעה וימים מועטים וק"ל: (גב) ות"ש מלא מצאתי כל העושה מצוה טוהין לו שכרו וכל העובר עבירה טוהין לו שברו. פי' מאחר שאמרת מקודם שיש לעכו"ם כל טובות חלוח עולם הזה עה"ם שהם עובריסכל העבירות שבתורה כמו שיש ליישראל עולם הבא משום שהם מקיימים כל התורה שבתורה. ס"ל מחי מהני לישראל יותר מן העכו"ם שהם עוברי עבירה לחלוטין שיהיו להם עולם הזה ולחלוטין יש עולם הבא והוא לא ידע שמוכח עולם הבא שאם מוב הרבה יותר בלי שעור וחכלית מטובות עה"ז. פירוש מאחר שאמר שכל מ"ם מקודם משום שכל שעולם טוב השמים והמים והעץ וכל מאר בח הם של הקב"ה ולכן יוכל לחת שכר טוב על כל מעשה ומעשה וכן יוכל לחת שכר רע ועונש על כל עבירה ועבירה. משום הכי שאר הקב"ה בישראל מכל העכו"ם כדי לחת להם שכר טוב על כל מצוה ומצוה ולחת שכר רע ועונש לעוסעים שעברו עבירה הכל כמו שהמפרנס מקודם וכמו שהמריך עד כאן מענין לענין בחותא ענין. ואחר שסיים הדברים חזר לשמול מכלן כל הדברים הללו לעומר היכן מליו שנעשה מעשה כמו הדברים שאמרת ר"ל היכן מליו שנתן הקב"ה שכר טוב לעושי מצוה או היכן מליו שנתן שכר רע ועונש לעוברי עבירה. כי גם העונש נקרא בשם שכר כמו שמבאר והולך וק"ל: (גג) ומ"ש מה שברו של נחש וכו'. פי' לפי הדרך הראשון שפרשתי שעמד הנחש

וקלקל את (נה) כל העולם כולו (נו) ומה שברן של אדם וחוה שעברו על ציוו של הקב"ה (נז) ומה שברו של קין שהרג את הבל אחיו (נח) ומה שברו של למך שהיה מתאבל על אבי אביו (ס) ומה

נוסחא הישנה

שהרג הבל אחיו ומה שברו של למך שהיה מתאבל על אחי אבי שברו של שם שביבד את אביו ומה שברו של חם שלא כיבדו ומה שברו של נח שעמד ומיתה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פלג מעתם כל העושה מצוה וכו'. דמעל מאי מעמי המצות יותר מן העבירות דהא ים לעוברי עבירה עכ"ל כמו שים לעושי מצות עולם הבא כדפי' לעיל. השיב כך אליהו ז"ל אל העומל אע"פ שים לעכו"ם ולעוברי עבירה כל טוב עה"ז מצוי שיראל יוצאים מהם מ"מ אע"פ שהאלהים עזוב אין מוציא כך אלא מוציא יסורין בעולם הבא בגיהנם ולקלת אפילו בעולם הזה בעבור עבירות שלהם כמו שעשם הנחש וכל המכריס אח"כ אל הצדיקים אע"פ שהאלהן יסורין מ"מ סופן שלוה ואוכלין עוה"ז ועוה"ב בעבור המצות שלהן כמו שהולך ומבאר וכתו"ל רשעים אחלתן שלוה וסופן יסורין אבל הצדיקים התלהן יסורין וסופן שלוה. ולפי הדרך הזה שמעל העומל אלא מעתם כל העושה מצוה וכו' דהכי היכן מיתו הדברים הללו מה שאמרת דים שכר לעושה מצוה ועונש לעוברי עבירה היכן מצינו שכך עשה הקב"ה מעשה ואלא שכר טוב לצדיקים ועונש לרשעים. השיב כך שכן מצינו בחמה כמה וכמה מעשים שעשה הקב"ה שאלא שכר טוב אל הצדיקים ושכר רע ועונש אל הרשעים כמו שמבאר והולך וק"ל: (נד) ומ"ם מה שכתו של נהם הקדמוני שעמד וכו'. מה שעשו של הנפש שהי מסית אח אות לאכול מעץ הדעת טוב ורע. ועונשו מפורש בהורה בחמ"ה ויאמר ה' אל האחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה על גחונך תלך ועפר תאכל כל ימי חייך וגו': (נה) ומ"ם שעמד האחש וקלקל אח כל העולם כולו. פי' שגרם מיתה לכל הברואים שבכל העולם כולו לאדם ולבהמה ולחיה ולעופות וכל המינים שבעולם כי כולם לאכלו מן אותו העץ כמז"ל. ויש עוד סוד נעלם בדבר שקלקל האחש לכל העולמות העליונים ותחתונים ושהקלקלו הטורות השפע הטוב ונשתהמו תהומי מתורות ונמנע ברכת ה' מכל הברואים כולם והדבריס הם מרוכים מאד והקילור יפה והמ"י: (נו) ומ"ם ומה שכתן של אדם ותוה שעברו על ציוו של הקב"ה פי' כמה שאכלו מעץ הדעת ושעשה מפורש בהורה כתו"ה אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והריונך בעצב תלדי בנים וגו' ולאדם אמר וגו' ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך וקוץ ודרדר תצמית לך וגו': (נז) ומ"ם ומה שכרו של קין שהרג אח הבל אחיו. פי' ועשו מפורש בהורה כתו"ה ארור אתה מן האדמה וגו' נע ונד תהיה בארץ: (נח) ומ"ם ומה שכרו של למך שהיה מתאבל על אבי אביו. פי' שהרג למך שגוג אח קין אבי אביו היה מתאבל עליו והכה כף אל כף כדרך המתאבלים כמז"ל במסכת מ"ק פ"ג נשים במועד מעמות אבל לא מעשות ופירשו שגחומים מעשות ר"ל מספקות כף אל כף ע"ש. ם"מ דהכתם כף אל כף הוא מהם שמתאבלים ולמך הכה ג"כ כף אל כף על שהרג אח קין אבי אביו כמו שפרש"י ז"ל וכ"ל על הפסוק ויאמר למך לנשיו עדה ולה שמען קולי נשי למך האזנה אמרתי כי איש הרגתי לפצעי וילד לחבורתי. מפוש שהיו נשי למך פורשות ממנו מהשמים מפוש שהרג אח קין אבי אביו ואח תובל קין בנו של למך לפי שהיה למך כותח ותובל קין בא היה מוכתו ומהיגו לנוד חיות ורמה תובל קין אח קין זקנו מרחוק ונדמה לו כחיה ואמר לאביו למך למשוך בקשת והרגו וכיון שידע למך שהרג אח קין זקנו הכה כף אל כף כדרך המצטער וספק אח בנו ביעיסה בלא דעת והרגו והיו נשיו פורשות ממנו ותוח מפייסן. וכי הרגתי באיש אח קין אבי אביי שהיה איש לו הרגתי באיש אח תובל קין בני שהיה ילד וכו' ע"ש. שמע מיניה שהיה למך מתאבל על קין אבי אביו באה שהכה כף אל כף בעבורו כדרך המתאבלים ושלא לו הקב"ה עליו שכר טוב שהיו נשיו מתפייסות ממנו כשהיה מפייסן ואמר לנשיו שלא הרג אותו באיש אלא בטועה. ולאו ממו סי' מוכיח שלא הרגו באיש באה שהיה מתאבל עליו והכה כף אל כף עליו ועל ידי זה הרג אח בנו תובל קין. ובודאי לא הרג אח בנו באיש אלא בטועה. כדאמרת מפרש"י ז"ל על הפסוק וידע אדם עוד אח אשתו שלוה אדם לבני למך לשמשו ולשוות עמו ע"ש. אבל בספר היסר מפורש יותר בהדיא וז"ל וישמעו בני למך וישובו אליו בעלת אדם אביהם וכו' ע"ש בתריהות: (ס) ומ"ם ומה שכרו של שם שביבד את אביו. פי' באה שהיה מכסה את ערות אביו ושכרו היה שזכו בניו לטלית של ציצית כמז"ל. ות"ת למה לא בחמיב גם יפת שהוא היה מכסה ג"כ ערות אביו כמ"ש ויקח שם ויפת את המלה ויישימו על שכם שניהם וילכו אחוריות ויכסו את ערות אביהם וגו'. וי"ל דלא בחמיב רק שם לבדו אשום שהוא היה מחחיל באשה וגם היה מתאחן באשה ביותר ויפת לא עשה רק מה שהיה בא אחר כך והיה מסייע לו לשם וכן אימא בב"ר דשם היה מתחיל באשה וז"ל ויקח שם ויפת ויקחו אין כחיב כאן אלא ויקח מלמד שהתחיל שם באשה ובא יפת ונשמע לו וכו' ע"ש. ולפיך שהיה שם מהאחן באשה ביותר כן אימא בפרש"י ז"ל ויקח שם ויפת אין כחיב

ויקחו

נוסחא הישנה

ברבים כל אותן מאה ועשרים שנה עד שלא יהא עליו לפיכך העיד הקב"ה עליו כי אותך ראיתי צדיק ומה שכרו של שם הגדול שנתנבא ארבע מאות שנה ולא קיבלו ממנו ומה שכרו של אברהם אבינו שעמד ופיגר כל עוברי כוכבים שבעולם ועל שאמר דבר שלא כהוגן ירדו בניו

ומה שכרן של שם שהיה מכבד את אביו (סא) ומה שכרו של חם שלא היה מכבד את אביו (סב) ומה שכרו של נח שהיה עומד ומיחה ברבים כל אותן מאה ועשרים שנה עד שלא בא המבול עליהם לפיכך העיד הקב"ה עליו שנאמ' (בראשית ו) נח איש צדיק תמים היה בדורותיו ואומר (שם ז) כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה. (סג) ומה שכרו של שם הגדול שהיה מתנבא ארבע מאות שנה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ויקהו מלמ ויקח למד על שם שנתמנה במטה יותר מיפת לכך זכו בניו לעליה של ליליה וכו' ע"ש. עוד זכה לברכה כמש"ה ויאמר ברוך ה' אלהי שם ויהי כנען עבד למו יפה אלהים ליפת ויעכן באהלי שם וגו' ומ"ש בפרש"י ז"ל וז"ל ותמלא הברכה ברכות מפורשים בפסוקים הללו. ומ"מ למה מזכיר שכר של שם ושם בני מה קודם שמזכיר שכר של נח מביאם. ויש לומר כיון שהזכיר מקודם שכר של למך שכיבד את אבי אביו במה שהחבל עליו משמיך אליו ענין של שם ושם שהוא מדבר נס כן מעניז כיבוד אב וק"ל. והא דאיתי לאמר שהזכיר שכר של נח מוזר ומזכיר עוד פעם אחרת שכר של שם כמו שלמ על כרחך כדפרשתי ודו"ק: (סא) ומ"ש ומה שכרו של חם שלמ כיבד את אביו. פי' שהרי הוא היה תחלה ערות אביו ולמ היה מכסה אותו כמש"ה וילך חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ ולמ די שלמ היה מכסה את ערות אביו אלמ נס היה מבזה מוחו ורבעו כמש"ה וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן ואז"ל י"ש שרבו וי"ח רבעו ומש רמה שהרבו אחר לאחיו מדה"ל שני בניש היה לו והרג זה את זה בשביל יהושע העולם ואביו ככר יש לו שלשה בניש ועודנו מבקש בן רביעי ע"ש. ועומו היה מדה כנגד מדה שלאחיה מכסה ערות אביו נאמר עליו כן יעזב אלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש הערירי וזקניש ערום ויחף ומשופי את וגו'. וכנגד מה שהיה מבזה אביו אלמ יולד בן רביעי לשמש לאביו לפיכך נחקלל בן רביעי שלו להיותו עבד לשמש אחיו כמש"ה ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו ופי' רש"י וז"ל שמ"ל אביו אחה גרמת לי שלמ תוליד בן רביעי לשמשני ארור אתה בן רביעי להיות משמש את זרעש של אלו הגדולים שמוטל עליהם תורת עבודתי משחה: (סב) ומה שכרו של נח שעמד ומיחה ברבים מאה ועשרים שנה קודם המבול. פי' לפי שהיתה הגזירה מאה ועשרים שנה קודם המבול שיבוא המבול כמש"ה ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה ופרש"י ז"ל עד מאה ועשרים שנה תאריך להם אפי תולי יעשו ואם לא יעשו אביא עליהם את המבול. ומ"ה ולמ משמלד יפת עד המבול היו אלמ מאה שנה שהרי כתיב ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם ואת חם ואת יפת וכתיב ונח בן שש מאות שנה והמבול היה וגו'. וי"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה ומ"ש דכתיב אחלם ויולד נח וגו' אח"כ כתיב והיו ימיו מאה ועשרים שנה ככר היתה הגזירה עשרים שנה קודם שהוליד את תולדות וכן מציעו בסדר עולם. ואותן מאה ועשרים שנה היה נח מוכיח תוכן כמש"ה ויאמר ה' לנח וגו' עשה לך תיבת וגו' ופרש"י ז"ל ורז"ל הרבה ריוח והללה לפני הקב"ה ולמה הפריזו בניין זה כדי שיראוהו אנשי דור המבול עושה בה מאה ועשרים שנה והיו שואלין תוכו מה זאת לך והוא להן עתיד הקב"ה להביא מבול לעולם תולי יעשו עכ"ל. ובב"ר ובתלמוד המריכו רז"ל הרבה היתך היה נח מוכיח תוכן במאה ועשרים שנה הללו ושתריכו שם ברשעות מן הפסוקים ע"ש: (סג) ומ"ש ומה שכרו של שם הגדול וכו'. פי' כמו שנתבאר למעלה בחלק הרמצון מחנת דבי אליהו הנקרא סדר אליהו רבה בפרק הפעריש ומרבע כי שם פרשתי בש"ד האחצון היתך תוכח שהיה מתנבא ארבע מאות שנה והיתך מוכיח אח כל העולם לעבודת הקב"ה. גם נתפרש שם שהיה מדה כנגד מדה שגם אברהם משום שנתנבא והיה מוכיח אח כל העולם לעבודת הקב"ה. והמעם פרשתי שם שהיה מדה כנגד מדה שגם אברהם היה מוכיח אח כל העולם לעבודת הקב"ה ואברהם זכה שקבלו ממנו הדברי מוסר אח שהיה מוכיח לותם והגייהו ותתקייים בשם בן נח הפסוק לא יגרע מגדיק מיטו וגו' לפי מדרש רז"ל וגם הפסוק תחת אבותיך יהיו בניך וגו' ע"ש בתריכות. ומ"ה למה קרא אחד"ה כתן לשם בן נח שם הגדול ולעיל בשמוך כשהיה מכסה ערות אביו קרא לותו בשם שם סתם. וי"ל משום שאכשיו אמר שהיה מתנבא וכו' ועל שם האבותה קרא לותו בשם שם הגדול כי הגבותה מכוונה בשם גדולות כמו שמציו בספר ירמיה (מה) כמה שברוך בן נריה היה מתרעם למה לא הסרה הקב"ה עליו רוח נבואה כתיב שם כה אמר ה' אלהי ישראל עליך ברוך אמרת וגו' יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי (פרש"י ז"ל לא מרחה עלי שכיעה להנבא כמו ואתה עליהם הרות אח נפשניתי מתלמידי הנביאים כמו שמתנבא יהושע משום שמשמש אח משה ומציעת אח אליהו) כה אמר ה' וגו' ועשה תבקש לך גדולות אל תבקש וגו' (ופרש"י ז"ל גדולות כלומר נבואות כמו ספרים גם לי אח כל הגדולות אשר עשה אליעא וכן קרא אלי ואגידה לך גדולות וכו') ע"ש

בתריכות

שנה ולא קבלו ממנו. (סד) ומה שכרו של א"א שהיה עומד ופיגר את כל עובדי כוכבים שבעולם (סה) ועל שאמר דבר שלא כהוגן (סו) ירדו בניו למצרים שנא' (שם טו) ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה. בשכר אותה האמירה ירדו בניו למצרים. (סז) ומה שכרו של ישמעאל שעמד וקבר

נוסחא הישנה

למצרים שנאמר ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה בשכר אותה התמהה ירדו בניו למצרים ומה שכרו של ישמעאל שעמד וקבר את אביו ומה שכרו של יצחק שאמר לאביו אבא כפתיני יפה יפה ותנני על גבי מזבח

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

במריבה בשם סמכילתא וק"ל: (סד) ומ"ם ומה שכרו של מכרשם וכו'. פי' שהיה מבטל כל עבודת אלילים במה שהיה מכעיס מורחים ואחר שאכלו אמר להם שיברכו על המזון לבורא יתברך שמו והודיעם שהקב"ה אמונתו קול אחת ואין ממש בע"ז ובפרט כשהיה מקדש השם ומסר נפשו לכבוד השם והגילו הקב"ה מז מחשו הרבה מעכו"ם בגלילים שלהם והחזירו בתשובה שלימה. ומלת פיגר הוא לשון ביטל כמו יומא דפגרי רבנן ודוגמתה הרבה בתלמוד: (סה) ומ"ם ועל שאמר דבר שלא כהוגן. פי' על מה שאמר במה אדע כי אירשנה וביקש מן הקב"ה אות שיהן שם הארץ כמו שמצאנו בתוך: (סו) ומ"ם בשכר שאמר במה אדע כי אירשנה ירדו בניו למצרים. פי' כמ"ש אחר שאמר במה אדע כי אירשנה כתוב עלה ויאמר לאברם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועתה אותם אנכי מדין אשר הם ועבדו וגו': (סו) ומ"ם ומה שכרו של ישמעאל וכו'. פי' כמ"ם ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו ומ"ח ומה רבותא דישמעאל שקבר את אביו והלא גם יצחק קבר אותו ויצחק היה מהאמן יותר במצות הקבורה מן ישמעאל משום דכתיב בריבא דקרא והלא ישמעאל קטים פיצחק למה נכתב יצחק בריבא אלא משום פיצחק היה מהאמן יותר במצות הקבורה מן ישמעאל ודוגמתו מצינו גבי שם ויפת דכתיב ויקח שם ויפת את השמלה וגו' ויכסו את ערות אביהם לא"ג דיפת היה גדול מן שם למה קחזיב שם בריבא אלא משום דשם היה מהאמן יותר במצות ה"ק כתרגם יוי"ל משום דשם היה מהאמן יותר במצות ה"ק הכא נימא ג"כ הכי. וע"ק והלא עשו קבר גם כן את אביו כמ"ש ויקברו אותו עשו ויעקב בניו אם כן למה לא אמר החד"א גם כן ומה שכרו של עשו שקבר את אביו אלא עכ"ל שחינו מחזב כל כך דבר גדול כמה שאכן מקבר אביו אם כן למה קחזיב למצוה גדולה כמה שישמעאל קבר את אביו. ומלשה לאחרן כי בחמת סקבורים עלמו כמה שישמעאל קבר את אביו לא מחזב כל כך דבר גדול כי קטיין אלא הכי פירושא דמן מוחם קבורים ילפינן דעשה ישמעאל מצוה ועשה לדיק גמור כמ"ל בסוף פ"ק דכ"ב וז"ל אמר ר' יוחנן כל מיתה שנאמר בו גוויעה ואסיפה הימה אלא מיתת של לדיקים וסא ישמעאל דכתיב ביה ויגוע ויתת ויאסף אל עמיו אמר רבא הכי אמר ר' יוחנן ישמעאל עשה תשובה בחיי אביו מגלן מדכתיב ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו מכדי ישמעאל קטים מיצחק מ"ם דקחזיב ליה בריבא אלא ס"מ תשובה עבד ודילמא דרך תכמתן קחזיב אלא מעתה ויקברו אותו עשו ויעקב בניו הכי נמי אלא ס"מ מדאקדמיה אדבורי אדבריה מקמיה ומדאדבריה מקמיה ס"מ תשובה עבד. וכן מז"ל על הפסוק ואתה תבא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה מלמד שעשה ישמעאל תשובה בימיו וכמו שחרגם יונתן על הפסוק ויגוע וימת מכרשם בשיבה טובה וגו' ברש ישמעאל עבדה תיובה וגו' וכן פרש"י ז"ל שם על הפסוק ויקברו אותו יצחק וישמעאל מלמד שעשה ישמעאל תשובה ואוליך לה יצחק לפניו וסיע שיבה טובה שנאמרה בתכרשם ע"כ. והשתא אתא שפיר מ"ם ומה שכרו של ישמעאל שקבר את אביו כ"ל ומן אותה קבורה ילפינן שעשה תשובה ועשה לדיק גמור וכמו לשכר גדול בזה ובבא כדפרשתי. ובמה זכה לשכר עה"ב ומה זכה בעה"ז להעמיד י"ב נשיאים ומכן על פני כל אחיו דילפינן זה מסמיכות ספרשיות דהם מיד אחר כך מס"ה ויקברו אותו יצחק וישמעאל וגו' כתיב היכף ומיד אחר כך ואלה שמות בני ישמעאל וגו' נביות וקדר וגו' שנים עשר נשיאים וגו' עד על פני כל אחיו נפל ופרש"י ז"ל נפל שכן כתוב בני מדין ועמלק ובני קדם מפלים בעמק וכן תרגם אונקלוס שרע. וע"ח מגלן לר"ל דמדכתיב יצחק בריבא מזה אותה דעבד ישמעאל תשובה דילמא משום דיצחק אחאן יותר במצות הקבורה וישמעאל בא אחר כך ומסייע לו כמו בגי ויקח שם ויפת את השמלה וגו' כאחר לעיל כי קיטיין. וי"ל דבאחת בגי שם ויפת לא ילפינן דשם אחאן יותר במצות משום דכתיב בריבא דקרא אלא משום דכתיב ויקח שם ויפת וגו' בלשון יחיד ואלא כתיב ויקחו שם ויפת וגו' בלשון רבים לכן פרש"י ז"ל מלמד דשם אחאן יותר במצות ע"ש. דפי' לא תימא הכי יקשה דילמא לכך נכתב שם בריבא דרך אחאתן קחזיב כמו שפרש"י ז"ל בעלמו בסוף פרשת ברחשית על הפסוק ויולד נח את שם את חם ואת יפת והלא יפת הוא הגדול אלא בתחלה אחזה דורש את שהוא לדיק ונולד אחול ואברשם יצא ממנו וכו' ע"ש. אלא ע"כ משום דכתיב ויקח ואלא ויקחו כמו שמדקדק רש"י ז"ל בעלמו משא"כ גבי יצחק וישמעאל כתיב ויקברו אותו יצחק וישמעאל בלשון רבים לכן אחאן יותר במצות הקבורה ואם תימא דילמא אחאן יותר במצות ס"ל ויקבר אותו יצחק וישמעאל בלשון יחיד כמו ויקח שם ויפת וגו'. ועוד דמי תימא דילמא אחאן

נוסחא חישנה

שמא אבעט ואבך ונמצא מחויב שתי מיתות לשמים אני בחור עומר בכחי בן שלשים ושבע שנים ומה שכרו של עשו שהוריד שתי דמעות לפני אביו וניתן לו הר שעיר שאין גשמי ברכ' פוסקין ממנו לעולם ואף בני שעיר שקבלו את עשו בסבר פנים יפות נתנו להן שכרן מכאן אמרו אפילו אין בידו של אדם לא מקרא ולא וקבר את אביו. (סח) ומה שכרו של יצחק שאמר לאביו אבא כפתני יפה יפה ותנני על גבי המזבח שמא אבעט בך כי בחור אני ועומד בכחי (סט) כי בן שלשים ושבע שנים אני ונמצא מחויב אני שתי מיתות לשמים. ומה (ע) שכרו של עשו שהוריד שתי דמעות לפני אביו (עא) ניתן לו הר שעיר (עב) שאין גשמי ברכה פוסקין ממנו לעולם. (עג) ואף בני שעיר משום שקבלו את עשו בסבר פנים יפות ניתנה להן שכרן. (עד) מכאן אמרו אפילו אם אין בידו של אדם לא מקרא ולא משנה אלא

הוא

זיקוקין דנווא רבעורין דאשא

יוחנן במעוס משום לכחיב בריעא דקרא מלא מעהה במה דכחיב ויקברו מותו עמו ויעקב בניו וכי מחמתן עמו במעות הקבורה יוחנן מיעקב מחמהה מלמן ע"כ כדפרמחי. מבל קמה דמוכל לומר בשלמת נבי עמו שם"ב דלא מחמין במעוס שם"ם מקדמים קרא משום דקמים מיעקב משם"כ נבי ישמעאל שהיה קמים מילחק וכן יפת היה קמים משם למה לא מקדים מוחם קרא מלא משום שמחמתו יוחנן במעוה מלא ע"כ מחוורחא כדמיון מעיקרא מדכחיב נבי שם ויפת ויקח בלשון יחיד ילפינן שמחמתן שם במעוה יוחנן מיפת ונבי יחק וישמעאל כחיב ויקברו בלשון רבים לכן לא ילפינן שמחמתן יחק יוחנן מישמעאל וכן נבי יעקב ועמו כחיב ויקברו בלשון רבים נמי לא ילפינן שמחד משם שמחמתן יוחנן וישמעאל היה קמים מילחק ושם"ם מקדמים קרא ליחק מלא ע"כ משום שעשה משובה כמ"ל וחו לא קשיח כלום ודוק היטב: (סח) ומ"ם ומה שכרו של יצחק וכו' ומחייב שמי מיחות לשמים. פי' מיהה מחת משום מכח מביו שם יבעט בו ויעבור על כבוד שב ועוד מיהה מחרת משום פשול קרבן כמו שפירש שמרגום יונתן וירושלמי על הפסוק ויעלה מבריסה שת ידו ויקח שת המאכלת לשחוט שת בנו מני יצחק ואמר לשחיסה מבע כפות ידי יהות לשמת בשעת נעדי שפרסה ושערבבה יהך וישחטת קורבך פשול ומדמי לגופא דשבלא לעלמת לשמי וכו' ע"ש ובמדרש תמותת ול"ל: (סט) ומ"ם שאמר יצחק בחור מני בן שלשים ושבע שנים. פי' שהרי בו בפרק מהה שרה שפרחים נשמים כשנעשה עקידת יצחק כמ"ל ולמדו רז"ל משמיטת הפרשיות שלאחר העקידה נשמך מיהת שרה ובה משעים שנה היתה שרה כשנולד יצחק כמשורש בקרא בפרשת וירא קכ"ז שנה היתה שרה כשמתה כמשורש בריש פרשת חיי שרה מכאן שיצחק היה בן ל"ז שנה כשנעשת עקידה מיין בפרש"י ז"ל בריש פרשת תולדות יצחק על שפשוק ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו שת רבקה וגו': (ע) ומ"ם ומה שכרו של עשו שהוריד שתי דמעות לפני מביו. פי' כמ"ה ויאמר עשו אל מביו הברכה אחת היא לך אבי ברכני גם אני אבי ויבא עשו קולו ויבך ועל הוריד שני דמעות משתי עיניו מכל מין דמעה אחת ומשום שהיה בוכה בשביל שהבה הברכה וחיבוב הברכה של משום לכן הוא רחוי לבבל שבר והא דלא קחשיב מה שהיה מקבר שת מביו כמו שאמר למעלה נבי ישמעאל בבר שפרש לעיל מיין שם ומה דלא קחשיב מה שהיה מבבד שת מביו י"ל משום שלא היה לשם שמים רק לרמות שת מביו שיהא בידו שהוא לדיק כמ"ל: (עא) ומ"ם ונתן לו הר שעיר. פי' כמ"ה סוף פרשה ויעלה ויבא עשו בסר שעיר וגו': (עב) ומ"ם שאין גשמי ברכה פוסקין ממנו לעולם. פי' ושחקשיה בו ברכת מביו משום שבבה בשביל הברכה כמ"ש הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים משל: (עג) ומ"ם ואף בני שעיר וכו'. פי' זהו שכרן שאף זבו לברכת עשו שלא פסק מפרנסם על ומנר לברכה ושוד זבו ע"י שקבלו שת עשו בפנים יפות לדבק בחרע מבריסה ע"י חמנע מחוחם כמו שהיו מחפוים. לשמי מעמים מדע משום דכחיב בחבריסה ונברכו בך כל משפחות האדמה וכ"ש המחדבק עמו היאך יהבדך ושוד מפני גדולתו שהיה מלך על כל העכו"ם כמ"ש כי אב המון גוים מחיך כמו שפירש"י ז"ל ורז"ל סוף ויעלה על הפסוק וחמנע היתה פיגנע לשליפה בן עשו להודיעך גדולתו של מבריסה כמה היו המביעים לידבק בזרעו. חמנע זו בת מלופים היתה שאמר ומחות לומן חמנע ולומן מחלופי יוצבי שעיר היה מן החורים שיצבו בה לפנים ואמרה שם מין שני זוכה להיבעל לך שלופי ומהיה פיגנע וכו' עיין שם. וגרמה לי לכך כחיב מיד שאמר הפסוק ויבא עשו בסר שעיר וגו' מיד כחיב וחמנע היתה פיגנע לשליפה וגו' לרמז שלכך זבו לדבק בזרע מבריסה משום שקבלו שת עשו בסבר פנים יפות וזו"ק: [עד] ומ"ם מבאן אמרו וכו' מלא יובא וקורא כל היום ומחות לומן חמנע סבר תורה בידו. פי' מחר שמדבר מקודם מענין סבר ושוב שעין הקב"ה מקפה סבר כל בריה שפילו סבר מצוה קטנה וקלה כמו שהאריך מקודם עד שבא על ענין עשו ושעיר שזבו בני שעיר ע"י שקבלו שת עשו בסבר פנים יפות לדבק בזרע מבריסה על ידי חמנע שחותם שהיתה בת מלופי שעיר והיתה פיגנע לשליפה שהיה מזרע מבריסה. לכן

מזכיר

נוסחא הישנה

הוא יושב וקורא כל היום הפסוק (סס לו) ואחות לוטן תמנע אפילו הכי שכר תורה בידו. (עס) ומה שכרו של יעקב שהיה מודה על האמת ודובר

משנה אלא יושב וקורא כל היום אחות לוטן תמנע שכר

אמת

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מכיר כאן גם כן שכר הגדול על תורתו הקדושה אפילו היו קורא כל היום כלה ואחות לוטן תמנע שהוא סמוך שמדבר ממנו מקודם ונראה לבאורה בעיני עמוק דבר אחין מקבלים שכר על זאת הקריאה מפני שהיו לימוד תורה רק מעשה בעלמא. לכן אמר אפילו הכי שכר ד"ת בידו מפני שבאמת גם הדברים הללו נקראים ד"ת ובכלל תורתנו הקדושה הם מפני שיש בהם כמה וכמה סודות נוראות ונפלאות ועצומות וגם אפי' במעשה שהיה בענין הנגלה יש בו ד"ת ללמוד ממנו קבלת שכר אפילו על מנוה קלה לפי דעת ההד"ם מפני שקבלו בני שעיר את עשו בשכר פניס יפות זכו לידבק בזרע אברהם ע"י תמנע אחותם כדפרשתי. ולדעת רז"ל להודיעך גדולתו של אברהם שכל גדולי עולם היו מתפוים לדבק בזרעו כמשכר למעלה ואפ"פ שיש כמה דברים בתורה שנראה לבאורה אחין מקבלין עליהן שכר ובאמת מקבלין עליהן שכר כדאיתא בפרק חלק ע"ש. אבל נקטו רק הפסוק של המנע מפני שמדבר בו מקודם כדפרשתי ולא כדעת מכשה וחבירו שדרשו על הפסוק הזה ושאר פסוקים כדומה לו מגדות של דופי כמ"ש בפרק חלק שהיה חומר וכי לא היה למשה לכתוב בתורה כלה ואחות לוטן תמנע והמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו וילך ויתוכן בימי קניר חפיס וימלא דודאים וגו' יגאה בת קול וכו' ע"ש בתירוצו כי לא דבר רק הוא בתורתנו הקדושה כמו שנתפרש שם ע"ש. ואם רק הוא ממנו מפני אחין אנו יודעים לדרוש כי תורתנו הקדושה היא כולה שודות נוראים ונפלאים ומסתרים שנמסרות לה' מלהימו והגלות לנו ולבנינו כדאיתא בספר הזוהר הקדוש בפרשת בהעלותך ערפ"ב. וכדי להראות גדולתו של הקב"ה וכחה של תורתנו הקדושה מעתיק לשונו בקיצור מופלג וז"ל. מאן דאמר דההוא סיפורא דאורייתא לאתחזאה על ההוא סיפור בלבד קאתי מיפא דוחיס דמי הכי לאו היינו אוריייתא עלאה אוריייתא דקשוט תא חזי מלך בשר ודם לאו יקרא דילים היא לאתחשי מילין דהדיוטא ומכ"ש למכתב לי' ולאי ס"ד דמלכא עלאה הקב"ה לא ס"ל מילין קדישין למכתב ולמעבד מיניהו אוריייתא אלא דאיהו כגוונא כל מילין דהדיומין בגון מילין דעשו מילין דהגר מילין דלבן מילין דיעקב מילין דאתון מילין דכלעם מילין דבלק מילין דזמרי וכיוצ לאו כל שאר ספורין דכתיבין ועביד מיניהו אוריייתא מי הכי אמאי אקרי תורת ה' תמימה עדות ה' נאמנה פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברה מאירת עינים יראת ה' טהורה המחמדים מזהב ומפז רב מלא ודאי כל מלה ומלה לאחזאה מילין מהרמין עלאין קאתי וכו'. וכעברא"ח מרכב"י ווי להאוא בר נש דאמר דאורייתא אחת לאחזאה ספורין דעלמא ומילין דהדיוטא דאי הכי אפילו בזמנא אחן יכולין למעבד אוריייתא במילין דהדיומי ובשבתא יקיר מכולהו אפי' מיומן קפסירא דעלמא אית ביניהו מילין עלאין יקיר גיל בחרייהו ועביד מיניהו אוריייתא אלא כל מלה דאוריייתא כאמי גווחא הא חזי עלמא עלאה ועלמא תתאה בחד מתקלא אתקלו יאמיל לאתתא מלאכי עלאי לעילא במלאכי עלאי כתיב עושה מלאכיו רוחות האי באתר עלאה ובשעתא דאתחין לאתתא אע"ג דאתחין מתלבשין בלבושא דהאי עלמא ואי לאו מהלבשין בלבושא דהאי עלמא לא יכלין למיקם בהאי עלמא ולא סביל לון עלמא ואי במלאכיא כך אוריייתא דברא לה וברא עלמין כולהו וקיימין בגיהא כיון דאתתא להאי עלמא מי לאו דמתלבשא בסני לבושין דהאי עלמא לא יכיל עלמא למסבל ועל דא האי ספורא דאוריייתא לבושא דאוריייתא איהו ומאן דחשיב דהאוא לבושא דאוריייתא איהו ממש ולא מלה אחרא חיפא ריפא ולאי יהא לי' חולקא בעלמא דאתי ובגין כך אמר דוד גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך מה דאתאוא לבושא דאוריייתא דא הא חזי אית לבושא דאתחזי לכולא ואיתון מסתיין דכדמתון לבר מן בלבושא דאתחזי לין ספירא לא מסתכלין יתיר מכל מסיבותא דהאי לבושא איהו נופא ומסיבותא דגופא איהו נשמתא כה"ג אוריייתא אית ליה גופא ואיהו מילי דאוריייתא דאקרון גופי תורה האי גופא מתלבשא בלבושין דאיתון ספורין דעלמא דא מסתכלי אלא בהאי לבושא דאיהו ספורי דאוריייתא ולא ידעי יתיר ולא מסתכלין במה דאיהו תחות האוא לבושא לכל איתון דידעין יתיר לא מסתכלין בלבושא אלא בגופא דאיהו תחות האוא לבושא ומכיתין עבדי דמלכא עלאה איתון דקיימין בטורי דסיני ולא מסתכלין אלא בנשמתא דאיהי עקרא דכולא אוריייתא ממש ולעלמא דאתי איתון זמינין למסתכלא בנשמתא דנשמתא דאוריייתא וכו' ממרא לא יהיב אלא בקנקן כך אוריייתא לא יהיב אלא בלבושא דא עכ"ל בקיצור מופלג. וכ"ל דעל זה אז"ל אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו וכבר התריכו רז"ל כי בכל עולמות אבי"ע נמצית התורה בסודות נרחים ונפלאים מה שאין ספה יכול לדבר והלב להסוב וסמ"ו: (עס) ומ"ש ומה שכרו של יעקב שהיה מודה על האמת וכו'. פי' כמ"ש אחז אמת ליעקב דמה אפילו כפלקה שברכות של עשו בהכמה לא היה מספיק לאביו כמו שפרש"י ז"ל וז"ל על הפסוק אנכי עשו בכורך עיין שם וכן אמר הא למן לבן בחמושה כל העשרים שנה אע"פ שהיה מרמה אותו בלאה ואחר כך החליף את משכורתו עשרת מונים וכן בשאר דברים רבים דוק ותשכח. לכן זכה יעקב להיות מרכבה למדת ת"ת המקרא אמתי שהיה מעלה גדולה יותר ממדת אברהם ויצחק כידוע למשכילי חכמי

האמת

נוסחא הישנה

תורה בידו ומה שכרו של יעקב שהיה סודה ודובר אמת בלבבו כל ימי חייו ומה שכרן של ב' שבטים שהיו עושין רצון יעקב אביהם שנאמר בענבים במדבר מצאתי ישראל ומה שכרן של בניהם

אמת בלבבו כל ימי חייו. (עו) ומה שכרן של שנים עשר שבטים שהיו עושין רצון יעקב אביהם שנא' (הושע ט) בענבים במדבר מצאתי ישראל. (עז) ומה שכרן של אברהם יצחק ויעקב שנתנו אימה של הקב"ה בלבבם מתוך שבעים עמים ולשונות (עח) וזכותן עמד להם ולבניהם ולבני

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

המת וסיה שכרו מדה כנגד מדה וסת"י: (עו) ומ"ש ומה שכרן של י"ב שבטים שעשו רצון יעקב אביהם שנ' כענבים במדבר מצאתי ישראל. פי' כי השבטים נקראו כשם ענבים למז"ל בפרק גיד הנשה חניא ר"מ אומר מ"ד וכנפן אלמה עריניס וגו' נפן זה השולם שלמה עריניס זה אברהם יצחק ויעקב וסיא כפורחת עלתה גפן אלו החמהות הכשילו משכלוחיה ענבים אלו השבטים עכ"ל. ומי לא עשו השבטים רצון יעקב אביהם לא סיה הכתוב מדבר ופיקר מה שעשו רצון אביהם הוא מה שהחזיקו בהקב"ה בלב שלם כאו החמות ושיו ענבים דומים לעריניס אלו החמות ומשל"ה מאברהם יצא פשוט ישמעאל ומיצחק עשו אבל יעקב היה מפחו שלמה ואמרו שמע ישראל יהי"ת ויעקב אמר אלה בשבילו כמז"ל וזהו יחוד החמיתי כיחוד משכילים חכמי אמת ולכן סיו י"ב שבטים כנגד י"ב גבולי אלכסון של מדה ת"ח מדת אמת מדת יעקב וכנגד י"ב גרופי הוי"ה. ומדת ח"ת שהוא מדת יעקב הוא עיקר הוי"ה שהוא ברכוע בגי' מקום כמנין יעקב עם תרגע מוחיות כזה יפ"י ספ"ה ופ"ן הפ"ה בגי' קפו וזהו סוד ברת כרעת דמכוח ושכרן של שבטים היה שזכו לטוב עה"ן ועה"ב וסמ"י: (עז) ומ"ש ומה שכרן של אברהם יצחק ויעקב וכו'. פי' כי בימי החמות לא היו כל עכו"ם מכירים אמיתות של הקב"ה עד שבא אברהם אביגו ע"ה ונשע אבל ופונדק והיה מאכיל ומשקה לכל העוברים ושבים אחר שאכלו ושתו אמר להם שיברכו על המזון לבורא יח' והודיעם אמיתות הקב"ה שהוא יחיד ומיוחד וכפרם כשמסר נפשו על קידוש השם בכבשן האש והיה אברהם מגייר גרים כמ"ה ואת הנפש אשר עשו בחרן עד שהחמיתו כל העכו"ם הקב"ה שהוא ברא את העולם רק עבדו ע"ה בשיתוף בפרט כשרצו כל העכו"ם הנשים שעשו לאברהם בכבשן האש וכשרדף אחרי המלכים וכפרעה ובאבימלך כשלקחו את שרה ולקו וכן הרבה דברים אין מספר כמשורש בפשוקים ובדברי רז"ל בשריבות עד שאתו כל העכו"ם אומה אל הקב"ה בלבבם. וכן יצחק ויעקב עשו ג"כ כן שהודיעו אמיתות הקב"ה לכל העולם עד שהיו מגיירים גרים וקבלו עליהם אומה של הקב"ה כמז"ל בב"ר ברים פרשת וישב וז"ל בקיצור וישב יעקב בארץ מגורי אביו אברהם היה מגייר גרים שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן אר"פ בע"ר יוסי בן זמרת אם מתבוננין כל בחי העולם לברואת אפי' יהוה אחד מיק יכולין ואת אומר ואת הנפש אשר עשו בחרן אלא אלו הגרים שגייר, יעקב היה מגייל גרים שנא' ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסירו אלהי הנכר אשר בתוככם וגו' ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר אשר בידם וגו' [ופי' בעל מחנות כהוגה מדכתיב ויאמר יעקב אל ביתו וגו' ולא כתיב ויאמר יעקב אל נשיו אלא אל בני ביתו אמר אלו עבדיו ושפחותיו שהיה מגייר אותם כדין הקהל עבד כנעני ושפחה כנענית כמז"ל אבל לבניו לא היה צריך לומר להם כי תחילה לאמצי קודם כאותם שיגלח מ"ו בידם אלהי הנכר. ורש"י ז"ל פי' דדייק מדכתיב בתחלה ויאמר יעקב אל ביתו ואח"כ בתיב ואל כל אשר עמו אלא אלו הגרים שגייר שהיו עמו עכ"ל] ביצחק לא שמעתי שהיה מגייר גרים והיכן שמעתי אמרי רבי יצחק בשם רבי הושעיה רבה בש"ר יהודה בר סימון מן שדא דכתיב ויאמר יעקב בארץ מגורי אביו אלו מגורי אביו עכ"ל. לכן אחת שגיור מ"ם שאברהם יצחק ויעקב נתנו אימה של הקב"ה בלבבם מתוך שבעים לשונות וק"ל: (עח) ומ"ש וזכותן עמד להם וכו'. פי' וזהו שכתן על מה שנתנו אימה של הקב"ה בלבבם מתוך שבעים לשונות והוא ג"כ מדה כנגד מדה. לפי שהחמות היו נתנים אימה של הקב"ה בלב כל השבעים לשונות ושם נרמו מכן שהם מחמיסים מן אותו זמן עד היום ועד סוף כל הדורות שהקב"ה הוא הבורא עולם. כמז"ל על הפסוק ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגויס וגו' וקטרו לשקב"ה אלהא דכל אלהיס כדאיתא בפרק בחרא דמגילה ע"ש ולפחיד כל העכו"ס יחמיו כולס בקב"ה לבד כמז"ל. כן שכרן הוא מדה כנגד מדה שזכותן עומדת גם כן לבני בניהם עד סוף כל הדורות ולפעוקי מעוחן האלחיס שהכרו בפרק במה בהמה שהמה זכות אבות ע"ש בחריבות וקלחי לחשמעיגן דלא חמה זכות אבות עד סוף כל הדורות. או מיכל לומר דהוא סבר ג"כ כאותן האגדות ומ"ם כאן דזכותן עומדת עד סוף כל הדורות. ר"ל זכות ברית אבות כדעת החוספות. או שים הפרש בין האדיקים לרשעים כדעת החוספות וז"ל ומ"ש מיו שמואל אמר המה זכות אבות ודבי יוחנן אמר אחון זכות אבות אבל ברית אבות לא המה דהא כתיב וזכרתי את בריתי יעקב וגו' אף לאחר הגלות ואמ"ג מזכירין זכות אבות אלא ברית אבות. ולר"י נראה דלא פליגי שמואל ורבי יוחנן אלא שמואל קאמר דלרשעים המה אבל לא לצדיקים ורבי יוחנן בצדיקים מיירי. ואדע דהא רבי יוחנן אמר מה"ב בסתוך דמיתי

בניהם עד סוף כל הדורות:

נוסחא הישנה
של אברהם יצחק ויעקב שנתנו אימה בלבבם מתוך

שבעים לשונות להם לבניהם עד סוף כל הדורות: סליק פרק ב'.

נוסחא הישנה
פרק ג הכל ברא הקב"ה בעולמו חוץ ממדת השקר ומדת עול שלא ברא ושלא עשה שנא'

פרק ג (ה) **הכל** ברא (ב) (ילקוט המזיו דף ס"ו ע"ג) הקב"ה בעולמו (ג) חוץ כן מדת השקר ומדת העולה שלא ברא ושלא עשה אותם הקב"ה. (ד) שנא' (דברים לב) הצור תמים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

חזקיה תמה זכות מכות ושלמך למר הכא דמך בשעת שהכעיס למר זמן על חזקיה ואמר זכות מכות מלך ורחיצי הכא בגדיקים שעומדת להם זכות לעולם ועל זה אנו סומכין להזכיר לעולם זכות מכות. וכן הוא בשלמי ויקרא רבה רב אחא אמר לעולם זכות מכות קיימת ולעולם מזכירין מותם וכה"ג ולא יאכה אם בניה מכומיך עכ"ל ההוספות. וכן הוא דשמ שהד"ם ודוק. הקב"ה יזכור לנו זכות מכותיו הקדושים וישלח לנו בן דוד ב"ב מהי"ר:

סליק הפרק השני. תהלה ושבח לאל יחיד ומיוחד ואין לו שני:

פרק ג (ה) **הכל** ברא הקב"ה וכו'. פרק זה נסתך על סוף הפרק הקודם שהוא מדבר מן מדתו של יעקב שפי' מודה על האמת ודובר אמת בלבבו כל ימי חייו כמ"ש אתן אמת ליעקב ולפך זכה למדת אמת כדפירש לעיל. וכן האבות האמיתו באמיתות הקב"ס מאכר למעלה וכן האבות הכירו לכל בעלי עולם אמיתות הקב"ה מאכר לעיל. וכן הקב"ה מעלם באמונם שכר טוב לעתיד ומאכר רע ועונש לרשע כמו שהתריך בפ' הקודם וכמו שפרשתי למעלה בתריכות. לכן מתחיל גם פרק זה בעניו אמת שהקב"ה ברא כל חון מן מדת השקר לפי שכל מעשיו של הקב"ה הם באמונה ואמת ון השכר של העתיד וון העונש של הרשע כמו שמבאר והולך כמו שמכר בתריכות בפרק הקודם. ונראה דזהו מרז"ל חותמו של הקב"ה הוא אמיתו אמת ולכן אז"ל קושטא קאי שיקרא לא קאי משום דלא ברא הקב"ה מדת השקר. כמ"ש דובר שקריס לא יכון לנגד עיניו ואז"ל דאין מכניסין חותמו של הקב"ה המדבר שקר. ועל זה שאמר שהכל ברא הקב"ה חון מן מדת השקר גראה לי פי פרש נאה לכך ברחבי"ת בר"ח מלכי"ם ס"ת אמ"ת למפרע לרמז על זה שהכל ברא הקב"ה במדת אמת שהוא הם ידו"ד ב"ה וב"ש שם מדת ח"ת שכולל שבעה ימי בראשית והוא מדת יעקב כמ"ש אתן אמת ליעקב ושולם עד הכה"ר שם מה"ות בריבוע בני' אמת כלומר כמ"ש כ"ש בני' אמת והוא סוד נסתר ונעלם והמ"י. הון מן מדת השקר. ולפיכך מצא אמר כך שפה פעמים גרמז מלת אמת ביוסר בשפה ימי בראשית ואפי הן בר"א מלהי"ם ת"ת ויר"א מלהי"ם ת"ת המור ויבר"א מלהי"ם ת"ת השמים ויבר"ו מלהי"ם ת"ת המדם ויר"א מלהי"ם ת"ת כל אשר עשה בר"א מלהי"ם לעשו"ת לומר לך שבכל בריאה שהם ימי בראשית לא נברא מדת השקר אלא הכל באמת. ולכן תקנו הקדמונים שפה פעמים מלת אמת ביוסר על שחרית כנגדם של אמת ויציב ועל זה כתבו הפוסקים לכך לא תקנו ברכת השכיב ויום הכפורים משום שהעולם נברא בראש השנה ומר"ה ומילך כדי שלא להפסיק בשפה אמת שהם כנגד בריאת שפה ימי בראשית ע"ש ודו"ק: (ב) ומ"ש הכל ברא הקב"ה וכו'. פי' הכל למחויי מאי אלא אמת למחויי הקליפות ומיוחים ומיוחד אחרת כמ"ש כי גם את זה לעומת זה עשה אלהים כי הם נריכים ליברא בעולם להיות רשעה בשעה להלקות הרשעים ולגמלה הם נברחים ון העולם קיים מפני מעשה הרשעים והם מתחלשים מן מדת הדין ולכן בריאתם נרמז בהתחלת מעשה בראשית כמ"ש בראשית ברא אלהים זהו מדת הדין כמ"ל ולאחר כך שיקף מדת הרחמים ובכל דבר קודמת הקליפה לפרי כמו שרגיל שהיה אחלם ויר אמנן וכן שאר דברים שבא כדלימא בזוהר ובשאר ספרי חכמי אמת ושוד הדבר היתר נברא הקליפות שוא בשוד השתלשלות והוא שוד גדול נסתר ונעלם מאוד ואין מגלין אלא למומעים והמ"י: (ג) ומ"ש ון מדת השקר וכו'. פי' אלא המדם בודה השקר מלבו ועול אדם עושה מעצמו וק"ל: (ד) ומ"ש אל' הצור תמים פעלו וגו'. פי' ופיפה דקרא אל אמונה ואין עול לדיק ויאכ הוא ופרש"י ז"ל הצור תמים פעלו אע"פ שהוא חק בחמכים פורעניות על הרשעים לא בשקף הוא מביא כי אם בדין כי המים פעלו אל אמונה לשלם לצדיקים נדקתם לעה"ב ואע"פ שמחאר הם הגמולם. שופו לאמן זאת דבריו ואין עול אף לרשעים משלם שכר לדקתם בעה"ז לדיק ויאכ הוא שכל מצדיקים עליהם אם דינו וכו' ע"ש אמין לפניו עולה ואל אמת ואמונה הוא משום אלא

נוסחא חדשנה

הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט ואומר ה' צדיק בקרבה לא יעשה ואומר חלילה לאל מרשע ואומר כי פועל אדם ישלם לו מעיד אני עלי שמי וארץ שאלמלא לא נתקבצו אדם למיתה אין כל בריה יורד לפני שער אלא מתוך שיאכל וישתה ושמחה הוא עם אשתו ועם בני ביתו ונפטר לבית עולמו ואין פירות ותבואה באין לידי הב"ה אלא מתוך דרכיהן של בני אדם ואין בני אדם באין לידי בושה אלא מתוך דרכיהן ואין עיניהם של אדם כהות בחצי ימיהם אלא מפני דרכיהן שנאמר כי כה אמר ה' בורא השמים ונוטיהם צא ולמד מדרך ארץ

תמים פעלו כי כל דרכיו משפט (ה) ואומר (צפניה ג) ה' צדיק בקרבה לא יעשה עולה בבקר בבקר משפטו יתן לאור לא נעדר ולא יודע עול בושת ואומר (איוב לד) חלילה לאל מרשע (ו) ואומר (שם) כי פועל אדם ישלם לו. מעיד אני עלי שמים וארץ (ז) שלא נתקבצו בני אדם למיתה ואין כל בריה יורד לידי צער אלא מתוך אכילה ושתיה ושמחה שאדם אוכל ושותה ומשמח הוא עם אשתו ובניו ועם בני ביתו (ח) עד שהוא נפטר לבית עולמו. (ט) ואין פירות ותבואה באין לידי הרקבה אלא מתוך דרכיהן של בני אדם (י)ואין בני אדם באין לידי בושה (גילקוט גרס כאמצע) אלא מתוך דרכיהן (יא) ואין עיניהם של בני אדם כהות בחצי ימיהם אלא מתוך דרכיהן. (יב) ואין בני אדם מטמאין בנגעים אלא מתוך דרכיהן. ואין הנשים מטמאין בזיבה אלא מתוך דרכיהן. (יג) שנא' (ישעיה מב) כה אמר האל ה' בורא השמים

ונוטיהם

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

גרס מדה כנגד ושל וק"ל: (ה) ומ"ש ומומר ה' צדיק וגו' חלילה לאל מרשע. פי' וסיפא דקרא ומדי מעול: (ו) ומ"ש ואומר כי פועל אדם ישלם לו. פי' וסיפא דקרא וכתורת אמת ימליטנו מקץ אמתס אל לא ירחיץ ומדי לא יעות משפט ס"מ מכל הפסוקים הללו שתין עולה לפני הקב"ס משום שלא גרס מדה כנגד ושל שלא סכל שפט הקב"ס במשפט אמת וק"ל: (ז) ומ"ש שלא נתקבצו בני אדם למיתה וכו'. פי' כמ"ש במסכת ברכ פרק כמה נהנה אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון וכו' ע"ש וכל אחטאים ושומע בחיים של ידי הרגש אכילה ושתיה וממה כמ"ל בהרגש מקומות. ומחמר זה נאמר למ"ש מקודם הצור תמים פעלו וכו' שהקב"ס עושה הכל במשפט אמת כשעולה יכולין לו מיתה על אדם כדפרשהי לעיל ועיין בילקוט החזיו קף ס"ו ע"ג שהובא שם מאמר זה בשאלת משונה: (ח) ומ"ש עד שיפטר לבית עולמו. פי' שמתו קודם זמנו משום שחטאו מחוך דברי אכילה ושתיה ושמחה ולא עשו תשובה לכן נתקבצו למות קודם זמנם כ"ל בשביל עוונותם בא לעולם דבר לו מרב לו רעב וכדומה להם ומתו הרבה בני אדם זהו פי' של דקדוק הלשון נתקבצו למות וד"ק: (ט) ומ"ש ואין פירות ותבואה וכו' פי' משום דאין הקב"ס עביד דינא בלא דינא בשביל כדאמריט שם"ק דברכות רב הונא ס"ל מרבא מחוה דני דחמרא ומחקיפו ס"ל רבא שיבדק במעשיו ס"ל ומי שהילנא בעיניכו וס"ל וכי עביד הקב"ס דינא בלא דינא כי שמעת בלא יכיר שבשת למרים שלו וכו' ע"ש וכן הרבה דבריס כדומה לזה בדחז"ל בחלמוד ובמדרשים בא דוק ותשכח: (י) ומ"ש ואין בני אדם באין לידי בושה. פי' שנחבייטו על עוונותיהן בשה"ב לפני קמליח של מעלה פוי לחוחה בושה ופוי לחוחה כלימה רחמנא ליטלן וכן משביים בשב"ר שהקב"ה מפרסם החטו לבריות כמ"ל כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי וכן שאר הרבה רשיות לזה כידוע לכל. לפי גרסת הילקוט דגרס לידי בשתה שכי פירושא כי האדם החוטא לסוף חוא מת ע"י מלאך המות וחז"ל כל מי שמת ע"י מלאך המות אין הפיפה השולט בהרג ס"ש ממנה מת וממנה מסריח ומבאיש משא"כ הצדיק מת בנשיקה והוא לשון מסריח לשולט כמו שמליט משניט רבים בחלמוד ובמדרשים שמלאו כמה לדיקים הרבה שניט לאחר מיתתם שלא הסריחו ולא שלט בהם רמה ותולעה דוק ותשכח: (יא) ומ"ש ואין עיניהם של בני אדם וכו'. פי' משום שהסתכל בע"ז וברשעים כמ"ש ביתחק ויהי כי זקן יצחק וכסיון עיניו מראות מלי מרחות דלא ס"ל למיתר חלא ותכהין עיניו שלא משום שרשם והסתכל בשתו שרשע. ומ"ל וכן אמור להסתכל בקשת גס בהרים כשעמדו על הדוכן וכן אמור להסתכל בעריות ובשאר מקומות שהזכירם בשם ובנגדי נגע של אדם ובהסגר חיה ושוף בשעה שמקקין זה לזה וכן שאר דבריס הרבה מ"ל שאסור להסתכל בהם לא דוק ותשכח שכל אלו גרמה לחוה עיניה של בני אדם במלי ימיהם וכן שפיעה נפש ובכיה וביטוי הדמים הדמה גרמו לחוה עיניה כמ"ל וכן שאר דבריס כדומה להם מו רז"ל חק ותשכח: (יב) ומ"ש ואין בני אדם וכו'. פי' כמו שהאדם למעלה בסדר אליהו רבא חלק בשעון מאחר מד"ש בשרש שהשם עשר בהיכות כמו שפרשתי שם ואין צורך להאריך ולא אחריך כי אחוכי מפרחא למה לי: (יג) ומ"ש

שנא'

ונוטיהם . (ילקוט גרס שנג' (שם מה) כה אמר ה' בורא שמים הוא האלהים) . (יד) צא ולמד מדרך ארץ בלום אדם בונה בית אלא על מנת להכנים בו פירות טובים ולהכנים בו כלים נאים ולהציל בו אור ולהדליק בו נרות אף כך בני אדם מתוך דרכיהם הם נדונין ודנין אותן מתוך שהם עברו על ד"ת ועל דרך ארץ (טו) בשביל להצילם מיום הבא

נוסחא תנינה

בלום אדם בונה בית אלא על מנת להכנים בו פירות ולהכנים בה כסאים או להציל בו אור אף כך בני אדם מתוך דרכיהם נדונין דנין אותו מתוך דרך ארץ בשביל להצילם מיום הבא שנא' אוי להם כי נדדו ממני

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

שנג' כה אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם . פי' וסיפא דקרא רוקע הארץ ומצמיח ממנו נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה ופרש"י ז"ל למתהלכים לפני הקב"ה בדרכי התורה מתן רוח קדושה ע"ש ש"מ שהקב"ה ברא שמים וארץ ומה שאדם כדי שילך בדרכי הש"י שפת דרכי התורה כדי להמיד לו מכל מה שיש לו שילך בדרכי התורה אלא שילך בדרכים רעים אז בא לו כל מיני נער ויסוריו מתוך דרכיו כמאמר מקודם . וכן מפורש שם בפסוקים הסמוכים לו מלאחריו ע"ש לכן מצינו בפיר רמיה מזה הפסוק על מ"ש מקודם ודוק . ולפי נראה פילוקם דנרש שם כה אמר ה' בורא השמים הוא האלהים הכי פירושא משום דכתיב בסיפא דקרא יוצר הארץ ועושה הוא כוונה לא תהו בראה לשבת יצרה אני ה' ואין עוד ולא כאחר דברתי במקום אחר תחר לא אמרתי לזרע יעקב תושו בקשוני אני ה' דובר צדק מגיד מישרים . ופרש"י ז"ל לא בסתר דברתי בסתרי ארץ חושך ולא אמרתי על תושו ועל תהו ברא לזרע יעקב בקשוני כי אם לקבל שכר גדול אני ה' דובר צדק מאחר שפתחתי להם בדבר צדקי להודיעם מתן שכרן אחרי כן הגדתי להן מיצרים חוקי והוריתי שקודם מתן תורה נאמר להם ופתח שם שמוע וגו' והייתם לי סגולה מכל העמים ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו' ע"ש . הרי לך מבואר מן הפסוקים הללו שהקב"ה ברא שם השמים ושם הארץ ושם האדם כדי שילך בדרכי התורה וכזה נתייצב העולם ולא לריק ברא אותו כדי שיהא נבוא וז"ש לא תהו בראה לשבת יצרה להתייצב העולם ע"י התורה כמ"ש בהרבה מקומות.והכל משום שהקב"ה כדי להמיד להם לקבל שכר גדול כפרש"י ז"ל שם אבל שם מיום הולכי' בדרכי התור' אלא הולכי' בדרכים רעים אז בא לו כל מיני נער ויסורין מתוך דרכיהם כמאמר מקודם וכן אחיה שם בפסוק' הסמוכים לו ע"ש מ"ש לכן הוא מביא שפיר רמיה מזה הפסוק על מ"ש מקודם ודוק : (יד) ומ"ש צא ולמד מדרך ארץ וגו' . כי ז' מ"ש מקודם שהקב"ה ברא שת השולם כדי שילכו בני אדם בדרכי הש"י שהם דרכי התורה כדי להמיד לשם שיקבלו שכר גדול בעה"ז ובעה"ב שיחענגו בהם דבר זה צא ולמד מדרך ארץ כמו שדרך הארץ הוא שאין אדם בונה בית אלא להתענג בו בני אדם כמו שמבאר והולך כמו כן ברא הקב"ה את העולם הזה והעולם הבא השמים והארץ וכל אשר בם ואת האדם כדי להתענג בו בני אדם שם ילכו בדרכי הש"י כמו שפירשתי מקודם בשמוך על הפסוקים כה אמר האל ה' בורא השמים וגו' . אבל אם בני אדם עברו על דרכי התורה ואינם הולכים בדרכי הש"י ובדרך הארץ כי יפה ת"ח עם ד"ת כמ"ש פיניעת שניהם מעכחת עון אז הם נדונין ביסורין וכל מיני נער כאשר מקודם וכמו שמבאר והולך וק"ל : (טו) ומ"ש בשביל להצילם מיום הבא . פי' כדי להצילם מן יום הדין של עתיד לבא שהוא נקרא יום הבא כמ"ש לעתיד מולית הקב"ש שאמר מגרהקה ומלאכתו בה את הרשעים אבל הצדיקים מחעדנין בה כמ"ש (מלאכי ג') ושבתם ורואיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו כי הנה היום בא בוער כתנור (פרש"י ז"ל שאמר נקרא יום וכו' ע"ש) והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש ולהם אותם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזוב להם שורש וענף וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה וילאתם ופשאתם כעגלי מרבק . ודוקא רשעי ישראל דן אותם הקב"ה ביסורין בעולם הזה כדי להצילם מיום הדין הבא לעתיד כי מיד שקבלו עונם הדין היסורין על עוונותיהן שוב מקרמים לדיקים כמש"ה ועמך כולם לדיקים וגו' זולת אותן הרשעים נמורים שביישראל שאמרו אותן רז"ל ע"ש אבל רשעי עובדי כוכבים אין מדונין בעה"ז ביסורין כדי לתן אותם ביום הבא . וזה נראה לייצב בפל לשון בפסוק האחר שם"ה ובאתם ורואיתם בין לדיק לרשע בין עובד אלהים אשר לא עבדו וגו' ושקאו רז"ל על מה בפ"ק דחגיגה היינו לדיק היינו עובד אלהים היינו רשע היינו לא עבדו . ואירצו עובד אלהים ולא עבדו תרווייהו לדיקים נמורים ניהו אלא אינו דומה מי שעונה פרקו אחת לשנה מי שעונה אחת ואחד וכו' ע"ש. וים להקשות וכי בשביל פעם אחת אלא שנה יאמר עליו הפסוק אח"כ כי הנה יום בא בוער כתנור וגו' אחאהם ואלא נאמת הוא לדיק נמור לפי דבריהם ז"ל היאך יאמר עליו הפסוק אח"כ ויכלול אותו בכלל זדים ועושי רשעה ואכם אותם היום הבא אשר לא יעזב להם שורש וענף . ואע"פ שרז"ל אמרו אחל לשון של חמרים שפירה פרשי בזאת וי"ל פרשי נהרי זוזי . ים להקשות עלה כי אין הפשל דומה לנמשל בכלאחת על מה שאמרת שהלומד ק"ח פעמים ים לו שכר כפל ומבואר מהאי שעונה דק אחה פעמים הוא שפיר הפשל דומה לנמשל . אבל לפי אש"ס אח"כ

נוסחא הישנה

בשלשה דברים יסתכל בכל יום בשעה שנכנם לבית הכסא אומר לו ראה דרכך כדרכי בהמה ובשעה שמקיז לו הדם אומר לו ראה שבשר הבא. (כז) שנ' (הושע ז) אוי להם כי נדדו ממני. (בילקוט גרס (יז) ולא עוד אלא) בשלשה דברים יסתכל אדם בכל יום. (יח) בשעה שנכנס לבית הכסא אומרים לו ראה דרכך כדרכי בהמה (בילקוט גרס

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מה"כ על מסר לא עבד אלהים כי הגם יום בא בוער כתנור וגו' לפי זה אין המשל דומה לנמשל. ולפי דבריו אחא שפיר לפי מה דמתרץ שם הפרש בין רשעי ישראל שהן נידונין בגה"ז ביסורין ומה"כ נקראו לדיקים כדי להגילם מיום הבא משא"כ רשעי עובדי כוכבים בחבר לעיל. מ"כ לפי זה יהיה סיפא של הפסוק פירוש על ראיפא לפי שאמר בריש הפסוק ושכחתם ורחיתם בין לדיק לרשע. ר"ל הרשע יהא נידון לעתיד ליום הבא כמ"ש אחר כך עליו כי הגם יום בא וגו' ושמא מאמר שהוא קאי על רשעי ישראל לכן אמר סיפא דקרא ומפרש דוקא בין עובד אלהים לאשר לא עבדו. ר"ל כי כל עובדי אלהים אפילו רשעי ישראל נקראו לדיקים משום שקבלו עונשם בעה"ז ומשר לא עבדו הם רשעי עובדי כוכבים ועליהם אמר אח"כ הפסוק כי הגם היום בא וגו' ובכללם הם עושי ישראל גמורים שאמרו רז"ל שגם הם נקראים אין עובד אלהים וק"ל. ולכן כתיב (ביעעיה מ"כ) אחר הפסוק שהזכיר התד"ח כה אמר המל ה' בורא השמים ונוטיהם וגו' כתיב בתריה אני ה' קראתיך בצדק ואחזק בידך ואצרך ואחנך לברית עם לאור גויס ר"ל אע"פ שברא הקב"ה את האדם כדי שילך בדרכי הש"י ואם אינו הולך בדרכי הש"י אז לעין לו מחוך דרכיו בעולם הזה ביסורין כדי להגיל אותו מיום הבא כדפי' מקודם זהו דוקא ברשעי ישראל אבל לא ברשעי עובדי כוכבים משום שהקב"ה מחזיק בישראל כדי ליתן חלקם לברית עם אין העובדי כוכבים ולאור גויס העובדי כוכבים. ולפי גרסת הילקוט שהביא הפסוק כה אמר ה' בורא השמים שוא אלהים וגו' (ביעעיה מ"ה) כתיב אקודם סמוך לזה הפסוק מיד אחן אחה אל אחאחר אלהי ישראל מושיע [פרש"י ז"ל שאעובדי כוכבים יאמרו להקב"ה אחן עבדיו הבטו כדי לעבוח חוב של עמך אחה אחאחר לפרעות נאחוך בידיכול כאלו אין בך יכולה ובא אעורר רחמיך אחה אלהי ישראל מושיע כך אעורש באילחא] בזמן וגם עכלמו כולם יחדיו הלבו בכלימה חרשי צירים (פרש"י ז"ל ציורים של אלמי עע"ה ע"ם) וזה קאי על ניהם שאעובדי כוכבים נדונין גם בגופה כפולה כמ"ש במדרש הנלים על הפסוק יבוא ויבאלו אחוד כל אויבי יאוכו רגע ע"ם וכן כתיב כאן בזמן בזמה כפולה כאח"ה בזמן וגם עכלמו וגו'. אבל ישראל נאמר בה' אחושעת עולמים לא אבושו ולא אכלמו עד עולמי עד כי הא אחר ה' בורא השמים הוא אאלהים וגו'. ברי אבואר אאמיכות הפסוקים הללו מ"ש האח"ז שהקב"ה ברא את האדם כדי שילך בדרכי הש"י ואם לאו יהא הוא נידון אחוך דרכיו ביסורין בעה"ז כדי להגילו איום הבא ודוקא רשעי ישראל אאע"כ עובדי כוכבים כדפי' ודוק: (כז) ומ"ש שנ' אוי להם כי נדדו ממני. פי' ואיפא דקרא אוד להס כי פשעו בי ואאני אפדם ואמה דברו עלי כזבים ר"ל אדיא עליהם אוד של יסורין כאח"ה אקודם אישרש וגו' משום שאשאו בי אכל אאני אפדם אן הגיאאם בעבר אומן היסורין שאבלו בעה"ז ואמה דברו עלי כזבים ר"ל כאלו יאברחי אוהם אלא כדין וע"ם בפרש"י ז"ל שפירש כדוגמא זו בענין אחר לפי דרכו. מ"כ לפי זה הבית שפיר רמיה אזה הפסוק שהקב"ה אבדיא על ישראל כדי להגיל אומן היום הבא כדפרישי' וק"ל: (יז) ומ"ם ולא עוד אלא באלאשה דבריס וכו'. פי' לא די אלא יחטא אדם ולא ילך בדרכים רעים ואקולקלים משום שבא לו כאה דברים רעים אאוך דרכיו אאקולקלים כאו שאשב אוחס אקודם אלא אס יאסכל אדם בכל יום באלאשה דברים האברים באמור אין עלינו אלא יחטא: (יח) ומ"ם בשעה שאכנס לבית הכסא וכו'. פי' כאח"ל בפרק אין דורשין באלאשה דבריס אדם שוא לבאמה אומל ואומס כבאמה ופרס ורבה כבאמה ואוליא רעי כאאמה וכו' ע"ם. לכן אומרים לו בשעה שאכנס לבית הכסא ראה דרכך כדרכי בהאה והוא דבר אמום על כן לא האגאה ולא אחטא. ובילקוט גרס אאומרים לו בשעה שאכנס לבית הכסא ראה דרכך רמה ולא אהירא כי אאי שייטות ים לרמה ואולעה אאל הכבאמו לבית הכסא אלא הגרסא שלפנינו אומרים לו ראה דרכך כדרכי בהאה היא מיקר וכדפרישי. וא"ת למה אומרים לו דוקא בשעה שאכנס לבית הכסא ראה דרכך כדרכי בהאה ואלא נם בשאר אומל ואומס ונם בשאר פרס ורבה ה"ל לומר לו נ"כ ראה דרכך כדרכי בהאה כדי אלא יהא בחכילה ואחיה ובפריה ורביה כי רוב החעאים ושוער בחיים על ידי חכילה ואחיה וע"י פריה ורביה כידוע ואפורסם לכל משא"כ כשאדם נכנס לבית הכסא אין אדם חופש אלא אעט אזהיר. ואאחר שבחכילה ואחיה ובפריה ורביה הוא גם כן אג' דבריס שאדם דומה לבאמה בהם ס"כ ה"ל לומר לו בחומה שאה שאוכל ושותה ופרש ורבה רגא דרכך כדרכי בהאה כדי שיהיה בחכילה ואחיה רק כדי חיותו ויהיה במשגל רק כפי העונש האמורים בתורה וכל האומרות הוא אגד יגה"ר וכן יקדם עלעו באותר לו רק יהיה בעיניו כאלו כפלו אד ואלו הוא קיים העולם בלי חכילה ואחיה ואשגל הוא ניהא ליה. וי"ל דבחכילה ואחיה ובפריה ורביה הוא דומה נ"כ אל האדים כדאמריק שם בשלשה דבריס דומין האדים לבני אדם אוכלין ושותין ככני אדם ופרין ורבין ככני אדם

נוסחא הישנה

גרס רמה). (יט) ובשעה שמקיזין לו את הדם אומרים לו ראה שבשר ודם אתה. (כ) ובשעה שהוא עומד על המת אומרים לו ראה להיכן אתה הולך (כילקוט גרס לפני מי אתה הולך) ועדיין אינך חוזר בך (כא) אלא אתה יושב ומרבה לדבר דברים יתרים. (כב) שנא' (משלי יט) אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו. (כג) ובשקר הוא מדבר והוא עובר על מה (כד) שאמרה התורה (שמות כג) מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרג כי לא אצדיק רשע. (כה) ואומר (זכריה ח) ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם. וביצד יעשה אלא אם עושה אדם את עצמו צדיק ולדבר אמת

ודם אתה ובשעה שהו' עומד על המת אומר לו ראה להיכן אתה הולך ועדיין אינו חוזר אלא יושב ומרבה דברים יתרים שנא' אולת אדם תסלף דרכו ובשקר הוא מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק ואומר ואיש את רעת רעהו אל תחשובו וכיצד יעשה אדם לדבר אמת מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו כדרך הרשעים ומכחש ומשקר ועוש' את עצמו מדת בינונית מוסרין לו מלאך שמנהג

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מדם ומתים כגני מדם ע"ם ת"כ היאך יתמר לו שהוא דומה לבהמה לבד מפע"כ שעין האדם רעי בניח שכשם הוא דבר שהוא דומה של הבהמה לבדה לכן מומרים לו בזה הדבר לבד לתה דרכך כדרכי בהמה. ומזה הטעם אין מומרים לו בשעה שעומד על המת רתה דרכך כדרכי בהמה שהדם מת כמו שמתה הבהמה אלא לפי שמיתה שייכית נ"כ אצל האדם כמזכר לעיל אבל קשה דמשמע שם בתוספות שגם האדם מוליאין רעי בבני אדם ואפ"ה לא קתשיב רק שלשה דברים שהאדם דומין לבני אדם וכו' ע"ם וע"ע. ועי"ל דוקא בשהוא נכנס לניח הכשא לבד מומרים לו רתה דרכך כדרכי בהמה משום שהוא דבר מתום ואז בקל יוכל לבבוא אח ילרו בשעה שהוא לחטוא אם יזכור מיסוריו אלו בניח הכשא משע"כ בתחילה ואחיה ובפרים וכיוה אע"פ שהוא דומה לבהמה בהם מ"מ פיהו כופים אח ילרו בלל בחוחה שעה שהוא לחטוא בזכרו בהם. וכן בשעה שעומד על המת אע"פ שאז"ל בפ"ק דברכות לעולם ילרגיז אדם יצר טוב על יצה"ר אי אזיל מוסב וכו' עד ושם לאו יזכור יום המיתה וכו' ע"ם אע"ה ילרו מחגבר עליו והוחא כמז"ל על הפסוק אם יחמוק אדם אי גבר על חעמיו אפי' בשעה מיתה ילרו מחגבר עליו בהוחא מעשה דסיחא לאשה שבבבה עם הוולף על קבר בעלה בדאי' בפרק יוהכין ע"ם ודו"ק: (יט) ומ"ם ובשעה שמקיזין לו אח הדם וכו' פי' שיזכור בעטריקון של בע"ר וד"ם ב"ופה ם"אול שרואה כ"אח ד"ם א"רים אז ישמור אח עינו אלא יחפש: (כ) ומ"ם כשעומד על המת. פי' כל אדם צריך ליל למיתה וכן כל הברואים כמז"ל סוף אדם למוח וסוף בהמה לשחיטה וכלל למיתה הן עומדים כדאיתא בפרק היה קורא ע"ש: (כא) ומ"ם ואתה מרבה דברים. שאתה מדבר שקר על הקב"ה אם הוא שולה עליך יסורין אתה אומר שאתה צדיק וכאלו הקב"ה הביא עליך יסורין שלא כדין ח"י כמו שאתבאר לעיל וכמו שאתבאר ואולך: (כב) ומ"ם שנא' אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו. פי' כמו שפרש"י ז"ל שם בשולחו מסלף דרכו וחוטא ואת"כ בא עליו טורעניות בעולו ונפרעין ממנו וכשבא הצרה עליו בעולו זועף לבו על הקב"ה ומהרהר אחר מדת הדין כאלו נפרע ממנו שלא כדין ח"ו וכן אז"ל בפר"ק דחעניות ע"ש: (כג) ומ"ם ובשקר הוא מדבר. פי' בשה שזועף על הקב"ה וכי' מדבר שהקב"ה הביא עליו יסורין שלא כדין ח"י כמו שאתבאר ואולך: (כד) ומ"ם שאמרה התורה מדבר שקר תרחק וגו'. פי' שע"ם שים כמה פירושים בדברי רז"ל ע"י הפסוק כי מקרא אחד יולא לכמה טעמים כשניה יפולן שלא השתחלק לכמה ניולות כמז"ל ת"כ לפי זה כאי פירושא דקרא שיהא רמיז לדברי האד"ם דהכא וה"ק מדבר שקר תרחק ר"ל שלא הדבר שקר של הקב"ה שם יבולו עליך יסורין אל תאמר שהקב"ה הביא עליך יסורין שלא כדין ח"ו דהא הקב"ה לוה שלא לעשות עוה רעה לנקי ולדיק כמש"ה ונקי ולדיק אל תהרג אב"ם שהקדוש ברוך הוא בעלמו לא יעשה עוה רעה לנקי ולדיק שלא כדין אבל אתה שהביא הקב"ה רעה על האדם הוא על פי סדין ומשפט אתה משום שהיה רשע ולא הלך בדרכי' טובים לכן הוא ניזון מתוך דרכיו משום שאין הקב"ה מלדיק רשע ואינו נוטל פניה לרשעים כמו שהיה הפסוק כי לא אלדיק רשע. ודוגמתו פרש"י ז"ל ורז"ל על הפסוק הזה מנין ליולא מביה דין חייב ואתר אחד יש לי ללמד עליו זכות שאתזירין אותו ח"ל ונקי ולדיק אל תהרג וכו' ומנין ליולא אב"ד זכאי ואתר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין אתזירין אותו לב"ד ח"ל ולדיק אל תהרג אתאר שבבר נפסדק בב"ד כי לא אלדיק בדיני יש לי שלוחים הרבה להמיתו באתיה שאתחייב בה ע"ם ודו"ק: (כה) ומ"ם ואומר ואיש את רעת רעהו אל התשבו בלבבכם. פי' שלא יתשוב של הקב"ה הנקרא רעהו כאתה"ם רעך ורע אב"ך אל תעזוב שעשה לו רעה באתה שלא אל התשבו בלבבכם רעה רעך שעשה לך באתה שלא אתך

נוסחא הישנה

בדרך מידה בינונית שנאמ' ה' חוקר לב ובוחן כליות ועל ידי דוד הוא אומר עם חסיד תתחסר ועם נבר תתברר ואומר ואת עם עני תושיע שעניו' יפה לו ועינים רמות תשפיל אלו עבודת כוכבים ס"ה ואומר מפי עליון לא תצא דרעות והטוב אפש' לומר כן והלא מדות טובות יוצאות מלפניו אלא אומר כן הטוב' אינה יוצאה לעושה רעה והרעה אינה יוצאה לעושה טובה אלא בלפי טובה ורעה כלפי רעה ומנין תדע לך שכן ארבע מדו' בדרך ארץ יש שנושאין אשה לשום זנות ויש שנושאין אשה לשום נדולה ויש שנושאין אשה לשום טמן

אמת (כו) מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך צדיקים ומדבר אמת. ואם עושה אדם את עצמו רשע ולכחש (בילקוט גרס לנחם) ולדבר שקר מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך רשעים ומכחש ומשקר. ואם עושה אדם את עצמו לנהג במדה בינונית מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך מדה בינונית. ואם עושה אדם את עצמו חסיד לסבול את הכל מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך חסידים וסובל את הכל. (כז) שנ' (ירמיה יז) אני ה' חוקר לב בוחן כליות (כח) ועל ידי דוד נאמר (תהלים יח) עם חסיד תתחסד עם נבר תתברר ועם עקש תתפתל כי אתה עם עני תושיע ועינים רמות תשפיל. (כט) מאי כי אתה עם עני תושיע אלו ישראל שענויות יפה להם (ל) ועינים רמות תשפיל אלו עובדי כוכבים מכחישי התורה. (לא) ואומר (מיכה ג) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב וכי אפשר לומר כן והלא מדות טובות יוצאות מלפניו אלא אמור כך הטובה אינה יוצאה לעושה רעה והרעה אינה יוצאה לעושה טובה

אלא

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

דרכיך נפ מלוך כרשם. פי' מאר משום דכתיב בפסוק הסמוך לו מלפניו מלה הדבריס מאר משמע דכרו מאת פים מת רשסו וגו' ופיס נפ רשם רשהו מל המשכו בלבבכם ס"ת שלא ידבר שקר על רשהו שהוא בשר ודס שלא ידבר סכל בשמת שמו וכן נפ יהשוב רשת רשהו בלבבו משמשה לו בחוס רשה מכ"ם שלא ידבר שקר על סקב"ה שמשם ע רשם בחוס וסס מרשה עיקר ודו"ק: (כו) ומ"ם מוסרין לו מלאך וכו' פי' ומשמ"ל בדרך מחדש רוגש לילך מוליכין לוהו: (כז) ומ"ם שנ' אני ה' חוקר לב ובוחן כליות. פי' וסיפא דקרא ולאת לפיס כדרכיו וכפרי מעלליו ס"ת שמאסא סקב"ה עס כל שדש כפי דרכיו מס לפובה או למובש וק"ל: (כח) ומ"ם ועי"י דוד נאמר עס חסיד מתחסד וגו'. פי' וכתיב מקודש יגמלני ה' כנדקי ככור ידי יסיב לי וגו' ע"ם בפרש"י ז"ל ודו"ק: (כט) ומ"ם מאי כי אתה עס עני תושיע וכו'. פי' מאמר שסקב"ה משלם לכל אדש כפי דרכיו ואפו רוגים שהשם הוא עס עני ס"ל על כרחך אין דרכי השם הגוגים הס לפני סקב"ה למס הוא מוציע לוהו עס עני מס אין דרכיהס הגוגים, ומאחר שהוא עס השני הס יפרשל שעשיות יפה להס ובשאת דרכיהס הגוגים הס לפני סקב"ה ושפע"כ הס עגיים משום שעשיות יפה להס כדי שלא יחשוב אס יחשבו שהש"ם ויבמן יפורון ויכשע ומז"ל יפה עשוה ליפרשל כשרקע שומקת לסוסיע חיוורתא שכל מ"ת לשוייס הס לשהגיע שוהס שמשבייהס הגוגים הס לפני סקב"ה וק"ל: (ל) ומ"ם ועינים רמות תשפיל וכו'. פי' כמו שפרש"י ז"ל ורז"ל סוף פרשה ושחתך על הסשוק לא מרוכבה מכל השעשים שנק ה' בכה ויבחר בכה כי אחס השמש שכל השעשים לפי שאין אחס מגדילים עלמה אלא אחס משפילין עלמה כגון שכתוב שלמר ושפר ושפר ושמש ושאין לשרו ושאו שה לא כ"ע שלמר לדמה לעליון וחידש לשר שובב שלהיה יבנאי וכו' לכן שוא משפילה שדש כעבד שדה כפי דרכיהס וכן שלר רעיות הרבה והס יהודים: (לא) ומס שלמר ואומר מפי עליון וכו' עד שלא שוכה כלפי שובה. פי' כמו שפרש"י ז"ל עס על השפוקים מי זה שלר ושפי שדני לא פיס מפי עליון לא שלא הרעות והטוב מה יהשוב שדש מי נבר על שלשו ופרש"י ז"ל ושס בשת לשר לא שידו של סקב"ה בא שלי הרעה שזאת שלא מקרה הוא שהיס לי פי' כמו דשת השיגים שלמרו שין הקב"ה משגיה על סעולם שהשתון בשפגחה ערמית על כל כריה שלא הרעות והטובות שבעולם שהשתון הוא על ידי מקרה ודוק. שין זשת כי שס בין רעות בין טובות מי זה שלר ושכי שס ה' לא היה שיבא שליו רעה או טובה שכל בשת מפיו לא הלא בן רעה או טובה שכל שס יש להשתון שדש מי נבר על שלשו כל שיש ושיש יהשוב על שלשו כי שס שמביאים עליו הרעה שלר כ' יוחנן מיום שלמר הקב"ה רשה שהיו לפניכם את החיים ואת הטוב ואת הטובות ואת הרע ובחרת בחיים שלומה שעה לא יצא רעה ושוב שפיו שלא הרעה בשס שלילים לעשה רעה

וטבוב

אלא טובה כלפי טובה ורעה כלפי רעה. (נב) וכנין לך תדע לך שכן הוא כי ארבע מדות הן בדרך ארץ יש שנושאין אשה לשם זנות ויש שנושאין אשה לשם גדולה ויש שנושאין אשה לשם ממון ויש שנושאין אשה לשם שמים והנושא אשה לשם זנות סופו לצאת ממנו בן סורר ומורה והנושא אשה לשם שמים סופו הויין ליה בנים שהן מושיעין את ישראל בעת צרה והן מרבין תורה ומצות בישראל והנושא (נג) אשה לשם ממון סופו שמצריכין אותו לאחרים והנושא אשה לשם גדולה סוף שמעמיד עליו מאותה המשפחה שממעט זרעו אחריו. ומנין להנושא אשה לשם זנות שמוציאין ממנו בן סורר ומורה (נד) שנ' (דברים כה) וראית בשביה אשת יפת תואר וחשקת בה ולקחת לך לאשה. (נה) סוף שמרננין בו הבריות ומתוך שמרננין בו הבריות (נו) הוא הולך ונושא אשה אחרת (נז) שכן נאמר אחר כך כי תהיינה לאיש

נוסחא הישנת

ויש שנושאין אשה לשום שמים והנושא אשה לשום זנות סופו לצאת ממנו בן סורר ומורה והנושא לשום שמים סופו הויין ליה בנים שמושיעין ישראל בעת צרה והנושא לשום ממון סופו שמצריכין אותו לאחרים והנושא לשום גדולה סוף שמעמיד עליו מאות' משפח' למעט ומנין לנושא לשום זנות שמוציאין ממנו בן סורר ומורה שנא' וראית בשביה אשת יפת תואר סוף שמרננין בו הבריות ומתוך שמרננין הולך ונושא אחרת שנאמר כי תהיינה לאיש שתי נשים ואומר כי יהיה לאיש בן סורר ומורה ומנין לנושא אשה לשום ממון שכן מציע

שתי

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

סכוב לעומת קוב לפיכך מה יתחזק וגו' לפי יתרעם המדם על חטאיו עכ"ל. ס"מ שסקב"ה מחנסג עם כל מדם כפי דרכיו הן לעוב הן למוסב ומין בני מדם נדונין מלפ מחוך דרכיהן ודו"ק: (נב) ות"ם ומנין לך. פי' מנין דפי' הפסוק מפי עליון לפ חנפ ברעות והסוב כן הוא כמו שהוא מבאר בזמח פי' הפסוק הוא כשנתם דקרא כדעת המינין ח"ו שממרו מין הקב"ה מצניח בהחהונים מלפ הרע והסוב הוא על ידי מקרה. לכן פריך ומנין מוכח בפומפא לפיני הבריות שהקב"ה מצניח על כל מדם בהשגחה פרטית לשלם לכל מדם כפי דרכיו הן לעוב הן למוסב כדי להוציא מלב המינין שמפרשים הפסוק כפשוטו ומומריס מפי עליון לפ חנפ הרעות וסמו בחלפ מקרא הוא כי מין הקב"ה מצניח בעולם החחהון כלל מכוב רוממותו וחשיבותו וקדושחו של הקב"ה ומרוב שפלות העולם החחהון עד שאין העולם החחהון הוא כדאי שהקב"ה יצניח עליו בהשגחה פרטית על כל בריה ודו"ק: (נג) ות"ם האומה מדם לשם ממון וכו'. משום שהממון יכלה במהרה ולסוף הוא נזרך לבריות בדאיתא בפרק עשרה יוחסין אמר רבה בר רב מדא אמר רב כל האומה מדם לשם ממון הויין לו בנים שאין מסוגלין גמ' שם' בגדו כי בניס זרים ילדו (ופרש"י ז"ל ומשום ממון נשמם כדמסיים קרא אכלו חדש חם חלקיהס ושמא אמר ממון פליט ס"ל עשה יאכלו חדש חם חלקיהס) ושמא אמר חלקו ולא חלקה (פי' רש"י ז"ל חלקו כגון נכסי לאן ברזל חלקה כגון נכסי מלוג וכו' ופי"ם) ס"ל חלקיהס ושמא אמר לזמן מכובס ס"ל חודש מפי משמע ס"ל נחמן בר יצחק חודש נכנס חודש יולא וממוסס חבד עכ"ל: (נד) ות"ם האומה מדם לשם זנות וכו' ורחיה בשביה וגו'. פי' כפי' רש"י ז"ל ורז"ל לפ דברה תורה חלפ כנגד יצר הרע שם חקב"ה מחירה בחיסור חבל לס חשחה סופו להיות שוחלה וסופו להוליד ממנס בן סורר ומורה לכך נסמכו פרשיות הללו עי"ש. ס"מ שבחה לשם זנות משום שהיתה יפת הואר ולקחה משום חשק יצר הרע ולפ לשם מצוה: (נה) ות"ם לסוף מרננין בו הבריות. פי' שהבריות מדברים עליו דברים רעים על שלקח נויה ובייחס בעל כרחה משום זנות משום שהיתה יפת תואר: (נו) ות"ם מחוך שרננו הבריות עליו טעם לחרת. פי' משום כדי שסופו להיות שוחלה כמאמר חז"ל עי"ש. ונרחה לי מחוך שרננו עליו הבריות שלקחה משום זנות משום שהיא יפת תואר חוזר ועוקה לשה לחרת כעורה ממנה כדי להוציא מלב הבריות שיאמרו שגם הרחשונה לא לקחה משום זנות משום שהיתה יפת תואר דאל לקח חאר כך כעורה ממנה ואין זה דרך בני מדם העשויים בשים לשם זנות משום יפיה ליפע חא"כ כשהיא ואחר כך גרמה השמים לשהא הרחשונה: (נז) ות"ם שכן כחיב חאר כך כי תהיינה לאיש שתי נשים. פי' ושיפת דקרא החחת מהובה ושחת שנואה וגו' ות"ת היאך מוכח מזה הפסוק כי תהיינה לאיש שתי נשים החחת מהובה ושחת שנואה שמשנואה היא חותה יפת תואר שלקחה במלחמה דלמא החשה החחרת היא השנואה דאל כחיב שחם החחת מהובה ושחת שנואה שם כן קשיא היאך למדו רז"ל בשמיכות הפרשיות מדכחיב כי תהיינה לאיש שתי נשים החחת מהובה ושחת שנואה חאר פרשת יפת תואר שנואה ליפת חואר. ונרחה לחרץ ע"ד ת"ם בשל החמורים ז"ל כי תהיינה לאיש שתי נשים החחת מהובה ושחת שנואה ז"ם רז"ל מרכה נשים מרכה כשפים לעשר

נוסחא הישנה

בבני עלי הכהן שנשאו שלא שתי נשים (לח) ונא' אח"כ כי יהיה בן סורר ומורה.
בראוי סוף העצרכו זה לזה (לט) ומנין להנושא אשה לשם ממון סופו שמצדיקין
אותו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

לך ביון שיש לו שתי נשים האחת עושה בשפיס כדי שיצא השניה עכ"ל . ג"כ לפי זה מוכח שאומה לשם שמים מותר כישוף כדי שיצא הלשם הרשעה משום דכבר ידעה מ"ש רז"ל אין הלשם מהקנאת אלא בירך הנרשם כלומר שבעלה יהא רגיל עמה יותר מן הלשם המורת ודרך בני אדם היו שהיו אוהבים אוהב יותר לשמו רשעה מן השניה כמאמר הז"ל אין אדם מוציא קורת רוח אלא מאשתו שנאמר יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעורך כדאיתא במסכת יבמות פרק ו' אם כן כיון שהלשם שניה רשעה שבעלה אינו מחבב אותה כמו שאשתו רשעה מותר כישוף כדי שיצא הרשעה ומכל שכן וקל וחומר הכא בעניין שאם יפה אומר יש שני דברים שהוא מחבב אותה יותר מן הלשם המורת חדש משום שלקח אותה קודם המורת כמ"ש ההגדה"ל מתוך שמרגיז עליו הבריות הולך ולוקח לשם שמרת אם כן כיון שלקח את היפת הומר ברשעה הוא מחבב אותה יותר מן השניה כדאמרינן ופירך כי היכי היפה יפת הומר מן השניה דהא לקח בשוה מכוונת השניה שהיא כשורה מן הרשעה כדי שלא יוציאו לעז עליו שלקח לה הרשעה לשם זנות כדפרשתי מקודם . אם כן כיון שהלשם השניה רשעה שהוא מחבב את הרשעה יותר ממנה מצי טעמים הללו המכריס לכן עשתה כישוף שיצא את הרשעה שהיא לשם יפת הומר . לכן למדו רז"ל שפיר מסמיכות הפרשיות שסופו להיות שונא לשם יפת הומר לף על פי שכתיב בפסוק שאם כי תהייה לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה ולא די אם לקח את הרשעה יפת הומר ואמר כך בפני שאוהב את היפת הומר מצי טעמים הללו כמו שפרשתי אלא שפי' אם לקח לשם שרה קודם שלקח את היפת הומר אפ"ה סופו להיות שונא את היפת הומר משום שהיא יפת הומר הוא מוכב יותר והרשעה מהקנאת בה ועשתה כישוף כדי שיצא לומה להא מוכח שהיא יפת יותר כרכה מאד יותר מן הרשעה שכבר כתיב בה וגלחה את ראשה ועשתה את לפרניה והסירה את שמלת שביה מעליה ושבה בביתך ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים ואחר כך תבא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה ופי' רש"י ז"ל ורז"ל ועשתה את לפרניה הגדלם כדי שתתנוול ולכן חגלח נם כן את ראשה כדי שתנוול והסירה את שמלת שביה לפי שהיא נאים וכו' ושבה בביתך כדי שירגלה אותה תמיד בביתה ובמוולה בכניסתו ובילידתו כדי שתתגנה עליו ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים כדי שתהא בת ישראל שמחת ומקושטת ות עלובה ומנוולת עד כאן לשונו . אם כן מאחר שרשעה אוהב בכל הדברים הללו אם כן למה לקח אותה מאחר כך על אשתו לשונה שהיתה בשמחה ומקושטת אלא על כרחך צריך להיות משום שהיא יפה ביותר ברכה מאד מן הרשעה לכן מהקנאת בה לשונה ועשתה כישוף שיצא ליפת הומר . ושוב אפי' אם הלשם שהחרת היא יפה יותר מן היפת הומר ובין שלקחה קודם שלקח את היפת הומר ובין שלקחה לאחר שלקח את היפת הומר מ"מ סוף סוכ את היפת הומר יותר מן הלשם החרת משום שאחר מיס נעוצים יחתקו ולחם שחרים יעשם ואז מחקנאת בה הלשם כאחרה ועשתה כישוף לבעלה שיצא את היפת הומר מאלו כל הסבדות המכריס לעולם הלשם השניה היא הלשם היפת הומר כאחר הז"ל ולדקו דכרי רז"ל ונכוים דכרי רז"ל מאד ודו"ק :

(לח) ומ"ש ונאחר אחר כך כי יהיה לאיש בן סורר . פי' כאחר הז"ל דילפינן מסמיכות הפרשיות דכן סורר מלך מיפת הומר משום שלקח אותה לשם זנות וה"ק כל מי שנשא לשם זנות סופו לשם סופו להוליד בן סורר ומורה כדפי' מקודם בסמוך בתריכות . וע"ת למה כתוב פרשת בן סורר ומורה אחר כי היה לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וגו' לא יוכל לבכר וגו' ויותר היה נכון אם היה כתוב פרשת בן סורר ומורה חיקף מיד אחר פרשת יפת הומר כדי ללמוד מיניה דלכך נולד ט בן סורר ומורה מן יפת הומר משום שלקח אותה לשם זנות וה"ק כל מי שלקח לשם זנות סופו להוליד בן סורר ומורה ואחר כך ס"ל לכתוב פרשת שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וגו' ללמוד מיניה שסופו לשנוא יפת הומר וה"ק כל מי שסופו לשנוא לשם זנות ונראה להרן דלכך נכתב פרשת בן סורר ומורה אחר פרשת שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה כדי ללמוד מיניה עוד ענין אחד והוא דבר נדול כי כמו שנולד בן סורר ומורה מן יפת הומר כמו כן נולד בן סורר ומורה ממי שנשא לשם שנואה אהובה מבני האשה שנאמרו רז"ל והוא כמו שהוא יפת הומר שנשא לאחר שנשא לשם שנואה כדפירשתי לעיל ולא די שבן סורר ומורה בא אם בעל האשה השנואה אלא אפי' מן האוהב בא אם כן לפעמים בן סורר ומורה אם הוא מבני האשה מדות לכן כתיב פרשת בן סורר ומורה אחר פרשת כי האיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה . ואלו הם בני האשה מדות בני אנושה בני שנואה בני אדם בני תמורה בני מורדת (ל"א בני מריבה) בני שכרות בני נרושה הלב בני מרכובים בני חנושה ושימנה אאר"ת מצנע"ת ושם נריסים פי' ארוך ושם מבושרים בתריכות בשור או"ח פי' ר"ש עי"ש ועריך כל בעל נפש לדקדק בהם . והרבה מדות אלו האשה מדות חמלא בני אדם ט שתי נשים דוק ותשכח לכן כתיב פרשת בן סורר אחר פרשת שתי נשים : (לט) ומ"ש ומניין שהשאת לשם ממון וכו' . פי' שבני עלי לקחו נשים שאינם מהוגנות לשם משום שלקחו להם הרבה ממון לתן . ומ"ת היאך מלינו בשום מקום שבני עלי לקחו נשים שאינם מהוגנות

נוסחא הישנה

אותו לאחרים שכן מצינו בבני עלי הכהן שנשאו נשים שלא כראוי להן לסוף הוצרכו לאחרים שנ' (שמואל ב ב) ויבא איש אלהים אל עלי וגו'. והיה כל הנותר בביתך יבוא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם ואמר ספחני נא אל אחת הכהונות לאכול פת לחם. (מ) ומנין להנושא אשה לשם גדולה סוף שמעמיד עליו מאותה המשפחה וממעטין את זרעו אחריו (מא) שלא יירש זה העולם שכן מצינו ביהושפט מלך יהודה שהלך ונתחתן עם מלך ישראל משום שראה שהיה לו שבעים בנים. (מב) שנא' (מלכים ב כג) וישלם יהושפט עם מלך ישראל ומנין שעמד מאותה המשפחה והיה ממעט זרעו אחריו שנא' (שם ב יח) ועתליהו אם אחזיהו ראתה כי מת בנה ותקם ותאבד את כל זרע הממלכה ותקח יהושבע בת המלך יורם אחות אחזיהו את יואש בן אחזיהו ותגנוב אותו וגו' ולא הומת ויהי אתה בית ה' מתחבא שש שנים והיה כל הנותר בביתך יבוא וגו' ומנין לנושא אשה לשום גדולה שאותה משפחה ממעטין זרעו אחריו ירש זה העולם הלך ונתחתן עמן שנאמר וישלם יהושיע עם המלך ישראל ומנין למעט זרעו שנאמר ועתליהו אם אחזיהו וגו' אלמלא ברית שכרת הקב"ה עם דוד נהרגו יואש ובטלה מלכות בית דוד ומה שכרן של אלו הנושא אשה לשום זנות והנושא לשום ממון והנושא לשום גדולה צא ושאול בא ותו ענין שני בני אדם משבט אחת ומשכונה אחת ומשפחה אחת, אחד עני ואחד עשיר והיה לו לעשיר שישא ויתן את העם ולא עשה כן שנאמר הלא אב

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

בשביל ממון. תדע כי לא מצינו בשום מקום מי הם בני עלי כי לא מצינו שמות משותיהם ולא שמות משפחתם (בשמואל ב) רק בפסוק כתיב פתח ונלחו מפת פתם הרע לנדת וגו' עי"ש ומכ"ש לידך לא מציע שהנשים היו מיעט מהונגים להם והם לקחו מותם לשם ממון ומס קבלה היא בקבל. ומס תמר מוהו ברוח הקדש נתמין לו על פי רוח קדושתו מבל בפסוק לא מצינו שום רמז לזה. וגרסה לפרש דמוכח מקרא שפיר שבני עלי לקחו נשים שמיעט מהונגים להם משום ממון לפי שמצינו דבני עלי היו להומים ממד מהרי הממון כמשה"כ (שמואל ב ב) ובני עלי בני בליעל לא ידעו את ה' ומשפט הכהנים את העם כל איש זובח זבח ובא נער הכהן כטרם הטבר והמזלג שלש השנים בידו והכה בכיור או בדוד או בקלחת או בפרור כל אשר יעלה המזלג יקח הכהן בו ככה יעשו לכל ישראל הבאים שם בשילה גם בשרש יקטירון את החלב ובא נער הכהן ואמר לאיש הזובח השב בשר לצלות לכהן ולא יקח ממך בשר מבושל כי אם חי ויאמר אליו האיש קטר יקטירון כיום החלב וקח לך כאשר תאוה נפשך ואמר לו כי עתה תתן ואם לא לקחתי בחזקה והיה חטאת הנערים גדולה מאד את פני ה' כי נאצו האנשים את מנחת ה'. ס"ת שהיה הממון הביב עליהם מאד מאד את כן גדולי הומו גם כן נשים לשום ממון לף על פי שלא היו מהונגים להם. ועוד י"ל מדכתיב שם בחותם פרשה הזאת שעברו בני עלי על אשה אים שישבבו עם נשים אחרות שהיו בשולת בשל בחם"ה ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשון בניו לכל ישראל ואת אשר ישבבון את הנשים הצובאות פתח אהל מועד ואפי' למ"ד בחשבה שבח פרק בחה בחמה כל האומר בני עלי חטאו חינו אלא חומא. מ"ת מודה מתוך שאמרו את קני נשים שלא היו יכולין לזקק לבעליהן מעלה עליהן הכתוב כאלו שבבו עם אשת איש עי"ש אם כן מאחר שלא מיחרו מיחסור אשת איש משום ממון כאשורם שם וכאשר לפיל בשמוך אם כן בודאי מוכח שבשאו גם כן נשים שאינם מהונגים להם בשביל ממון וק"ל: (מ) ומ"ש ומנין להנושא אשה לשום גדולה וכו'. שכן מצינו ביהושפט מלך יהודה שהלך ונתחתן עם מלך ישראל. פי' ותוהו מימון שנתחתן יהושפט עם מלך ישראל עשה יהושפט משום גדולה כי מלכי ישראל היו משובים הרבה יותר בגדולה מן מלכי יהודה לפי שמלכי ישראל מלכו על עשרה שבטים ומלכי יהודה לא מלכו רק על שני שבטים שהם שבט יהודה ובנימין ולסוף מלכה עתליהו השרשת מן מלכי ישראל ויהיה ממעשת זרע יהושפט מלך יהודה כמו שמבאר והולך: (מא) ומ"ש שלא יירש העה"ז. פי' שלא יירש הגדולי של זה העולם: (מב) ומ"ש שנ' וישלם יהושפט עם מלך ישראל. פי' ולמאר שעשה יהושפט שלום עם מלך ישראל שוב חזר ונתחתן יהושפט מלך יהודה עם מלך ישראל כי יהורם בן יהושפט נקח לחות לאשב בן עמרי כמ"ש (במ"ב ח) ובשמה חמם ליורם בן לאחאב מלך ישראל ויהושפט מלך יהודם בן יהושפט מלך יהודה וגו' וילך בדרך מלכי ישראל כאשר עשו בית לאחאב כי בת לאחאב היתה לו לאשה ויעש הרע בעיני ה' ולא אבה ה' להשחית את יהודה למען דוד עבדו כאשר אמר לו נר (פי' מלכות) כל הימים ושם לאחאב היתה מחליהו בת עמרי וכיה ליהורם בן יהושפט בן מן

מחליהו

נוסחא אחרת

אחד לכולנו הלא בראנו מדוע וגו' אומר בגדה יהודה ותקע לפיכך לא נשתייר מהם כלום לפי שהניח הזרע שבחרו הקב"ה מתו' שבעים לשונות

שנים וגו'. (מג) ואלמלא הברית שכרת הקב"ה עם דוד אזי נהרג יואש גם כן ונתבטלה מלכות בית דוד לגמרי. (מד) ומה עוד שכרן של אלו הנושא אשה לשם זנות והנושא לשם ממון והנושא לשם גדולה (מה) צא ושאול וראה מה שנ' באותו ענין

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מחליהו ושמו מחזיהו כמש"ה (מלכים ב ח) ויסכב יורם עם מגומיו וגו' וימלך מחזיהו בנו תחתיו וגו' ומש שמו עחליהו בת עמרי מלך ישראל וילך בדרך בית אחאב ויעש הרע בעיני ה' כבית אחאב כי חתן בית אחאב הוא וכשנהרג מחזיהו בן יהורם בן יהושפט קם אחיו עחליהו המרשעת ומיבדה כל זרע מלך יהושפט מלך יהודה ולא השהייר רק יואש כמו שמכאר והולך: [מג] ומ"מ ואלמלא הברית וכו'. פי' שכרת הקב"ה ברית עם דוד שלא יכלה זרעו לעמרי כדי שלא יתבטל מלכותו כמש"ה (שמואל ב ז) ויהי דבר ה' אל נתן וגו' כה תאמר לעבדי לדוד כה אמר ה' וגו' והקימותי את זרעך אחריך וגו' ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם לפניך כסאך יהיה נכון עד עולם ע"ש. לכן כתיב (מלכים ב ח) בן שלשים ושתים שנה היה יהושפט בן יהושפט מלך יהודה במלכו וגו' ויעש הרע בעיני ה' ולא אבתה ה' להשחית את יהודה ליהודה למען דוד עבדו כאשר אמר לתת לו ניר לבניו כל הימים. וא"ת היאך אמרינן בתן תלמלא ברית הקב"ה ברית עם דוד אזי נהרג יואש גם כן ומתבטל מלכות בית דוד והלא אז"ל בפרק הלך תלמלא לא נשהייר מביתר הכהן מן בני אחימלך הכהן שהרג שאול המלך את נוב עיר הכהנים בעבור שאמרו לדוד להם בגרתו מפני שאול אזי נהרג גם כן יואש ומתבטלה מלכות בית דוד. ז"מ שמש"פ שלא כרת הקב"ה ברית עם דוד אלא שהייר יואש מפני שהייר מביתר. וי"ל כי שניהם נריכים זה לזה שתלמלא לא נשהייר מביתר לא הוה כורת הקב"ה ברית עם דוד שלא יכלה זרעו. ותלמלא כרת הקב"ה ברית עם דוד שלא יכלה זרעו בעבור לדקותיו אזי נהרג יואש גם כן ומתבטלה מלכות בית דוד אלא שהייר מביתר בעבור יהושפט שהיה מהמתן עם מלך ישראל והיה מציל אשה נבע יהורם אשה שהיה הגונה לו מפני שמלכי ישראל היו עשו"ת ואלא"ה היה מחתנן עמו מפני גדולה של מלכי ישראל שהיה גדולה יותר מגדולת מלכי יהודה כמו שפרשתי למעלה בסמוך ע"ש ודוק. ומיהת בסדר עולם זוטא דף ל"ו ע"ב וז"ל מהיכן דבר הומה ריש גלותא ברהיה דמר רב חנינא הוה ר"מ ורב חנינא הוה ר"פ נגרא פריש [פי' מסיד] ואזיל דיינא דריש גלותא למתא דרב חנינא ריש מחיבתא ובעא למעבד פרקא ולא אבקיש ר"מ ריש מתיבתא ואתא לקמי ריש גלותא וקבל על ר"מ ופקיד ריש גלותא ושדר ואתייה לר"מ ריש מתיבתא ופקיד עליה ואומבים בהדי פילי מתא (פי' שער העיר) כולי ליליא. למחר אתייה ופקיד ואמרו לכל מזייה דליקיים (פי' שערות זקן) ולא למיתן ליה אומפיזתא ואזל ר"מ ריש מתיבתא יתיב בבית כיסאה רבתא ובכה. ומלא קאריחא דדימעי ואחייה ונפל מוהגא בבית ריש גלותא ומייתו טולחו בחד ליליא ופש מר זומרא בכריסיה דתימיה. עתא אתוא ליליא ר"מ ר"מ בחלמא דעל לבוסתנא דתרזי ושקל נרגא ונקטל לכל תרזי דהוה בים. ופש תלת תרזא זמרא תחות תריעא דלי נרגא למקטליה ואתא נבר סומקא אבא ואז"ל אמא דוד מלך ישראל והזי בוסתנא דילי הוא מאי הוה לך בהדייהו דקטלהיתו לכולהו תרזי. מהיו' בהפהקא ואהדריתו לאתריהו ואיתיב ומהדרין מגפיה לאחוריה. אמר להו לרבנן אם מציה דוד אל תמרו ליה לא אם מניחו אל תלמו ברוך למעברא. ואזיל ר"מ ר"מ ונגח על בבא דילה במיסרא ובשמעה עד דילדה. וכד ילדה תרגן מגפיה כדרכן ושקליה לבביה ואקרייה ושוייה נגרא רבא. אל אתן הוה לבית דוד וכד אהרא הוה שניה כד אזיל אמא דוד שקיל ממונא ושומהא למלכא לשוייה ריש גלותא וכד הוה אל זומרא בר אחא עשרה שניה אזל הוא ור"מ ר"מ לגבי מלכא ושקליה לריש גלותא מן רב אחרא ושייל בשחיריה דרב אחרא ואיתיבא עד למית. משום שכי ליירין דבית דוד דודבא על הומתיהו עכ"ל. ושמעת מכאן דהשוא אעשה דר"ח ריש מתיבתא עם בית ריש גלותא מזרע שאול לשמש"ה דומה למעשה אחליהו עם זרע מלכי בית דוד. ומעשה אחליהו עם זרע מלכי בית דוד דומה למעשה שאול עם עיר הכהנים ומר זוטרא שמהייר מזרע ריש גלותא בכריסי' דתימי' מכוסה ומעלם דומה ליואש נער ילד קטן שנהייר מזרע מלכי בית דוד מכוסה ומעלם עם שניו בחדר המטות. ויואש שנהייר מזרע מלכי בית דוד דומה למביחר שהיה נער קטן שנהייר בהחבא מכוסה ומעלם בעוב עיר הכהנים ומי שיודע סודות הגלגולים הוא מבין מעשים הנוראים האלו. האב הרחמן יגלה עיניו להביט נפלאות מתורתו הקדושה עש"ה: (מד) ומ"ש ומה עוד שכרן של אלו וכו'. פי' ומה עוד מתנת של אלו הנושא אשה לשם מחבר מקודש: (מה) ומ"ש צא ושאול מה שנאמר באותו ענין. פי' צא וראה מה שנאמר בשאול כ' על תוהו ענין שנתחתנו ישראל עם העכו"ם משום זנות ומשום ממון ומשום גדולה כמפורש בתריכות בספר עזרא פ' י' ע"ש ועליהם מפורש במלאכי ב' מה עושם שלהם כמש"ה בנדם יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כי חלל יהודה קודש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר (פרש"ל ז"ל

נוסחא הישנה

ענין. (מו) משל לשני בני אדם שהם משבט אחד ומשכונה אחת וממשפחה אחת א' עני וא' עשיר והיה ראוי ויפה לו לאותו עשיר שישא הוא או יתן לבנו את בת העני שהוא משבטו וממשפחתו ושכנו ולקרב אותו ולהלוות לו אבל אם הוא לא עשה כן אלא הלך ונדבק במי שאינו ראוי לו (מז) עליו נאמר (מלאכי ב) הלא אב אחד לכולנו הלא אל אחד בראנו מדוע נבגוד איש באחיו לחלל ברית אבותינו בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כי חלל יהודה קודש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר. לפיכך לא נשתייר מהם כלום לפי שהניחו את זרע ישראל שבחר הקב"ה בהם מתוך שבעים לשונות והלכו ונדבקו בעכו"ם שאינם ראויים להם לכן נאמר אחריו (שם) יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות (מח) שלא יהיה לו ער בחכמים ולא עונה בתלמידים (מט) ולא שואל הלכות כענין בבית המדרש ולא משיב הלכה בתלמידים (נ) ולא כהן שמגיש מנחה לה'. ומנין שהנושא אשה לשם שמים שהויין ליה בנים שהן מושיעין את ישראל ומרבין תורה ומצות בישראל צא ולמד (נא) מעמרם שנשא אשה לשם שמים ויצאו ממנו משה ואהרן ומרים שהיו מושיעין את ישראל

הלך ונדבק בשאין ראוי לו שנאמר יכרת ה' לאיש אשר יעשה וגו' לא יהי' ער בחכמי' ולא עונה בתלמידים ולא שואל הלכות בענין בית המדרש ולא משיב הלכה בתלמידים ולא כהן שמגיש מנחה לה'. ומנין שנושא אשה לשם שמים שהויין ליה בנים שמושיע את ישראל צא ולמד מן עמרם שנשא אשה לשום שמים ויצאו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

שמשמו נמיס נכריות כמפורש בספר עזרא יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות) כמו שהזכר ומבאר בסמוך אחר שמעל: (מו) ומ"ש משל לבני בני אדם וכו' והיה לעשיר שיקח הוא או יתן לבנו וכו'. ולא הוה מהקשיים בו מדרז"ל בפרק שבא על יבמתו ר"ל שהוסיף את שבניו והמקרב את קרוביו והעושה את בת אחותו (ונראה דה"ק משאר בעות משפחתו ע"ש בפרש"י והוספות) והמלוה שלא לשני בשעת דוחקו עליו הכתוב לומר לא תקרא וה' יענה הטוב ויאמר הגיי ע"ש בפרש"י ז"ל וכן ה"ל לבני ישראל לעשות כן להתחתן עם בעות ישראל לחייבם לא"ש שהיו עוייב ומכוערים ומפלים בין העכו"ם אבל הם לא עשו כן והתחתנו עם בעות העכו"ם משום זעות ומשום ממון ומשום גדולה לכן נאמר עליהם בספר מלאכי כתו שנאמר והלך: (מז) ומ"ש עליו נאמר הלא אב אחד וגו' פי' כיון שהם לבולנו אב אחד ואל אחד ל"ל למה נבגד איש באחיו שלא יקח את בתו ולקרבו ולהלוות לו אלא שם אלנו בניית אבותינו שבחר הקב"ה עמהם בניית שלא להתחתן עם העכו"ם ושם אלנו את קדושתם והתחתנו עם העכו"ם ובעלו בעות אל נכר ובגדו יהודה אלא באחיו העני שלקרבו ולהלוות לו ומועבה עשו בעות שהתחתנו עם העכו"ם וק"ל: (מח) ומ"ש שלא יהיה לו ער בחכמים ולא עונה בתלמידים פי' שם הוא לוי או יבחל העושה זאת שבעל בת אל נכר לא יהיה לו ער. פרש"י ז"ל שם ער אדם חריף: (מט) ומ"ש לא שואל הלכות כענין בב"ש ולא משיב הלכה בתלמידים. פי' כי בזה הבבא שניה הוא מפרש הבבא הקודמת כי מ"ש בבבא הקודמת שלא יהיה לו ער בחכמים זהו מ"ש בבבא שניה שלא יהיה לו אדם חריף ומקשן להיות שואל הלכה בבית המדרש ומ"ש בבבא הקודמת ולא עונה בתלמידים זהו מ"ש בבבא שניה ולא משיב הלכה בתלמידים ודרש מש"ה מלת עונה שהוא לשון משיב הלכה. ומ"ש מלת הלכה בבית המדרש משום שדרש מש"ה מלות ער ועונה מאהלי יעקב זה קשי דוקא על בית המדרש כמש"ה ויעקב לוש חס יושב אהלים ארז"ל שיושב יעקב בבתי מדרשות וכן מש"ה מושו מאהליך יעקב ארז"ל אלו בתי מדרשות ודוק: (נ) ומ"ש ולא כהן שמגיש מנחה. פי' חס הוא כהן אותו שהיה שעשה זאת שבעל בת אל נכר: (נא) ומ"ש עמרם וגם אשה לשם שמים. פי' שהיתה קרובתו מן שבעו ומשפחתו כמש"ה ויקח עמרם את יוכבד דודתו וגו' ולא לקח אשה משבטו אחר אלא ממשפחה אחרת משום יפי' או משום גדולה או משום ממון. אע"פ שהיה עמרם גדול הדור כמז"ל והיה יכול להתחתן עם גדול הדור אחר משבטים התשעים כגון שבט יהודה ויוסף וכדומה לשם וכן הוה מתניה לו הכהן ממון ויפת הואר אפ"ה לא לקח אלא קרובתו משבטו אע"פ שלא היה יכול להשיג בעבורה שום גדולה יותר מאחר שהיא משבטו ועל שבטו היה לו כבר גדולה כמז"ל עמרם היה גדול הדור בשבטו וביסראל: (נב) ומ"ש בועז לקח אשה לשם

שמים

נוסחא השנה

ממנו משה ואהרן ומרים שרבו תורה ומצות בישראל וצא ולמד מבועז בן שלמון שנשא אשה לשם שמים ויצאו ממנו דוד ושלמה בנו שרבו תורה בישראל ועליהם

ישראל והיו מרבין תורה ומצות בישראל. וצא ולמד (נג) מן בועז בן שלמון שנשא אשה לשם שמים (נג) ויצא ממנו דוד ושלמה בנו שהיו מושיעין את ישראל והיו מרבין תורה ומצות בישראל (נד) ועליהם ועל כיוצא בהן ועל הדומין להן

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

שמים. פי' שלקח לו רוח לשם מצוה יבוש כמו שמפורש במריבות במצלה רוח ובדרז"ל ע"ם ודו"ק: (נג) ומ"ש ויצא ממנה דוד. פי' כתו שמפורש בסוף מגילת רות ע"ש: (נד) ומ"ש ועליהם נאמר כי כאשר השמים החדשים וגו' יעמוד זרעכם ושמכם. פי' מפני שהם זרע קדש מפני שמביאים נפשו נפיש לשם שמים לכן רמיז שיהיו חיים וקיימים כמו השמים והארץ כמ"ש (בישעיה ו) עוד נם עשיריה ושבה ויסיתם לבער כמלא וכמלון אשר בשלכת מצבת נם זרע קודש מצבתם ופרש"י ז"ל שיבער הקב"ה מן הרשעים מן הארץ ולא יפחיד מלא זרע קודש שהם הצדיקים שיהיה להם חיים נצחיים ע"ש במריבות. ומ"ש למה הם דומים דווקא לשמים והארץ החדשים כתב"ה כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה וגו'. וי"ל לפי שפיפו מפני שים להם קיום נלחיים כמו שים קיום נלחיים לשמים והארץ חדשים משא"כ שמים והארץ ישמים אין להם קיום נלחיים כי יכנסו לעתיד כמ"ש השמים כעשן נמלחו והארץ ככנד תבלה כמו שיתבאר במריבות לקמן בפרק העשרים ע"ש. מכל ע"ד השמע יתבאר לפי מ"ש שמותם החדשים העומדין השמע לשם שמים יזכו לבניס שיהיו מרבין תורה בישראל ומזה הכוונה החוזרת שיתחדש על ידיהן הס נקראין שמים חדשים והארץ חדשה כדלעיל בזוהר בראשית ברשעים מכ"ד. ולנודל החועלת המתיך בלשונו חוזר בלשון ומלא בחוה וז"ל ברחשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. כ"ש פתח ואמרים דכרי בפיך וגו' כמה מיה ליה לנבר נם למתחלה בתורייתא ימתא ולילית בנין דקודשא בריך הוא ליית לקלסון דמיון למעשקין בתורייתא. וכלל מלה למתחדש בתורייתא על ידא דהחוא דמתחדל בתורייתא עביד רקיע הדא הוא בשני' שמתא דמלה דתורייתי' מתחדשא מפומיה דכר נם היתה מלה אלקא ומתחדש קמיה דקב"ה וקב"ה נמיל להחוא מלה ונמיק לה ועמרין לה בשבעין עמרין גליפין ומחקקן ומלה למכתבא דמתחדשא [פי' מכתבת הקב"ה הקדושה] אלקא ויהבא על ריסא דנשא לדיוק מי שלמין. ומשא מתמן ומשא בשבעין אלף שלמין ואליקא לנבי עתיק יומין. וכל מילין דעתיק יומין מילין דמכתבא דמיון ברזין הסיתין מילאין ומסיה מלה שמיתא דמכתבא דמתחדשא הכא כד אלקא מתחברא במיון מילין דעתיק יומין ואלקא ומתחא בסדייכא ומעלא בתמיכר עלמין גניזין דעין לא רמחה מלסים זולהך נפקי מתמן ומסטין ומחיין ומלמין ומתעחדא קמיה עתיק יומין כסהי' בעתה תרח עתיק יומין בהי' מלה ויתא קמיה מכולא נמיל להחוא מלה ומעמר לה בע"ש אלף עטורין. הסיא מלה עתשא ואלקא ומתחא ומתעבידא רקיע שדא וכן כל מלה ומלה דהכתשא עשתדין רקיעין קיימין בקיומא עליה קמי עתיק יומין. והוא קמרי לון שמים חדשים שמים מחודשים סחיתין דרזין דהכתשא עלמא. וכל אלין שפר מילין דתורייתא דמתחדשין קיימין קמי קב"ה ואלקין ומתעבידו מרעות סחיים ומחיין ומתעמרין לנבי שרך חד (פי' זו שרה מלכות והמ"י) ומתחדש ומתעביד כלא שרך חדשה מהיות מלה דתורייתא דמתחדש ועל דא כתיב כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני ונו' עשיתי לא כתיב אלא שאשה דעביד חדיר מיון חדשין ורזין דתורייתא ועל דא כתיב ומשים דברי בפיך וכנל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסוד ארץ השמים לא כתיב אלא שמים (פי' אלו הוא כתיב השמים והארץ בה"א סידיעה הוא משמע דקאי על שמים וארץ שנכרתו בבריאת העולם שים לא קיום בשביל דברי תורה. כמ"ש שעל דברי תורה העולם קיים ע"ש נשמה מקומות אבל שמים וארץ בלא ה"א סידיעה קאי על שמים וארץ חדשים שעתחדשו מלימוד התורה ולא דמי למש"ה כי כאשר השמים החדשים וגו' בה"א סידיעה ומש"ה קאי על מדושי התורה כי כן נריך להיות לפי דקדוק ל' הקודש לסרמות על שיהו שמים וארץ דו"ק) אלא מהו ובנל ידי כסיתיך. ת"ל כמה דשעתא דתתסר תורייתא למשה אתו כמה רבוא דמלאכי עלמין לאוקדא ליה בשלהובא דשומהון. עד דחפא עליה קב"ה וכן השתא דחתי מלה אלקא ומתערא וקיימא קמי קב"ה. שיתא חפי על ההוא מלה וכתי על ההוא בר נש דלא משתמודע לנבייהו בר קב"ה בלחודא ולא יקשון לנביה על זשא עביד מהחוא מלה שמים חדשים וארץ חדשה הש"ך ובנל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסוד ארץ. מכאן לכל מלה דשמים מעיקא אלקא לחוללתא עלמה הש"ך ובנל ידי כסיתיך. מאן שת חפי ואת כתי מעיקא בנין לחוללתא עלמה הש"ך לנטוע שמים וליסוד ארץ כמה דאחמר. ומתי לאמר לעיון עתי אחה. ולאחר לחיון מילין התעיינין אלין עלאין עתי אחה אל הקרי עתי אלא עתי אחה למהוי שוחפא עתי ומה אחה במלולא דילי עבדחי שמים וארץ כדכתיב בדבר ה' שמים נעשו ואוף הכי אח אחה עתי להיות במילוך שמים וארץ. זכאין חיון דמשתדלין בחוריתא ומי חיתא דמלה דכל בר נש אפילו דלא ידע על בוריין כדקאי יאות. עביד דא נש כן מלמיד חכם שהוא דלאו מורמיה מורחא דאור' להדם מלין דלא ידע על בוריין כדקאי יאות. שהוא מלא אלקא

ומיק

נוסחא הישנה

להן ועל העושה כמעשיהם הכתוב אומר (ישעיה סו) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם ה' כן יעמוד זרעכם ושמכם :

ועל כיוצא בהן ועל הדומין ועל העושה כמעשיה' הכתוב אומר כי כאשר השמים חדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם

ה' כן יעמוד זרעכם ושמכם : סליק פרק ג

נוסחא הישנה

פרק ד (ה) שנו חכמים (ילקוט תשא דף קח ע"ג) הוי עלוב ועניו לכל אדם (ג) ולאנשי ביתך יותר מכל אדם . ומנין זה תדע לך שכן

פרק ד שנו חכמים הוי עלוב לכ"א ולאנשי ביתך יותר מכל

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ומיק לגבי ההוא מיא דמפוכות לגון מקר . ונפיק מנו מוקבא דמהומת רבא ודלג חמש מאה פרסי לקבלא להההוא מלה ועייל ליה ומזיל בההוא מלה לגו מוקביה ועביד בה רקיע דשוא דלמקרי תהו ומתם בה בההוא רקיע ההוא מיא דמפוכות שיחא מלפי פרסי בזמנא חדא . כיון דהאי רקיע דשוא קאים נפקא מיד מתא זועים ומחקיף בההוא רקיע דשוא ומתחתם בה . ומחמן נפקא וקטלא כמה מלפין ורבבן בנין דכד קיימת בההוא רקיע מיא להו רבו ויכולתא למהוי מתם כל עלמא כרגע חדא . ועל דא כתיב הוי מושכי העון בחבלי השוא דא דכורא . וכעבות העגלה החטאה דא מוקבא דלמקרי חטאת דממחן למחקיפה ומתם לקטלא בני נפא . ועל דא כתיב כי רבים חללים הפילה דא היא דסיא חטאת דקטלא בני נפא . מלן גריס דא דא ח"ח דלא מפי להורחם ומורם רחמנא למזכן . מר"ם להבריית בממותא מנייכו דלא מפיקו מן פומייכו מלא דאורייתא דלא ידעתון ולא שמעתון מאילנא דברכה . בגין דלא תהוון גרמון לסיאת חטאת לקטלא מוכלסן דבני נפא למנגא . פתא כולהון ואמרו רחמנא לעזכן רחמנא לעזכן . ת"ח בתורייתא ברא קב"ה עלמא והא מוקמוה לכחיב ואסיס מגלו ממון ואסיס שבעוע יום יום שליחו מסחכלא בה מרכבה זמין ולבתר עביד בה עבידתא למולפא לבני נפא דלא ייתון למטעי בה . כד"א לז רמה ויספלה הכינה וגם הקימה ויאמר למדם ולקניל לימון מרכבה זמין ברא קב"ה מה דברא ועד לא מפיק עבידתיה מעיל מרכבה חיצין בקדמיתא . דכתיב ברתמים ברא מלהים את הם מרכבה ולבתר הממים ואת הארץ לימון מרכבה חיצין לקניל מרכבה זמין דלמחכל קב"ה בתורייתא עד לא מפיק עבידתיה לתומנתיה עכ"ל . ישמע חכם ויוסיף לקח ונבון התבולות יקנה מן לחכם ויחכם עוד . בגל"ך ותע"י בילע"ו יילע"ו :

סליק הפרק השלישי . תהלה ושבח לאל עזרי ומגן בעדי בבודי ומרים ראשי :

פרק ד (ה) שנו חכמים הוי עלוב ועניו לכל מדם וכו' . פרק זה נסמך על סוף הפרק הקודם שהוא מדבר מעניין הנושא מתם לפם שמים הוא זוכה לבניס שמרבים תורה בישראל וכעוסק בתורה צריך להיות עלוב ושיהו עולב כדי שלא יכעום פם יבזה תורתו שום מדם או פם יעשה לו מדם שום דבר שהוא כנגד כבודו משום דכל הכועס פם הכא הוא מכזיתו מסחלקא ממנו ומכלל כעס בא לכלל טעות ורפיס ממתם רבינו ע"ם ומליעט הגביא כמו שהתריכו ז"ל דוק ותשכח . וכן צריך להיות ג"כ עניו הטוסק בתורה כדי שלא יבגאה משום דכל המבגאה פם חכם הוא אז מכמתו מסחלקא ממנו כמו שהתריכו ז"ל בהרבה ריתות ע"ם . וכן מתחיל פרק זה בענין עלוב ועניו פם שני מדות ודומים זה לזה כלומר פם מדה אחת ושני דברים בו מדה אחת מלמד שני מדות בודאי יש בו גם כן מדה אחרת מפם כי מניו נקרא מי שליתו מבגאה ועלוב נקרא מי שמוכל הכל פם מביישין אותו או פם עושין לו שום דבר נגד כבודו . והוא ליתו מביים לאותו מדם שהיה מביים אותו ומכל שכן שליתו מביים לאחרים כמו"ל במסכת שבת פר"ע וכן בשאר מקומות הטעלבים ואינם עולבים שומעים מרפתם ואינם משיבין וכו' עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו וכתבו המפרשים המעם משום שגם השמש שמעה וסבלה קטרוגם של הלבנה ושתקה לכן זכתה לכבוד הזה שנקראת במאור הגדול : (ב) ומ"ש ולאנשי ביתך יותר מכל מדם . פי' אע"פ שמדרך המבע הוא שבני מדם מבגאים ומכעיסים ומציירים ליתה יתירה על אנשי ביתה ביותר משום שהם כפופים אחת ידו לפילו הכי יכבוד יהיה עלוב ועניו לאנשי ביתו יותר מכל מדם כדי שלא יהא שום מקום לאיזה ליגה"ר משום דכל המבגאה והשותם כאלו עובד ע"ז והשכינה אינה משובה לגדו וכאלו עובר על כל התורה כמו"ל בפרכה מקומות בפריכות ויהוה יודע לכל . ומש הוא צריך להטיל ליתה לפם שמים על בני ביתו צריך ליזהר שלא יבגאה ולא יכעום בלבבו רק למרחים עין יתרחם בפני בני ביתו כאלו הוא כועם עליהם כמו שעשו רז"ל פד שבר כלי

שבור

נוסחא הישנה

מנין תדע לך שכן צא למד מהקב"ה שהיה עניו לעמו בכל מקום ולא הלך עמהם כדרכיהם ולא שפטן כעונותיהן אלא היה להם עניו ומנין שכן תדע ממאה ועשרים יום . מיום שנתנה תורה לישראל ועד יום הכיפורים ק"ך ימים שעלה משה להר סיני ראשונה להביא תורה לעמו אלמלא ענוה לא נתנה תור' לישרא' משלו למה הדבר דומה למלך בשר ודם שקידש אשה והיה אוהבה אהבה גמורה שלח והביא אדם אחד לעשות לו שליח בינו לבינה והראהו כל החופו' שלו וכל החדרים וכל הסדרים אמר לו לך לאותה אשה אינו צריך לך כלום אלא עשי לה חופה קטנה כדי שאוכל ואדור עמה כדי שידעו עבדי ובני ביתי שאני אוהבה אהבה גמורה ועד שעוסק המלך בחופות ולצוות ולשלוח במתנות

שכן הוא (ג) צא ולמד מן הקב"ה שהיה עלוב ועניו לעמו בכל מקום ולא הלך עמהם כדרכיהן ולא שפט אותן כעונותיהן אלא היה להם במדת ענוה שלו . ומנין שכן הוא (ד) תדע לך ממאה ועשרים יום מיום שנתנה תורה לישראל ועד יום הכפורים הם מאה ועשרים יום מיום שעלה משה להר סיני בראשונה להביא תורה לעמו ישראל עד שירד מהר סיני באחרונה בפעם שלישית . (ה) ואלמלא שנהג הקב"ה עמהם במדת ענוה לא נתנה התורה לישראל . (ו) משלו משל למה"ד למלך בשר ודם שקידש את האשה והיה אוהבה אהבה גמורה מה עשה המלך שלח והביא אדם אחד לעשות לו שליח בינו לבינה ומראה לו (ז) כל החופות שלו וכל החדרים וכל הסתרים שלו ואח"כ אמר לאותו שליח לך לאותה אשה ואמור לה שאין אני צריך משלה כלום אלא תעשה לי חופה קטנה כדי שאוכל ואדור עמה כדי שידעו עבדי ובני ביתי שאני אוהבה אהבה גמורה ועד שהמלך עוסק בחופות ולצוות אל השליח ולשגר אל האשה מתנות מרובות אמרו לו הבריות זנתה אשתך עם אחר מיד מניח המלך את הכל מידו והשליח נדחף לאחוריו ויצא מבוהל מלפני המלך . (ח) וכן היה הדבר עם הקב"ה וישראל . (ט) שנ'

לך

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

שכול וחד עדי ליכ דניס לשפחתו כרשפה וכו' : (ג) ומ"ם לא ולמד מהקב"ה . פי' בכל פעם כשחטאו ישראל בכל המקומות לא היה כועס עליהם הקב"ה מלא היה עניו ועלוב להם וסובל וסולח ומוחל לעוונותיהן ועל זה קראו ר"ל אל הקב"ה מלך עלוב ר"ל מלך סבלן מפני שהבריות חוטאין כנגדו והוא סובל וסולח להם . ומ"ם ולא הלך עמהם כדרכיהם . פי' אלא פירש להם מיד מדה כנגד מדה על דרכיהן הרעים אלא המתין להם שמא יעשו תשובה : (ד) ומ"ם הדא לך מק"ך יום מיום שנתנה תורה ועד יום הכפורים . פי' משפה בסיון שהוא יום מתן תורה עד יום הכפורים הם ק"ך יום : (ה) ומ"ם אלמלא עניה לא נתנה תורה לישראל . פי' אלמלא שהיה הקב"ה עניו בעוונן ק"ך ימים כמה שסובל חטא העגל ומחל לישראל ביום הכפורים על תשובו החטא כמו שמפרש בפרק הזה לא זכו ישראל להוריה משום שהיו ישראל מומרים כמ"ש קל ומומר מקרבן פסח שהיה מעשו מחת מומרים הוריה כל בן נכר לא יאכל בו כל התורה הם תרי"ג מצות וישראל מומרים עכו"ו כדאיתא במסכת שבת פר"ע ע"ש : (ו) ומ"ם משלו משל וכו' . פי' משל זה קאי על מ"ש שהקב"ה הוא עלוב ועניו ומחל לישראל על חטא העגל כמו שמפרש בסוף הפרק רק שהתירך מעניו לעניו בתשובו מעניו כמחצו בכל ספרי סזה בכל הפרקים הקודמים והמאוחרים : (ז) ומ"ם כל החופות וכו' . פי' כל החכמיעין שים לו לעורכי תופה : (ח) ומ"ם וכן היה הדבר עם הקב"ה וישראל . פי' הקב"ה הוא המלך וכנסת ישראל הם המקדושים ומשה היה שלית ושלח לו הקב"ה לישראל והרמה לו כמה תוכחות שמחריש בג"ע שהם מוכיח לישראל והכין להם מחמת מלו שי הכתריס כנגד ועשה ונשמע כמו שמפורש למשה בסמוך וישראל זו מתרי ע"ם כמ"ש ויצו מתרי הבעלים וחזר הקב"ה ולקח מהן תחתות שהן הכתריס כמו שמבאר ותולך . מכל מ"ם היה הקב"ה עניו ומחל להם ונזכר להם נעשה ונשמע ושכח להם מעשה עגל ולא כתב עדי נתן סירתו שלא נתן ריחו מרוב תהבתו לכנסת ישראל כמו שמבאר ותולך : (ט) ומ"ם שנת' לך כד כי שחת עמך וכתיב כל שהמלך במשבו עדי נתן ריחו . פי' כמו שפירש רש"י ז"ל שם כי בעוד שהמלך במסבת תופתו עדי נתן ריחו חילוף להבאים בעוד שהשכינה בשיני קלקלו בעגל ולעתן תכה כתב הכתוב נתן ריחו ולא כתב שחתים אלא שהריח לפי שדבר הכתוב בלשון נקייה עכ"ל . מכל התוס' כתבו במסכת שבת פר"ע על מ"ם עולה עלובה

כלם

(שמות לג) לך רד כי שחת עמך וכתיב (ס"ס ח) עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו. (י) ברוך שאמר והיה העולם ברוך הוא ברוך עושה מעשה בראשית ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים (יח) ברוך שזכר את הראשונות והעביר את האחרונות (יט) שהיה לו לומר נרדי נתן סירחו ולא לומר נתן ריחו (כילקוט גרס ללא כיון שקבלו ישראל מלכותו של הקב"ה עליהן ואמרו נעשה ונשמע זכר לת סרחונם והעביר לת סחרונה. פי' כמז"ל בפסוק גם ללה תסכחם ולנכי לת לשכחך ע"ם בלריכות) וכיון שקבלו ישראל מלכותו של הקב"ה עליהם ואמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ירדו ששים רבוא מלאכי השרת (יג) והניחו בראש כל אחד מישראל שני כתרים

נוסחא הישנה

סיובות לשגר לאשה ואמרו לו זנתה אשתך עם אחר מיד הניח המלך הכל מידו ושליח נדחף אל אחוריו ויצא מבוהל מלפני המלך שנאמ' עד שהמלך במסיבו ברוך שאמר והיה העולם ברוך הוא ברוך עושה מעשה בראשית ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים ברו' שזוכר את הראשונות והעביר את האחרונות היה לו לומר נרד נתן סירחו ולא ריחו כיון שקבלו ישראל מלכותו של הקב"ה ואמרו כל אשר דבר

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

בלה מזה בתוך תופתה ע"כ מכי ברה דבת בתולל מפי קרע שנאמר עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו לאמר בב ומדיין חביבותים היה גבן דכתיב נתן ולא כתיב הסריח ופרש"י ז"ל נתן ריחו עזב ריחו הסוב לאחרים ובהבו התוספות הם דלא כתיב הסריה מסום דמין הכתוב מדבר בלשון מגושם אלא מדלא כתב נרדי עזב ריחו דאיה משמע הסריה ומדכתב נתן ריחו ס"ת שהוא מעשה חביבותא וק"ל: (י) ומ"ם ברוך שאמר והיה העולם וכו'. פי' כמו שיפרש בעל פירוש הסידור לשון חכמים הוא שאומרים במקומות הרבה גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם והוא על עם כי הוא לאמר ויהי ר"ל שעל ידי המאירים נברא העולם בלי עוש ינועש ועשולה שאמרה. המעשה שלא לאמרו ועשה העולם אלא היה לפי שהמעשה יאמר על תיקון הדבר והחינה כלורה בו וזה לא היה בהאמר השמעון אלא בהשבה מאמרות שבלמו ביוס שני. ברוך הוא ברוך עושה מעשה בראשית לפי שנאמר תועל הארץ ונו' יבראו השיס ונו' וכיוצא בהם אלא מעשה לומר שהם העושים מעלמס לפיכך בא ללמדך אלא ליתס בהם המעשה לפי שלעושים הסם עושים לחרים ולעושים מאחרים יש נ"ל שעשים עד בשמים והם"י עושה בראשים. ברוך לומר ועושה. להודות שהוא מעמיד הויות העולם במאמר ובמעשה אלא כאדם שכ"ם מדת בשר ודם בעהב שבעולם כאומר אימו עושה ואעושה אין לומר אבל הקב"ה לומר ועושה לעולם כל המעשים. ברוך גוזר ומקייס. לפאת ביעוי המצע ותחום המלאות כי בהאמת זה מחלמת הדם שכ"ל. ונקע אלו מאשה דבריס כנגד מאשה הומשי התורה לפי שמדבר הכא מן מהן תורה ועל התורס קיים העולם וכל מעשה ברשיים כמז"ל: (יח) ומ"ם ברוך שזכר את הרחמנות והעביר את המחרונות. פי' שזכר מעשה הרחמנן שעשו ישראל בעת שחמאו ושמע ועשה והעביר המעשה המחרון שעשו ישראל זהו מעשה שעגל שאמרו לעגל אלה אלהיך ישראל שוחה החטא והעביר הקב"ה מלפניו ושכח שוחה כדאיתא בפרק אין עומדין בר"ה מ"ד גם אלה השכחתי ואתכי לת מאשכח גם אלה השכחתי זה מעשה העגל שנא' בו אלה אלהיך ישראל ואתכי לת מאשכח זה מעשה סיני שנאמרו ונעשה ונשמע שנא' בו אתכי ה' אלהיך עכ"ל וק"ל: (יט) ומ"ם שהל"ל נרדי נתן ברהו ולא ריחו. פי' אלא מדשיב נתן ריחו לרחוח השהבה שזכר נעשה ונשמע זהו ריה הסוב שנתנו ושכח שם הוון שברהו במעשה העגל לכך לא כתיב נתן ברהו וק"ל: (יג) ומ"ם כיון שקבלו ישראל וכו' וכשחטאו נעלו מהם הכהריס. פי' מע"ם שאמר מקודם על הפסוק נרדי נתן ריחו שמרוב לחבה ומבה שחיבב הקב"ה לבבהם ישראל שמע"ם שחטאו בעגל אפ"ה בהוב נתן ריחו מסוס שזכר הרחמנות שהוא נעשה ונשמע ושכח שלחרונת שהוא מעשה העגל כדאיתמי מקודם. וקאמר השתא עלה מע"ם שאחל השע העגל וחכר נעשה ונשמע אפ"ם נמל מהם המחנות בשביל חטא העגל מה שהי' נתן להם בשביל נעשה ונשמע כמו שעל האחר מקודם שהמלך מצגר מחנות לתרוסתו וכשמע שזאמה עם אחר ולקחה ממנו ע"ש. ומאחר זה ליתא בשכחה שכח אפ"ע ונריכה לפרשו כמו שפירשו רש"י ז"ל ותוספות שם לכן נריך אני להעתיק לך לשון האאמר עם פרש"י ז"ל ותוספות ומחוכם חבין לשון האאמר דשכח. וז"ל דרש רבי שימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לשמע בהו שעשים רבוא מלאכי השרת וקשרו לכל אחד ואחד מישראל שני כתרים פרש"י ז"ל ותוספות כתרים של הוד מזיו השכינה היו לאחד כנגד נעשה ולאחד כנגד נשמע. וכיון שחטאו בעגל ירדו ק"ך ריבוא מלאכי חבלה ואפרקם וכתבו התוספות אע"ג דמדה טובה מרובה ממדת פורעניות ס"ע נדולה היא שנאמר טוב הי' לו כח לאשר שמי כהרים ומלאך חבלה לא הי' לו כח כי אם להביר לאחד שנא' ויהנללו בני ישראל אם עדיים מאר

נוסחא הישנה

ה' נעשה ונשמע ירדו ששים רבוא מלאכי השרת הניחו בראש כל אחד ואחד מישראל שני כתרים בכתרו של אדם הראשון שנא' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כיון שסרחו בעשה העגל ירדו מאה ועשרים רבוא של מלאכי חבלה ונטלום מהם שנא' ויתנצלו בני ישראל את עדים יטול לעולם תלטוד לומר ופדויי ה' ישובון ובאו לציון ברנה ושמחת עולם על ראשם

כתרים (יל) ככתרו של אדם הראשון אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע (מו) שנאמר (שמות יט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. וכיון שסרחו ישראל במעשה עגל ירדו מאה ועשרים רבוא של מלאכי חבלה ונטלו אותם מהם שנא' (שמות ג) ויתנצלו בני ישראל את עדיהם מהר חורב. יכול לעולם ת"ל (ישעיה לה) ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה. (מז) בלבם לא נאמר אלא על ראשם אלא מלמד שעתיד הקב"ה להחזירם להם לישראל לימות בן דוד ולעולם הבא. (יז) לכך נאמר ושמחת עולם על ראשם

זיקוקין דנוא רבעורין דאשא

תורב וכחבו התוספות דדלים מדלג כהיב ויעלו מלג ויחגלו מסמע שני פעמים שמים רבוא ג"ל ממת בר חיינא בתורב סעמו ובתורב פרקו ג"ל יוחנן וכולן זכה משה ונפלו [פרש"י ז"ל והוספות וממנם היה קרן עור פניו] שמ' ומשם יקח מת המוהל (פרש"י ז"ל לשון נהלו נרו) ממר ריש לקיש ומחיד הקב"ה להחזירן לו שמ' ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה ממשה שמשה שמשלש על ראשם עכ"ל: (יל) ומ"ם ככתרו של אדם הראשון שהי' ע על ראשו כתר של תור מזיו השכינה שהיה מביע מסוף העולם ועד סופו ורואה וידע בה כל רזי עליונים ותחתונים ראוי הי' (להיות) בן תורין מש"ה ומתר שתשת בעין הדעת תוב ורע ואוא כתו פוד ע"ם של תשת הטגל כידוע למשכילים נפלה שתו תופת הכתר ותז שלש עליו מלאך המות. כתו כן ישראל קודש שהשתו בטגל שעשרו תשה ותשת זכו לשתן כתריס של תור מזיו השכינה וכי' לשם הירום ממלאך המות וכשהשתו בטגל נפלו תשן תופן שכתריס ותזר מלאך המות עליהם וכל שלו שכתריס השלש כדכתי רז"ל בתליכות לג דוק ותשכח: (מו) ומ"ם שמ' ותשם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. פי' כי תזה השפוק הוא רתיה שע"י תשה ותשת זכו לשתי כתריס ותופן הכתריס היו של תור קדום ולא תשל כשף וזכב ותכנים תובות ותרגליות. וכך הוא תוכח תן השתרש הזה ותשם תהיו לי ממלכת כהנים ר"ל שתהא לכם כתריס כתו שיש כתריס של תלכיים ושכתיב ממלכת בשני ממין וה"ל לשתכב ותשכ תסיו תלכות כהנים שלא ולתי שבש לתר שיהא לכם שני כתריס לכל אחד ואחד כנגד שני תלכים. וכדי שלא תשעה לתר שתופן שכתריס יהיו של כשף וזכב ותכנים תובות ותרגליות כתו שתר תלכים ממש לכך כתיב תמ"כ תלת שכהנים ר"ל שתופן שכתריס יהיו כתו כתר כשותף וכתר תורה שהם של תור קדום כן יהיו כתרי קדושה של תור קדום כדפרשתי תקודם כתחז"ל שם ורש"י ז"ל ותום'. לכן תסיים בשפוק וגוי קדוש ר"ל שע"י תופן כתריס קדושים תן תור קדום יהיו נקראים לעיני כל השתות גוי קדוש. ותתר שכתבתי זשה שוב תלתי בתגנוס יוכן על השפוק הזה ז"ל ותפן תהן קדמי תלכין קפירי כלילא וכסגין תשמשין ושב קדים ותשרש הגשון תהר"ף עליו וז"ל ותפשר לומר דקתי על השני כתריס שקשרו התלתיים לכל תחד תישרתל כנגד תעשה ותשתע שכ"ל וראתי תשוד שכוונתי תחתה לדעת הגדולים והקדושים. וע"ת והלא זה השפוק ממר הקב"ה לישרתל קודם שתשרו תעשה ותשתע דוק בשפוקים השתוכים וחשכח ולא שייך כשן לומר שן תוקדש ותשוחר בתורים כי כן הי' סדר התעשה כי כשעלה תשה תל הקב"ה ג"ל הקב"ה לתשה שיתתר לישרתל ושתה תם שתוע תשתע ונו' ותחם תסיו לי ממלכת כהנים וגו' וכשירד תשה ותתר לישרתל דברי הקב"ה והשיבו ישרתל כל תשר דבר ה' תעשה ותשתע תם כן היתך טכל ללתוד תזה השפוק שעל ידי שעשה ותשתע זכו ישרתל לשתי כתרי' ושתן הכתריס היו של תור כדפרשתי. ויש לומר דשפיר שתעיק תזה השפוק הם דשתריק תפ"ש שזה שפוק נתתר מקודם כי כן הגזירה הקב"ה לישרתל מקודש בזה השפוק לכשיקשיתו ועשה ושתשע תם יהו לשתן הכתריס של תור כתש"ה ושתה תסיו תתוע השתעו בקולי ושתרתם תת בריתי והייתם לי סגלה תכל השתים וגו' ותחם תהיו לי ממלכה כהנים וגוי קדוש וגו' ותת"כ כשתתרו תעשה ותשתע תם זכו לשתן שני הכתריס כתו ששבתיתם הקב"ה ודוק: (מז) ומ"ם בלבם לג נתתר תלא על רתשם וכו'. פי' תם תיתה דעירום השפוק כשתתו דקתי על שתחה ממש ת"כ ה"ל לתימר ושתתה שולם בלבם כי תין שתתה תלא בלב כתתורם בהרגה תשוקים כידוע ותפורשם תלא על כרתך לריך לומר דקתי על הכתריס של תור שהם על הרתש וק"ל: (יז) ומ"ם לכך נאמר ושתחת עולם על רתשם. פי' כתו שפירתו רז"ל בתר"ש שתשולם על רתשם

ראשם. (יח) ומה מחשבה היה בדעתו של הקדוש ברוך הוא כך היה בדעתו של הקדוש ברוך הוא (יט) כל אומה ומלכות שיבואו ויקבלו את התורה יהיו חיים וקיימים לעולם ולעולמי עולמים שנא' (שמות לב) והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שאין מלאך המות שולט בו. (כ) וכיון שעשו את העגל חזר מלאך המות עליהם שנא' (במדבר כה) וממתנה נחליאל ממתן תורה נחלו אל. וכיון שעבדו ע"א בא עליהן מלאך המות (כה) שנא' (תהלים פב) אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם. אבן לאחר שחבלתם מעשיכם כאדם תמותון. (כג) אבל באהרן כתיב (מלאכי ג) תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא וכי תעלה על דעתך שאהרן היה

נוסחא הישנה

בלבם לא נאמר אלא על ראשם מלמד שעתיד הקב"ה להחזירם להם לישראל ליומי' בן דוד ולעולם הבא לכך נאמר על ראשם ומה היה מחשבה ברעתו של הקב"ה כך היה בדעתו שכל עובדי כוכבים ומלכות שיבואו ויקבלו את התורה יהיו חיים וקיימי' לעלם ולעולמי עולמי' שנאמר והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחו' אל תקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שאין מלאך המות שולט בו שנאמר ומכתנה נחליאל ממתן תורה נחלו אל ומע"א שעבדו בא עליהן מלאך המות שנאמר אני אמרתי

עובד

זיקוקין דנורא ובעורין ראשא

כחסם ע"כ: (יה) ומ"ם ומה מחשבה היה בדעתו של הקב"ה. פי' דזה קאי עכ מס שמדבר מקודם ממעע ממן תורה עע"י נעשה ונשמע זכו לשמי כחרים כמו כחרו של מדם הרשעון שסיס לו קודם שחטא שסי' לו בכבר על מור קדום שבא היה מי לעולם וכן היו יפרעל חיים וקיימים לעולם ע"י אלו שמי כחרים של מור מזיו השכינה ולא יוכל מלאך המות לשלוט עליהם. ומח"כ ע"י מעשה העגל נמלו מהם אלו שכחרים ומזר עליהם מלאך המות כמו שמירת למדם הרשעון לאחר שחטא בעץ הדעת שנמל ממנו לותו שכיחר של מור ומח"כ שלח עליו מלאך המות ועזר עליו מיקה כמו שפרשתי מקודם. אבל עדיין לא ידעע מהיכן מוטח זאת מקרא דע"י נעשה ונשמע הוו חיים וקיימים לעולם כמו מדם"כ קודם שחטא ומח"כ ע"י מעשה העגל מזר עליהם מלאך המות כמו מדם"כ לאחר שחטא לכן קאחא השחא לפרש ולהוכיח זאת מן המקרא. ולפיך אחלה מס מחשבה היה בדעתו של הקב"ה בשעה ח"ח ומציב שיהא חירות ממלאך המות מי שיקבל את התורה כמו מדם"כ קודם שחטא ומציא רמיס מן ספסוק הדוה על שלומות ומשאר פסוקים כמו שמפרש ופזיל וע"י שחטאו אח"כ נעשל חזר עליהם מלאך המות כמו למדם הרשעון לאחר שחטא ומציא רמיס מן הספסוק אלי שמרמי אלהים אתם חבלתם מעשיכם אבן כמדם המותון וכן משאר פסוקים כמו שמפרש ופזיל וק"ל: (יט) ומ"ם כל מומה שיקבל התורה יהיו לעולם שנא' וממתנה נחליאל ממתן תורה נחלו אל. פי' כי דרש נומריקון של ממחא כמו ממתן תורה ומחליאל כמו נחלו אל וכיון שהוא עתל אל הוא אי וקיס לעולם כמו שהקב"ה אי וקיס לעולם וכן בשעה שמדם עוסק בתורה אין מלאך המות יוכל לשלוט עליו כלומר שעה כמו שמלינו כמה מעשים בהלמוד ובמדרשי' ומשעה הוא כי סוד התורה הוא עץ החיים וכמ"י: (כ) ומ"ם וממ"ל שבעבדו בא עליהן מלאך המות שנא' וממתנה נחליאל וכו'. פי' כי דרש סיפא דקרא וממחליאל בחות ר"ל לאחר שנחלו אל ע"י ממן תורה נהיות אי וקיס לעולם כדשרשתי מקודם וכשחזרו ועבדו ע"ז בא עליהן מלאך המות ודבר מלא כמו"ש נומריקון ב"ח חו וק"ל: (כא) ומ"ם שנא' מני ממרמי אלהים אתם ובני עליון כלכם אבן כאדם המותון. פי' כמו שפרש"י ז"ל שם כשנהיתי לכם אח החורה ותחיה לכם על מנת שתהיו כמלאכים שאין מלאך המות שולט בכם אבן לאחר שחבלתם מעשיכם ועשיתם אח העגל המותון כמו אדם"ר לפי שחבלתם מעשיכם כמו אדם"ר: (כב) ומ"ם וכאחרן כתיב תורת אמת היתה בפיהו ונו' וכי העלם על דעתך שפי' אהרן עע"ח ח"ו. פי' מאחר שהעיד הכחוב על אהרן שהורה אמת היתה בפיהו ר"ל מה שלמד בפיו בחורה שלא לעבוד ע"ח היה מקיים ע"ח שאמת כדי שלא יהא עולה ממנו בשפתיו ובפיו אלא רק שכל אמת כמו שמקיים בשעשה מה שלמד בפיו ובשרש שהוא הגיד רגיש מעון ח"כ בודאי לא נא אמת לידו כמ"ל כל המזכה את הרגיש אין אחא נא לידו אלא יהא הוא בגיהם ותלמידיו בג"ע ע"ם שהגיה רשיה מן המקרא וכן הוא דומה למלאך ה' לבאות אך וקי כלי אחא ח"כ סיחך כאב עליו הספוק שפי' אמת אח ואלוש בעגל כמו שאמר הספוק (שמות ל"ב) וידע אחם

נוסחא חישנה

אלהים אתם וגו' חבלתם מעשיכם אבן כאדם תמותון ובארזן כתיב תורת אמת היתה בפיהו וכי תעלה על דעתך שאהרן עובד עבודת כוכבים לא עבד אלא עיכבו עד שיבא משה ויש אומרים כדרך שעשה יעקב אבינו קיים את התורה קודם שנתן שנאמר ויתנו אל יעקב אל אלהי הנכר ומה שכרה של אותה מצוה שנאמר ויסעו ויהי חתת אלהי' ולכך נתכוין אהרן וקיים את התורה קודם שנתן אף על פי כן העלה עליו הכתוב כאלו עובד עבודת כוכבים שנאמר ויגוף ה' את העם אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן אמרו כשירד משה מהר סיני וראה המירתון שפרח נסתכל בלוחות וראה הכתב שפרח מעליהן ושברן מתחת ההר כ"ד נתאלם שוב אינו יכול

עובד עבודת אלילים ח"ו אלא לא עבד אהרן עבודת אלילים (כג) אלא עיכב אותם עד שיבא משה וכדרך שעשה יעקב אבינו שהיה מקיים את כל התורה כולה קודם שנתנה התורה והיה מתכוון לבטל ע"א שנא' (בראשית לה) ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם (פרש"י ז"ל הטהרו מעכו"ס והחליפו שמלותיכם שמא יש בידכם כסות של עכו"ס) ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר אשר בידם וגו' ויטמון אותם יעקב תחת האלה אשר עם שכם. ומה היה שכרו על אותה מצוה זהו מה שנא' אח"כ ויסעו ויהי חתת אלהים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב. וכמו כן נתכוין אהרן לבטל ע"א והיה מקיים את התורה קודם שנתנה ואע"פ כן (כד) העלה עליו הכתוב כאלו עבד עכו"ם שנ' (שמות לב) ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן. אמרו חכמים (כה) כשירד משה מהר סיני וראה את הסרחון שסרחו ישראל נסתכל משה בלוחות וראה שפרח הכתב מעליהן ושברן

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

כי בשם משם לרדם מן ההר ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו ויאמר אליהם אהרן פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם ובניכם ובנותיכם והביאו אלי ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם ויביאו אל אהרן ויקח מידם ויצר אותו בחרט ויעשהו עגל מסכה ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים : (כג) ופ"פ אלא לא עבד אהרן עכו"ם אלא עיכב אותם עד שיבא משה. פי' כי אותם שהפקידם אשתם מביאין רמיה משם שעבד אהרן עכו"ם ח"ו אלא כדרכם אותם שהפקידם עליהם אותה אלא עבד אהרן עכו"ם ומה שאמרו בתוב בהם שהפקידם כאלו עבד אהרן עכו"ם לומר לו עבד אהרן עכו"ם לומר לו שאמר לו ישראל אלא שעבדו בהותו יום ולילה לעכב עד לשחר כי בעוה היה שיבא משה למחר ויעבדו את העכו"ם לפי שישראל משו בהשבון הארבעים יום וכל הדברים שלנו פרש"י ז"ל ורש"ל בשפרקים שלנו. וז"ל בקיצור וירא העם כי בושש משה לבון לשחר כהרגומו. כשאלה משה לסר אהר לסם לסוף ארבעים יום אמי בא בהוך שם שעות כשבורים שה שאחרו יום שאלה מן השמין הוא והוא אחר לסם עליהם ארבעים יום ולילו עמו ויום עלייתו לא היה ליהו עמו בשבעה בסיון אלה נעלה יום ארבעים בי"ז בתמוז. בש"ז בו בא השמן ושרבב את השולה ושרפה דמות העגל ואפלה ושרבובים לומר ולאי אם משה לכך בא ערבובים לשולם לאמר לסם אם משה שאבר בהו שם שעות וכו'. וכי אשבר לומר אלא אחו אלא ביום השמון בין קודם השה לאחר אלות שאבי לא ירד משה עד יום השמרים וכו'. ויאמר אליהם אהרן פרקו אחי שזהב אשר בזאזי נשיכם ובניכם ובנותיכם וגו' אמר אהרן בלבו אשים וילדים אשים בשבשיהיכי שמא יתעכב שדבר ובשוך כך יבא משה ואם לא השמיעו ופרקו אשל עלמן וכו'. וירא אהרן ויבן מזבח לפניו. שרשה שאיה בו רוח חיים ולשה שאלילת אשעשה שמן ולא שיה לו שם לדשוקה לעמיי. ויבן מזבח אמר אם שם בונים אותו זה שביה לרוב וזה שביה אבן ואמלאת אלשבחן אשויה בבת אחת ואחון שאני בונה אותו ואני אשעשל באלשבחו בין כך ובין כך משה בא. ויקרא אהרן ויאמר חג לה' אחר בלבו שיה לשמים בשוה שיבא משה למחר ויעבדו אם שאחר וכו' ע"פ בשריטים ודו"ק : (כד) ומ"פ ואמש"כ שאלש עליו הכתוב כאלו עבד עכו"ם. פי' אשום שאמש לאם ליהרשל ואשה לאם אגל כאמ"ה בשרשה עקב ובשהרן אחשלה ה' לשאמידו וגו' אשם"י ז"ל לפי שאמש לאם וכו'. ע"פ : (כה) ומ"פ כשירד משה וכו' ושהרן אחשת אהר. פי' לאו שאהרן אדעתו אלא שאומך לשבר אותה אשום אשיו כבדים על ידו לאחר שאשרח הכתב אשליהן כדאיתא בירושלמי דשקלים וז"ל אמי ר' יוחן הלואם שיו

ושברן מתחת ההר . (כו) מיד נתאלם משה ושוב אינו יכול לדבר (כז) מאותה שעה נגזרה גזירה על ישראל שילמדו את התורה מתוך הצער ומתוך השעבוד ומתוך הטלטול ומתוך הטירוף ומתוך הדוחק ומתוך שאין לו מזונות . ועל אותו הצער עתיד הקב"ה לשלם להן שכרן לימות בן דוד ולעולם הבא (כח) שנא' (ישעיה מ) הנה ה' אלהים בחזק יבא . (כט) ובקבלה הוא אומר (מיכה מג) מי הקדימני ואשלם תחת כל השמים לי הוא . (ל)לטובתי נשברה רגל פרתי כדי שתהא משכורתי שלמה . (לא) ובארבעים יום האמצעיים של משה

נוסחא הישנה

לדבר מאותה שעה נגזרה גזירה על ישראל שילמדו אותה בצער ומתוך השעבוד ומתוך הטלטול ומתוך הטירוף ומתוך הדוחק ומתוך שאין לו מזונות אותו הצער עתיד הקב"ה לשלם להן שכרן לימות בן דוד ולעולם הבא שנאמ' הנה ה' אלהים בחזק יבא ובקבלה הוא אומר מי הקדימני ואשלם לטובתי נשברה רגל פרתי כדי שתהא משכורתי שלימה

נטל

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מצוי מ' משה והיה הכתב סובלן כיון שפרח הכתב כבדו על ידו של משה ונשתברו ע"ל . מכל תלמוד דידן מליג על הירושלמי ומכר דלמ פרח הכתב מעל הלוחות חלח משה שכבן מדעתו מכח ק"ו . כדמיתח במסכת שבת פר"ע וז"ל חניח שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו וחד מהן משה שהיה משבר מח הלוחות . מפי דרש ימר ומה פשה שהות לחד מחרי"ג מצות ממרה התורה כל כן ככר לח יחכל בו ועל הלוחות יש כל התורה וישרחל מומרים עחכ"ו . ומלן דחסכים הקב"ה עמו שנחמר חשר שברת ואר"ל ייפר כחך שנשברת עכ"ל . ומש מיחת לשבר שלי חנח דפרח הכתב מן הלוחות ומשה היה יכול לשבול לוחם לפילו בלח הכתב שלח שנשבר לוחם מכח ק"ו הנזכר ג"כ קשי' והלח הוח ק"ו של שוח שם פרח הכתב מעליהם הח לח נכתב עליהם לפילו חעה חחת מכל חנות התורה שלח ע"כ כדפרשתי ודו"ק : (כו) ומ"ש מיד נתאלם משה ושוב אינו יכול לדבר . פי' שהיה כמו אלם מן התפלה משום שהיה מתיירא להתפלל עד שישרחל עד שיפתח לו הקב"ה פתח שיוכל להתפלל עליהם כדחיתח בפרק חין עומדין וז"ל . ויחמר ה' חל משה לך רד כי גדולתך כלום נחמי לך גדולה חלח בשביל ישרחל עכשיו שחטחו ישרחל למה לך גדולה . מיד חשה כחו של משה ולח היה בו כח לדבר כיון שח"ל הרף ממני ואשמידם ואמר משה דבר זה חלוי בי מיד נתחזק בשמלה ובקש רחמים עליהם . משל למלך בשר ודם שהכה חת בנו והיה חוהבו יוסב לפניו והיה מתיירא להפילו כיון שחמר חלמלה פלוני חוהבי היוסב לפני הרגהיך חמר דבר זה חלוי בי מיד עמד והפילו עכ"ל . וכן מיהה למשה בשמוך בהתי פרקא : (כז) ומ"ש מחוחה שעה נגזר שילמדו תורה מתוך הלער וכו' ועל חותה הלער עתיד הקב"ה לשלם להן שכרן . פי' כמ"ש לפוש נערת מגרת ופירשו המפרשים דקחי על נערת של תורה דקמופיף על דברי בן בג בג שחמר מקודם הפוך בה והפוך בה דכולה בה וכה תחזי ותימה לח מחזו שחין לך מדה טובה הימנה ועלה קחי בן הח הח חביבו ושחר לפוש נערת מגרת וק"ל : (כח) ומ"ש שנחמר הנה ה' חלהים בחזק יבח . פי' ומיחח דקרח הנה שכרו חחו ופעולתו לפניו ופרש"י ז"ל הח הנה שכרו מזומן חתו לנדיקים ושכר פעולה שעליו ליתן להם ע"ש . וכל חוהב הפרשה מדברת מן יחות בן דוד ועש"ב כמ"ש נחמו נחמו עמי יחמר חלהיכם וגו' ע"ש בתריסות . ש"מ דחותו שכר הוח של נער הגלות ושעבוד עובדי כוכבים ודומק וכו' ועדיין משקו ישרחל בד"ח יפחלם להם ליחות הבן דוד ועה"ב וק"ל : (כט) ומ"ש ובקבלה הוא חומר מי הקדימני ושחלם תחת כל השמים לי הוא . פי' כמו שפרש"י ז"ל הח מי הוא חשר הקדים פני בשקבלתו לעבדני ולשמור מצותי ושחלם לו שכרו משום דכל חשר בשמים ותחת השמים לי הוא ובידי לפרוע לו שכרו ופעולתו ומעבדו ע"כ וק"ל : (ל) ומ"ש לטובתי נשברה רגל פרתי כדי שתהא משכורתי שלימה . פי' כמו המעשה בשני חנשים שהלה לו פרטו לתוך הכור ונשברה רגל הפרה וכשירד השני לתוך הכור להעלות חת הפרה מלח חופר גדול בירכתי הכור ושחשבר וקיבל שכר גדול על נערו שנשתבר על שביל רגל פרתו כמו כן יקבלו ישרחל שכר שלם על שעבר שלמדו תורה מתוך הלער וכו' ולטובתם למדו תורה מתוך הלער : (לא) ומ"ש ובחרבעים יום האמצעיים וכו' ומהו ישרחל חבילות בעלמן וכו' . פי' כי בתחלה עלה משה בו' בסיון ושהה שם מ' יום וקבל הלוחות כשלמחוה וירד בי"ז בתמוז ורחה שעשו ישרחל חת העגל ושבר הלוחות מעשה שחכר מקודם ושח"כ עלה פעם שניה בי"ח בתמוז כשה"ש בשבר שמות של"ה ויהי ממחרת ויחמר משה חל העם חתם חטאתם חטחה גדולה ועתה חעלה חל ה' חולי חכפרה בעד חטאתכם וגו' והיה משה למעלה מ' יום פעם שניה עד ר"ח חלול . ובשובן מ' יום האמצעים נפל משה חת המוהל ונטה לו מחון למהנה משום דחרבעים יום האמצעיים היה הקב"ה עם ישרחל בכעס בעשור מעשה העגל והיו ישרחל מעדים להקב"ה . לכן נפל משה חת המוהל ונטה לו מחון

למחנה

נוסחא הישנה

ארבעים יום האמצעיים של משה נטל משה האהל והיו ישראל אוכלין ונוהגין אבילו' בעצמן כל אותן הימים עד שנגלה מלך מלכי המלכים הקב"ה יהי שמו הגדול מבורך לעלם ולעולמי עולמי' ופתח לו פתח של רחמים ואמר הקב"ה למשה משה מה עושין אותן עניים מנודין לרב ומנודין לתלמיד מנודין לי ומנודין לך חזור בך והבנם למחנה שנאמר ודבר ה' עם משה פנים אל פנים איני

נטל משה את האהל ונטה לו מחוץ למחנה. שנא' (שמות לג) ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה והיו ישראל מתאבלין ונוהגין אבילות בעצמן כל אותן ארבעים ימים. (לג) עד שנגלה מלך מלכי המלכים הקב"ה יהי שמו הגדול מבורך לעלם ולעולמי עולמים ופתח לו למשה פתח של רחמים ואמר הקב"ה למשה משה מה עושין אותן עניים מנודין לרב ומנודין לתלמיד מנודין לי ומנודין לך אלא חזור בך והכנם את האוהל לתוך המחנה. (לג) שנא' (שמות לג) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו. מקרא זה איני יודע מהו. (לד) כשהוא אומר אחר כך

ושב

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

למחנה כי אמר משה מעודה לרב מעודה לתלמיד כמ"ל במס' מ"ק וכן בסוף יורה דעה סי' שלד ע"ש. וכן פרש"י ז"ל שם ומשה יקח את האהל מאותו עון והלאה אמר מעודה לרב מעודה לתלמיד ע"ש. ועל זאת מתאבלין ישראל וכל זה מעו' שם בקרא. אמר שאמר הכתוב ויאמר משה אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם וגו' כתיב בחרי' ויאמר ה' אל משה מי אשר חטא לי אמחנו מספרי וגו' הא מלאכי יולך לפניך וכיוס פקדי ופקדתי עליהם חטאתם וגו' כי לא תעלה בקרבך כי עם קשה עורף אתה וגו' [פרש"י ז"ל לך אמר הא מלאכי יולך לפניך וגו' ע"ש] ואתה חורד מדיך מעליך וגו' ויתגלו בני ישראל את עדיים מהר חורב ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה וגו' וכתיב שם ויעמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו וגו' פרש"י ז"ל משום שאין השכינה שורה ומהלכת עמהם לפי שהם מעודים למקום. ואח"כ עלה בר"ח אלול ואתה שם מ' יום מחרונים ויהיד ביום שכפורים ואומן מ' יום היו ברצון ואמר הקב"ה למשה אב אל תשתה כמו שאתה ומבאר וכמש"ה שם את"כ ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו ושב אל המחנה וגו' ע"ש בפרש"י ז"ל. ונאמר בפ' עקב ואתפלל לפני ה' כראשונה מ' יום ומ' לילה וגו' ופרש"י ז"ל ורז"ל כתב"ה ואתה תעלה אל ה' אולי אכפרה וגו' ובאותה העליה עכבתי מרבעים יום וכלים בכ"ם בתב שהוא אלה כי"ת בתמוז וכו ביום מתלה ליתרחל וא"ל למשה פסל לך שני לוחות. שהם עוד מרבעים יום וכלים ביום שכפורים. בו ביום מתלה הקב"ה ליתרחל בשמחה וא"ל למשה סלחתי כדבריך לכך הוקבע למחילה ולסליחה ומיון שמתלה ברצון שלש שאמר במ' של לוחות שמרוצה ומלכי עמדתי בסר כימים הראשונים מס שראשונים ברצון אף מחרונים ברצון אמור מעתה שהתנצלתי היו בכעס מכ"ל וק"ל: (לב) ומ"ם עד שנגלה הקב"ה ואמר ליה למשה מעודין לי ומעודין לך. פי' בלשון בחמיהה וכי בשביל אם שם מעודין לי יהיו מעודין גם לך אחמתה שלא תהא מחפלל עליהם. אע"פ שהדין כך הוא שמעודה לרב הוא שמעודה ג"כ לתלמיד כמו שפרשתי מקודם מכל מקום הוא לך להתפלל עליהם דאם לא כן יתרחל מה תהא עליהם. וכן מיתא בהדיא בפסחת ברכות פרק בתרא וז"ל ומשה יקח את האהל וגו' ס"ל מגבו אמר הקב"ה למשה עכשיו יאמרו הרב בשעת וחלמיד בכעס ירחל מה תהא עליהם עכ"ל כ"ל מי מתפלל עליהם. ואחר כך חפשתי ומצאתי בפ"ק דיומא כדברי והגאוני מעד שכוונתי את האמת. וז"ל ודבר ה' אל משה פנים אל פנים מ"ל הקב"ה ולא כך האמיתי עמך כשיהא פניך כשוטות יהא פני מרגין את פניך וכשיהא פני כשוטות יהא פניך מרגין את פני כמ"ל וק"ל: (לג) ומ"ם שנא' ודבר ה' אל משה וגו' מקרא זה איני יודע מהו וכו'. פי' אם איתא כפשטא דקרא כמו שפרש"י ז"ל שם דאתי ושב אל המחנה הוא מלתא בתמיה כפשטא ולא קאי על ויעשו דקרא שאמר ודבר ה' אל משה פנים אל פנים דילף מינה שהקב"ה אמר לו להשיב את האהל לתוך המחנה. אלא אתי ושב אל המחנה משה מעצמו בלא צווי של הקב"ה כמו שפרש"י ז"ל שם ומתניק מותו בסמוך למשה כש"ה. מ"מ לא ידענא מה אמר הקב"ה למשה בתוהו פעם שדבר עמו מה שהפסוק אמר ודבר ה' אל משה פנים אל פנים ומשם שדבר ואיני יודע מה דבר עמו. ומה שפרש"י ז"ל על ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כמו שמתניק לותו בסמוך בש"ד זה לא נראה לתד"ם כי עקר הסבר הן המקרא. לכן מפרש התד"ם דעל כרחך זהו שדבר שדבר הקב"ה עם משה בתוהו פעם להשיב את האהל לתוך המחנה ופיפא דקרא מפרש הדבר מה שהשיב כדיעבד דקרא וכן הוא דעת רז"ל ומתניק תותו בסמוך בש"ד וק"ל: (לד) ומ"ם כשהוא אומר ושב אל המחנה מלמד שהקב"ה סחיר למשה את מדרו. פי' כיון שאמר משה כך מרבעים יום בתה שאתה את אהלו מחוץ למחנה ס"ל דין נדר כמ"ל ופיין בפי"ד ומסתר למשה להחזיר את האהל לתוך המחנה עד שהוענך שהוא

(ח"ב)

ושב אל המחנה מלמד שהקב"ה התיר לו למשה את נדרו (לה) וא"ל למשה להכנים את האוהל לתוך המחנה. משלו משל למה"ד (לו) למלך שהוא בועס על בנו והיה אחד מגדולי המלכות יושב לפניו ומתיירא להציל אותו וכיון ששמע שאמר המלך לבנו אתה ריקה אלמלא פלוני אוהבי יושב לפני כבר הכיתיך מכות גדולות אמר אותו אוהב בלבו דבר זה תלוי בי מיד עומד הוא ומציל אותו. וכן לכך נדמה משה באותה שעה. (לז) וכן מה שנא' (שם לב) ויחל משה את פני ה' אלהיו (לח) ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים וגו'. (לט) וכיון שאמר משה אחר כך (שם) למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרוג אותם בהרים וגו'. זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך וגו'. מיד היה להם הקב"ה עניו

נוסחא הישנה

יודע מקרא זו מהו כשהוא אומר ושב אל המחנה מלמד שהתיר לו נדרו והכנים את האהל למחנה משלו משל למה הדבר דומה למלך שכעס על בנו והיה אחד מגדולי מלכות יושב לפניו אמר לו ריקה אלמלא פלוני אוהבי יושב לפני כבר הכיתיך מכות גדולות לכך נדמה משה באותה שעה שנאמר ויחל משה את פני ה' אלהיו למה יאמרו הגוים זכור לאברה' ליצחק ולישרא' מיד היה לה' הקב"ה עניו שנאמר וינחם ה' על הרעה אשר דבר. ארבעים יום האחרוני' שעלה משה שנייה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

להחזיר לו את נדרו להחזיר את האהל לתוך המחנה וק"ל: (לה) ומ"ם כשהוא אומר ושב אל המחנה מלמד שהקב"ה להשיב את האהל לתוך המחנה. פי' זהו דעת המד"א וכן דעת רז"ל בפרק בתרא דמסכת ברכות וז"ל ושב אל המחנה ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל מ"ר אבא אמר הקב"ה למשה אם את מחזיר את האהל למקומו מוטב ואם לאו יהושע בן נון תלמידך יהא משמש תחתיך וסייעו דכתיב ושב אל המחנה וכו' ע"ש אבל רש"י ז"ל פי' בפי' התומם בעין אחר וז"ל ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו ושב אל המחנה לאחר שדבר עמו היה משה שב אל המחנה ומלמד לזקנים מה שלמדו מפי הקב"ה והדבר הזה נהג משה מיום שכפורים עד שהוקם המשכן וכו' ע"ש בתריכוה. הרי שאבר רש"י ז"ל דאשמעת דקרא ושב אל המחנה פירוש קאי על האהל שאב את האהל לתוך המחנה אלא קאי על משה עצמו שהוא בעצמו שב אל המחנה ללמד עם הזקנים מה שלמד מפי הקב"ה פנים אל פנים ואח"כ שביק רש"י ז"ל בשם המדרש כמו דעת האד"א וז"ל ומדרשו דבר ה' אל משה פירוש אל המחנה פ"ל אל מי בכעס ואחה בכעס פ"כ מי יקרבה אב"ל. וק"ל דאלו פנים פירושים אל רש"י ז"ל הם פני דעות אל פני מ"ד בפרק בתרא דברכות וז"ל ודבר ה' פנים אל פנים פ"ר יצחק אמר הקב"ה למשה פני ואחה מפיר פנים בהלכה (פי' זהו שברא רחמנות אל רש"י ז"ל שאמר שמשה שב אל המחנה מעלמו ולמד עם הזקנים מה שלמד מפי הקב"ה פנים אל פנים בהלכה וק"ל) אלא כך אמר הקב"ה למשה כשם שאני מסתכרתי לך פנים כך אחה הסבר פנים ליסראל והחזר את האהל למקומו. פי' זהו שברא השניה אל רש"י ז"ל שהקב"ה דיבר למשה שיחזיר האהל אל המחנה ודוק: (לו) ומ"ם משל למלך שכעס על בנו וכו'. פי' זה המשל קאי על מ"ם מקודם שהיה משה מהיירא להחזיר את האהל לתוך המחנה על ידי החרת הגדר כדפיר' מקודם עד שהקב"ה פתח לו פתח להחזיר את האהל וסקב"ה בעלמו היה מחיר לו את הגדר כמזכר מקודם. ורז"ל הביאו משל זה על שהיה משה מהיירא להחאלל על ישרחל על מה שחחאלו בעגל כדחיתא בפרק חין עומדין ע"ש וכן פיתא בסמוך למשה בפרק זה: (לז) ומ"ם וכן מה שנ' ויחל משה וגו'. פי' שמו שהיה מהיירא משה להחזיר את האהל עד שפתח לו הקב"ה פתח להחזיר את האהל כמו המשל לבן מלך וכו' כמו כן היה מהיירא משה ג"כ שלחחאלל על ישרחל על חת שחחאלו בעגל עד שפתח לו הקב"ה שיחאלל עליהם ואח"כ ויחל משה וגו' כמו המשל לבן מלך וכו' וכן פיתא בהדי' בפרק חין עומדין ע"ש שלמדו ממה שכחוב במשה מורים שאמר הקב"ה הרף ממני ואשמידם וגו' וכחיב בחרי' ואחאחל לפני ה' וגו'. אבל רש"י ז"ל בפי' החומם כפ' משא למד ממשה שם שאמר הקב"ה למשה ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם וגו' בכאן פתח לו פתח והודיע לו שבדבר חלוי הוא שאם יחאחל עליהם לא יכלם לכן כחיב מיד אח"כ ויחל משה וגו'. וק"ע למה יליף רש"י ז"ל מן הפסוק ועתה הניחה לי ורז"ל למדו מן הרף ממני ואשמידם ומן ועתה הניחה למדו ענין אחר שלמד שאשם משה להקב"ה ופ"ל לאי מיתך עד שאשתא"ל ליסרחל כדחיתא בפרק חין עומדין ע"ש ודו"ק: (לח) ומ"ם שמע' ויחל משה את פני ה' אלהיו ויאמר

למה

נוסחא הישנה

לדר סיני להביא תורה יום צום ותענית יום האחרון שבכולם שהוא סוף הארבעי' גזרו תענית ולנו בתעניתם כדי שלא ישלוט בהם יצר רעה ולמחרת השכימו ועלו לפני הר סיני הם בוכים משה והוא בוכה לקראתם עד שעלה בבייתו למרום באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ובישרם אותם בשורות טובות ונחמו' ואמר להן בני נשבע אני בשמי הגדול שלי שתהא לכם בכיה זו שמחה ויהיה לכם יום זה יום סליחה וכפרה זמחילה לכם ולבניכם ולבני בניכם עד סוף כל הדורות :

סליק פרק ד .

עניו ומחל להם שכן נאמר אח"כ וינחם ה' על הרעה וגו' . (מ) ובארבעים יום האחרונים שעלה משה להר סיני להביא את התורה גזרו יום צום ותענית וביום האחרון שבכולם (מא) שהוא סוף הארבעים ימים גזרו תענית ולנו בתעניתם כדי שלא ישלוט בהם יצה"ר ולמחרתו השכימו ועלו לפני הר סיני (מב) ישראל היו בוכים לקראת משה והוא בוכה לקראתם עד שעלתה בבייתם למרום באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה על ישראל וקבל את תשובתם . (מג) בישרה אותם רוח הקודש בשורות טובות ונחמות ואמר הקב"ה לישראל בניי נשבע אני בשמי הגדול ובכסא הכבוד שלי שתהא לכם בכיה זו לשמחה גדולה ויהיה לכם יום זה יום סליחה וכפרה ומחילה לכם ולבניכם ולבני בניכם עד סוף כל הדורות :

נוסחא הישנה

פרק ה דל שנדלדל מנכסיו למה הדבר

פרק ה (מ) דל (נ) שבישראל שנדלדל מנכסיו למה הדבר דומה למלך בשר ודם

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

למס יחרה לאף בעמך וגו' . פרש"י ז"ל כלום מהקנא מלא הכס בחכם נבור בגבור : (לא) ומ"ש כיון שאמר משה למה יאמרו מצריס וגו' זכור לאברהס וגו' . פרש"י ז"ל אס עברו על עשרה הדברות אבותיהס אבניהס שהיו בשעה בשעבוד מצרים ועדיין לא קבל שכרן תאמר לו וילא עשר בעשר ואס ברשה הס חייבים זכור לאברהס שמסר עלמו ליזרק עליך בלוד כשדים אס להריגה זכור ליצחק שפשם עלמו לעקידה אס בגלות זכור ליעקב שגלה לחרן וכו' ע"ש בתריכות : (מ) ומ"ש בתרבעים יום האחרונים שעלה משה להר סיני גזרו יום אס . פי' שהיו מתעניס רלופיס כל לומן תרבעים יום תחרונים רק בלילה ולילה אכלו וכן מהניו עוד סיום תחני המעשה להתעניה רלופיס בכל שנה ושנה מ' יום תר"ח תלול עד יום הכפורים שהס לומן מ' יום האחרונים שעלה משה להר . והיו ישראל מתעניס לומן מ' יום רלופיס חוץ מן הלילות אבל יום האחרון מן לומן מ' יום שהוא יום הכפורים הפסיקו לאכול מבעוד יום ולא אכלו כלום אפילו בלילה אלא סיו מלינין לומס בלילה בתעניה כמו שהולך ומבקר וכן אס מהניו עוד היום להחעות בכל שנה ושנה ביום הכפורים ומפסיקין מבעוד יום ולין בלילה בתעניה : (מא) ומ"ש בסוף תרבעים ביום האחרון גזרו תעניה כדי שלא ישלוט יצר הרע . פי' שלא ישלוט יסה"ר על ידי תכילה ושתיה ביום סוף הס' . כמו ששלט עליהס סיצה"ר על ידי תכילה ושתיה ביום סוף הס' הרשעים ועשו אס העגל . כי לומס הס העגל היה על ידי תכילה ושתיה כמש"ס ויבא הסס לאכול ושתה ויקומו לשחק (שמות לב) ע"ש : (מב) ומ"ש ישראל בוכים לקראת משה ומשה בוכה לקראתס . פי' ישראל בכו מפני הסובש שעשו תשובה בדמעה על חטא העגל . ומשה בכה בהפלה שהחפלל עליהס על חטא ע"ג ולפי שהעבירי לחשה לא נגעלו כמ"ש לכן רחס הקב"ה עליהס ומחל להס : (מג) ומ"ש ובישרם להס בשורות טובות ונחמות . פי' שהיה מבשר לישראל על ידי משה שמחל להס על חטא העגל ויהא יום זה סליחה וכפרה עד סוף כל הדורות כמו שנאמר ואולך . הרחמן הוא יבשר לנו גס כן בשורות טובות ונחמות ויעלה לנו בן דוד ב"ב מהי"ב . בגל"ך ואע"י אחש"ו בימ"ו יגלה"ו יגלה"ו :

סליק פרק הרביעי . תהלה ושבח להאל הרועי :

פרק ה דל שבישראל וכו' . פרק זה נמשך על הפרק הקודם . לפי שכל ספרים הקודם הוא מדבר בזמן שהיו ובשביל הלומות ובעל ידי שבירת הלומות עזר על ישראל שילמדו מה התורה מחוך הצער ודוחק ודלות וכו' ולעתיד יקבלו ישראל שכר גדול כנגד חומו הצער כמו שנאמר בפרק הקודם בתריכות ובפרק זה הוא מדבר נ"כ מן הצער והדוחק והדלות של ישראל שעל ידי לעומתן הן עשקין בד"ח ומלחם ופ"

נוסחא חשנה

ודם שנזר על בנו שלא יבנם לתוך סעודתו והמלך יודע בבנו שהוא רעב וצמא. (ג) ואמר המלך (ד) אשריו למי שיכנים את בני בתוך ביתו ויתן לו פת לחם וקיתון של מים כדי שיאכל וישתה שהרי כל שיש לי הרי היא של בני (ה) שנא' (משלי יט) מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו. (ו) ואם בא רשע בן עני בן אביון בן דל ועשה תשובה הוא נקרא צדיק ורע לו ואם לא עשה תשובה נקרא רשע ורע לו. (ז) ואם יאמר אדם

אם

דומה למלך בשר ודם שנזר עליכם שלא יבנום לתוך סעודתו והמלך יודע בבנו שהו' רעב וצמא ואמר אשריו מי שכנם את בני בתוך ביתו ויתן לו פת לחם ויאכל וישתה וכל שיש לי שלו הוא שנאמ' מלוה דל בן אביון בן דל אחריו ועשה תשובה צדיק ורע לו ולא עשה תשובה רשע ורע לו בא רשע בן עני

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

וס הן זוכין לקבל שכר גדול בעולם שכתוב כמו שמכתר והולך לכך נסמכו שפיר שני הפרקים הללו להדדי: (ב) ומ"ם לל שבישראל וכו'. פי' דוקא לל שבישראל ולא לל עובדי כוכבים לפי שישראל קדוש בניס למקום ועליהן נקרי המשל מ"ם מחר כך משל לבן מלך וכו' כמו שמכתר כם"ד ודו"ק: (ג) ומ"ם ואמר המלך מי ייתן לבבי להם ומים וכו'. פי' כל מיני מכילה ושתיה שבעולם הם נקראים בשם לחם ומים כמ"ש בלשמור מצוין לחם רב וכן שמר פסוקים הרבה: (ד) ומ"ם שמחר המלך משרי למי שמפרנם לת בני. פי' וכן יש שכר גדול למי שמפרנם עניי ישראל לפי' שם חינם עושים רצונו של מקום לפ"ה הם נקראים בני מלך מלכי המלכים סקב"ה ולא כדמת טורנסרופוס הרשע כדלויתא בפ"ק דבבא בחרא ז"ל שהל טורנסרופוס הרשע לת ר"ע שם גלגיכם הוא מוהב עניים מפני מה לימו מפרנם מותן ג"ל כדי שתמו נמולין בהן מן דין הגיהנם לחמר ליה לדרכם זו מחייב לחכם לגיהנם לחשול לך משל למה"ד למכ"ו שכעס על עבדו וחבשו בניח הסטוריס ונזר עליו שלא להלכילו ולהשקותו ובא לחד לחד והחכילו והשקהו לבשתעת המלך שלא כועם עליו. וכן לחם קדויין עבדיס דכחיב כי לי בני ישראל עבדיס. ג"ל ר"ע לחשול לך משל למה"ד למלך שכעס על בנו ואוה עליו שלא להלכילו ולהשקותו ולך לחד לחד והחכילו והשקהו לבשתעת המלך משגר לו דורון ואתו קדויין בניס שנאמר בניס לחם לה' חלהיכם ג"ל לחם קדויין בניס ולחם קדויין עבדיס בזמן שלחם עושין רצונו של מקום לחם קדויין בניס ובזמן שאין לחם עושין רצונו של מקום לחם קדויין עבדיס ועכשיו אין לחם עושין רצונו של מקום. ג"ל הכי נמי שלא פרום לרעב לחמך ועניים מרודים חביא בית לימתי ועניים מרודים חביא בית בזמן שזה ולפ"ה קאמר שלא פרום לרעב לחמך ע"ל. ולפי שכל העולם נברא בשביל ישראל כמ"ל ברשית ברא חלהים לת השמים ולת הארן בשביל ישראל שנקראים רשית ברא שקב"ה השמים ולרן וכל לשר בהם שנא' קודם ישראל לה' רשית חבואתו כדלויתא בב"ר לכן לאמר שפיר בשבל של בן המלך שמלך של השר ים לי של בני הוא ודו"ק: (ה) ות"ם שנא' מלוה ה' הוא לל נמולו ישלם לו. פי' כי מזה הפסוק הוא שפיר רמיה על המשל כי כמו המשל המפרנם לת בן המלך הוא כשלו מלוה למלך והמלך משלם לו גמולו שכר טוב על וס שחים מפרנם לת בנו כך לחוא לליס ומפרנם עניים שביתראל שהן קרויים בניס למקום הוא כשלו שלוה לשקב"ה והקב"ה משלם לו גמולו שכר טוב לכך נאמר מלוה ה' הוא לל גמולו ישלם לו וק"ל: (ו) ומ"ם ואם בא רשע בן דל וכו'. פי' לשו מה שקרא לרשע בן דל שאביו היה דל אלא לרשע עלמו הוא בן מדם דל ועני ואביון ועשה תשובה ועדיין הוא דל ועני ואביון כמו שהיה קודם שעשה התשובה אז נקרא לדיק ורע לו כ"ל משום שעשה תשובה נקרא לדיק משל מכל מקום רע לו ונאמר עדיין עני ואביון משום שחטא בתחלה ונדיך לשבול לשר עניות כנגד עוונותיו לפי משקל חטאיו ולפי משקל שהשובה שכחבו הקדמונים לפי שהוא נקרא לדיק שאינו גמור לכן רע לו כמ"ש בפ"ק דברכות לדיק ושוב לו לדיק גמור נדיק ורע לו לדיק שאינו גמור רשע ושוב לו רשע שאינו גמור רשע ורע לו רשע גמור פ"ם בהשוכ ענין נשה. וכשל תשובה הוא דומה לגר שמגייר ושפ"ם שהוא כקטן שנולד בלא חטא ושעפ"כ הינדך לשבול לשר ועניות על מה שחטא קודם שנתגייר לו משום שהוא לדיק שאינו גמור כדלויתא בפרק החולץ ליבמתו ז"ל רבי חגיס בנו של ר"ג לומר מפני מה גרים הם מעונין בזמן הזה ויסורים באים עליהן מפני בלא קיימו שבע מלות שקבלו בני נח (פרש"י ז"ל בעודן עובדי כוכבים ועד שהחת לא שפרטו מנייהו משום דפורעניות נעשה להם לעתיד לבל כשמגייר ופרטין משן כדי לשרק מובהן) ר' יוסי לומר גר שמגייר בקטן שנולד דמי חלא לשה הן מעונין לפי שאינן בקיאין בדקדוקי מלות כיתראל חבא חן לומר משום ר"ח לפי שאין עושין מלחכה הלא מיכחה (פרש"י ז"ל מיכחה הגיהנם ופורענות ע"ם ובמוספות) מחריס לומריס משום שעתו עלמן להכנס תחת כנפי השכינה וכו' ע"ם. וכל חלו שרצע שברות שייכים גם כן בבעל חשובה לכן רע לו ג"כ שחר שעשה השובה ונקרא לדיק ורע לו כדפרשתי ודו"ק הטיב: (ז) ומ"ם ואם יאמר שדם שם יהיו כולן כשרין מה הוא. פי' ואם יאמר שדם שם

יהיו

נוסחא הישנה

בן דל עשה תשובה . צדיק ודע לו ויאמר אם יהיו כולן כשרין מה הוא אמר עליהן העניים והאביונים מבקשים לחם ואומר ויוסיפו עניים בחם שמחה ואומר והנה צרפתיך ולא בכסף מלמד שחזר הקב"ה על כל מדות טובות שבעולם ולא מצא במדה טובה לישראל אלא עניות שמתוך עניותיהם של ישראל יראים את ה' אין להם לחם לאכול ובגד ללבוש ושמן לסוך ובקשו רחמים ממציאו על ידי עניות היו יראים את ה' אין צדקות בא אלא מתוך עניות ואין

אם יהיו כולן כשרין מה הוא (ח) אמור לו עליהן נאמר (ישעיה מא) העניים והאביונים מבקשים מים . (ט) ואומר (שם כט) ויספו ענוים בה' שמחה . (י) ואומר (שם מח) הנה צרפתיך ולא בכסף מלמד שחזר הקב"ה על כל מדות טובות שבעולם (יא) ולא מצא מדה טובה לישראל אלא עניות שמתוך עניותיהן של ישראל הם יראים את ה' שאם אין להם לחם לאכול ובגד ללבוש ושמן לסוך (יב) הם מבקשים רחמים מן הממציא כל המציאות כי ע"י עניות הם יראים את ה' ואין צדקות בא אלא מתוך עניות ואין גמילות חסדים בא אלא מתוך עניות ואין אדם הוא ירא שמים אלא מתוך עניות (יג) ואין אדם לומד דברי תורה אלא מתוך עניות . (יד) שנא' (שמואל ב ג) מקים מעפר דל ולא נאמר מקים מעפר עשיר

ואין

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

יהיו סלע לזיקוקים נמוריס ומפי' הכי הס עמיס ורע להס סס כן מה הוא זס שפרש"ל לזיק נמור הוא לזיק ומוב ט : (ח) ומ"ס אמור לו עליהן נאמר העמיס והאביונים מבקשים מים . פי' מוהן הלזיקים נמוריס סע"ס שהן עמיס והביומים מחחלה מכל מקום סופס עוהן להס הקב"ה כל צרכס כמו שמפורש בסיפא דקרא סס שהשוקים הסמוכיס אלין לא"כ . וכך הוא המשך הפסוקים העמיס והאביונים מבקשים מים ואין לפוכך בלשון בהס אמי ה' אענם אלהי ישראל לא אעזבם אפחח על שפיים אהרות ובמוך בקשוה מעיות חמים מדבר לפנס מים ואין ניה למונחי מים אחן במדבר ארז שפה והדס ועץ שמן אשים בערבה ברוש הדאר והחשור יחדו למען יראו וידעו ויסימו ויאכילו יחדו כי יד ה' עשחה זאח וקדוש ישראל ברחס ע"ס בפרס"י ז"ל . ומס שהיו העמיס והאביונים בחחלה אע"פ שאכ לזיקוס נמוריס זה עשה הקב"ה לפובחס כמו שאמר ואולך לא אנשה הקב"ה מדה מובה לישראל אלא עניות שאחוך עניות שאיוחס הס שבחרו לזיקוס נמוריס וירקיס אח ה' ואין נמילוח חסדים בא אלא מחוך עניות וכו' . אבל פופס שלוה לאחר שאשחקעו בלזקוחס כיחד אלא החוח עד שבודאי לא יאחרו מלזקחס כמ"ל לזיקוק החלחס יפוריס וסופן לשלוה וק"ל : (ט) ומ"ס ואומר ויספו ענוים בה' שמחה . פי' וסיפא דקרא ומביוני אדם בקדוש ישראל יגילו ר"ל מיהן עניוס הן הלזיקוק הנמוריס כמ"ש עניוס נדולה מכל המדוח טובה ואע"פ שהן מביוניס בהחלהן אבל בסופס יוסיפו בה' שמחה ובקדוש ישראל יגילו וק"ל : (י) ומ"ס ואומר הנה צרפחיך ולא בכסף. פי' וסיפא דקרא בחרחיך בכור עוני ודוק : (יא) ומ"ס לא אלא הקב"ה אדם מובה לישראל אלא עניוח וכו' . וכן פיחא בפ"ק דהניא שכך אמר אליהו ז"ל לבר כי כי ואמרי לה לר' מ"ד הנה צרפחיך ולא בכסף בהרחיך בכור עוני מלמד שלא אנא הב"ה אדם מובה ליישראל אלא עניות אמר שמואל ואיחימא רב יוסף היינו דאמרי אינשי יהא עניותא ליישראל כורדא סומקא לפוסיא חוורא : (יב) ומ"ס שהן מבקשין רחמים מן הממציא כל המציאות . פי' מן הקב"ה שברא כל מה שאמצא בעולם : (יג) ומ"ס ואין אדם לומד ד"ח אלא מחוך עניות . פי' כמ"ש בפרק בהרא דמסכח נדרים שלחו מחם אזהרה בבני עניים שאחם אלא לומד ד"ח ומקיים מלין מדליו מדליו שבחם ופרש"י ז"ל מפוש שאין להם עבק אחר ועוד שדעחם שפלה עליהם עכ"ל . ומפ"ל הזהרו בבני עניים וכו' פי' בבני אדם שהם עניים ולא כדעה עמא דשב בבנים של עניים וכן מוכח מעשה הרחשון שפרש"י ז"ל וק"ל : (יד) ומ"ס שכל המעשים מוביס שאדם עושה הוא עושה מחוך עניות וכן אין אדם לומד דברי חורה אלא מחוך עניות שנאמר מקים מעפר דל . פי' וסיפא דקרא מחשפות יריס אביון להוציאי שם נדיבים כשל נכבד ימחילם כי לה' מצוקי ארץ ויחח עליהם אבל והוא סיפא דקרא מפרש לריפא דקרא וה"ק למה מקים מעפר דל ואריס אביון מאשפות ומושיב אותם עם נדיבים וממחילם כשל הכבוד ונקאר משום דהם מצוקי ארץ ואבל עומד עליהם ר"ל משום שהם לזיקים וחסידים ואפי' מעשה שעשו כל המעשיה מוביס לפני שהיו ליחודא דקב"ה ובניחחא כמ"ש לה' מצוקי ארץ כלומר כל המעשים מוביס לפני ה' ולכן עומד עליהם האבל . ומי הס אותם הלזיקים שעושים הכל לשם שמיס עד שעליהם עומד האבל ונקאר אותם האקראים מצוקי ארץ שהם החלמידי חכמים האקראים מצוקי ארץ כמו שאמר ואולך שעליהם עומד האבל כמו שפרש בממוך בפ"ד אף הן לפי זה אוכח שפיר מזה הפסוק

שאין

(טו) ואין מצוקין אלא תלמידי חכמים שנ' (שם כב) ויתקבצו אליו כל איש מצוק. (טז) בכל יום ויום יוצאים מלאכי חבלה מלפני הקב"ה לחבל את כל העולם כולו (יז) שאלמלא בתי כנסיות ובתי מדרשות שהיו תלמידי חכמים יושבין בהן ועוסקין בדברי תורה היו מחבלין את כל העולם כולו מיד שנא' (ישעיה ו) מדוע באתי ואין איש קראתי ואין

נוסחא הישנה

גמילות חסדים אלא מתוך עניות ואין ירא שמים אלא מתוך עניות שנאמר מקים מעפר דל ולא נאמר מקים עשיר ואין מצוקין אלא תלמידי חכמים שנאמר ויתקבצו אליו כל איש מצוק בכל יום ויום יוצאים מלאכי

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פתין מדם לומד ד"ח ומין מדם עופה כל המעשים מוכיח חלש מחוך עניות וק"ל: (טו) ומ"ם ואין מצוקין אלא תלמידי חכמים שנא' ויתקבצו אליו כל איש מצוק. פי' כי זה הפסוק כתיב גבי דוד המלך כשברח מפני שאול וסיים מקבץ אליו אנשים מצוקים אנשי מלחמה ותז"ל שאין דוד המלך לקח עמו אנשי מלחמה אלא ת"ח ולדיקים ואנשים אנשי מעשה ומיוחסים כדי שזכותם העמוד להם במלחמה כדאיתא בפרק עשרה יוחסין אין בודקין לא מן המזבח ולא מן הסנהדרין ולמעלה וכו'. כ' תניא בן אומינוס אומר אף מי שהיה מוכתב בהסטרטיא של מלך ת"ל יהודה אמר רב כדי שתהא זכותן וזכות אבותם מסייעתן וכו' ע"ש. ס"מ מש"ה ויתקבצו אליו כל איש מצוק אלו על תלמידי חכמים ולדיקים ואנשי מעשים מוכיח שהקרקעים מצוקי ארץ שעליהם עומד החבל משל"כ ביאמת כתיב (בספר שופטים יח) ויתלקטו אל יפתח אנשים ריקים וגו' ולא כתיב שם אנשים מצוקים לכן מז"ל משל עליו ומציל ומזיל דיקלא ביתא גבי קיטא דמיכתא במסכת ב"ק פרק המובל ע"ש וק"ל:

(טז) ומ"ם בכל יום יוצאים מלאכי חבלה וכו'. פי' כי ענין זה שייך אל מה שהביא מקודם ראיה מן הפסוק מקים מעפר דל וגו' ומסיים הפסוק כי לה' מצוקי ארץ ויתן עליהם חבל ומפ' התד"א שתלמידי חכמים הם נקראים מצוקי ארץ כדפרשתי מקודם בסמוך. ומש התד"א שמת יקבה אדם למת בחתת קרא הפסוק לתלמידי חכמים שהם מצוקי ארץ ועוד למה כתיב בהם ויתן עליהם חבל תשוב לכן אחת מת"כ ומפרש דמשום כך נקראים מצוקי ארץ וכתיב בהם ויתן עליהם חבל משום שכל יסוד הארץ והחבל עומד עליהם משום דבכל יום יוצאים מלאכי חבלה לחבל כל העולם ותלמלא ת"ח עוסקין בתורה הם מאריכין העולם כמו שמצאתי והולך וסביא ראיה מן הפסוק ומן הסברא כמו שתפרש בסמוך שם"ד. וכן מז"ל תלמידי חכמים נקראים בנאים משום שהם בונים את העולם שנאמר וכל בניך למודי ה' על הקרי בניך חלש בוניך ע"ש משום שמלאכי חבלה רוצים לחבל ולהשחית את העולם והם מקיימים את העולם בתורתם. וז"ש ז"ל על הפסוק הקול קול יעקב והידים ידי עשו בזמן שהקול של יעקב מצפף נב"כ ובב"מ אין ידי עשו שולטות כי ידי עשו הם הקליפות ומלאכי חבלה שלו שהם הנ"ם חיילות המשחיתים את העולם מן הת"ת כדי שיוכלו להחריב את העולם שהם כמין אל"ף ת"ת וז"ש הפסוק שאמר נביא עשו כוע כאדרת שמר ומדרש אליהו מכאל אומר ואם קולו של יעקב עוסקים בתורה מחבאל את אומן הקליפות וכשר שאלכתי בזה בהרבה סודות נפלאים ועדיים מחוקים מדבש ונופת טופים בהקדמת הספר הזה ע"ש כי אפוכי מעדיתא למש לי: (יז) ומ"ם שלמלא ב"כ וב"מ וכו'. שנא' מדוע באתי ואין איש וגו'. פי' שהקב"ה אמר מדוע באתי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ואין שם איש העוסק בתורה ואמי קראתי בב"כ ובב"מ ליה הם הת"ת שיעמקו בד"ת ואין עומה אותי בעסקו בד"ת. וזה הפסוק מדוע באתי וגו' קאי דוקא על ב"כ וב"מ כי אין הכוונה באה לגרום בזה העולם חלש בב"כ ובב"מ במקומות שעוסקין שם בתורה או בתפלה במז"ל בהרבה מקומות דוק ותשכח. ומ"ת היאך מוכח מזה הפסוק מדוע באתי וגו' שאם אין עוסקין בתלמוד תורה בב"כ ובב"מ שמלאכי חבלה יוצאין מלפני הקב"ה לחבל את העולם להם התד"א מביא ראיה מזה הפסוק על מ"ש שאם אין עוסקין בד"ת בב"כ וב"מ יוצאין מ"ת לפני הקב"ה לחבל את העולם. וי"ל כדאמר רבי יוחנן על זה הפסוק בפ"ק דברכות בשעה שהקב"ה בא לב"כ ולב"מ ואין שם אדם בשעה שיד הוא כועס שנא' מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עומה אותי מכ"ל ש"מ מזה הפסוק שאם אין עוסקין בד"ת ובתפלה בב"כ ובב"מ הקב"ה כועס. ובכך יודע למתכילים מה שכתבו חכמי האמת בספריהם הקדושים ובראשם בספר הזוהר בכמה מקומות שמתדם הכעס של הקב"ה נמלים כל מלאכי חבלה ומשם נפלו רשות לחבל ולהשחית את העולם והוא סוד נפלה ורמ"י ומ"ת מנא ליה לרבי יוחנן ומסיקן ילף רבי יוחנן מזה הפסוק מדוע באתי וגו' שהקב"ה

נוסחא הישנה

תבלה מלפני הקב״ה לחבל את העולם כולו שאלמלא בתי כנסיות ובתי מדרשות שהיו יושבין בהן ועוסקין בתורה היו מחבלין את העולם מיד שנאמר מדוע באתי ואין איש צא ולמד מדרך ארץ כלום אדם נוטע כרם אלא על מנת שיאכל ממנה ענבים או לשתות ממנה יין או למלא אותו עשבים ואם נתמלא עשבים אמר להן לכו והציתו בו את האור ושרפוהו מיד ואין עונה. (יח) צא ולמד מן דרך ארץ כלום אדם נוטע כרם אלא על מנת שיאכל ממנו ענבים או לשתות ממנו יין (יט) או שמא למלא אותו עשבים (כ) ואם נתמלא עשבים אמר להן לעבדיו לכו והציתו בו את האור עד שנשתיירו בו מאה או מאתים גפנים ואמר לעבדיו לכו ועבדו את הכרם שלא יכלה הכרם וחפרוהו והשקוהו מים בשביל הגפנים לפי שכבר נשרפו העשבים וכן כל הצדיקים כשהן עומדין בעולם הן דומין לגפנים שעומדין בתוך הכרם וכל העולם נשען עליהם. (כא) לכך נאמר (ממולא ח ג) כי לה׳ מצוקי ארץ וישת עליהם תבל:

נוסחא הישנה

פרק ו ממדת דיניו של הקב״ה

פרק ו **ממדת** (א) דרכיו של הקב״ה אתה למד (ב) שרחמיו מרובין בעולם. וכן

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

כותם מם מין שמקין נד״ת נב״כ וכב״מ עד שנאמר מח״כ שמזה שכתם נפגלים מ״ח לחבל ולהשחית מה׳ העולם ולהמריבו. וי״ל דיליף רבי יוחנן מסיפא דקרא דכתיב בסיפא דקרא של מדוע בחתי ומין מים וגו׳ מן נגערתי מחריב יש לומר מדבר שכתם דגחם מחין מים מלבים שמים קדרות ומק מעיס כמוסם קרי מבוחר זוה הפסוק מרכן כל העולם מגערת כעסו של הקב״ה מעוס שכתם לב״כ וכב״מ ולא מלא מם מים עוסק בדברי תורה וק״ל: (יח) ומ״ם לא ולמד מדרך ארץ וכו׳. פי׳ למחר שהניח רמיה מן הפסוק שלין העולם עומד אלא על העוסקים בדברי תורה שניח כך נ״כ רמיה מן הסבריס מדרך ארץ שלין העולם עומד אלא על העוסקין בדברי תורה כמו שנאמר ושלך: (יט) ומ״ם או שמא למלא אותו עשבים. פי׳ בחחיב וכי מעם מדם כרם למלא אותו עשבים אלא בודאי היא עשה אותו אלא בשביל הגפנים ועשבים ויין כמו כן אלא ברא הקב״ה את העולם בשביל הרשעים שהן דומין לעשבים כמ״ש אים אשר לא ידע וכסיל לא יבין את זאת בשורות רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און להשמד עדי עד כמו שמניחין את העשבים בשדה ומניחין רק הגפנים בכרם כמו כן לא ברא הקב״ה את העולם אלא בשביל הצדיקים שעוסקין בתורה וכמ״ש שהן דומין לגפנים כמו שנאמר ושלך: (כ) ומ״ם ואם נתמלא עשבים וכו׳. פי׳ ואם עלו עשבים בכרם עלו מעליו כמו כן הפריעו רשעים מעליו. ממ״כ לצדיקים שהן הגפנים הקב״ה אותו ע״ד מז״ל בא למחת פוחחין לו בא למכר מסייפין לו וק״ל: (כא) ומ״ם לכך נאמר לה׳ מצוקי ארץ וישת עליהם תבל. פי׳ סיפא דקרא שלמעלה הוא מם שנאמר שכתב מקים מעפר דל וגו׳ כמו שפרשתי למעלה רק שהריך מעט ותמיין לענין בחחו ענין כוונתנו בכל הספר הזה. שמם יתברך יזכני להיות נ״כ אחד מן מצוקי ארץ ח״ם בגל״ך ואמ״י בילא״ו יול״ט אל״ט:

סליק הפרק החמשה. תהלה ושבח לאל אשר שמים וארץ עשה.

פרק ו (א) **ממדת** דרכיו של הקב״ה וכו׳. פרק זה נאמר אל הפרק הקודם שהפרק הקודם הוא מדבר מעניין שהוזכר לדקה לעניים ומעניין לדיק ומוב לו וכו׳ כדפרשתי בפ׳ הקודם וזה הפרק מדבר נ״כ מעני עניינים אלו כולו שמי הפרקים הללו אם לא פרק אחד רק הוא עיקר ויוה בין הדברים כדי להחבוק ולשמול ולהשיב בין פרק לפרק ובאמצע הפרק מעני סידמא ומעני הכבוד של מלך מלכי המלכים הקב״ה יחבדך ויחעלה שמו וזכרו לעד ולעולמי עולמים: (ב) ומ״ם שרחמיו מרובין בעולם. פי׳ כי אלם עשרים מדות המשמיים בחורה שהם ה׳ ה׳ אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נצר חסד לאלפים נושא עון ופשע וחטאה ונקה לא ינקה פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים והם הקרויים מדת דרכיו של הקב״ה ומן עושע אלם עשרה מדות אלם למד שמדה טובה של הקב״ה להמשמו היא מרובה

(ג) וכן מפני מה אמר תנו צדקה לעניים ולרשים אלא אינו אומר אלא באדם שעשה דברים שלא בהוגן (ד) קנסו עליו רעה (ס) עד ארבע דורות שנא' (שמות לד) פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים. (ו) באותה שעה אמר משה בלבו אם כן יש צדיק ורע לו. (ז) ולא עוד אלא שהיה משה רבינו דן קל וחומר בעצמו ואמר בלבו שמא אין כל ישראל חפצים אלא רק שלא לעמוד בדרכיו ובמצותיו של הקב"ה חס ושלום ונתחתם עליהם גזר דינם והרי הן לוקין בכל שעה ושעה. (ח) למה נדמה משה באותה שעה משלו משל למה"ד למלך שנשא אשה ומוליכה מעיר לעיר וממדינה למדינה עד שהביא אותה למדינתו ולעיר מלוכה שלו ובשעה שסרחה אשתו עליו היה המלך מלקה אותה מה עשתה אשתו מיד היא רצתה לבית אביה אמר חמיו של מלך בלבו וכי לקה המלך את בתי בחנם שלא כדין ושלא

נוסחא הישנת

אתה למד שרחמיו מרובין בשלם מפני מה אמר תנו צדקה לעניים ולרשים איט אומ' אלא כאדם שעשה דבר שלא בהוגן קנסו עליו רעה עד ד' דורות שנאמר אומר צדיק ורע לו ולא עוד שהי' משה רבינו דן קל וחומר בעצמו אמר שמא אין ישראל חפצים אלא עומדת ברכיו של הקב"ה חס ושלום נתתם לה' גזר דינם והרי הן לוקין בכל שעה ושע' משלו משל למה הדב' דומה למלך שנשא אשה ומוליכה ממדינה למדינה ושעה שסרחה עליו היה מלקה אותה שיגר חמיו שלא מלך שליח אמר לו אמור לי דבר שהמלך רוצה כן

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

על מדה הפורענות. ודין הוא שהרי במדה טובה כתיב נוצר חסד לאלפים דורות ובמדה פורענות כתיב פוקד עון אבות על בנים וגו' עד רבעים רק על ארבע דורות הוא פוקד עון אבות הרי נמצאת במדה טובה מרובה על מדת פורענות על אחת כמה מאות. ולא זו בלבד שאינו פוקד עון אבות על בנים אלא רק עד ארבעה דורות אלא גם אפילו על אחת מרבעה דורות מרחם הקב"ה עליהן ונוטה להם לצדקה כענין שנאמר והולך מיד ס"ב תוכל ללמוד היאך כמה גדולה מדה טובה ממדת פורענות וק"ל: (ג) ומ"ש וכן מפני מה אמר תנו לצדקה לעניים וכו'. פי' כי על כרחך צריך לומר שאומנם עניים לאו בני צדיקים הן דאלו הוו לאבותיהן צדיקים לא הוו בניהן עניים שהרי נאמר נוצר חסד לאלפים וגו' ונאמר ולא רשיתי צדיק מעזב וזרעו מבקש לחם אלא על כרחך צריך לומר שאומנן עניים הם בניהן של רשעים. ס"ל למה נוטה הקב"ה לחם לסם לצדקה ולא כתיב פוקד עון אבות על בנים עד דור רביעי אלא ע"כ ל"ל שהב"ה מרחם גם על בני רשעים משום שמדה טובה מרובה על מדה פורענות כדפי' מקודם ס"ב לפ"ז אחי שפיר מ"מ מקודם ממדת דרכיו של הקב"ה אתה למד שמדת רחמיו מרובין בעולם ממדת הדין כדפי' מקודם וק"ל: (ד) ומ"ש קנסו עליו וכו' פי' הקב"ה וכיח דינו שהם שמלויים של מעלה: (ה) ומ"ש קנסו עליו רעה עד מרבעה דורות. פי' אפ"ה נוטה הקב"ה ליתן להם לצדקה אע"פ שקנס עליהם להיותן עניים בשביל שבניהם שעשו דברים שלא כהוגן וגם הם לוחזין מעשה אבותיהן בידיהן דאל"כ הרי כתיב ובניו לא יומתו על אבות וכתוא"ל בפ"ק דברכות ע"ש: (ו) ומ"ש באותה שעה אמר משה בלבו אם כן יש צדיק ורע לו. פי' משום שמשה סבור אע"פ שפוקד עון אבות על בנים משמע לפי' אם הבנים הם צדיקים משום שנאמר בניהם אתם ומשה לא ידע שזה נאמר על תוקף הבנים שמוחזין מעשה אבותיהן בידיהן אבל אם לא יאמר לו הפסוק האחר ובניו לא יומתו על אבות שיוכל להקשות הפסוקים מהדדי ולהרץ כמן בשמוחזין מעשה אבותיהן בידיהן וכמן שאין מוחזין מעשה אבותיהן בידיהן כמ"ש בפ"ק דברכות ופפי' תא"ל שמשה ידע הפסוק ובניו לא יומתו על אבות י"ל שמשה סבור שפירושו אל זה הפסיק הוא אע"ד דקאי על עדות מכיון וכן פרש"י ז"ל שם ע"ש וכן הרגש יוכן לא יתקשטון מכאן בשהדות בניו ובניו לא יתקשטון בשהדות מכאן וק"ל: (ז) ומ"ש ולא עוד אלא שהיה משה רבינו וכו' פי' לא זו בלבד שהיה משה רבינו מהרהר בלבו מן הפסוק פוקד עון אבות על בנים על שים לדיק ורע לו כדפרשתי מקודם בשמוע אלא אף זו שהיה לומד ק"ו בלבו מזה הפסוק פוקד עון אבות על בנים אם יחטאו יסרמל מ"ש יהיו לוקין בכל שעה ושעה משום שלמד ק"ו מן ממש היחיד על החטא אל כל ישראל. וכך אמר בלבו ומה אם החטא היחיד שאין החטא מפורסם כל כך ואינו פוגע כל כך הרבה אפ"ה קנסו עליו רשעה עד ד' דורות כמ"ש פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים ק"ו אם יחטאו כל ישראל ח"ו שיחתום עליהם גזר דינם שילקו כמה וכמה דורות בכל עת ובכל שעה: (ח) ומ"ש למה נדמה משה בשומה שעה. פי' בשומה

שעה

נוסחא הישנה

שתעמוד בצורכך שיגר לו המלך פירות וכפל איגרות חמש כנגדן ודבר שהמלך רוצה בו כתבו ושיגרו בניהן ביון שהגיע אצל חמיו של מלך קרא איגרת אחת וכתיב בה אלו פירות פלוני שנייה כתב בה אילו פירות פלוני שלישית כמו כן רביעית כמו כן עד שהגיע לדבר המלך רוצה בו קרא לבתו ואמר לה בתי המלך אמת אוהב שלום אוהב משפט לכך נדמה משה באותה שעה שנאמ' ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך הודה הקב"ה לסוף דעתו של משה והראהו דור ודור וחכמיו דור ודור ופרנסיו דור ודור ונביאיו דור ודור ודורשיו הראהו מדת העה"ז מדת העוה"ב מתנהג בו הרי הוא אומר צדיק וטוב לו צדיק ורע לו רשע ורע לו רשע וטוב לו עשיר וטוב לו עשיר ורע לו . שנאמר הראיני נא את כבודך אמר לו הקב"ה למשה יכול אתה לעמוד על מדותי אלא הריני אודיעך מקצת מדותי כשאני רואה בני אדם שאין בהם תהלה לא במעשה ידיהן ולא במעשה אבותיהן אלא בשביל שהן עומדין ומברכין

ושלא כמשפט אתמהה . מיד שיגר חמיו של מלך שליח אל המלך ואמר לו אמור לי מהו הדבר שסרחה בתי עליך ומהו הדבר שהמלך רוצה שתעשה בתי כן כרצונך ושתעמוד בכל צרכך מיד שיגר לו המלך לחמיו הרבה מיני פירות וכפל חמש אגרות יחד בנגדן . (ט) ואותו הדבר שהמלך רוצה בו שתעשה אשתו ומה שסרחה עליו כתבו באגרת החמישי ביניהן וכיון שהגיע השליח אצל חמיו של מלך מיד קורא חמיו של מלך אגרת אחת ומצא כתוב בה אלו פירות מן מין פלוני וכן שנייה כתוב בה אלו פירות מן פלוני וכמו כן באגרת השלישית וכמו כן באגרת הרביעית עד שהגיע לאגרת החמישית ומצא כתוב בה אותו הדבר שהמלך רוצה בו ומה שסרחה אשתו עליו . מיד קרא חמיו של מלך את בתו ואמר לה בתי דבר שהמלך רוצה בו הוא אמת והמלך הוא אוהב שלום ואוהב משפט ואת סרחת עליו והוא לקה אותך בדין וכמשפט . (י) וכן לכך נדמה משה באותה שעה (יא) שנא' (שמות לג) ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך . (יב) מיד ירד הקב"ה לסוף דעתו של משה והראה לו דור ודור וחכמיו דור ודור ופרנסיו דור ודור ונביאיו דור ודור ודורשיו ודראה לו מדותיו שהוא מתנהג בהם בעה"ז ומדותיו האיך הוא מתנהג בהם בעה"ב וא"ל למשה הרי אתה הוא אומר מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו כמה שאמרת הודיעני נא את דרכיך . א"ל הקב"ה למשה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

למשה משה אין אתה יכול לעמוד על כל מדותי (יג) אלא הריני אודיעך מקצת מדותי. (יד) בשאני רואה בני אדם אע"פ שאין בהם תהלה ושבח של תורה ומ"ט לא במעשה ידיהן (טו) ולא במעשה אבותיהן אלא רק בשביל שהן עומדין ומודים ומברכין ומשבחין ומרבין תחנונים לפני אני נזקק להם וכופל להם מזונותיהן (טז) שנ' (תהלים קב) פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם. (יז) וכתיב (שמות לג) ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך טובי לא נאמר אלא כל טובי (יח) אלו הן שלש עשרה מדות שנא' (שמות לד) ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים

נשא

נוסחא חישנה

.משבחין ומרבין אני נזקק להם וכופל להן מזונותיהן שנאמר פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם ואומר אני אעביר כל טובי על פניך ואלו שלש עשרה מדות ה' אל רחום וחנון וגו' אלו נאמר טובי ולא נאמר כל טובי הייתי אומר אין כאן ימות בן דוד וכשהוא אומר כל טובי יש כאן ימות בן דוד וקראתי בשם ה' לפניך ואומר וירד ה' בענן ואומר ויעבור ה' על פניו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מסרתי בלבו שבקש לידע מדרכיס הלזו מ"מ יש לדיק תשוב לו וכו' : (יג) ומ"ש אלא הריני אודיעך מקצת מדותי. פי' אומן מדות שמ"ה מבקש עכשה לידע מ"מ יש רשע ושוב לו ויש לדיק ורע לו כמו שמבתי והולך : (יד) ומ"ש כשאני רואה בני אדם וכו' פי' על זה נאמר רשע ושוב לו משום שקובל שמיגו גמור לכן שוב לו שמה"י לקבל שכרו כשה"י על מה שמודה ומשבח ומברך ומרבה התחנונים לפני הקדוש ברוך הוא. ומזה תוכל לידע גם כן למה לדיק ורע לו לפי שהוא לדיק שמיגו גמור ולריך לסבול עונשו על חטאו בשה"י מי שיקבל שכרו בשה"ב כמ"ש בפ"ק דברכות ופ"ש בפי' הכותב : (טו) ומ"ש ולא במעשה אבותיהן. פי' אבל אם שים מכיו לדיק לא הוא שוב לו לפי' אם הוא רשע גמור מכה אכות מטיחיו כמבר למעלה : (טז) ומ"ש שנא' שם אל הפלת הערער ולא בזה את תפלתם. פי' כמו שפירש רש"י ז"ל שם תפלת הערער תפלת הלועק וכו' ע"ש. וכן הוא לדעת החד"מ וכן אע"פ שאין בו לא תורה ומ"מ רק מה שלועק ומתפלל ומרבה התחנונים לפני הקב"ה שה"ה פנה הקב"ה אל תפלתו ולזה מבזה את תפלתו וכופל לו מזונותיו כדפרשתי בשמוך מקודם. ומ"ת מעלן דזה שפסוק הוא קמי על האיש שאין בו תורה ומ"מ וגם בתטיחיו לא הי' בהם תורה ומ"מ דלמא לזה אינו מדבר הפסוק אלא שם רק בחומו מדם לבדו אין בו תורה ומ"מ רק מה שהוא מערער ולועק בתפלה לפני הקב"ה כדפרשתי אבל בתטיחיו היה תורה ומ"מ לכן פנה הקב"ה אל תפלת הערער הזה בזכות מטיחיו הלדיקים הגם שרשע בן לדיק נקרא רשע ושוב לו מ"מ לריך לעשוק דתלה"ה הוה רשע גמור והוה רשע ורע לו. וי"ל דשתי"ת דרש תפלת הערער בלשון מדרישין ר"ש ר"ש הוא לוחיות ע"ר ע"ר ר"ל שמותן בני אדם היו רעים אבל עשתן וגם אבל מטיחיהן ובזה מיושב קושית עשומה זה הפסוק שהפסוק מתחיל בריבוי בלשון יחיד כמ"ה פנה אל תפלת הערער שהוא לשון יחיד ובסיפא שפיים בלשון רבים כמ"ש ולא בזה את תפלתם. אבל השתא מ"ש דגם הריבוי אבל תפלת הערער בלשון רבים משום שהוא מדבר בשני רשעים ע"ל גם אי אף זו לא כשהוא רשע רק אבל עשתו ולא אבל מטיחיו אלא אף זו השני כשהוא רשע וגם מטיחיו היו רשעים בין כך ובין כך אין הקב"ה מבזה את תפלתם אם הם מודים ומברכין ומשבחין ומרבים תחנונים לפני הקב"ה כדפרשתי ודוק : (יז) ומ"ש ונאמר ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך טובי לא נאמר אלא כל טובי. פי' אבל מאחר רק טובי הוה אמרינן שאין הב"ה מטיב אלא לטובים שהם הלדיקים ושמחידים אבל אל הרשעים אינו מטיב מטובתו אבל מדבתיב כל טובי אחת אלא כל לרבות שהקב"ה מטיב מטובתו גם לרשעים רק אם הם מודים ומשבחין ומברכין ומרבים התחנונים לפני הקב"ה אע"פ שאין בהם תורה ומ"מ ולא בתטיחיהן. ת"ל גם"י מבית עוד ריבה מזה הפסוק על מ"ש מקודם בים רשע ושוב לו אע"פ שאין בהן תורה ומ"מ ולא בתטיחיהן רק אם מרבה התחנונים לפני הקב"ה וכתו שמטיים הפסוק הזה אני אעביר כל טובי על פניך וגו' ואחומי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם וקשה כדפרשתי רז"ל בפ"ק דמ"ש שאינו הגון מ"ש הרי מוכח מזה הפסוק שהקב"ה מטיב גם לרשעים כדפרשתי וק"ל : (יח) ומ"ש כל טובי אלו הן שלש עשרה מדות שהן ה' על רחום וחנון וכו'. פי' כמו שמחרגום שם התרגום יונתן וידופלמי ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך ואמר הא אמר אעביר כל מכילת טובי קדמך ומלת אכילת הוא הרגומו של מדות כאלו אמר אני אעביר כל מדות טובות שלי לפניך. שהן שלש עשרה מדות של ה' על רחום וחנון וגו' שכולן הן מדות טובות של הקב"ה והן כתוב שהקב"ה הוא רחום וחנון וארך אפים גם על הרשעים כמ"ש ע"ש. ת"ל גם"י מוכח שפיר מ"ש דאלת כל טובי אחת לרבות שהקב"ה מטיב גם לרשעים רק אם הם מדיים תחנונים לפני הקב"ה כדפרשתי בשמוך

מקודם

נוסחא הישנה

ויקרא כיון שראה משה שכינה של חסד ושמדות של רחמנות היא נתעטף ועמד בתפלה לפני הקב"ה שנא' ויאמ' אם נא מצאתי חן: סליק פרק ו.

נשא עון ופשע וחטאה ונקה (יט) דהא נאמר כאן (שם לג) וקראתי בשם ה' לפניך ונאמר להלן (שם לד) וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם ה' ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וחנון וגו'. (כ) כיון שראה משה שמדתו של הקב"ה של חסד ושל רחמנות היא (כא) מיד נתעטף ועמד בתפלה לפני הקב"ה שנ' (שם לד) וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה עורף הוא וסלחת לעוונינו ולחטאתינו ונחלתנו. ד"א אלו נאמר טובי ולא נאמר כל טובי (כב) היתי אומר אין כאן ימות בן דוד וכשהוא אומר כל טובי. (כג) יש כאן גם ימות בן דוד שיבא ב"ב א"ם:

נוסחא הישנה

פרק ז **במדת** הטוב אדם שעושה

פרק ז **וכן** (ה) במדת הטוב (ב) בשאדם עושה מצוה קנסו עליו טובה עד ארבעה דורות

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מקודש וק"ל: (יח) ומ"ש דהא נאמר כאן וקראתי בשם ה' לפניך ונאמר להלן ויקרא בשם ה' ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וחנון וגו'. פי' משום דמשם ההד"א שמע יקשה מדש מנא ליה לתרגום יונתן ויהי בשמיעי דמלח כל מובי טוב קמי עמ"ש מעבר מדות על ה' ה' אל רחום וחנון וגו' לכן מחמ להוכיח דילפינן מנזיפה טוב כאן כתיב העברה לפניו וקריאה בשם ה' כמ"ש ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם ה' לפניך ולהלן כתיב ג"כ העברה לפניו וקריאה בשם ה' כמ"ש וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם ה' ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וחנון וגו' אם כן מהו הקריאה בשם ה' והעברה לפניו שלהלן קמי על שלש עשרה מדות שכן כתיב להלן בהדיא אחר מותה הקריאה והעברה ה' ה' אל רחום וחנון וגו' ג"כ ה"ה הקריאה בשם ה' והעברה לפניו שנאמר כאן קמי ג"כ על שלש עשרה מדות הללו שהם ה' ה' אל רחום וחנון וגו' וק"ל: (כ) ומ"ש כיון שראה משה שמדתו של הקב"ה של חסד ושל רחמנות היא. פי' כמ"ש ה' ה' אל רחום וחנון ורב חסד וגו' נוצר חסד וגו' ראי לך בהדיא שמדתו של הקב"ה של חסד ושל רחמנות הוא כלומר שהוא מרחם נם על הרשעים ומוהג עמהם במדת החסד לפניט משורת הדין לכן עמד מיד בתפלה והתפלל על ישראל שיתמול להם חטא העגל אע"פ שהיו רשעים בתוכה שעה בתוך שתעמו בעגל כמו שמצאנו וסולך: (כא) ומ"ש עמד מיד בתפלה שנא' וימהר משה וגו'. פי' כי זה הפסוק וימהר משה וגו' כתיב חיבור מיד אחר י"נ מדות ע"ש ומדכתיב וימהר משה וגו' ש"מ שהיה משה ממהר ועמד מיד בתפלה מאחר שנמצא בשלש עשרה מדות שמדתו של הקב"ה של חסד ורחמנות היא כדפרשתי מקודם נסמוך: (כב) ומ"ש הייתי אומר אין כאן יתום בן דוד. פי' שהייתי אומר שלא שלמה הקב"ה למשה שהיה ליעשות לימות הבן דוד: (כג) ומ"ש וכשהוא אומר כל טובי יש כאן נם יתום בן דוד פי' מלה כל אחת לרבות על יתום בן דוד כמ"ש במשה בשע"ק דברכות שיהא מזכירין יציאת מצרים ליתום המשיח שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך העולם הזה כל ימי חייך להביא ליתום הבן דוד שיבא ב"ב ס"ם. בגל"ך ואע"י בילי"ו יול"ו מם"ו:

סליק הפרק הששה. תהלה ושבח לאל אשר לעזרתי חושה:

פרק ז (ה) **וכן** במדת הטוב וכו'. פרק זה היתה נסמך על הפרקים שקודמים אין צריך ליאמר כי הוא מבואר מעצמו. כי ספרק הזה מדבר ב"כ מן נדיק ועד לו ועשע וסוב לו כמו שמצאנו מענין זה בשני הפרקים שקודמים כשלו כל ג' פרקים הללו שם פרק אחד רק הוא שתן ריוח בין הדברים לאחבוק בין פרק לפרק: (ב) ומ"ש כשאדם עושה מצוה קנסו עליו מוכה עד ד' דורות. פי' כמו שקנה הקב"ה על האדם העושה צדקות לבוא ושמה עליו עד ד' דורות כמבואר בפרק הקודם כמו כן משלם הקב"ה מוכה לאדם שעושה מצוה עד ד' דורות כמו שמבואר והולך. וא"ת היאך אמר שמשלם הקב"ה מוכה רק עד ד' דורות כמו שמשלם רעה עד ד' דורות והא אמריק אדם מוכה היא מרוכה על מדת פורעניות. ועוד הא כתיב בהדיא בפסוק שהקב"ה משלם מוכה לאדם העושה מצוה עד שני אלפים דורות כמ"ש נוצר חסד לאלפים למאהביו וגו' ש"ל היאך אמר החד"א שאין הקב"ה משלם מוכה רק עד ד' דורות. וי"ל כי בחמת אדם מוכה מרוכה ממדת פורעניות וכן הוא אמת שהקב"ה משלם לעושה מצוה עד שני אלפים דורות. אבל מ"ש כאן ה"ה שאין

דורות ותדע לך שכן הוא שנ' (מלכים ב י) ויאמר ה' אל יהוא יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני וגו'. בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל. (ג) אמרו עליו על יהוא בן נמשי שהוא היה ירא שמים ולא הלך אחר עגלי זהב שעשה ירבעם בן נבט אלא אח"כ כיון שבא לידי גדולה ונכנם למלכות

נוסחא הישנה

מצוה קנסו עליו טובה עד ד' דורות תדע שכן הוא שנאמר ויאמר ה' אל יהוא יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני אמרו עליו על יהוא בן נמשי שהוא ירא השמים ולא הלך אחרי עגל

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

שמין שקב"ס משלש לתדם העושה מצוה רק עד ד' דורות הכי פירושא כי מה שמציו בפשוט שקב"ס משלש מצוה עד שני אלפים דורות זה קאי על מי שעושה מצות הרבה דהייט כל מצות התורה שיכולה בידו לעשות וגם סוף סוף אינו עובר עבירה וגם המצות שהוא עושה הוא עושה לותם מחשבה. ואם הוא עושה הוא מילתא אינו משלש אלא רק עד אלף דור כמש"ה בפ' יתרו וביתחתן ועושה חסד לאלפים לאוהביו ולשומרי מצותיו וכפוף שרשא שקב כחיב ולשומרי מצותיו לאלף דור ופרש"י ז"ל שהוא קאי על העושה מילתא וכולהו כחיב ולשומרי מצותיו כל' רבים לומר לך שהוא שומר כל המצות שבתורה שיש יכולת בידו לעשות וגם אינו עובר עבירות. אבל מ"ש החד"ק שמין שקב"ס משלש מצוה רק עד ד' דורות אינו מדבר אלא בחדש שהוא עושה רק מצוה אחת משוייתת וגם עובר עבירות כמו יהוא בן נמשי אלא עושה רק המצוה שנזדמן לו הגיונא אבי שקב"ס להשמיד שם בית אחאב. ואחר כך עבד עגלי זהב של ירבעם בן נבט ואפ"ה שילם לו הקב"ס מיצה עד ד' דורות כשפורש בספר מלכים וכמו שמבאר ואזלך. אבל לשושה רעה אינו משלש לו הקב"ס ויתה עד ד' דורות בשביל חצי אחד אלא בשביל עבירות הרבה או בשביל עבירה אחת שהיא עבירה גדולה שהיא שקולה כנגד הרבה עבירות כמו עכו"ס וכדומה לה שהיא שקולה כאלו עבר על כל התורה כולה כמש"ה לא יהיה לך אלהים אחרים וגו' לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי ה' אלהיך אל קנא פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשונאי. אבל בשביל עבירה אחת אינו עומד אלא רק ד' דורות כדפרשתי ודוק. ועי"ל אף ע"פ שבמדה טובה ובמדה רעה בשניהם שמב"ם קאי עליו עד ד' דורות אפ"ה שמריק מדה טובה מרובה ממדת פורעניות כי במדה טובה נקטי טובה בשביל המצוה עד ד' דורות אע"פ שאומן ד' דורות הם רבעים בני לדיק אפ"ה נאמר עליהם רעע וסוב לו כמו ביהוא בן נמשי אע"פ שבניו ובני בניו היו רבעים מעכו"ס אפ"ה היה טוב להם כמו שמבאר ואזלך. משא"כ במדה רעה אע"פ שנגזר רעה עד ד' דורות שיינו דוקא שם אומן ד' דורות אומזים מעשיהם הרעים של אבותיהן בידיהן כמ"ש בפ"ק דברכות שמיני נאמר על לדיק בן רשע לדיק ורע לו משום שנאמר ובניו לא יומתו על אבות ע"פ ובדפרשתי בפ' האודם ע"פ וכמש"ה פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשונאי ופרש"י ז"ל כשאומזין מעשה אבותיהן בידיהן כחרגומו מסתר הוי מבהן על בנין מדדין על דר תליתאי ועל דר רבעאי לשנאי כד מסתלקין בניא למחטיא בהר מבהתהון וכן שאר פסוקים הרבה בנביאים וכתובים להניא רואים מהם ובפרט בספר יחזקאל לא ודוק והשכח. ומלת קשה שייך בין לרעה בין לטובה לפי שהוא לשון נזירה שן נזירה לרעה הן נזירה לטובה. וכבל מקום שדברו רז"ל בהלמוד לשון קשה ר"ל שכך נזרו רז"ל או שהחורה נזרה לשלם קשה ודוק: (ג) ומ"ש אמרו עליו על יהוא בן נמשי וכו'. פי' זה היה קודם שנמלך או היה ירא שמים ולא הלך אחר עגלי זהב שעשה ירבעם לרגל אלא היה עולה לירושלים לביה המקדש ככתוב בחורה אבל לאחר שנמלך לא היה ירא שמים אלא ירא מן בני אדם שהם יעלו לרגל לירושלים או יהרגוהו מלך יהודה ויקח מלכותו ממנו לכן הלך אחר עגלי זהב שעשה ירבעם ועלה לרגל לפני אותן העגלים. כמש"ה (במלכים ב י) ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' אלהי ישראל בכל לבבו לא סר מעל חטאת ירבעם וגו' דיש לדקדק מה היה הסר מקרא אם הוא כתוב ויהוא לא שמר תורת ה' וגו' אלא ללכת למה לי. ופ"ק אלא ללכת בכל לבבו למה לי אלא ה"ל לכתוב רק ויהוא לא שמר תורת ה' לא סר מעל חטאת ירבעם וגו' אלא לומר לך כי החטאת הי' יהוא ירא שמים אלא שמר שמר אלא מצות התורה רק אותה מצוה של הליכה עליית לירושלים לרגל ככתוב בתורה זאת המצוה לא שמר אחאב אלהי ישראל בכל לבבו לא הלך בהם"ס ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' וגו' כ"ל בחומה אלא לבדה של הליכה עליית לרגל לירושלים ככתוב בתורת ה' לא שמר ללכת בתורת ה' אבל שמר אלהי ישראל בכל לבבו לא סר מעל חטאת ירבעם כ"ל בכל לבבו לא שמר חורת ה' אבל במקלת לבבו שמר תורת ה' כלומר בשמר אלא שמר תורת ה' בלבבו רק במצוה אחת שהיא שקולה ככל שאר המצות אותה מצוה

נוסחא הישנה

זהב שעשה ירבעם בן נבט אלא ביון שבא לידי גדולה ונבנם למלכות קלקל מעשיו ובא יהואחז בנו ועשה תשוב'צדיק וטוב לו לא עשה תשובה רשע וטוב לו אמרו עליו על ירבעם בן יואש אדם נוהג כבוד בנביאים מה שלא מסר לא הלך ביד יהושע בן נון וביד דוד מלך ישראל מסרו בידו שנאמר הוא השיג את גבול ישראל

למלכות אז קלקל מעשיו (ד) ובשבא יהואחז בנו והלך אחריו אם הוה עשה תשובה היה נקרא צדיק וטוב לו (ה) אבל כיון שלא עשה תשובה אז נקרא רשע וטוב לו. (ו) וכיוצא בדבר אתה אומר אמרו עליו על ירבעם בן יואש שהוא היה בן אדם (ז) שהיה נוהג כבוד בנביאים. לכן אותן העמים מה שלא מסר הקב"ה לא ביד יהושע בן נון ולא ביד דוד מלך ישראל מסר הקב"ה ביד ירבעם בן יואש שנא' (מס יד) הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה כדבר ה'

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

לפ שמר נגבו ומס היפ מוסה המעוה שפיפ שקולה ככל שמר מעוה שלפ שמר ס' בלבבו ועפ מפרם שפמוק פמ"כ כמס שלפ סר מעל חפתח ירבעם ועבד ע"פ של ירבעם וכיון שעבד ע"פ הוה דומה כאלו עבר על כל התורה כמ"ש המודה בע"פ כאלו כפר בכל התורה כולה וגם מוסה העבירה לפ עבר שלפ מירפת מלכותו שלפ יוקה ממע מלכותו כמ' בעלייתו לרבל. כי מזמן הירפה עשה ירבעם בן נבט עגלי זהב כמפ"ה (במלכים ג יב) ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים ותב לב העם הזה אל אדוניהם אל רחבעם מלך יהודה (פרש"י ז"ל בפס רז"ל גמילי מין יפיבה בעזרה שלפ למלכי בית דוד ובד ויאמרו אותו המלך ואתי עבד וכו' ע"ש) וסרנוני ושבו אל רחבעם מלך יהודה ויועץ המלך ויע"ש שמי עגלות זהב ויאמר אליהם רב לכם מעלות ירושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים ויפס שם האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן. ומפשר לכך כתיב ביהוא ויהוא לפ שמר ללכת בתורת ה' בכל לבבו לפ סר מעל חפתח ירבעם ר"ל בתה שלפ סר מעל חפתח ירבעם ועבר על תורת ה' לפ סי' בכל לבבו כי בתתה היה לו לב אחד לבתים שהי' מתתין בלבו בתקב"ה לבדו ואין ממש כלל בע"פ של עגלי ירבעם רק לב אחר היי לו מירפת מלכותו בתה שעבד עגלי ירבעם ודוק: (ד) ומ"ש וכיון שבא יהואחז בן ולפ עשה תפיבה וכו'. פי' בתמ"ה (במלכים ב יג) בשתת עשרים ושלש שנה ליואש בן אחזיהו מלך יהודה מלך יהואחז בן יהוא על ישראל בשומרון י"ז שנה ויעש הרע בעיני ה' וילך אחר חפתח ירבעם בן נבט ונו': (ה) ומ"ש וכיון שלפ עשה התשובה אז נקרא רשע וטוב לו. פי' מפוש שבבר נתבה תובה על יהוא עד ד' דורות. ומ"ש סיפך אמריך שלפ עשה יהואחז התשובה על חפתחו אשר חפתו בע"פ והת כתיב שם (במלכים ב יג) שכף אשר שתתו בע"פ שהחפלל אל הקב"ה והקב"ה שתע תפלתו בתמ"ה בשנת כ"ג שנה ליואש בן אחזיה מלך יהודה מלך יהואחז בן יהוא על ישראל בשומרון י"ז שנה ויעש הרע בעיני ה' וילך אחר חפתח ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל לפ סר ממנה ויתר אף ה' בישראל ויתנם ביד חזאל מלך ארם ונו' ויחל יהואחז את פני ה' וישתע אליו ה' כי ראה את לחץ ישראל כי לחץ אותם מלך ארם ויתן ה' ליפראל תושיע ונו'. וי"ל שע"פ שהיה מחפלל אל הקב"ה שיושיע לו מיד מלך ארם והקב"ה שתע את תפלתו שע"פ לפ שב בתשובה מחפתו שחטא בע"פ ועדיין לפ סר מעגלי זהב של ירבעם בן נבט כמו שמפורש שם חיבף אחר שעתר ויתן ה' ליפראל תושיע ונו' כתיב מיד מאחריו מך לפ סרו מחפתח בית ירבעם ונו' כי המלך יהואחז כפף אותם לעבוד חפתח ירבעם בן נבט מירפת מלכותו כתכר למעלה בסמוך. וכמה שתתע הקב"ה תפלת יהואחז שע"פ שעבד ע"פ תשוב שהי' מתפלל רק לפניו בזה נתקייש בו מ"ש שנה אל תפלה תערער ולפ בזה את תפלתם בגם שתוב ומביו היו עש"פ בדאמריך בפרק שלפני זה שאמר הקב"ה הרי אני מוליבך מקלת מדותי בשאני רותה בן אדם שע"פ שאין בו תורה ומ"ש לפ בו ולפ בתובותיו רק שהוא תודה ומבבך ומשבח ומרבה בתגותים ומתפלל לפני אני תותע תפלתו שנא' שנה אל תפלת הערער ולפ בזה את תפלתם ע"ש תה שהרשתי עליו סיפך תוכח דבריה הלאו תזה הפשוק ויוכשם לך: (ו) ומ"ש כיולפ בדבר אחה תומר אמרו עליו על ירב בן יומם וכו'. פי' כאו שאמרו רז"ל על יהוא בן נמשי אע"פ שהיה עובד עגלי זהב של ירבעם אחתו ירחם אלהיו אע"פ היה בו שאר דבריה תובים ועשה בניה אחאב כאו שהשתרש תקודם. כאו כן תרז"ל על ירבעם בן יומם שהיה דוף אליהי של יהוא דהייט בן בן בנו ירבעם בן יומם בן יואחז בן יהוא שאעשיו היו נ"ב דומיה לאחי אחי אבא ויהוא שהוא הי' גם כן כך שע"פ שעבד עגלי זהב של ירבעם אחתת ירחת אלהיו אע"פ הי' בו שאר תובים והאמין לדברי הנביא ומהב ככוד בנביאים כמו שאמר והולך: (ז) ומ"ש ירבעם בן יומם היה עושה כבוד בנביאים. פי' אתה שראיתו שלפ קיבל לה"ר על הנביא כמו שאמר והולך והאמין לדברי הנביא. ממילא

ידעין

ה' אלהי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא אשר מגת החפר כי ראה ה' את עני ישראל מורה מאוד ואפס עצור ואפס עזוב וגו'. ויושיעם ביד ירבעם בן יואש. (מ) וכי מה טיבה של ירבעם בן יואש שהוא השיב את גבול ישראל (ס) והלא היה עובד ע"א אלא (י) משום שלא קיבל לשון הרע על עמום שנא' (עמוס ז) וישלח אמציה כהן בית אל אל ירבעם מלך ישראל לאמר קשר עליך עמוס בקרב בית ישראל לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו כי כה אמר עמוס בחרב ימות ירבעם וגו'. מיד גער בו ירבעם באמציה והוציאו בנזיפה ואמר לו חם ושלום לא נתנבא אותו הצדיק כך ואם נתנבא כך לא מדעתו הוא מתנבא כך אלא מן השמים נאמר לו שיתנבא כך (יא) באותה שעה אמר הקב"ה אע"פ שהדור עבדו ע"א וגם ראש הדור עובד ע"א אפי' הכי הארץ אשר אמרתי לאברהם ליצחק וליעקב לתת לזרעם אתננה בידו של זה לכך נאמר הוא השיב את גבול ישראל וגו'. (יב) מכאן אמרו מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה ע"י חייב וכן במדה הזאת הוא נוהג בכל ישראל בכל מקומות מושבותם ובכל העכו"ם וכל משפחות האדמה:

נוסחא הישנה

מלבוא חמת כדבר ה' אשר דבר וגו' כיוצא בדבר אחה אומר כי ראה ה' את עני ישראל ולא דבר ה' למחות את ישראל מתחת השמים ויושיעם ביד ירבעם בן יואש וכי מה טובה של ירבעם והלא עובר עבודת כוכבים אלא שלא קיבל לשון הרע על עמוס שנאמר וישלח אמציה כהן בית אל על ירבעם כה אמר עמוס בחרב וגו' מיד גער בו והוציאו בנזיפה אמר לו חם ושלום לא נתנבא אם נתנבא לא מדעתו אלא מן השמים באותה שעה אמר הקב"ה דוד עובר עבודת כוכבים וראצו הדור הארץ אשר אמרתי לאברהם ליצחק וליעקב לזרעך אתננה בידו של זה ולבסוף הוא אומר השיב את כל גבול ישראל מכאן אמרו מגלגלין זכות על ידי זכאי חובה על ידי חייב וכן במדה הזאת נוהגת בכל מקומו' מושבות ישראל ובכל משפחות ישראל והאדמה: סליק פרק ז

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ידעינן שהיה נמצא כשהיו בניהם כי מי שמלעיג על דברי הנביא היה נהג בו כבוד כמה"ס (נחום ד"ס) ויהיו מלעיבים במלאכי מלהים ובוזים דבריו ומהעתעים בנביאיו וגו': (ח) ומ"ש וכי מה מיבה של ירבעם בן יואש שהוא השיב לה גבול ישראל. פי' מה מעלה יש בירבעם שהוא ירבעם שהכה לכך: (ס) ומ"ש והלא ירבעם בן יואש היה עע"ז. פי' כמה"ס שם מקודם בשנת חמש עשרה ירבעם שנת לאמציה בן יואש מלך יהודה מלך ירבעם בן יואש מלך ישראל בשומרון מ"ש שנה ויעש הרע בעיני ה' לא סר מכל חטאת ירבעם בן נבט וגו' הוא השיב לה גבול ישראל וגו': (י) ומ"ש שירבעם בן יואש זכה להשיב גבול ישראל משום שלא קבל לשון הרע על עמוס. מכל כמה' פסחיס פרק ח' אמר רבי יוחנן משום שלא קיבל ירבעם לה"ר על עמוס לפך זכה ליחנות עם מלכי יהודה עיין שם בפרש"י ז"ל: (יא) ומ"ש אמר הקב"ה אע"פ שהדור ועם הדור וכו'. פי' דוקא שהדור שהיה ירבעם בן יואש וגם רבי דורו היו פלם עובדי עפ"ם משום שכי לא היו רשויים שיהיה הקדוש ברוך הוא להשיבם לגבולם רק הקדוש ברוך הוא השיב לוחם לגבולם לפיים שבועת שדין משום ולא דבר ה' למחות לה עם ישראל וגו'. אבל אם אחד מהם משנישפ לא היו עכדו פמידה מלילים הן הדור או רשע הדור אז היו רשויים להשיב לוחם לגבולם. דהא הקב"ה היה מקיים לה כל העולם עם אחד משנישפ עם מופים ומדיקים פדליחה בפרק חלק ות"ל אמר רבי יוחנן משום רשב"י מ"ד ברשעים ממלכה יהויקים וברשעים ממלכה לדקיה זכי עד שהידמה לא הוו מלכים שלא נקם הקב"ה להחזיר לה כל העולם כולו לאחזו וכהו בשביל יהויקים כיון שהחזיר לדוכו בשביל מקדיה דעתו וכן נקם הקב"ה לשפוך לה כל העולם כולו לאחזו וכהו בשביל דוכו של לדקיהו וכיון שהחזיר לדוכו בשביל מקדיה דעתו מי"ם בשריפות בפי' רש"י ז"ל וק"ל: (יב) ומ"ש מכאן אמרו מגלגלין זכות על ידי זכאי. פי' כמו שזכה ירבעם בן יואש שהגלגל על ידו שהשיב גבול ישראל משום שהיה זכאי מדבר זה שלא קיבל לשון הרע על עמוס הנביא. כיולא"ו ילמ"ו בגל"ך ומע"י למ"ו:

סליק הפרק השביעי. תהלה ושבח לאל הרועי:

פרק ח (ה) **במדות** (ב) הללו (ג) שמח הקב"ה כנגד עושה טובה וכועס הוא כנגד עושה רעה. (ד) ומנין לך תדע לך שכן הוא צא ולמד מדרך ארץ כי האדם עד שלא נשא אשה ועד שלא היה לו בנים אז דעתו יפה עליו ואין לו יגון ואנחה בלבו ויש לו קורת רוח בביתו. אבל לאחר שנשא אשה ויש לו בנים אז אין דעתו יפה עליו ויש לו יגון ואנחה בלבו ואין לו קורת רוח בביתו משום שבניו הם מכעיסין אותו תמיד בדרכיהן ובמעשיהן ובמעלליהן הרעים. כמו כן עשו בני אדם לפני הקב"ה למרוד כנגד עיניו כי עד שלא ברא הקב"ה את האדם על הארץ אז היתה דעתו יפה עליו כביכול אבל לאחר שברא בני אדם הכעיסו להקב"ה במעלליהן ובדרכיהן הרעים כבנים שקצרו דעת אביהן בדרכיהן ובמעלליהן הרעים. (ה) אז הבנים כביכול יגון ואנחה בלבבו (ו) ואין לו קורת רוח בכל העולם

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פרק ח (ה) **במדות** וכו'. היתה נכתב פרק זה על הפרקים הקודמים מין צריך ליתור כי הוא מכוחר מעצמו כי שני הפרקים הקודמים מדברים מן המדות של הקב"ה ע"ש וכן זה בפרק

מדבר גם כן מן המדות של הקב"ה כמו שמבאר והולך כולו כל הפרקה פרקים הם פרק אחד רק הוא ענין דיות בין הדבקים להחבור בין פרק לפרק: (ב) ומ"ש במדות הללו. פי' בחותן שני מדות המכריים בשני הפרקים הקודמים מדם מתח מ"ש שהקב"ה קנם טובה עד ד' דורות לעושה טובה כמבר בפרק ז' והמדה השניה מ"ש שהקב"ה קנם רעה עד ד' דורות לעושה רעה כמבר בפרק ו': (ג) ומ"ש במדות הללו שמח הקב"ה וכו'. כי' הקב"ה שמח מאד שיש לך מדם בדרך הטוב כדי שיוכל הקב"ה להטיב לו לפי מעשיו הטובים כי כל חפצו ורצונו של הקב"ה להטיב לכל הברואים לפי שמדתו של הקב"ה הוא להטיב לכל כמו שכתב הקב"ה הא כל העולם וכל אשר בם מרצונו הטוב בלי שום חנם והכרח כלל הם ושלוש חלק ממדת טובו וחסדו כמ"ש עולם חסד יבנה. לכן משמח הקב"ה כנגד עושה טובה במדה זו במה שקנם טובה לעושה טובה עד ד' דורות משום שהוא צריך לעשות מדתו הטוב והחסד והרחמים. ולכן הוא כועס כנגד עושה רעה במדה זו במה שקנם רעה לעושה רע עד ד' דורות משום שצריך לעשות מדתו הטוב וחסד ורחמים לעשות להם רעה והדברים הללו צריכין ביתור מרוב בנסתר ובנגלה והמ"י. אבל לא מוכל לפרש כאן שבעה"כ משמח הקב"ה כנגד עושה טובה וכועס כנגד עושה רעה כמאמר חז"ל בכמה מקומות כי כאן מדבר מן המחמה והכעס שבעה"ז שהוא קנם טובה או רעה עד ד' דורות חלף על כרחך כדפירשתי ודו"ק: (ד) ומ"ש מנין שהקב"ה כועס כנגד עושה רעה לשמח קנם עליו רעה עד ד' דורות בלא כעס. חלף תמיד הוד והדר לפניו ועוז ותפארה במקומו: (ה) ומ"ש במעשיהם הרעים הבנים כביכול יגון ואנחה בלבו. דוגמת האדם שם הכעיסו בניו במעלליהן הרעים פי' כמ"ש בסוף פרשת בראשית וירע ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום ויאמר ה' כי אמחה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו ומחז"ל בב"ר אפיקורס אחד שאל לריב"ק ואמר ליה מן שחם אומרים שהקב"ה רואה מה שעולד אמר ליה הן א"ל והא כתיב ויתעצב אל לבו א"ל עולד לך בן זכר מיתיך א"ל הן א"ל ומה עשית א"ל שמהתי בו ושיחתי את הכל א"ל ולא היית יודע שסופו למות א"ל בשעת הדווחא חדווחא ובשעת אבלא אבלא א"ל כך היה המעשה לפני הקב"ה אף על פי שגלוי לפניו שסופו למות לא ממע מלכרחן בשביל הצדיקים העתידים לעמוד מהם ועי' בפי' רש"י ז"ל בסוף פרשתים וק"ל: (ו) ומ"ש שמין להקב"ה קורת רוח בכל העולם. פי' ולכן כועס הקב"ה כנגד עושה רעה מלבד מה שקנם עליו רעה עד ד' דורות משום שהכעיסו להקב"ה במעשיהם הרעים כמו בניס שמכעיסין את אביהן במעלליהן הרעים ואביהם הוא כועס עליהן כמו שמבאר מקודם בסמוך: (ז) ומ"ש תדע לך שכן הוא כי שלש מאות שנה וכו'. פי' כדי שלא תאמר מלן שמשל הקב"ה לבשר ודם שהוא כועס על הבנים כשעשו מעשים הרעים ומכה אותם כן הקב"ה קנם רעה עד ד' דורות על עושה רעה ונם כועס כנגדם למחת מיתו כועס הקב"ה כנגד עושה רעה רק קונם עליו רעה עד ד' דורות אלא כעס ואין מדת הקב"ה דומה למדת בשר ודם בדבר זה. לכן צריך להוכיח ולהביא ראיה מן שהם שמחתו שמראל וכו' ואמר שם ויהר אף ה' בישראל וימכרם ביד פלשתים וביד בני עמון וירעצו וירוצצו את בני ישראל וגו'. ש"מ אף על פי שנזר הקב"ה רעה על ישראל בשביל מעשיהם הרעים אף"ה הרה אחר על הקב"ה בהם וכעס עליהם אם כן מוכח שפיר שהקב"ה כועס כנגד עושה רעה אף על פי שקנם עליהם רעה דונמת משל בשר ודם הנזכר. ומה תאמר למה לא הביא ראיה מכמה פסוקים שבתורה המכר בהם חרון אף וכבל מקום שמכר שם חרון אף תמצא שם גם כן רומם פורעניות כמאמר חז"ל אם כן נילף משם שהקב"ה קנם רעה על עושה רעה וגם הוא כועס כנגד עושה רעה ולמה הביא ראיה מהא דפסוק שבשם שהקב"ה

העולם. (ז) תדע לך שכן הוא (ח) כי שלש מאות שנה עבדו ישראל

ע"א

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

וי"ל דבכל מקום שמצינו בתורה תרין לית המנא שם רעש גדולה ופורענות תרוך רק רועש קמן ומעט פורענות לפי שעה והעיקר הוא הכעס כדי שיירתו ישראל מלפני הקב"ה כתו לב שהוא מרחה לה עלמו כאלו שוא כתלו כועס עליו ומכה הוא מעט כדי שיירתו מלפניו אבל בחמת אינו כועס עליו ממש רק מרחה לה עלמו כאלו כועס עליו. אבל בזה הפסוק שכתב שופטים שחמצינו שם פורענות גדול ותרוך וגם חמצינו כעס ממש כתו לב הכועס ממש על בנו משום שהכעיסים לה תניו תמיד בשעלייו הרעים לכן מכה הוא בו מכות גדולות ורעות וכן עשו ישראל בימי השופטים שהיו מכעיסין להקב"ה תמיד בשעלייהן הרעים כאחר בתריכות בכל הספר שופטים לכן כעס עליהם הקב"ה כעס ממש והכה הוא בהם מכות גדולות ותרוכות כאחר שם כמה פעמים בתריכות עי"ש. לכן צריך לסביא ראיה דוקא מספר שופטים שהקב"ה קצף רעש על עושה רעה וגם כועס כנגד עושה רעה וכאלו על בניו משום שהכעיסין את תניהן תמיד בשעלייהן כאחר וכדפירשתי לה דוק ותשכח הכל כדברי וק"ל: (ח) ות"ם שלש מאות שנה עבדו ישראל וכו'. פי' לפי דעת בעל סדר עולם ורש"י ז"ל ורד"ק שם יתחזקאל צריך להגיה כאן אחאב שחטאו וכן צריך להגיה לקמן בסמוך בענין שנת החטא שחטאו בימי הבית הראשון כי האמת"ה אחאב שחטאו ישראל בימי השופטים שלש מאות ושמנה בסמוך אחאב ולמטה בסמוך אחאב גם כן שחטאו ישראל בימי הבית הראשון שלש מאות ושבעים שנה סך הכל יחד שם מאות ושבעים שנה ולפי דעת בעל סדר עולם ורש"י ז"ל ורד"ק שם ז"ל סיס סך הכל ביחד ארבע מאות ושלשים שנה. והא לך המשך הפסוקים שבספר יחזקאל פרק ד' פס פי' רש"י ז"ל ורד"ק ז"ל ואתה שכב על צדך השמאלי ושמת את עון בית ישראל עליו מספר הימים אשר תשכב עליו תשא את עונם ואני נתתי לך את שני עונם למספר ימים שלש מאות ושבעים יום ושאת את עון בית ישראל וכלית את אלה ושכבת על צדך הימני שנית ושאת את עון בית יהודה ארבעים יום יום לשנה יום לשנה נתתיו לך. ופי' רש"י ז"ל שלש מאות ושבעים יום שניתו בסדר עולם מלמד שחטאו ישראל שלש מאות ושבעים שנה משכבשו לארון עד שגלו ממנה עשרה הבתים ואתה תונא מהם מפורשים מאתים וארבעים ושלש שנים תשלך ירבעם בן נבט עד שגלה הושע בן אלה ובימי שפום השופטים מאה ואחד עשר שנים והשאר שחומים אלו הם"ן שנים שמנאתי בחשובת רב יוסף רים מחיבתה שחטאו עשרת השבטים מימות יהושע עד שהגלם סנחריב תשומרון לה ואחוב שמנה שנים ביד כושן רשעתים ושמנה עשר שנה ביד עגלון ועשרים שנה ביד סיסרא ושבע שנים ביד מדין ושמנה עשרה שנה ביד בני עמון וארבעים שנה ביד פלשתים הרי קי"ח שנים וארבעים שנה מן מיכה עד שחשבה המרון בימי עלי הכהן הרי קנ"ח שנים. ושוב לה ואחוב לירבעם בן נבט עשרים ואחים שנה נדב בנו שתי שנים בעשא עשרים וארבע שנים אלה בנו שתי שנים עמרי שתים עשרה שנים אחאב עשרים ושתים אחזיה שתי שנים ויהורם אחיו שתים עשרה שנים ויהוא בן נמשי עשרים ושמנה שנים יהואחז שבע עשר שנים יהואש בנו שבע עשר שנים וירבעם בנו אחד וארבעים שנה הרי ס"ן שנה ומנחם בן גדי עשר שנים פקחיה בנו שתי שנים ופקח בן רמליהו עשרים שנה והושע בן אלה תשע שנים הרי קנ"ח שנים ושנה אחרונה לשושע הוא מן שמנין לפי שבשנה תשיעי להושע נלכדה שומרון ולה היה חשבון המלכות להושע אלא שנה אחת שנה שנים הרי ס"ן שנים וארבעים שנה חשלו מלכי יהודה אחר גלות שומרון עד שנחמרה פרשה זו ליחזקאל ושכבת על צדך הימני ושאת עון בית יהודה ארבעים יום יום לשנה. אלמא שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים עד שחרבה ירושלים ארבעים שנה עשרים ושתים שנה על משה משום שכתוב בו ככל אשר עשה אחאב אחאב תלך עשרים ושתים שנה ואתון שתי שנים ויהויקים אחיו עשרה שנה וגבוחה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לגלותו הרי ארבעים שנה כך כלם ד' מאות ושלשים שנה עכ"ל רש"י ז"ל. ורד"ק ז"ל יש לו חשבון קלה בדרך אחר ז"ל ושני שנים היו ג' מאות ושבעים שנה וכיוצא מלאתו בפי' כי בימי השעבוד אשר בין שופט לשופט היו שנים הרבה בעיני ה' היו משועבדים לעובדי כוכבים בימי יהושע בן נון עד שמשון חמנה שחשבון אחד ואחד עשר שנה (כאחר לעיל בחשבון של רש"י ז"ל) ובימי מלכי ישראל שעשו הרע בעיני ה' והיו בשעבוד מלכי העובדי כוכבים חמנה שחשבון מיבצם עד הושע מאחים ואחד עשרים שנה (כאחר לעיל בחשבון של רש"י ז"ל) הרי שלש מאות ושבעים ושחים. חסרו שלשים ושמנה שנה הוסיף בהם עשרים של שמשון שהיו מושלים בהם פלשתים לפי שהיו עושים את הרע בעיני ה' כמו שנאמר הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים כי אף על פי שהושיעה שמשון לא היתה חשועה שלימה לפי שלא היה לבם שלם עם ה' להסרו עדיין שנאמר עשרה שנה הלו שנאמר שנה היו בין ימי שמנר שלא נחפרסו שלא היתה חשועתו הלא חשועה וכן כחיב בימי שמנר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות. וכן ימים שבין שמשון לשאלי היו מושלים גם כן שנאמר בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה כי אז נעשה פשלו של מיכה כמו שפירשתי שתקומו. וארבעים שנה שחטאו מלכי יהודה כי אחרי מות חזקיה החלו לעשות הרע בעיני ה' ואף על פי שלחזי אינה רשע כל עזרה עדיין נזירה בחרבן יבזלים עד שנאמר עליו הנני מביא רעה על ירושלים וגו' והוא מנשה מלך חמשים וחמש שנה ועמד

כרשנו

ברשעו עשרים ושתים שנה ואחר כך עשה תשובה כדברי בעל הדרש משום שנאמר אלל מנשה ויעתר אליו
כאשר עשה אחאב ואחאב מלך עשרים ושתים שנה וזה הדרש רמוז כמו שכתבנו הטעם בספר מלכים .
ולפי הפירוש הזה נחשב עשרים ושתים שנה למנשה ועשרה שנה ממלכות יהויקים ולדקיהו ואף על פי
שמלכו בין שניהם עשרים ושתים שנה לא נחשבו המרבע שנים המחרמו' לנדקיהו משום שהית' הארץ מרבה.ולפי דעתי
כי המרבעים שנה נחשבים כולם למנשה כי בעונותיו מרבה הארץ כי לולא כובד עוונותיו היה השלל קולם
לעונת הבתים מחריו ולנדקיהו וליהויקים תלה בחפתא מנשה כמ"ש ביהויקים על פי ה' היתה ביהודה להסיר
מעל פניו בחפתא מנשה ולא תבה ה' לסלוח וכן נאמר בנדקיהו כי על אף ה' היתה בירושלים וביהודה עד
השליכו אותם מעל פניו . והרבעים שנה היה מנשה ברשעתו והיה בתשובה ממש עשרים שנה עכ"ל הרד"ק ז"ל .
אבל בחמת אחד"ם יש לו דרך אחר ואין אנו צריכין להגיה שום דבר כזה שספר חד"ם כי הוא סבר מימות
יהושע מלכים עד בנין הבית היו ישראל עבדו עכו"ם אלם מאות שנה ובזמן בנין הבית עבדו ג"כ עכו"ם אלם
מאות ותשעים שנה וע"פ דעת החד"ם נריך אני לפרש הפסוקים שכספר יחזקאל בדרך אחר לא כדעת בעל
סדר עולם ז"ל ולא כדעת רש"י ז"ל בגירוף דעת שתשובה רב יוסף ריש מסיבתא ז"ל שהביא ולא כדעת הרד"ק
ז"ל . ובזה יהיה מסולק התמיהה הגדולה והחזקה שעומת שמתהו כל גדולי עולם ובדחשם הרד"ק ז"ל על
מה שמפרש התרגום יונתן על הפסוק ואני נחתי לך את אני עושה למספר ימים אלם מאות ותשעים יום וגו'
ואנא יהבית על חד תרין בחוביהון . לפי שדרש אלת אני עושה אלגין פי שנים עשר וכן פרש"י ז"ל ע"ם למשמע
אלא עבדו ישראל ע"ה משעבדו לארץ עד שגלו ממ' עשרת השבטים רק מאה ותשעים ושתי שנים שהוא
ההפי מן אלם מאות ותשעים כדי שיהיה ז"ן שנים פי שנים נגד אני עושה . ודבר זה הוא התוה עד מאוד
שהרי מן' ירבעם בן נבט לבד חמלת מאתים ותרבעים שנה עד שגלו עשרת השבטים הן לפי השבון רב יוסף
ר"ם ז"ל שהביאו רש"י ז"ל והן לפי דעת הרד"ק ז"ל . ועוד יש לתמוה תמיהה גדולה על רש"י ז"ל ורד"ק
ז"ל ובדחשם בעל סדר עולם ז"ל וכי יסבול יחזקאל הגביא לעבר גדול על מה שחטאו ישראל קודם שנשנה בית
שמקדש ולא בימי שמואל הגביא ובימי שאול ובימי דוד לא היה שום שמן עכו"ס בישראל שהרי בימי שמואל
עשו ישראל תשובה שלימה על כל עוונותיהם הרשעים ושהרו עלמם מעכו"ס בכל לבם כמש"ה (שמואל ז ג)
ויהי מיום שבת הארון בקריית יערים ויהיו הימים ויהיו עשרים שנה וינהו כל בית ישראל אחרי ה' (פרש"י
ז"ל על יד שמואל שהיו מחזר מעיר לעיר ומוכיחן וכו') ויאמר שמואל אל כל בית ישראל לאמר אם בכל
לבבכם אתם שבים אל ה' הסירו את אלהי הנכר מתוככם והעשתרות והכינו לבבכם אל ה' ועבדוהו לבדו ויצל
אתכם מיד פלשתים ויסירו בני ישראל את הבעלים ואת העשתרות ויעבדו את ה' לבדו וגו' ויקבצו השמפתה
וישאבו מים וישפכו לפני ה' ויצומו ביום ההוא ויאמרו שם חטאנו לה' וגו' ותרגם יונתן ושפיכו לבהון
בחיובתא כמיא קדם ה' וכתי"ל ע"ש . ונוב לא היה בישראל שום נדעד עכו"ס עד לעת זקנת שלמה שהיו
נשיו הסו את לבבו אלא מיתה לנשיו שלא יעבדו עכו"ס כמפורש בספר מלכים א' ע"ש וכמז"ל . ובפרט בשבשה
שלמה את בית המקדש אז ממהל לישראל כל עוונות הרשעים רק מכאן ואלתה יחשוב להם לעון שם יחטאו
כמפורש בגריעות שם בשפוקים ובדרז"ל לא דוק ותשכח . שם כן מיך יעלה על הדעת שנריך יחזקאל הגביא
לסבול עוונות היתנים מה שחטאו קודם בנין הבית על מה שכבר עשו ישראל התשובה שלימה על עוונם ובבר
ממהל להם עוונם והיה זמן רב בינתים שלא חטאו כלל בעכו"ם לאפוקי מש"ך מזמן ירבעם בן נבט לא פסקו
מלחטוא בעכו"ם עד אותו הזמן שנאמר ליחזקאל לסבול עון ישראל בשביבתו על נדדיו שחט"פ שקנא בישראל
לא עבדו מ"ם בין אותן הזמנים מכל מקום לא פסקו שאר בני ישראל מלעבוד עכו"ם לכן שפיר הבל יחזקאל
מספר שנים של אותן זמנים שחטאו ישראל . אבל לפי דעת החד"ם אחת אבל שפיר ויחת הכל ומסולקה כל
התמיהות הללו המזכירים כי בחמת מה שחטאו ישראל קודם בנין הבית לא סבל יחזקאל עונם מן הטעמים
שפרשתי אבל מה שסבל יחזקאל ז"ן ימים כנגד ז"ן שנים שחטאו ישראל בזמן שבית המקדש היה קיים לבד כמו
שכתב החד"ם לקמן בסמוך בהמי פרקא כי הבית המקדש היה קיים ח"י שנה ועשרים שנה לא השלו כמו
שמפרשו לקמן בם"ד ומשאר ז"ן שנים שחטאו עד חרבן הבית והיה נריך יחזקאל לסבול ז"ן ימים כנגד ז"ן
שנים שני עונם ואע"פ שעשאו זמן שנאמר ליחזקאל לשכב על נדדיו על עון ישראל מדיין לא נשלם הז"ן שנים
הללו אפ"ה היה נריך לסבול על מה שיחטאו להבא עד חרבן הבית לכפר עונם כדי להקל הפורעניות שעליהם
כמו שפירש רש"י ז"ל שם בפסוק הקודם ע"ש . ועוד רמיה שהיה נריך יחזקאל לסבול על מה שיחטאו ישראל
להבא לשאר שנאמר לו לשכב על נדדיו ועל עון ישראל עד חרבן הבית דהא נאמר לו אח"כ לשכב על נד הימני
תרבעים יום כנגד תרבעים שנה שחטאו מלכי יהודה ומלכי יהודה חטאו עד חרבן הבית הגם שפרש"י ז"ל
שהנשוא זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לנדקיהו ומ שנשלם תרבעים שנה אחר גלות סגאהב מ"מ לא חטאו
לנדקיהו כל ימי מלכותו . כמש"ה (ירמיהו לד) שכרת המלך לנדקיהו בריה את כל העם אשר בירושלים לקרא
להם דרור לשלח איש את עבדו וגו' וישמעו כל השרים וכל העם אשר בתו בברית וגו' וישמעו וישלחו וגו'
ע"ש בתריכות . ואחר כך בשנה השביעית למלכו חזרו ועברו על הברית כאשר שם בתריכות הפסוקים וכדאמינו
בסדר עולם ע"ש בפרש"י ז"ל. ס"ל נריך להשלים מ' שנה של חטאו של מלכי יהודה עד חרבן ירושלים . וכן
תמצא אלמון של בעל סדר עולם ז"ל ושמאת שם שון בית יהודה תרבעים יום מלמד שחטאו מלכי יהודה

משגלו עשרת השבטים עד שהרכה ירושלים מרבעים שנה ע"ל. ס"מ שכבל יחזקאל המת מלכי ישראל והמת מלכי יהודה עד חרבן ירושלים ממש על עבר והבא כדפרשתי. והשתא קשיא ושלא שכבל יחזקאל לשני שם שביבחו שניים על לד הימני מרבעים יום בחנם כי מאחר שהשבב ברחשונה על לד השמאל ס"ן ימים כנגד כל שנות החטא שהטאו ישראל מבני הבית עד חרבנו. הלא היה שכל בבלל הן מה שחטאו מלכי ישראל הן מה שחטאו חלכי יהודה עד חרבן בית המקדש כי ת"י שניס עמד הבית. ועשריס שנה לא חטאו ושאר ס"ן שניס חתאו כדפריטים ס"ל למה צריך לשכב עוד פעם שניה על לד הימין תרבעים שנה כנגד מה שחטאו מלכי יהודה לבדם בשרע לאחר שגלו עשרת השבטים ופסקו מלכי ישראל. ומאחר שאותן תרבעים שניס שכבב פעם שניה על לד הימין שם כשל כאלו שכב בחנם אותן מ' יום על לד הימין לכן אתת שפיר מה שתרגם פס קדוש שתרגוס יונתן ואתת יהיב לך על חד תרין כתוביהון ר"ל שכבל יחזקאל כשל כנגד שנות עון ישראל. והשתא משולקת ההמיהה הגדולה מה שחטאו כל גדולי עולם וברחשם הרד"ק ז"ל על הת"י היכן מציא לפי חשבון השניס שחטאו ישראל שיהיה ס"ל שניס משפר כשול של שנות עון ישראל כאחר למעלה אבל החשבון שלאו אתת שפיר כדפרשתי. ופ"ת וכי עביד הקב"ה דינא בלא דינא חס ושלוס שיהא יחזקאל סובל לשר כשל של שנות עון ישראל וי"ל כי בודאי אין הקב"ה עביד דינא בלא דינא אלא ס"פ דין אתת ואתונס היס לריך לסבול כל כך לשר עוד תרבעים פעם שניה על לד הימין. כי מאחר שאתלקו שבטי ישראל לשני תלקים כי עשרת השבטים הס בגד שמאל ושבט יהודה ובנימין הס בגד ימין כדפרש"י ז"ל שם ס"ם ואחר שגלו עשרת השבטים שם מלכי ישראל ע"י סאחרב הלך את"כ וכרמיהו הנביא והחזיר לה כל עשרת השבטים אחת מלכי יהודה כמז"ל בפ"ק דמגילה שפלך ירמיהו להחזיר עשרת השבטים ויתפיהו מלך עליהס לכן אלא יתפיהו בחותו פעם של חולדה הנביאה שהיא אתפלל עליו על מה שאמרו ס"ת בלשפה וכתוב בה יולך ה' אותך ואת מלכך וגו' ולא שלא אל ירמיהו משום שירמיהו לא היה שם שהלך להחזיר עשרת השבטים ולמדו שם ממקרא שנא' כי המוכר לא הממכר לא יסוב אשפר היובל בשל וכו' ע"ש בתריכות ובפרש"י ז"ל שם ויוטעם לך. לכן מאחר שחטאו עשרת השבטים בגד שמאל ס"ן שניס עד חרבן הבית כדפרשתי לעיל לכן היה לריך יחזקאל לשכב על לד שמאל ס"ן ימים כנגד חטא עשרת השבטים ואחר כך לריך לשכב תרבעים יום על לד הימין כנגד מה שחטאו יהודה ובנימין בגד הימין עד חרבן הבית כדפרשתי. והשתא מיושב הכל שפיר כהוגן וכניס דברי הת"י ומשולקות כל החמיהות והקושיות המזכירים למעלה ודוק היטב וחזר הדבריס פעמיס ושלא ויוטעם לך. וע"ל למה לריך יחזקאל לסבול כשל שנות עון ישראל תרבעים יום החחרונים כנגד למעלה לפי שבחרבעים שנה החחרונים נגברו החטחים מאד מאד עד למעלה למעלה. לפי שחטאו והוסיפו חטא שבט יהודה ובנימין על חטא עשרת השבטים והיה נגזר על ישראל להשמיד ולהרוג ולאבד שלא יהא נשאר שריד ופליט מישראל חס ושלוס והיה לריך יחזקאל לסבול לשר כשל עוד תרבעים יום על לד הימין כנגד אותן תרבעים שנה החחרונים שנגברו החטחים כדי לחשל השורעניות מישראל שיהיה מהם שריד ופליט כמו שפרש"י ז"ל ע"ש. ושית דוגמת כשל קושי השעבוד במלריס שסבלו ישראל משעלד מליס כדי לחשל מעליהס תריסה הגלות תרבע מחות שנה ברד"ו שנה כמז"ל וק"ל. ומשתא אתה אל הביאור למ"ש שעבדו ישראל עכו"ס בימי שפום השופטים שלש מחות שנה ר"ל מן מחרי מות יהושע בן נון עד שמול המלך שבכל אותו הזמן היו ישראל סולכין ומתנהגים ע"י שופטים כמפורש בתריכות בספר שופטים ובהתחלת ספר שמואל כי גם עלי הכהן ושמואל הנביא היו שופטים לישראל כמפורש שם ע"ש. והא לך החשבון שלש מחות שניס הללו שחטאו ישראל בימי שפום השופטים כי ס"ש שנה היס מיציאת מלריס עד שהתחיל שלמה לבנות אח בית המקדש כמש"ה (במלכים ו ו) ויהי בשמונים שנה ותרבע מחות שנה לצאת בני ישראל מארץ מלריס וגו' ויבן הבית לה' וגו' לא מהס תרבעים שנה שהיו ישראל במדבר ועשריס ושמונה שנה שפרשם יהושע אח ישראל כשופר בספר סדר עולם ובספר יוחסין של מהר"ר אברהס זכות וכן היא דעת רש"י ז"ל הרי שניס ושמוס שניס ושבעה עשר שניס שהתריכו ימי הזקנים לאחרי מות יהושע כדעת בעל סדר עולם הרי שמונים ואחת שניס שלא עבדו ישראל עכו"ס בתוחו זמן כמש"ה בפוף ספר יהושע ובספר שופטים כ' ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע אשר ראו את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה ליסראל וגו' ויקס דור אחר אחריהס אשר לא ידעו את ה' וגס את המעשה אשר עשה ליסראל ויעשו בני ישראל את הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים וגו' ומ' שנה שנשבע עלי הכהן כמפורש בשמואל ג' ד' שבחוחו זמן לא מלינו שעבדו ישראל עכו"ס והטעם כי בחותו הזמן היה מלקט שניה מדריך את ישראל לעבודה הקב"ה ונסע מעיר לעיר והוכיח את ישראל כמז"ל על הפסוק ברים שמואל ועלה האיש ההוא מימים ימימה להשתחות ולזבוח לה' לצבאות ע"ש בספרי" ז"ל הרי לך מהס ועשריס ואחת שניס ואחר עשר שניס שנשבע שמואל בלירוף שנות שאול כמז"ל בשבכת תמורה ובשאר מקומות ע"ש ותרבעים שנה שמלך דוד שלא עבדו ישראל עכו"ס בחותן הזמנים כתפורש בכתוב וברז"ל לא דוק והשתא תרי לך מאה ושבעים ושש שניס שלא עבדו ישראל עכו"ס מן הת"פ שניס האחרים למעלה ועוד תרבע שניס שלא עבדו ישראל עכו"ס בתחלת ימי יפתח הגלעדי כמש"ה (בשופטים י) ויסירו את אלהי הנכר מקרבם ויעבדו את ה' ותקלר נפשו בעמל ישראל משום שבחותו פעם עשו תשובה שלמה כמו שמצאר למעה בשמו תרי לך שאף ושמונים שנה שלא עבדו ישראל עכו"ס מן הת"פ שניס האחרים למעלה ס"ל שאחר מסס שלש מאות שניס

ע"א בימי שפוט השופטים (ט) עד שמסר הקב"ה את ישראל בידי כושן רשעתים ובידי יבין מלך חצור וכן בידי שאר עובדי כוכבים וכשחזרו ישראל ועשו תשובה מיד חזר הקב"ה וגאל את ישראל מידיהן. וכן עבדו ישראל עכו"ם (י) בין בארץ ישראל בין בחוצה לארץ (יא) וכן מדור לדור היו מוסיפין לחטוא בעכו"ם עד שמסר הקב"ה את ישראל בידי העובדי כוכבים שנא' (שופטים י) ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות ואת אלהי ארם ואת אלהי צידון ואת אלהי מואב

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

שעבדו ישראל עכו"ס בימי שפוט השופטים מע"פ שהשופטים היו מוכיחין את ישראל לא היו שומעים אליו כמ"ה (בשופטים ב) ונם על שופטיהם לא שמעו כי זנו אחרי אלהים אחרים וישתחוו להם וגו' ומ"ל אין שופט לשופט שהיה חיש היסר בעיניו יעשה והריעו יותר מדמי כתשורם בתריכות בכל הספר שופטים ע"ש. ושתחת נכוחיה דברי החד"א מאד מאד וגם בכוחם של בעל סדר עולם ופרש"י ז"ל עם דברי ר"י ריש מחיבתא ז"ל והרד"ק ז"ל במקומם מומח כי אלו ואלו הם דברי אלהים חיים וכל אחד ואחד ים לו דרך מיוחד בפני עלמו ואר אחר אחד ואר אחר אחד ולא פליגי והמעיין ייסב הא כל אחד ואחד על מקומם בשלום ודו"ק: (ם) ומ"ש שעבדו ישראל עכו"ס בימי שפוט השופטים ע"ד שמסר הקב"ה וכו'. פי' כל הדברים הללו מפורשים היטב בתריכות בכל ספר שופטים בסדר מעשה זה ע"ש: (י) ומ"ש וכן עבדו ישראל עכו"ם בין בא"י בין בח"ל. פי' בארץ ישראל אלו הן עשרת השבטים היושבים מעבר הירדן והלאה ובחוצה לארץ אלו הן בני גד ובני ראובן וחצי שבט מנשה היושבים בארץ עמון ומואב כמפורש בחורה וביהושע: (יא) ומ"ש וכן מדור לדור היו מוסיפין לחטוא עד שמסר הקב"ה את ישראל ביד העכו"ס שנא' ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע וגו'. ומ"ת למה הביא ראיה דוקא מזה הפסוק שהיו ישראל מוסיפין לחטוא מדור לדור עד שחרה אף ה' בהם ומסרם ביד העכו"ם. והלא מצינו כמה וכמה פעמים מקודם בספר שופטים וכן מלאחריו שהיו ישראל מוסיפין לחטוא מדור לדור עד שחרה אף ה' בהם ומסרם ביד העכו"ם עד ודוק ותשכח. ומ"כ ה"ל להביא ראיה מן הפסוקים המוקדמים בספר שופטים או מן הפסוקים המאוחרים. וי"ל מה הדקדק בכל ספר שופטים לא תמצא כתוב יחד אלו שני דברים יחד שהוסיפו לחטוא מדור לדור ומיד שחרה אף ה' בהם כי בכל מקום שתמצא כתוב ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' לא תמצא כתוב שם ויחר אף ה' בהם. רק כאשר שם שמסר הקב"ה את ישראל ביד אחד מן העכו"ם אבל לא אמר שם שוב חרון אף ה' ובכל מקום שתמצא כתוב ויחר אף ה' לא תמצא כתוב שם ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' רק כתוב שם שחם ויעשו בני ישראל רע בעיני ה' ולא אמר שם מלת ויוסיפו. אבל כאן בפסוק זה תמצא אלו שני דברים יחד שהוסיפו לחטוא מדור לדור וגם שחרה אף ה' בהם עד שמסרם ביד האומות. לכן הוא מביא ראיה דוקא מזה הפסוק כדי ללמוד ממנו שני דברים הללו מה שהוסיפו ישראל לחטוא מדור לדור ומיד שבשם הקב"ה כנגד עושה רעה וחמ"כ קשם עליהם רעה ומסרם ביד האומות כדי להביא ראיה מזה הפסוק על המשל הנזכר בתוך מקודם לבניס המבעיסין את מלכיהן במעלליהן שרעים וכו' כדפרשמי למעלה וק"ל. ומ"ל לכך הביא ראיה דוקא מפסוק זה משום דכתיב שם נביא אח"כ והקלר נפשו בעמל ישראל כדי ללמוד מיניה אח"כ שאין הקב"ה יכול לסבול צרות ישראל כשעבד האומה עליהם כמו שמצאר והולך כי בכל אשר המקומות שעקרו ישראל אל ה' והקב"ה קופיע להם מיד הנויס ע"י השופטים לא מצינו שעשו תשובה שלמה שהשליכו מידם ע"א כתו במקום הזה שהשליכו מידם ע"א ועבדו להקב"ה בלב שלם. כמ"ש שם ויסירו את אלהי הנכר מקרבם ויעבדו את ה' לכן כתיב מיד זה הפסוק בסיפא והקלר נפשו בעמל ישראל מה שלא כתוב כך בכל אשר המקומות לכן הביא ראיה דוקא מזה הפסוק וק"ל. ועי"ל לכך הביא ראיה דוקא מן הפסוק הזה משום שמבקש להביא ראיה ממנו שעבדו ישראל ע"א בין בארץ ישראל שהם עשרת השבטים ובין בח"ל שהם בני גד ובני ראובן וחצי שבט מנשה לכן מסר הקב"ה את כל י"ב שבטים בידי האומות בין בא"י ובין בח"ל וזה הדבר לא מצאר בכל ספר שופטים שעבדו ישראל ע"א בין בא"י בין בח"ל והקב"ה מסר את כל י"ב שבטים בידי עכו"ם בין בא"י בין בח"ל רק במקום הזה חמצא כך כמ"ש ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות ואת אלהי ארם ואת אלהי צידון ואת אלהי פלשתים וגו' שכל אלו האומות הם בח"ל. וישראל שבח"ל שהם ב"ג וב"ש וחצי שבט מנשה שעבדו אומן ע"א שבח"ל שהם בני ראובן ובני גד וחצי שבט מנשה שבח"ל ביד אומן האומות שבח"ל כמ"ש שם מיכף מיד את"כ ויחר אף ה' בישראל וימכרם ביד פלשתים וביד בני עמון (שהם העכו"ם שבהון לארץ בעבר הירדן) וירעצו וירוצצו את בני ישראל בשנה ההיא שנה עשרה שנה את כל בני ישראל אשר בעבר הירדן בארץ האמורי אשר בגלעד (שמות ח"ל). ומ"כ בתיב ויעברו בני עמון את הירדן להלחם גם ביהודה ובבנימין ובבית אפרים ותצר לישראל מאד וגו'. סדי

מואב ואת אלהי בני עמון ואת אלהי פלשתים ויעזבו את ה' ולא עבדוהו ויחר אף ה' בישראל וימכרם ביד פלשתים וביד בני עמון וירעצו וירוצצו את בני ישראל וגו'. ובשחזרו ועשו תשובה מיד חזר הקב"ה וקיבל את תשובתם וגאל את ישראל מידי אותן העובדי כוכבים שהיו מסורין בידיהן משום שאין הקב"ה יובל לסבול צרת ישראל אם עשו תשובה. (יב) ואלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו שנא' (שם) ויזעקו בני ישראל אל ה' לאמר חטאנו לך וכי עזבנו את אלהינו ונעבוד את הבעלים וגו' ויסירו את אלהי הנכר מקרבם ויעבדו את ה' ותקצר נפשו בעמל ישראל. ובן ניאצו והכעיסו ישראל את בוראם ועבדו עובדי כוכבים שלש מאות ותשעים שנה בימי הבית הראשון. ומנין לך תדע לך שכן הוא שהרי בודאי (יג) ארבע מאות ועשר שנים ישבו ישראל בבית הראשון (יד) צא מהן עשרים שנה שלא עבדו מלכי יהודה וישראל עובדי כוכבים נשתיירו מהן שלש מאות ותשעים שנה שעבדו מלכי ישראל ומלכי יהודה ע"א. וכל נביא ונביא שהיה מדבר עם ישראל והיה מוכיח אותן שיחזרו בתשובה (טו) לא היו רוצין בטובתו של הנביא אלא היו אומרים לו אי איפשי בנבואתך ואין אנו רוצין בנבואתך. ומנין לך תדע לך שכן הוא שהרי

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

לך שמסר הקב"ה גם את ישראל הדביק בג"י בידי העכו"ם משום שעבדו עכו"ם בארץ ישראל. וע"ם בתריכות ובפרש"י ז"ל ויוסיף לך. וכל המלמד פירושים הללו הם כניס ומחייס כולם נדקו יהדיו ודוק היטב: (יב) ומ"ם ואלמלא מקרא כתוב ג"ת לאמרו. פי' שמי מפשר לאמרו שמין הקב"ה יוכל לסבול צרת ישראל כשעשו תשובה משום שזהו מדת בשר ודם שמיגו יוכל לסבול צרה ונשר על בניו. ומש בא משום נשר ונרה לבניס מיד קלרים נפש מכיסס מכל מאחר שהקב"ה חוסב את ישראל עד שנקרחים בניס למקום. ונהג בהם הקב"ה כמדת בשר ודם ומרחם על ישראל מיד שם עשו השובה כרחם אב על בניס תע"ם שהבניס היו מכעיסין מהחלה את מביסס במעלליהן הרעיס שנא' ויזעקו בני ישראל וגו' והקלר נפשו בעמל ישראל ופרש"י ז"ל שם כביכול לא היה רחב המקום לסבול ולכלום הלרה שהיה לו בעמל ישראל עכ"ל: (יג) ומ"ם ת"י שניס יעבו ישראל בניס רשעון. פי' כי כן נמלא במז"ל במקומות הרבה מין מספר והחשבון ידוע כי כן ממלא בספר מלכיס שם מחשוב שנות מלכי ישראל ויהודה דוק והשכח: (יד) ומ"ם לא מהן עשריס שנה וכו'. פי' שהרי שלמה מלך על כל ישראל מ' שנה כמפורש בספר מלכיס ע"ם. וכתיב במלכיס ס' ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהיס אחריס ולא היה לבבו שלם עם ה' אלהיו כלבב דוד אביו וילך שלמה אחרי עשתרת אלהי צידונים ואחרי מלכם שקוץ עמונים ויעש שלמה הרע בעיני ה' וגו' אז יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב ולמולך שקוץ בני עמון וכן עשה לכל נשיו המברות מקטירות ומזבחות לאלהיהן וגו' ע"ם. ואע"פ שמז"ל בסנהדרין שבת כל המומר שלמה חטא אינו אלא טועה. מכל מקום היו נשיו עובדו עכו"ם וכיון שלא מיחה בידיהן מעלה הכתוב כאלו הוא עלמו עבד עע"ז לפי שכל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה הוא נחשב כאותו העון כמז"ל ומאחר שמלינו שמלר הפסוק רק לעת זקנה שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהיס אחריס. ת"כ בזמני קבל התד"ת מאליהו ז"ל דרק שלם שניס קודם שמת שלמה היו נשיו הטו את לבבו אחרי אלהיס אחריס ושלמה לא מלך אחר שנשמש הבית המקדש רק עשריס ושלש שניס כי שבע שניס מלך שלמה קודם שנגמר מלאכת בית המקדש שהרי שבע שניס עסקו בבנין בית המקדש כמפורש בספר מלכיס ע"ם. הרי לך שבע שניס שמלך שלמה קודם שנגמר בנין הבית ועשריס שנה שלה חטא שלמה לאחר בנין הבית ושלש שניס שחשב קודם מומו הרי לך מרכעיס [ל"ע] שנה שמלך שלמה ומן מומו ואילך חטא שלמה לא פסקה עכו"ם מישראל ע"י מגלי יבבתם בן נבט עד חרבן הבית כמפורש בתריכות בכל ספר מלכיס ע"ם. ומאחר שהבית הרחשון עמד מ"י שניס ועשריס שנה לאחר שנגמר הבית לא חטא שלמה בעכו"ם כדאמרן אבל לאחר עשריס שנה לבנין הבית חטאו נשי שלמה בעכו"ם ואחזן והלאה לא פסקה עכו"ם מישראל עד שנחרב הב"ה ג"ת שהיה ישראל בעכו"ם ביתי מיון הבית הרחשון שלש מאות ושבעים שנה. ולכך אמר הקב"ה לנביא יחזקאל לשכב על לד אחד שלש מאות ושבעים יום לשחת עון ישראל שחטאו ג"ן שניס בעכו"ם כדפרשתי למעלה בתריכות ודוק כי אמת ויציב ונכון הוא. וברוך המוען למדם דעת ומלמד לאדם בינה שחנני והביאני הדבר הזה וכן יהנני ויביאני את כל אחבי התורה הקדושה אב"ן: (טו) ומ"ם לא היו רוצין בטובתו של הנביא. פי' שת"ל אין אנו מבקשין

שהרי (טז) אחאב מלך ישראל שאל את אליהו התשבי וא"ל כתוב בתורתך (דברים יח) השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה וגו' ואנו עובדים ע"א ואין הגשמים נעצרים. אלא בא וראה כמה טובות באו לידי שנא' (מלכים ג יז) ואחאב בן עמרי מלך על ישראל וגו'. ויעש הרע בעיני ה' מכל אשר לפניו וגו'. ויקם מזבח לבעל וגו'. בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו באבירם בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה כדבר ה' אשר דבר ביד יהושע בן נון. מיד נתמלא אליהו חמה גדולה על אחאב ואמר לו לאחאב ריקה (יז) מאסת את מי שברא את כל העולם כולו לכבודו (יז) ואת מי שנתן את התורה לכבודו. (יח) חייך שאין אני דן אותך אלא מתוך דבריך שנ' (שם) (יט) ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי. מיד נטל אליהו מפתח של מטר והלך לו והיה רעב גדול (כ) עד שאמר לו הקב"ה לאליהו לך הראה אל אחאב ואתנה מטר. ולא עוד (כא) אלא עמד הקב"ה ודחפו לאליהו למקום שבקשו אבותיהם של ישראל רחמים על בניהם שנא' (שם יט) וישכב ויישן תחת רותם אחד והנה זה מלאך נוגע בו ויאמר לו קום אכול ויבט והנה מראשותיו עוגת רצפים וצפחת מים ויאכל וישת וישכב וישב מלאך ה' שנית ויגע בו ויאמר קום אכול כי רב ממך הדרך ויקם ויאכל וישתה וילך בכח האכילה ההוא ארבעים יום וארבעים לילה עד הר האלהים חורב ויבא שם אל

המערה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מובחך להחזיר לנו למובך כמו שהיה חפץ לעובדיו: (טז) ומ"ם מחתך שהל לאליהו ומ"ל כהיב בתורה השמרו לכם וכו' עד שנטל אליהו מפתח של מטר והלך לו כו'. לפי שנוסח המאמר הזה הוא מקום מחוד מוכח רז"ל שהזכירו מה המאמר הזה בפרק חלק ולפי הנוסחת הזאת הוא קשה להבין. על כן הניח לפניך הנוסח של רז"ל בפרק חלק וממנה תבין הנוסחת שבכאן וז"ל. ויצבע יהושע בעת הסיח לאמר מרוב הפים לפני ה' לשבר יקוש וגם מה העיר הזאת מה יריחו בכורו יסדנה ובצעירו יציב דלתיה. ממשמע שנא' העיר הזאת מיכי יודע שהיא יריחו אלא יריחו אלא מ"ל יריחו אלא לא יריחו על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו לכתיב בימיו בנה חיאל בית האלי מה יריחו בנה בכורו יסדה ובצעירו הציב דלתיה וכו' מלמד שהיה מקבר ומוכך מכניסים עד שנוב. אחאב שובניסים הוא שהוא חיסו ואליהו למשאל כי ממיח פרס"י ז"ע להם שבל להיאל בית האלי על מיתת בניו. (כי בתוחיות ח"ע כ"ח ומלכ"ם שם"ח תוחיות אב"ל) יהויב וקאמר דילמא כי לא יסובא הכי ליה לא יריחו ע"ש עיר אחרת ולא עיר אחרת ע"ש יריחו ח"ל אחאב השתא לוסבא דמשה לא קא מקיימי דכתיב ושרתם ועבדתם אלהים אחרים וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר וגו' והכתוב נבואה מוקים ליה ע"ח על כל חלם וחלם ולא שביקה ליה מערא למיזל ולמשבד להם ולוומתא דיהושע מתקיימים מיד ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד חי ה' אלהי ישראל אם יהיה טל ומטר וגו' בפי רחמי והבו ליה לקליד' דמטרא וקם ואזיל וכו' ע"ש בפרש"י ז"ל וק"ל: (טז) ומ"ם שאמר אליהו אחאב-מאחאב מה מי שברא את כל העולם לכבודו. פי' לעבוד להקב"ה לבדו ולא לעבוד עבו"ם כמ"ש כל הקורא בשמי לכבודי ברחתיו יצרתיו אף עשיתיו: (יז) ומ"ם ומאסת את מי שנתן את התורה לכבודו. פי' שאתה בא שלא לעבוד ע"א והוא מלעיג על מה שכתוב בה ושרתם ועבדתם אלהים אחרים וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר וגו' כאומר לעיל וכן הוא מלעיג על דברי משה רבינו שקיבל את התורה כאזכר למעלה: (יח) ומ"ם שאמר אליהו לאחאב חייך שאין אני דן אותך אלא מתוך דבריך. פי' מתוך דבריך שדברת ואתרת על מודות שהגשמים יורדים ע"י שאתה עובד עבודה אלילים ומחבל את ובעוט דברי משה רבינו שכתב בתורה אלא יהיה מטר אם יקראל יעבדו ע"א לכן גם אני דן אותך בענין מטר ואני מעצר שתך את הגשמים כמו שאתה ואותך: (יט) ומ"ם שנא' ויאמר אליהו חי ה' אם יהיה טל וגו'. פי' שכך כתיב אם מיד אחר שעשה אילו בית האלי ע"ח אע"י שעשה אילו כאזכר למעלה נשבע אליהו כך: (כ) ומ"ם והיה

המערה וילן שם והנה דבר ה' אליו ויאמר לו מה לך פה אליהו (ילקוט לג ע"ג) ובשאמר הקב"ה לאליהו מה לך פה אליהו היה לו לאליהו לומר לפני הקב"ה רבש"ע בניך הם בני בחוניך הם בני אברהם יצחק ויעקב שעשו רצונך בעולם. (כב) ולא די שלא אמר כן אלא אמר קנא קנאתי לה' אלהי צבאות. מיד התחיל הקב"ה לדבר עם אליהו דברי תנחומין ואמר לו (כג) בשנגליתי ליתן תורה לישראל לא נגלו עמי אלא מלאכי השרת (כד) שהן רוצין בטובתן של ישראל (כה) שנא' (שם) ויאמר צא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה' לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה' ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה. מה עשה הקב"ה (כו) המתין לו לאליהו שלש שעות (כז) ועדיין הוא היה עומד בדבריו הראשונים. ואמר עוד פעם שנית קנא קנאתי לה' אלהי צבאות. (כח) באותה שעה

אמר

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

רעב גדול עד שתאמר הקב"ה לאליהו לך הרחק לתחתב ותחגם מטר. פי' כתי"ם (במלכים ג יח) ויהי ימים רבים ודבר ה' היה אל אליהו בשנה השלישית לאמר לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה וילך אליהו להראות אל אחאב והרעב חזק בשומרון וגו': (כט) ומ"ש ולא עוד אלא עמד הקב"ה ודחפו וכו'. פי' לא זו בלבד שהיה הקב"ה מרחם על ישראל בימי אליהו ומחן להם מטר אלא אף זאת עשה הקב"ה מז שדחק את אליהו למקום שהיו החבות מתפללים על ישראל כדי שגם הוא יבקש רחמים על ישראל בזה המקום כמו שעשו החבות במקום הזה שהוא הר המוריה שנקרא הר מוריה שהיו החבות מתפללים שם על בניהם בני ישראל כמפורש בתורה וברז"ל בתריכות דוק ותשכח ושם היה המערה שהתפלל שם משה רבינו ע"ה על ישראל כמו שתאמר והולך: (כב) ומ"ש ולא די שלא תאמר כן אלא אמר קנא קנאתי לה'. פי' לא די שלא למד אליהו סניגוריא על ישראל בזאתו המקום שהתפללו החבות על ישראל אלא שלמדהו אמר קטיגוריא על ישראל ואמר בזאתו מקום קנאתי לה' כתי"ם שם מיד אחר שתאמר שתאמר השבוק שתאמר הקב"ה לאליהו מה לך פה אליהו כתיב בתריה ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל את מזבחך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה: (כג) ומ"ש כשנגלה הקב"ה בסיני ליתן תורה לישראל נגלו עמו מלאכי השרת. פי' כתי"ם ס' מסיני בא וגו' ותאמר מרכבות קודש מיתיו שם דת למו. ופרש"י ז"ל ותאמר מרכבות קדש ועמו מקום רבבות מלאכי קדש וכו' ע"כ ונאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' בם סיני בקודש וק"ל: (כד) ומ"ש שהמלאכים מבקשין בטובתן של ישראל. פי' שהרי אתו המלאכים הללו ליתראל לכל אחד ואחד שני כתריס כנגד נשמה ונשמע כמ"ש בתפסת שבת ע"ש: (כה) ומ"ש שנאמר ויאמר לא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עובר ורוח גדולה וגו'. פי' שכן כתיב שם תכף אחר הפסוק שתאמר אליהו קנא קנאתי וגו' וכל מה שתכר בזה הפסוק מעין רוח חזק ורעש ואש וקול דממה דקה שהיה בהר הזה אל אליהו היה ג"כ הכל בזה הסר בשעת מתן תורה. ס"מ שתכר הקב"ה לאליהו זכות זה של מתן תורה ליתראל כדי שאליהו יבקש רחמים וזכות וסניגוריא על ישראל: (כו) ומ"ש שהמתין הקב"ה לאליהו שלש שעות. פי' אולי יחייבב אליהו בדעתו ויבקש רחמים וזכות וסניגוריא על ישראל ולא יקטרג עוד על ישראל: (כז) ומ"ש ועדיין הוא היה עומד בדבריו הראשונים ואתר עוד הפעם קנא קנאתי לה'. פי' כתי"ם שם עוד פעם שנית אחר שנגלה הקב"ה לאליהו ברוח חזק ורעש ואש וקול דממה דקה. והזכיר לו זכות מתן תורה כדי שילמד סניגוריא על ישראל כדפרשתי כתיב בתריה ויהי כשמוע אליהו וילט פניו באדרתו וילא ויעמד פתח המערה והנה אליו קול ויאתר מה לך פה אליהו ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל את מזבחך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה: (כח) ומ"ש בזאתה שעה אתר הקב"ה לאליהו לך שוב לדרכך דמשק ואתשח שעה כשרה אליהו ולא עוד אלא שהוא מלכים את יהוא למלך על ישראל ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה המשח לנביא תחתיך (פרש"י ז"ל אני רואה בשומתך

מאתר

אמר לו הקב"ה לאליהו לך שוב לדרכך מדברה דמשק ואת יהוא בן נמשי תמשח למלך ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה תמשח לנביא תחתיך. (כט) ומה שיש בדעתך אין אני אוכל לעשות:

בוסתא הישנה

פרק ט **בימי** עוזיהו מלך יהוד' נתנבאו ארבעים נביאים זקנים והושע בן באר' זקן שבכולם והקב"ה צפה בכולם במי שהוא מבקש רחמים על בניו אמר לו הקב"ה להושע ראה ישראל מה הן עושין והיה לו לומר רבש"ע בניך הם בני בחוניך בני אברהם יצחק ויעקב שעשו רצונך בעולם ולא עשה כן אלא אמר רבש"ע כל העולם כולו

פרק ט (ה) **בימי** עוזיהו מלך יהודה (ג) נתנבאו ארבעה נביאים זקנים והושע בן באר' היה הזקן שבכולם והקב"ה היה צופה בכלם מי שהוא מבקש רחמים על בניו ומי שאינו מבקש רחמים עליהם. א"ל הקב"ה להושע ראה לישראל מה חטאים הן עושין (ג) והיה לו להושע לומר לפני הקב"ה רבש"ע בניך הם (ד) בני בחוניך בני אברהם יצחק ויעקב שעשו רצונך בעולם גלגל עליהם מדת רחמיך ורחם עליהם ומחול לעונותיהם. ולא די שלא אמר הושע כך אלא אמר לפני הקב"ה רבש"ע כל העולם כולו

שלך

מאמר שמתה מלמד קמיגוריא על כני) ואיה הגמלא מחרב חזאל ימית יהוא והנמלט מחרב יהוא ימית אליהו והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכיים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו וזו"ק: (כט) ומ"ש ומה שיש בדעתך אין אני מוכל לעשות. פי' מה שיש בדעתך שכל ישראל חייב כליה ח"ו. שהרי אמר שמח עזבו בריתך בני ישראל וגו'. זה אין אני מוכל לעשות לכלות אותם כל ישראל שכן נשבעתי לאבות שלא לכלות את ישראל עמי שכבר היה המעשה בהר הזה שהייתי מבקש לכלות את ישראל בעון העגל ואמר משה שאין אני מוכל לכלות את ישראל משום שנשבעתי בשמי על האבות שלא לכלות אותם בניהם. כמ"ש (בספר שמות לב) ויאמר ה' אל משה רואיתי את העם הזה והנה עם קשה עורף הוא ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול ויחל משה את פני ה' אלהיו ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה למה יאמרו מצריים ברעה הוציאם להרוג אותם בהרים ולכלותם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך זכור לאברהם ליצחק וליעקב עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אליהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעולם ויונחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו. גילה"ו בגיל"ך ולמע"י תמ"ו:

סליק הפרק השמונה. תהלה ושבח לאל התונן לאדם דעת ומלמד לאנוש תבונה:

פרק ט (ה) **בימי** עוזיהו וכו'. פרק זה נסמך על סוף הפרק הקודם שהוא מדבר מענין אליהו הנביא שמ"ל ללמד סניגוריא על ישראל ולא די אלא למד סניגוריא על ישראל אלא מדרשם היה למד קסיגוריא על ישראל כמבואר בתריכוה בפרק הקודם ע"ש. ופרק זה הוא מדבר מענין הושע הנביא שהוא עשה נס כן ממש כמו אליהו שה"ל ללמד סניגוריא על ישראל ולא די אלא למד סניגוריא על ישראל אלא מדרשם היה מקובל על ישראל כמו שמבואר והולך לכך נסמכו שפיר אלו שני פרקים להדדי. ועוד מעתה מחר נסמכי אלו שני פרקים להדדי כי הפרק הקודם מדבר מענין היאך שחטאו מלכי ישראל ויהודה עד תרבן הבית כמבואר בפרק הקודם ע"ש ופרק זה מדבר ג"כ ממש מענין זה היאך שחטאו מלכי ישראל ומלכי יהודה עד תרבן הבית כמו שמבואר והולך. ועוד מעתה מחר נסמכו אלו שני פרקים להדדי כי הפרק הקודם מדבר שהקב"ה מקבל התשובה מפילו על חטא שחטאו ישראל בעבו"ס כמבואר בפרק הקודם ע"ש ובפרק זה מדבר ג"כ ממש מענין זה כמבואר בסוף פרקא דק שהתיך מענין לענין בתוהו ענין כמשמעו בכל הספר הזה:

(ב) ומ"ש מגבעון ד' נביאים זקנים והושע בן בחרי זקן שבכלם. פי' ואלו הן הד' נביאים הושע ויפתיה ועמוס ומיכה. וכן מיתא בהדיא במסכת פסחים פ"ח ז"ל. מ"ד בימי עוזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה בפרק אחד מגבעון מרבעה נביאים (פרש"י ז"ל שכולם התחילו להתנבא בימי עוזיהו וכו') וגדול שבכולם הושע שאמר תחלת דבר ה' בהושע וכי עם הושע דבר תחלה ולא ממשה רבינו עד הושע היו כמה נביאים ש"ל יותן אלא שהושע היה תחלה למרבעה שהיו מתנבאים בתוהו הפרק ואלו הן הושע ויפתיה ועמוס ומיכה:

(ג) ומ"ש שה"ל לאושע לומר להקב"ה ישראל הם בניך. פי' כמ"ש בני בכורי ישראל וכתיב בניט אתם לה' אלהיכם וכן אמר פסוקים הרבה דוק ותשכח. ואם כיון שהם בניך אתה נרחם עליהם אע"פ שחטאו אמיך כמו שמרחם אב על בניט אע"פ שהם מופלים לפניו: (ד) ומ"ש בני בחוניך בני אברהם יצחק ויעקב.

פי'

שלך הוא הביא עם אחר תחתיהן (ט) שנ' (הושע ו) תחלת דבר ה' בהושע והלא הרבה נביאים היו מתנבאים לבני ישראל אלא תחלה לארבעה נביאים וקנים שהיו מתנבאים באותו פרק היה דבר ה' אל הושע בתחלה. באותה שעה אמר הקב"ה מה (ו) אעשה לאותו בשר ודם הזקן אני אומר לו לך קח לך אשת זנונים (ז) ויהיה לך בנים זנונים ממנה ואח"כ אני אומר לו לך בדול עצמך ממנה שאם יוכל להוציאה (ח) ולגרשה ולשלחה אף אני אשלח את ישראל מעל פני האדמה שנא' (שם) ויאמר ה' אל הושע לך קח לך אשת זנונים וילדי זנונים כי זנה תזנה הארץ מאחרי ה' וילך ויקח את גומר בת דבלים (ט) דבת רעה בת דבת רעה. ותהר ותלד לו בן ויאמר ה' אליו קרא שמו יזרעאל כי עוד מעט ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא וגו'. ותהר עוד ותלד בת ויאמר לו קרא שמה לא רוחמה כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל וגו'. ותהר ותלד בן ויאמר קרא שמו לא עמי כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם. ולאחר שנולדו לו שני בנים ובת אחת (י) ונגזרה על ישראל שלש גזירות בעבורם א"ל הקב"ה להושע הושע מפני מה לא למדת מן משה רבך כשדברתי עמו פירש מן האשה (יא) מפני מה אתה דר עם האשה בדול עצמך מן האשה. אמר לפניו רבש"ע אין אני אוכל

נוסחא חישנה

שלך הן הבא עם אחר תחתיהן שנאמר תחלת דבר ה' בהושע ולא הרבה נביאי' היו לבניו אלא תחלה לארבעים נביאים זקניב שהיו באותו פרק דבר ה' אל הושע באותה שעה אמר הקב"ה מה אעשה לאותו בשר ודם אמר לך קח לך אשת זנונים ויהיו לך בנים הימנה ואחר כך אומר לך בדול עצמך ממנה שאם מוציאה ומגרשה אף אני אשלח את ישראל מעל פני האדמה שנאמ' ויאמר ה' אל הושע קח לך וגו' וילך ויקח וגו'. בת דבלים דיבת רעה בת דיבת רעה. ותהר ותלד בן ויאמר קרא שמו יזרעאל ונולדה לו בת שניה אמר לו קרא שמו ולא רוחמה נולד בן שלישי אמר לו קרא שמו לא עמי נולדו שלשה בנים ונגזרו עליו שלש גזירות בעבורם. אמר לו הקב"ה להושע הושע מפני מה לא למדת ממשה רבך כשדברתי עמו פי' מן האשה מפני מה אתה דר עם האשה בדול עצמך מן האשה אמר לפני

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פי' כי הקב"ה היה בוחן לב המבוא וכולם עמדו בנסיון לפניהם בעבר נסיונות וילמד בעקידה וברעב ויעקב בעשו ובלבן ובגרת רחל ודינה ויוסף ובניהן ומאחר דבריהם וכולם מפורסמים במורא ולפי כלומי זכות מבוא לכפר על מעשיהם שעשו בניהם כני ישראל: (ה) ומ"ם והלא היו נביאים הרבה לפני הושע אלא שהיה תחלה לד' נביאים. פי' כמו שפרש"י ז"ל בריש ספר הושע ביעשיה נאמר ויהי דבר ה' אשר היה אל יונה בן אמתי וכו' ואע"פ היה יום שנתנבא עוזיהו כשנכנס להיכל להקטיר קטורת שרעבו העליונים לשורפו והתחתונים לבלעו כעונשן של עדה קרח שהיו בתך בלועין ושרופין בשביל שהיו רוצים להקטיר קטורת בעמוס נת' שנתים לפני הרעש והושע קדם לכולן ומיכה היה הממרון שבכולן וכו' ע"ש: (ו) ומ"ם מה שעשה למוחו זקן בשר ודם. פי' שהוא מכזר על ישראל כמנהג המכזריות של בשר ודם ואין לו רחמנות לבקש רחמים על ישראל: (ז) ומ"ם וילדי זנונים. פי' שהבנים הם ספק שלו או של מחריס כמו שמצאר והולך וכן פרש"י ז"ל בפ"ח דספחים ע"ש: (ח) ומ"ם להוציאה ולגרשה. פי' הולאה מביתו מפי' בלא גט או לגרשה בגט: (ט) ומ"ם בת דבלים דבת רעה בת דבת רעה. פי' כמו שפרש"י ז"ל בפ"ח דספחים דבלים לשון רכיסה שהי דבוה דומה בת דומה ביחזקאל עכ"ל. אבל שם בגמ' יש דיעות מחרות למה נקראת גומר בת דבלים וז"ל גומר שהכל גומרין בה (פרש"י ז"ל ביאתה ומחוותם) בת דבלים אמר שמואל שמתוקה בפי הכל כדבילה ור' יוחנן אמר שהכל דפין בה כדבילה. ד"ח גומר מ"ר יהודה שנקשה לגמור ממונם של ישראל ביומיו ור' יוחנן אמר בוזו ונמרו וכו': (י) ומ"ם ונגזרה על ישראל שלש גזירות וכו'. פרש"י ז"ל בגמ' דהיינו גלות ולא עמי ולא רוחמה: (יא) ומ"ם מפני מה אתה דר עם אשתך. פי' ומאחר שהוא דר עם אשתו בבית אי אפשר לו לפרוש ממנה מלזווג עמה משום שהיא מפחה אותו בזיווג עמה או שהיא מתקשטת כנגדו ויגרו כופה אותו להזדווג עמה. וכן כתבו חכמי המוסר שתלמידי

חכמים

נוסחא חישנה

רבש"ע איני יכול להוציאה ולא לגרשה שכבר יש לי בנים הרבה אמר לו הקב"ה אתה שנשאת אשת זנונים ובניך בני זנונים ואין אתה יודע אם שלך הם אם של אחרים אמרת אין יכול להוציאה ולא לגרשה שכבר יש לי בנים והללו חביבי בני חביבי בני אברה' יצחק ויעק' א'מחמשה קנינים שקניתי לי בעולמי . תורה קנין אחד שמים וארץ קנין אחד אברהם קנין אחד בית המקדש קנין אחד היאך אשלחם מעל פני התחיל ומבקש רחמים על עצמו אמר לו הקב"ה הושע שלש גזירות נגזרו על ישראל בעבורך חזור ורפא אותם

אוכל להוציאה ולא לגרשה (יב) שכבר יש לי בנים ממנה . א"ל הקב"ה להושע ומה אתה שנשאת אשת זנונים ובניך הם בני זנונים ואין אתה יודע אם אותן הבנים הם ממך או אם הם משל אחרים אתה אומר שאין אתה יכול לא להוציאה ולא לגרשה משום שכבר יש לך בנים ממנה . מכל שבן בני ישראל הללו שהם חביבי בני חביבי בני אברהם יצחק ויעקב . (יג) והם קנין אחד מחמשה קנינים שקניתי לי בעולמי ואלו הן תורה קנין א' שמים וארץ קנין אחד אברהם קנין א' בה"מ קנין א' ישראל קנין א' ואתה אמרת העבירם באומה אחרת היאך אוכל לשלחם מעל פני . כיון שידע הושע שחטא התחיל לבקש רחמים על עצמו א"ל הקב"ה להושע הושע עד שאתה מבקש על רחמים על עצמך בקש רחמים על ישראל שגזרתי עליהם שלש גזירות

בעבורך

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מכמים שמיים מזלוניים עם נמוחיסם רק מסבם לסבת גריכים לעקור דירם מבית מסתו כל ימות החול כי כמעם מי מסבר לכפות יגרו כל ימות החול אם הוא דר עם מסתו בבית אחד בימות החול מפני שלבו גם עם . ומזה הסעם מסרו ר"ל שלא ידור גרות עם גרושתו תפי' בשבועה אחת : (יב) ומ"ם שלא יוכל לפרוש מן האשה משום שיש לו בנים ממנה . פי' אם יפרוש מאשתו אז הבריות יסיו מוציאים לעז על בניו שאם בני זנונים והיים בניו שלו . ומ"ש למה פירש משה רבינו מאשתו מע"פ שסיה לו בנים ממנה ולא היה שם שמץ בבריות יוציאו לעז על בניו שאם בני זנונים . וי"ל בשלמת נבי משה רבינו כל הבריות ידעו שאין מאשתו אלא רק איש נועם ומסידה וממילא ידעו מה שפירש משה רבינו מאשתו הוא משום שהשכינה מדברת עמו תמיד מש"כ מאשתו של הושע היתה חשודה בפי כל הבריות ויצא עליה קלא דלא פסק אפילו זונה גמורה וכבר יש לעז על בניו שאם בני זנונים ואם אפק אם הם בניו שלו או משל אחרים ואם יוציא את אשתו ויפרוש ממנה או אם ינרשה אז יחזיק את הקול ויוציאו הבריות לעז על הבנים שאם ודאי ממזרים ולא אפקים . פי' אחר מ"ש הושע שאיני יכול לפרוש מאשתו משום שיש לו בנים ממנה כ"ל כיון שיש לו בנים ממנה הוא צריך להיות תדיר עמה בבית לשייש לה לגדל את הבנים . ומ"ת הרי נם למרע"ה היה לו בנים ואפ"ה פירש מן אשתו וי"ל בשלמת בני משה רבינו ככר היו גדולים בשעה שפירש מן אשתו משא"כ בני הושע היו קטנים עדין בתוקה השעה כשפו' בתוקה הפרשה והיה צריך לגדלם . ועי"ל בשלמת משה רבינו לא היה לו רק שני בנים והיתה אשתו מגדלת את אחד מהן ושפחתו היתה מגדלה את השני משא"כ להושע היה לו שלשה בנים והיה צריך הושע לגדל את אחד מהן . כמו שבהבו המפרשים בפרשת ויצא כשילדה לאה את לוי שהוא בן שלישי נאמר שם ותאמר עתה הפעם יולה אישי כי ילדתי לו שלשה בנים וגו' ר"ל שבשלה צריך להתלוות עמה לגדל את אחד מן השלשה הילדים אחד מגדלת לאה ואחד שפחתה ואחד בעלה וק"ל: (יז)ומ"ש אחד מחשבה קיימים וכו'. פרש"י ז"ל בגמרא קיימים חשובים בעולם לקום קנין לו כאדם שעורה לקוות דבר שהביא לו עכ"ל . בגמרא גרס רק תורה קיימים ולנו הן תורה שמים וארץ ויש"ראל ובית המקדש ומפיק מבריתם מהם וכן הוא דעת רש"י ז"ל שם ע"ש . אבל בפרק שני מכמים קאמיב כל החשבה הזאבריס בתן וכאב שם בעל פירוש הסידור ז"ל שכן מצא במחזוריס ולפיכי במדרש של רבי שמעון קלא בספר מצלי שהוא מוציא הלימוד קיימו של אברהם מדבריב הלה מולדות השמים והארץ בהבראם של מקרי בהבראם אלא באברהם ומבריך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ . אבל בספרי אלא מבין שקאי על אברהם שהוא הראשון שהאמין בהקב"ה ומכל מקום במכילתא אבל עם זה קיים מופת לומר שאברהם קיימים מפני שקאמר לו לומר קיימו של אברהם מבריך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ לפי שאין אומרים כשם שאברהם בן אלא קנין שמים וארץ הוא מוציא לימוד מפסוק ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ . ואפי לומר כשם שאברהם והמכילתא הזוקים שזה לומר שלא וזה לומר שרבא כך אבר שהגדה שליטים שלקא לומר שאם קיימים וכן מצאתי בספר הד"ח . ואת לך לשון הספרי והמכילתא . שניו בספרי הלא

בעבורך חזור ומרפא אותן שלש גזירות מישראל. (יד) מיד עמד הושע ובקש רחמים עליהם ובטל הגזירות והתחיל לברך את ישראל שנא' (הס ג) והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד וגו'. אמרו לאחיכם עמי ולאחותיכם רוחמה וזרעתיה לי בארץ ורחמתי את לא רוחמה ואמרתי ללא עמי עמי אתם. (טו) בימי אחז מלך יהודה (טז) היו ישראל עושים דברי תורה ומצות (יז) עמד אחז וחתם את התורה וגזר על ישראל שלא יעסקו בתורה ובמצות שנ' (ישעיה ח) צור תעודה חתום תורה

נוסחא חישנה

מיד אמר והיה מספר בני ישרא' כחול הים וזרעתי' לי בארץ בימי אחז מלך יהודה היו עושים דברי תורה ומצות עמד וחתם את התור' וגזר על ישראל שלא יעסקו בתורה שנאמר צור תעודה חתום תורה בליטודי עד שאמר לו הקב"ה לישעיה לך אמר לו לאו בשר ודם אתה שאל לך אות מעם השם אלהיך ואומר שמעו נא בית דוד בימי מנשה בן חזקיה מלך יהודה עמדו ועשו צלם על ארבעה פנים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

לפיכך קרך זה לאחד מפלפה דבריה שנקראו קיניס למקום. תורה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו. ישראל שנא' הלא הוא לפיכך קרך. ב"ה שנא' הר זה קנתה ימינו. אבל במכילתא שנינו כך מרכבה נקראו קנין ישראל שנאמר אם זו קניה ר"י שנא' ברוך מברס לאל עליון קונה שמים וארץ ב"ה שנא' הר זה קנתה ימינו תורה שנא' ה' קנני ראשית דרכו יבואו ישראל שנקראו קנין לפ"י שנקרא קנין ויבנו ב"ה שנקרא קנין בזכות התורה שנקראת קנין. ולדברי האומר ממפה מוציא הלימוד על קנין שמים וארץ מלכתיב השמים כסאי והארץ הדום רגלי וכתיב לאחריו ואת כל אלה ידי עשתה והעשיה והקנין לאחד הוא. ואת לך נלמוד פ"ו דאמרת ממפה קניניס קנה סב"ה בעולמו. פי' כלומר ממפה דבריה יש להב"ה בעולמו שכל העולם מתקייס בשביל כל אחד ואחד. תורה מנין שנא' ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז פי' ברית התורה קודם לעולם כדי שיברת העולם לאחריה יתקייס בשביל התורה כמס"ה אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. שמים וארץ מנין שנא' כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי ואומר מה רבו מעשיך ה' כלס בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך כו'. פי' שמים וארץ אף קנין אחד שהם עמודי עולם שנא' השמים כסאי והארץ הדום רגלי נאמר כאן וארץ ונאמר להלן ארץ שנא' מלאה הארץ קנינך מה להלן שמים וארץ אף כאן שמים וארץ מה להלן קנין אף כאן קנין. מברהם מנין שנא' ברוך מברס לאל עליון קונה שמים וארץ פי' בשביל שקרב אותה הברירה החיה בעפי העכירה ותחזיר תוחה למוטב לכן נתקיים העולם בשביל שנא' אחד היה מברהם וירש אותה הארץ ר"ל כל הארץ ירש ונחל על שקיימו שנא' ולדיק יסוד עולם וביתיו לא היה לדיק זולתו. ישראל מנין שנא' עם זו קניתי ותומר לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם פי' העולם מתקייס על ידם מצוה שעשקו בתורה ומצות שנא' לקדושים אשר בארץ המה שהם עיקר דירה של הארץ ואומר ברשעים ברא מלכיס אלו השמים ואת הארץ ומז"ל בשביל ישראל שנקראו רשעים שנא' קודם ישראל לה' רשעית תבואתה. ב"ה מנין שנא' מכון למשבך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך ותומר ויבינם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו אף כאן מקדש בקנין שנא' גבול קדשו הר זה קנתה ימינו אף כאן מקדש ואת אפשך לומר הכנה תינו ל' קנין הרי הוא תומר ויבינם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו נאמר כאן מקדש ונאמר להלן מקדש שנא' גבול קדשו מה להלן מקדש בקנין שנא' הר זה קנתה ימינו אף כאן מקדש בקנין טב"ל בשל פי' הסידור: (יד) ומ"ם שעמד הושע ובטל הגזירות שנא' ושיה מספר וגו'. פי' כמו שפרש"י ז"ל בשנ' ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדיו וגו' בשלה גזירות גלות. ורחמתי וגו' בשלה גזירות לא רוחמה. ואמרתי לא עמי אתה בשלה גזירות לא עמי טב"ל: (טו) ומ"ש בימי אחז וכו'. פי' כי ענין זה הוא קמי על מ"ש מקודם בחותו פרק של עוזיה יותם אחז יחזקיה מלכי יהודה סיו מהנבלים מרכבה נביאים האזכרים למעלה ואחד מהלו מרכבה נביאים היה ישעיה לכן אתת השתא לאחרם ענין ישעיה ואתה כמו שאמר ואולך. ואת"ל מפרש ענין שאר מלכי ישראל ויהודה ומעשיהם עד אחרב בית המקדש בשביל מעשיהם הרעים והכל נסמך על הפרק הקודם כדפרשתי ברים פרקא ע"ש: (טז) ומ"ש בימי אחז מלך יהודה היו ישראל עושים תורה ומצות. פי' משום שהיו ישראל עדיין רגילים לעסוק בתורה ומצות בימות המלך עוזיה ויותם שהיו לדיקים גמורים והיו מדריכים את ישראל לעסוק בתורה ומצות כמפורש באגריכות בספר מלכים ע"ש: (יז) ומ"ש אתז התם את התורה וכו'. פי' סנר בתי כנסיות ובתי מדרשות כדי שלא יעסקו ישראל בתורה ולכן היה נקרא אחז על שם שהיה תותו בתי כנסיות ובתי מדרשות שלא ילמדו

תיזקום

נוסחא הישנה

והעמידו בהיכל כדי שלא יתחלל אדם שם עד שאמר לו הקדוש ב"ה לישעיה לך אמור לו לאותו בשר ודם כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי ולא שמים בלבד אלא וילון ורקיע ושחקים וזבול ומכון ומעון וערבות ואני יושב למעלה מכלם איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי כיון שאירע בו דבר מיד שב בתשובה שנא' ויתפלל ה' ויעתר לו ועליו ועל ביוצא בו ועל דומין לו ועל העושין כמעשיו הוא אומר והגעתם ה' בדבריכם וגומר בימי הושע בן אלה מלך ישראל נלכדה הארץ וגלו עשרת

תורה בלימודי. עד שא"ל הקב"ה לישעיה לך אמור לו לאחז (יח) לאו בשר ודם אתה. (יט) שאל לך אות מעם ה' אלהיך (כ) שנא' (שם ז) ויוסף ה' דבר אל אחז לאמר שאל לך אות מעם ה' אלהיך העמק שאלה או הגבה למעלה ויאמר אחז לא אשאל ולא אנסה את ה' ויאמר שמעו נא בית דוד המעט מכם הלאות אנשים כי תלאו גם את אלהי. (כא) בימי מנשה בן חזקיה מלך יהודה עמדו ישראל ועשו צלם של (כב) ד' פנים והעמידו לאותו צלם בהיכל (כג) כדי שלא יתפלל שום אדם להקב"ה שם (כד) עד שאמר ליה הקב"ה לישעיה לך אמור לו לאותו בשר ודם (שם סו) כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי. ולא השמים בלבד הם כסאי אלא וילון ורקיע ושחקים וזבול ומכון ומעון וערבות כל אלו הם

כסאי

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מיוקום של בית לבן חורה כמ"ל בב"י שכך אמר אחז שם מין נדייש מין חיטים שם מין לחן מין רופש מגרוס לכלך שכינה וכו' ע"ם ועיין בפרש"י ז"ל בישעיה ח' על הפסוק ולוד העודה התוס הורה בלימודי: (יח) ומ"ש להו ב"ו אחה. פי' וכל ב"ו סופו למות ועוד ב"ו מוטריקון בושה שרוח"ה שמו"ל רמ"ה "ודין "מרוס ס"ב למה לא יאכור שיעכב כבושה כרוחה בשמול ויהיה רמה ותולעה ועחיד ליהן דין והשבון במרוס לפני ממ"ה הב"ה של כל עומחין לכן לא יחמח: (יט) ומ"ש שאל לך אות מעם ה'. פי' ולא הרחה בעיניך במופת שאין ממש בע"ם אלא הב"ה לבדו הוא יהיד ומיוחד מלהיות אחת ומלך העולם במה שיוכל לעשות אח המבע של עולם לעשות אות שאין בוש מלהות בעולם יוכל לעשות ואם אין אחה מאמין בנסים שעשה במלריים הלא הרחה אח האות בעיניך: (כ) ומ"ש שמע' ויוסף ה' דבר אל אחז וגו' עד כי הלאו גם אח אלהי. פי' וכחיב בחריה לכן יחן אדני הוא לכם אות הנה העלמה הרה ויולדת בן וקרחה שמו עמנואל וגו' ע"ש בחריכות עד למחלה בור ולמרמם שה ודו"ק: (כא) ומ"ש בימי מנשה עמדו ישרחל לנש בהיכל. פי' מנשה עשה כך כי המלך הוא עיקר של ישרחל כי מה שהמלך עושה הוא כופה אח ישרחל לעשות גם כן כמוהו כמו שמליגו בספר מלכים בחריכות כי בזמן שהמלך היה ביב היה כופה ג"כ אח ישרחל לעשות מעשים טובים וכן בהיפוך וכן מז"ל בהדיח בפרק חלק שמנשה עשה לנש והעמידו בהיכל שנא' ויש אח פסל האשרה אשר עשה בבית ה' אשר אמר ה' אל דוד ואל שלמה וגו': (כב) ומ"ש שעשה לנש של ארבע פניס. פי' כדי להכעיס אח השכינה בכל ארבע לדדים וכן מז"ל בפרק חלק וז"ל בחיב בספר מלכים פסל שנא' ויש אח פסל האשרה וגו' וכחיב בד"ה פסילים חר"י בחחלה עשה לו לאוחו נלש בראוש אחד ולבסוף עשה לו ארבעה פרלפין כדי שחרחה השכינה והכעום ופרש"י ז"ל כדי שחרחה השכינה מכל לד שחכנס להיכל חרחה הפרלוף כנגדו והכעום עכ"ל: (כג) ומ"ש כדי שלא יחפלל אדם שם להב"ה. פי' כי בכל לד שילא המחפלל להשחחוה לשב"ה שם יחחחוה לנלם: (כד) ומ"ש שאמר הקב"ה לישעיה לך לאמור לאוחו בע"ו כה אמר ה' השמים כסאי וגו'. פי' כי מנשה סובר בדעחו שהוא עושה לי להכעים במה שהעמיד נלם בהיכל כדי שהשלך שכינתי מן ב"ה וכי ירוך לי לב"ה לאחחה ושלא כל העולמות העליונים והחחוחים חינם מכפיקין לשכינתי ומה שהייתי מלחנם שכינתי בב"ה לא עשיתי אלא בשביל טובת ישרחל ח"כ מסי חיכפה לי שם השלך שכינתי מב"ה. וכן פרש"י ז"ל שם ע"ז הפסוק שם השבך הפסוקים הסמוכים לו אח"כ וז"ל כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי (פרש"י ז"ל לפי ירוך לב"ה שלכס) חיזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי (פרש"י ז"ל אשר הוא כדי לשכינתי) ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה נאם ה' ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי שהם השור מכה איש זובח השה עורף כלב מעלה מנחה דם חזיר מזכיר לבונה מברך און גם המה בחרו בדרכיהם ובשקוציהם נפשם חפלם גם אני אבחר בחעלוליהם ומגורחם אביא להם יען קראתי ואין עונה דברתי ולא שמעו ויעשו הרע בעיני ובאשר לא חפלתי בחרו (פרש"י ז"ל ואת כל אלה השמים והארץ ידי עשתה ואת אשר ומלחתי שכינתי בחוכבם בחיותם נמנעים לי לפי שכן דרכי להביא אל פני ונכה רוח וחרד על דברי אבל אין לי הכך

שכרי

בסאי (כה) ואני יושב למעלה מכולם ולבך נאמר איזה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתי. (כו) וכיון שאירע בו אותו הדבר מיד שב בתשובה שנ' (ד"ה ב לג) ובהצר לו חלה את פני ה' אלהיו ויכנע מאוד מלפני אלהי אבותיו ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו וידע מנשה כי ה' הוא האלהים. (כז) ועליו ועל כיוצא בו ועל הדומין לו ועל העושין כמעשיו עליהם הכתוב אומר (מלאכי ג) הוגעתם ה' בדבריכם ואמרתם במה הוגענוך באמרכם כל עושה רע טוב בעיני ה' ובהם הוא חפץ או איה אלהי המשפט. (כח) בימי הושע בן אלה מלך ישראל נלכדה הארץ וגלו עשרת השבטים בימיו (ילקוט מלכים דף לו ע"ד) וכי מה נשתנה (כט) הושע בן אלה מכל מלכי ישראל שהיו מלפניו שגלו ישראל בימיו

נוסחא הישנת

שבטים בימיו וכי נשתנה הושע בן אלה ממלכי ישרא' שגלו בימיו ישראל אלא משעמר ירבעם בן נבט עד שבא הושע בן אלה היתה עבודה קשה ביחיד וקשה לפני אביהם שבשמי' להגלו' כעין יחיד ומשבא הושע בן אלה עמד וביטל כל המשמרות כדן והיה מכריז ואמר כל מי שרוצה לעלות לירושלים יבא ויעלה ועליו הוא אומר ויעש הרע בעיני השם רק לא כמלכי ישראל בימיו על של מנאצר מלך אשור ושמט קולר בצוארו ותלאו בצואר הרבי' מכאן אמרו כל העושה מצו'

אלא

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

עסרי עומס הסור למחר עסכה עם בעליו וגזלו ממנו לפיכך עס זוכה הסם שנזל דומס לפני כעורף עם הכלב והמעלס עם סמומס סרי הוס לפני כדס חזיר וכו') עי"ס בפריכות ודו"ק : (כה) ומ"ם ומני יוסב למעלה מכלס. פי' לפי שעיין כל הסמיס הללו די לעכיותי לפי שכל הסמיס הללו מדד מוחס הקב"ס רק בזרס שלו כמס"ס שמיס בזרס מכן ונו'. וכן מחז"ל בפרק מין דורשין שבעה רקיעין הן וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות עד הארץ עד לרקיע מהלך ת"ק שנה ועוביו של רקיע מהלך ה"ק שנה וכן בין כל רקיע ורקיע למעלה מהן חיות הקודש רגלי החיות כנגד כולן וקרסולי החיות כנגד כולן ושוקי החיות כנגד כולן ומרכובי החיות כנגד כולן ונופי החיות כנגד כולן וגומרי החיות כנגד כולן ורמני החיות כנגד כולן ולמעלה מהן כסא הכבוד רגלי כסא הכבוד כנגד כולן וכסא הכבוד כנגד כולן למעלה מהן מלך חי וקים רם ונשא שוכן עליהן עכ"ל : (כו) ומ"ם וכיון שחילק בו דבר מיד שב בתשובה. פי' וכיון שנלכד מנשה ביד מלך אשור ומלך אשור ומלך אשור עינה לא מנשה ביסורין קשים מיד שב מנשה בתשובה כמנה"כ (דברי הימים ב לג) וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכוד את מנשה בחוחים ויאסרוהו בנחושתים ויוליכוהו בבלה ובהצר לו חלה את פני ה' אלהיו ויכנע מאד מלפני אלהי אבותיו ונו'. ומאחר מז"ל בפרק הלק מאי עביד ליה מלך אשור שדויה בדודא דנהמא ושדו מרא חוחים והוה קא מצטער מנשה טובא אמר היכא לעביד אקרא להקב"ס שרי הוא כעים עלי אקרא לעבודה כוכבים יודע אני שאין בה ממש מה עשה קרא לעבודת כוכבים נדולים ולקטנים ולא עטרו מיד אמר להקב"ס רבש"ע מי עניית לי עניית ואם לאו עניית לי לומר אני כל אלהיות שוין מיד ויעתר לו וכו' פי"ם : (כז) ומ"ם על מנשה ועל העושה כמעשיו נאמר עליהן הוגעתם ה' בדבריכם ונו'. פי' כי הוא היה מייגע ומטריח להקב"ס בתוכן הדברים שדיבר ואמר שאם אין הקב"ס מגילו הוא רוצה לומר שנם אין הקב"ס יוכל להגיל הם ושלוש כמו שאמר ע"ה עד שהוצרך הקב"ס להגיל את מנשה מפני חילול השם. וכמאחר חז"ל בפרק חלק ח"ר שנשה בתו בעלילה ואלו אן קין דכתיב נדול עוני מנשוא. עשו דכתיב הברכה אחת היא לך. מנשה כדאמרינן. אבל סיפא דקרא אינו מיושב שפיר עליו לפי זה. לכן נריך לפרש עוד מה שאמרו רז"ל עלה וז"ל לפי שאתם רוחים דרך רשעים ללהם והמדיקים מעוניס ומכעיס אומרים אחם בלבבכם אחת מעני דרכים הללו או כל עושה רע טוב בעיני הקב"ס או אין דין ואין דיין ליפרע וכן פתרון לשון המקרא הוגעתם ה' בדבריכם באמרכם כל עושה רע טוב בעיניו לכך הללוה אומם ואם אין זאת איה אלהי המשפט שאינו נפרע מהם עכ"ל ודו"ק : (כח) ומ"ם בימי הושע בן אלה מלך ישראל נלכדה הארץ וגלו עשרת השבטים בימיו. פי' כמ"ס (מלכים ב יז) בשנת שתים עשרה לאחז מלך יהודה מלך הושע בן אלה בשומרון על ישראל תשע שנים ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו עלה שלמנאסר מלך אשור ונו' עד ויגל את ישראל אשורה ויושב אותם בחלח ובחבור נהר נוזן וערי מדי עי"ם בפי' רש"י ז"ל : (כט) ומ"ם וכי מה נשתנה הושע בן אלה מכל מלכי ישראל שהיו לפניו שגלו ישראל בימיו. פי' ואלה לא עשה הושע רע בעיני ה' כמו מלכי ישראל אשר היו לפניו כמ"ס (מלכים ב' יז) ויעש הושע רע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו ועי' בפרק במרא

דמסכת

ואינה גומרה מתחייב בנפשו ובכל אשר לו וקובר אשתו ובניו בימי צדקיה מלך יהודה היה ירמיה הנביא מתנבא על ישראל מה אם יעשו תשובה ויחזקו למוטב ועמדו ישר׳להרגו והשליכוהו לבור והעלוהו מן הבור ונתנוהו בחצר המטרה פעמים רבות עמדו עליו ישראל להורגו והיה מקללן קללות רבות וכל אות׳ קללה וקללה שהיה מקללו הקב״ה היה מתאנח בנגדו שנאמר

(ל) אלא משעמד ירבעם בן נבט עד שבא הושע בן אלה היתה ע״א תלויה ביחיד והיתה קשה לפני אביהם שבשמים להגלות רבים מישראל בשביל עון היחיד. אבל משבא הושע בן אלה (לא) הוא היה עומד וביטל כל המשמרות כולן שהיו עומדים על הדרכים מימי ירבעם שלא יעלו ישראל לרגל לירושלים והיה מכריז ואומר כל מי שהוא רוצה לעלות לרגל לירושלים יבוא ויעלה ושמט הקולר מן צווארו ותלאו בצואר הרבים. לכן עליו הכתוב אומר (מלכים ב יז) ויעש הושע הרע בעיני ה׳ רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו עליו עלה שלמנאסר מלך אשור וגו׳ ויגל את ישראל

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

דמסכת ניטין בפי׳ רש״י ז״ל שם : (ל) ומ״ש מלת משעמ שעמד ירבעם בן נבט עד שבא הושע בן אלה סימס ע״ם תלויה ביחיד . פי׳ כמלך לבדו לפי שהמלך שהיה בתוחו זמן לא היה מניח את ישראל לעלות לרגל לירושלים משום שהיה תוחו המלך מחיירת מלת יוקח ממנו מלכות אלו אם יעלה ישראל לרגל לירושלים כמש״ה (מלכים ג יב) ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה׳ בירושלים ושב לב העם הזה אל אדוניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגוני ושבו אל רחבעם מלך יהודה (פי׳ רש״י ז״ל ורז״ל לפי שאין יכולים בעזרת מלת למלכי בית דוד לבד ויהיה הוא יושב ואני עומד ויאמרו הוא המלך ואני העבד וכו׳ פי״ם) ויועץ המלך ויעש שני עגלות זהב ויאמר אליהם רב לכם מעלות ירושלים הם אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים ויש את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן ונו׳ פי״ם בתריכות וק״ל : (לא)ומ״ש והושע בן אלה ביטל את כל השומרים שהעמיד האחב על הדרכי׳ אלא יעלו ישראל לרגל לירושלים והושע סי׳ מכריז כל מי שהוא רוצה לעלות לירושלי׳ יבוא ויעלה. פי׳ העשה הוא שביטל הושע מותן השומרי׳ומתן רשות לכל ישראל לעלות לרגל לירושלים . לפי אלא היו ישראל יכולים לעלות לרגל לפני עגלי ירבעם בן נבט כמו שהיו רגילים לעלות לפני מותן העגלים מקוד׳ לפי שכבר נלו מותן העגלים אל ירבעם כמו שפרש״י ז״ל (מ״ב יז) על הפסוק וישם הושע רע בעיני ה׳ רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו פרש״י ז״ל רק לא כמלכי ישראל לפי שהוא ביטל השומרים שיעבו מימי ירבעם על הדרכים לעמוד אלא יעלו ישראל לרגל לירושלים עמד הושע ובטלן לפי שכבר נלו עגלי זהב בשני גליות . בגלות רחבעם כתיב ויך את עיון ואת דן את הגלה העגל שהיה בדן ובשניים כתיב ויקחו את העגל אשר עשה ירבעם בחיים בניו אל מ״ל . ואם תאמר אם כן לפי זה שכבר נלו שני עגלות זהב אל ירבעם אשר עשה ירבעם אל העגל שהיה בניו רגילין ישראל לעלות לפניהן לרגל אם כן מאי רבותא אל הושע בן אלה שביטל מותן השומרים ומתן רשות לעלות לרגל לירושלים ושפסוק משבח מותו בדבר זה ומעיד עליו אלא היה רע בעיני ה׳ כל כך שמו אחר מלכי ישראל שהיו לפניו עד שבעבור זה התפו עליו רז״ל למה עלה עליו דוקא מלך אשור ולא עלה אל אחר מלכי ישראל שהיו לפניו מאחר שהושע לא הרשיע כל כך כמו אחר מלכי ישראל שהיו לפניו כדמיתא בפרק בחרת דניטין וז״ל מ״ל רב כהנא ורב אחי גרב כתיב אלא הושע בן אלה ויעש הרע בעיני ה׳ רק לא כמלכי ישראל אחר היו לפניו וכתיב עליו עלה שלמנאסר מלך אשור וגו׳ אחר להו כיון שהוא היה מבטל השומרים שהושיב ירבעם על הדרכים אלא יעלו ישראל לרגל לירושלים ואף על פי כן לא עלו ישראל לרגל אחר הקב״ה אותן אנים אלא עליו לרגל יכלו בשביה עכ״ל . ועל כל אלה קשה מאי רבותא אל הושע שביטל השומרים הללו ומתן רשות לעלות לירושלים לרגל בשלמא אם היה קיים עדיין עגלי זהב אל ירבעם והיו ישראל יכולים לעלות לפניהם לרגל ועלו לירושלים לרגל אז הוה שפיר שהפסוק משבחו כמאן למעלה ושפיר אחתו רז״ל למה עלה עליו דוקא מלך אשור כמאן למעלה . אבל השתא לפי פי׳ רש״י ז״ל שכבר נלו עגלי ירבעם ולא היו ישראל יכולין לעלות לפניהם לרגל וישראל היו רוצים לעלות לרגל אז הוצרך הושע על כרחו לבטל השומרים ולתן רשות לעלות לירושלים לרגל אם כן מאי רבותא אל הושע ומאי משבחי הפסוק ומאי אחתו עליו רז״ל . וי״ל דהיה הושע יכול לעשות עגלים חדשים והיה יכול לכוף את ישראל לעלות לפניהם לרגל או הוה יכול לכוף את ישראל שלא יקיימו מצות עלייה לרגל כלל כמו שעשו מלכי ישראל כופין את ישראל לעבור על אחר מצות כשפורש בספר מלכים בתריכות ואף על פי כן לא עשה הושע כן לכן אחי שפיר שהפסוק משבחו ורז״ל שפיר אחתו עליו כאחכ וק״ל . ואם תאמר היאך אתריך אחם שהושע בן אלה היה מבטל השומרים שהושיב ירבעם על הדרכים ולכן גלו ישראל בחותו זמן אשם שהיו יכולין לעלות ולא עלו אמר הקב״ה כיון שלא עלו לרגל יכלו בגלות משמע דליה היה שום פלונתא אלא דוקא הושע היה מבטל חותן השומרים והא דאיה דדוקא בחותו זמן גלו ישראל על כרחך לריך לומר משום שהיה

להם

ישראל אשורה ויושב אותם בחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי . (לג) מכאן אמרו כל העושה מצוה ואינו גומרה מתחייב בנפשו ובכל אשר לו (לג) וקובר את אשתו ובניו . (לד) בימי צדקיהו מלך יהודה היה ירמיהו הנביא מתנבא על ישראל מה אם יעשו תשובה ויחזרו למוטב ועמדו ישראל עליו להרגו (לה) והשליכו את ירמיה לבור טיט (לו) ואחר כך העלוהו מן הבור טיט ונתנו אותו בחצר

נוסחא הישנה

כי את רגלים רצתה וילאוך. גלו עשרת השבטים וגלו ירושלים עמהם גלו שבט יהודה בנימין גלתה ירושלים עמהן והיה הקב"ה מבקש לילך עמהן נתקבצו לפניו מלאכי השר' לרצותו ולנחמו אמרו לפניו רבונו של עולם כבר יש לך שבעים עממים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

להם רשות לעלות ולא עלו אמר הקב"ה וכו' והוא המצוה גדולה לזה וכן הוא אומר אם כן קשית ואת ליכם מפי דאמר מביה בן יכעם סיה מבטל מותן השומרים כדאיתא בפרק ומלו מגלחין ז"ל בעת ההיא אלה מביה בן יכעם ונו' וסמדו לו כל ישראל וקברו אותו כי זה גבדו יבוא ליכעם על קבר יען נמלא בו דבר טוב על ה' אלהי ישראל בניה יכעם מפי דבר טוב רבי מיכו ור"ח בר פפי חד אמר שביטל מצמרתו ועלה לרגל וחד אמר שביטל פרסאות שהוסיב אביו יכעם על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל עכ"ל ומי' בפי רש"י ז"ל בספר מלכים על זה הפסוק . אם כן למ"ד שמביה בן יכעם סיה מבטל מותן השומרים אם כן במה מצינו הפסוק להוסיף בן אלה ואמה אמר אחס בלא צום פלוגתא שהוסיף סיה מבטל מותן השומרים . וי"ל דאפי' למ"ד שמביה בן יכעם סיה מבטל מותן השומרים מכל מקום לאחר מיתת מביה הקימו למותן השומרים והיו קיימים ועומדים עד שבא הוסיף בן אלה וביטלן במול עולמית . ואם תאמר מכל מקום קשית למה לא גלו ישראל בימי מביה בן יכעם מאחר שהיה מביה מבטל את השומרים לזה המ"ד והיה רשות לישראל לעלות ולא עלו כמו שמז"ל גבי הוסיף בן אלה כאשר למעלה . וי"ל אף על פי שמביה בן יכעם סיה מבטל למותן השומרים אפ"ה היו מחיירתן ישראל לעלות לירושלים מחמת חימת יכעם שהכריז שלא יעלו לירושלים אלא יעלו לפני ענלי זהב אבל הוסיף בן אלה סיה מבטל למותן השומרים וגם היה מכריז בפרהסיא כל מי שירצה לעלות לירושלים יעלה ואף על פי כן לא עלו ישראל לכן אחי שפיר שמוקת בימי הוסיף בן אלה אמר הקב"ה הואיל ולא עלו לירושלים לרגל יהיו בגלות ודוק : (לב) ופ"ם מכאן אמרו כל העוסק מצוה ואינו גומרה וכו' . פי' כמו שהתחיל הוסיף במצוה וביטל מותן השומרים של ירבעם ורצה רשות לעלות לרגל לירושלים כמו כן הוה ליה לגמור המצוה ולכוף את ישראל שיעלו דוקא לירושלים לרגל . לכן התחייב בנפשו שלכך הוא בעלמו כתב"ם שם ויעגריהו מלך אשור ויאסרהו בית כלא ונו' וגם התחייב בכל אשר לו במה שלקח המלך אשור כל אשר לו כמפורש שם בתריכות עי"ש: (לג) ומ"ם וקובר אשתו ובניו . פי' למו מכאן נלמד זאת אלא לרבי דאמר מכאן אמרו כל המתחיל במצוה ואינו גומרה מתחייב בנפשו ובכל אשר לו כי דבר זה נלמד מכאן כמו שפרשתי מקודם שממוך אמר אגב מורחא עוד שגם קובר אשתו ובניו ודבר זה ילפינן מיהודה כמאמר חז"ל בפרק קמא דסוטה ז"ל כל המתחיל במצוה ואינו גומרה קובר אשתו ובניו ממי אתה למד מיהודה ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו הוה ליה להוליכו על כתיפיו אלא מכיון שהוא בהריה ואמת גם זעו אשת יהודה וכתיב ויאמר עד ואוק . ר"ת אומר מוכיחין אותו מגדולתו שאמר ויכר יהודה ונו' : (לד) ומ"ם בימי צדקיה מלך יהודה היה ירמיה מתנבא על ישראל מה אם יעשו תשובה ויחזרו למוטב . פי' ירמיה היה מתנבא באותו זמן שיחרב בית המקדש וישראל יגלו בגלות אם לא יעשו תשובה . פולי יכאבו הדברים בלבבם ויחזרו למוטב ויעשו תשובה כמפורש בתריכות כרגש מאד בספר ירמיה עי"ש : (לה) ומ"ם ועמדו ישראל על ירמיה להרגו והשליכו אותו לבור טיט . פי' כמ"ש (ירמיה לה) ויקחו את ירמיהו וישליכו אותו אל הבור מלכיהו בן המלך אשר בחצר המטרה וישלחו את ירמיהו בחבלים ובבור אין מים כי אם טיט ויטבע ירמיהו בטיט ונו' משום שהיה מתנבא רעה לכן השליכו אותו לבור טיט עי"ש בתריכות בפסוקים הקודמים : (לו) ומ"ם ואחר כך העלוהו מן הבור ונתנוהו בחצר המטרה . פי' כי ברוך בן נריה העלה את ירמיה כמ"ש שם וישמע עבד מלך הכושי (פי' רז"ל זה ברוך בן נריה עי"ש) שיש סרים ושוס בניה שהלך כי נחם את ירמיהו אל הבור והמלך יושב בשער בנימין וילא עבד מלך מביה שהלך וידבר אל המלך לשאר מדוע המלך הרעו האנשים האלה את כל אשר עשו לירמיהו הנביא את אשר השליכו אל הבור וימת ממחיו מפני הרעב כי אין לחם עוד בעיר ויאמר המלך אל עבד מלך הכושי לאמר קח בידך מזה אלשי' שלשים וסעלים את ירמיה הנביא מן הבור בטרם ימות ויקח עבד מלך את האנשים בידו ויבוא בית המלך אל תחת האוצר ויקח משם בלוי סחבות ובלוי שלחים וישלחם אל ירמיהו אל הבור בחבלים ויאמר עבד מלך הכושי אל ירמיהו שים נא בלוי הסחבות והשלחים תחת שליות ידך מתחת לחבלים וישש

ירמיהו

ניסחא הישנה

בעולם ואנו אין לנו חקר ולא מספר אמר להם הקב"ה זכי בשר ודם אני שאני צריך לנחומין אני מכיר בראש אני מביר בסוף שנאמ' כי עד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול על כן אמרתי שעו מני ולמה לא אמר הקב"ה אל תקבצו לנחמני בחצר המטרה. (לז) פעמים רבות עמדו עליו ישראל על ירמיהו להרגו (לח) והיה ירמיהו מקלל את ישראל קללות רבות וכל אותה קללה וקללה שהיה ירמיהו מקלל את ישראל (נט) הקב"ה היה מתאנח כנגדו (מ) שנא' (ירמיה יב) כי את תלים רצתה וילאוך. (מא) ואז גלו בימי צדקיהו עשרת השבטים וגלו עמהם שבט יהודה ובנימין וגלו עמהן בני ירושלים (מב) והיה הקב"ה מבקש לילך עמהן בגלות

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ירמיה כן וימשכו את ירמיהו בחבלים ויעלו אותו מן הבור וישב ירמיהו בחצר המטרה: (לז) ומ"ם פעמים הרבה עמדו ישראל על ירמיהו להרגו. פי' כמו שמפורש בספר ירמיה במקומות הרבה בתריכות עי"ש והשבח: (לח) ומ"ם והי' ירמי' מקללן קללו' רבו'. פי' כמ"ש (ירמי' יח) וילמדו לכו ונחשבה על ירמיהו מחשבות כי לא תאבד תורת מכהן ועצה מחכם ודבר מנביא לבו ונכהו בלשון ואל נקשיבה אל כל דבריו הקשיבה ה' אלי ושמע לקול ריבי היפולם תחת טובה רעה כי כרו שוחה לנפשי זכור עמדי לפניך לדבר עליהם טובה להשיב את חמתך מהם לכן תן את בניהם לרעב והגירם ע"י הרב והחריבם בשיפה שבועות ואלמנות והמשיכם יהיו הרוגי מות ובחוריהם מוכי חרב במלחמה תשמע זעקה מבתיהם כי תביא עליהם גדוד פתאום כי כרו שוחה ללכדני ופחים טמנו לרגלי ואתה ה' ידעת את כל עצתם עלי למות אל תכפר על עונם ואת חטאתם מלפניך אל תמחי ויהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם. וכן בפי"ח ויי"ב ואתי ככבש אלוף יובל לטבוח ולא ידעתי כי עלי חשבו מחשבות נחשיבה עץ בלחמו ונכרתנו מארץ חיים ושמו לא יזכר עוד וה' לצאות שופט בדק כוחן כליות ולב ארואה נקמתך מהם כי אליך גליתי את ריבי לכן כה אמר ה' על אנשי ענתות המבקשים את נפשך וגו' שבחוריו ימותו בחרב בניהם ובנותיהם ימותו ברעב ושארית לא תהיה להם כי אביא רעה וגו'. לדיק אתה ה' כי אריב אליך אך משפטים אדבר מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בוגדי בגד ועוד נטעתם גם שרשו ילכו גם עשו פרי קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם ואתה ה' ידעתני תראני ובחנת לבי אתך התקם כצאן לטבחה והקדשם ליום הרגם עד מתי תאבל הארץ ועשב כל השדה ייבש מרעת יושבי בה ספתה בהמות ועוף כי אמרו לא יראה את אחריתינו ע"ם בפרש"י ז"ל ודו"ק: (לח) ומ"ם שהיה הקב"ה מהפתה כנגד ירמיה. פי' כי מיו הקב"ה אתן בקלונתן של ישראל ובמי שמדבר רעה על ישראל כמשמש ברים פרקא בעניו הוסיף בן בארי וכן בפרק הקודם בעניו מליהו וכן במקומות הרבה מין מספר בתורה ובנביאים ובכתובים ובחלמוד ובמדרש לא דוק ותשכח. ותשילו על דמן של רשעים שנשפך אתר ר"מ שהקב"ה מלטער ואמר קלני מראשי קלי מזרועי וכו' כדאיתא בפרק מין דורשין ובמשנה פ"ו דסנהדרין ע"ש: (מ) ומ"ם שנא' כי את רגליו רצתה וילאוך. פי' כי זה הפשוק הוא כתיב מיד אתר הפשוקים שכתוב בהן הקללות שירמיה קלל את ישראל וכך השיב הקב"ה לירמיה למה אתה מקלל את ישראל משום שהם מבקשים לעשות לך רעה ואתה גם קרוביך מבקשים לעשות לך רעה כמו שמפורש בזה הפשוק הפשוקים הסמוכים לו אתר כך. וכך הוא המשך הפשוקים כי את רגלים רצתה וילאוך (פרש"י ז"ל קרוביך שהם הבהנים במוהך ואנשי עירך בחיים להרגך) ואיך התחדש את הפושים (פרש"י ז"ל כל שכן שיקומו להרגך שרי יהודה וכו') ובאיזו שלוש אתה בוטח ואיך תעשה בגאון הירדן (פרש"י ז"ל בקרוביך שאתה בוטח בהן הם הלאוך ומבקשים להרגך ואיך תעשה בגאון הירדן שהם שרי יהודה הממלים למיות הדרים במקום גאון הירדן) כי גם אחיך ובית אביך גם הם בגדו בך גם הם קראו אחריך מלא (פרש"י ז"ל קבוצת חמשים) אל תאמן בם כי ידברו אליך טובות ודוק: (מא) ומ"ם ואז בימי צדקיה גלו עשרת השבטים וכו'. ומ"ת והלא אתר החר"מ מקדש בשמוך בעשרת השבטים גלו ככר בימי הושע בן אלה וכן מפורש בהדיא בספר מלכים (ב יז) כמו שכתבתי מקודם בשמוך ע"ש. וי"ל שככר חזרו י' השבטים לארץ ישראל בימי המלך יאשיהו ע"י ירמיה הנביא אתר כך גלו פעם שנית בימי המלך לדקיהו כדאיתא בפ"ק דמגילה וז"ל ויאשיהו למה שלה אל מולדה הנביאה לדרוש את ה' בעבור על דברי הספר האמת בעזרה ולמה לא שלח אל ירמיה הנביא. מ"ר ירמיה לא הוה המן שהלך להחזיר י' השבטים ומלן דהדרו דכתיב כי התוכר אל הממכר לא יסוב דיובל בעל הוא ושביה מחנכת עליו שיחבעל היובל אלא מלמד שהחזיר ירמיה לעשרת השבטים ויאשיהו מלך עליהן שנאמר מה הציון הלז הסבר מני רועה וכי מה טיבו של יאשיהו על אחזנה בניה אל אלא מלמד שירמיה החזירן ויאשיהו מלך עליהן רב נחמן בר יצחק אתר משכח גם יהודה את קציר לך בשובי שבות עמי ע"ם בפרש"י ז"ל וק"ל: (מב) ומ"ם שביקש הקב"ה לילך עם ישראל בגלות ואמרו לו המלאכים רבש"ע בבר יש לך אתרי עכו"ם ולנו אין אתר. פי' מ"כ אתי אשפוך לך את אשבר

בגלות מיד נתקבצו לפני הקב"ה מלאכי השרת לרצותו ולנחמו ואמרו לפניו רבש"ע כבר יש לך עכו"ם בעולם (מג) ואנו אין לנו לא חקר ולא מספר. א"ל הקב"ה למלאכי השרת וכי בשר ודם אני שאני צריך לנחומין (מד) אני מביר בראש ואני מכיר בסוף שכן נאמר בי (ישעיה מו) ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אישא ואני אסבול ואמלט. (מה) לכך נאמר (שם כג) על בן אמרתי שעו מני אמרר בבכי אל תאיצו לנחמני על שוד בת עמי וגו' ולמה לא אמר הקב"ה אל המלאכים אל תקבצו לנחמני או אל תאספו לנחמני או אל תבואו לנחמני ולמה אמר דוקא אל תאיצו לנחמני אלא א"ל הקב"ה למלאכי השרת ניחומין הללו ניאוצין הן לפני אלא לכו ורדו מלפני וראו את עמי ישראל היאך הן הולכין בגולה ומשאות גדולות על כתיפיהן. מיד ירדו מלאכי השרת מלפני הקב"ה ויצאו כשהן מבוהלין ונטלו את משאן של ישראל

נוסחא הישנה

ואל תאספו או אל תבואי לנחמני שאמר אל תאיצו אמר להם ניחומין הללו ניאוצין הללו הן לפני. אלא רדו מלפני וראו עמי ישראל שהן הולכין בגולה ומה שאמ' על כתיפן יצאו מלפניו ויצאו כשהן מבוהלין ונטלו משא על כתיפן שנאמר כה אמר ה' גואליכם קדוש ישראל למענכם שולחכם בבלה אם תאמר כיון שאדם עבר עבירה מיד ימות מיד יחרב העולם כלו ומנין תדע לך שכן צא ולמד ממנשה בן הזקיהו מלך יהודה שלא הניח עבודת כוכבים שלא עבד וחס עליו הקב"ה ולא הרגו מפני הצדיקים שעתידין לצאת ממנו. מכאן אמרו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ח"ו המומה היסרמלית שהם מומה לחת מצטיינים למומות והלא לפי החבד ח"ו המומה היסרמלית עדיין נשאר לך שבעים למומות ומלאכים רבים בלי מספר שכולם הם לכבודך שתמלוך על כולנו עם הדרת מלך. מ"ל למה תרגם ליתך עם יסרמל בגלות עכו"ם כדי שלא יהבדו יסרמל בגלות בין העכו"ם וכן העכו"ם וכן עשה הקב"ה שלח השכינה עם יסרמל בגלות כדי שלא יהבדו בין העכו"ם כמ"ל בכמה מקומות כל מקום שגלו יסרמל השכינה גלתה עמהם ע"ם בהריבות. ואיתא בירושלמי דמסכת תענית בים לקים בם"ל ימלי למר שיתף הקב"ה שמו ביסרמל משל למלך שהיה לו מפתח של פלטרין קטנה למר המלך מה מניחה במות שהיא היא מבודה שלא הניחו קובע בה שלשלה (ל"ל שלשלה במ"ק שכי"ה) שלא תבדה הפתח השלשלה מלחת עליה כך למר הקב"ה לה הני מניח לח יסרמל כמות שהן הן נבלעין בין העכו"ם שלא ברחם הן מכיר בסוף ומני מכיר בסוף שכן נאמר כי ועד זקנה אני הוא וגו' פי' שהשיב הקב"ה אל המלאכים דמסוף הכי ילך עם יסרמל להגין עליהן לף ע"פ שהיו יסרמל מושלי לפניו לפי שהקב"ה יודע ומכיר מה שעשה ברשעתם ל"ל מה שהטילו עכשיו. אבל גם יודע הקב"ה שבשף צדיקים יגלו מיסרמל לכן הב"ה סובל לח עוונות בני יסרמל עד זקנתם ושיבתם עד שיגלו נדיקים מהם ויהקבו לח עון מבותיהם שנאמר ועד זקנה אני הוא וגו'. פי' למר כך השיב הקב"ה אל המלאכים למה אתם הומרים קטיגוריא על יסרמל אני מכיר אתכם שהמיד אתם מקטרגים על הקדש אני מכיר מאכם מה שהייתם מקטרגים על הקדש ברחם ר"ל ברהמיה בריאה העולם וברהמיה בריאה הקדש שלח יברח הקדש ממ"ל בב"ר ובחלמוד. וכן אני מכיר אתכם שהייתם מקטרגים על הקדש בסוף ר"ל בשעה המבול שהיה סופן של בני הקדש ממהו כל בני הקדש בחבול. בשהוו זמן הייתם גם כן מקטרגים על הקדש כמ"ל לכן גם עכשיו אתם מקטרגים על יסרמל אבל אני כובל לח עוונות בני הקדש כל ימיו מה שהטילו מילדותם עד זקנותם שנא' עד זקנה אני הוא וגו' וכן מיתה בהדיא בפ' ד' דסנהדרין וז"ל ר"ל דסנהדרין בא בשעה שבקש הקב"ה לברות לח הקדש ברח כה לחה של מלחכי השרה וח"ל רעוכם נעשה קדש בלמנו לפניו רבש"ע מה מעשיו ח"ל כך וכך מעשיו למרו לפניו רבש"ע מה למוש כי חזכרנו ובן קדש כי הפקדנו וכן כה שנייה. כה שליטים למרו רבש"ע עשה מה שלחה כיון שהגיע לדור המבול ולדור הפלגה שמעשיהן מקולקלין למרו רבש"ע לח יפה למרו הרחמנים לפניך והשיב הקב"ה לסה עד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וגו' ופרש"י ז"ל כל ימיו אסבלנו עכ"ל וק"ל: (מה) ומ"ש לכך נאמר על כן למרהי שעו מני וגו'. פי' כי פשוט זה למר הקב"ה אל המלאכים כשהלך המלך לזקיהו ובני יסרמל בגלות כמפורש שם בפסוקים הסמוכים לו מקודם. וכך הוא המשך הפסוקים שם גיא חזיון (פרש"י ז"ל היא ירושלים וכו') מה לך אפוא כי עליה כולך לגגות (ע"ש בפרש"י ז"ל ג'

נוסחא הישנה

אפילו יגדיל אדם הרבה עבירות זו למעלה מזו וחזר בתשובה אומר הקב"ה אני עמו ברחמים ומקבלו בתשובה ואם יעמוד אדם ויחרף כלפי מעלה ויחזור ויעשה תשובה אומר הקב"ה אני ברחמים והריני מוחל על כל עונותיו שנאמר החפץ אחפוץ ואומר חי אני נאם ה' ואומר אמור אליהם חי אני נאם ה' ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע כך אמר הקב"ה לישראל באו והכניסו בדברי תורה וראו מה שכתבתי לכם לישא את פשעכם וליטול את עונותיכ' ולהעביר חטאתיכם מעל פני עכשיו עלי בדברי תורה

ישראל מעל כתפיהן ומיד יצאה השכינה גם כן עם ישראל בגולה שנ' (שם מג) כה אמר ה' גואלכם קדוש ישראל למענכם שולחתי בבלה וגו'. (מו) ואם תאמרו כיון שאדם עבר עבירה (מז) ימות מיד אם כן מיד יחרב כל העולם כולו. (מח) ומנין לך תדע לך שכן הוא צא ולמד מן מנשה בן חזקיהו מלך יהודה שלא הניח עכו"ם בעולם שלא עבד אותה וחם עליו הקב"ה ולא הרגו מפני שעשה תשובה ומפני הצדיקים שעתידין לצאת ממנו. מכאן אמרו אפילו הגדיל אדם הרבה עבירות זו למעלה מזו ואחר כך הוא חוזר בתשובה אומר הקב"ה הריני עמו ברחמים ואני מקבל את תשובתו ואפילו אם יעמוד אדם ויחרף ויגדף כלפי מעלה ואחר כך יחזור ויעשה תשובה אומר הקב"ה הריני עמו ברחמים והריני מוחל לו על כל עונותיו (מט) שנאמר (יחזקאל יח) החפץ אחפוץ מות רשע

נאם

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פירושים) המעומות מלמה עיר הומים קריה עליזה מלוך לה מלכי מרב ולה מהי מלחמה כל קליוך נדדו יחד (פרש"י ז"ל נדקיהו ומריו שיצאו לברוח בלילה וכו' ע"ש) מקשה מוסרו כל נמלמיך חוסרו יחדיו מרחוק ברחו על כן ממרתי שעו מני וגו' (פרש"י ז"ל כך חמר הקב"ה למלחכי השרת וכו') ע"ש וק"ל: (מו) מ"ש ואם תחמרו כיון שחדם עובר עבירה וכו'. פי' כך חמר הקב"ה חל המלחכים שהיו מקטרגים על ישרחל על מה שחטחו לפני הקב"ה כנזכר מקודם בסמוך: (מז) ומ"ש ולא"ת שימות החדם מיד כשיעבור עבירה מ"ל מיד יחרב העולם. פי' לפי שחין שום לדיק בעולם שחשר יעשה טוב ולה יחטח ולפי שכל בני חדם לריך להטות ולעבור עבירה ע"י היצר הרע. מ"ל חס ימות חדם מיד כשיעבור עבירה מ"ל לריך כל בני חדם למות לפי שחין חדם בחרן חשר לה יהטח חס כן לפי זה יחרב כל העולם חס ימותו כל בני חדם. חלה כדחמרן שחמר הקב"ה חני יודע ומכיר ברחש וחני מכיר בסוף ר"ל שחני יודע ומכיר שחע"פ שיחטח חדם ברחשיתו ובילדותו מלמקום גם חני יודע ומכיר שיעשה תשובה שלימה בסופו לזקנותו לכן חין חני ממית חת החדם מיד כשיעבור עבירה חלה חני סובל חת עונו עד עת זקנותו שיעשה תשובה שלימה על עוונותיו הרחשונים שחטח ברחשיתו בילדותו וכשביל הלדיקים העתידין ללחת ממנו כחשר למעלה לפי שחני יודע שחין לדיק בחרן חשר יעשה טוב ולה יחטח ע"י יצה"ר. לכן חני סובל עוון עד זקנותו שיעשה תשובה כמו שעשיתי למנשה בן חזקיהו מלך יהודה כמו שחמרתי והולך וכמו שפרשתי למעלה על מ"ש חני מכיר ברחש ומכיר בסוף בדרך הרחשון ע"ש וק"ל: (מח) ומ"ש ומנין לך. פי' מנין שהשיב הקב"ה חל המלחכים שהיו מקטרגים על ישרחל על שחטחו לפני הקב"ה שהשיב להם חלכך לה יתום החדם מיד כשיעבור עבירה כדי חלה יחרב העולם חלה הקב"ה יודע ומכיר ברחש שהחדם יעשה תשובה בסוף וגם בשביל הלדיקים שעתידין ללחת ממנו. ומהרן לה ולמד מן מנשה שעבד כל עכו"ם ולפ"ה חם עליו הקב"ה מפני שידע שיעשה תשובה וגם בשביל הלדיקים שעתידין ללחת ממנו. פי' מהכחן מן מנשה מוכח כן שכך השיב הקב"ה חל המלחכים כנזכר לפי שגם בשעה שחטח היו המלחכים מקטרגים עליו חלה יקבל הקב"ה תשובתו ולפ"ה קיבל הקב"ה תשובת מנשה מפני הלדיק שיצא ממנו כ"ל מכמו ממון יגא הלדיק הגדול יחזקיהו ממלך שהחריך הכתוב בלדקתו עד מחד בספר מלכים ע"ש. לכן השיב הקב"ה חל המלחכים שקטרגו על ישרחל בשעת חרכן הבית כשהלכו ישרחל בגלות היתה חתם מקטרגים לכלות ישרחל מפני שחטחו והלה כבר עשיתם כך למנשה שהייתם מקטרגים עליו כנזכר ולפ"ה קבלתי תשובתו מפני שהייתי מכיר ברחש שעתידין לדיקים ללחת ממנו לתם חתם מקטרגים גם עכשיו על ישרחל שחטחו והלה חני יודע ומכיר ברחש שעתידים לדיקים ללחת מהם: וכן מ"ל שמלחכי מדת הדין היו מקטרגים על מנשה כדחי' בפ' חלק ס"ל יוחנן מפני רשב"י מ"ד ויטמע חליו ויהתר לו ויעתר לו מכפי ליה חלה מלמד שעשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע כדי לקבל בתשובה מפני מדת הדין. ע"ש בפרש"י ז"ל וק"ל: (מט) ומ"ש שנאמר החפץ אחפוץ מות רשע ונו'. פי' וכהיב בפסוק הסמוך לו מקודם והרשע כי ישוב מכל חטאתיו חשר עשה ושמר חת כל חקותי ועשה משפט וללקה חיה יחיה לא

נוסחא הישנה

כאדם המדבר עם חביר שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך ואומר קחו עמכם דברים אשור לא יושיענו : סליק פרק ט .

נאם אדני ה' הלא בשובו מדרכיו וחיה . (ג) ואומר (שם לג) אמור אליהם חי אני נאם ה' אלהים אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה שובו שובו מדרכיכם הרעים (נח) ואומר (מלאכי ג) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו . וכך אומר הקב"ה לישראל . (נג) בואו והכניסו את עצמכם בדברי תורה וראו מה שכתבתי לכם לישא את פשעיכם ולמחול את

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ימות כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו בצדקתו יחיה וק"ל : (ג) ומ"ש ואומר אמור אליהם חי אני נאם ה' וגו' פי' ע"פ הפסוקים הקודמים והמאוחרים מן ואמת בן אדם אמור אל בית ישראל כן אמרתם וגו' עד ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה וק"ל : (נח) ומ"ש ואומר ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו . פי' משום דקשיא ליה להד"מ כפל לשון אל הפסוק כי היינו צדיק היינו עובד אלהים היינו רשע היינו לא עבדו כמו שהקשה קושיא זאת בר כי הי לאלל בפר"ק דהגיגה ומה שהשיב הלל אלא עובד אלהים ולא עבדו תרוייהו צדיקי גמורי ניהו אלא דומיא דשאר הפסוק פרקו משה פעמים לשון קל"פ לא ניחא ליה להחמנא דבי אליהו חילוק זה כי אינו חילוק מספיק הוא בעיני החמנא דבי אליהו כמו שהקשה עלה בחמת בר כי הי להלל וכי משום הדא אמנא קרא ליה לא עבדו . והשיב הלל אלא משוק אל ממרים י' ערכי בזוזא וי"מ פרכי בחרי זוזי לא ניחא ליה להד"מ משום דמכל מקום הדרא קושיא לדוכתיה וכי משום חדא זימנא יהא נקרא אינו עובד אלהים מחמתה . לכן אתא החד"מ לפרש הפסוק בענין ס"ם וכפי' דלא הוה כתוב בגיטא של הפסוק לבד ובשחט ורחיצה בין צדיק לרשע ותו לא הייתי אומר אלא מפני תשובה לרשעים אלא ומיד כשיחטא אדם תיכף מיד נאמר עליו ושחט ורחיצה בין צדיק לרשע מה שכתוב בהריגה כי הגיה היוס בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהם אותה היוס הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזב להם שורש וענף ותרמה לכם ירמי שמי אתם לדקה ומרפא בכנפיה ויצאתם ושחטם כעגלי מרבק ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם וגו' ולא מהני תשובה לרשע . לכן אתא הסיפא של הפסוק לפרש את הריצה וקאמר שים ב' חלוקים ופפרש בדבר זה . אחד שים הפרש בין צדיק לרשע ואידך שים הפרש בין רשע העובד אלהים ר"ל שעשה תשובה ובין רשע שאינו עובד אלהים אלא עשה תשובה . מ"כ שפיר הניח הד"מ לחיה מזה הפסוק על מ"ש מקודם שמהני תשובה לרשעים . ובזה יהיה מיושב שמיכת המתמרים להדדי בפ"ק דהגיגה הי אמר המתמר הזכר שאתא בר כי הי להלל מ"ד ושחטם ורחיצה בין צדיק לרשע וכו' להיב היכף תיכף אמר כך אמר אליהו לבר כי הי מ"ד הגם נרפתיך ולא בכסף בהרתיך בכור עוני מלמד שאחז הב"ה על כל מדות טובות ולא מצא לישראל מדה טובה אלא ענוה אמר שמואל ואיתימא רב יוסף היינו דאמרי אמני יהא ענוותן לישראל כוורדא טומקא למוסיא חיורא . ר"ל ע"י ענוה יעשו ישראל תשובה וזה הם נלפים משוטחיהם כי אין צריך לנדיק אלא לשחט החטאת ושוחה תשובה לערף העגלה שעשה . וכן המדרש הניח ג"כ מצל זה ומסיים אי לריכין ישראל תשובה עבדו תיתובא ר"ל אם ישראל הם עתידים עד שהם לריכין לאכול תרובין שהם בזול מכח ענוה אז הם עושים תשובה . ולריך ליישב היאך נסתר מאמר זה אל מאמר הקודם אבל לפי דרכינו אתא שפיר כי כל מה שכתוב בספר חד"מ הוא דעת אליהו ז"ל אבל חבר רב ענן כל הדברים כאן שמעת מפי אליהו ז"ל כדאיתא בפ"ב דכתובות . לכן כשמעת אליהו ז"ל החילון שהשיב הלל אל בר כי הי על מה שהקשה על הפסוק מ"ד ושחטם ורחיצה וכו' כאשר למעלה ואומא החילון לא היה נכון בעיני אליהו ז"ל מן הטעם שכתבתי למעלה לכן אמר אליהו לבר כי הי אני אומר לך חילון אחר שהוא יותר נכון מהחילון של הלל כי אם הבין פי' הפסוק אל תאה נרפתיך וגו' כאן פי' אל זה הפסוק תאה נרפתיך וגו' הוא קאי על הרשעים שעשו תשובה כדפירשתי למעלה. ס"ס זה הפסוק ושחטם ורחיצה וגו' הסיפא של הפסוק שהוא עובד אלהים קאי גם כן על הרשע שעשה תשובה כמו שפירשתי למעלה ודוק היטב אז יונעם לך מאד : (נב) ומ"ש וכך אמר הקב"ה לישראל בנותי והכניסו את עלמכם בד"ת וראו מה שכתבתי לכם ליישב את פשעיכם וכו'. פי' כיון שאמר מקודם שהקב"ה אומר למדם שיעשה תשובה על עוונותיו ואז ימחול לו הקב"ה על עוונותיו כמפורש בפסוקים המכריח מקודם. ומיון לך דבר המביא את האדם לידי תשובה כמו ד"ת כמ"ש בהרבה מקומות ובפרט בפתיחתא לפיכה רבתי ז"ל ר' הונא ור' ירמיה בש"ר שמואל ברבי ימחק אמר מליו שוויתר הקב"ה על עכו"ם וג"ע וש"ד ולא וויתר על מחשבה של תורה שנאמר על מה אבדה הארץ על עכו"ם וג"ע וש"ד לא נאמר אלא על עזבם את תורתי ר' הונא ור' ירמיה בש"ר ר' חייא בר אבא אמרו אחיב ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו אמר הקב"ה הלוואי אותי עזבו ואת תורתי שמרו כי מתוך שהיו מתעסקין בה בד"ת התאור שנה היה מחזירן למוטב ר' הונא אמר למוד תורה אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה וכו' ע"ש

נתריכום

את עונותיכם ולהעביר את חטאתיכם מעל פני ועבשיו להרבות עלי בדברי תורה. (נג) ודברו עמי בדברי תורה באדם המדבר עם חבירו (מד) שנא׳ (הושע יד) שובה ישראל עד ה׳ אלהיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ושובו אל ה׳ ואמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו אשור לא יושיענו וגו׳:

נוסחא הישנה
פרק י הא למדת שלא יהא אדם יורד לידי

פרק י הא (ח) למדת שלא יהא אדם יורד לידי תרעומות על הקב״ה בזמן שהוא רואה בני

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

בגריכות. ועוד כי הד״ת עצמה היא מכפרת על כל עונות כמ״ש בסרבא מקומות בזוהר ובתלמוד ובמדרש כמו שמלריכו בו מכמי מוסר עד מאד בלוק ותמצא. ובם ד״ת מכפרת כל עונות כמו שכל הקרבנות מכפרין כמ״ש זאת תורת העולה כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וכן כל הקרבנות ע״ש: (נג) ומ״ש דברו עמי בדברי תורה כאדם המדבר עם חבירו. פי׳ כי העוסק בד״ת הסכינה ערוכה בגבדו. ומלא אם הוא מדבר בד״ת אז הוא מדבר עם הסכינה כמו אדם המדבר עם חבירו כמ״ש (במדבר ג) קומי רוצי בלילה לראש אשמורות שפכי כמים לבך מכח פני ה׳ והרגומו קומי כיוצאת דיסרעל דבורי בגלותא עסוקי במשנה בליליא ראוש אשמורות דהי׳ ערוך לקבלך וכו׳ ע״ש. וכן אז״ל במסכת אבות מנין לי׳ שעוסקין בדברי תורה שהסכינה שבידם שנאמר אלסיס נגב בעדת אל וכן ה׳ וג׳ וכ׳ וכו׳ עד ואפי׳ אחד שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך ע״ש בפי׳ המפרשים: (מד) ומ״ש שובה ישראל עד ה׳ אלהיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים וגו׳. פי׳ כי מזה הפסוק מוכח על כל מ״ש מקודם כי עיקר התשובה הוא העוסק בד״ת משום דדברי תורה מביא את האדם לידי התשובה וגם על מ״ש עד״ת הם מכפרים כמו כל הקרבנות. וכך הוא פי׳ הפסוק שובה ישראל עד ה׳ אלהיך כי כשלת בעונך. ומה הפסוק שמא ישאלו ישראל לא ידענו מהו התשובה שנעשה והיאך נעשה התשובה לכן אמר הפסוק מיד אח״כ קחו עמכם דברים ושובו אל ה׳ ואמרו אליו כל תשא עון. כ״ל קחו עמכם דברים אלו דברי תורה כלומר שיעסקו בדברי תורה וזה יהיה התשובה אל ה׳ כי עיקר התשובה היא העוסק בד״ת שהיא מביאה את האדם שיחזור למוטב כמ״ש כאזכר למעלה. ואז הם תהיו עסוקים בדברי תורה ממרו אל הקב״ה כל הנשא עון לפי שדברי תורה מכפרים על כל עונות כאזכר למעלה. ואז״ל בפרק קמא דברכות הגע הגע קמיה דר׳ יוחנן כל העוסק בדברי תורה ובג״ח מכפרים כל עונותיו שנאמר בחסד ואמת יכופר עון ומין אמת אלא דברי תורה שנאמר אמת קנה ואל תמכור וכו׳ ע״ש. ומדיין אמת יעשה הכופר ויאמר מ״ש קחו עמכם דברים לא קאי על דברי תורה אלא רק על דברי התשובה והפלה ווידוי לכן מפרש הפסוק ואמר מיד אמר כך וקח טוב כ״ל מין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. ואמר כך מסיים הפסוק ונשלמה פרים שפתינו כ״ל כי עסק בדברי תורה היא מכפרת כמו כל הקרבנות כאז״ל כאזכר למעלה. וקאמר אחריו אשור לא יושיענו וגו׳ רצה לומר אז אם יעשו התשובה שוב לא יבקשו עזרת אדם לא מאשור ולא ממגרים וכו׳ כמו שפירש״י ז״ל שם ע״ש ודו״ק כי ככון הוא ובפשוט ופרח: כילמ״ו ילמ״ו בגל״ך ומע״י מנס״ו:

סליק פרק התשיעי. תהלה ושבח לאל הרועי:

פרק י (ח) הא למדת וכו׳. פרק זה הוא נסתר אל כמה פרקים הקודמים שהם מדברים גם כן מענין לדיק וטוב לו ולדיק ורע לו ורשע וטוב לו ורשע ורע לו. רק שהד״ת מאריך מענין לענין בתוכו ענין כמנהגו בכל הספר הזה כמו שבחבתי כמה פעמים למעלה. ועוד כי סוף הפרק הקודם הוא מדבר מענין דברי תורה שע״י ד״ת נעשה רשע לדיק והכל לריכין לד״ת הן לדיק הן רשע כדפרשתי למעלה בפרק הקודם וכן זה הפרק הוא מדבר נ״כ מענין ד״ה לאחר שהזכיר ענין לדיק ורשע לומר לך שהן לדיק והן רשע לריכין לד״ת כמו שנאמר בסמוך גם״ל. ועוד כי בסוף הפרק הקודם הוא מפרש את הפסוק ובשחת בין לדיק לרשע וגו׳ שאכר שם שיבא הרשע אל הגיהנם ולדיק יבא לג״ע ע״ש וכבר בחבתי מזה בפרק הקודם ע״ש. ולכן יש כל טוב לרשע בעה״ז כדי שיבא אחר כך לגיהנם שפילו אם אינו רשע גמור רק קיים מעט מצות ואל״ל רשע גמור אלא קיים שפילו מעט מצות שיבא לגיהנם ונם רע לו בעה״ז כאזכר בפרק הקודם. וכן הלדיקים זוכים לעה״ב שפילו לדיק שאינו גמור ברע לו בעה״ז ואל״ל שהלדיקים גמורים יזכו לג״ע ונם טוב להם בעה״ז כאזכר בפרק הקודם. וזהו הענין עלמו שהזכיר בריש הפרק הזה מענין לדיק וטוב לו ולדיק ורע לו ורשע וטוב לו ורשע ורע לו כמ״ל בפ״ק דברכות ע״ש מ״כ נסתכו שפיר זה הפרק אל סוף הפרק הקודם

נוסחא חישנה

בני אדם אחד צדיק וטוב לו ואחד צדיק ורע לו ואחד רשע וטוב לו ואחד רשע ורע לו. (ב) ואם תעומות בזמן שאתה רואה בני אדם אחד צדיק וטוב לו ואחד רשע ורע לו. (ב) ואם תרעומת יורד לידי הקב"ה הרי זה מתחייב בנפשו שנא' (קהלת ה) אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא למה יקצוף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך. (ילקוט נח דף נז ע"ג) (ג) ושנו חכמים תשע מאות תרעומת בזמן שאתה רואה בני אדם אחד צדיק וטוב לו ואחד רשע וטוב לו אם הוא יורד לידי תרעומת הרי זה מתחייב בנפשו שנאמר אל תתן את פיך להחטיא את בשרך. שנו חכמים תשע מאות

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פקודם: (ב) ומ"ם שמם מדם מהרעם על הקב"ה למה יש לדיק ורע לו ויש רשע וטוב לו מי הוי מחייב בנפשו שנא' אל תתן את פיך לחטיא וגו'. פי' אל תהרעם בפיך לומר למה יש לדיק ורע לו ולמה יש רשע וטוב לו כי בזמן שאתה מהרעם כך בפיך אז אתה מחטיא את בשרך שאתה מחייב את נפשך משום שהב"ה קונף על תומו קול התרעומות שהיית מהרעם כך כי המלאים הוא יודע מי שהוא עושה הוא עושה הכל בדין ובמשפט כמ"ש הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול לדיק ויסר הוא. ולטיכך כתיב למה יקצוף המלאים על קולך שהוא הקם של מדת הדין כי המדת הדין קונף על קולך משום שהיית מהרעם בקולך על מדת הדין למה יש לדיק ורע לו וכו' כלומר אין הדין דין אמת ח"ו. וע"ת מגלן דזה הפסוק אל תתן את פיך וגו' נוכל לדרוש תומו על מה שאתה בפיו ואתר למה יש לדיק ורע לו וכו'. ללמד הוא קמי רק על מה שהוא תומה בפיו בדברי לשון הרע וניבול פה וכדומה לו כמו שדרשו תומו רז"ל בכמה מקומות עם דוק ותשכח. וי"ל דילפיון מן הפסוקים הסמוכים לו מלאתריו. כמ"ש תכף אתר כך כי ברוב חלומות והבלים ודברים הרבים כי אם האלהים ירא זה הפסוק הוא קמי על לדיק ורע לו שהוא לדיק וירא אלהים וכה עליו חלומות רעים ודברים רעים והבלים רעים שבעולם. ושוב אתר הפסוק אתר כך אם עשק רש וגזל משפט ולדק תרמה במדינה אל תתמה על החפץ כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם. שזה הפסוק הוא קמי על רשע ומוב לו כמו שפרש"י ז"ל בדרך הפשי וז"ל אם תרמה שאם עושקים רשים וגוזלים משפט ומפ"ם אתם רואה כי לדק בא לעיר כלומר הקדוש ברוך הוא משפיע להם טובה ומיטו נפרע מהם על החמה על חפצו של מקום כי כן דרכו להתריך אפו כי גבוה מעל גבוה שומר כלומר ממתין עד שתתמלא סאתם וגבוהים יש לו עליהם ליפרע מהם בבא עת פקודתם וכו' ע"ם וכן הוא דעת התרגום שם אין מניחות מסכנין וזיולותא דדינא ולדקא מחמי בקרתא לא החמה בלבך למימר חיכדין רשותא דה' על כל אלין תרום על מדיר שמו מרומת נשיר על עובדי בני חיטא וגו' ע"ם ודוק: (ג) ומ"ם ושנו חכמים התקע"ד דורות קודם שנברא העולם יש הקב"ה ודרש ומקר ובמן אתה דברי תורה רמ"ת פעמים כנגד רמ"ח מיברים שבאדם וכו'. פי' כי הענין הזה הוא קמי ונוהן טעם לשבח על מ"ם מקודם הענין למה יש לדיק ומוב לו ויש לדיק ורע לו ולמה יש רשע ומוב לו ויש רשע ורע לו ומקשה לפי שהקב"ה היה מקר ודרש ונרף ובמן אתה דברי התורה רמ"ח פעמים כנגד רמ"ה מיברים שבאדם. כ"ל מס האדם הוא מקיים אתה כל דברי התורה רמ"ח מ"ע כנגד רמ"ח מיברים ומס"ה מל"ת כנגד שם"ם נידין התלויין ברמ"ח מיברים. כדי לכלול שם"ם מל"ת שאם אתר הדין בגימ"ח מ"ע שאם אתר הרחמים להגביר כח הרחמים על מדת הדין וב"ה הוא מיחד השם ידוד בסוד זה שמי לעולם וזה זכרי לדר דר. שמי עם י"ה שם"ם זכרי עם ו"ה רמ"ח כמו שהאריך הזוהר ושאר חכמי האמת נתן ודו"ק והשכה והמ"י. ולכן נתן דרש ומקר ונרף ובמן הקב"ה אתה התורה רק רמ"ה פעמים כנגד רמ"ח מיברים ירמ"ח מ"ע ונתן שם"ם פעמים כנגד שם"ם מל"ת ושם"ם נידין. נתן תן הטעם הזה כדי להגביר כח הרחמים על מדת הדין ולכלול דד שאתל שהוא דד הדין בגד הימין שהוא דד הרחמים ועל זה מרז"ל כל פעם שאדם פותה נתן יהא נתן דרך ימין. ולכן עשה הקב"ה מרכבה דבריה ג' נרף. ב' בתן. ג' מקר. ד' דרש כנגד מרכבה אותיות אי"ה השם בהיכלו וכנגד מרכבה אותיות אדני בקריאתו. נתן ושוב רמ"ח פעמים נתן מרכבה דבריה מקיקה ודריסה וגריפה ובחינה עולה משפר התקנ"ב ועם שמונה אותיות של השם בהיכלו ובקריאתו שהם ידו"ד מדני עולה למספר נתן על שם התורה שנאמר בה דבר צוה לאלף דור. כ"ל התקע"ד דורות קודם שנברא העולם וכ"ו דורות אתר שנברא העולם שהם ו' דורות ממדם עד נח וי' דורות נתן עד אברהם ואברהם יצחק ויעקב ולוי קהת עמרם הרי לך כ"ו דורות אתר בריאת העולם כנגד שם הוי"ה העולה כ"ן שהם כ"ו כל"ת האזברים בהלל הגדול כמ"ל בפ' ע"פ. וביחד הם אלף דור בסוד אלף קטנה במלה ויקרא המרמז על לותן אלף דורות שהיו קדמים ממלות התורה הנה שהתורה היו מקיימים כל התורה כולה מ"מ לא היו מצווים ועושים ושמ"י. לכן כל המקיים כל תרי"ג מצות התורה הוא מתקן כל נופו ונשמתו להיותו רמ"ח מיברים ושם"ם נידין נופגים שבגופו וכן לרמ"ח מיברים ושם"ם נידים רומגים שבנשמתו שהם ביחד תרי"ג

כנגד

נוסחא הישנה

וארבע דורות קודם שנברא העולם ישב הקב"ה ודרש וחקר וצרף ובחן את כל דברי תורה מאתים וארבעים ושמנה איברים שבאדם אחר כך הוציאו הקדוש ב"ה וקבעו בתורתו עד שדרשו וחקרו וצרפו ובחנו. מאתים וארבעים ושמנה איברים שבאדם שנא' אמרות טהורות ואחר הוציאו וקבעו בתור' ואין זו ממקומה וקמעא להחריב את כל העולם כולו. בדעתו של הקב"ה שלא יתן פתחון פה לבהמה וכשנתן פתחון פה

מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם ישב הקב"ה (ד) ודרש וחקר וצרף ובחן את כל דברי התורה מאתים וארבעים ושמונה פעמים כנגד מאתים וארבעים ושמונה איברים שבאדם ואח"כ הוציא הקב"ה את כל דברי התורה וקבע אותם בתורתו ואין דבר אחד ממנה זז ממקומו שנא' (תהלים יב) אמרות ה' אמרות טהורות וגו' וכל דבר ודבר שקבע בתורה אם זז קמעא ממקומו קלקל את העולם כולו. (ה) וקמעא שעבר אדם הראשון על התורה (ו) היה עולה בדעתו של הקב"ה להחריב את כל העולם כולו. (ז) וכן היה עולה בדעתו של הקב"ה שלא ליתן פתחון פה לבהמה וחיה ועוף. וקמעא שנתן פתחון פה אל הנחש עמד הנחש וקלקל את כל העולם כלו.

וכן

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

כנגד תר"ג מצות שבתורה. דהיינו ע"י מעשה המצות הוא מחקן לאיברים ולגידים שבגופו וע"י המחשבה מיחדה וכוונה זכה בעשיית המצות הוא מחקן לאיברי וגידי נשמתו. ומ"מ אם מקיים כל המצות ותיקן נופו ונשמתו פרטיו מ"מ הוא לדיק גמור ונאמר עליו לדיק וטוב לו בעה"ז ובעה"ב. אבל יש לדיק שהוא עובר על קצת מצות התורה ופגם קצת בגופו ובנשמתו וצריך לסבול בער בעה"ז כדי לצרף ולתקן מה שפגם כדי שיהא שכרו שלם בעה"ב לכן נאמר עליו לדיק ורע לו בעה"ז. וכן רשע גמור שעבר על כל התורה כולה ופגם בכל איברי נופו ונשמתו עליו נאמר רשע ורע לו בעה"ז ובעה"ב אבל רשע שהוא גמור שהיה מקיים מעט ממצות התורה אבל כל מ"מ עוונותיו מרובין הרבה מזכיותיו עליו נאמר רשע וטוב לו בעה"ז לפי שהקב"ה מקפח שכר כל בריה ועונשו נשמר לעה"ב. כללו של דבר העור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול לדיק ויסר הוא. נמצא מכון היסב דברי הד"ם לדברי רז"ל בס"ק דברכות בעניין יש לדיק וטוב לו וכו' ורוק היסב:

(ד) ומ"ם שהקב"ה ברף ובחן וחקר ודרש את התורה רמ"ח פעמים שהם' תמרות ס' תמרות מהורות. פי' ופיפח דקרא כסף צרוף בעלול לתרין מזוקק שבעתים ס"מ שברף וזקק הב"ה את התורה. ות"ח מגלן שעשה הקב"ה תרבעה דבריס לריפה וחקירה בחינה ודריסה. וי"ל כי מהורות הוא ל' רביס הוא מרמז על שמ מיני מהרה וברוף הרי ג' ומזוקק הרי תרבעה. ות"ח היאך נרמז בפסוק זה שעשה הקב"ה כך רמ"ח פעמים וי"ל מזקק עם הכולל בניפרדים רמ"ח ומ"ם את"כ שבעתים שהם זפ"ו שהם מ"ם הוא מרמז שהתורה מלמת במ"ם פתים טומאה ופהרה ואיסור והיתר וכו' כמז"ל: (ה) ומ"ם וקמעא בעבר אדם הרחשון על התורה וכו'. פי' כי כמה שאכל אדה"ר מן עץ הדעת טוב ורע והקב"ה היה מצוה אותו שלא יאכל ממנו בזה היה עובר אדה"ר על מצות התורה כי אע"פ שהיו ה' מלאים על האדם לאמר אכל תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות למדו רז"ל מזה שנצטווה אדה"ר על שבע מצות כדלאיתא בפרק הרבע תיתות ס"ך יוחנן שבע מצות נצטוה אדה"ר שנא' ויצו ה' אלהים על האדם וגו' ויצו אלו הדיינין ס' זו גזילת הגר שם אלהיס זו ע"ז על האדם זו ג"ד לאמר זו ג"ע. אכל עץ הגן אכל ולא מן הגזל וכו' ע"ש שהאריך ברחיות הפסוקים. וכשאכל אה"כ מעץ הדעת עבר על כמה מצות כמז"ל בפרק אחד דיני ממונות ס"ך יהודה אמר רב אדה"ר מין היה רבי יצחק אמר מושך בערלתו היה רב נחמן אמר כפר בעיקר היה ע"ש שהאריך ברחיות הפסוקים ג"ת שעבר אדה"ר על מצות התורה: (ו) ומ"ם עלה בדעתו של הקב"ה להחריב את כל העולם כלו. פי' לפי שמ"ל הקב"ה לאדם שיהות בתוכו היום שיאכל מן עץ הדעת ואם אין אדם בעולם אין קיום לכל העולם לפ שברא אלף שנה בעבור האדם כמז"ל בהרבה מקומות. ולאחר שעשה אדה"ר העובה מהקיים העולם ע"י שהאריך הקב"ה מותו היום אלף שניה שהוא יומו של הקב"ה שנא' כי אלף שנים בעיניך היום תחמול. ועי"ז נתקיים העולם שהוליד תולדות ותולדי הולדות קודם שמת: (ז) ומ"ם וכן עלה בדעתו של הקב"ה שלא ליתן פ"ם לבהמה חיה ועוף וכו'. שלא יוכלו לדבר עם בני האדם כדי שלא יקלקלו את כל העולם בדבורם ורמיה מן האחת שהיה מדבר קטנות עם חוה מיד ותקלקל כל העולם בדבורו שאמר לעזן הרע על הקב"ה שע"י שהקב"ה אכל מן עץ הדעת ברא את העולם לכן נוה להם שלא יאכלו ממנו כדי שלא יבראו ג"כ עולמים כמלהים וכן שמר דברי ל' סרע. כמז"ל בתהילות על הפסוק כי יודע אלהים כי ביום

מאכלם

(ח) זכן בעשרה דורות מאדם ועד נח היה עולה בדעתו של הקב"ה שיפקוד עון אבות על בנים. (ט) וקמעא שלא היה פקד (י) אלא שהקב"ה היה עושה את כל אחד ואחד כמו מלך על אשתו ועל בניו ועל בני ביתו מיד עמדו וקלקלו את מעשיהם אוכלין ושותין ובועטין מתוך הטובה ובקשו להחריב את כל העולם כלו במעשיהם הרעים. (יא) ומרדו בהקב"ה ואמרו שאין להקב"ה עליהם לא מלכות ולא מדת פורעניות ולא מדת הדין. (יב) שנא' (מיוב עח) ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו

נוסחא הישנה
לנחש קלקל כל העולם כלו. עשרה דורות מאדם עד נח בדעתו של הקב"ה שיפקוד עון אבות על בנים אלא כל אחד ואחד עשאו הקב"ה מלך על אשתו ועל בניו ועל בני ביתו שאין להם לא מלכות ולא מדת פורעניות ולא מדת הדין שנאמר ויאמרו לאל סור ממנו ירדו לידי חמס וגזל שנא' ותמלא הארץ חמס ירדו לידי גילוי עריות

מה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מלכם ומפקחו עיניכם והייתם כאלהים ע"ם. עד שהשיב אדם וחוה לעבור על גזוי הקב"ה ומקלקל כל העולם כמה שנרם מה שהיתה לבוא בעולם על כל הבריות שבעולם כמ"ש שחוה החכילה מן עץ הדעה לכל בני העולם הון מעוף מחד ע"ם לכן לא נתן הקב"ה פ"פ לבהמה חיה ועוף וכמו שהיה עלה בדעתו כן עשה: (ח) ומ"ם וכן בעשרה דורות מאדם ועד נח היה עולה בדעתו של הקב"ה שיפקוד עון אבות על בנים. פי' כשיחשוב הבנים מעשה אבותיהן הרעים בידיהן כמ"ש בפ"ק דברכות דהרי כתיב במקום אחד ובניס לא יומתו על אבות ומשניק הא כשלומדין מעשה אבותיהן בידיהן והא כשאינן מודיין מעשה אבותיהן בידיהן ע"ם. וכן כאן עלה בדעתו של הקב"ה מיד כשיהטאו מרבעה דורות מאדם והלאה אז יפקוד מיד עון אבות על בני בניהן כמ"ש פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים לשונאי ואז מיד כשיתפשטו מרבעה דורות יתריב מיד מת העולם: (ט) ומ"ם וקמעא שלא פקד. פי' שהרי מנחו רואין מה שמפורש בתורה בהדיא שהמתין הקב"ה עשרה דורות לשעים מאדם עד נח קודם שהביא עליהם המבול והחריב את העולם וכן מ"ל בפ"ק דמכות עשרה דורות מאדם עד נח להודיעך כמה ארך אפיס לפניו שכל הדורות היו מכעיסין לפניו עד שהביא עליהן את מי המבול עכ"ל. ואלו הן השעה דורות מאדם עד אנוש קיץ מהללאל ירד חנוך מתושלח למך נח: (י) ומ"ם שלא הקב"ה עשה את כל אחד ואחד כמו מלך על משחו ועל בניו ועל בני ביתו. פי' כי כשם מובוח בשולות ומכופלות הטיב להם הקב"ה חדא שהיו להם כל הטובות שבעולם עד שהגדו מאד מאד מרוב הטובות שהשפיע להם הקב"ה כמו שהאריכו רז"ל בב"ר ובפרק הלק כמו שמזכיר קלת בסמוך בס"ד. וכן מ"ל בפרק חלק ה"ר דור המבול לא נתנו שלא בשביל הטובה שהשפיע להם הקב"ה וכו' ע"ם. ומיד מאחר שדור המבול היו מהנאים מאד כדאמרן מ"ב לפי זה היה מן הראוי שלא יהיו מקובלים על מעשי ניחם כמ"ל בכשם מקומות האי מאן דמהנאה אפי' על חיבוי בימו לא מקבל שנא' נגר יהיר לא יעוה אפי' בעוס עלו ע"ם ואפ"ה הטיב הקב"ה לדור המבול הגם שהיו מהנאים מאד אפ"ה היו מקובלים מאד על מעשי ניחם כמו מלך וכל אחד ואחד היה כמו מלך על משחו ועל בניו ועל בני ביתו. ופי' נאה הוא כמין חומר וק"ל: (יא) ומ"ם שדור המבול מרד בהקב"ה ומ"ל שמין לו עליהם לא מלכות ולא מדת פורעניות ולא מדה הדין. פי' לכך מרדו בהקב"ה ומ"ל שמין לו מלכות עליהם משום שהיו סוברים שמין הקב"ה יוכל לשלוט עליהם מדת הדין להביא עליהם מדה הפורעניות שהרי הם עוברים כל העבירות החמורות כמו שמשחר והולך ואפ"ה היה בחיסס שלוס משחד והיה להם כל הטובה שבעולם כמ"ל בפרק חלק ובב"ר ע"ם בשריכות: (יב) ומ"ם שנא' ויאמרו לאל סור ממנו וגו'. פי' ע"ם בפסוקים הממוכים אלו מקיש אף כי שם מבואר שלכך מרדו בהקב"ה ומ"ל סור ממנו וגו' משום שהיה להם כל הטובה שבעולם ולא שת עליהם לא פורעניות ולא מדת הדין. וכך הוא המשך הפסוקים מדוע רשעים יחיו עתקו גם נגרו חיל (פרש"י ז"ל דקאי עד דור המבול) זרעם נכון לפניהם ונצאצאיהם לעיניהם (פי' רז"ל בב"ר ר' לוי אמר שלשה ימים היתה משכרת ויולדת נאמר כאן נכון ונאמר להלן היו נכונים לשלשה ימים וכבן אמרו ליום אחד נאמר כאן הון ונאמר להלן והיה נכון לבוקר וכו' ע"ם) בהיסס שלוס מפחד ולא שהם שלוס עליהם (פרש"י ז"ל ורז"ל שלא היו מזיקין שולטין בהם והיה בהיסס שלוס מפחד המזיקין) שורו עבר ולא יגעיל הפלא פרתו ולא תשכל (פרש"י ז"ל שורו מעבר את הקבה בלא זרע כשולת וכו' ע"ם) ישלחו כלאן עולליהם וילדיהם ירקדון (פרש"י ז"ל ורז"ל מיד בשה לידת הילד היה מרקד והולך כשדל ואם היה פושע במזיק נלחם בו וכו' ע"ם) ישאו בתוף וכנור וישמחו לקול עוגב יבלו בטוב ימיהם וברגע שאול יחתו (פרש"י ז"ל לאחר שהזקין ויבלה ימיו בטוב וכשהגיע יום מותו היה מת בשחת בלא יסורין וכו' ע"ם) ויאמרו לאל סור ממנו וגו' (פרש"י ז"ל ורז"ל אז אמרו לריכין לו אפילו לשיפה נשמים וכו')

ע"ם

נוסחא הישנה

שנאמר ותשחת הארץ וכי השחית כל בשר. ירדו לשפיכת דמים שנאמר וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה ולא עוד שהיו בגדיהן על גבי קרקע והן הילכין ערומים בלא לבוש שנאמר ערום הלכו מבלי לבוש עשרה דורות מנח ועד אברהם עלה בדעתו של הקב"ה שיפקוד עון אבות על בנים והוא לא פקד אלא עשאו לשון אחר ובקש להחריב את העולם כולו שנאמר ויהי כל הארץ שפה אחת ברעתו של הקב"ה ליתן מלכות לדוד ולזרעו עד עולם וכשנתנה לכל ישראל קלקלו בה ברעתו של הקב"ה לתת תורה וקרושה

מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו. (יג) וירדו לידי חמס וגזל שנא' (בראשית ו) ותמלא הארץ חמס. (יד) וירדו לידי עכו"ם ולוי עריות שנאמר (שם) ותשחת הארץ לפני האלהים. (טו) וכן נאמר (שם) כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ. (טז) וירדו לידי שפיכת דמים שנאמר (שם) וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה. (יז) ולא עוד אלא שהיו מפשיטין את בגדיהן והיו מניחין אותם על גבי הקרקע והן היו הולכין ערומים בלא לבוש (יח) שנאמר (מיכה כד) ערום הלכו מבלי לבוש. (יט) וכן בעשרה דורות מן נח ועד אברהם היה עולה בדעתו של הקב"ה (בילקוט רמז לחלקם לשבעים לשון) שיפקוד עון אבות על בנים וקמעא שהוא לא היה פקד (כ) אלא הקב"ה עשה את כולם לשון אחד. מיד עמדו וקלקלו את מעשיהם ובקשו להחריב את כל העולם כלו במעשיהם הרעים ומרדו בהקב"ה (כא) שנאמר (בראשית יח) ויהי כל הארץ

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ע"ם בתריכוה וק"ל: (יג) ומ"ש וירדו לידי חמס וגזל שגם והמלא הארץ חמס. פי' כמו שפרש"י ז"ל חמס ע גזל שגם' מן החמס מאכר בכפיסה: (יד) ומ"ש וירדו לידי עכו"ם ונ"ע שגם' וחשחת הארץ לפני האלהים. פי' כמו שפרש"י ז"ל מין וחשחת מלת לשון ערוה ופ"ח. לשון ערוה כמש"ם כי החחים כל בשר את דרכו על הארץ. ולשון עכו"ם כמש"ם מן השמיטון ונו': (טו) ומ"ש וכן נאמר כי החחית כל בשר את דרכו על הארץ. פי' כדי שלא תאמר וחשחת ליטו קלי רק על עכו"ם כמו מן השמיטון שמין לך החחתה גדולה מעכו"ם שפיכת דמלה כאלו שוכר על כל המורה כולה כמ"ל לכן מריך להכיא עוד ראיה אחרת שגם נ"ע נקרא החחתה וק"ל: (טז) ומ"ש וירדו לידי ש"ד שגם' וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה. פי' מיתורא דקרא קא דריש לפי שמליטו בהרבה מקומות שעכו"ם ונ"ע ום"ד שקולין שבאלו ג' עבירות יהרג ואל יעבור. ומדאמינו רחים מן השמוקים שעכו"ם ונ"ע נקראין החחתה כנזכר למעלה ס"כ ש"ד נקרא נם כן החחתה. מדכתיב נ"פ לשון החחתה חדא וחחתה הארץ ונו' שגים וירא אלהים את הארץ וחנה נשחתה שליהים כי החחית כל בשר ונו'. ת"כ כוללי חדא קלי על עכו"ם וחדא על נ"ע וחדא על ש"ד כדפרשתי לעיל. פי' מחר וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה לומר שרחה אלהים דם רציחה שנשפכו על הארץ ונבלע בארץ נזה נשחתה הארץ בדם של רציחה שנבלע בה כמש"ם בקין ויאמר ה' אל קין ונו' קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה ועתה ארור אחה מן האדמה אשר פלחה את פיה לקחת את דמי אחיך. פי' אשר לחד מסיפא דקרא דקלי על ש"ד מש"ם וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי החחית כל בשר את דרכו מן הארץ פירשו רש"י שנשפכו זרעם על העלים ואבנים ר"ל שהוליאו זרע לבטלה ואז"ל במשנה נדה כל המוליא זרע לבטלה כאלו ש"ד ע"ש בתריכוה ברחיות מן השוקים ופירשו חכמי האמת שנשפך דמים ממש כאלו המית את בניו ממש שהרי אז הפיסה שהוציא לבטלה היה רחוי להוליד ממנה וולד ע"ש ודו"ק: (יז) ומ"ש ולא עוד אלא שהיו מפשיטין את בגדיהן והולכין ערומים בלא לבוש. פי' ואז"ל בפרק הבא על יבמתו שאין משוקן ומהועב לפני הקב"ה יותר ממי שהולך ערום בשוק: (יח) ומ"ש שגם' ערום הלכו מבלי לבוש. פי' ע"ם כל הפרשה בתריכוה מאד שפירשו רש"י כל הפרשה על דור המבול: (יט) ומ"ש וכן בי' דורות ממנ עד אברהם היה עולה בדעתו של הקב"ה שיפקוד עון אבות על בנים. פי' משום שהיו נ"כ רשעים נמורים כמו בי' דורות מאדם עד נח כמו שמפורש בהורה ואלו הן בי' דורות ממנ עד אברהם שם אלא שלא מצר פלג רעו ברוב נמוד הרח אברהם: (כ) ומ"ש אלא הקב"ה עשה אותם לשון א'. פי' וזה היה להם טובה נדולה מאד כמו שפרש"י ז"ל ורז"ל בב"ר ע"ם. לכן הוא מתנאין מרוב הטובה הזאת ומרדו בהקב"ה כמ"ש לכן קפרא מהם מדה כנגד מדה שנפלנה לשונם לשונות: (כא) ומ"ש שגם' ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים. פי' ומפורש שם בפסוקים הסמוכים אלין חח"כ שמשום שהיה לשונם לשון אחד לכן מרדו בהקב"ה ולכן נפלנה לשונם מדה כנגד מדה. כמש"ם ויהי כל הארץ שפה אחת פי' רש"ל ל' הקודם לפיכך הפליגו בניו המגדל. ואח"כ כשנפלנו לשונם והבטל בניו המגדל. ודברים אחדים פרש"י ז"ל כאלו בעצה אחת וכו'

נוסחא הישנה

הארץ שפה אחת ודברים אחדים. (כב) וכן היה עולה בדעתו של הקב"ה ליתן את כתר המלכות לדוד ולזרעו עד עולם וקמעא שנתנה למלכי ישראל מיד עמדו וקלקלו בה את מעשיהם ובקשו להחריב את כל העולם כלו במעשיהם הרעים. (כג) וכן היה עולה בדעתו של הקב"ה ליתן התורה והקדושה לישראל לבד משום שהם קדושים (כד) וקמעא שנתנה לבלעם בן בעור (כה) מיד

לישראל קדושים וכשנתנה לבלעם בן בעור קלקלה ולא הניח הקב"ה דבר בעולם שלא גלה לבלעם בן בעור מפני שעתידין כל עובדי כוכבים לומר לפני הקב"ה בלעם בן בעור שהוא מעולה בחכמתו כמשה אלו נתת לנו נביא כמשה קבלנו

עמר

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ע"ם ומלו לא היה להם לשון אחד לא היו יכולין לבוא בעצה אחת. ויסי בנסעם מקדם פי' רז"ל מקדמות של עולם וכו' ע"ם. וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם וימרו היש לא דעהו הבה נלבנה ונשרפה לשרפה וגו' ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים פי' רז"ל לעשות מלחמה עם הקב"ה כביכול וכו' ע"ם. ונעשה לנו שם פן נפוץ על פני כל הארץ וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל וגו' ויאמר הן עם אחד ושפה אחת לכלם וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות הבה נרדה ונבלה שם שפתם אשר לא ישמע איש שפת רעהו פרש"י ז"ל ורז"ל זה שומל לבינם ומביא לו זה סיד וזה עומד עליו ופועל מה מוהו. ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ ויחדלו לבנות העיר והרגם יונתן ואגליתא מימרא דה' עלוי קרתא ועמיה שבעין מלכיא כל קבל שבעין עממיא וכל חד וחד ליתן עממי וכתביה בידיה ובדרימון מחתן על מנפי כל מרעא לשבעין לישנין ולא הוה ידע חד מה דיימר הבריה והוי קטלין דין לדין ופסקו מלבני קרתא. על כן קרא שמה בבל כי שם בלל ה' שפת כל הארץ ומשם הפיצם ה' על פני כל הארץ: (כב) ומ"ם וכן עלה בדעתו של הקב"ה ליתן כתר מלכות לדוד ולזרעו עד עולם וקמעא שנתנה למלכי ישראל מיד עמדו וקלקלו בה את מעשיהם וכו'. פי' כשחטא שלמה המלך ע"ה במה שלא מיחה לנשיו מלעבוד עכו"ם נתן הקב"ה מלכות על עשרה השבטים לירבעם בן נבט כמפורש במלכים ג' י"א ע"ה בחריכות מיד כשמלך ירבעם בן נבט היה מהנשא בכתר מלכות וקלקל בה בשכיל כתר מלכות. ועבד עכו"ם מירלחו מנדולה כתר מלכות שלא יעמל ממנו כמפורש במלכים ג' י"ב וילמד בלבו עתה קשוב הממלכה ליבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלי' ושב לב העם הזה אל אדוניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגוני ושבו אל רחבעם מלך יהודה ופרש"י ז"ל ורז"ל לפי שמין יפיפה בעזרה אלא למלכי בית דוד ויהיה הוא יושב ואני עומד וכו' ע"ם ויופן המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אליהם רב לכם מעלות ירושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים וגו' ע"ם וכן עשו כל מלכי ישראל מחריו: (כג) ומ"ם כן היה עולה בדעתו של הקב"ה ליתן התורה והקדושה ליישראל לבד. פי' התורה כמשמעו והקדושה זו שנכתוב כלומר רוח הקודש ודו"ק: (כד) ומ"ם וקמעא שנתנה לבלעם. פי' מעט נבואה נתן הקב"ה לבלעם. כלומר זמן קצר היה בלעם נביא ממש שנתרש עליו רוח הקודש ולא היו ימים מועטים עד שנסתלקה ממנו רוח הקודש והנבואה ונעשה מה"כ קוסם ומחשבק מה"כ בם"ח רוח הטומאה של עזז ועזאל שנסת לתחובי הרי תבך הנויש ברגליהם בתויר בין השמים לארץ. ומלמדים כל מיני כישוף לבעלי הכישוף והלך מליהם בלעם בכל יום על ידי חתול ומתם כדמ תת בתריכות בזהר ע"ם. וכן מז"ל בפרק חלק וז"ל ואת בלעם בן בעור הקוסם. מ"ר יוחנן בתחלה היה נביא ולבסוף נעשה קוסם מ"ר מפת היינו דתמרי לימני מסנני ופליטתי הוא ליישן לנביאי שקרי ופרש"י ז"ל מתת סנגיס ופריס זינתה עם מובכי חבל הספינה ותרבי עליס ואבנים עכ"ל. וכזה רמז למה שאמרנו שבלעם עבד זנות ובא על האתון כמז"ל ובאותה זנות דבק בקליפת עזז ועזאל שהם ממונים על הזנות כדאיתא בתריכות בזוהר ע"ם. והם סוד הנחש שמומרים מובכי חבל הספינים וחרבי עליס ואבנים כדאיתא במדרש תנחומא פרשת בראשית בתריכות וז"ל בקיצור שאלו תלמידים את רב יוסף מהו עזאזל מ"ל כיון שעמדו דור המבול עמדו שני המלאכים שמחזי ועזאזל ואמרו רבש"ע מה לפנים כי תזכרנו מ"ל הקב"ה גלוי וידוע לפני שם נהם שרויין בארץ היה שולט בהם יצה"ר יומר מבני מדם מ"ל מדרבה אנו מקדשין שמך בארץ ומיד כשירדו קלקלו עם בנות האדם יפות ולא היו יכולין לכבוש את יצרן רמה שמחזי ריבה בחמה ושתה מיסשכר מ"ל השמיעני לי מ"ל מיני שומע לך עד שלמדני שם המפורש מיד למדם מיד זכרה מוחו ועלתה לרקיע ולא קלקלה. מיד קבעה הקב"ה בשול כימה מיד שאת כימים וסילידו בנים היוות והאי ועזאל ממונה על מיני לבעיון והכשיפין של נשים המפתין בני אדם לעבירה עוד הקב"ה למשברון שיפגר שליח לשמחזי ויאמר לו שיבא מבול והיה מנשער ובוכה בלילה רחו היוות והאי הנומות מחד רמה שבן נדולה פרוסה על הארץ וכתוב עליו הרכב היבות וירד מלאך ומהק ולא שייר רק מרבע חיבות ושתי רמה פרדם עם חילות וירדו מלאכים וקלקו ולא שייר רק חילן אחד עם שלשה

נוסחא הישנה

תורתך ולפיכך נתן הקב"ה בלעם בן בעור מעולה בחכמתו כמשה אבל משה יתר דבר אחד ובלעם חסר דבר אחד, במשה כתיב ויקרא אל משה ובבלעם כתיב ויקר אלהים אל בלעם. במשה כתיב הודיעני נא את דרכיך ובבלעם כתיב ויודע דעת עליון ולא נמצא דרך טובה ולא בא על ידו צדקה בעולם אלא בא לידו

עמד וקלקל בה את מעשיו ובקש להחריב את כל העולם כלו במעשיו הרעים. ולא הניח הקב"ה דבר בעולם שלא היה מגלה לבלעם מפני שהקב"ה היה יודע שעתידין כל העכו"ם לומר לפני הקב"ה אלו נתת לנו נביא כמו משה היינו מקבלים את תורתך ג"כ כמו שקבלו ישראל ע"י משה אלמלא לא היה בלעם בן בעור מעולה בחכמתו כמו משה. לפיכך נתן הקב"ה להם לעובדי כוכבים את בלעם בן בעור (כו) שהוא היה מעולה בחכמתו כמו משה אבל (כז) משה יתר דבר אחד ובלעם חסר דבר אחד ממשה (כח) במשה כתיב (ויקרא ח) ויקרא אל משה ובבלעם כתיב (במדבר כג) (כט) ויקר אלהים אל בלעם. ובלעם יתר דבר אחד ממשה ומשה חסר דבר אחד מבלעם. בבלעם כתיב (שם כד) ויודע דעת עליון (ל) ובמשה כתיב (תמות לג) הודיעני נא את דרכיך. אבל לא נמצא לא דרך טובה ולא דרך צדקה שהיה בא בעולם על ידי בלעם (לא) אלא הוא בא לידי לשון הרע

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

עמים וכבקר תמרו למביסם ס"ל סיכות המבול ויסתייר רק נח ומלאה בניו והיו בוכין ס"ל אל תמסרנו מסמוכיכם לא יכלו מן סבריות שהגחרין נזירות (פי' הבוקעים נזירי עלים) והמעלין מביס והמוסכים ספיעת מזכירין סמוכיכם היוות והמי מיד נתקרים דעתן. שמחזי מחר בחשוכה ותלה עלמו כין סמים לתרץ רחמו למסה ורגלו למעלה ומדיין הוא חלוי וכו' ע"ם בתריכות ודו"ק: (כה) ומ"ם מיד קלקל בלעם את מעשיו כם ובקש להחריב את העולם. פי' כי ע"י שסיה נביא עלה בלק מחריו לקלל את ישראל וכן היה מתנאה בלעם בנבואתו לידע השעה שהקב"ה כועס לעקור את ישראל בקללותיו. וכשלא יוכל לקללם נתן עלה להחמיאם בזמות בבנות שסיס כדי לעקור ישראל ובזה ביקש להחריב את העולם כי אם אין ישראל בעולם אין קיום אל העולם. כמ"ל שאין העולם נברא אלא בשביל ישראל כמ"ש ברחשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ בשביל ישראל שנקראו ראשית שנאמר קודש ישראל לה' ראשית תבואתו: (כו) ומ"ם בלעם היה מעולה בחכמתו כמו משה. ומ"ת הא כתיב ולא קם נביא עוד ביסראל כמשה. כבר תירלו רז"ל ביסראל לא קם קבל בחומות קם ומנו בלעם. ועוד ג"ל דקאי על משה מ"ש ולא קם נביא עוד ביסראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים לכל האומות ושמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל ע"ם בספרים ז"ל ובה"י ובדרז"ל דכל אלו הדברים לא היה בשום נביא ישראל ולא בבלעם. רק בחכמת נבואה היה מעולה כמשה כדי שלא יאמרו העכו"ם וכו'. ומכאי האמת פירשו כי מדרגתו של בלעם הי' בס"ה בקליפה המומאה כמו שהי' מדרגתו של משה בספרת דקדושה ושום סוד נעלם ושמ"י. וג"ל דזשו שאמר שהגיע דכי אליהו אח"כ בחשה כתיב ויקרא ובבלעם כתיב ויקר כמו שאבאר אח"כ בסמוך בס"ד ויקרא הוא לשון קדושה אבל ויקר הוא ל' מיאסה. ועוד נראה לי דלכך מדקדק שהגיע דכי אליהו בלשונו שלא ואמר בלעם מעולה בחכמתו כמש"ה ולא אמר פשם שהיה מעולה בחכמה כמש"ה אלא בחכמתו דייקא לומר לך כמה שים לו לביקורא כה בחכמה של ס"א ושמ"י: (כז) ומ"ם אבל משה יתר דבר אחד ובלעם חסר דבר אחד וכו'. פי' ואף"ה היה בלעם שוה בחשה אף"ם שהיה למשה דבר אחד יותר מבלעם אשרי היה לבלעם גם כן דבר אחד יותר ממשה לא וחשוב זה כנגד זה ק"ל: (כח) ומ"ם במשה כתיב ויקרא ובבלעם כתיב ויקר. פי' כמ"ל ויקרא הוא ל' חבה ל' קדושה שמלאכי השרת משתמשין כמ"ה וקרא זה אל זה ואמר קדוש וגו'. אבל ויקר הוא ל' קרי וטומאה ע"ם: (כט) ומ"ם בבלעם כתיב ויקר אלהים אל בלעם. פי' מלאך שלו כלומר מלאך שלו שהוא מטומאה שלו האף קרא אליו ובלה לו כי המלאך נקרא ג"כ אלהים. וכן במביאתך שכתוב בו ויבא אלהים אל אבימלך וגו' שהוא ג"כ מלאך שלו הטמונה עליו כדאיתא בזוהר ע"ם וכ"ל רמז לדבר אלהים עם ה' מוסיפין כנ"ל מלאך: (ל) ומ"ם במשה כתיב הודיעני נא את דרכיך. פי' שהי' צריך להשפלו לידע דעת עליון משה"כ בלעם וק"ל: (לא) ומ"ם בלעם בא לידי לשון הרע. פי' מה שדבר לבלק בעלתו שאתן לבלק להחניות את ישראל בזמם ונפל ע"י כ"ד מלף. פי' אחר שדיבר אל הקב"ה לשון הרע על ישראל במה שהזכיר עוונם של ישראל

לעני

נוסחא הישנה

הרע (נג) ובקש להחריב את כל העולם כולו. באותה שעה נשבע הקב"ה לעמו ישראל שלא ישרה את שכינתו עוד על עובדי כוכבים רק בישראל לבד. (נג) ושלא ישנה את ישראל בעם אחר ולא יחליפם באומה אחרת (נד) שנ' (הושע

לשון הרע ובקש להחריב את כל העולם כלו מאותה שעה נשבע הקב"ה לעמו שלא ישנם בעם אחר ולא יחליפם באומה אחרת יי נאם' לא אעשה חרון אף לא

לא

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

לפני הקב"ה כדי שיתן לו הקב"ה רשות לקבל את ישראל כמו שפרש"י ז"ל בפרשת בלק על הפסוק וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל וגו' ויפח על המדבר פניו פרש"י ז"ל כתרגומו ושוי למדברא מפוי למדבר עליהון עובדא דעגלא דעבדו תמן. תמר מזכיל עוזותיכם ומקללה תחול וכו' ע"ש: (נב) ומ"ש ובקש להחריב את העולם. פי' משום שנתן עליה לעשות זאת ותז"ל כל מקום שהמלה זאת מהדלמוסיף בה לעולם והורגת פוגים ורעים ועוד שביקש לעקור ישראל מן העולם בקללותיו כדפרש"י ז"ל בפרשת בלק שבלעם שמע ישראל יותר מבלק בלק תמר ותגרתני מן המרן ובלעם תמר וגרשתיו מן העולם ע"ש ותז יחרב העולם הם אין ישראל בעולם כדפי' לעיל: (נג) ומ"ש שלא ישנם את ישראל בעם אחר ר"ל שלא יכלה את ישראל מן העולם ול קח עם אחר במקומם אלא אף ז שאפי' אם יהיו ישראל קיימים בעולם רק להחליפם באומה אחרת חפ"ה לא יחליפם באומה אחרת כמו שאמר בלק דבר כמז"ל ע"ש וגם הוא חשוב ממשה כמ"ש ומולם אחיו הקטן יגדל ממנו וגו' וגם הוא מחברך מימינו של יעקב כמ"ש ויפלח ישראל את ימינו ויתא על ראש מפרים וגו' לכן נקרא ישראל ע"ש מפריס לבד. ובזה כ"ל להרץ דקדוק גדול בפסוק בפרשת ויהי ויברכם ביום ההוא לשמור כך יברך ישראל לאמר יתימך אלהים כאפרים וכמנשה ויתם את אפרים לפני מנשה דיש לדקדק הפסוק מתחיל בל' רבים ויברכם וגו' שהוא לשון רבים שהוא קאי על שניהם על אפרים ועל מנשה ואח"כ אמר כך יברך ישראל וגו' דמשמע שבאחד משניהם יברך ישראל כלומר באחד משניהם יהיה עיקר והשני יהא טפל לו וכלול בו. הנה שחרנוס יוכתן מפרש דקאי אלא כך על יוסף ע"ש. אבל לפי דרכנו אתא ג"כ שפיר וגם לא ידענו באיזה מהם יברך ישראל ומשום יהיה עיקר. לכן כ"ל שפוס הפסוק יהא מפרש ביום הפסיק ואחת סיפא לגלויי ריעא וה"ק באחלה ויברכם בלשון רבים. כי באמת שבשניהם יברכו ישראל את בניהם יתימך אלהים כאפרים וכמנשה. ואח"כ אמר כך יברך ישראל וגו' בלשון יחיד לומר לך שאחד יהא עיקר שגם אחיו עם כל ישראל יהיו נכללים בו ועדיין לא ידעתו לאיזה מהניהם הוא עיקר וקאתא סיפא דקרא ואמר ויפס את אפרים לפני מנשה כ"ל אפרים הוא עיקר שכל ישראל יהיו נקראים על שם אפרים מן המעט שפרשתי. ומחזר לעניננו לפרש הפסוק לא תעשה חרון אפי לא תחוב לשחת אפרים שאחד"ל מביא ראיה ממנו שנשבע הקב"ה שלא לכלות את ישראל ולשונה אומו בעם אחר וגם אפי' אם הם קיימים בעולם שלא להחליפם באומה אחרת. והפסוק אמר בדרך זו ותז"ל זו וה"ק לא תעשה חרון אפי בישראל להחליפם באומה אחרת אפילו אם הם קיימים בעולם כלומר להסתלק הקדושה מישראל ולשרות על עם אחר כמו שאתמר בשמך בם"ד ותז"ל שלא תחוב לשחת אפרים כנ' לכלות את ישראל הם ובניהם ולשמחם בעם אחר כדפי' לעיל. ות"ת היתך מוכח מזה הפסוק שאמר הקב"ה שלא ישרה שכינתו על עכו"ם רק בישראל לבד וי"ל דילפיק מסיפא דקרא דזה הפסוק מסייה בקרבך קדום ולא תכוח בעיר ופרש"י ז"ל ככר הבטחתי להשרות שכינתי בקרבך בירושלים ולא תפרח תוקה עוד על עיר אחרת. וים מפרשים בעיר לשון שונא הוא כמו ויהי ערך וכמו ופצרה לערך עכ"ל. כלומר בקרבך ישראל השכינה ולא בעיר כלומר לא בשומרון שהם העכו"ם. ות"ת היתך מוכח מזה שהפסוק שהבא הקב"ה על הדברים הללו דלמא אמר הקב"ה שהם כך בלשון הבטחה שהבטיח לישראל על שלשה דברים הללו. שלא ישרה שכינתו בעכו"ם ולא ישנה את ישראל בעם אחר ולא יחליפם באומה אחרת אבל שמא לא נשבע הקב"ה עליהם. וי"ל מדכתיב בפסוק הזה שני פעמים מלה לא כמו שאמר הכתוב לא תעשה חרון אפי לא תחוב לשחת אפרים והוה יכול לכלול הכל בחד מלה לא ושכי ה"ל למימר רק לא תעשה חרון אפי באפרים ומתיבת ידעינן בק"ו שלא יחליפם את אפרים כדפירשתי למעלה. אלא מדנקט תרי פעמים מלה לא על כרחך לשון שבועה הוא לומר לך שנשבע הקב"ה לישראל על שלשה דברים הללו כי כל מקום שאתמר בפסוק שני פעמים אלא לא מלה הן הוא לשון שבועה כמאמר חז"ל בפרק שבועה העדות וז"ל. ולא יהיה עוד המים למבול אלא לא לשון שבועה הוא הן ל' שבועה הוא בשלמא לאו לשון שבועה הוא ולא יהיה המים למבול ומהיכי כי מי נח

אלא

נוסחא הישנה
אשוב לשחת אפרים :
סליק פרק י .

יח) לא אעשה חרון אפי לא אשוב לשחת אפרים כי אל אנכי ולא איש :

נוסחא הישנה
פרק יא אין יסורין באים אלא לטובתן של ישראל ולא יסורין באים אלא לאהבתם של ישראל משלו משל למה הדב' דומה למלך שהיה לו עבד ועלתה לו מכה ברגלו ואזה לרופא

פרק יא (ח) אין יסורין באין על ישראל אלא לטובתן (ב) ואין יסורין באין אלא לאהבתן של ישראל . (ג) משלו משל למה"ד (ד) למלך (ס) שהיה לו עבד (ו) ועלתה לו מכה ברגלו (ז) וצוה לרופא לרפאותו ולהכניסו לפניו כשהוא שלם שנא' (משלי ג) (ח) מוסר ה' בני אל תמאס

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

זאת לי תאר מכעסתי אלא הן לשון שבועה הוא מגלן שכרת הוא מדלמו הוא לשון שבועה הן נמי לשון שבועה הוא אמר רבא והוא דאמר להו הני זימני וכן מה אמר הן הני זימני דכתיב לא יכרת לך איש וכתיב ולא יהיה עוד המים למבול וכו' עיין שם ודו"ק . בילע"ו יילע"ו נגל"ך ומע"י אגם"ו :

סליק פרק העשירי . תהלה ושבח להאל המאיר נרי :

פרק יא (ח) אין יסורין באין וכו'. פרק זה נכתב על הפרק הקודם כי הפרק הקודם מדבר מענין לדיק ורע לו כלומר יסורין באין על הלדיק בעה"ז כדי שיזכה לעה"ב כתאר למעלה בסליקותא כדפירשתי שם ע"ש וכן זה הפרק מתחיל גם כן בענין זה כמו שמבאר והולך . ועוד כי בפרק הקודם הוא מדבר מענין רשע ומוב לו כמו דור המבול ודור הפלגה שהיו רשעים גמורים והיה טוב להם בעולם הזה אחר כך היה סופן חונה ונשר כמו שמבאר למעלה בתריכות . אמנם שהרשעים החלמן שלוה ושופן יסורין ונשר אבל הלדיקים החלמן יסורין בעה"ז וסופן שלוה ושמחה וכן זה הפרק מדבר גם כן מענין זה מהחלם הפרק עד סופו כלומר עיקר החזיקה מיסרים לפניך לכן נסתכו שפיר אלו פרקים להדדי : (ב) ומ"ם אין יסורין באין אלא להטבת שם יסראל . פי' מ"ם בריבתא אין היסורין באין אלא לטובתן של יסראל הוא קאי על יסורין שאין של מהבה אפ"ה הן באין לטובה לכפרה העון כדי שיהא מנוקה מפנש העון ויהא ראוי לאותו לכנם להיכל מלך מלכי המלכים הקב"ה כמו המשל לרופא שצוה לו המלך לרפאות עבדו וכו' שהניח אחר כך וכמו שאבאר להלן בס"ד . ומש"כ קודם שבאו עליו יסורין לכפרה עונו היה העון מוס בגופו ובנשמתו ולזה יוכל לקרב ולכנס להיכל מלך כי כל אשר בו מוס לא יקרב . והסיפא מ"ם אין היסורין באין אלא להטבתן של יסראל הוא קאי על יסורין של אהבה כמו שאבאר שם"ד : (ג) ומ"ם משל למה הדבר דומה וכו' . פי' זה המשל קאי בין על הריבתא המדברת מיסורין שאין של אהבה שהן באין לרפאות את האדם מהחטיו בין על הסיפא שמדברת מיסורין של אהבה כי גם היסורין של אהבה הן באין אפי' לדיק גמור לרפאותו מן העונה של דקדוקי מצות שאדם דש בהנליו לפי שאין לדיק גמור באשר אשר לא יחטא אפשר בדקדוקי מצות שאדם דש בעקביו . ועל זה אמר דוד המלך עליו השלום עון עקבי יסובני שדרשו עליה רז"ל אלו מצות שאדם דש בעקביו עי"ש : (ד) ומ"ם למלך . פי' זהו הקב"ה שהוא מלך הכבוד יתברך שמו לעולם ולעולמי עולמים : (ס) ומ"ם שהיה לו עבד . פי' כשיסראל חוטאין אז הם נקראים עבדים כאמר חז"ל בפרק קמא דבבא בתרא בזמן שיסראל עושין רצונו של מקום אז הם נקראים בנים ואז נאמר עליהם בנים אתם לה' אלהיכם . ובזמן שאין יסראל עושין רצונו של מקום אז הם נקראים עבדים ואז נאמר עליהם כי לי בני יסראל עבדים עי"ש בפריכות :
(ו) ומ"ם ועלתה לו מכה ברגלו . פי' כי החטא והעון היא מכה גדולה ופנש בגוף ונשמה כמו שהתריכו בזה מכמי החטא נא דוק ותשכח . ומש שאדם החטא והעון דוקא למכה ברגליו ולא בשאר איברים מכל מיבני הגוף העניו הוא לפי שהחטא והעון הוא בא מיצר הרע והיצר הרע הוא בעוד נחש הקדמוני שהטיח את האדם כדאמרן לחטא ובנחש הקדמוני כתיב והוא השופנו עקב והוא סוד החטא שמחטיא את הבריות לכן נאמר שפיר דוקא שהיכה לו מכה ברגליו והמ"י : (ז) ומ"ם וצוה לרופא לרפאותו ולהכניסו לפניו כשהוא שלם . פי' כי הקב"ה מצוה על היסורין שיבואו על האדם לרפאותו מהחטיו ולנקרו ולנקות תיכו מעוונותיו כדי שיכנס אחר כך שלם בגשמתו בלא חטא שלא נקי וזכה לעולם הבא : (ח) ומ"ם שנאמר מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו . אם כתיב בהריס כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכתיב את בן ירלה אלו הן היסורין של אהבה . פי' כי הפסוק הראשון הוא מדבר מיסורין שאין של אהבה דהא לא כתיב ביה שוס לשון אהבה והפסוק האחי דכתיב בתר הפסוק הראשון הוא מדבר ביסורין של אהבה כמ"ש כי את אשר יאהב ה' יוכיח וגו' . ומביא אלו האחי פסוקים על המשל שהזכיר מקודם מכאן מוכח שהמשל קאי בין על היסורין שאין של אהבה שהזכיר

תמאס ואל תקוץ בתוכחתו. מה כתיב בתריה כי את אשר יאהב ה' יוכיח ובאב את בן ירצה. (ט) אלו הן היסורין של אהבה אלו תלמידי חכמים הצדיקים שמתים להם בניהם שלהן בקטנותן ומכפר להם על עונותיהן בעה"ז ואח"כ הן באין בטהרה

נוסחא הישנה
לרפאותו ולהבניסו לפניו כשהוא שלם שנאמר מוסר ה' בני אל תמאס כי את אשר יאהב ה' יוכיח אלו הן יסורין של אהבה אלו תלמידי חכמי' שמתינין להם בקטנותן

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

החד"ס נרישא ובין על היסורין של מהבה שהזכיר החד"ס בסיפא. כי גס היסורין של מהבה הן בתין לרפואה כמו המשל וכו' לרפואות לצדיקים נמורים מן דקדוקי מצות שמדם דם ברגליו מאבר חין לדיק נמור בארץ מאבר לא יחמא בהם כדפירשתי למעלה כמשל וכו'. והמתב"ס דרך בדרך שלמה המלך ע"ה שהזכיר בפסוק הרחמון ענין יסורין שתיק של מהבה ובפסוק הסני הזכיר ענין יסורין של מהבה לכן הזכיר החד"ס גס כן בריתא ענין יסורין שתיק של מהבה כי כן הוא המדריגות ממעט למעלה שהמדם הוא בתחלה לדיק שתיו גמור ולריך שהם יסורין ואחר כך נעשה לדיק גמור ואפ"ה הוא לריך יסורין של מהבה מן המעט שפירשתי למעלה. ואם תאמר היאך אמרי' שבפסוק הרחמון שאמר מוסר ה' בני אל תמאס ונו' הוא מדבר מן היסורין שתיק של מהבה שהן בתין על החדש בשביל חטאיו שלא עשה רלונו של מקום אם כן קשיא והלא אמרינן מקודם כשתין חדש עושה רלונו של מקום הוא נקרא עבד ולא בן כמאמר חז"ל בפרק קמא דבבא בחרא ובזה הפסוק הרחמון הזכיר לשון בן כמ"ש מוסר ה' בני ונו' אם כן היאך יוכל לדבר מן יסורין שתיק של מהבה שהן בתין על החדש האקרא עבד משום שחטא ולא עשה רלונו של מקום. וי"ל דאתא בני שאמר בזה הפסוק לא בסקב"ה קרא לו בני כמו שקרא להקב"ה ישראל בניי כשהן עושין רלונו של מקום אלא משום שהפסוק הזה הוא דברי שלמה המלך עליו השלום שהוא אמר על החדש שבחטו עליו יסורין שתיק של מהבה אלא בשביל עוונו וחטאיו שלא יחמאם ויקוץ בהם לפי שהם בתיס בעוונו לרפאותו ולקרא שלמה המלך ע"ה לאותו חדש בני וא"ל מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו כי כן דרך החדש המיסר לפושעים ולחמאים לקרות אותם בשם בניס כדי שיגייעו לדבריו אבל בפסוק הסני שהוא מדבר מן יסורין של מהבה שהן בתין על בני חדש הלדיקים העושין רלונו של מקום שהן נקראין בשם בניס לכן כתיב בניס שהם בן ואלא כתיב בני לפי שהוא בן להקב"ס והקב"ה הוא אביו כמ"ש כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכתב את בן ירלה וק"ל: (ט) ומ"ש אלו הן היסורין של מהבה אלו תלמידי חכמים הלדיקים שמתים להם בניהם בקטנותן ומכפר להן על עוונותיהן בעולם הזה ואח"כ הן באין בטהרה לחיי עולם הבא. פי' כדאיתא בפ"ק דברכות ז"ל תני חנא קמיה דר' יוחנן כל העוסק בתורה ובג"ח וקובר את בניו מוחלין לו על כל עוונותיו ת"ל כ' יוחנן בשלמא תורה וגמילות חסדים דכתיב בחסד ואמת יכופר עון חסד זו ג"ח שנאמר רודף לדקה וחסד אמת זו תורה שנאמר אמת קנה ואל תמכור אלא קיבר את בניו מנלן תנא ליה ההוא שבא משמיה דרשב"י אתיא עון עון כתיב הכא בחסד ואמת יכופר עון וכתיב התם ומשלח עון אבות אל חיק בניהן מחריהן. ואפי' לר' יוחנן דאמר התם בניס לא הוו יסורין של מהבה מפרש התם התם דוקא אם לא הוה ליה בניס כלל אבל אם הוו ליה ואתו מולה ר' יוחנן דהוו יסורין של מהבה דהא אמר ר' יוחנן דין נרמא דעשירי ביר עיין שם בפי' רש"י ז"ל ותוספות. ולפוס ניחא דאמרי התנא דבי אליהו סותרין לדברי התלמוד כי התנא דבי אליהו אמר אם אתיס הבניס להלמידי חכמים הס מכפרים כל עוונותיו משמע אבל דברי תורה לבד אינס מכפרים ובגמרא משמע אפי' התורה לבדה בלא מיתת בניס היא מכפרת והא דאיתא בפסוק בחסד ואמת יכופר עון לא משכר שום דבר אן מיתת בניס. אבל אם תעיין היטיב תראה כי דברי שניהם לדקו יחדיו ודברי שניהם עולים בקנה אחד. כי התנא הנא קמיה דר"י דדוקא שלמדן יחדיו מכפרים כל העוונות תורה וגמילות חסדים ומיתת בניס והקשה לו ר' יוחנן מרתי לבד מצינו אפי' בלא הדבר השלישי וס"ק בשלמא תורה וג"ח מלינו בפסוק ששניהם יחד מכפרים כל העוונות שנאמר בחסד ואמת יכופר עון חסד זו ג"ח ואמת זו תורה וכו'. אלא קובר את בניו מנלן כלו' מנלן שלריך גס מיתת בניס אם פתורה וג"ח לבדם מכפרים אפי' בלא מיתת בני ס והא רמיא דלא כתיב בפסוק רק בחסד ואמת יכופר עון אלא מכר בפסוק רק תורה וג"ח ולא מכר בפסוק שום דבר מן מיתת בניס. והשיב לו התוא סבא בשם רשב"י דילפיק ג"ש עון עון וכו'. ואם כן הוה ליה למכר בהדיא בפסוק כל השלשה יחד ס"מ שלריך כל השלשה יחד. וכן משמע דברי התמב"ח מ"ש ת"ח היינו תורה ומ"ש הלדיקים היינו ג"ח כמ"ש רודף לדקה וחסד וזהו ליטעם דלדיקים ואתר כך אמר בהדייהו מיתת בניס וכן הוא באמת דדוקא לבעל תורה וג"ח להם מכפרים מיתת בניס על דקדוקי מצות מכח יסורין של מהבה כדפירשתי למעלה אבל אל הרשעים לא די שמיתת בניהם אינם מכפרים על עוונותיהם אלא מדרבא הן נענשין מאד ועתידין ליתן את הדין על שגרמו בעוונותיהם להמית

בניהם

נוסחא חדשנת

ומכפר להם על שגיאותיהם בעוה"ז ובאין בטהרה לחיי העולם הבא אף על פי שאמר הכתוב גם בבנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים חזר הכתוב וריצה ביניהם כאב את בן ירצה מכאן צדיקים תחלתן מריבה וסופן שמחה ורשעים תחלתן שמחה וסופן מריבה פרעה מלך מצרים היתה לו שמחה בילדותו וסופו מריבה בילדותו מהו אומר לי יאורי ואני עשיתני בסופו מהו

בטהרה לחיי העה"ב. (י) ואע"פ שאמר הכתוב (ירמיה ב) גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים וגו'. מכל מקום חזר הכתוב ומרצה בינידם כמו שנא' וכאב את בן ירצה. (יא) מכאן אמרו הצדיקים תחלתן מריבה וסופן שמחה והרשעים תחלתן שמחה וסופן מריבה. (יב) פרעה מלך מצרים היתה לו שמחה בילדותו וסופו מריבה. בילדותו מהו אומר (יחזקאל כט) לי יאורי ואני עשיתני (יג) ובסופו מהו אומר (תהלים עו) מרכבות פרעה וחילו ירה בים. וכן סנחרב היה לו שמחה בילדותו וסופו מריבה. בילדותו מהו אומר (מלכים ב יח) מי בכל אלהי הארצות אשר הצילו את ארצם

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

בגיהם כמו שמלריכו חכמי המת לנ דוק והמכח: (י) ומ"ם ואף על פי שמתר הכתוב גם בכנפיך נמלאו דם נפשות מביונים נקיים וגו'. פי' כי סהמדב"ה מקשה לעלמו היאך לני לומר שמיתת בניס לח"ח הס יסורין של מהבה והם מניו בפשוק שהקב"ה מחרעם על החדש שנרם בעונו מיתה בניו שהם נפשות נקיים בלא חטא ועון ופשע ומחשב לחדש מיתת בניו כאלו החב רלה והמיתם חה בניו בידיו ממש מדלתר הפשוק גם בכנפיך נמלאו דם נפשות וגו' חלת דם למה לי חלא לומר לך שמחשב לו כדם של רליחה כמש"ה דמי אחיך לועקים וגו' וכן שתר הכתוב פשוקים שם כן משמע מזה הפשוק דמיתת בניס חינס יסורין של מהבה. ותוזר החדב"ה אחר כך להרן זחת הקושיא והוח מקשה ויהוח מפרק ואתר שיש הפרש בין מיתת בניס כי מש"ה גם בכנפיך נמלאו דם נפשות וגו' דמשמע שהקב"ה מחרעם על החדש שנרם בעונו מיתת בניס אלו ומחשב לו כדם לליחה כאלו הרג חת בניו בידיו ממש זה הפשוק הוח אמי של הרחעים שעשו עבירות חמורות שנאתר בהם עריניס יתומו חו כדומה להם סם נרמו בעבירות החמורות שלהם שיתומו בניהם להם ומחשב מיתת בניהם כדם לליחה. אבל מה שאתריך מיתת בניס הם יסורין של מהבה זה אמי על ת"ח שהדיקים שלח עשו מעולם אלו שאביונים שנא' בהם עריניס יתומו חו כדומה להם ס"ל למה מתו בניהם שלח ע"כ משום יסורין של מהבה. והניח לישה לזה מן הפשוק כי חת אשר יאהב ה' יוכיח וכאב חת בן ירלה למזכיר בניס הפשוק יסורין של מהבה כמש"ה כי אף אשר יאהב ה' יוכיח ובסיפא דקרא חזר הקרא ומרלה בניהם ר"ל בין הקב"ה ובין הדדיק שמתו בניו בשביל יסורין של מהבה על דקדוקי מלות קלות. כמש"ה וכאב חת בן ירלה וכבר ידוע כי הפר המכה ומייסר חת בנו ביסורין הוח עובה הכל בשביל מהבת בנו וזהו שאתרן החגדב"ה ואתר מ"מ חזר הכתוב ומרלה בניהם שנאשר וכאב חת בן ירלה ודו"ק: (יא) ומ"ם מכאן אתרו לדיקים חחלתן יסורין וסופן שמחה ורשעים החלתן שמחה וסופן מריבה פי' מדלתריך כאן למד שבניס לנדיקים וכן שתר יסורין כדי למרק מהן מעוט עוונת לפי שאין נדיק בשלם שתר יעשה טוב ולא יחטח מעט כדי שבסופן יבוחו נקיים לעה"ב ולהרבות שכרן וכן מוכח מן הפשוק הנאתר אצל הלדיקים שים להן יסורין של מהבה. כי בריעת אתר הפשוק כי חת אשר יאהב ה' יוכיח כדי מחלתן יסורין ובסיפא מסיים הפשוק וכאב חת בן ירלה הרי סופן שלוה ולרעתים בהיפוך כי החלתן שמחה על מעט מנוה כדי למעט שברן ולהרבות עונשן בעה"ב על שהמיתו בעוונותיהן חת בניהן שלהן וכן מוכח מן הפשוק גם בכנפיך וגו' כדפירשתי למעלה שם כן שפיר מוכה מכאן שהלדיקים החלתן מריבה וסופן שמחה ולרשעים בהיפוך: (יב) ומ"ם פרעה בילדותו היתה לו שמחה שנאתר לי יאורי ונו' פי' כי בזה הפשוק מפורש שהיה לו שמחה שרבה וטובה מרובה כמו שפי' רש"י ז"ל לי יאורי אין לי אריך לעליונים כי יש לי יאור שהוח מספיק לי כל לרכי ואני עשיתי בגבורתי ובחכמתי הגדולות ומשלות עכ"ל וזה הפשוק הוח אמי על פרעה כמו שמפורש שם בריש הפרשה שזה הפשוק עלה אמי כמש"ה בן אדם שים פניך על פרעה מלך מלרים והנבא עליו וגו' עי"ש: (יג) ומ"ם וסופו של פרעה היתה לו פורעניות שנאתר מרכבות פרעה וחילו ירה בים. ומתשיב נדולה עד מאד היא זו והלא זה הפשוק נאתר על פרעה מלך מלרים שהיה בימי משה רע"ה שהוא היה קודם גבולת יחזקאל קרוב למאה שנים ופרעה זה שהיה בימי יחזקאל היה פרעה אחר נאלא בפרעה שהיה בימי משה רע"ה היה לו פורעניות ובפרעה שהיה בימי יחזקאל היה לו שמחה אם כן היאך נוכל ללמוד ממנו שהיה לו בילדותו שמחה ובסופו פורעניות ואפי' לאחד מ"ד שאותו פרעה שהיה בימי משה לא מלא עם שאר עם מלרים וכן משמע מזה הפשוק מרכבות פרעה וחילו ירה בים אבל לא פרעה עלמו אלא רק מרכבותיו וחילו והקב"ה שלח מלאך והוליא את פרעה מתוך הים כדי שיספר נדולתו של

הקב"ה

ארצם מידי כי יציל ה' את ירושלים מידי. ובסופו מהו אומר (שם יט) ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמנים וחמשה אלף וגו'. וישב סנחרב מלך אשור וישב בנינוה ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכוהו בחרב. וכן נבוכדנאצר מלך בבל היתה לו שמחה בילדותו וסופו מריבה. בילדותו מהו אומר (ישעיה יד) אעלה על במתי עב אדמה לעליון ובסופו מהו אומר (שם) אך אל שאול תורד אל ירכתי בור. וכן שאר כל רשעי עובדי כוכבים תחלתן שמחה ובסופן ירדו לשאול. ומנין לך לומר כך שרשעי עובדי כוכבים ירדו לשאול תדע לך שכן הוא צא ולמד מיום שנברא העולם עד שיצאו ישראל ממצרים ובאו להר סיני לקבל את התורה (יד) חזר הקב"ה על כל אומה ולשון ואמר להם שיקבלו

נוסחא הישנה

אומר מרכבות פרעה וחילו ירה בים סנחריב היה לו שמחה בילדותו וסופו מריבה בילדותו מהו אומר מי בכל אלהי הארצות בסופו ויצא מלאך ה' נבוכדנצר מלך בבל היתה לו שמחה בילדותו וסופו מריבה בילדותו מהו אומר ואעלה על במתי עב וסופו מהו אומר אך אל שאול תרד. מנין שכן תדע לך צא ולמד מיום שנברא העולם ועד שיצאו ישראל ממצרים חזר הקב"ה על כל אומה ואומה ולא קיבלוה ובכל דור ודור באים עדים ומעידים אותו ואלו הן אליפז התימני בלדד השוחי וצופר הנעמתי

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

סקב"ה בכל המקן כמו שהמליכו רז"ל עי"ם וכסופו היה מלך בימוה ולכן כשהיה מתגבה יוצה הגביה על ניצה שהתה להפכה מיד הכריז המלך שיעשו השובה עלימה משום שידע מה שנעשה כשהיה מלך במלכים כמפורש בשליכות בספר יונה עי"ם. מ"מ לא יוכל לומר על זה הפרעה שהיה תחלתו שמחה וסופו פורעניות מכמה שמוכות שים בדבר זה. מדת כי לפי זה היה ליפכת התלתו פורעניות היה לו בימי משה שהיה מרכבותיו וחילו ירה בים וכסופו כי' לו שמחה שאמר לי יאורי וגו' כמפורש למעלה. ומיהך כי תוחו פרעה שנעשה לו גם כזה לא מרך בהקב"ה כל כך עד שיאמר לי יאורי. ועוד היאך אמר בימי יחזקאל לי יאורי והלא לא היה מלך בתוחו זמן במלכים אלא רק בימוה היה מלך אם כן היאך אמר עליו הפסוק בן אדם שים פניך על פרעה מלך מצרים והנבא עליו ועל מצרים כולה דבר ואמרת כה אמר ה' תלפים הגני עליך פרעה מלך מצרים התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו שאר אמר לי יאורי ואני עשיתיני וגו'. וכן שאר קושיות הרבה ואין להאריך שם שם כן מכל זה מוכה לכל הדעות שפרעה זה שהיה מתגבה עליו יחזקאל על שהיה אמר לי יאורי לא היה תוחו פרעה שהיה בימי משה שהפסוק אמר עליו מרכבות פרעה וחילו ירה בים. ועלהה קושיתו האזכר למעלה בהמיהה גדולה ועומדת בדוכתה הראשונה. לכן ל"ל לו שכל קאי על פרעה שהיה בימי משה. לו שכל קאי על פרעה שהיה בימי יחזקאל ובין כך ובין כך לריכין לאמר לשעות הגרשת קאי ושם קאי שכל על פרעה שהיה בימי משה הכי גרשין בילדותו היה לו שמחה משום שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו לא ידעתי את ה' וגו' (שמות ה) מרוב הטובה והשמחה והשלוה שהיה לו. וכסופו פורעניות שנאמר מרכבות פרעה וחילו ירה בים. ושם שכל קאי על פרעה שהיה בימי יחזקאל. הכי גרשין בילדותו היה לו שמחה משום שאמר לי יאורי וגו' וכסופו פורעניות שנאמר מן השמלכות ההיה שפלה ולא תתגבה עוד על הגויש והמעטתים לבלתי רדות בגויש וגו' בלירוף כל הפרשה של פורעניות האמר שם ביחזקאל כ"ם על פרעה מלך מלרים עי"ם. ומפני שמניהם חמת הן תוחו פרעה שהיה בימי משה והן תוחו פרעה שהיה בימי יחזקאל בשניהם הי' תחלתן שמחה וסופן פורעניות והרחים מתרבעה פסוקים האמרים שים פסוקים נאמרים על פרעה שהיה בימי משה אחד על שמחה בילדותו ואחד על פורעניות בסופו ושים פסוקים נאמרים כמו כן על פרעה שהיה בימי יחזקאל כמו שאמרים בגירסא שלנו. יהאמת יעשה דרכו ודוק היטב: (יד) ומ"ם מיום שנברא העולם עד שבאו ישראל לסיני חזר הקב"ה על כל אומה ולשון וא"ל שיקבלו תה התורה ולא קיבלוה פי' לשון שם"ל הקב"ה שיקבלו ויקיימו כל מרי"ג מצות שבתורה אלא נראה לע"ד דלא קאי רק על התורה שנתנה לאדם הראשון ולא ובניו עד ממן תורש שכן שבע מצות שנו נח שדרשו רז"ל בסנהדרין פרק חלבע מיתות מן הפסוק ויצו ה' אלהים על האדם וגו' עי"ם ועל תוחן שבע מצות בני נח שכן תורת אדם הראשון והתורה זה ודומיהן א"ל הקב"ה לכל דור ודור שיקבלו ויקיימו תוחה התורה של שבע המצות עם כל הדיוק השייך לתוחן שבע המצות ולא רצו שום תומה לקיימה ולקבלם רק יחידי סגולה שבכל דור ודור. כמו אדם את הנוך מתושלח נח שם תברהם יצחק ויעקב וכדומה להם נזכר למעלה כמה פעמים בפרקים הקודמים וכן מוכח מפרק קמא דעבודת כוכבים דלא ידין הקב"ה לשחד

נוסחא חילופית

ואלידוא בן ברכאל הבוזי ואיוב מארץ עוץ ובלעם בן בעור אחרון שבכולם וכולם נבחבה תורה אלא בימין שנאמר אש דת למו אף מימין תצא אש לעובדי כוכבים ס"ה שנאמר ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים אלו אמר הכ' ישובו רשעים לשאולה וישתוק הייתי אומר רשעי ישראל ורשעי העובדי כוכבי' כשהוא אומר כל גוים שכחי אלהים אין לך אלא שכחי אלהים אלא העובדי כוכבים הנ"ל בלבד . ומנין שהצדיקים תחילתן מריבה וסופן שמחה. אברהם היתה לו מריבה בילדותו ושמחה בסופו בילדותו מהו אומר ויהי ריב בין מקנה אברהם וסופו מהו אומר וה' ברך את אברהם בכל . וכן יצחק בילדותו מהו אומר ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק

שיקבלו את התורה ולא קיבלו אותה (סו) ובכל דור ודור היו באו עדים ומעידין אותן . ואלו הן אליפז התימני ובלדד השוחי וצופ' הנעמתי ואלידוא בן ברכאל הבוזי ואיוב מארץ עוץ ובלעם בן בעור הוא היה אחרון שבכולם . וכלום במה נכתבה התורה הוי אומר שלא נכתבה התורה אלא בימין של הקב"ה שנא' (דניאל ג) מימינו אש דת למו . (סז) אף מימין של הקדוש ב"ה תצא אש לעובדי כוכבים שירדו לשאול (יז) שנא' (תהלים ט) ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים . אלו אמר הכתוב ישובו רשעים לשאולה ושתק הייתי אומר רשעי ישראל ורשעי עובדי כוכבים אבל כיון שהוא אומר אח"כ כל גוים שכחי אלהים אין לך אלא אותן רשעים שהן שכחי אלהים. אלו הן רשעי העובדי כוכבים הנזכרים למעלה בלבד . ומנין שהצדיקים תחלתן מריבה ובסופן שמחה . (יח) אברהם היתה לו מריבה בילדותו ובסופו שמחה . בילדותו מהו אומר (בראשית יג) ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט. ובסופו מהו אומר (שם כד) ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל . (יט) וכן יצחק היתה לו

מריבה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מם העובדי כוכבים שירדו לשאול הגיהנם שלא מפני שלא קיימו שבע מצות בני נח וז"ל דרש ר"ה ומי קיימם ר' שמלאי לעתיד מביא הקב"ה ספר תורה ויאמר כל מי שעוסק בתורה יבא ויטול שכרו ומתקבצים כל העובדי כוכבים וכו' ומיתת עם פלשתים מרוב מחד הקב"ה עם העובדי כוכבים מד שיאמר להם הקב"ה למה לא קיימתם שבע מצות בני נח וזה מחייב תוקף לגיהנם ולשאול עי"ש ודו"ק : (סו) ומ"ש וכלל דור ודור היו באים עדים ומעידין תוכן פי' לשון ההרלה הוא כמו שאמר בפרשת מקץ ויאמר אליו יהודה לאמר הרד הרד בנו האיש לאמר לא תראון פני בלתי אחיכם מחכם ופי' רש"י ז"ל העד העיד לשון ההרלה שהחס ההרלה מהרים בו שאני עדים וכן העידותי בכם וכן רד העד בעם עכ"ל . וה"ה הכא הקב"ה שלח בכל דור ודור עדיה ומהרין להם שיקבלו ויקיימו את הורת שבע מצות בני נח : (סז) ומ"ש אף מימין של הקב"ה הנא אש לעובדי כוכבים וכו'. פי' אף על פי שימינו של הקב"ה כולה רחמים וגזר דין המכוסה לאדם הוא יוצא מלד שמאל של הקב"ה מכל מקום כיון שמלז"ל הרשעים מהפכים מדת הרחמים למדת הדין לכן אחי שפיר כיון שהעובדי כוכבים לוים מקיימין את התורה שאתה נימין על כן גם מימין תצא אש וגזר דין לעובדי כוכבים שירדו לשאול : (יז) ומ"ש שנאמר ישובו רשעים לשאולה כל גויים שכחי אלהים שלו אמר הפסוק ישובו רשעים לשאולה ושתק הייתי אומר רשעי ישראל ורשעי עובדי כוכבים וכשהוא אומר כל גויים שכחי אלהים אין לך אלא שכחי אלהים אלא העובדי כוכבים הנ"ל בלבד . פי' דוקא רשעי העובדי כוכבים ומזלות אומן שמיק מקיימין שבע מצות בני נח אבל כל העובדי כוכבים וכן מיתת הסדיש במלחמת גוגר טוב על זה הפסוק וז"ל רבי אליעזר אומר כל העובדי כוכבים אין להם חלק לעולם הבא . ע"ל רבי יהושע אלו נאמר גויים ושוקק יפה שמרת שלא הוא אומר כל גויים שכחי אלהים אני אומר ברשעי עובדי כוכבים הכתוב מדבר עכ"ל : (יח) ומ"ש אברהם היה לו מריבה בילדותו וכו'. ובסופו שמחה שנאמר ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל . וא"ת היאך מוכח מזה הפסוק שלא היה לאברהם מריבה בזקנותו דלמא היה לו מריבה גם בזקנותו אף על פי שהוא מחברך בכל . וי"ל מדאמר הפסוק שהברך אברהם בזקנותו על כרחך צריך שלא היה להודות שהיה לו שלום עם כל אדם ולא היה לו עוד מריבה עם עוד אדם דאם לא כן אין כל הברכות נחשבות לו לכלום כאמור מז"ל לא מנע הקב"ה כלי ממחזיק ברכה אלא שעשה שאמר ס' עוז לעמו יתן ס' יברך את עמו בשלום ודוק כי נכון הוא שפתור ופלח : (יט) ומ"ש וכן יצחק בילדותו היה

נוסחא הישנת

מריבה בילדותו ובסופו שמחה. בילדותו מהו אומר (שם כו) ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק ובסופו מהו אומר (שם) ויעש להם משתה. (כ) וכן יעקב היה לו מריבה בילדותו ובסופו שמחה בילדותו מהו אומר (מיכה ז) ועף ה' אשא כי חטאתי לו עד אשר יריב ריבי ועשה משפטי יוציאני לאור אראה בצדקתו (כח) ואומר (ישעיה יג) אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך יתנחמני (כד) ובסופו מהו אומר (שם) הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה:

ובסופו מהו אומר ויעש להם משתה. ויעקב כמו כן בילדותו הוא אומר אודך ה' כי אנפת בי ואומר ועף ה' אשא ובסופו מהו אומר הנה אל ישועתי: סליק פרק יא.

נוסחא הישנת

פרק יב (ה) אם תאמר מפני מה ברא הקב"ה את היצר הרע והלא כבר יש לו (ג) תשע מאות ותשעים ושתים אלפים רבבות של

פרק יב אם תאמר מפני מה ברא הקב"ה יצר הרע והלא כבר יש לו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

שים מריבה בין רועי יצחק ורועי גרר ובסופו כתיב ויעש להם משתה. פי' שעשה משתה לאבימלך מלך גרר ומה היה לו שלום ולא מריבה עם רועי גרר כמ"ש שם וילכו ממנו בשלום: (כ) ומ"ש וכן יעקב היה לו מריבה בילדותו שנאמר ועף ה' אשא כי חטאתי לו עד אשר יריב ריבי ושעשה משפטי יוציאני לאור תראה בצדקתו. פי' כי יעקב אמר משום שחטאתי במה שהיתי מרמה לאבי ולקחתי הברכות גרם לי ליטע זעף ה' במה שהיה לי מריבה עם עשו אחי והולרכתי לברוח מלפניו אל לבן והיה לי שם מריבה עם לבן עד אשר הקב"ה רב ריבי עם לבן ומ"ל השמר לך מדבר עם יעקב ממוב עד רע ועתיד לעשות משפטי עם עשו כמ"ה ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו. ומה יוליאני לאור ממוצך הגלות עובדי כוכבים ומרמה בלדקתו של הקב"ה במה שעשה לי לדקה וחסד להליאני ולהוליאני מן הגלות עובדי כוכבים במהרה בימינו אמי"ר: (כא) ומ"ש ואומר אודך ה' כי אנפת בי וגו'. פי' לף על פי שזה הפסוק קאי על לעתיד שיאמרו ישראל כך לעתיד על שעבדו גרות רבות בגלות עובדי כוכבים כאשורים שם בהמשך הפרשה בתריכות עי"ש. מכל מקום גם יעקב אמר כך על שעבד בילדותו לרות רבות גרת עשו גרת לבן גרת דינה גרת רחל לרת יוסף לרת שמעון לרת בנימין: (כב) מ"ש ובסופו מה אומר הנה אל ישועתי וגו'. פי' סיפא דקרא של מעלה הוא מש"ה אודך ה' וגו' כי הנרה עלי של יוסף ומעון ובנימין בא לו ליעקב לעזרה וליטעה בחיי שחפלרם עם כל בני ביתו ברעב וכן פרעם יוסף ליעקב עם כל בני ביתו עד יום מותו ולא היה ליעקב ימים מובים כל ימי חייו כאותן שבעה עשרים שנה שחרוחים שהי' מחריבו ושופו בשיבה מובה כאחאר חז"ל עי"ש. בילא"ו יולא"ו בגל"ך ואח"י אחש"ו:

סליק הפרק האחד עשר. תהלה ושבח לאל הנותן לחם לכל בשר.

פרק יב (ה) אם תאמר וכו' פרק זה הוא נסמך אל הפרק הקודם שהוא מדבר מעניין יסורין ונאמר בו שהכל נריכין אל היסורין אפילו לדיק גמור הוא נריך יסורין אל תכב' לפי שאין לדיק בארץ אשר יעשה מוב ולא יחמא מעכ ע"י יש"ר עד שבעבור זה לדיקים מחלחן יסורין ואופן אלוה כדי למרק מועט עון שלהם ע"י יסורין והרשעים מחלחן אלוה ואופן יסורי' כאו שאחבאר בתריכות בפרק הקודם ע"ם וכל היסורין באין ע"י יצר הרע המחניח אח האדם כמ"ל אין מיחה בלא חטא ואין יסורין בלא עון לכן מחחיל זה הפרק ואומל למה ברא הב"ה אח היש"ר והלא מוב היה יותר שלא נברא היה"ר ולא הוי בריות מושלין ולא הוי לריכין יסורין וכי חימא נברא יש"ר לשמח להקב"ה והלא יש להקב"ה כבר כמה אלפים רבבות מלאכים המשמשין לפניו כאו שהולך ואומר: (ג) ומ"ש שים להקב"ה אחקל"ם אלפים רבבות של מלאכי השרח שמקדשין לשמו אגדול בכל יום מיניאח החמה עד שקיעה החמה אומרים ק' ק' ק' יאמכש"כ ומשקיעה החמה עד יניאח החמה אומרים בר"ים. פי' המאמר הזה הוא המוש מאד מאד אחיהה נשגבה ורמה. חדא למה אחצייב דוקא אחקל"ם אלפים רבבות ולא פחות ולא יותר. ב' דה"ל להשלים למספר אלף ואידך והלא מאמר זה הוא סותר למאמר האחר' ברים הש' האחרון שבאלף ג' אם' חד"א אקרא סדר אליהו רבה וז"ל הקב"ה יהי שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים הוא מחכוין ועושה שלום בחרבא מאות מאתים ומשם אלפים רבבות של מלאכי השרח שעומדין לפניו ומקדשין שם שמו הגדול חמיד מיניאח החמה

נוסחא חישנה

תשע מאות ותשעים ותשעה אלפים רבבות של מלאכי השרת שמקדשין לשמו הגדול בכל יום ויום מיציאת החמה עד שקיעת החמה ועד שקיעת החמה הן אומרים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו ומשקיעת החמה ועד יציאת החמה הן אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו. (ג) וכשגלה הקב"ה על הר סיני ליתן את התורה לעמו ישראל

של מלאכי השרת שהן מקדשין לשמו הגדול בכל יום מיציאת החמה ועד שקיעת החמה הן אומרים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו ומשקיעת החמה ועד יציאת החמה הן אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו. (ג) וכשגלה הקב"ה על הר סיני ליתן את התורה לעמו ישראל

לא

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

עד שקיעת החמה אומרים ק' ק' ק' ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. ומשקיעת החמה עד יציאת החמה אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו. (ג) וכשגלה הקב"ה על הר סיני ליתן את התורה לעמו ישראל. הכי גרסינן: עד שקיעת החמה אומרים ק' ק' ק' ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. ומשקיעת החמה עד יציאת החמה אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו. (ג) וכשגלה הקב"ה על הר סיני ליתן את התורה לעמו ישראל. הכי גרסינן: עד שקיעת החמה אומרים ק' ק' ק' ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. ומשקיעת החמה עד יציאת החמה אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו. (ג) וכשגלה הקב"ה על הר סיני ליתן את התורה לעמו ישראל

(ד) לא נגלה אלא במאתים וארבעים ושמונה אלפים מלאכים שהן משרתים תמיד לפני הקב"ה (ה) שנא' (תהלים סח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן אדני בם סיני בקדש. (ו) אלא לא ברא הקב"ה את היצר הרע אלא רק בשביל בשר ודם שהוא אוכל כבהמה והוא מוציא רעי כבהמה ובא לעבוד להקב"ה. משלו משל למה הדבר דומה

נוסחא הישנה

החמה אומר ברוך כבוד ה' מקומו וכי לב"ו בא לעובדו שהוא אוכל ומוציא כבהמה אלא כשנגלה הקב"ה על הר סיני ליתן תורה לעמו לא נגלה אלא במאתים וארבעים ושמנה שלפניו שנאמר רכב אלהים רבותים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

הקב"ה ומסיח לאדם כדאיתא במדרש הזהר שלכתוב בסמוך בס"ד. ורמייה כשנגלה הקב"ה ליתן תורה שאז נגלה ג"כ עם קלת מאתים מלאכים המשרתי' לפני הקב"ה. ונלע"ד היינו הירא הרע שמסס כמ"ל בפר"ע מריב"ל כשירד משה את התורם בא אמן שהוא שיעה"ל וחמר להקב"ה תורת חיכן היא וכו'. וכתבו התוספות דאתמרינן במדרש לפניו יצר דבר שעבד הקב"ה לשטן בשעה מ"ה וכו' ע"ש וא"ת והלא גם שטר כמה רבבות מלאכים לא היו בסיני שהרי לא היה רק כ"ב אלף מלאכים מן תחון התחתונים ו"ל דמ"מ מהקשתרי' ידעו בחיות התורם שכל השטן לא ידע כלום ובברוך ה"כ שמא היה ידע כמוה' אלא ע"כ אין השטן מהם כי אימו כדאי לכתם לאלמין אלך כדאתמרי' ה"כ ממחן תורה בחזק הקושיא למה נרמז הב"ה ליתר"ך וד"ק: (ד) ומ"ם וכשנגלה הב"ה ליתן את התורה לא נגל' אלא ברמ"ה אלף מלאכים וכו'. פי' הגם שמוכל ליתן מעם לשכח דלכך נגלה רק בשפטר זה רק נגד רמ"ח מ"ע לבד שהם מגד היתין והרחמים. לפי' שאז"ל כשנגלה הב"ה על הר סיני ליתן את התורה נגלה בזקן אלא בחמיס כלומר במדת הרחמים שכל בית נגלה כנבור חיס מלחמה כלומר במדת הדין. והוא סוד ועלם וסמ"י. אבל קשה לפי זה היאך הביא ראיה למשפר זה מן הפסוק רכב אלפים רבותים אלפי שנאן. כי משפר זה לא נרמז בזה הפסוק. לכן ג"ל דה"ג כשנגלה הקב"ה ליתן את התורה בהר סיני לא נגלה אלא בעשרים ושנים אלף מלאכים ומשפר זה נזכר שפיר בפסוק זה שהביא ראיה ממנו שנאמר רכב אלפים רבותים הרי לך עשרים אלף שהן שני רבבות ואח"כ בחיב אלפי שנאן שהן שני אלפים הרי לך כ"ב אלף. ומשעם נאלו כ"ב אלף. כנגד כ"ב אותיות של התורה. ואלו כ"ב אלף מלאכים הם רבבות מיוחדי' שהם מחנה השכינה כמ"ה רכב אלפים רבותים אלפי שנאן. רכב אלהים דייקא ר"ל שהן מחנה אלהים מחנה השכינה לפי שאין השכינה שורה בפחות מכ"ב אלפים כמ"ש בפרק הבא על יבמתו ז"ל ת"ר ובפוחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות וכו' ע"ש אז ס"ג רמ"ב אלפים ואלו כ"ב המזכירים בפסוק ובפוחה יאמר וגו' הם הרי עשרות ממונים על ר"ך אלפים תגרף יחד ר"ך אלפי' עם כ"ב אלף עולה רמ"ב אלפי'. ואם תרגה להוסיף עוד ו' אלפים נגד מדת ת"ח שהוא סוד הו"יו סוד תורה שבכתב שהוא סוד ס' חומשי תורה והכולל אז אזל לקיים נרשם הספר רמ"ח אלפים נגד רמ"ח מ"ע כאשר למעלה ושפעם על הרי עשרות דוקא הם נגד עשרת הדברות האחים בסיני וד"ק: (ה) ומ"ם שנא' רכב אלפים רבותים וגו'. פי' זה הפסוק הוא קשי על שעת מתן תורה שמוכח שם מכאן ואילך אשר הפסוקים הסמוכים אליו מלפניו ומלאחריו שכולם הם נדרשים על מתן תורה ע"ם בפרש"י ז"ל ובדר"ל בתריכות: (ו) ומ"ם אלא לא ברא הקב"ה את היצר הרע אלא רק בשביל ב"ו שהוא אוכל כבהמה ומוציא רעי כבהמה ובא לעבוד להקב"ה. פי' כיון שהאדם אוכל ושותה כבהמה ומוציא רעי כבהמה נודמי יש לו התוש נופלים חלוש עם". וכשבא האדם ורוצה לעבוד להקב"ה אז בא היצר הרע אלא ומפיחו שיניח את עבודת הקב"ה וילך אחר תאות נופלים נשמיות עם"ז. ואם האדם הוא כוכם את היצר הרע ומניח התוש עם"ז ואולך אחר עבודת הקב"ה אז הוא ניכר שהוא ירא את המלך הקדוש ב"ה וב"ש והוא מוסב את המלך הקב"ה כמו המשל שהוא מציע את"ב ואם לא שהוא יראה"ר אז לא הוא ניכר שהוא ירא מן המלך הקב"ה. ול"ה לאדם שוש שכר על שהוא עובד להקב"ה כמו שאין שכר לשהלפים על עבודתם שעבדו להקב"ה משום שהם מוכרחים בשבע לעבוד להקב"ה. משום שאין להם היל"שכר נכן ברע הקדוש ב"ה את היצר הרע כדי שיהא מניח את האדם ואם האדם יכבוש ליצה"ר יקבל שכר הרבה. כדאיתא במדרש הזהר פרשת תרומה ער"שפ ו"ל מאן אמי עבדא לשטא מקטרגא דאתרי' רשעי' דקב"ה ליתן בני נשא תדיר בפולחני' בגין למזכי לון בכתפ מבין היאך אחיא עבדא ביתא ואשתי לבני נשא לאורחא ביתא. אלא ודאי רשותא דמלכא עביד. למלכא דס"ל בר יחידאי ורחים ליה יחיד ואקיד ליה דלא יקריב לאיתתא ביתא דכל מאן דיקריב לגבי' לאו אינו כדאי למיעל לאלטירין דמלכא מודי ליה בשוא ברא למעבד רשותא דאבוי ברחימו. לבר מאתתא מבאי' דמלכא הוא חדא זוגא שפירא בריוש ליומין אמר מלכא בעינא למאמי רשותא דברי לגבאי קרא להאיא זוגא ומ"ל פיקך ואמתי לגבי מיד אלא

נוסחא הישנה

אלפי שנאן הם משרתים אותו משלו משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו עבדים והיו יושבים מעבר לחומה של ברזל והיה המלך מבריז עליהם ואומר כל מי שאוהב אותי יעלה לחומה ויבא אצלי ומי שהוא עולה לחומה של ברזל הוא ירא את המל' והוא אוהב את המלך אם עולין הרי הן אוהבין אותו ושלא עלו איזה מהם חביב הוי אומר אותו שעלו ומה שברן מראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר אבל הצדיק דומה (ז) למלך (ח)שהיה לו עבדים (ט) והיו יושבים מעבר לחומה של ברזל (י) והיה המלך מבריז עליהם ואומר כל מי שירא אותי והוא אוהב אותי יעלה על החומה של ברזל ויבוא אצלי. וכל מי שהוא עולה על החומה של ברזל בודאי הוא ירא את המלך והוא אוהב את המלך. וכל מי שאינו עולה בודאי הוא אינו ירא את המלך והוא אינו אוהב את המלך. אותן שעלו על החומה לאותן שלא עלו איזה מהן חביב הוי אומר אותן שעלו על החומה. (יא) ומה שברן של העולין על החומה ראה מה נאמר בהן (תהלים נ) ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל. (יב) אבל אצל הצדיקים מה נאמר בהם (תהלים ואוהביו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

נוסחא הישנה

ס) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (יג) מה שאין בן מלאכי השרת. (יד) מה יפה הוא כחו של בעל הבית (טו) שהוא מייפה כתר עבדיו כמו כתרו. (טז) ואם תאמר מי שקרא ושנה הרבה ומי שקרא ושנה קימעא יהיה מאור פניהם שוין כאחד במאור פנים

מה שאמר בהם ואוהביו כצאת השמש בגבורתו מה שאין כן מלאכי השרת יפה כחו של בעל הבית שיפה כתר עבדיו בבתרו ואם תאמר מי שקרא ושנה הרב'

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

רק כזוהר הרקיע מצד המדיקים הגמורים יהיו בלמת השמש בגבורתו. כדלימת בפ"ק דב"ב וז"ל. והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע. זהו דיין שדן דין אמת לאמיתו ונבחי לדקה. ומדיקי הדבים ככוכבים לעולם ועד. אלו מלמדי תיקוקות. וכבן מלי אמר רבינא ומהביו בלמת השמש בגבורתו: (יג) ומ"ם מה שאין כן מלאכי השרת פי' המלאכים אינם מקבלים שום שכר על עבודתם שעבדו להקב"ה לפי שאין להם יצה"ר הם מוכרחים על פי טבע לעבוד תמיד להקב"ה. וכבל מקום שהבריח לא יבואה ולא יגוזם המוכרח לטובה אין ש שכר על הטובה בעצמה ושמובדה לרע כגון למשל חזיר וכדומה לו. אין לו שום עונש על הרעה שעשה כי אינם בפרו רחמנא. והטעם שאין שכר אל המלאכים על עבודתם לפי שאין שכח להקב"ה מן השבודה שהוא מוכרח לעשות מהם לפי שאינו ניכר עבודתו שהוא עובד מאהבת הש"י. אבל מי שים לו שני דרכים לפניו. למוב ולמובב. ושוא מניח הדרך המכוער והולך בדרך הטוב מאהבת הקב"ה הוא רצוי לקבל שכר ולהיפך לקבל עונש. לכן אין שכר ועונש אלא לבני אדם ולא למלאכים לפי שהמלאכים אין להם ברירה אל שני דרכים לפי שים לו שני יצרים יצר טוב ויצר הרע. לכן ברא הקב"ה את היצה"ר רק בשביל בשר ודם כמשכר למעלה. ומן היצה"ר ימר עבודת האדם להקב"ה שהוא מירצה ואהבת הבורא כמשל לזונה המשכר למעלה בשם הזוהר. ואינו ניכר עבודת הבורא מאהבה מן המלאכים בשכר. לכן ים צורך גדול לבריאת היצר הרע יותר מבריאת כל המלאכים כי בבריאת כל המלאכים לא ניכר עבודת הש"י מאהבה וירצה. כמו בבריאת היצ"ר כדפרשמי. לכן חז"ל בב"ר וירא מלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד זה יצה"ר שהוא טוב להקב"ה יותר מכל הברואים אשר ברא הקב"ה ועשה. מן הטעם שבחבתי לכן דייק מלת מאד. וכן נזכר למעלה בשם הזוהר. פי' על הפסוק ע"ם וק"ל: (יד) ומ"ם מה יפה כחו של בעל הבית. פי' זהו הקב"ה שהוא בעל הבית על כל העולמים שהוא יפה לעבדו ולקלסו תמיד מאד עד בלי די: (טו) ומ"ם שהוא מייפה כתר עבדיו כמו כתרו פי' הקב"ה נקרא שמש. כמ"ש כי שמש ומגן ה' אלהים (תהלים פד) וכן נקרא הקב"ה בשם שמים כמורגל במז"ל ירא שמים לש"ם וכדומה הרבה והוא סוד נעלם שהקב"ה נקרא בשם שמש ושמים כי שניהם הם בסוד ה' והמ"י והמדיקים יהיו ג"כ בעצם השמים לעזכר ולמלאת השמש בגבורתו שהוא שמ"ג פעמים כלורת שמש של עכשיו כדעת הקרנוס יוכן הזכר למעלה. כמו כהרו שהוא נקרא בשם שמש ושמי. וכתרו על הקב"ה שם השמש והשמים שהם בשלש רמאומות וזמז לדבר שמ"ם בני' כתר הבולל י"ם ממעלה למטה וממטה למעלה בסוד חור מוזר. אף ע"פ שגם מדת ד"ה נקרא בשם שמש ושמים. והוא סוד נסגב ונעלם מאד מאד עמוק עמוק מי ימלאנו. ואין מגלין אותו לגאוטין אפי אל פי משום כבוד אלהים הסתר דבר והמסכיל יסכיל וידוש: (טז) ומ"ם וא"ת מי שקרא ושנה הרבה ומי שקרא ושנה קימעא יהיה שוה מאור פניהם בעה"ב. פי' כי קושית זו היא קשי על מ"ם מקדם שים חילוק בין לדיק לדיק. כי הלדיק שהוא ירא שמים ועובד מאהבה. אבל מכל מקום לא קרא ושנה הרבה כמו התנאים הקדושים והגדולים. אלא הם רק דיימים שדנו דין אמת לאמיתו ומלמדי תיקוקות. אלו לא יהיו לעולם הבא רק כזוהר הרקיע וכעצם השמים לעזכר. פמ"ם והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומלדיקי הרבים ככוכבי אבל הלדיקים הגדולים הרבים שהם התנאים הקדושים שקראו ושנו הרבה. הם יהיו בלמת השמש בגבורתו. שהוא שמ"ג פעמים כאור השמש של עכשיו לדעת הש"י. וכן חלקו רז"ל חילוק זה בין אור הגנוז לעולם הבא בין מי שקרא ושנה הרבה למי שקרא ושנה קימעא בדרך אמת דבבא בתרא וכבר העתקתיו למעלה בסמוך ע"ש. ועל זה רק מקשה הגר"א ומה תאמר מגן לחלק כך בין מי שקרא ושנה הרבה למי שקרא ושנה קימעא. דלמא נימא מי שקרא ושנה הרבה ומי שקרא ושנה קימעא יהיה שוין לעולם הבא. משום דהא הרז"ל בהרבה מקומות אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לשם שמים וכדאיתא בפ"ק דברכות ר"ח חלם על לנביה ר"י חזא דבבה ר"א ס"ל לאמאי קא בביא לי משום תורה אלא אפשא (פרש"י ז"ל שלא למדה הרבה כראוך) שניהו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמי' עכ"ל וא"א והא' מיהו דהשתא עצמם מחלקים בין אור הפנים בין לדיק לעה"ב דהא בפסוק אחד כתיב שיהיו רק כזוהר הרקיע וכוכבים ובפסוק אחד ומהביו בלמת השמש בגבורתו. וי"ל מש"ם והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומלדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. דלמא זה הפסוק מיהו קאי אל מי שקרא ושנה קימעא רק אל

המעסקים

ניסחא הישנת

ומי שקרא ושנה קמעא היז מאור עיניהם שוין במאור פנים לעולם הבא אין לפניו משוא פנים ומנין תדע לך שכן צא ולמד ממשה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים איש מזקני ישראל שהיו כולם בפרק אחד ומאור פניהם שוין כאחד ומי שקרא ושנה הרבה דברי תורה יותר מכולם שנאמר במקום אחר יתר מרעהו צדיק ווהו ששאל בו חבקוק הנביא לפני פנים לעולם הבא אינו כן (יז) ברוך המקום ברוך הוא שאין לפניו משא פנים. ומנין לך תדע לך שכן הוא (יח) צא ולמד ממשה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל שהיו כולם בפרק אחד ומאור פניהם שוין כאחד. (יט) וכיון שעלה משה למרום וקרא ושנה הרבה דברי תורה יותר מכולם זכה שהיה מאור פניו גדול כל כך עד שלא היו בני אדם יכולין להסתכל בו. (כ) שכן נאמר במקום אחר (ממלי יב) יתר מרעהו צדיק. וזאת היא השאלה ששאל בו חבקוק הנביא לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע מי שקרא ושנה הרבה ומי שקרא ושנה קימעא יהיה מאור פניהם שוין כאחד במאור

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

שמשקיים במצות לבד ומצדיקי הרבים כגון גבאי צדקה ודומיהם ולא שנו וקראו כלום אפילו קמעא ומש"ה ומהניו כלאת השמם בגבורתו למחת קלי הוא בין על מי שקרא ושנה הרבה לו קמעא יהיה כל מלאי שוין בשור שניים של עה"ב משום דאחד מהרבה ואחד מהמעיט ובלבד שיכוין אח לבו לשמים וק"ל: (יז) ומ"ש בדוך שמקום שאין לפניו משא פנים כי' מלהיות שוין בשור פנים לעש"ב מי שקרא ושנה קמעא למי שקרא ושנה הרבה אלא מי שהרבה בתורה יהיה יותר בשור פנים לעש"ב ממי שהיה מרבה קמעא בתורה כמו שמצאנו ושוף כמה שהיו רשים ממשה ואהרן ונדב ואביהוא ושבעים זקנים וכו' ואע"פ דאז"ל אחד שהרבה ואחד שהמעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים זהו קלי על מי שהרבה בתורה יום ולילה לא יצאנו אלא אם כן היו יכול להשוות עמקום שהורה משום שאם היה ע' זקנים גדול ושכל מדיף מו אלא היה יכול למרות יום ולילה בתורה מהמת חושם גדול אלא רצוי היה למרות שהרבה בתורה אם לא היה לוה לוה חומו חושם על כל אלו נאמר אחד שהרבה ואחד שהמעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים אשתומו יהיה שור פנים לעש"ב למי שהרבה כמו שאמרתי ז"ל בפ"ק דברכות על מ"ש ר"י לר"ש בשחלם ובכה ת"ל ר"י מי משוש חורש דלא אפשר אחד שהרבה ואחד שהמעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. ופרש"י ז"ל דלא אפשר. אלא לאדם שהרבה כרצונך עכ"ל ג"ת כיון שאים רצוי ללמוד תורה שהרבה. רק לא היה יכול מחמת חושם לבן נח' עליו אחד שהרבה ואחד שהמעיט וכו'. אבל מי שאי' יכול לעסוק שהרבה בתורה. ולא אדע אלא אשם אע"פ שקרא ושנה בשעה אחד יותר ממי שאדע יום אלא אע"פ אין שוה בשור פנים לעש"ב למי שאדע שהרבה. לפי שאין אשם פנים לפני הב"ה אלא כל אחד ואחד לפי מה שאדע שהרבה בתורה. כן יהי' שכרו בשור פנים לעה"ב. כמ"ש לפוש לערלת לבבה. ושם דאמר אחד"ם אשם מי שקרא ושנה הרבה וכו' ולא אמר בפירוש מי שאדע שהרבה בתורה. כי אין לריך לומר כך כי בודאי אם קרא ושנה הרבה בודאי היה אדע שהרבה בתורה כמ"ש בפ"ק דמגילה ינעתי ומצאתי מאמין וכו' וק"ל: (יח) ומ"ש לך ולמד ממשה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל שהיו כולם בפרק אחד. כי' קודם שעלה משה להר לקבל אם התורה היה שור פניו שוה לכל אחד מישראל. ומ"ש למה נקט דוקא משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל ולמה לא אמר סתם קודם שעלה משה להר כי' שור פניו שוה לכל אחד מישראל. וי"ל משום דבא לאשמעינן רבותא בפיסא אע"פ דאהרן ונדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל עלו ג"כ אל ההר עם משה אע"ג דבי ישראל לא עלו להר אעפ"כ לא כי' שוה שור פניהם של אהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל לשור פניו של משה אלא אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל והשתחויתם מרחוק ועשה משה לבדו אל ה' והם לא יגשו והעם לא יעלו עמו ונו' ויספר משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל ונו': (יט) ומ"ש וכיון שעלה משה למרום וקרא ושנה הרבה ד"ת יותר מכולם זכה שהיה משור פניו גדול כ"כ עד שלא יכולין בני אדם להסתכל בו. כי' כן מפורש בפוף פרשת כי תשא במ"ש ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ויכתוב על הלוחות את דברי הברית עשרת הדברים (הרי לך שהרבה משה הרבה על התורה שלא אכל ארבעים יום וארבעים לילה לכן זכה לאור פניו יותר מכולם במ"ש את"כ) ויהי ברדת משה מהר סיני ושני לוחות העדות ביד משה ברדתו מן ההר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו וייראו מגשת אליו ונו': (כ) ומ"ש שכן נאמר במקום אחר יתר מרעהו צדיק. כי' וכחיב בשמות

במאור פנים לעולם הבא . ואמר לו הקב"ה לאו אלא כל אחד ואחד לפי דרכו . (כח) ועל שעמד חבקוק ודיבר דברים יתרים (כט) הראה לו הקב"ה כל המדות שנאמרו לו למשה אבי החכמה ואבי הנביאים . (כג) והראה לו מאוני צדק ואבני צדק ואיפת צדק והין צדק (כד) שנא' (חבקוק ג) ברוגז רחם תזכור אף ברוגז שיש לו להקב"ה הוא רחמים יזכור

נוסחא השניה

הקב"ה ועל שעמד ודיבר דברי' יתרים הראהו הקב"ה כל מדות שנאמרו לו למשה אבי ההכמה אבי הנביאים הראהו מאוני צדק ואבני צדק איפת צדק והין צדק אמר לפניו רבש"ע מי שקרא ושנה הרבה ומי שקרא ושנה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

סממוך לו מקדש דמגה בלב חיש יסחנם פרש"י ז"ל ורז"ל יסיחנם מדעתו ודבר טוב יממנו פרש"י ז"ל יעסוק בתורה והיל מסמת מת הדמגה שבלבו ותלילנו ממנה עכ"ל וכיון שדיבר בעסוק הקודש מן מעלות סהוריה שהיל מסמת מת הדמגה שבלב המדש ומלת חוהו מן הדמגה שלו וקאמר עלה מת"כ בעסוק דבתריה יהר מרעהו לדיק ר"ל כל לדיק ולדיק בים לו יחרון בתורה שנרת וקרע ושנה הרבה יוהר מרעהו וחבירו ים לו ג"כ יהרון על רעהו וחבירו בתור פניו לעה"ב . ול"ל דזהו מש"ה בקהלה פ"ז חכמת תדש תאיר פניו ועוז פניו ישונה ר"ל כל תדש ותדש לפי תכמת תורתו שנרת וקרע ושנה הרבה בתורה כן יהא תאיר פניו יותר מחבירו לעה"ב וכל תדש ותדש יהא עוז פניו משונה מהבירו בתור פניו לעה"ב לפי מה שנרת וקרע ושנה הרבה בתורה וכן פרש"י ז"ל ועוז פניו ישונה משאר הבריות זה משה עד כי ירמו מנשה עכ"ל וק"ל: (כח) ומ"ש ועל שעמד חבקוק ודיבר דברים יתרים וכו' פי' כי כמו שעשל חבקוק שהלה זו לפני הקב"ה ואמר שמע מי שמרע ושנה הרבה לו קמעא יהיה תור פניהם צוין בעה"ב כמו כן שעל שהלה תחרת יותר גדולה מהשהלה סזאת להכיוח דברים על ה' ודיבר דברים לפני הקב"ה ושעל להקב"ה מפני מה ים לדיק ורע לו ורשע וטוב לו ושהלה הזאת מזכר ברים ספר חבקוק כמש"ה המשת תשכר חזה חבקוק הנביא עד תנח ה' שועתי ולח תשמע תזעק תליך המס ולח תושיע למה תרחני תון ועמל תביט ושוד והמס לנגדי ויהי ריב ומדון ישא ע"ש בפרש"י ז"ל על כן הפוג תורה (פרש"י ז"ל על זה שיסרחל רותין הללההו על רשע הפוג ותעבור תורה מהן וכו' ע"ש) ולח יצח לנצח משפש כי רשע מכחיר חת הלדיק (פרש"י ז"ל רשע מסבב לדיק וכו' ע"ש) על כן יצח משפש מעוקל ודוק: (כב) ומ"ש הרחם לו הקב"ה להבקוק כל המדות שנאמרים למשה פי' לפי שגם מרע"ה שהל שהלה הזאת משני מה ים לדיק וטוב לו רשע וטוב לו רשע ורע לו כמז"ל בפ"ק דברכות ע"ש לכן כמו שהרחם הב"ה למשה כל המדות למען לדיק ורע לו וכו' כי הלור המים פעלו כי כל דרכיו משפש הל תמונה ומין עול תלח כל תחד ותחד משלש לו הקב"ה לפי דרכו ולפי מעשיו כי לדיק וטוב לו הוח לדיק גמור לדיק ורע לו לדיק שחינו גמור רשע ורע לו רשע גמור רשע וטוב לו רשע שחינו גמור כמז"ל בפ"ק דברכות ע"ש כמו כן הרחם הקב"ה ג"כ להבקוק חלו המדות שהרחם למשה למה הרשע מלליח ורשע מכחיר חת הלדיק ומפ"ש מין המשפש מעוקל תלח העור המים פעלו כי כל דרכיו משפש חמת ומין עול והרע' הקב"ה להבקוק למה שעשל למה ר"ל הרשע מלליח כל כך כמו שפרש"י ז"ל שם ע"ש והרחם לו משוס שפשע תרשע פסיעות לכבוד הקב"ה כמז"ל בסנהדרין ע"ש בחריכות וק"ל: (כג) ומ"ש שהרחם הקב"ה לחבקוק ממזני צדק ואבני צדק וכו' פי' כין על השהלה שעשל למה לדיק ורע לו ורשע וטוב לו וכין על השהלה שעשל שם תור פניש צוין לעה"ב על הכל הרחם לו הקב"ה שהכל בצדק ובמשפש ממה בלי עול ומעוקל כמכר למעלה בסמוך: (כד) ומ"ש שנא' ברגז רחם תזכר פי' כי בפסוק זה עם הפסוקים הכמוכים לו מלפניו ומלחריו בהם מבואר בני השהלות הללו המזכירים מקדם מה שעשל חבקוק ובני החשובות שהשיב לו הקב"ה על שני שהלותיו ושח לך המשך הפסוקים עם המבואר בהם הפלה לחבקוק הנביח על שניוצות (פרש"י ז"ל בקש רחמים על עצמו על שהסיח דבריש כלפי מעלה כמו על כן חפוג תורה וגו' וכמו ותעשה תדש כדגי היש וגו' קאהר תחר תדש הדין עכ"ל הרי לך מבואר שעשל השהלה המזכר ברים שפרו על לדיק ורע לו ורשע וטוב לו ודוק) ה' שמעתי שמעך ירחתי (פרש"י ז"ל שמעתי שמעולם ופרטת המיד ממכעיסיך ומת הרשע הזה כ"ל תתה סובל תמרתי תיך משחניח מדת הדין בעון יסרחל) ה' פעלך בקרב שנים חייהו (ודרשו רז"ל לפי דרכיהם ס"ת בקרב שנים תלה בקירוב שנים כמ"ש ר"ת כ"ר בברכות להשלה הפלהו על הבקוק שני ת"ה הוו מחכסין בעליח תחד שנת' בקרב שנים חייהו ת"ח בקרב שנים תלה בקירוב שנים עכ"ל ולפי דרכינו קאי על השהלה שעשל על קירוב שנים העוסקים בתורה שם יהיו שווין בתור הפנים בחיי עה"ב תחד המרבה ותחד הממעיט כמזכר למעלה ודוק) בקרב שנים תודיע פי' זהו השהלה התחרת שעשל על שני' תחד הוח לדיק וטוב לו ולדיק ורע לו ותחד הוח רשע וטוב לו ורשע ורע לו ברוגז רחם הזכור פי' זהו השובה על השהלה למה לדיק ורע לו כי רוגז של הקב"ה על הלדיק שהרע לו זהו רחמנות לו כדי להביאו

בעוה"ב

נוסחא הישנה

קימעא יהיו מאור עיניהם שוין כאחד במאור פנים לעולם הבא אמר לו לאו כל אחד ואחד לפי דרכו שנאמר ברוגז רחם תזכור אף ברוגז מי שיש לו רחמים תזכור. שמשון לצדיקים לעולם הבא מנין הא מ"ה בטלים שנאמ' ויצאו וראו בפגרי האנשים הא אין כאן העובדי כוכבים אלא שמשון לצדיקים ליפות בן דוד מנין הוי אומר עמי הארץ שלא קראו ולא שנו ואין בהם עבודת כוכבים ואין בהם חמס וגזל ואין גילוי עריות ואין בהן שפיבות דמים מביאים אותם ועושין אותם שמשון לצדיקים לימו בן דוד שנאמר ביום ההוא תהיה מסילה ואיני יודע מקרא זה מהו כשהוא אומר ברוך עמי מצרים עד שיצאו

יזכור. (כה) וכן יהיה השמש נחת רוח ותענוג גדול לצדיקים לימות בן דוד ולעולם הבא. (כו) אבל רשעי עמי הארץ יהיו נדונין בה בשמש (כז) ויהיו בטלים בה שנא' (מלאכי ג) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהים לאשר לא עבדו כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזוב להם שורש וענף וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה וגו'. ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם וגו'. (כח) אבל רשעי עובדי כוכבים נדונין תמיד לדורי דורות שנא' (ישעיה סו) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר. (כט) אבל חסידי עמי הארץ אע"פ שלא קראו ולא שנו הואיל והקרו והשנו את בניהם ואין בהן עע"א ואין בהן חמס וגזל ואין בהן ג"ע וש"ד והיו מהנין ת"ח ממנכסיהם הקב"ה מביא אותן ויושבין אצל הצדיקים ויהיו נהנים מן השמש שיורת לצדיקים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

בעה"ב ולפרע ממנו מעט עומתיו בעה"ו ולהיפוך ברשע ומוב לו וז"ש חד"ח לף ברוגז שים לו להקב"ה הוא רחמיס יזכור ודוק. שלוש מחיתן יבוא וקדוש מסר פתרן סלה כסה שמיס הודו ותהלתו מלאה הארץ ומנף גאור תהיה ודרשו רז"ל על אור פני הצדיקים בעה"ב כדתיתא בפ"ק דפסחיס אמר רבא למה דומה אור הצדיקים בעה"ב לפני שסביעה כור בפני הסבוקה של' ומנף כאור תהיה קרניס מידו לו ושם חביון עוזו מדרשו רז"ל על קרני ראד של אור פניו של משה. דילפיון מיעס דאין אור הפניס בעה"ב יהי' עיין מי שקרא ושנה קיימעא למי שקרא ושנה הרבה כמו"ש אחד"ח בפניס הרי מבואר שבזה הפסוק הפניב לתבקוק חשובה על השמלה בעמין אור הפניס לעה"ב אס יהיו עוין המרבה והממעיט בד"ת כל זאת דבריה הגבוהה בפי תבקוק הן השמלות והן השעובות ודוק היטיב כי נכון הוא: (כח) ומ"ש וכן ייהיה השמש נחת רוח לצדיקים בעה"ב פי' כיון שאמר מקדם שהצדיקים יהנ אור פניסס בעה"ב בלשת השמש בגבורתו והאריך מעט מענין לענין בתיתו ענין כמנהגו בכל הספר זה כמבואר למעלה הרבה פעמיס בפרקים הקודמים לכן אמר אח"כ שהשמש עצמה יהיה נחת רוח לצדיקים בעה"ב: (כו) ומ"ש אבל רשעי עמי הארץ יהיו נדונין בשמש. פי' אבל רשעי הלמידי חכמיס לף יהיו נידונין בה בשמש כי הסורה מליל תומן מניסגס ומאור השמש לעהיד כמו שמליגו באמר כדתיתא במסכת מגיגה ע"ש: (כז) ומ"ש רשעי עמי הארץ יהיו נידונין בשמש ויהיו בטלים בה בשמש. פי' שיהיו מצרפים לאפר ויתפזר שפרש תחת כפות רגלי הצדיקים כמו שמתפרש בסוף הפסוק כי יסה היום בף בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש ולהט תוחס היום הבא וגו' אמר לף יעזוב להס שורש וענף וגו' ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכס וגו' וכן מז"ל בפ"ק דר"ה ע"ש וכן בפ"ק דמדריס ובפ"ק דע"ז ובפרק בתרא דסהדרין ע"ש: (כח) ומ"ש אבל רשעי עכו"ס נידונין תמיד לדורי דורות פי' משום דרשעי עכו"ס אפי' על פתחס של גהיסס אין מוחלין בתשובה מדכתיב הפושעים דפושעים ומחלו אפי' בשעת תלעתס ואשס כדתיתא בעירובין פ"ב ע"ש. וכן המינין והמוסרים והאפיקורסים וכיוצרים בהחיית המתים ושפרשו מדרכי הצבור ומחמיאי' הרבים כגון ירבעם בן נבט וחביריו כדתיתא בפ"ק דר"ה ע"ש: (כט) ומ"ש אבל חסידי עמי הארץ אע"פ שלא קראו ושנו הואיל והקרו והשנו את בניהם והיו מהנין ת"ח מנכסיהם יש"נ של הצדיקים וכו' פי' כדדרש רבה בר מרי על הפסוק יפב עולם לפני אלהים חסד ואמת מן יעלרוהו אימתי יפב עולם לפני אלהים בזמן שאחד ואמת מן יעלרוהו. אבל עשיהי בבל יוכלי ניהנס הן מעוס שאין עושין צדקה וחיין מהנהין ת"ח מנכסיהן עיין בפ"ח דעירובין בתריסות לפי שמי שמהנה ת"ח כאלו מדבק שכינה כמ"ש בכתס מקומות ע"ש ובפ"ד דשבתס ת"ר יוהנן כל המשיל מלאי לבים ת"ח זוכה ויושב בישיבה של מעלה

שנשמר

נוסחא הישנה

לצדיקים לימות בן דוד ולעולם הבא. (ל) שנא' (ישעיה יט) ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה למצרים ולאשור ברכה בקרב הארץ. ואיני יודע מקרא זה מהו כשהוא אומר אח"כ הפסוק בסמוך מיד אשר ברכו ה' צבאות לאמר ברוך עמי מצרים ומעשה ידי אשור ונחלתי ישראל כך הוא אומר הפסוק ברוך עמי מצרים אלו בני ישראל שיצאו ממצרים ומעשה ידי אשור אלו בני ישראל שגלו לאשור ונחלתי ישראל אלו עמי הארץ שהקרו והשנו את בניהן תורה (לא) בניהן מצילין את אביהן מאותה בושה וחרפה ומאותה כלימה מדינה של גיהנם. (לב) שנא' (ישעיה כט) לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם (לג) לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו. (לד) לא עתה יבוש יעקב מאביו יצחק ולא עתה פניו יחורו מאבי אביו אברהם:

ממצרים ומעשה ידי אשור אלו שגלו לאשור ואם נחלתי ישראל לכך נאמר ביום ההוא תהיה מסילה ממצרים אשור ומי ניצל מאותה בושה ומאות' כליסה הוי אומר עם הארץ שהקרא והשנה את בנו תורה בט מצילו מדינה של גיהנם. לכן נאמר כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו באבי אביו: סליק פרק יג.

נוסחא הישנה

פרק יג (א) **פושעיהן** של ישראל מהו סופן אלא לפי שבאותה שעה בשהן עוברין עבירות (ב) הן רוצין בהורבנו של עולם

פר' יג **פושעיהן** של ישרא' מה סופן באותה שעה בשהן עוברין

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

שמ' כי בגל החכמה בגל הכסף ע"ש בפרש"י ז"ל ובמדנוס בפסוק זה: (ב) ומ"ש שמ' ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה למצרים ולאשור ברכ' בקרב הארץ ואיני יודע מקרא זהו מהו פי' וכי יהיו מצריס ואשור ברכ' לאמתה שיהיו ישראל שלישיה להס לברכ' ועוד הפי' הא"ל שיהיו מצרי' ואשור לברכה להס יהיו ישראל שלישיה להס לברכה כי מדרכה ישראל יהיו רחמנים לברכה ומצריס ואשור יהיו רחוים להיות לברכה לאחרי ישראל ומס שפרש"י ז"ל שם ע"ש גם נראה לאחד"מ לפרש כך לכן נראה לאחד"מ לפרש על הפסוק וא"ש מצריס ואשור קאי על ישראל שהיו במצריס ובאשור והמלציס מאזכר בפסוק קאי על עמי הארץ שבישראל שהס יהיו שלישיה לברכה לשאי מלקי ישראל אחד ליישראל שהיו במצריס והשני ליישראל שהיו באשור כמו שהולך ומצטער וק"ל: (לא) ומ"ש בניהם מצילין את אביהן מן החרפה והבושה והכלימה של גיהנם. פי' לפי שהרשעים נידונין בגיהנם בגופם כפולה כמז"ל על הפסוק יבושו ויכלמו מאד כל מוריבי יבושו ויהיו כלא דבר ע"ש באריכות: (לב) ומ"ש שמ' כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם וגו' פי' כתו שיעקב פדה את אברהם מאור כשדים כמז"ל בב"ר ובסנהדרין פ"ב דרבו ממנו שפדאו מצער גדול בניס ע"כ שהרבו מזה הפסוק בזכות יעקב יגל אברהם מאור כשדים ע"ש כמו כן יכול בן לדיק לפדות ולהציל את אביו מאור של גיהנם: (לג) ומ"ש עתה לא יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו. פי' וסיפא דקרא כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו ס"מ דבניס לדיקים מציליו באמצעים טובים שלהם את אביהם מן הבושה כמו שמציל יעקב מן הבושה שהיה לו בניס לדיקים שהקדישו שמו של הקב"ה ויעריצו את אלהי ישראל כמש"ה לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו (פרש"י ז"ל משום שלא נמצא פסול במעשהו ומשתו היתה שלימה) כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו וק"ל: (לד) ומ"ש לא עתה יבוש יעקב מאביו יצחק ולא עתה פניו יחורו מאבי אביו אברהם וכן הז"ל בסנהדרין ברק שני ע"ש בל"ך ומ"ש בל"ת ויצא"ו מגש"ו:

סליק הפרק שנים עשר. תהלה ושבח לאל הרופא חולי כל בשר:

פרק יג (א) **פושעיהן** של ישראל וכו'. פרק זה הוא נסמך על הפרק הקודם שהוא מדבר מעניין פושעי ישראל שיהיו נידונין לעתיד בגופם ומאחר כך יהיו מאבר תחת כפות לרגלי הצדיקים כמאבר למעלה בפרק הקודם. לכן מתחיל פרק זה גם כן מעניין פושעי ישראל: (ב) ומ"ש

פושעי

טפ"א הישנה

עבירות ורוצין בחורבנו של עולם ודוחקין רגלי שכינ' בענין שנאמר מלא כל הארץ כבודו כשם שהם רוצים בחורבנו של עולם כך מגלין מבתיהם לארץ מגוריהם ואין מחזירין אותו ומוציאין אותו במקום החרב שנאמ' וברותי מכם המורדים והפושעים בי וכי מה בין מקרא למשנה משלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיו לו בנים ועבדים הרבה והיה אוהבן אהבה גמורה ושיגרן

עולם. (ג) וכאלו הן דוחקין את רגלי השכינה כביכול בענין שנא' (ישעיה ו) מלא כל הארץ כבודו לכן כשם שהם רוצים בחורבנו של עולם כך הקב"ה מגלה אותם מבתיהם ומארץ מגוריהם ואין מחזיר אותם לארצם. (ד) ומוציא אותם במקום החורבן (ה) שנא' (ירמיה ל) וברותי מכם המורדים והפושעים בי (ו) וכי מה בין מי שקורא ושונה למי שאינו קורא ושונה אלא משלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיה לו בנים הרבה והיה אוהבן אהבה גמורה ושיגרן למקרא ולמשנה וללמוד דרך ארץ והיה מצפה להם אימתי יבואו לביתי ואראם וכיון שהוא ראה

שאין

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פוסעי ישראל כשהן עוברין עבירות הן רוצין בחורבנו של עולם. פי' שהרי הפושעים יודעין שמחמת שעבירות גם לבר וחרב ורעב בעולם ומחריב ישובו של עולם. כלומר כי הלדם שהן ישובו של עולם הן מתין בדבר וחרב ורעב כמפורש בתוכחה בניהים ובתלמוד ובמדרש. ומפ"ש הן מופתין ס"ת שהן רוצין בחורבנו של עולם. ותחז"ל בעשרה מאמרות נברא העולם והלא במאמר אחד היה יכול לברותו אפו אלא כדי להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות: (ג) ומ"ש כאלו הן דוחקין את רגלי השכינה פי' כמאמר חז"ל בהרבה מקומות כל העובר עבירה כאלו הוא דוחק רגלי השכינה וכל שהרשעים עוברין עבירות בשהר כאלו הן דוחקין רגלי השכינה. פי' למדבר שהוא מקום שאם ואחב כאן שאבאר בשמוך בס"ד: (ה) ומ"ש שנאמר וברותי מכם המורדים והפושעים בי פי' אם נעיין בפסוקים הסמוכים לפסוק זה מלפניו ולאחריו נמלא מפורש הכל שמגלין אותן מבתיהן ומארץ מגוריהם ואין מחזירין אותם לארלם ומוליאין אותן למדבר שהוא מקום שאם ואחב וכך הוא המתך הפסוקים והעולה על דעתכם היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות האדמות לשרת עץ ואבן אי אתי אתם אתדי מלהים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם והוצאתי אתכם מן העמים וקבלתי אתכם מן האלוחות אשר אתוחם שם ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה (הרי מבואר שאקב"ה מוליא אותן מבתיהן ואתרן מגוריהם ואין מחזירין אותם לאלרם כאן שיתבאר אחר כך מיד בפסוקים הפעולים.) והבאתי אתכם אל אדבר העמים (הרי מבואר שהוא מוליא אותם למדבר הרב ושם.) ואשפטתי אתכם שם פנים אל פנים כאשר אשפטתי את אבותיכם במדבר ארץ מלרים כן אשפט אתכם נאם ה' אלהים ואעברתי אתכם תחת השבט והבאתי אתכם במסורת הברית וברותי מכם המורדים והפושעים בי מארץ מגוריהם אוליא אותם (פי' רש"י ז"ל מארץ מגוריהם ואלוחם אוליא אותם ואמיתם במדבר) ואל אדמת ישראל לא יבא וידעתם כי אני ה' הרי מבואר עוד שאעשה ברוך הוא אוליא את המורדים והפושעים מארץ מגוריהם ואוליא אותן למדבר הרב ושם ימותו ולא יחזירו לבתיהם וק"ל: (ו) ומ"ש וכי מה בין מי שקורא ושונה למי שאינו קורא ושונה. פי' כי קושית זו היא קשי על הפסוק שמסייים בו מקדש והבאתי אתכם במסורת הברית וברותי מכם המורדים והפושעים בי וגו' ופי' רש"י ז"ל במסורת הברית בבריית שמסרתי לכם עכ"ל. ר"ל שמסרתי לכם שתי תורות אחד בכתב ואחד בעל פה ובשניהם נקראו בריית שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי זה שני קשי על התורה שבכתב שהתנה הקב"ה עם שמים וארץ שאם לא יקבלו ישראל את התורה שבכתב ביום שני בשון שני סיני יחזרו שמים וארץ לתוהו ובוהו כמאמר חז"ל על הפסוק ויהי ערב ויהי בוקר יום השני ה' הידיעה היא קשי על שני בשון שי"ם וכן על הפסוק משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה ועוד נאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית זה הפסוק קשי על התנאה זו התורה שבעל פה שקיבל משה רבינו עליו השלום בתרבעים יום שהיה שהר כמאמר חז"ל בניתין ובשאר מקומות גם זוך ואשכח. ואאר כך שאמר והבאתי אתכם במסורת הברית שמסרתי לכם שתי תורות בבריית אחת על אקרא ואחת על משה קאמר אחריו וברותי מכם המורדים והפושעים בי וגו' משום שלא רלו לקבל ברית אקרא ואשנה ואריך וכי מה בין מי שקורא ושונה למי שאינו קורא ושונה ר"ל ולא לא המדרש עיקר שלא שאשנה כאחז"ל ע"כ שם הוא בעל מע"ש ואינו הושש אתי אינשא בזה שם אינו קורא ושונה ואחרן אח"כ שם אינו קורא ושונה ועושה כד"א מי אפשר שלא יבעל בעבירה שהרי שם אינו קו"ם ס"י בשביל מצות ועבירות שיוכל

ליזכר

שאין בניו באים בא הוא והולך אצלם ועמד עליהם ומצא אותן שהם קורין ושונין ועוסקין בדרך ארץ מיד הוא מושיב אותן בין ברכיו והיה מנפפן ומנשקן ומחבקן והביא אותם לעירו קצת מהן הוא לוקח על כתפיו ומהן על זרועותיו ומהן לפניו ומהן לאחוריו. (ז) וכן עשה הקב"ה שנ' (ישעיה מ) ברועה עדרו ירעה בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל. ואם תאמר הואיל והשפיל את עצמו כמו רועה. (ח) שמא קטן הוא והלא ראה מה כתיב מיד בתריה (ט) מי (סס) מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וכל בשליש עפר הארץ ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים מי תכן את רוח ה' ואיש עצתו יודיענו. (י) הא לא יעשה הקב"ה כך אלא לפי שרחמיו מרובין בעולם (יא) ומניין שהקב"ה היה מוציאן שהיו קורין ושונין ועוסקין בדרך ארץ שנא' (הושע יא) אחרי ה' ילכו באריה ישאג כי הוא ישאג ויחרדו בנים מים ואין ים

נוסחא הישנה

למקר' ולמשנ' וללמד וללמד דרך ארץ והי' מצפ' לה' אימתי יבואו ואראם ביון שראה שאינם באים בא הוא עמד עליהם ומצאן קורין ושונין ועוסקין בדרך ארץ ומושיבן בין ברכיו והיה מנפפן ומנשקן וחבקן מהן על כתפיו ומהן על זרועותיו מהן לפניו ומהן לאחוריו שנאמר ברועה עדרו ירעה ואם תאמר הואיל והשפיל עצמו כרועה שמא קטן והלא כתיב מי מדד בשעלו מים הא מי שברחמיו מרובין בעולם. ומנין שמצאן קורין ומצאן שונין ועוסקין בדרך ארץ שנא' אחרי ה' אלהיכם תלכו כאריה ישאג כי הוא ישאג ויחרדו בנים מים אין

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ליחד בהם ומרז"ל לא עם הארץ חסיד וכן אמר רחיות מין מספר והם ידוע לכל וכן צריך לעסוק בדרך ארץ. כמו המשל שהביא עליה בסמוך מיד כמאמר חז"ל יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון ואמרו חז"ל כל שים במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חומא וכן אמר רחיות ומין צורך להמציץ בהם: (ז) וא"ת וכן עשה הקב"ה שנאמר כרועה עדרו ירעה בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא וגו'. פי' ק"ת מזה שפסוק שהקב"ה עושה את ישראל בזרועו ובחיקו מלפניו ומלאחריו כמו משל הנזכר מקדם ושם מאמר הימך מניעו בפסוק זה שהקב"ה מקבץ את ישראל לעירו כמו שהזכיר מקדם במשל שהוא ההיפך של בני מורדים ופושעים שאין מחזירין למרגם כמכר למעלה בסמוך וי"ל דילפין מפסוקים הסמוכים לזה הפסוק מקדם דכתיב שם על סר נבוה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך מבשרת ירושלי' הרימי אל תיראי אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם הנה אדני אלהים בחזק יבוא וזרועו מושלה לו הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו כרועה עדרו ירעה בזרועו יקבץ טלאים וגו'. ק"ת שהב"ה יקבץ ישראל לעירי יהודה וק"ל. ושם אמר הימך ילפין מפסוק זה לפיכך נוסח הקב"ה את ישראל בזרועו ובחיקו ומקבץ תומס לעריהם משום שעסקו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ וי"ל דילפין מפסוק הסמוך לו מלאחריו כמ"ש את מי נוען ויבינהו וילמדהו בנתיב משפט זו מקרא וילמדהו דעת זו משנה ודרך תבונות יודיעהו זו דרך ארץ ודוק: (ח) ומ"ש אמת קטן הוא. פי' כלומר אמת שפל הוא: (ט) ומ"ש והלא כתיב במריה מי מדד בשעלו מים וגו'. פי' כמו שפי' רש"י ז"ל שם פי"ש בסליחות וק"ל: (י) ומ"ש הא לא יעשה הקב"ה כך אלא לפי שרחמיו מרובין בעולם. פי' אף על פי שהקב"ה גדול וקדוש והפוב כל כך עד שאין מקר וקץ וסוף ומכלית לגדולתו ולקדושתו והשיבותו ואף"ה השפיל עצמו כמו רועה זאת לא עשה הקב"ה כך שהשפיל עצמו כמו רועה אלא משום שהוא מרחם על ישראל כמו הרועה נאמן שהוא מרחם על הצאן ומנהל פותם כראוי: (יא) ומ"ש מיון שהקב"ה מצא תומן שהיו קורין ושונין ועוסקין בדרך ארץ. פי' כי אף על גב דאמריך מקדם בסמוך דילפין מדכתיב את מי נוען ויבינהו וגו' דזה הפסוק קאי על ישראל אם עוסקין במקרא ומשנה ודרך ארץ כדפירשנו מי"ש ונאמר כי תומו פסוק הוא אלא תנאי הוא ישראל יעסקו במקרא ומשנה ודרך ארץ לא יהיה הקב"ה את ישראל כרועה עדרו וגו' ויקבץ את ישראל לעריהם אבל כאן מקשה מיון שהיה כך בתחלת ממלא הקב"ה לישראל עוסקין במקרא ובמשנה ודרך ארץ שקבץ תומם בשביל כך לעריהם בבית שני וכן לעתיד יקבץ תומם לעריהם בשביל כך כמאמר חז"ל אין הגליות מתכפרות אלא בזכות המקרא והמשנה כמ"ש נס כי יחמו בגוים עתה אקבצם. ומ"ש ואין ים אלא דברי תורה שנאמר כל הצמאים הולכים אל המים וגו' פי' כדאיתא במדרש קהלת רבה וז"ל כל הגוים הולכים אל המים כל התורים שחדש עומד מימו אלא בלב והם מימו אלא מים של עבודה האמת לעולם שנאמר וגם האמת לא תמלא (שמא) מאמר שמשעה שחדש מוציא את

תלמודו

נוסחא הישנה

ים אלא דברי תורה שנאמר כל הנחלים הולכים אל הים ואומר יחרדו כצפור ממצרים לא יאמר לעצמו קריתי ושניתי היום טוב איני צריך לאחרים. אבל יאמר אדם בעצמו של אחר ש"ע מית' ויש עיניו וידיו לשמים ויאמר מי ברא אלה שמים וארץ חמה ולבנה, כוכבים ומזלות, משבימין ומעריבין לעשות רצון בוראם כך תשבים ותעריב לדברי תורה לעשו' רצון בוראך בכל יום תמיד שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את ה' וגו' יסתכל אדם בעצמו וידע שדברי תורה משולין במים ובלחם וכי מה ענין תורה אצל לחם ומים אלא ללמדך שכשם שאי אפשר לו לאדם בלא להם ומים אפילו יום אחד כך אי אפשר לו לאדם בלא תורה אפילו שעה אחת שנאמר לא

ים אלא דברי תורה שנא' (קהלת ח) כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא. (יג) ואומר (הושע יא) יחרדו כצפור ממצרים וכיונה מארץ אשור והושבתים על בתיהם נאם ה'. ולא יאמר אדם לעצמו (פי' כלומר בלבו) והלא כבר קריתי ושניתי עד היום הזה בטוב שוב אין אני צריך ללמוד אחר כך לא יאמר כך (יג) אבל כך יאמר אדם בעצמו שלאחר שעה מיתה. (יד) וישא את עיניו ויסתכל אל השמים ויאמר מי ברא אלה שמים וארץ חמה ולבנה כוכבים ומזלות שהן משבימין ומעריבין לעשות רצון בוראם בכל יום ויום תמיד כך תשכים ותעריב לדברי תורה לעשות רצון בוראך בכל יום ויום תמיד. (טו) שנ' (הושע י) ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו. (טז) ויסתכל אדם בעצמו (יז) וידע שדברי תורה הן משולין במים ובלחם וכי מה ענין תורה אצל לחם ומים אלא ללמדך שכשם שאי אפשר לו לאדם לחיות בלא לחם ומים אפי' יום אחד כך אי אפשר לו לאדם לחיות בלא תורה אפילו שעה אחת שנ' (יהושע ח) לא ימוש ספר התורה הזה

מפיך

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

תלמודו מלבו למחר שוב מיום מוזכת עליו מ"ל שם הם שבים ללכת עכ"ל וק"ל : (יב) ומ"ש ואומר יחרדו כצפור וגו' פי' וסיפא דקרא של מעלה הוא של מחרי ה' ילכו וגו' וכך הוא המשך הפסוק מחרי ה' ילכו כאריה ישאג כי הוא ישאג ויחרדו בנים מים (פי' רש"י ז"ל שהקב"ה ישאג כאריה שימהרו ישראל לרוץ מחריו מן הגלות עובדי כוכבים) יחרדו כצפור ממצרים וכיונה מארץ אשור והושבתים על בתיהם נאם ה' ס"מ מסוס שקרמו ושמו במקרא מצרים ואשור הזכו למרגם ולעריהם ולבתיהם וכן יהיה לעתיד כמו שמתפרש למעלה בסמוך: (יג) ומ"ש מכל כך יאמר אדם בעצמו של מחר שעה מיתה. פי' וכהיב זאת התורה אדם כי ימות באהל ולמדו ר"ל מיניה שמייב אדם ללמוד תורה עד יום מותו ערב ובקר תמיד ולמ יבטל אפי' שעה אחת ס"מ אף על פי שכבר למד הרבה חייב ללמוד עד לעולם עד יום מותו ממילמ אם יזכור ביום המיתה יזכור גם כן בפסוק וזאת התורה אדם כי ימות באהל וידע שצריך לקרות ולשנות לעולם עד יום מותו. פי' מחר כדאיתמ במסכת עירובין בפרק הדר נחתיה דרב נחמן אדם ס"ל לרב אסדא לא בעי מר מינס פורתא ס"ל אסחא מחו יומי דמריבי וקמיני וניטס סובא ופי' רש"י ז"ל ימים רבים ומרובים ליתן בקבר וקטיני לעסוק בתורה ומצות עכ"ל. ס"מ אם יזכור ביום המיתה שיכתב בקבר בלמ עסק התורה אז בודאי יעסוק כל ימי חייו כל זמן שים כח בידו לעסוק בתורה ומצות ולמ יבטל אפי' שעה אחת. פי' מחר לפי שאינו יודע בכמה מקימות כל האומר דברי תורה בשביל תלמיד חכם בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר ויש לו נחת רוח גדול עד מאד כאלו שותה יין של קונדיטון שתף על פי שאינה נאמר טעמו בפומיה כמ"ש הכך כיין הסוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים כלומר של ענבים ודוד המפלל על זה כמ"ש מגורה בתהלך עולמים עי"ש. ס"ל לפי זה כשיזכור בהתעוג הגדול שיהיה לו לאחר מותו בקבר בודאי יעסוק בתורה עם התלמידים הרבה ולמ יבטל אפי' שעה אחת כדי שיאמרו תלמידיו תמיד דברי תורה בשבילו כדי שיהא תמיד שפתותיו דובבות בקבר ויהיה לו תמיד התעוג הגדול הזה : (יד) ומ"ש וישא עיניו ויסתכל לשמים ויאמר מי ברא אלה שמים וארץ חמה ולבנה כוכבים ומזלות שהן משבימין ומעריבין לעשות רצון בוראם כל יום ויום וכו'. פי' כמ"ש בישעיה מ' שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוניא במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרב חויס ואמיץ כח איש לא נעדר מלעשות תמיד רצון הקב"ה ערב ובקר בכל יום תמיד : (טו) ומ"ש ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו פי' כמו שאשחר נכון מוצאו בבוקר בכל יום ויום תמיד כך חייב אדם לדעת ולהדוף אחרי הקב"ה בתורה ובמצות בכל יום תמיד כל ימי חייו : (טז) ומ"ש ויסתכל אדם בעצמו וידע שדברי תורה הן

מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות בכל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל. והלא הדברים הם קל וחומר ומה יהושע בן נון שהיה עוסק בתורה מקטנותו ועד זקנותו אפ"ה כתיב בו לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה שאר בני אדם על אחת כמה וכמה. (יח) ויסתכל אדם בעצמו (יט) וידע שדברי תורה נמשלו ליין וחלב (כ) שנא' (שה"ש ה) חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב. אמר הפסוק שיותר טוב יין לבן שנים יותר מן החלב לתינוק מה חלב זה מגדל את התינוק והיין הוא נותן קורת רוח אל הזקנים (כא) ומשמח את לבו ומשיב את נפשו ומאיר את עיניו. אף כך דברי תורה. (כב) היא מגדלת את לומדיה ונותנת קורת רוח למי שעמל בה ומשמחת את לבו ומאירת את עיניו (כג) שנ' (תהלים יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש

נוסחא הישנה

ימוש ספר התורה הזה מפיך והלא דברים קל וחומר ומה יהושע בן נון שעסק בתורה מקטנותו ועד זקנותו כתיב בו לא ימוש ספר התורה שאר בני אדם על אחת כמה וכמה יסתכל אדם בעצמו וידע שדברי תורה נמשלו ביין וחלב שנאמר חכלילי עינים מיין אמר טוב יין לבן שינים מחלב לתינוק. מה חלב זה מגדל את התינוק כך היין נותן קורת רוח לזקנים ומשיב את נפשו ומאיר את עיניו אף כך דברי תורה נותנין קורת רוח למי שעמל בהן ומשיבין את נפשו ומאירין את עיניו שנאמר תורת ה' תמימה משיבת

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מפולין למיס ולחם פי' מס יסתכל מדם בעצמ' שמיגו יכול לחיות בלא לחם ומיס בכל יום תמיד מז ידע שכשכיל כך כמשלו דברי תורה ללחם ולמיס לפי שצריך ללמוד בכל יום תמיד בדברי תורה כל ימי חייו כמו שמולך ומכמר: (יז) ומ"ם שמשלו דברי תורה ללחם ומיס פי' כמ"ס הוי כל זמן לכו למיס ומלמד לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי: (יח) ומ"ם ויסתכל מדם בעצמו וידע שדברי תורה כמשלו ליין וחלב פי' מס יסתכל מדם בעצמו שבילדותו צריך לחלב ובזקנותו הוא צריך ליין כמאמר חז"ל יין כשאדם זקיס מתה הימנו מז ידע לכך כמשלו דברי תורה ליין וחלב לפי שצריך ללמוד בדברי תורה כל ימי חייו מילדותו ועד זקנותו כמו שמכמר וחולך: (יט) ומ"ם שמאר שדברי תורה כמשלו ליין וחלב פי' כמ"ס (ביצעיה מה) ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב: (כ) ומ"ם שמאמר חכלילי עיניס מיין ולבן שיניס מחלב אמר הפסוק שיותר טוב יין לבן שיניס יותר מן החלב לתינוק פי' מל תקרי לבן שיניס לבנות שיניס כפי' רש"י ז"ל אלו כתרגומו עי"ם מלא מהם קורת לבן שיניס ללומר לזקן שהוא בן שיניס הרבה וכך יהיה לפי זה פי' המשך הפסוק חכלילי עיניס מיין כ"ל לנערים ולבן שיניס כ"ל לזקן שהוא בן שיניס הרבה מחלב כ"ל לפס לזקניס הוא טוב יין לפס יותר מחלב לתינוק ומה שדרשיק כאן מל תקרי וכו' כי כן דרכו רז"ל גם כן מל תקרי כדאיתא במסכת כתובות פרק י"ב וז"ל חכלילי עיניס מיין כל חיך שטעם תומר לי לי ושמח התמר לנערים יפה ולזקניס יפה ת"ל ולבן שיניס מחלב מל תקרי לבן שיניס אלא לבן שיניס פשוטים דקרא במשי כתיב כי אתא רב דימי אמר אמרים כשהיה ישראל לפני הקב"ה רשע"ם רמוז לי בעיניך דבסי' מסמרת ואחזי לי שיניך דבסימין מחלבא מסייעא לר' יוחנן דאר"י פוב המלבין שיניס לחבירו (פי' רש"י ז"ל לשון שחוק שמשוחק שיניו וגלים) יותר ממשקהו חלב שנאמר ולבן שיניס מחלב מל תקרי לבן שיניס אלא לשון לבון שיניס: (כא) ומ"ם היין משמח את הלב. פי' כמ"ס ויין ישמח לבב אנוש: (כב) ומ"ם דברי תורה מגדלת את לומדיה ונותנת קורת רוח למי שעמל בהן פי' כמאמר חז"ל בפרק שלשה שאכלו דיעלי שלמך הוציב לר' שמעון בן שטה בין שלמך למלכה ופ"ל כמה הציבות עשיתי לך פ"ל פי אם מוקיים לי אלא מוקיימא היא שנאמר כלכלה וחרוממך וכפ"ק דתענית אמר רבא אפי מרבא מרבין דומה לפרנוסה דחמרי דקלא כיון דנפיב נפיב פי' רש"י ז"ל הולך וגדל ומעלה ומשלה וכן שאר רחיות הרבה ומין לורך להאריך בהם ומין לך קורת רוח גדול מזה: (כג) ומ"ם שנא' תורת ה' תמימה משיבת נפש פי' הרי לך רחיה למה שאמר שהתורה משיבת נפש עדות ה' נאמנה מחכימת פתי הרי לך רחיה למה שאמר שהמורה מגדלת אם לומדים לפי שהורה מחכים אם החדש וכל חכם עולה לגדולה בשכיל חכמתו כמו שמיגו שאלמי ירושלים בשכיל חכמתם יצאו רשמונה במלכות בכל מקום כדאיתא במדרש חיכה הרבה מעשים פי"ם וכן יוסף בשכיל חכמתו מלך במלריס כמ"ם מין נגון ומכס כמוך וכן לעיל כל קבל די רוח יקירה ביה נדנו המלך על כל השרים וכן בחיות הרבה מין מספר. פקודי ה' ישרים משמחי לב הרי לך רחיה למ"ם שדברי תורה משמח אם הלב מצות כ'

נוסחא הישנה
נפש . ואומר פקודי השם ישרים משמחי לב :

נפש עדות ה' נאמנה מחכימת פתי פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברה מאירת עינים :

נוסחא הישנה
פרק יד פעם אחת הייתי מהלך ממקו' למקום מצאני אדם אחד והי' מתלוצץ ומלעיג דברים ובא כנגדי אמרתי לו בני מה אתה משיב לאביך שבשמי' ליום הדין אמר לי רבי יש לי דברים שאני משיב אמור לי בינה ודעה לא נתנו לי מן השמים ואמרתי לו בני מלאכתך אמר לי צייד אני אמרתי לו בני מי אמר לך שתביא פשתן ותארגהו מצודות ותשליכהו לים ותעלה דגים מן הים אמרתי לו בזה בינה ודעה נתנו לי מן השמים אמרתי לו ומה להשליך מצודה ולהעלות דגים מן הים נתנו לך בינה דברי תורה שכתוב בה כי קרוב אליך הדבר מאד לא נתנה לך מיד היה מרים קולו ובוכה ומתאנח אמרתי לו בני אל ירע לך אלא שאר

פרק יד (ה) פעם אחת הייתי (ילקוט סוף תכא) מהלך ממקום למקום ומצאני אדם אחד שלא היה בו לא מקרא ולא משנה והיה מתלוצץ ומלעיג בדברים ובא כנגדי ואמרתי לו בני (ג) מה אתה משיב לאביך שבשמים ליום הדין ואמר לי רבי יש לי דברים שאני משיבו בינה ודעה לא נתנו לי מן השמים שאקרא ואשנה ואמרתי לו בני מה מלאכתך ואמר לי צייד אני ואמרתי לו בני מי למדך ואמר לך שתביא פשתן ותארגהו מצודות ותשליכהו לים ותעלה הדגים מן הים. ואמר לי רבי בזה נתנו לי בינה ודעה מן השמים ואמרתי לו (ג) ומה להביא פשתן ולארוג מצודות ולהשליך לים ולהעלות דגים מן הים נתנו לך בינה ודעה מן השמים ולדברי תורה שכתוב בה (דכריס ל) כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו לא נתנו לך בינה ודעה מן השמים. מיד היה מרים קולו ובוכה ומתאנח ואמרתי לו בני אל ירע לך (ד) אלא כל שאר בני אדם באי עולם הן משיבין תשובה זו על אותו ענין שהן עוסקין בו אבל מעשיהן מוכיחין עליהן ועליהם

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

כרס מפירס עיניס סרי לך לסיה למ"ס סדכרי תורס שסס תרי"ג מצוס מפיכין עיניס . כגל"ך ומס"ש בילס"ו יילס"ו מנס"ו :

סליק הפרק שלשה עשר תהלה ושבח לאל אלהי שבטי ישראל שנים עשר .

פי"ד (ה) פעם אחת וכו' פרק זה הוא נסמך על הפרק הקודם שהוא מדבר מעניין דברי תורה מצוה מקודם וכן פרק זה הוא מדבר גם כן מעניין דברי תורה כמו שמצוה והולך : (ג) ומ"ש ואמרתי לו בני מה אתה משיב לאביך שבשמים ליום הדין . פי' מה אתה משיב לפני הקב"ה על שלא עסקת בדברי תורה שהרי לא היה בו לא מקרא ולא משנה ולא שאל לומו על שהיה מתלוצץ מה שיהא משיב לפני הקב"ה ליום שהחלת דימו ש' מדם הוא למש שלא עסק בדברי תורה כמ"ש ועוד כיון שלא היה בו לא מקרא ולא משנה לא היה יודע שהיא הוא שאול : (ג) ומ"ש ובי להעלות דגים מן הים נתנו לך דעה ובינה ולדברי תורה שכתוב בה כי קרוב אליך הדבר מאד לא נתנו לך דעה ובינה. ונראה לי לפי זה נסמך מקדש לזה הפסוק של כי קרוב אליך הדבר וגו' שלו שני הפסוקים לא בשמים היא וגו' ולא מעבר לים היא וגו' וה"ק לא בשמים היא וגו' ר"ל שלא תוכל לומר על דברי תורה שלא נתנו לך דעה ובינה מן השמים לעסוק בדברי תורה וכי תאמר שלא תוכל לומר שמצוה זו לכן תאמר שהפסוק אחר כך ולא מעבר לים היא וגו' ר"ל וכי לא היה לך דעה ובינה להעלות דגים מן הים ולדברי תורה שכתוב בהן כי קרוב אליך הדבר מאד וגו' לא היה לך דעה ובינה וזו"ק : (ד) ומ"ש כל בני אדם מציין הפסוכ זו בתוכו ענין שהן עוסקין בו . פי' כל בעלי מלאכות שהן עוסקין תמיד במלאכה . ואינם קובעין עיתים לדברי תורה מציין הפסוכ זו בתוכו ענין. כלומר בתוכה מלאכה שהן עוסקין בה שיאמרו לפני הבית דין של מעלה שלא נתן להם בינה ודעה מן השמים לעסוק בדברי תורה ושביה דין של מעלה מציב להם הפסוכ ינחם הזאת. שמעשיהן ומלאכתיהן הן מוכיחין עליהם ועל פיהם שהם יש להם שכל ובינה ודעה לעסוק בתוכה מלאכה . מכל שכן שהיה להם שכל ובינה ודעה לעסוק בדברי תורה שהכוב

ועליהם ועל כיוצא בהן ועל העושין כמו מעשיהן (ס) מהו אומר הכתוב עליהן (משלי יט) ובושו עובדי פשתן שריקות ואורגים חורי. (ו) וראשית ואחרית הדברים כולן יראת שמים ומ"ט ולא יהא אדם קורא ושונה ויראת שמים אין לו (ז) שנא' (תהלים קיא) ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד. (ח) ואומר (קהלת יב) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. (ט) מי מוריש את עצמו מי שהוא מרבה באכילה ובשתיה. (י) שנא' (משלי כג) כי סובא וזולל יורש וקרעים תלביש

נוסחא הישנה

בני אדם שהן מושיבין באותו ענין מעשיהן מוכיחין עליהן עליו ועל כל כיוצא בו ועל הרואה לו ועל העושין כמעשיו מהו אומר יבושו עובדי פשתן שריקות אחרית דברים כלן יראת שמים ומעשים טובים ולא יהא אדם קורא ושונה ויראת שמים אין שנאמר ראשית חכמה יראת ה' ואומ' סוף דבר הכל נשמע את האלהים מי מוריש עצמו מי שהוא מרבה באכילה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מכתוב בא כי קרוב אליך הדבר מאד וגו': (ה) ומ"ם עליהן הכתוב אומר ובושו עובדי פשתים שריקות ואורגים חורי. פי' וכתיב בפסוק הסמוך לו מקדש ואתו סדיינים ואבלו כל מעליכי ביתור מכה ופורעי מכמורות על פני מים תומלנו וק"ל: (ו) ומ"ם ורמזית ואחרית הדברים כולן יראת שמים ומעשים טובים. פי' שלא תאמר שואיל ואמריק מקדש שכל אדם הוא צריך ליתן לעתיד את הדין על שלא קבעו עיתים לתורה אם כן אמת תאמר שהוא די לאדם אם הוא עוסק רק בדברי תורה לבד. מע"כ שמיעו מקיים מה שלמד אפי' מה שאפשר לו לקיים מפני שמז"ל כל העוסק בתורה עולה כאלו הקריב עולה וכו' ת"כ אמת תאמר הוא הדין בכל המצות כן אם הוא עוסק בתורה בתרי"ג מצות כאלו הוא קייס כל התרי"ג מצות לכן תאמר הן ברמזית התחלת לימוד דברי תורה והן לאחריית לימוד דברי תורה צריך הוא תמיד ליראת שמים ומעשים טובים כמז"ל לא המדרש הוא עיקר אלא המעשה ומז"ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו' וכל שחכמתו מרובין מחכמתו אין חכמה אין דומה וכו' ומז"ל תכל על מתן תליית ליח דרחתא והרעתא לדרחתא עביד מגל וכו' וכן רמיות פרנסת דו"ק והתכת. ומשמז"ל כל העוסק בתורה עולה כאלו הקריב עולה וה"ם בשאר המצות זהו קאי על המצות שהוא רוצה לקיים הוא ואי אפשר לו לקיים אותה כגון תורת קרבנות בזמן שאין בית המקדש קיים והוא הדין שאר מצות כדומה לו: (ז) ומ"ם אמת רמזית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם. פי' כמז"ל לעומדיהם לא נאמר אלא לעומדיהם וכו' ס"מ שעיקר ליתוד ד"ת הוא יראת שמים ומעשים טובים: (ח) ומ"ם ואומר סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור וגו'. פי' וכתיב מקדש דברי חכמים כדרכונות וכמסמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרועה אחד ויותר מהמה בני הזהר עשות אפריס הרבה אין קץ ולבב הרבה יגיעת בשר ופירשו רז"ל אלו הפסוקים על ד"ת ע"ם ס"ת דקאי על ד"ת מה שכתיב תיקף מיד אח"כ עלה סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם ר"ל מע"כ שכל האדם צריך לעסוק בד"ת. מ"מ סוף דבר ואחריית דבר של ד"ת הוא יראת אלהים ולשמור מצותיו ומעשים טובים. ולכן כתיב באריה כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם וגו'. ונריך להבין לפייה דוקא מאלו שני פסוקים שעיקר ד"ת הוא יראת שמים ומעשים טובים ולא שני פסוק אחד לבד. כי בפסוק ראשון אמרו רז"ל ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם וגו' משם הוא רמיית ורמזית והתחלת ד"ת הוא צריך יראת שמים ומ"ם כמו שמדקדק הפסוק ואמר ראשית חכמה וגו' שהוא לשון התחלה וכמז"ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת ובפסוק האמי אמ"ה סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו' משם הוא רמיית שאחריית ד"ת הוא ג"כ יראת שמים ומ"ם כמו שמדקדק הפסוק ואמר סוף דבר וגו' שהוא לשון אחריית דבר של ד"ת וכו'. כמז"ל כל שמעשיו מרובים מחכמתו למה הוא דומה וכו' לכן מדקדק האמ"ה בלשון לשון ואומר רמזית ואחריית הדברים כולן יראת שמים ומ"ם מדקדק מלות רמזית ואחריית וק"ל: (ם) ומ"ם מי מוריש את עצמו מי שהוא מרבה באכילה ובשתיה. פי' דבר זה הוא קאי על מ"ם שקדם שצריך אדם לעסוק בד"ת ויראת שמים ומעשים טובים וקאמר עלה אמר כך אפשר מי שהוא מרבה באכילה ובשתיה הוא משפל רם מד"ת ויראת שמים ומ"ם ומז"ל שמשפל רם ממון כשמניח דקרא כי סובא חולל יורש לכן לא יכנה אדם באכילה ובשתיה יותר מכדי חיותו וכרחיות ממז"ל שביבי האכילה ובשתיה מוריש את אדם מד"ת ויראת שמים ומ"ם אין עצמו אפשר מלספור עד כי קאי שמעת מהשתא את דוק ותשכח: (י) ומ"ם שנא' כי סובא וזולל יורש וקרעים תלביש תמה. ומ"ת מגלן דזה שפשוק הוא קאי על שמשפל רם מד"ת ויראת שמים ומ"ם דלמא כשפתים דקרא שהוא משפל רם ממון בשביל שאוכל ושותה הרבה ולבושיו הם קרועים בשביל שמתעצם ואינו עוסק במצות ומתן וי"ל דילפי' מן הפסוקים שמוכיח

שמוכיח

נוסחא הישנה

ובשתיה שנאמר כי ואומר אל תאהב שינה פן תורש פקח עיניך ושבע לחם וגו' אין לחם אלא תורה שנאמר לכו לחמו בלחמי ואומר ה' אלהים נתן לי לשון לימודים הא למדת שאין דברי תורה נבלעים אלא במי שהוא עיף להם כך היתה רוח הקדש מבשרת את תלמידי חכמים ואומר להן בני אף על פי שנתתי לכם טובה בעולם הזה איני צריך לומר לעולם הבא שכר גדול וכפול לכם בעולם הזה תלביש נומה (יח) ואומר (שם כ) אל תאהב שינה פן תורש פקח עיניך ושבע לחם (יג) ואין לחם ויין אלא דברי תורה שנא' (שם ט) לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי. (יג) ואומר (ישעיה נ)ה' אלהים נתן לי לשון למודים לדעת לעות את יעף דבר יעיר בבוקר בבוקר יעיר לי אוזן לשמוע כלימודים הא למדת שאין דברי תורה נבלעים בלב האדם אלא במי שהוא עיף להם. (יד) וכך היתה רוח הקדש מבשרת את התלמידי חכמים ואומרת להם בניי אע"פ שנתתי לכם הרבה טובה בעוה"ז ואין צריך לומר ליכות בן דוד ולעה"ב שיהיה לכם שכר גדול וכפול ומכופל אל תזלזלו בדברי תורה ואל תרבו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

כשמוציא לו מקדש שמש קלי על ד"ת וירחמת שמיט ומ"ם כמו שדרשו מוחס רז"ל והת לך סדר המצך הפסוקים בני מס חכם לבך ישמח לבי גם אתי ותעלוזת כליומי בדבר שפתיך מיצרים אל יקצף לבך בחטאים כי אם בירחת ה' כל היום כי אם ים אחריה ותקוחך לא תכרת שמע אחה בני וחכם ואשר בדרך לבך אל תחי בשובתי יין בזולני בשר למו כי שובע וזולל יורש וקרעים תלבים נומה ע"ם בפרש"י ז"ל ודו"ק. והשתא אשת שפיר מצרז"ל על פוף הפסוק וקרעים תלבים נומה. כל היכן בניה המדרש הוכיח ונשנה לו קרעים ע"ם כי לפי דרכיו גם ריטת דקרע סוף קלי על ד"ת כדפרשתי וק"ל: (יח) ומ"ם ואומר אל תאהב שינה פן תורש וגו'. פי' כשלו נאמר אל תאהב ריבוי תכילה ושתייה פן הורש. כי מי שהוא מוכב ריבוי תכילה ושתייה שוא מוכב אח השינה כחז"ל המאכל והמשתה מביא לידי שינה וע"י השינה יוחר מכשיעור שהוא שמנה שעות ושיעור ס"ז ישנתי יותר לי מינו עוסק בד"ת ומ"ם ובדרך ארץ ונעשה רש במורש ומ"ם ומתון: (יג) ומ"ם ואין לחם ויין אלא ד"ת. פי' כדי שלא תקשה ריבוי ושיעה של הפסוק מהנדי כי בריבוי אמר הפסוק אל תאהב שינה פן תורש. ס"ת שלא יאכל הרבה עד שהוא שבע כי תכילה המובע מביא לידי שינה הרבה כמז"ל כחשך מקדש בשמוך ובשיעה אמר שפסוק פקח עיניך ושבע לחם. משמע שיאכל הרבה כדי שבעו וכל מיני מאכל שבעולם נקראו על שם הלחם כמז"ל. כמש"ה בלשונך עבד לחם רב ועוד דשיעה עלמה מוחרת מהנדי מלותיה מ"ם פקח עיניך ושבע לחם ושלא חם מוכל לשובע מינו יכול לפקוח עיניו. כי המאכל מביא לידי שינה מרובה וסניהות עשים כמז"ל וכמו שאמרה עין בעין בכל יום ובכל עת ובכל שמש שאדם מוכל ושותה עד כדי שבעו חיקף הוא בא לידי שינה. לכן אמת אחד"ם לחבין זאת הקושיא ואמר כי עין הלחם האכר בזה הפסוק. הוא קלי על תכילה ושתייה שבשניהם שמש כמש"ה בלשונך עבד לחם רב אלא הלהם האכר בפסוק זה הוא קלי על תכילה ושתייה על לחם ויין על ד"ת האקדמת בשם לחם ויין. כמש"ה לכו להמו בלחמי ושתו ביין מסכתי. ופסוק זה הוא מדבר בלחם ויין על ד"ת כי כל מוחה הפרשה מדברת שם בחריכות מן ד"ת וכמו שפרש"י ז"ל ורז"ל ע"ש: (יג) ומ"ם ואומר ה' אלהים נתן לי לשון למודים לדעת לעות אח יעף דבר וגו' הא למדת שאין ד"ת נבלעים אלא במי שהוא עיף להם. פי' שהוא נמוך ורעב לד"ת ואינו הולך אחר תכילה ושתייה ויעף האכר בפסוק הוא כמו עיף שהוא לשון נמוך ורעב ע"ש בפרש"י ז"ל וק"ל: (יד) ומ"ם וכך רוח הקדש מומרת לח"ת שמחי לכם שובה הרבה בעה"ז וכו' על הזלזלו בהורה ואל תרבו בתכילה ושתייה. פי' שלא יאמרו כי אחר לכך ברש הקב"ה בעה"ז תכילה ושתייה מרובה ומן הכל לבני אדם שלא כדי לאכול ולשתות הרבה ויאמרו שהיא נ"כ מעט לאכול ולשתות הרבה כי לא לאשם ברש הקב"ה הרבה תכילה ושתייה שלא שהוא שהוא לאכול ולשתות כדי לחקן את הדומם והלומח ובעל חי כמו שהאריכו חכמי האמת ולמעט בזמן תכילה ושתייה מד"ת כי האוכל במעט שפור מן המוכה לכן אמר אחד"ם כי אם"ם שברש הקב"ה הרבה תכילה ושתייה כדי לחקן את הדומם והומח ובעל חי מעם"כ אחלמידי חכמים לא יאכלו ויהנו הרבה ולא יאחזו בד"ת לבלות הזמן בתכילה ושתייה מרובה כי האוכל והשותה הרבה לשם תכילה נפשו וממעט בד"ת לא די שאינו מחקן את הדומם והלומח ובעל חי שלא אחדבק הוא מקלקל הומח ולא ברש הקב"ה הרבה תכילה ושתייה בעה"ז. שלא כדי שיקבלו הרשעים והשו"ם שברש בעה"ז כמז"ל לא ברש יין שלא כדי לשלם שכר טוב לרשעים בעה"ז וכמו שהאריכו חכמי המוסר ומשם תכילה ושתייה ברש בשביל התלמידי הכמים כדי לחקים כמז"ל לא דוק ותשכח ואז"ל ר"ת די לו בקב מחזין מע"ם לע"ם ובפרק כילד מעברין ר"ר הוסת מ"ד מייתי יאשו נא חכין בפוכתך למעי אלהים אם משיח אדם עלמו כחיש א שדורשת ומוכלת (פרש"י ז"ל שאינו מקפיד על המעונים וכו' ע"ש) תלמודו מחקיים בידו. והקב"ה

תרבו באכילה ובשתיה שנ' (זכריה ט) שובו (מו) לבצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך. (מז) ואומר (יואל ב) ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה והילק והחסיל והגזם חילי הגדול וגו' אשר עשה עמכם להפליא ולא יבשו עמי לעולם. (יז) ואומר (ישעיה סא) תחת בשתכם משנה וכלימה ירונו חלקם לכן בארצם משנה יירשו שמחת עולם תהיה להם. (יח) הא למדנו שיאכלו ישראל לימות בן דוד כפלים. (יט) ואפי' אם יחיד שבישראל יהא שרוי בסופו של עולם ויחלוף כמה נהרות לפניו הקב"ה יהא בוקע את כל אותן נהרות ומביא לאותו ישראל אצלו שנ' (ירמיה ג) הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים

נוסחא הישנה

ואין צריך לומר לעולם הבא אל תולזלו בתורה ואל תרבו באכילה ובשתייה שנאמר שובו לבצרון אסירי התקוה ואומר ושלמתי לכם את השנים ואומר תחת בשתכם משנה הא שתאבלו ליומות בן דוד כפלים אפילו יחיד שבישראל שרוי בסופו של עולם תולף נהרות לפניו הקדוש ברוך הוא בוקעו ומביאו אצלו שנאמר הנה ימים באים נאם ה' לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה ממצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע ישראל מארץ צפון מנין תדע לך שכן אין ישראל נגאלין לא מתוך הצער ולא מתוך

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פוסק לו פסוקה בעצמו שנאמר מכין בעובדך לעני מלהים וק"ל: (מו) ומ"ם שנא' שובו לבצרון וגו'. פי' דכי כתיב מ"ם נם היום מגיד משנה אשיב לך שהקב"ה מגיד להם לח"ת שהוא משיב להם שכר משנה כ"ל כפול ומכופל ליומות בן דוד כשכר שהגידו מקדם ומשנה. וכתיב מקדם גילי מאד בח ניון הריעי בח ירושלים הנה מלכך יבוא לך לדיק ונושע הוא עני ורוכב על החמור וגו'. ס"מ שהוא קאי על ימות בן דוד: (מז) ומ"ם ונשלמ ושלמתי לכם את השנים וגו'. פי' וכתיב מקדש וכני ניון גילו ושמחו בה' אלהיכם וגו' ס"מ דקאי על ימות בן דוד וכ"ל מם"ה ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה והילק והחסיל והגזם וגו' כ"ל מה שלקחו מכם העכו"ם שהם מכוונים בשם ילק וארבה וחסיל וגזם ושוב מלאתי ברי' שפר יואל יתר הגזם אכל הארבה ויתר הארבה אכל סילק ויתר סילק אכל החסיל וגו' (פרש"י ז"ל מיני נובאי הם וכו'). כי גוי עלה על ארצי עצום ואין מספר וגו' ופרש"י ז"ל הארבעה מיני נובאים אלו כיוצו בנבא עכו"ם עפ"ל. ו"ל דהוא הדין לויפכא דכיוצו בנבואת עכו"ם בשם ארבעה מיני גובאי אלו וק"ל: (יז) ומ"ם ואומר תאכו בשבכם משנה וגו'. פי' ע"ם בתריכות דכל הפרשה מדברת מן ימות בן דוד: (יח) ומ"ם הא למדנו שיאכלו ישראל לימות בן דוד כפלים. פי' מדכתיב לכן בארצם משנה יירשו שהוא ל' כפל. משנה הוא כמו פי שנים: (יט) ומ"ם ואפי' יחיד שבישראל יהא שרוי בסוף העולם ויחלוף כמה נהרות לפניו יבקע הקב"ה את כל האהרות לפניו ומביא לאותו ישראל אצלו שנא' הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים. פי' מדמחלק הפסוק הזה בלשון ואמר אצל עליית ישראל ממצרים בלשון ל' כמ"ה אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים. ואצל עליית ישראל מן הגליות עכו"כ אמר בל' יחיד כמ"ה אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל וגו'. אלא לומר לך. אפי' יחיד שבישראל שהוא רק זרע אחד מביא ישראל. מביא הקב"ה אותו אלא מסוף העולם. וזה הכח הוא גדול מאד מיציאת מצרים שיציאת מצרים היה לששים רבוא מישראל. ויציאת הגליות עכו"ם יהיה אפילו רק בשביל יחיד לישראל. לכך לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל וגו'. ומ"ת מצינו דהקב"ה יבקע את האהרות לפני אותו היחיד שבישראל שהרי בסוף העולם. דלמא יבית הקב"ה אותו אלא בקוע האהרות. וי"ל מדכתיב בסוף ספר מיכה כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. וכתיב אראנו שהוא לשון יחיד. כ"ל אפי' ליחיד שבישראל אראנו נפלאות כמו שעשיתי ביציאתם מארץ מצרים. ומה הם הנפלאות שעשיתי ביציאת מצרים. זה הוא שבקעתי לישראל את הים. כמו כן אעשה נפלאות לאותו יחיד שבישראל שהרי בסוף העולם. ואבקע את כל האהרות לפניו. וזה הכח הוא גדול ג"כ מביציאת מצרים שביציאת מצרים נבקע הים בשביל ששים רבוא מישראל וביציאת הגליות העכו"ם יבקע הקב"ה את האהרות רק אפי' בשביל יחיד מישראל. לכן לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה כל בני ישראל מארץ מצרים ובקע להם את הים כי אם כך יאמר חי ה' אשר העלה ואשר הביא

נוסחא השנה

השעבוד ולא מתוך הטלטול ולא מתוך הטירוף ולא מתוך הדוחק ולא מצד שאין להם מזונות אלא מתוך עשרה בני אדם שהן זה אצל זה והיה אחד מהן קורא לחבירו ואין קולו נשמע שנאמ' ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש שכן מצינו באבותינו הראשונים שלא נגאלו ממצרים אלא מתוך הטובה ולא הגיעו לארבעים יום עד שבאו לידי שעה אחת עשו הורה כל ימיהם לא נאמר בהם שמעתי ומנין תדע לך שהוא כן

הדחתים שם וישבו על אדמתם. (כ) ומנין לך לומר כך. (כא) תדע לך שכן הוא שהרי אין ישראל נגאלין לא מתוך הצער ולא מתוך השעבוד ולא מתוך הטלטול ולא מתוך הטירוף ולא מתוך הדוחק ולא מתוך שאין להם מזונות. (כב) אלא מתוך עשרה בני אדם שהן יושבין זה אצל זה והיה כל אחד ואחד מהן קורא ושונה עם חבירו (כג) וקולן נשמע (כד) שנ' (עובדיה א) ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש (כה) ובן מצינו באבותינו הראשונים שלא נגאלו ממצרים אלא מתוך דברי תורה אע"פ שלא הגיעו עדיין לארבעים יום של קבלת התורה ולא באו עדיין לידי אותה השעה אלא עשו תורה כל ימיהם (כו) לכך נאמר בהם (שמות ו) וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מפי' זרע מהד מציה ישראל וגו' ובקע בשבילו כמ"ש בהכרזה ודוק: (כ) ומ"ש ומנין לך. פי' זה קאי על מ"ש לעשלה שבזכות התורה יהיה לישראל שכר בפול ומבופל לימות בן דוד שעדיין לא שמענו ולא למדנו בפירוש מן הפסוקים המזכירים מקדם שיהיה לישראל שכר כפול לימות בן דוד כדפי' לעיל. שיהיה תוקף השכר הכפול בזכות ד"ת לא למדנו מפורש בפסוקים בהדיא ומהר שהעיון בהעתיק הנד"ת מעיין לעיין בתוכו עיון כמהגי בספר הזה בזכר בכמה פרקים הקודמים הוא מוכן לדבריו הרמשעים והקשה מניין שיהיה תוקף השכר הכפול שיהיה לימות בן דוד ממבואר בפסוקים המזכירים לעשלה מניין שיהיה תוקף בזכות ד"ת: (כא) ומ"ש תדע לך שכן הוא שהרי אין ישראל נגאלין לא מתוך הצער וכו' עד אלא מתוך שקורין ושונין כל אחד ואחד עם חבירו. פי' אע"פ שיש ליישראל בגלות צער ובשעבוד ומלטול וטירוף וכו' אפ"ה אין נגאלין בשביל אלו הדברים אלא רק בשביל ד"ת כמו שמוכיח ומהר והולך מ"ש כמו שאין ישראל נגאלין אלא בזכות ד"ת כמו כן יתפיק ממילא שגם השכר הכפול שיהיה לימות בן דוד כמזכר בפסוקים המעלה. לא יהיה אלא נ"ב רק בזכות ד"ת שלמדו בתוך הגלות מתוך צער ושעבוד ומלטול וטירוף ודוחק ומובר מזונות וק"ל: (כב) ומ"ש אלא מתוך עשרה בני אדם וגו'. פי' לפילו רק מתוך עשרה וק"ל: (כג) ומ"ש וקולן נשמע. פי' בשמע קולן בפלפול ד"ת פי' להר בזכות ד"ה שמע הקב"ס את קול הפלהן שהתפללו להקב"ה על הגלות שיגאל אותן מן הגלות עכו"ס וכן יעשה הב"ה ב"ב אכי"ר: (כד) ומ"ש שנ' (עובדיה א) ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש. פי' שיהיו ישראל נפלטין מן הגלות עכו"ס ויחזרו להר ציון בזכות התורה הקדושה שהיו ישראל עוסקין בה בתוך הצליות: (כה) ומ"ש וכן מצינו באבותינו הרמשעים אלא נגאלו ממצרים אלא מתוך ד"ת אע"פ אלא הגיע עדיין לארבעים יום של קבלת התורה אלא עשו תורה כל ימיהם. פי' שמשה רבינו ע"ה בקש מפרעה שיומו ישראל בשבת ופרעה היה מהרשה למשה בדבר זה שיומו ישראל בשבה כדאיתא בש"ר פ"ה ע"ש וזהו שהקשו רז"ל לומר בשבת בהפלת שמריה יממ משם במהנה חלקו וע"ש בפי' הכידור ומז"ל לא נגהר יוס השבת אלא לעסוק בתורה וכן היה בידם של ישראל במצרים מגילות של ד"ת שהיו עוסקים ומשתעשעים בהם בשבת כדאיתא בש"ר פ"ה על הפסוק הכבד העבודה על האנשים ואל יבעו בדברי שקר מלמד שהיה בידן מגילות משתעשעין בהן משבת לשבת שהקב"ה נותלן וגו' ע"ש וכן לא גאל הקב"ה את ישראל ממצרים אלא בזכות ד"ת שהרי הקב"ה שיקבלו ישראל את התורה. כמו שפרש"י ז"ל בפרשת שמות על הפסוק בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה שאתה עתיד להקב"ה את זכות יש ליישראל שיוציאו מן מצרים והשיב לו הקב"ה דבר נדול יש לי על ההוצאה זו שאתה עתידים לקבל את התורה ב על ההר הזה לסוף שבעה חדשים שיוציאו ממצרים ע"ש ועי"ש בתרגום יונתן: (כו) ומ"ש לכך נאמר וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל וגו' עד ובשפטים גדולים. פי' כי שמעתי את נאקת (נאקת) בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם בעבודה קשה בשביל אותם מגילות שהיה בידם והיו משתעשעים בהם בכל שבת ושבת והיו מוחים בשבת ועי"ז נזרו המצרים להכביד עליהם עבודה קשה ולא יעמו גם בשבת וגם לא יתנו להם הבן כמקדם אלא הם בעצמם יצקמו תבן ולא ינרע

ונאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים. (כז) וכמו שנגאלו ישראל ממצרים בזכות שהיו בהן פרים ורבים. (כח) כמו כן יגאלו לעתיד בזכות שהן פרים ורבים ומנין לך תדע לך שהוא כן שאין ישראל נגאלין אלא אם כן הן פרים ורבים והויין מלא כל העולם. שנאמר

נוסחא הישנה
שאין ישראל נגאלין אלא אם כן פרים ורבים והויין מלא של עולם שנאמר כי ימין

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

דבר ממספר הלבנים כמ"ש בסוף פרשת שמות וילן פרעה ביום ההוא את המוכסים בעם ואת שוטריו לאמר לא תוסיפון לתת תבן לעם ללבן הלבנים כתמול שלשום הם ילכו וקושמו להם תבן ואת מתכונת הלבנים אשר הם עושים תמול שלשום תכיתו עליהם לא הגרעו ממנו כי נרפים הם ע"כ הם צועקים לאמר נלכה נזבחה לאלהינו הכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ואל יעשו בדברי שקר. ומ"ל עלה במדרש ס"ר אל יעשו וגו' שלא יהיו משתעשעין עוד בתורן מגילה בשבת ולא יהו בשבת ממלאכה ס"מ שנגזר על ישראל עבודה קשה כשולה בשביל תורן מגילה של ד"ת. תדע שלא יהו בשבת ממלאכה שזהו עבודה קשה מאד אם לא יהו בשבת ממלאכה יום אחד בשבוע על כרחו סופו לומר מת ממורת המלאכה כדאיתא בס"ר פ"ת שבשביל כך נקט משה מפרעה שיהו בשבת שלא יהו עושין מלאכה ס"ם. ומיד שהיו נרחין לנקוש תבן ולא יגרעו ממספר הלבנים והוכו ישראל עי"ז מכות גדולות ממגפי פרעה כמפורש בסוף שמות בהדיא בפסוק בתריכות ע"ש. וקובל משה זאת לפני הקב"ה כמפורש שם והשיב לו הקב"ה על כך מיד זה הפסוק בריש כפ' ואדא ומ"ל תני שמעתי אם נחקה בני ישראל מה שהם נוטעים על עבודה קשה הכפולה אשר מנרים מעבידים מוחם אפי' בשבת וגם ילקחו תבן ולא יגרעו ממספר הלבנים וגדולה על כלם מה שלקחו מהם החעטוג על המגילות של ד"ת שהיו מתעגנים ומשתעשעין בהם בשבת וע"ז אמר הקב"ה למשה ומזכור את בריתי ר"ל תורן מגילות של ד"ת הנקרא בריח כמ"ש אם לא בריתי יומם ולילה וגו' לכן אמור לבני ישראל שבשביל תורן מגילות של ד"ת והולחתי אתכם מתחת סבלות מנרים וגו' ס"מ משם שפסוק דגאולת מנרים היה בזכות ד"ת וק"ל:

(כז) ומ"ש שישראל היו נגאלין ממנרים בזכות שהיו פרים ורבים. פי' כתי"ל בפ"ק דסוטה וז"ל דרש ר"ש בשכר נשים צדקניות שהיו בתורו הדור נגאלו שנאמר שבשעה שיולחת לשמוב מים מזמן להם הקב"ה דגים קטנים בכדיהם ושותבות מהלה מים ומהלה דגים וכתות ושופתות שתי קדרות אחת של תמין ואחת של דגים ומוליכות תורן אצל בעליהן לבדה ומרחיצות תורן וסכות פותם ומלבישות ומשקות ומחבקות ומנשקות לפי כן שפחים (פרשי"ל מקום מיעוט וכו' ע"ש) וכיון שמתעברות בתות לבתיהן וכו' ע"ש בתריכות מאמר ומשפה גדול ונפלאות שמשפה לתורן ילדים ס"מ שבזכות שהיו האנשים והנשים כוונתן לעובה לפי תנוה רק לקיים מצות פריה ורביה. דפי רשי"י פריה ורביה דתיכף מיד שהיו הנשים מתעברות חזרו לבתיהן ומשלמו בתיהן עד שילדו ולא הלכו עוד לבעליהן לזוג עמהם ועוד שרצו גזרות השלכת נשים ליאור כדאיתא בזוהר שמות עג"ד ע"ש ס"מ שהיה כוונתן רק לקיים מצות פריה ורביה לכן נגאלו מנרים לכן מהא שפיר מ"ם החד"ת שבזכות שהיו ישראל פרים ורבים במנרים לכן נגאלו ממנרים: (כח) ומ"ש וכן לעתיד יגאלו בזכות שהן פרים ורבים ומ"ש לפי בתמה לא יגאלו לעתיד עד שיפרו וירבו בשלמת גאולת מנרים היה בזכות נשים צדקניות שהיה כוונתן לשם מצוה כמו שפרשתי מקדם בסמוך אבל לעתיד לתר סהם שיגאלו בשביל שהן פרים ורבים ולא מוכח כלום שם יהיה כוונתן לשם מצוה שם לתו. וי"ל לפי שפ"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף. ופי' רש"י ז"ל תוכר הנשמות שהן גוף וכו' ע"ש בפרק הבא על יבמתו ובפ"ק דע"ז ובפ"ק דמדש ס"מ שבגאולה לעתיד לבוא בפריה ורביה וק"ל ועל זה כתב האריז"ל ובא לציון גואל ולשבי פשע ר"ה גוף ע"ם ומ"ה לשם בשמה היה גאולה מנרים וכן גאולה לעתיד בזכות פריה ורביה ועד שיכלו כל הנשמות שבגוף וי"ל כדאיתא בספר חסידים סימן ת"ק וז"ל אדם הראשון היה מסוף עולם ועד סופו ובקשו המלאכים לומר לפניו קדוש מיד משעמו הקב"ה ונפל קלת מעבריו והיו מומחים החיכים בשרו סביב לו לתר אדם להקב"ה למה לחתה גואלי הגדול לך כי תשוק כי תחשב יציע כפיך. ס"ל הקב"ה תני תחזיר לך פרו ורבו ומלאו את הארץ בבריאתם והייתו דמ"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף ר"ל מגוף אדה"ר וכו' ע"ם בתריכות דברים מפורשים מדבש ומצא נופים ודוק כי נכון הוא. ועי"ל ע"ד מה שכתבו חכמי האחת שבהחטא אדה"ר נפלו הרבה מדרגות קדושה מבחינתו לתוך הקליפות. והם מחפזרו בכל העולם ובשבילם נרייכים ישראל להיות בגלות מנרים וכן בתתר גלות עבו"ם כדי להוציא תורן ניצוצות נשמות קדושות מתוך הקליפות ע"י פריה ורביה והורה ומ"ש לכן מז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף. ר"ל שבגוף אדה"ר כי קלת נשמות היו חלוים ברשעו של אדה"ר וים בגוותרו וים בידיו וים ברגליו וכן בכל רמ"ח אבריו כתי"ל וכמו שצירפו חכמי האמת בתריכות שפתך בכמה סודות נפלאות ותרמות לכן אתת שפיר דכל הגאולות תלויות אם ישראל פריס ורביס. ודבר זה

נוסחא הישנה
ושמאל תפרוצי :
סליק פרק יד :

(כט) שנא' (ישעיה נד) כי ימין ושמאל תפרוצי
וזרעך גוים יירש וערים נשמות יושיבו :

פרק טו **אמר** אבא אליהו זכרו לטובה ולברכה מעיד אני עלי שמים וארץ שכל תלמיד חכם שקורא לשם שמים ושונה לשם שמים ואוכל משלו ונהנה משלו ואינו נהנה משל צבור עליו הכתוב אומר יגיע כפיך כי תאכל ואשרי מה יפית ומה נעמת לעולם יהא אדם עניו בתורה ובמעשים טובים עם אביו

פרק טו (ו) **אמר** אבא (ג) אליהו זכרו לטובה ולברכה מעיד אני עלי שמים וארץ (ג) שכל תלמיד חכם שהוא קורא ושונה לשם שמים והוא אוכל משלו ונהנה משלו ואינו נהנה משל צבור עליו הכתוב אומר (תהלים קכח) אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך (ד) ואומר (ש"ה ז) מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים (ה) לעולם יהא אדם עניו בתורה ובמעשים טובים וביראת שמים עם אביו ואמו ועם רבו ועם אשתו ועם בניו ועם

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פריך ניחור מרוך עד כי קלר המנע ומת"י : (כט) ומ"ש שנא' כי ימין ושמאל תפרוצי וזרעך גויים יירש וערים נשמות יושיבו . פי' אם ישראל יפרו וירבו עד שיפרוצו לימין ולשמאל ויכלו כל אשמות שבעולם ויוליכו כל אשמות מן הקליפות ויכניסו לתוך הקדושה אז וזרעך גויים יירש וערים נשמות יושיבו על תקני נשמות בפתח המת הפי"ן אלף בקמץ תחת הפי"ן והמ"י ואז תבוא הגאולה במהרה בימינו אמי"ר. כילת"ו ויל"ת כל"ך ואע"י אמ"ו :

סליק הפרק הארבע עשר . תהלה ושבח לאל אמת וישר :

פרק טו (ו) **אמר** אבא כו' פרק זה הוא נספח על הפרק הקודם שהוא מדבר מעניין תלמידי חכמים כמו שמבואר בפרק ההוא וזה הפרק מדבר ג"כ מעניין תלמידי חכמים כמו שמבואר והולך :

(ג) ומ"ש אבא אליהו ז"ל . פי' כי האד"ם קורא לאליהו ז"ל שהיה רבו בסוד אבא כי הרב הוא נקרא בשם אב והתלמידים הם נקראו בשם בנים וכן אלישע הנביא היה קורא לאליהו הנביא רבו בשם האב . ומ"ש בספר מלכים ב' כ' ויעל אליהו בסערה השמים ואלישע רואה ואומר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו וגו' וישפיה היה קורא לתלמידיו בשם בנים כמ"ש בישעיה ח' לוי תעודה חתום תורה בלימודי והכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו הגה אנכי והילדים אשר נתן לי ה' לאותות ולמופתים בישראל וגו' ופרש"י ז"ל בשם מדרש אגדה בב"י על אמת שמחז בתי מדרשות ובתי מדרשות אלא ילמדו חיזוקות אל בית רבן תורה אמר אם אין גדייס אין מיטיס אם אין נמן אין רועה אנרוש לו לסלק שכינתו אמר לו הנביא כל מה שאתה קושר התעודה ועושה התורה לשומעם אלא תמצא בישראל לא יועיל לך הגה אנכי והילדים וגו' אם התלמידים שאביהן עליו כבנים יהיו לאותות ולמופתים שמחקיים התורה בישראל על ידם עכ"ל וכן אז"ל המלמד את בן מבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילד אותו שנא' אלה תולדות אהרן ומשה וכתיב ואלה שמות בני אהרן אלא לומר לך אהרן ילד לותם ומשה למד תורה עמהם מעלה עליו כאלו ילד לותם ובסוף פרק חלק דרש ר' יוסי בניפורי אנא אליהו קמאן הוה שכתם על אתתא ועבר המעבר אכסי מיניה תלתא יומי כי אתא א"ל אמאי לא אתא מר וכו' ופרש"י ז"ל אנא אליהו מבירי וקשיא והלא לבסוף קרא לותו מר וי"ש : (ג) ומ"ש כל ה"מ שקורא ושונה לשם שמים והנהנה מיניע כפו עליו נאמר שכר כל ירא ה' וגו' פי' כמ"ש בפ"ק דברכות ז"ל א"ר חייא שמשים דעתו על האוכל מיניע כפו . (פי' שכוחב ושוא גם ירא שמים ע"ש במריכות דבריס אחריים) יותר מירא שמים בלבד שנא' יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעה"ז וטוב לך בעולם הבא ובעבי ירא שמים לא כחיב וטוב לך ופי' הכוחב שירא שמים יש לו עכ"פ עה"ב רק אתה למשמיע שים מעלה יחירה למי שעוסק בד"ת עם ד"ת כמ"ש יפה ה"ח עם ד"ת שיניעת שמיכם משכחת עון וכל תורה שאין עמה ד"ת סופה בטלה וכו' ע"ש ועי' לקמן בפרק שמואה עשר כי מה שקלרתי כאן בחבתי שם בס"ד ומה שקלרתי שם בחבתי כאן : (ד) ומ"ש ואומר מה יפית ומה נעמת וגו' פי' כמ"ש בשיר השירים רבה מה יפית בתורה ובמלות ובמעשים טובים ול"ת בעה"ז ומה נעמת בעה"ב עכ"ל בתריכות והוא ממש כמו שכתוב הריטב"ן שאמר על שעוסק בתורה ומלות ומ"ש ודרך ארץ תעריך בעה"ז ומוב לך לעה"ב ודו"ק : (ה) ומ"ש לעולם יהא אדם עניו בתורה וכמ"ש . פי' אבל המתגאה בתורתו וכמ"ש אז תוריהו מתחכתה ממנו כמעשה דהילל הבבלי במסכת שבת פ"ק ע"ש . ואין תורתו ומעשיו נלויים כמעשה דר"ח בר"ש עם אליהו ז"ל בשבת ממגדול נדור ושגים דעתו על שלמד

(ו) ועם בני ביתו ועם שכניו ועם קרוביו ורחוקיו ואפי' עם עובד כוכבים בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ומתקבל על הבריות וממלא את ימיו ושנותיו בשם טוב. כי (ז) בזמן שהאדם יש עניו בתורה ובמעשים טובים. אז אשתו מתייראת ממנו וכן בני ביתו ושכניו וקרוביו. (ח) ואפי' העו"כ מתייראין ממנו שנא' (דברים כח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. (ט) וכן לא יראה אדם את הרבים שהם שרויין בצער ויאמר אלך ואוכל ואשתה ושלום עלי נפשי. (י) ואם הוא עושה כך עליו הכתוב אומר (ישעיה כב) והנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחט צאן אכול בשר ושתות יין אכול ושתה כי מחר נמות מה כתיב בתריה ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון אמר ה' אלהים צבאות עד כאן מדות בינונים אבל במדת הרשעים מה הוא אומר (שם טו) אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר גדול יתר מאוד ואחריו מה כתיב (שם נו) הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק. כי בזמן שהרבים הם שרויים בצער והיחיד פורש מהם שני מלאכי השרת

נוסחא הישנה

ועם אמו ועם רבו ועם אשתו ועם בניו ועם בני ביתו ועם שכניו ואפילו עם עובד כוכבים בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד מלמטה בזמן שיש באדם תורה ומעשים טובים אשתו יראה ממנו ובני ביתו ושכניו וקרוביו ואפילו העובדי כוכבים יראין ממנו שנאמר וראו כל עמי הארץ לא יראה אדם את הרבים שרויין בצע' ויאמר אלך ואוכל ואשתה ושלום עלי נפשי אם עשה כן עליו הכתוב אומר הנה ששון ושמחה ונגלה באוזן ה' צבאות עד כאן מדה בינוניות. מדת רשעים מה הוא אומר אתיו אקחה יין ונסבאה שכר ואתריו מה כתיב הצדיק אבד וגו' בזמן שהרבים בצער יחיד הפורש מהן שני מלאכי חבלה שילכו מבית הכנסת עד ביתו אומר לו אותו איש הפורש מן הצבור אל יראה בנחמות

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

תורת הרכבה וכו' כדלעיתא בפ"ג ממסכת סנהדרין ע"ש וכן שמר לחיות הרכבה עם דוק ותשכח: (ו) ומ"ש יהא עניו עם בני ביתו ואפי' עם עכו"ם בשוק. פי' כמז"ל במסכת ברכות פ"ב שיקדים שלום לכל אדם אפי' לעכו"ם וכאן יראה שנתמנהו וכן עשה ריב"ז: (ז) ומ"ש בזמן שהאדם הוא עניו בתורה ומ"ש אשתו וכני ביתו מתייראין ממנו. פי' אבל המתגאה אפי' על אשתו וכני ביתו אינו מקובל כמז"ל בב"ב פרק המוכר פירות פ"ק יוסף הלוי מתן דמתיהיר אפי' על חיות ביתיה אינו מתקבל שנא' נבר יהיר ולא יגוס אפי' בעוף שלו: (ח) ומ"ש ואם האדם הוא עניו בתורה ומ"ש אפי' העכו"ם מתייראין ממנו שנא' ולאו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וירלו ממך. פי' כיון שרואו עמי הארץ שנקרא עליו שם ה' כ"ל שהשכינה שורה עליו. משום כך מתיירלין ממנו ואין השכינה שורה אלא על העניו. כמז"ל אין השכינה שורה אלא על חכם ונבור ועשיר ועניו וכולן ילפינן ממשה רביט ע"ה וכו' ע"ש וק"ל: (ט) ומ"ש וכן לא ירחם האדם את הרבים שרויין בצער ויאמר אלך ואוכל ואשתה וכו' פי' כי מאמר זה הוא קלי על מ"ש מקדם שיהא האדם עניו ולא יתגאה ואין נאוה כאדם אלא ע"י תכילה ושתיה. כמז"ל בפ"ק דברכות ע"ר יצחק ע"ר יוחנן ע"ר יוסי בר חנינא משום ר"ש בן יעקב כל האוכל ושותה ואח"כ מתפלל עליו הכתוב אומר ואוהבי הפלכם תאהבי גוך אל תקרי גוך אלא גויך אמר הקב"ה לאמר בתגאה זה קבל עליו עול מלכות שמים וכן שמר לחיות הרכבה ואין לוכך להאריך בדבר לכן כיון שאמר מקדם שיהא האדם מתנהג בכל מדות עמה ולא יתגאה כלל וקאמר אח"כ עכה אלא ירכיב אדם בתכילה ושתייה כשהרכיבם שרויין בצער כי התכילה ושתייה מרוכה מביא את האדם לידי גאוה וקלות ראש וכאן שהרכיבם שרויין בצער לריך האדם לסיות עניו ומוכנע ממד לפני הקב"ה ולהיות מלטער עם הלטער הנה שנבל את ובכל שעה לריך האדם לסיות שפל ועניו מ"מ בזמן שהלבור שרויין בלער ל"ל ביותר עניו ושפל וק"ל: (י) ומ"ש ואם עשה כן עליו הכתוב אומר הנה ששון ושמחה הרוג בקר ושחט לאן וגו'. פי' וכתיב בפסוק שלאחוך לו מקדם ויקרא ה' צבאות בעתיה ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולהגור שק ס"מ להפסוק הנה ששון ושמחה וגו' דכתיב בהריג קאי על הזמן שהלבור שרויין בלער ולא על הזמן שהלבור בשובה ולפי שרז"ל הביאו המאמר בזה בפ"ק דמסכת הלעיה ושם מתנה הגרלה קלת לכן לריך אני להעתיק מז"ל עם פרש"י ז"ל ומתוכו יתבאר

הגרסא

נוסחא הישנה

צבור בא וראה ולמד מדרכיו של משה רבינו עליו השלום וידי משה כבדים וכי לא היה למשה רבינו כר וכסת שישב עליה אלא אמר כשם בדעתו הואיל וישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער מכאן אמרו אשרי מי שמצער בצבור ונותנין לו שכר מן השמים אשרי מי ששם עצמו כשור לעול וכחמו למשוי ובפרה חורשת בשדה. שנאמר אשריכם זורעי על כל מים מהו על כל מים תורה מנין קרא תורה יקרא נביאים קרא נביאים יקרא כתובים קרא כתובים ישנה הלכות הרי הוא בן עולם הבא שנאמר רוח ה' דיבר בי ומלתו על לשוני ועוד שנה מדרש

השרת ההולכים עמו מבית הכנסת עד ביתו אומרים לו אותו האיש הפורש מן הצבור אל יזכה לראות בנחמות צבור. בא וראה ולמד מדרכיו של מרע"ה שנא' (שמות יז) וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה וגו' וכי לא היה לו למשה רבינו כר וכסת שישב עליה אלא אמר משה בדעתו הואיל וישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער מכאן אמרו אשרי למי שהוא מצער את עצמו עם הצבור שנותנין לו שכר הרבה מן השמים בשביל כך. (יא) אשרי למי ששם את עצמו כשור לעול וכחמור למשוי ובפרה החורשת בשדה. (יב) שנא' (ישעיה לב) אשריכם זורעי על כל מים מהו על כל מים זו דברי התורה המשולה למים ואם קרא אדם תורה יקרא גם נביאים ואם קרא נביאים יקרא גם כתובים אם קרא כתובים ישנה גם הלכות ומדרש ואגדות וירבה בישיבה וימעט בסחורה. (יג) אז מיד שורה

עליו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

הגרסא שלפנינו וז"ל ר' בזמן שישראל שרויין בצער ופירש אחד מהן בפין שני מלאכי השרת (פרש"י ז"ל המלאכים המלוין לאדם אחד מימינו ואחד משמאלו לכאיב כי מלאכיו יצוה לך וגו'). ומניהין לו ידיהם על רגלו ומומרים פלוני זה שעשים פה עצמו מן הצבור אל ירגה בנחמות לבור. ובזמן שהצבור שרוי בצער אל יאמר אדם הרי לביתי ואוכל ומשתה ושלום עליך נפשי ואם עושה כן עליו הכתוב אומר ושמה שטון וששה שרוש בקר וגו' מה כתיב בתריה ונגלה בחזוי ה' לצחות וגו' עד כאן במדת ביטוים (פרש"י ז"ל שירמיה מן המיפה כדכתיב בהו כי מחר נמות) אבל במדת רשעים מה כתיב התיו מקהה יין וגו' מה כתיב בהריה הנדיק אבד ואין אים שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הנדיק (פרש"י ז"ל אלא יבעבר הנדיק ברעה ל"א מפני הרשות של אלו הוא נאסף שאין הקב"ה רוצה שיבקש עליהם רחמים) אלא יבעבר אדם עם הצבור שכן מצינו בשביט שביעבר עצמו עם הצבור שנאמר וידי משה כבדים ויקחו ויסימו התחתיו וישב עליה וכי לא היה למשה כר וכסת וכו' ע"כ בתריכות ומיין לעיל בחלק רשעון מכפר זה הקרא סדר הליהו רבא בפרק כ"ה כי שם התרכתי: (יא) ומ"ש אשרי למי שעשם את עצמו כשור לעול וכחמור למשוי ומאמר זה קאי על מ"ש בריש פרקים מעניו הורה ומ"ש רק כי התריך מכב מעניו לעניו בחומו עניו כמנהגו בספר הזה למזכר בפרקים הקודמים ומאמר זה ליתא ג"כ בחלק רשעון מזה הספר הנקרא סדר אליהו רבא פרק שני ושם פרשהי מאמר זה בתריכות שם"ד ע"ש: (יב) ומ"ש שנא' אשריכם זורעי על כל מים פי' ומיפא דקרא מבלחי דבל הצור והחמור ס"מ שנריך להיות בחורה ובמעשים טובים כשור לעול וכחמור למשוי. וכן דרשו רז"ל דוגמתו בפ"ק דבבא קמא ות"ל ר' יוחנן משום רשב"י מ"ד אשריכם זורעי על כל מים מבלחי דבל הצור והחמור כל העוסק בתורה וג"ח זוכה לאחלה שני שבעים ואין זריעה אלא לשון נדקה שנאמר זרעו לכם לנדקה וקצרו לפי חסד ואין מים אלא תורה שנא' הוי כל צמא לכו למים וזוכה לגיהנם כיוצא הנקרא שור שנא' בצור שורו הדר לו וזוכה לגיהנם כיוצא בנקרא חמור שנא' יששכר החמור וכו' ע"ש אבל בפ"ק דמ"ק מיתא כמעט אתם כמו כאן ות"ל ר' יוחנן משום רבי בנאה מ"ד אשריכם זורעי על כל מים מבלחי דבל הצור והחמור אשריכם יפראל שאתם עוסקין בתורה וגמ"ח יבלן אשור בידן ולא הם אשורין ביד יבלה וכו' (פרש"י ז"ל מבלחים ומבליכים עלי הילה"ר מעליכם וכו') ולי נראה בבאר שעשה עצמו בשור לעול וכחמור למשוי לעבודת הקב"ה אשר בידו הילה"ר הנקרא ע"פ הסוד בשם שור והמור והמ"י וז"ש החנא ד"א לעולם יהיה אדם עצמו בשור לעול וכחמור למשוי עב"ל: (יג) ומ"ש אז מיד קורא אדם תורה נביאים וכתובים ומדרש והלכות ואגדות מיד שרוי עליו רוח הקדש שנא' רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני פי' כמו שפרש"י ז"ל שם בשרש בי רוח הקדש ודבר בי שבריות ולשם בקרב האניח ומדבר בו וכו' ע"ש ולפי שנא' בפסוק הסמוך לו מקדש נאם דוד בן יפי ונעים זמירות ישראל ר"ל שהיה דוד עשה בכל עניני ד"ת יום ולילה עד שקרא לד"ה זמירות כמ"ש זמירות

כיו

נוסחא הישנה

עליו רוח הקודש והרי הוא בן עולם הבא שנא' (שמואל ב כג) רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני (יד) באותה שעה אומר לו הב"ה העה"ז והעה"ב שלי ושלך הם. (טו) ובה"מ שלי ושלך הוא (טז) וכו' לכך כתיב מיד בתריה (יז) אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל ביראת אלהים. אמר דוד המלך (יח) אני אגיד גדולתו וגבורתו ומלכותו של ממ"ה הקב"ה שבכל יום ויום אדם נוצר ובכל יום אדם נולד ובכל יום אדם חי (יט) ובכל יום אדם מת. (כ) ובכל יום רוחו של אדם נימלת ממנו וניתנת לבעל הפקדון. (כא) ובכל יום מכלכלין את האדם כתינוק היונק משדי אמו והבל כפרי מעשיו. (כב) פעם אחת היו רבותינו יושבין בבית המדרש ואומרין אליהו מהיכן בא יש מהן היו אומרין שהוא בא מזרעה של חומשים ושימש בישיבה ומיעט בסחורה באותה שעה הקב"ה אומר לו העולם הזה והעולם הבא שלי ושלך הם וב"ה שלי ושלך הוא וכו' אמר מר אלהים ישראל לי דיבר צור ישראל אמר דוד המלך אני אגיד מלכותו וגדולתו וגבורתו של הקב"ה שבכל יום ויום אדם נוצר ובכל יו' נולד ובכל יו' חי ובכל יום מת ובכל יום רוחו נוטלות הימנו ונותנת לבעל הפקדון ובכל יום מכלכלין אותו כתינוק משדי אמו בפרי מעשיו פעם אחת היו רבותינו יושבין ואומרין אליהו מהיכן בא מהן אומר מזרעה של

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

נוסחא הישנה

וחזל עד שהן יושבין ועוסקין בכך בא אליהו ועמד בפניהם ואמר להן רבותי מפני מה אתם מצטערים איני בא אלא מזרעה של לאה אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך בברך גדול וראיתי קיסר שהוא רוכב על סוס ועמו כל

של רחל ויש מהן היו אומרין שהוא בא משבט גד ויש מהן היו אומרין שהוא בא מזרעה של לאה ועד שהן היו יושבין ועוסקין בכך בא אליהו ז"ל ועמד לפניהם ואמר להם רבותינו מפני מה אתם מצטערים על זה. (כג) אין אני בא אלא מזרעה של רחל (בילקוט גרס למה). א"ר יוסי פעם אחת (כד) הייתי מהלך בברך גדול של המדינה וראיתי

את

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

יעבין בכה"מ ומומרים מליהו מסיקן בא וכו' פי' מעשה זה קמי על מה שמעו מקדם כי בכל מדם יש לידם ומיתה מבל בתליהו ז"ל לא מניע נביה לא לידה ולא מיתה מבל נבי מעך מניע שעלד מן יבד וגם שם לכמה דעות עיין בדם"י וחרנוס מוקלוס ויונתן וירושלמי ובב"ר ומפחר שלא מניע לא לידה ולא מיתה נבי מליהו ז"ל לכן יש מומרים שמליהו היה בן מדם ו"ח שלא היה בן מדם אלא מלאך כדמיתא בספר הפרדם בשם. סהילות פי"ד ז"ל בשין יחם מליהו ומלקו רז"ל מתיזה שבט היה י"ח משבט גד וי"ח משבט בנימין ו"ח שהם זה מליהו ולכל הדעות יש סמך מן הכתובים ו"ח מזרע רחל והוא עלמו היה מחייהם פעם אחת ופעם אחת וים מקובלים דבו לפרש הכל בסוד העיבור ו"ח מליהו היה מתוחלת לפי שלא מניע שם מליהו אלא מליהו סהשבי מתושבי הגלעד והכן ושוד נאמר בתליהו תי ס' תשב עמדתי לפניו כלומר שכבר עמד וע"כ אמרו שמותו מקום שהוא תעך הוא מעמדן ומקום שהוא מליהו הוא מדלפון וכשעלה מליהו בסערה השמים מפך בשרו ללפידי אש ושאר גופו בשולב הגלגלים או בעולם המלאכים ורוחו עלתה למקומו וכשהקב"ה רוצה לשלחו בשליחות יורד ומתלבש ויורד לארץ ושוחה שליחותו ועל בן היה נגלה לחכמים ולשלימים ולנביאים והיו מדברים עמו מפני שהיה בו לד תומר שהוא הגוף האזב וכשמסתלק היה הגוף ההוא במקומו ושולה שוב מלאתו שאם רביש משם דילמון ז"ל ועל מה שמלת בעיון מליהו שעלה למרום מה שלא עלה לאחר תדע לך כי בסחרי תדרים לפיתי שוד שלא עד מאוד מליהו לא בכל ההורה לא ואם ולא כהוב בו בן עלוני שלא מליהו בתשבי מתושבי הגלעד ואמרו כי קודש לבן יבד בן השמים ושמו ידוע בסחרי האחמה ונלחם על החכמים לזיקין בלחות פייעם לזיקין בלאחד הגדולי הדור בהרבה עניינים דמותו והותרו על בן על ההשם בהיות מליהו במדליגה עליונה על בל שאר בני מדם. וח"ח היתך היה בל חותי שמים דמות מדם כי המלאך לא נרחם רק שאם לו יום ולא יותר אמרו שבשעה שבקב"ה לברוא את האדם אמר אל המלאכים נעשה אדם אמרו לפניו רבש"ע מה אנוש כי תזכרנו הושים תשגיחו עליהם ואדם וכן לבח שייך עד שקרא לפלוני וסייעתו ז"ל ונשחה אדם אמר לפניו רבש"ע אם לפניך מוטב לפני לא כ"ם. ואם טוב בעיניך שני ארד ואהיה שמש לפניו ז"ל הקב"ה מבטן ואילך לא יקרא עוד שמך פלוני כי אם פלוני ואשפ"ב לא ירד בחותו זמן וירד לאחר זמן ואמרין אז בני העולם כי ה' הוא מלהים בימי אחאב ואח"ב לימים מועמים העלהו המקום לבמי מרומים וז"ל אחה מאסרוסום טוב לבני אדם וכו' וזהו מיבאל באחת נבריאל בשחים מליהו בשלשה כי הסבה על אחותו בתליגה שלהם וח"ח ואם בחיב כי לא טוב אבבי מחבותי ואם הדבר בן אמה אמר הדברים האלה אלא ואלי אם שביקש על זה בחותו ממך אמר בני אדם מבמה שנים ואמנם כי לא היה טובתו בשלש מלד זבות אב ואם כי לא היתה ממידתו בשלש מסם לבן לאחר כי אין זה דרך להמעבב בשלש מי שהוא בחותי וכו' ע"ם טוב בחליבות. ג"ב לפי הדברים האלו בזה היה הפלוגתא בבם"מ בין רז"ל מה שאמר בשן התד"ח כי י"ח אלא היה מליהו בן אדם אלא מלאך משום דלא מניע אמלד ואם וי"ח שהיה בן אדם רק אדם מניע ממי אלד לבן פליני ממי היה מליהו. זה אמר בבח וזה אמר בבח וכל אחד מהם הביא ראיה אמך מן הפסוק. ואמך זה האמר אמ"ם מקדם שכל אדם אלד ואם ודו"ק: (כג) ומ"ש שבא מליהו לרז"ל לבה"מ וא"ל שהוא מזרע רחל פי' בחו שאמרים בחלק רשמון בזה הספר בסדר מליהו רבא פי"ח שאמרו לו רז"ל מן שיתן לדבריך שאתה מזרע של רחל וא"ל שבן בחיב בד"ה ג' ח' ניחומין של בנימין ויעבצים ומליהו וזכרי בן ירוחם ע"ש האמר הזה יוכר בתריסות ומה שאבראתי שם בם"ד: (כד) ומ"ש ג"ר יוסי פ"א רחיתי הרחם מן השטו"ם היה מסחכוה לבא יאבראל האומלבא בחשפא וכו' פי' בי שעשה זה קמי על מ"ש מקדם שעבו"ם מהיילחין מן הגדיקים שביאבראל בשביל שרואין שהשבינה שורה עליהן שנא' ורשו בל עמי הארץ בי שם ס' נקרא עליך ויראו ממך וקאמר עלה שבל ליחיד בל השבו"ם מחיילחין מבל אחד ואחד מיאבראל ויאהבוו לה' משום שיראו שהשם ארע ברך ה' בשו שמניח רחיה מן השבוקים בסוף הפרק ובשביל בך היה הרשע מן השבו"ם מחחתים לחוחה בח יאבראל האומלבא בשעשה רק האריך מענין לענין בחותו ענין בחילתו בספר הזה בזבר בשה פרקים הקודמים ות"ח לשם השחחוה הרשע לחוחה בח יאבראל מבוש לבחיב מלבים ירשו וקטו ארים ויאהבוו וסח לא בחיב אלא הרשע רק קיומה ולא השחחוה בשו"ל בפרק האשעית מר"ח לא הבל בקיומה ולא הבל בהשחחוה מלבים

בקיומה

את הראש שהיה רוכב על סום חשוב מאוד והיו עמו כל גדולי אותו המקום וראה הראש תינוקת אחת בת ישראל מוכת שחין ומושלכת באשפה כיון שראה אותה הראש מיד ירד הראש מן הסום והשתחוה לה מיד כעסו עליו כל השרים הגדולים ואמרו לו לואת הבזויה אתה משתחוה מיד אמר להם אל ירע לכם בעיניכם שכל גדולי מלכות של העובדי כוכבים מכחישי התורה עתידין להשתחוות להם (כה) שנא' (ישעיה מט) כה אמר ה' גואל ישראל וקדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלי' מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו למען ה' אשר נאמן קדוש ישראל ויבחרך ואומר (שם סמ) ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' :

נוסחא הישנה

גדולי אותו המקום וראה תנוקת אחת בת ישראל מוכת שחין ומושלכת באשפה כיון שראה אותה ירד מן הסום והשתחוה כעסו כל הגדולים אמרו לו לואת בזויה אתה משתחוה אמר להם אל יארע לכם שכל רם ונדולי מלכות של העובדי כוכבים מ"ה עתידין להשתחות להם שנאמר כה אמר ה' גואל ישראל וקדושו לבזות נפש וגו' ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' :

פרק טז **רבי** (מ) שמעון בן יוחאי אומר מהו דכתיב (קהלת ז) החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר וכי עשרה שליטים הם בעיר והלא אין בעיר אלא שליט אחד ומה ת"ל מעשרה שליטים אשר היו בעיר (כ) אלא כל תלמוד חכם שהוא קורא ושונה

נוסחא הישנה

פרק טז **רבי** שמעון אומר החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים וכי עשרה שליטים הם בעיר והלא אין אלא שליט אחד ומה תלמוד לומר מעשרה שליטים אלא כל תלמיד חכם

זיקוקין דנורא ובעזרין דאשא

בקימה ובניס בהשתחוואה שנאמר מלכים יראו וקמו ושרים וישתחוו מחקוף כ' זירא אי כתיב ישתחוו כדקאמר' השתא דכתיב וישתחוו שניס הא ואת עביד עכ"ל ע"ם בהוס' ולא פליג כ' זירא אלא אכל שרים ביעבו קימה והשתחוואה אבל גבי מלכים שניהם מודים אלא יעבו אלא קימה לבד ולא השתחוואה ס"ב למה השתחוה הראש לבעז ישראל להיות מן הפעם אל הפסוק הזה וי"ל דהראש לא היה למדן כמו רש"ל . והוא היה סובר דפירוש הפסוק הזה דקיימה והשתחוואה שניהם קאי הן על המלכים והן על השרים אבל קימה אל רש"ל שיאך שאמרו דאמלכים לא יעשו רק קימה לבד ולא השתחוואה ואת כתיב בהדיא אמר כך בקומה פרעה והיו מלכים קומיך ושרותיהם מניקותיך אפיס מרן ישתחוו לך וגו' שמע מיניה שהמלכים עם נשותיהם ישתחוו לבני ישראל ודומק לומר שהשתחוואה קאי רק על שרותיהם ול"ע : (כה) ומ"ש שנאמר כה אמר ה' גואל ישראל וגו' ואומר ונודע בגויס זרעם וגו' פי' כי הולרך דוקא לשני פסוקים הללו לפי שרוצה לפרש שכמו שבזמן הזה מתייראין העכו"ס מפני תפידי ישראל משום שרואין שהשכינה שורה עליהם כמ"ה ורעו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך כמו כן לעתיד מתייראין העכו"ס מישראל משום שיראו שהם זרע ברך ה' לכן ישתחוו העכו"ס לבני ישראל . ובפסוק ראשון של כה אמר ה' וגו' לא מציטו אלא רק שישתחוו העכו"ס לבני ישראל וייראו מה' אבל לא מוכח שבשביל כך מתייראין מהן משום שהן זרע ברך ה' ובפסוק השני של ונודע בגויס זרעם וגו' לא מציטו אלא רק שהעכו"ס מתייראין מישראל משום שיראו שהן זרע ברך ה' אבל לא מוכח שבשביל כך ישתחוו להן לכן הולרך להביא שני הפסוקים הללו ומה שחסר מן הפסוק האחד מבואר הפסוק השני כי הפסוקים לריכין זה לזה וזה לזה ודו"ק . בגל"ך ובע"י בילע"ו ייל"ו אמ"ן :

סליק הפרק החמשה עשר . תהלה ושבח לאל הנותן לחם לכל בשר :

פרק טז (מ) **רשב"י** אומר וכו' ריש הפרק הזה הוא נסמך אל ריש הפרק שקודם שהוא מדבר מן תלמידי החכמים שהם קורחים ושונים לשם שמים רק שהתריך מעתין למען בשתו ענין כמשבו בכל השבר כאשר בכמה פרקים הקידמים וריש הפרק הזה הוא מדבר ג"כ מן שה"ת שהוא קורא ושונה כמו שנאמר ושותך : (כ) ומ"ש ה"ת שעוסק בתורה ומ"ע לע"ם ניאל מעשרה דברים שניס שמחייבים את האדם

שהם

נוסחא הישנה

שהוא קורא ושונה ועוסק בתורה ועושה תשובה ומעשים טובים ניצל מעשר קשים אלו הן שתי עיניו שתי אזניו שתי ידיו שתי רגליו ופיו ונופו שרואה בהם ממון שאינו שלו שכך שנו חכמים במשנה אל תתן עיניך בממון שאינו שלך שהן שוקעות בשערי רקיע שתי אזניו שהוא שומע בהן דברים בטלים שכך שנו חכמים במשנה אל תשמיע לאוזיך דברים בטלים נכוית קודם לאיברים שתי ידיו שהוא גונב וגוזל וחומס בהן שכך שנו חכמים יקרא אדם וישנה ויעשה צדקות כל ימיו ויהיה מאכיל רעבים ומשקה צמאים ומלביש ערומים ופורה שבויים אינו מספיק להבל היוצא מפיו אפילו שעה אחת שנאמר כל

ושונה ועוסק בתורה לשם שמים ועושה תשובה ומ"ם הוא ניצל מן עשרה דברים קשים המחייבין את האדם. ואלו הן שתי עינים. שתי אזנים. שתי ידים שתי רגלים. ופיו וגופו (כ"מ ולכו) (ג)עיניו שהוא רואה בהם ממון שאינו שלו (ד) שכך שנו חכמים במשנה אל תתן עיניך בממון שאינו שלך. (ה) שהן שוקעות בארץ אפי' אם הם בשערי רקיע. שתי אזניו שהוא שומע בהן דברים בטלים שכך שנו חכמים במשנה (ו) אל תשמיע לאזניך דברים בטלים מפני שהן נכווין תחלה קודם לשאר אברים. שתי ידים ושתי רגלים שהוא הולך וגונב וגוזל וחומס בהן שכך שנו חכמים (ז) לעולם יהא אדם הולך אל בית המדרש ויהא קורא ושונה ויעשה בידיו צדקות כל ימיו ויהיה מאכיל רעבים ויהא משקה הצמאים ויהא מלביש ערומים וילך ויפדה שבוים ואפי' אם אדם עושה כל זאת אינו מספיק להבל היוצא מפיו אפי' שעה אחת שנא' (קהלת ו) כל עמל האדם לפיהו. (ח) ופיו וגופו שהוא חומא בהם. ועוד דבר אחר אמר רבי שמעון בן יוחאי

כל

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

(ט) כל הנותן דברי תורה על לבו מעבירין ממנו עוד עשרה דברים קשים. (י) א' הרהורי עבירה. ב' הרהורי חרב. ג' הרהורי מלכות. ד' הרהורי שטות. ה' הרהורי יצה"ר. ו' הרהורי זנות. ז' הרהורי אשה רעה. ח' הרהורי ע"א. ט' הרהורי עול בשר ודם. י' הרהורי דברים בטלים (יא) שנ' (דברים כח) תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויבך אשר ישלחנו ה' בך ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל ונתן עול ברזל על צווארך עד השמידו אותך. ברעב כיצד (יב) בזמן שאדם עני מבקש מן העשיר מיפה של שכר לשתות או מבקש ממנו מיפה של חומץ ואין העשיר מוציאו אל העני ונותן לו אז העובדי כוכבים באין אחר כך עליו ומבקשין ממנו יין המשובח שבמדינות. בעירום ובחוסר כל. ביצד בזמן שאדם עני מבקש מן העשיר חלוק של פשתן או של צמר ללבוש ואין העשיר מוציאו אל העני ונותן לו אז העובדי כוכבים באין אחר כך עליו (יג) ומבקשין היסנו השיריים המופלאים.

נוסחא הישנה

עמל אדם לפיהו וגופו שחוא חוטא בו ועוד דבר אחר ארשב"י כל הנותן דברי תורה על לבו מעבירין ממנו הרהורי עבירה הרהורי חרב הרהורי מלכות הרהורי שטות הרהורי יצר הרע הרהורי זנות הרהורי אשה רעה הרהורי ע"א הרהורי עול בשר ודם הרהורי דברים בטלים שנאמר תחת אשר עבדת את ה' אלהיך ועבדת את אויביך באהבה תעבדני באיבה תחת אשר לא עבדתני בשמחה מרוב כל תעבדני ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל. ברעב כיצד בזמן שאדם מבקש מיפה של שכר לשתות ושיפה של חומץ מבקשים ממנו אינו מוציא העובדי מכאן

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

נוסחא הישנה

כוכבים מבקשין ממנו יין משובח שבמדינות. בעירום ובחוסר כל כיצד בזמן שאדם מבקש ללבוש חלוק של פשתן או צמר העובדי כוכבי' מבקשין הימנו השיריים המופלאים בחוסר כל בלא סיכה בלא נר. מכאן אמרו כל מי שאין לו תומין או מלח בתוך ביתו זו קללה שמקללין בני אדם שנאמר ותזנח משלום נפשי רבי אלעזר בן יעקב אומר זו הדלקת הנר נשיתי טובה רבי יהושע אומר זה בית המרחץ רבי עקיבא אומר זו אשה נאה ודירה נאה וכלים נאים רבי נחמיה אומר זו פת נקייה ורחיצה של מוצאי שבת ורבי יודא אומר צורכו של אדם רבי אומר מאן דמשי רגלי רבא משי רגלי סוסיא ומאן דלא משמש לפוזכרו משמש כלפי רבותה ובמה קונה אביו שבשמים

(יל) מכאן אמרו כל מי שמבקשין ממנו מלח או חומץ ואומר שאין לו מלח או חומץ בתוך ביתו ויש לו קללה זו מקללין אותו בני אדם. ד"א בחוסר כל בלא סיכה בשמן הטוב ובלא נר (טו) שנא' (מיכה ג) ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה. ותזנח משלום נפשי. רבי אלעזר בן יעקב (בפרק שני דשבת גרם מצה) אומר זו הדלקת הנר בשבת (טז) נשיתי טובה ר' יהושע (בפ"ב דשבת גרם ירמיה) אומר זו בית המרחץ רבי יוחנן אמר זו רחיצת ידים ורגלים בחמין בערב שבת. א"ר יהודה אמר רב כך מנהגו של רבי יהודה ברבי אלעאי בערב שבת היו מביאין לו עריבה מלאה חמין ורוחץ פניו ידיו ורגליו. ומתעטף ויושב בסדינין המצויצים ודומה למלאך ה' צבאות. (יח) רבי יצחק נפחא אומר זו מטה מוצעת ואשה מקושטת לתלמידי חכמים רבי עקיבא אומר זו אשה נאה ודירה נאה וכלים נאים רבי נחמיה אומר זו פת נקייה ורבי יודא אמר זו כל צורכו של אדם (יט) רבי אומר מאן דלא משי רגלי דרבא משי רגלי דסוסיא ומאן דלא משמש כלפי רבותא משמש כלפי כירא. ובמה קונה אדם את אביו שבשמים.

(כ) רבי אלעזר בן יעקב אומר קונהו בתלמוד תורה ומ"ט והקדוש ב"ה

מקנדו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

לו מדם כנגד מדם: (יל) ומ"ם מכאן ממרו כל מי שמבקשין ממנו מלח או חומץ ואומר שאין לו ויש לו כמי מדם מקללין אותו קללה זו. פי' שהבריות מקללין אותו קללה זו שהכרת מקדש שהה שאר לא רצה ליתן לפני מלח או חומץ יבואו עליו לויבים ונריך ליתן להם מכילה ושהיה המצוכה שבמדינות עד שיבא ועשה עמו ולא יהא לו מלח או חומץ ויבא עני מדם כנגד מדם. שהה שאר לא רצה ליתן לפני זרע יעקב שונרך ליתן לזרע עשו: (טו) ומ"ם ותזנח משלום נפשי זו הדלקה הנר בשבת פי' כמו שפרש"י ז"ל בפרק שני דשבת גרם מדליקין שלא היה לסם ממה להדליק ובמקום שאין נר אין שלום שהולך ונכבל בלפילה על"ל: (טז) ומ"ם נשיתי טובה זו בית המרחץ פי' שאר כל יום ויום ביחוד שהול כדאיתא בפרק במה טומטין הניא רוחץ מדם בכל יום בשביל כבוד קונו משום שנא' כל טועל ס' למעלה ופרש"י ז"ל משום דכתיב בגלל שלהים עשה שה שהדם על"ל כלומר ונריך לרחוץ וליפות ליקונין של מלך כדאמרינן במדרש דהגל הזקן הלך בכל יום למרחץ ואמר ליקונין של מלך בשר ודם נריך לרחלו וליפותו בכל יום ליקונין של מ"ה בקב"ה עתיד"ו: (יח) ומ"ם ר"י נפתח אמר זו מטה מוצעת ומשם מקושטת לת"ח. פי' על שבח הוא קאמר לפי שעושה ת"ח משבח לשבח וכן מ"ם ר"ע זו דירה נאה וכלים נאים וכן מ"ם ר"ג זו פת נקייה וכן מ"ם ר"י זו כל לרכי אדם כולם אמרו דבריהם על שבח כי כל הדברים הללו מייבים לשבח מ"ם שהיו כדאיתא בהגלה ובפוסקים והרמיות הם מרוכות וקלר המלע לכן לא דוק והשבח: (יט) ומ"ם מאן דלא משי רגלי דרבא משי רגלי דסוסיא ומאן דלא משמש כלפי רבותא משמש כלפי כירא. פי' מי שלא רוצה לרחוץ רגלי רבו ולמדוו הוא נריך לרחוץ רגלי עומר הסוסים שהוא עבד שפל ומי שלא רוצה לשמש לפני הרב והמדון הוא נריך לשמש לפני העבד כיצד הוא עבד כמ"ש בשפכת עיבורין ובשפכת תולין ובשאר מקומות מ"ם והוא קאי על מ"ם מקודש כיון שלא רצה לעבוד להקב"ה בקיום תורה ומלות הוא נריך שיעבוד להקב"ה בגלות שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויבך וגו': (כ) ומ"ם רשב"י אומר בתורה וכמ"ם קונה אדם לחביו שבשמים וכו' פי' קאי על מ"ם מקדש רשב"י אומר בזכות התורה ומ"ם על אדם מעשרה דברים האזכרים למעלה בפעם רחמנן ועוד על מעשרה דברים האזכרים למעלה בפעם שניה רק התריך מעט מעין לענין בחותו ענין כמהכנו בשפר הזה וקאמר שלא שגם קונה להקב"ה בזכות תורה ומ"ם והקב"ה מקנה לאדם עה"ז ועה"ב. פי' מאי קאי על מה שביים

מקדש

מקנהו לאדם העה"ז והעה"ב (כח) ובמה הקב"ה קונה את האדם (כט) מתוך האהבה ומתוך היראה ומתוך ענוה (ל) מתוך שפל רוח (לא) ומתוך רחמים (לב) ומתוך שלום ומתוך מרבה בישיבה ומתוך דיבוק חברים ומתוך פלפול התלמידים (לג) ומתוך לאו לאו ומתוך הן הן (לד) ומתוך עמל בתורה ומתוך דרך ארץ (לה) ת"ח ומלך (לו) ת"ח קודם למלך לפי שאם המלך מת כל ישראל בני מלכים הן אבל ת"ח שמת ולא הניח תמורתו ראוי לכל ישראל להתאנח עליו לעולם ולעולמי עולמים. מכאן אמרו אם ראית תלמיד חכם חגרהו על מתניך (פי' תתחבר עמו) (לז) ואם ראית

נוסחא הישנה

רבי אליעזר בן יעקב אומר קוניהו בתלמוד תור' ומעשי' טובים והקב"ה מקניהו העול' הזה והעולם הבא. במה הקב"ה קונה את האדם מתוך אהבה ויראה ומתוך ענוה ומתוך שפל רוח ומתוך רחמים ומתוך שלום ומתוך הרבה ישיבה ומתוך דבוק חברים מתוך פילפול התלמידים ומתוך לאו לאו ומתוך הן הן מתוך עמל מתוך דרך ארץ וכל תלמיד חכם שמת ולא הניח תמורה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מקדש מתן דלא מצי רגלי המדון ומימו רוצה לעמם לפני המדון הוא לריך לעמם לפני העבד ולרמון רגלי העבד והוא משל על מ"ם החמה מאיר לא עבדתם לה' מלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדתם את אויביך וגו' בידפרשתי מקדש בממון וקאמר עלם רחב"י היאך יעבוד וכמה יעבוד להב"ה בשמחה ובטוב לב כדי שיקנה להקב"ה והקב"ה יקנה לו רוב כל טוב בעה"ז ובעה"ב. וקאמר עלם שחיטו זוכה לכך מלא רק בהורס ומ"ש: (כח) ומ"ם ובמה קונה הב"ה את האדם מלא פי' מצ"ם שאמר מקדש שהמדש קונה להב"ה בד"ת ומ"ם והב"ה מקנה למדש ע"י זה שה"ז ועה"ב מ"מ לא מובל לומר שגם הב"ה קונה למדש בד"ת ומ"ש לבד כי זהו מעלה גדולה עד מאד שם הקב"ה קונה את המדש הוא גדול הרבה יותר ממה שהמדש קונה להב"ה כמ"ל הרבה קרתו שם עלמה עבדים להקב"ה ואין הקב"ה קורא לותם עבדים וכו'. ודבר זה לריך ביאור מרוב ואין כאן מקומו אלא דוקא שם עובד מילתא ואהבה ועניה וכו' אז הוא מדבק בהקב"ה בדביקה וחביקה ואפילה ומוסר נפשו על קדושת שמו הגדול יח' בשמחה גדולה בלב אלא אז הקב"ה קונה למדש כמו שהבטיח מבניו ע"ה שעבד להקב"ה בשמחה וירלאה ועניה וכו' בכל י"ג מדות הללו המבניה כאן כמבואר בספוקים ובדחז"ל בשריטות וקצר כאן המלא לא דוק ואשכח לכן היה מבניה נקרא קצן שהקב"ה קנה להבניה כמ"ל המשה קמיטים קנה הב"ה ואבניה היה קנין אחד מהם ע"ם בפירושי המפורשים ודוק: (כב) ומ"ם מתוך שמחה ילמה ועניה וכו' פי' קחשיב ואזיל י"ג מדות כמנין אחד. וכמנין שמחה כל מי שים בו י"ג מדות הללו בוודאי הוא עובד את הב"ה מאהבה ולכן קחשיב בשלמה מדת השמחה שבה תלוי כל שאר י"ג מדות והוא הוא יחיד בדורו במדות הללו כמו שבניה שהיה יחיד בדורו במדות הללו לכן הב"ה שהוא יחיד בעולם נתן לו לקנות להומו שהוא יחיד בדורו כמו שקנה הב"ה לאבניה מבניו. וכשאתך ס"ת לכתבן הסם ובקשו מלאכי השרת להניחו מכתבן הסם ומ"ל הקב"ה שהוא בעלמו מניל לומו לפי שהוא נתן להב"ה שהוא יחיד בעולם להניל לאבניה מכתבן הם לפי שהוא יחיד בדורו כמ"ל בפ' ע"פ ע"ם בשריטות: (כג) ומ"ם מתוך שפל רוח פי' כי מדה זו היא נחולה מעטה שהם כמ"ל שייך עייל שייך נפיק: (כד) ומ"ם ומתוך רחמים פי' שיהם על הכל. כפ"ם ורחמיו על כל מעשיו: (כה) ומ"ם ומתוך שלום פי' שיהא לו שלום עם הכל לפי' עם העכו"ם כמ"ל ועשה שלום בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו כמו שעשה לאהרן: (כו) ומ"ם מתוך לאו ומתוך הן הן פי' שיהא הן שלו נדק ולאו שלו נדק ולא יהא תוכר מדיבוריו שלא יהא בעוש מי שפרע מדור המבול כמ"ם רבי יוחנן בפרק הזהב דכתיב ים בהן משום מחוסרי המנה ע"ם ולאו לאו והן הן תרי מדות הן כי עוה יומר לקיים מדות לאו לדק ממדת הן לדק לכן קחשיב הב"ה החלה מדות לאו לאו ואמר כך מדות הן הן בדרך לא זו אף זו ודו"ק: (כז) ומ"ם ומתוך עמל התורה ומתוך דרך ארץ פי' כי תרי מדות הללו בריכין זה לזה כמ"ל יפה ת"ח עם ד"א שיניעת שיהם מעבחה עון וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה ונוכרת עון ומז"ל גדול המלאכה מיניע כפו יומר מירא שמים וכו' וכן לעיל הרבה עד כי קצר המלא: (כח) ומ"ם תלמיד חכם ומלך וכו' פירוש כיון שמדבר מקדש מן שבא של תלמיד חכם קחשיב גם כן שבא זה שלהם: (כט) ומה שאמר תלמיד חכם קודם למלך עיין מבניה"ל בפרק ג' דמסכת הוריות: (ל) ומ"ם ואם ראית עם הארץ חסיד אל תדור בבקומו פי' מעוש שהוא סובר כיון שהוא חסיד הוא עושה הכל כדין ואשכח נם כי כמעשיו ובאמת הוא עושה שלא כדין ואפי' ח"ת שהוא יודע שאין מעשיו של פ"ם חסיד הם כדין אף על פי כן לא יזור בשבועתו לפי שאף על פי שהוא חסיד מ"ם מאחר שהוא ע"ה הוא

נוסחא הישנה

ראוי להתאנח עליו לעולמי עולמי' מכאן אמרו אם ראית תלמיד חכם אפילו הגריהו על מתניך ועם הארץ חסיד אל תגור בשכינתו שמעו דבר ה' החרדים אל דברו אמרו גדולה שנאה ששונאים עמי הארץ את תלמידי חכמי' יותר משנאה ששונאי' אותנו העובדי כוכבים שנא' שמעו דבר ה' החרדים אל דברו הבוזים את דברו לא נאמר אלא החרדים אל דברו אמרו אחיכם שונאיכם מנדיכם אחיכם אלו בעלי מקרא שונאיכם אלא בעלי משנה אחיכם אלא בעלי משנה ששונאין בעלי הלמוד שונאיכם מנדיכם אלו מלמדי

ראית עם הארץ חסיד אל תגור בשכונתו. (לח) כתיב (ישעיה סו) שמעו דבר ה' החרדים אל דברו אמרו אחיכם שונאיכם מנדיכם למען שמי יכבד ה' ונראה בשמחתכם והם יבושו. (לט) מכאן אמרו גדולה השנאה ששונאים עמי הארץ את התלמידי חכמים (מ) יותר מהשנאה ששונאים העובדי כוכבים את ישראל. שנא' שמעו דבר ה' החרדים אל דברו. (מא) הבוזים את דברו לא נאמר אלא החרדים אל דברו אלו התלמידי חכמים. (מב) אמרו אחיכם שונאיכם מנדיכם אלו עמי הארץ. (מג) ד"א אחיכם אלו בעלי מקרא שונאיכם אלו בעלי משנה שהן שונאים לבעלי התלמוד. (מד) מנדיכם אלו בעלי התלמוד המלמדי' עם התינוקות. ד"א מנדיכם אלו עמי הארץ שאינן קורין ואינן שונין ואם הם קורין ושונין (מה) אין בהם דעת. (מו) ואסור לכבדן והמכבדן מוריש את הגיהנם

לעצמו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

שונא להלמידי חכמים כמו שהולך ומבחר : (לח) ומ"ש כתיב שמעו דבר ה' וגו' . פי' כיון שמדבר מקדם מן הכתב של תלמידי חכמים סמך לו נס כן ענין זה שהוא מדבר נס כן מן הכתב של תלמידי חכמים כמו שמפחד והולך פי' לחר כיון שמדבר מקדם מענין תלמידי חכמים ועמי הארצים קהשיב נס כן ענין זה שהוא מדבר נס כן מענין ת"ח ופ"ה : (לג) ומ"ש כתיב שמעו דבר ה' וגו' מכאן אמרו וכו' פי' כמו שפי' רש"י ז"ל שם שמעו דבר ה' החרדים על דברו אלו הצדיקים הממהרים בחרדה להקרב על דבריו אמרו אחיכם שונאיכם אלו פושעי ישראל המזכירים בפסוקים מקדם. ר"ל עמי הארץ מנדיכם המזמרים קרב מליך על הגפן בי וכו' פי"ש לכן אחי שפיר מ"ש על פסוק זה מכאן אמרו וכו' וק"ל : (לג) ומ"ש גדולה השנאה ששונאים עמי הארץ את הת"ח יותר מהשנאה ששונאים העובדי כוכבים את ישראל פי' לפי שיודעין ע"ה כמה מגיעין הת"ח לאומן וכמה הן שפלים בעיניהם כתאמר הז"ל בפרק ג' דפסחים אר"ש ע"ה מוחר לנוחרו ביה"כ שהל להיות בשבת מ"ל תלמידיו אתור לאומנו מ"ל זה אינו מעון ברכה ואר"ש אסור להתלוות עם ע"ה בדרך וכו' אר"ש ע"ה מוחר לקורטו כדג וכו' רבי אומר ע"ה אסור לאכול בשר וכו' ולא יפח בת ע"ה מפני שהם שקץ ונשותיהן שקץ ופל בשותיהן נאמר אזור שוכב עם כל בהמ' ר"מ אומ' כל המשיא בתו לע"ה כאלו כופתה לפני אריה וכו' ואין מוסרין לו עדות ואין מקבלין ממנו עדות ואין מגלין לו סוד ואין ממנין אותו על קופה של צדקה ואין מבריזין על תלידתו וכו' ע"ש באריכו' ובפרש"י ז"ל וכתיב שם על המאמר זה האסכר כאן גדולה השנאה ששונאים ע"ה לת"ח יותר משהשנאה ששונאים העובדי כוכבים לישראל ושהוסיף יותר מהם ואם שנא ופיר' יותר מכולם עי"ש בפירש"י ז"ל אר"ע כשהייתי ע"ה אומרתי מי יתן לי ת"ח ואשכנו כשתור וכו' עי"ש : (לד) ומ"ש הבוזים את דברו לא נאמר אלא החרדים על דברו אלו ת"ח פי' אלא נאמר שמעו דבר ה' הבוזים את דברו הוה משמע שהגזרת דבר עם ע"ה האזכרים שם בפסוקים הממוכים לו מקדם עי"ש אלא כתיב החרדים על דברו אלו הצדיקים הת"ח החרדים לדבר ה' כפי' רש"י ז"ל שם כאחד למעלה בפסוק : (לה) ומ"ש אחיכם שונאיכם מנדיכם אלו ע"ה פי' כמו שפי' רש"י ז"ל שם כמו שהעהקחיו למעלה בפסוק : ומ"ש ד"א אחיכם אלו בעלי מקרא וכו' . פי' כמו שפי' רש"י ז"ל זה המאמר במסכת בבא מציעא פרק ב' לכן אינו לפניך המאמר עם פי' רש"י ז"ל דרש רבי יהודה ברבי אלעאי מ"ד שמעו דבר ה' החרדים על דברו אלו תלמידי חכמים אחרו אחיכם אלו בעלי מקרא (פי' החוס' לפי שאין יודעין דיקן והורחה אלא על פי בעלי התלמוד)שונאיכם אלו בעלי משנ'(פרש"י ז"ל בעלי משנ'שונאין לבעלי תלמוד לפי שבעלי תלמוד אומרי'מל שבעלי משנ' שהן מבלי עולם כדאמריק בפסחים פוסח ההגאין מבלי עולם אלו שמורין הלכה מחוך משנתן ומהשם' פי' נפי שמכוונין לידע כמו בעלי הלמוד ואינם יודעין ביהוד הדבר) מנדים אלו ע"ה (פי' רש"י ז"ל שת"ח שמשים ומתעסקין להן כגדה) וכו' פי"ש בחריטה ובפי' רש"י ז"ל : (לז) ומ"ש מנדיכם אלו בעלי תלמוד התלמדים עם התינוקות פי' אף על פי שהן מלמדים תלמוד עם התינוקות . מ"ת אין להם כבוד כל כך כמו התלמידי חכמים בעלי הורחה: (לח) ומ"ש ואם קורין ושונין אין בהן דעת פי' שאין מבינין על בוריו מה שקורין ושונין ואינ עוסקין בתורה לשמה : (לט) ומ"ש ואסור לכבדן וכו' . פי' לפי שאין מדם לריך לכבד אלא לת"ח העוסקין בתורה לשמה

כמ"ש

לעצמו. (מ) לעולם הוי דן את כל האדם לכף זכות ואל תכריעהו לכף חובה. (מא) ואם למדת מן האדם שנים ושלשה פרקים התיירא ממנו באיש שהוא מתיירא מן השמים. (מב) לעולם יקנה אדם חבר לעצמו ויאכילהו עמו כדי שיקרא עמו וישנה עמו ויגלה לו סתרי תורה וסתרי ד"א. (מג) שנ' (במדבר כז) ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו. קח לך איש גברתן וענוותן במוך. מאי קח לך (מד) אלא ללמדך שאין חבר נקנה אלא בלקיחה. (מה) ואין חבר נקנה אלא בדמים. (מו) והדן את חבירו לזכות גם מן השמים דנין אותו לזכות. מעשה באדם אחד שירד מגליל עליון לעשות מלאכה אצל בעל הבית אחד בדרום אמרו עליו על אותו בעל הבית שאע"פ שלא קרא ולא שנה מכל מקום היה אחד מאנשי מ"ט והיה מטפיל אותו האיש את עצמו עם אותו בעל הבית ועשה אצלו מלאכה כל ימות השנה (בגמ' גרס שלש שניס) עד שהגיע ערב יום הכיפורים ביון שהגיע ערב יום הכיפורים א"ל אותו האיש לבעל הבית

שלו

נוסחא הישנה

תינוקות שקורין ואין שונין ואם קורין ושונין אין בהם דעת ואמור לכבדן וסבבדן יורש ניהנם לעצמו. לעולם הוי דן את האדם לכף זכות ואל תכריעו לכף חובה ואם למדת ממנו ב' וג' פרקים התירא ממנו כאיש שמתירא מן השמים. לעולם יקנה אדם חבר לעצמו שיאכל עמו וישנה עמו ויקרא עמו ויגלה לו סתרי תורה וסתרי ד"א שנאמר ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושע איש אשר רוח אלהים בו קח לך איש גברתן וענותן כמוך ללמדך שאין חבר נקנה אלא בלקיחה ואין חבר נקנה אלא בדמים הדן לזכות דנין אותו לזכות מעשה באדם אחד שירד מגליל העליון לעשות מלאכה בדרו' אמרו עליו אותו אף על פי

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

כמצ"ם כבוד חכמים יתלו ולז"ל כל המכבד את חבירו גופו מכובד על הבריות וגרסה לי לפיכך מסיים הפסוק למחר שמחר ממרו למיכס מנחיכס מדיכס מסיים מחר כך למען שמי יכבד ה' וגו' כ"ל מי שמכבד את התורה אות מכבד שמו של הקב"ה כמחמר חז"ל שכל התורה כולה היא בתיתיו של הקב"ה. לכן לריך לכבד דוקא הם"ם לפי שהן מכבדין לשמו של הקב"ה במה שהן עוסקין תמיד בדברי תורה לשמה וק"ל: (מ) ומ"ם לעולם הוי דן את כל האדם לכף זכות וכו'. פי' קאי על מ"ם מקדם שמסור לכבד את ע"ה מן המעט שפירשתי מקדם וקמחר עלה קאי על פי שמסור לכבדן לע"ה מכל מקום ידין לע"ה לכף זכות כי שמא יש בכל מעשיו כוונתו לטובה ורחמנא לבא בעי כמו שהביא מחר כך מעשה בחוחו חדש שהיה בדדום קאי על פי שלא קרא ושנה. מ"ת היה בחוחו כל מעשיו לשם שמים: (מא) ומ"ם ואם למדת מן החדש שני פרקים התיירא ממנו כמורת שמים פי' לפי שמקדם רבו אם למד ממנו שני פרקים כמחז"ל ק"ו מדוד המע"ה שלא למד מאחיתופל רק שני דבריס קרא חופו ברבו שלופו מיודעו וכו' ולפי שאק' רבו הוא לריך לירא ממנו כמורת שמים כמח"ל מורת רבך כמורת שמים: (מב) ומ"ם לעולם יקנה אדם חבר וכו'. פי' כיון שדבר מקדם מעניו רבו קאמר אחר כך מן ענין האחבר וכו' כמאמר חז"ל בשבוח עשה לך רב וקנה לך חבר: (מג) ומ"ם קח לך את יהושע אים נבחרו ועמותן כמוך. פי' כי יהושע היה חבר למשה בגבורה ובעמוה ובשאר דבריס הרעה לכן שרה עליו גם כן השכינה כמו על משה רע"ה וכמאמר הז"ל אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועניו וכו' פי"ם בשבועים הקודמים והמאוחריס ובפי' רש"י ז"ל דיוק ושמחה: (מד) ומ"ם מאי קח לך ללמדך שאין חבר נקנה אלא בלקיחה. פי' בדבריס טובים כמו שפי' רש"י ז"ל שם קח לך את יהושע קחנו בדבריס ומ"ל מאחריך שזכית להשיג כניו של מקום: (מה) ומ"ם ואין חבר נקנה אלא בדמים. פי' דרש אלא קח לך כמו הלוקח דבר בממון ומשמר כשלקחו משה את יהושע לחבר קודש שמא משה היה לוקח חוחו בממון כ"ל שהוא ממון בשבילו שהוצרך לשלם למחורגמן בשביל שיהרגם מה שדרש יהושע בחייו של משה שעל ידי חוחה הדרשה ידעו כל ישראל שיהושע היה לחבר למשה בכל דבר כמו שפי' רש"י ז"ל ורז"ל קח לך את יהושע בן נון שאם משה רוח בו וסמכת את ידך עליו מן לו חורגמן שידברו בחייך שלא יחמרו עליו לא היה לו להריס רחם ביחי משה וק"ל. ועוד שהוצרך משה ליתן מהוד שלו על יהושע שהוא דבר נשוב הרבה מאד מחיוצ ממון, ועל ידי זה ידעו כל ישראל שיהושע הוא חבר למשה. כמצ"ם ומאת מהודך שלא למען ישמעו כל עדה בני ישראל ופי' רש"י ז"ל זהו קיבון עור פניו ועל ידי זה יהיו כל ישראל נוהגין בו כבוד כדרך שנוהגין בך וזוק: (מו) ומ"ם והדן את חבירו לזכות וכו'. פי' כיון שהזכיר מקדם מעניו קמיית

נוסחא הישנה

שלא קרא ולא שנה מאנשי מעשה היה לך להטפיל אצל בעל בית אחד ועשה עמו מלאכה כל ימות השנה עד שהגיע יום הכפורים בין שתגיע ערב יום הכפורים אמר לו תן שכרי שאלך לביתי ואפרנס בני ביתי אמר לו אין לי מעות שאתן לך והיה רואה תבואה בתוך ביתו אמר לו תן לי תבואה אמר לו אין לי תבואה והיה רואה בהמה בתוך ביתו וכו' מה עשה הפועל נטל כליו והפשילן לאחוריו והלך לביתו ולא נטל כלום כיון שעבר יום הכפורים ושמונה ימי החג עמד בעל הבית וטען שלש חמורים אחד של מאכל ואחד של משקה ואחד של תבואה והלך וסובב מעיר לעיר עד שהגיע אל ביתו של אותו פועל והניח לפניהם ואכלו ושתו יחד ולאחר שאכלו ושתו נטל שכרו והניחו בידו אמר לו בבקשה ממך אמור לי בשבקשת שכרך וראית מעות בידי ואמרתי לך אין לי מעות במה חשדתני אמרתי שמא שדות וכרמים נזדמנו ליקח בהן וכשבקשת ממני בהמה ואמרתי לך אין לי בהמה וראית בהמה בביתי במה

שלו תן לי שכרי שאלך לביתי ואפרנס את בני ביתי א"ל אין לי מעות שאתן לך והיה רואה תבואה בתוך ביתו וא"ל תן לי תבואה אמר לו אין לי תבואה והיה רואה בהמה בתוך ביתו וא"ל תן לי בהמה וא"ל אין לי בהמה מה עשה אותו הפועל נטל את כליו והפשיל לאחוריו והלך לביתו (מז) בפחי נפש ולא נטל כלום כיון שעבר יום הכיפורים ושמונה ימי החג עמד אותו בעל הבית וטען עמו שלש חמורים אחד של מאכל ואחד של משקה ואחד של תבואה (נגמ' גרס מימי מגדיס) והולך וסובב מעיר לעיר עד שהגיע אל ביתו של אותו פועל והניח לפניהם ואכלו ושתו יחד ולאחר שאכלו ושתו נטל שכרו והניחו בידו א"ל בבקשה ממך אמור לי כשבקשת שכרך וראית מעות בידי ואמרתי לך אין לי מעות במה חשדתני א"ל אמרתי בלבי שמא שדות וכרמים נזדמנו לך ליקח בהן. וא"ל כשבקשת ממני בהמה ואמרתי לך אין לי בהמה וראית בהמה בביתי במה חשדתני א"ל אמרתי שמא אינן הן מעושרות. א"ל כשבקשת ממני תבואה ואמרתי לך אין לי תבואה וראית תבואה בביתי במה חשדתני. א"ל אמרתי שמא הקדשת כל נכסיך לשמים. א"ל העבודה כך היה שנדרתי כל נכסי לשמים מפני הורקנוס בני כדי שיעסוק בתורה (נגמ' גרס נמצינו למד מכאן בתורה) עד שבאתי אל החכמים והתירו לי את נדרי (מח) שכל המאחר נדרו יותר משלש רגלים שוב אין נזקקין לו. (מט) מפני שהוא נוהג בהן כדרך שהוא נוהג בהיתר דברי רבי אלעזר א"ר יוסי בד"א(נ)בנדר

מרובה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

הכר גם מעניו לדון לכל אדם לזכות המקיף עוד מעניו זה הדן את חבירו לזכות. כמהגו בספר חזק להמקיף מעניו למעני בתוכו עניו: (מז) ומ"ם בפחי נפש פי' רש"י ז"ל בדמטון נפש: (מח) ומ"ם שכל המאחר נדרו יותר משלש רגלים שוב אין מקקין לו. פי' אין ב"ד מקקין לו להתיר נדרו למחר שעבר על נדרו שלש רגלים המוש שמחת ומעבר על מ"ם בספר דבריס כ"ו כי תדר נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו כי דרש ידרשנו ה' אלהיך מעמך והיה בך חטא ופי' רש"י ז"ל בשם רז"ל לא המאחר לשלמו יותר משלש רגלים וכן מרגש יונתן בי"ם: (מט) ומ"ם מפני שהוא נוהג בהן כדרך שהוא נוהג בהיתר. פי' כיון שעבר על בל תאחר שלש רגלים שוב נעשה לו כהיתר לעבור על בל המאחר בכל הנדרים כמאמר חז"ל כל העובר עבירה ואינה בה נעשה לו כהיתר. לכן אין מקקין לו להתיר לו אם נדרו שלש רגלים לרעב וימות: (נ) ומ"ם בד"א בנדר מרובה אבל בנדר מועט דיו שלשים יום. פי' בד"א שאין מקקין לו שלש להתר שלש רגלים אבל קודם שלש רגלים מקקין לו להתיר נדרו דוקא בנדר מרובה. משום דשמח אין לו נפש לנדר המרובה עד שלש רגלים אבל בנדר מועט אם אינו מתעלם בתוך שלשים יום שוב אין מחירין לו משום שהיה יכול לעלם נדרו המועט בתוך שלשים יום. ומדלא שלש ג"מ רשם הוא ושלשימו לרעב וימות. ומ"ם לזה זה דאמרינן בנדר מרובה ים לו זמן להתיר עד שלש רגלים אם כן והלא זה הימים אין הדבוש היש נדר מרובה שהרי הקדיש כל נכסיו בשביל נמ וזה הנדר שהיה סיפר לר"ם מי היש כופה לו להתיר נדרו קודם רגל הרמשון והא אל פי דין התורה היש לו זמן עד רגל השלישי שנש די"ל דשנש לשנים משורה הדין להתיר נדרו מיד משום דזריזין מקדימין למצות שיתר הנדר אי"ל דשנש

מרובה אבל בנדר מועט דיו שלשים יום. מעשה ברבי יהושע שהיה מהלך בשוק של בבל והיו תלמידיו הולכין אחריו (לה) וראה למטרוניתא סליק את תפיליו ונתן להם לתלמידיו ונכנס עם המטרוניתא לתוך ביתה ונעל הדלת בפניהם ובשיצא רחץ (בגמ' גלס טבל) והניח תפיליו ואמר לתלמידיו בניי כשהלכתי אחר המטרוניתא הזאת לביתה ונעלתי הדלת בפניכם במה חשדתוני אמרו לו אמרנו שמא (לו) דבר מלכות יש בינו לבינה וא"ל כשסלקתי את התפילין ונתתי אותם לכם במה תשדתוני אמרו לו אמרנו שמא סבר רבי דברי קדושה אין נכנסין למקום הטינופת (בגמרא גרס עומאה) וא"ל כשיצאתי ורחצתי את גופי במה חשדתוני אמרו לו אמרנו (לז) שמא רוק תפל (בגמ' ל"ג תפל ובמת טעות הוא כמבואר בגילוי) ניתז מפיה ונפל על בגדי רבי. א"ל העבודה כך היה וכשם שדנתוני לכף זכות כך הקב"ה ידין אתכם לכף זכות. (לח) מעשה בחסיד אחד שפדה ריבה אחת בת ישראל ובמלון השביבה תחת מרגלותיו למחר ירד וטבל ושנה לתלמידיו. א"ל בשעה שהשכבתיה תחת מרגלותי במה חשדתוני. א"ל אמרנו שמא יש בנו תלמיד (לט) שאינו בדוק לרבי. א"ל בשעה שירדתי וטבלתי במה חשדתוני

א"ל

נוסחא הישנה

חשדתני אמרתי שמא אינן מעושרות וכשבקשת ממני תבואה ואמרתי לך אין לי במה חשרתני אמר לו אמרתי שמא כל נכסיך הקדשת לשמים אמר לו העבודה כך היה שנדרתי כל נכסי מפני הורקנוס בני כדי שיעסוק בתורה עד שבאתי לחכמים והתירו לי נדרי שכל המאחר נדרו אין נזקקין שהוא נהג כדרך שהוא נוהג בהיתר דברי ר"א אר"י במה דברי'אמורים בפרובה אבל בנדר מועט דיו שלשים יום ומעשה בר' יהושע שהיה מהלך בשוקי של בבל והיו תלמידיו הולכין אחריו וראו מטרוניתא סילק את תפליו ונתן להם ונכנס לתוך ביתה ונעל הדלת בפניהם וכשיצא רחץ והניח תפליו ואמר לתלמידיו בני כשהלכתי אחר המטרוניתא הזאת במה חשדתוני אמרו לו אמרנו שמא דבר מלכות יש בינך

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

נוסחא הישנה

לבינה . וכשסלקתי תפלי ונתתי לכם במה חשדתוני אמרו לו אמרנו שמא סבר רבי ד"ת אין נבנסין למקום הטנופת ובשנעלתי דלת לפניכם במה חשדתוני אמרנו שמא סבר יש בנו תלמיד שאינו הגון על רבינו וכשיצאתי ורחצתי את ידי במה חשדתוני אמרו לו אמרנו שמא רוק תפל ניתז מפיה ונפל על בגדי רבי אמר להן העבודה כך היה וכשם שדנתוני לכף זכות כך הקב"ה ידין אתכם לכף זכות . רבי אליעזר בן יעקב הבו חביסיא למהוי כספרייא וספרייא כדורשיא ודורשיא כתלמידים ותלמידים כעמא ארעא ועמי ארעא כעמא ועמא כעמיה אזלן נולו. רבי ישמעאל בן אלישע יכול אדם ללמוד בעשרה שנים ולשכחה בשתי שנים כיצד אם יושב עשרה חדשים ואינו שונה אומר על טהור

א"ל אמרנו שמא מפני טורח הדרך אירע קרי לרבי. א"ל העבודה כך היה וכשם שדנתוני לכף זכות המקום ידין אתכם לכף זכות. אר"א בן יעקב (בגמ' גנס ר' יהושע) מיום שחרב (ו) בית חמדתנו . (ז) שרו חכימייא למהוי כספרייא וספריי' כדורשיי' ודורשייא כתלמידייא (ח) ותלמידייא כעמא דארעא (ט) ועמא דארעא אזלו ומנוולו ואין דורש ואין מבקש ועל מי לנו להשען על אבינו שבשמים. רבי (י) ישמעאל בן אלישע אומר מה שיוכל האדם ללמוד בעשר שנים יכול הוא לשכחה בשתי שנים. הא כיצד אם אדם יושב ששה חדשים בטל ואינו שונה (יא) הוא אומר על טהור טמא ועל טמא טהור ואם הוא יושב שנים עשר חדש בטל ואינו שונה (יב) הוא מחליף את דברי החכמים של זה בזה ואם הוא יושב שמונה עשר חודש בטל ואינו שונה (יג) הוא משכח ראשי הפרקים ואם הוא יושב עשרים וארבעה חדש בטל ואינו שונה (יד) מאבד ומשכח אפי' ראשי מסכתותיו ולבסוף הוא יושב ודומם ומתוך שהוא אומר על טהור טמא ועל טמא טהור ומחליף דברי החכמים של זה בזה ומשכח ראשי הפרקים ומאבד ראשי מסכתות . (יה) אמר שלמה עליו (משלי כד) על

שדה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ולהגיהה מגליון : (ו) ומ"ש מיום שחרב ביה המקדש וכו' מאמר זה מיתא בסוף מסכת סופה והמד"ח הניחא כאן לפי שהוא קאי על מ"ש ברים הפרק ובאמצע הפרק הכל מענין ח"ח רק המאריך במעשים הללו שהוא מענין לענין בחומו ענין כמנהגו בזה הספר : (ז) ומ"ש שרו חכימייא למיהוי כספרייא פרש"י ז"ל החחילו החכמים להיות כמו מלמדי תינוקות שהם קטנים מן החכמים : (ח) ומ"ש כעמא דארעא פרש"י ז"ל כע"ה : (ט) ומ"ש אזלו ומנוולו פרש"י ז"ל הולכים ודלים ומחעולים : (י) ומ"ש ר"י בן אלישע אומר מה שיוכל ללמוד בעשרה יכול לשכחה בשתי שנים וכו' פי' כיון שדיבר מקדם מענין שהלבנות של החלמידי חכמים היו מחמעטים והולכים מיום שחרב ב"ה משום הכי קאמר אחר כך עלה שפי' ענין זה של שכחת החורה מלבנות ב"ח וק"ל : (יא) ומ"ש שהוא אומר על טהור טמא וכו' פי' שהוא טוכח היחך קיבל הדין מרבו שם טהור הו טמא : (יב) ומ"ש מחליף דברי החכמים של זה בזה פי' כי שכחת הזאחת היא גרועה ומגונה ביותר ממה שהיא בשאר שכחת הראשון היחך קיבל הדין מרבו כי גמלי הוא זה שם מחליף דברי החכמים של זה בזה שהרי חיזה דבר אמר זה וחיזה דבר אמר זה ועוד דעובר על המוזהר דבר אחד אומרו מביא אחוזה לעולם אחת' ואחמר אחאחר למלך בשר מדבי ועוד דנוחל את הא"י בקבר דאם הוא אמר הדבר בשם אומרו הוא שפחוחיו דובבות בקבר שהוא לו חענוג גדול כאלו הוא ר' קונדיטון דאע"ג דאמ' אעמא נאחר בפומי' כאו"ל : (יג) ומ"ש משכח ראשי הפרקים פי' שאינו יודע היחך מחחילין ראשי ספרקים והוא גרוע ומגונה וגאלי גדול ביותר ממה שהיה מחניף דברי החכמים של זה בזה : (יד) ומ"ש מאבד אפי' ראשי מסכתותיו פי' שאינו יודע היחך מחחילין ראשי מסכתות שהן מעט מן ראשי הפרקים כי במסכחא אחת יש הרבה פרקים וזהו גאלי גדול עד מאד . ועוד כי המאבד הוא גרוע יותר מהמשכח כי המשכח דבר יוכל להיות מוזר ומזכר אם הוא מסרית בשכלו ראשה. כגרחא עין בעין בכל עת ובכל שעה. משא"כ המאבד דברי חורה משכלו שוב לא ימצאו לעולם מעצמו רק ע"י אחר המוזר ומלמד עמו ואעפ"כ קשה לו מאד כמ"ש קשה לחגמר בעחיקא יותר מבחדחא ושיחק טיהא בר טיהא ע"ש בשרש"י ז"ל ואין מביאה זו דומה לאחיה ממון שיוכל לחזור ולמצאו מעצמו וק"ל : (טה) ומ"ש עליו אמר שלמה על שדה אחי עברתי ונו' פרש"י ז"ל שם אחיו עלי שהיו מוזר על גרסחו ולימודו ושאה עלה שלו קשטויים מוחיים כשו

פנין

שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כולו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה. על שדה איש עצל עברתי זהו שיושב בטל ואינו שונה. ועל כרם אדם חסר לב (סו) זהו שדעתו גסה עליו במשנתו. והנה עלה כולו קמשונים סוף שהוא מבקש דבר ממשנתו ואינו מוצא. (סז) כסו פניו חרולים סוף שהוא מתבייש. (סח) וגדר אבניו נהרסה סוף אינו רואה סימן ברכה לעולם. (סט) וכל תלמיד חכם שהוא קורא ושונה ואינו נושא ונותן באמונה עליו היה רבי יהושע

נוסחא הישנה

טמא ועל הטמא טהור שנים עשר חדש ואינו שונה מחליף חכמים זה בזה שמנה עשר ואינו שונה משכח ראשי פרקים עשרים וארבע' חדשים מאבד ראשי מסכתותיו סוף שהיה יושב ודומם ומתוך שהוא אומר על טהור טמא ועל טמא טהור מחליף חכמים זה בזה ומשכח ראשי פרקים עליו אמר שלמה הנה עלה כלו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פניו חרולים חומים גדולים מקמטומים והרי הם מדיש כקוליס וגדר מבניו נהרסה כך מי שמיטו חוזר על תלמודו מתחלה משכח ראשי פרקים ולסוף מחליף דברי חכמים מזה לזה ואומר על ממא טהור והוא מחריב את העולם עכ"ל ולקח פירושו קלה מספרי וקלח ממדרש שוחר טוב וג"ע על מה שמשנה מן סדר המזכר כאן: (סו) ומ"ם ועל כרם אדם חסר לב זהו שדעתו גסה עליו במשנתו פי' לפי שמז"ל כל המתגאה אם תלמוד חכם הוא אל תבזהו ממנו מסתלקת ממנו וכו' ע"ש הרמיזות בתריכות ס"מ שמעשה חסר לב מן דברי חורה וק"ל פי' מחר לפי שמז"ל בפ"ק דסוטה ס"ר היית בר מצא ס"ר יומתן כל אדם שים בו גסות הרוח לסוף נכשל בעצת חים שגג' ואפשר חים נפש יקרה תגוד עכ"ל ומיטו כתוב במ"א נוסף אפשר חסר לב לכן אחת שפיר מ"ם ועל כרם אדם חסר לב זה שדעתו גסה עליו במשנתו וכאן הוא וק"ל. ומ"ם שוב והנה עלה כולו קמשונים סמוך מבקש דבר ממשנתו ומיטו מוצא. פי' ואז הוא מצטער כאלו החומים שהן קמשונים עוקצים לוחו וק"ל: (סז) ומ"ם כסו פניו חרולים לסוף הוא מחבייש פי' דרך מלות כסו פניו על שפניו מחבייש ומזיל סומקא ואחמא חורא. והוא מצטער ממד כאלו חרולים עוקצים מיתו שהן חומים גדולים וחדין ממד: (סח) ומ"ם וגדר אבניו נהרסה שמיטו רואה סימן ברכה לעולם פי' כמו כרם שנתברך הגדר ואכל מסתכלים בה ושולט בה עין הרעה ואין בו סימן ברכה וק"ל: (סט) ומ"ם וכל תלמיד חכם שהוא קורא ושונה ואינו נושא ונותן באמונה עליו היה רבי יהושע שהוא מסיד שומה ערוס ואפס פרוס ומכות פרוסין ואחמאין הרי אלו מבלי עולם פי' בן שומה ר' יהושע בהדיא בשנה בפ"נ דסוטה ע"ש בשנה ומפרש עלה בגמרא סיבי דמי חסיד שומה כגון דפצע ליחתא בהרא ואמר ליבי מסיקנא לה משום דקא מסתכלנא בערוס ושיבי דמי רפא ערוס ס"ר מיטו זה המעשים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו ופירש"י ז"ל שמשקבעו בלב הדיין שערי זכיות לדברי זה שוב קשה לסלקן זאת ערמתו ורפא הוא שהרי עובר על לא תסור שמע שוה רבי אבהו אמר זה האומן פרומה לעני להשלימו למחתים זוז דהגן מי שים לו מחתים זוז לא יסול לקט שכחה ופאה ומעשר עני היו לו מחתים חסר פרומה אחת אפי' אם אלף מוחזין לו כאחת הרי זה יסול. רב אסי אמר ר' יוחנן זה המשיא עלה למכור בנכסים מועטים דא"ר אסי ס"ר יוהנן יהומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטים מה שמכרו מכרו ופרש"י ז"ל דאמר מי שמת והניח בניס ובנות בזמן שהנכסים מרובין הבניס ירשו והבנות יזונו ובזמן שהנכסים מועטים הבנות יזונו והבניס ישאלו על הפתחים ואם קדמו הבניס ומכרו בנכסים מועטים קודם שנתנו הבנות לב"ד והעמידו ב"ד הנכסים בחזקת הבנות מה שמכרו מכרו (וג"ל דעל פי דעת זו אמר האר"ח כל ח"ח שקורא ושונה ומיטו מופג ומתן בחומה עליו היה רבי יהושע שהוא שהוא קורא רפא ערוס שהרי כיון שאתן עלה למכור בנכסים מועטים בודאי הוא תלמיד חכם לפי שידע הדין הזה מה שמיטו יודע חוטו ס"ה וכיון שאתן העלה הרעה הזאת במכירה הזאת שהוא עיון של מפא ומתן בודאי ג"כ מיטו מופג ומתן בחומה בלי ספק כי מאן דעביד הא בדכר שבחמון עביד ומי הא לכן אחת שפיר שקרא רבי יהושע לה"ח שמיטו מופג ומתן בחומה רפא ערוס כי ט"י ד"ה שלמד ידע הערמה הזאת וכן שאר ערמות בעניו מפא ומתן שלא בחומה כדאז"ל שם מקדש ר"ח אומר המלמד את בהו תורה כאלו למדה חפלות מ"ם דר"ח ס"ר תבהו משום דכחיב אני חכמה שכנתי ערמה כיון שנכנסה חכמה בתוכה בחדם נכנסה בו ערמימות עכ"ל ודוק). אבני אמר זה המשיא עלה למכור בנכסים כרשב"ג דתניא נכסי לך ומחריך לפלוני ירד הרשטון ומכר ומכל הפני מוציא מיד הלקוחות דברי רבי רשב"ג אומר אין נאמי אלא מה שמייר הרשטון בלבד (וג"ל דגם לפי הדעה הזאת אמר האר"ח כל ח"ח שקורא ושונה ואינו נותן בחומה עליו היה רבי יהושע שהוא שהוא קורא רפא ערוס הבל כאן שפרשתי מקדם בדעת רבי יוחנן כן הוא פירושא ממש שוה בחות ימלא בפלה לפי דעת אבני. עיין עליו ודוק ומשכח כי נכון הוא) רב יוסף בר אמא ס"ר אמא זה האבריע אחריס

נוסחא חישנה

קמשונים על שדה איש עצל והנה עלה כלו קמשונים כרף אדם חסר לב זה יהושע שונה חסיד שוטה ורשע ערום (ע) ואשה פרושה (עא) ומכות פרושין (עב) והתנאין הרי אלו מבלי עולם. והלא התנאין אינן אלא מיושבי העולם

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

במורחותיו פרש"י ז"ל שם"ל רמז ומשו כרעוני יכלו בדרכי ולא נהכוין זה מלא להרחות שם עצמו בכעס בעיני הבריות ומן חוכו נכנו מלא שלא ידקדקו מחריו לבדוק בחועבותיו (וכ"ל דנם לפי דעת זו אמר אחד"מ כל ח"מ שקורא ושונה ואינו טושא ומתן בתמונה עליו שנה רבי יהושע שהוא נקרא רשע ערום כמו"ל בפרק יום הכיפורים ס"ד חלול השם בזמן שאדם קורא ושונה ואינו נותן ומושא בתמונה וכו' תה תומרים עליו הבריות אוי לפלוני שלמד תורה כמה מכוערים דרכיו ומקולקלים מעשיו עליו נאמר בתמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו. ופרש"י ז"ל כשאדם חטוב עובר עבירה ופורעונה בא עליו הוא חלול השם שאתרו הבריות מה הועיל לו רמו התהילים וחת"מ שבא מליהם רשע כמו שאמרו השכו"ם על ישראל עם ה' אלה ולא יוכל להגילם שלא יגלו מארצם וכו' ע"ש. עוד שם מפרשמין מת החגפים מפני חלול השם שנא' ובשוב לדיק מצדקו ועשה עול ומתי מכשול לפניו הוא ימות וגו'. ופרש"י ז"ל החגפים שם הרשעים ומרחים עלמם כאלו שם לדיקים מנוה לפרשת' מפני חלול השם כשפורעונם בא עליו תומרים עולה בר רב אמר זה שקרא ושנה ולא שנה ת"ח ופרש"י ז"ל שחיו הוא שאינו נמרא שעשה רשע הוא שאין תורתו על בוריה שמשהר ממא וכו' ועדוש הוא שהשומע את קולו שוגה משניות שכיר שבקי בהלמוד וכו' ע"ש. תני החגפים שם מבלי העולם ס"ד והלא ת"ל יתמעלל שם מייחצים את העולם שנא' הליכות עולם לו הלא אמר רבא אלו שחורין הלכה מתוך משנתן ופרש"י ז"ל שחלכין העולם בהורחות קעות כיון דלית יודעין המשא ומתן של שעם המשנה ומדחים לה דבר שחיו דומה לה וכו' ע"ש בקריטות. וכ"ל דשל זה אמר ג"כ התד"ה שכל ת"ח שקרא ושנה ואינו משא ומתן בתמונה עליו שנה כ' יהושע בשאם שהוא נקרא רשע ערום כ"ל שקרא ושנה אלא למד רק שקרא ומשנה ולא למד ההלמוד כלל לכן אמר שקרא ושנה ואינו טושא ומתן בתמונה כ"ל אלא עסק בשאם ומתן של תורה בתמונה כ"ל אלא למד שהלמוד שאם שאתא ומתן ופלפולא של טעמא שאקרא ושאתא בתמת ותמונה אבל העוסק בשקרא ושאתא בלבד ואינו עוסק בשאם ומתן ופלפולא של ההלמוד בטעמא של שקרא ושאתא אין הורחו בתמונה. אלא שקרא רשע ערום ושרש"י ז"ל אין תורתו על בוריה ושאתר שם השאם ושחייב את עצמו שאמר לפי שאמדמה לא דבר שאינו דומה לה שם אינו טושא ונותן בתמונה בשאם ומתן של שקרא ושל שאתא שאתא הלמודא דיהן ומי שקרא ושנה ולא עסק בתמונה בשאם ומתן של הלמוד כ"ש הרי זה ע"ה פרש"י ז"ל חשוד על שאחרות ועל שאפשרות. כ' שמואל בר שחמי אמר הרי זה בור פרש"י ז"ל נרוע שע"ש כ' יצחי אמר הרי זה טוחי פרש"י ז"ל אשור לשכול שאתו ולשאות מיינו וכו' ע"ש רב אחא בר יעקב אמר הרי זה חשנוני. שכשף בתומה את השיחים ונוטב את הלבנות ואף זה כן ת"ל אתן בר יצחק שאחברא כוחי' דרב אחא בר יעקב דאמרי אינשי רשין שנופא ולא ידע שה רשין כן הרי אחא ולא ידע שה הרי ופרש"י ז"ל שאכשף לוחא להשיו ואינו שכין שה שירושן רק שאכישוף פועל ע"י לוחשים וכן הקורא ושונה ואינו עוסק בשאם ומתן של הלמוד קורא ושונה ואינו יודע שה היא עכ"ל ועל פי כל שאבריה שלא אחא שפיר מ"ש החד"א שקורא ושונה ואינו עוסק ומתן בתמונה כן בשאם ומתן של הלמוד לפי פי' שלחרון וכן בשאם ומתן של שמון לפי נ' שירושים שרלשונים על כולא קרא שפיר רבי יהושע עליו שה שאמר בתמונה שהוא רשע ערום כדפרשמי ודוק כי כלן הוא שלא: (ע) ומ"ש שאם פרוסה שבלי עולם שפ' בגמרא שם כגון יוחני שם רשיכה ופרש"י ז"ל שלמשה שכשאם היחה וכשמניע עם לידה השאם היחה עוברת לחמה בכישוף ולשחר שמשערת שריבה היחה חומרת שלכה ושבקש לחמית חולי השאע והולכת וסוחרת כשפיה וסולד יונא. שעה אחת היחה לה שכיר יום בניחה. וסיא הולכה בניה השאה היולדת ושאע השכיר יום קול הכשפים שקשקשים ככלי כמו שסולד שקשקש בשתי השאה וכא ופחח שת שנופא שכלי וכשכשפים יצאו ויסולד טולד. ונודעה שדבר כי בעלת כשפים היא: (עא) ומ"ש ומכות פרושים שבלים העולם. שפרש שם בגמרא זה שקורא פרוש שקפי קוצתי. פרוש שקפי זה שמקף את שנגיו ופרש"י ז"ל שמלך בשפלות עקב בגד נולד ואינו מריח בגיו מן שארץ ומחוך כך שנקף שנבעות בגיו בשבים ואין כוחו לש"ש שלא לרחמות בני אדם. פרוש קוצתי ס"ל מתן בר יצחק זה שמקף דם בכוחלים ופרש"י ז"ל שעשה את עצמו כאלו עוסק עיניו שאת יפחכל בשבים ומחוך כך שכס לשנו בכוחל וחדם יוצא ואין כוחו לש"ש וש"ש בתריכות כמה פירושים שאיש לש"ש ושבשים שם שאמר ס"ל מתן בר יצחק דשאתר שפשרת שגליח שגליח ודשפשרת דב"ד רבא לשחרת שהני דחני גודא אמר יעקי שלכא לשאתו לא חזחל מן שפרושין ולא מן שלטוענין אלא מן שלטוענין שאתשיטן שעשה ואוי ושבקשין שבר כשאתא ש"ש בשרש"י ז"ל בתריכות: (עב) ומ"ש שאשלין שבלי עולם. בבר נחני' שקדש

בשאתך

העולם הן אלא כל המורה הלכה מתוך משנתו זהו מבלה העולם. (עג) הגרע והבלן והבורסקי אין מעמידין מהן לא מלך ולא נשיא ולא כהן גדול ואין מוסרין להם דבר שיש בו שררה לרבים ואין מעמידין מהן אפטרופסין ליתומין רבי יוסי אומר פסולין לעדות הן ורשב"ג אומר אין נושאין מהן נשים לכהונה. (עד) ארבע פרוטות אין בהם סימן ברכה לעולם ואלו הן שכר כותבין שכר מתורגמין והמעות הבאות ממדינת הים (ובגמ' גלס גם מעות יתומים) והנושא אשה לשם ממון (עה) ויש שנושא אשה לשם שמים ויש שנושא אשה לשם זנות ויש שנושא אשה לשם גדולה ויש שנושא אשה לשם ממון (עו) הנושא אשה לשם ממון עליו הכתוב אומר (הושע ה) בה' בגדו כי בנים זרים ילדו עתה יאכלם חדש את חלקיהם חדש נכנם וחדש יוצא והממון כלה (בפ"ג דחלק זה הקרא סדר אליהו זוטא גרוע ומזולזל. ועיקר מאמר זה ליתא במס' קידושין סוף פרק בחרא (דף פ"ב ע"ב) וז"ל מ"ר כל שמבקש שם הפסים סורו רע הפורפיס פרש"י ז"ל פורפיס זהב העושין לפסיפס והפסקריקס פרש"י ז"ל סורק בגדיס לפסיס והקוכוה פרש"י ז"ל מקרות ריחיים של יד שפסיס פוחתות בהן וכו' והרוכלין פרש"י ז"ל תוכרי קטורי בשמיס לפסיס והספרי פרש"י ז"ל הפסיס מביאין בניהן להם לספר והכובסין והגרע פרש"י ז"ל חומן המקיז דם ע"כ שמנרע מן סדם והבלן פרש"י ז"ל מחמם מרחצאות והבורסקי הין מעמידין מהן לא מלך ולא כהן גדול לאו משום דפסולים אלא משום דזילא תומטיהו עכ"ל : (עד) ומ"ם מרבעה פרומות הין בהם סימן ברכה וכו' . פי' מדאיירי מקדם מן הגרע והבלן והבורסקי הין סימן ברכה בתומטה שלהן קאמיר גם אלו שאין בהם סימן ברכה ועיקר מאמר זה הוא בגמרא פסחים בפרק מקום שנהגו וז"ל מ"ר מרבעה פרומות הין בהם סימן ברכה לעולם שכר כותבין שכר מתורגמין מעות יתומים מעות הבאות ממדינות הים. בשלמא שכר מתורגמין משום דמחזי כשכר שבת מעות יתומים משום דלאו בני מחיל' ניהו מעות הבאות ממדינת הים משום דלאו כל יומא מתרחיש ניסא אלא שכר כותבין למה שם יחשבו הין כותבין וכו' ועיין שם בפרש"י ז"ל : (עה) ומ"ם ים עושה פאה שם שמים וכו' . מאמר זה ליתא ג"כ למעלה בחלק זה הקרא סדר אליהו זוטא בפ' שליחי ושם מחבר המיב בתריכות ע"ם : (עו) ומ"ם הנושא אשה לשם ממון עליו הכתוב אומר בה' בגדו כי בנים זרים ילדו עתה יאכל חדש את חלקיהם חדש נכנם ומדש יולא והממון כלה פי' כדליתא בפרק עגלה יופסין וז"ל אמר רבא בר אדא אמר ר' יוחנן כל הנושא אשה לשם ממון סוויין ליה בנים שמין מהונגין שנאמר בה' בגדו כי בנים זרים ילדו וגו' ומאי אמר ממון פלם מ"ל עתה יאכל חדש את חלקיהם ומ"ם חלקו ולא חלקה כגון נכסי נתן בראל ולא חלקה כגון נכסי מלוג דאמר ליה לאו לישורא עבדה שחרית להיכא למיוהם מ"ל חלקיהם ומ"ם לזמן מרובה ה"ל הדם וכו' ע"ם : (עז) ומ"ם והנושא אשה לשם זנות עליו הכתוב אומר ומכלו ולא ישבעו הזנו ולא יפרוצו וגו' פי' כמו שפרש"י ז"ל שם ולא יפרוצו ולא יגדלו בני האשה ע"ם . ר"ל שיולד בן סורר ומורה כדליתא לעיל בפ"ב וכן סורר מהרג בילדות ע"ם שפו כמ"ש ומיש וכפ

לעדו

נוסחא הישנה

שדעתו עליו נמה במשנתו הנה עלה כלו קמשונים סוף שהוא מבקש דבר ממשנתו ואינו מוצא כסו פניו חרולים סוף שהוא מתבייש נדד אבניו נהרסה סוף אינו רואה סימן ברכה לעולם כל תלמיד חכם שהוא קודא ושונה ונושא ונותן ואינו נותן באמונ' עליו היה רבי יהושע שונה חסיד שוטה ורשע ואשה פרושה פרושיו ותנאיו מכלי עולם והלא אינו מעמי עולם אלא כל המורה הלכה מתוך משנתו זה מבלה עולם הגרע והבלן והבורסי אין מעמידין מהן לא מלך ולא נשיא ולא כהן גדול ואין מוסר ן להם דבר שיש בו שררה לרבים אין מעמידין מהן אפטרופסין ליתומים רבי יוסי אומר פסולין לעדות רבי שמעון בן גמליאל אומר אין נושאין מהם נשים לכהונה ארבע פרומות אין

זיקוקין דורא ובעורין דאשא

בסוף מלו שמורין מלכם ממוך מסמן ע"ם בתריכות : (עג) ומ"ם הגרע והבלן והבורסקי אין מעמידין מס לא מלך וכו' פי' כיון דמייתי מקדם מעין מכשיס שאין מהונגיס קהשיב ומזיל גם המכשיס הללו שעוסקים בתומטה גרוע ומזולזל. ועיקר מאמר זה ליתא בפ' קידושין סוף פרק בחרא (דף פ"ב ע"ב) וז"ל מ"ר כל שמבקש שם הפסים סורו רע הפורפיס פרש"י ז"ל פורפיס זהב העושין לפסיפס והפסקריקס פרש"י ז"ל סורק בגדיס לפסיס והקוכוה פרש"י ז"ל מקרות ריחיים של יד שפסיס פוחתות בהן וכו' והרוכלין פרש"י ז"ל תוכרי קטורי בשמיס לפסיס והספרי פרש"י ז"ל הפסיס מביאין בניהן להם לספר והכובסין והגרע פרש"י ז"ל חומן המקיז דם ע"כ שמנרע מן סדם והבלן פרש"י ז"ל מחמם מרחצאות והבורסקי הין מעמידין מהן לא מלך ולא כהן גדול לאו משום דפסולים אלא משום דזילא תומטיהו עכ"ל : (עד) ומ"ם מרבעה פרומות הין בהם סימן ברכה וכו' . פי' מדאיירי מקדם מן הגרע והבלן והבורסקי הין סימן ברכה בתומטה שלהן קאמיר גם אלו שאין בהם סימן ברכה ועיקר מאמר זה הוא בגמרא פסחים בפרק מקום שנהגו וז"ל מ"ר מרבעה פרומות הין בהם סימן ברכה לעולם שכר כותבין שכר מתורגמין מעות יתומים מעות הבאות ממדינות הים. בשלמא שכר מתורגמין משום דמחזי כשכר שבת מעות יתומים משום דלאו בני מחיל' ניהו מעות הבאות ממדינת הים משום דלאו כל יומא מתרחיש ניסא אלא שכר כותבין למה שם יחשבו הין כותבין וכו' ועיין שם בפרש"י ז"ל : (עה) ומ"ם ים עושה פאה שם שמים וכו' . מאמר זה ליתא ג"כ למעלה בחלק זה הקרא סדר אליהו זוטא בפ' שליחי ושם מחבר המיב בתריכות ע"ם : (עו) ומ"ם הנושא אשה לשם ממון עליו הכתוב אומר בה' בגדו כי בנים זרים ילדו עתה יאכל חדש את חלקיהם חדש נכנם וחדש יולא והממון כלה פי' כדליתא בפרק עגלה יופסין וז"ל אמר רבא בר אדא אמר ר' יוחנן כל הנושא אשה לשם ממון סוויין ליה בנים שמין מהונגין שנאמר בה' בגדו כי בנים זרים ילדו וגו' ומאי אמר ממון פלם מ"ל עתה יאכל חדש את חלקיהם ומ"ם חלקו ולא חלקה כגון נכסי נתן בראל ולא חלקה כגון נכסי מלוג דאמר ליה לאו לישורא עבדה שחרית להיכא למיוהם מ"ל חלקיהם ומ"ם לזמן מרובה ה"ל הדם וכו' ע"ם : (עז) ומ"ם והנושא אשה לשם זנות עליו הכתוב אומר ומכלו ולא ישבעו הזנו ולא יפרוצו וגו' פי' כמו שפרש"י ז"ל שם ולא יפרוצו ולא יגדלו בני האשה ע"ם . ר"ל שיולד בן סורר ומורה כדליתא לעיל בפ"ב וכן סורר מהרג בילדות ע"ם שפו כמ"ש ומיש וכפ

לעדו

נוסחא הישנה

להם סימן ברכה לעולם ואלו הן שכר כותבין שכר מתורגמין והמעות הבאות ממדינת הים והנושא אשה לשם ממון יש שנושא אשה לשם ממון ויש שנושא אשה לשם זנות ויש שנושא אשה לשם גדולה ויש שנושא אשה לשם שמים והנושא אשה לשם ממון עליו הכתוב אומר בה' בגדו כי בנים זרים ילדו עתה יאכלם חדש את חלקיהם חדש נכנם

(עח) לסוף מעמידין עליו מאותה המשפחה למעלה זרעו אחריו. והנושא אשה לשם שמים. (עט) עליו הכתוב אומר (דברים כח) ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך שגר אלפיך ועשתרות צאנך ברוך טנאך ומשארתיך ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך. (פ) ולא עוד אלא שמוציאין ממנו בנים זכרים (פא) שמרבין תורה ומצות בישראל ומושיעין את ישראל בעת צרותם. (פב) רבי אליעזר אומר מחמשה עשר באב ולהלן (פג) תשש כחה של חמה. וגברה כחה של לבנה (פד) ואין כורתין

עצים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

לגדלו לפניהם הרצה כי כמו יפה תואר ויפת מראה כמ"ש לפי שעה כמז"ל לפי דברים תורים מלפי כמנד היה"ר וכר' ובפופו הוליד בן סורר ומורה ומ"ל בפ"ג בסנהדרין ודו"ק: (פא) ומ"ם הטעם משם לפי שעה נחלש לסוף מעמידין עליו מאותה המשפחה למעלה זרעו אחריו פי' כמו שמחבר למעלה בחלק זה בפ"נ שהרי ישראל מלך יהודה היה לדיק גמור וסיה מחתן עם אחאב הרשע מלך ישראל בעבירה הגדולה מפני שמלכי ישראל היו גדולים בתשובה מלכה ממלכי יהודה מפני שמלכי יהודה לא מלכו רק על שני שבטים ומלכי ישראל מלכו על עשרה שבטים כמו שמחבר כל זה בחריכות בספר מלכים ע"ש ולבסוף קמו מאותה המשפחה משפחה אחאב ויהיב וממעט כל זרע יהושפט שמתהדן עמו עבור הגדולה שלו ולא נשתייר רק זרע אחד מזרע יהושפט בעבור הבריח שבירת הקב"ה עם דוד שלא יכלה זרעו לנמרי. ולמלמ זאת שבריח לא משתייר כלום מזרע יהושפט בעבור שהתחתן עם אחאב עבור גדולה כמ"ש ומעלי' עם אחזי' וגו' ע"ש בפ"ג בחריכות שכל משורש נאר יעקב ויוסף לך: (עא) ומ"ם והנושא אשה לשם ממון עליו אמר הפסוק ברוך תהיה בעיר וגו' פי' לפי שמז"ל הבטיו שלא אשה שרוי שלא ברכה שגם' להגיע ברכה אל ביתך זו אשה הנקראת בית כמז"ל לקוחה טעם אשה לפ"ם הוא זוכה לכל הברכות האלו ולפיכך נאמר עליו ברוך תהיה בעיר ברוך בשדה ומשם אשה לפ"ם שהוא סשיפך אל בן סורר ומורה שהוליד הטעם אשה לשם זמות וגם נאמר ברוך פרי בטנך ר"ל שלא יהפעם זרעו אחריו שהוא סשיפך אל הטעם אשה לשם גדולה שסוף עומדים מאותה המשפחה וממעטין זרעו אחריו וכן נאמר ברוך תהיה בעיר ובשדה ופרי אדמתך ובהמתך ועלך ומנלך ומשארתיך וכל אשר ממון שלך. שהוא סשיפוך אל הטעם אשה לשם ממון שהממון כלה והוא נלרך לבריות. ואם תרצה לדרוש תוכל לדרוש כל הברכות האלו בפירוש על הטעם אשה לשם שמים וקלר המעם כאן ודו"ק: (פ) ומ"ם ולא עוד אלא שמוציאין ממנו בנים זכרים פי' מדכתיב ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך ודרשו רז"ל מקיש פרי הבטן לפרי אדמה מה פרי אדמה נריך עיבור אף פרי הבטן נריך עיבור יצאו המילה שטופלין ממנו הטבילה ע"ם. ס"ם שהוליד זכרים וק"ל. ומ"ל מדכתיב ברוך פרי בטנך מוכח שיהיו כמו זכרים כי זכר בני' בר"כה אבל נקי"בה בני' קל"ה עם הכולל ועוד כי מלת נקיבה הוא ל' קללה כמו מה אקוב לא אקבה אל ע"ם בפרש"י ז"ל וכאן הוא: (פא) ומ"ם מוליד בנים שמוציאין את ישראל בעת צרותם ומרבין תורה ומצות בישראל פי' כמו שמחבר למעלה בחלק זה בפ"נ לא ולמד מעמרם שהטעם אשה לשם שמים ויצאו ממנו משה ואהרן ומרים שהיו תורה ומצות בישראל ומושיעין את ישראל בעת צרותם וכן בועז שהטעם אשה לפ"ם ויצא ממנו דוד ושלמה שהיו תורה ומצות בישראל ומושיעין את ישראל וכו' ע"ם בחריכות עד סוף הפרק וכמה שפרשתי שם דברים מחודים בס"ד: (פב) ומ"ם רבי אליעזר אומר מחמשה עשר באב ולהלן וכו' פי' זה קשי על מ"ם למעלה מעניו חלמוד תורה ועניו זה מדבר ג"כ מעניו שלפוד תורה רק שסחריך מעניו לעניו בלחומו עניו כמהגו בספר הזה: (פג) ומ"ם מש"ו באב ולהלן הטעם כחה של חמה וגברה כחה של לבנה פי' שמתחיל להחשלם כח החמימות של חמה ומתחיל להתגבר כח הקרירות של לבנה כי הקרירות הוא מטבע הלבנה וכן כל המינים שהלבנה מכשלת פותם הם מקרירי' בטבעם בגון הקשותין והדלועים וכדומה להם ועיין בפרש"י ז"ל בפר' וחמת שברכה בפשוק ממנד תבואת שמש וממנד גרש ירחים ומה שביארנו המפרשים שם. פי' אחר הטעם כחה של חמה וגברה הטעם של לבנה ר"ל לפי שממשלת החמה ביום וממשלת הלבנה בלילה כמ"ש את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ומש"ו באב ולהלן היכר שמתחיל היום להתקלר שהוא כחה של חמה והלילה מתחילה להתחדך שהיא כחה של לבנה זאת שאמר מש"ו ולהלן הטעם כחה של חמה וגברה כחה של לבנה. ופי' הפירושים הם אמת ויציב וכאן מאד וק"ל: (פד) ומ"ם ואין טורפין שניים למעלה וכו' פי' כדאיתא

בסנהדרין

נוסחא הישנה

עצים למערכה מפני שאינם יבשים ומאן דמוסיף וחדש יצא והמטון כלה
באורייתא מוסיפין לו חיים ומאן דלא מוסיף והנושא אשה לשם זנות
תקבריה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

במסכת תענית פרק בחרא ובמסכת בבא בחרא פרק ים מוחלין וז"ל מר"מ מע"ו בחב ומילך חסם כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה לפי שאין יכשים (ופרש"י ז"ל שעד חותו יום היו עצים יבשין ורחויין לשריפה וטחין לבקוע ומכאן ומילך לא היו מבקעין שחשם כחה של חמה ליבשן וקרו ליום ט"ו בחב יום חבר מגל כלומר כשבר הנרזן שפסקו מלכרות עוד עצים וכפ' ים מוחלין מוסיף דשב"ס ז"ל לפרש מיסן עד ט"ו בחב היו כורתים עצים לעורך המערכה לכל השנה חכל מכאן ומילך חסם כחה של חמה ויש בעצים לחלוחית ומעלין עשן ומגדלים חולעת כדאמרינן במדרש פיכה רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוסי אומר שבו כלה זמן קציצת עצים שכל עץ שאינו בו חולעת עשול למזבח וכו' ע"ש . ומני הפירושים של רש"י ורשב"ם ז"ל נריכין לשני פירושי' שלנו לפי שמן ט"ו בחב ומילך חשם כחה של חמה שחית חם ויבש והיום מתקלר מלזרות הרבש בכל יום על העצים להחייבש הסיב שיהו טוחין לבקוע ולא יעלו עשן ולא יגדלו חולעים ועוד שנבדה כחה של לבנה שהית קר ולח והלילה מחאדך וזורחת הלבנה על העצים בכל לילה זמן ארוך ומלחלחת העצים וחין טוחין לבדוך ולא לבקוע ומעלין עשן ומגדלת חולעים ודו"ק הסיב כי נכון הוא) ח"ר מנשית וקרו ליה יום הבר מגל מכאן ומילך דמוסיף יוסיף ודלא מוסיף יסיף מתי יסיף ח"ל יוסף תקבריה אמו ופרש"י ז"ל מיסן עד ט"ו בחב חיט חייב ללמוד בלילה רק אם ירלה ללמוד בלילה הוא לומד משום שבלילות קלרים מכל מע"ו בחב ומילך שבלילות מחאדכים מאן דמוסיף לילות על הימים ועוסק בחורה מוסיף שבב"ש שמים של שנהיו ואם לאו תקבריה אמיה כלומר ימות בלא עמו ופרשב"ם ז"ל משום דשמיב בחורה כי היא חייך ואורך ימיך עכ"ל וא"ת למה אמר תקבריה אמו למה לא אמר תקברי' אביו וי"ל דאמו גרמ' לו שלא התמיד בלימודו משום שלא הרגיל' אותו להתמיד יום ולילה כדאיתא בפ"ג דברכות ח"ר נדולה הבעה שהבפיה שבב"ש לנשים מכל השנשים שנאמר נשים שאננות ח"ל רב לר' חייא נשים במאי זכיין בחקרויי בניהו בניי כיעתא ובחנויי נבריהו בי רבנן וכו' ע"ש בפרש"י ז"ל וק"ל וא"ת למה נריך התד"ש להאריך בלשונו ולומר מע"ו בחב חשם כחה של חמה ונברה כחה של לבנה ופוסקין מלכרות עצים למערכה ואחר כך אמר מאן דמוסיף באורייתא מוסיפין לו חיים וכו' והא תינו רומה התד"ח לומר רק להוסיף על מ"ש מקדם מענין חלמוד הורה כדפרשבי למעלה בסמוך ח"כ לפ"ז ה"ל לקלר ולומר רק שמע"ו בחב ומילך שבלילות מאריכים יעסוק בד"ת בלילי וכו' ולא על ענין של חשם כחה של חמה והחגברות כחה של לבנה בשלמא בגמרא האזכר למעלה אחת שפיר מ"ש ענין חשם כחה של חמה וכו' משום דקאי על מ"ש שם מקדם למה ט"ו בחב הוא יום סוב גדול ע"ש אבל על התד"ח קשיא שפיר וי"ל לפי שאמר ריש לקיש בשם עירובין בפ' הדר לא חיברי סיהרא (פי' לבנה) אלא לגרשא והשתא אחא שפיר כי לפי פי' הרשתון שפירשתי מע"ו בחב ומילך חשם כחה של חמה שהית חם ויבש ומגברת כחה של לבנה שהית קר ולח וכשביל כך פוסקין מלכרות עצים למערכה כדפירש למעלה אם כן אחא שפיר שנריך התד"ח להאריך בתחלה ענין זה ואחר כך אמר שיעסוק בחורה בלילה מע"ו בחב ומילך כי לא יוכל להאמל אלא יוכל ללמוד בלילה משום שהשינה נבר עליו ליתן כל הלילה משום שעבע של מדת הלילה להפיל שינה על כל מדם כדאיתא בזוהר ע"ש שהרי אמרי' ליה שנברה כח הלבנה בלילה שהית קר ולח ומעבעה של קר ולח מעבלה כח השינה כמו שהאריכו חכמי מוסר וחכמי הטבע ע"ש כי קלר כמן המלא וכ"ל דאמו הפלוגתא בין ר' יוחנן וריש לקיש בפרק הדר כי רבי יוחנן אמר לא חיברא לילה אלא לשינתא לפי שכן הוא מבעה של מדת הלילה כדאמר הזוהר כאשר נמשל והשיב לו ריש לקיש הנס שאמת הוא שמדת הלילה מביא שינה אבל הקב"ה ברא חבלין לבטל השינה שהית הלבנה שהית קר ולח ומבעלה השינה ויוכל ללמוד בלילה לכן ט"ל לא נברא הלבנה להאיר בלילה אלא לגרשא ודו"ק כי נכון הוא (ולפי' הנני שפרשתי מע"ו בחב ומילך חשם כחה של חמה ר"ל שמחחיל היום להתקלר שהית ממשלת החמה המאור הגדול ונברה כח הלבנה כמה שמחחלת הלילה לשחדך שהית ממשלת הלבנה המאור הקטן משום כך פוסקין מז מלכרות עצים למערכה כדפירש למעלה אחת נם כן שפיר שנריך להאריך בענין זה ואחר כך אמר שנריך להאריך בלילה בלמודו ולא יוכל להאמל אלא יוכל לרחות בשינה בלילה ואפילה ללמוד מו משום שנריך ליתן לפי טבע בני אדם ואמרינן ליה שכרי נברה כח הלבנה בשריבות הלילה שהית ממשלת הלבנה שיוכל ליתן עד הנות הלילה ואחר כך יוכל לקום לשחק בד"ת . ונם זריחת הלבנה מחירה לו שיוכל לרחות לשחוק בד"ת וק"ל. ולפי הפי' הזה לא פליגי ר"י וריש לקיש בפ' הדר אלא אחא ואחא ולא פליגי כי ר"י אמר לא נברא הלילה אלא לשינתא ופרש"י ז"ל בשם החוספתא בלילות הקלרים של חקופות חמוז ע"ש וקאחא ריש לקיש ואמר אבל אח"ו בחב ומילך שבלילות מאריכין שהית ממשלת הלבנה והלבנה זורחת בלילה בודאי לא נברא הלבנה כך אלא לגרשא . ולא נומר לשחוק בד"ת בלילה ודו"ק . ומכאי המוסר נאמו רמז לזה משכבי עד קומי משכבי ומקומי עד שכבי קומי . פי' מתב

השבועות

גוסחא הישנה

עליו הכתוב אומר אבלו ולא השבעו והזנו ולא יפרצו וגו' והנושא אשה לשם גדולה סוף שמעמידין עליו מאותו משפחה למעט זרעו אחריו והנושא אשה לשם שמים עליו הכתוב אומר ברוך אתה בבואיך ברוך אתה בצאתך ברוך אתה בעיר ברוך אתה בשדה ולא עוד אלא שמוציאן ממנו בנים זכרים שמרבין תורה ומצות בי ישראל ומושיעין את ישראל בעת צרתם רבי אליעזר אומר מחמשה עשר באב ולהלן תשש כחה של חמה ושל לבנה ואין כורתים עצים למערכה מפני שאינם יבשים ומאן דמוסיף בדאוריי' מוסיף וכי ומאן דלא מוסיף תקבריה אימיה. רבי אליעזר אומר בזמן שהחמה לוקה סימן רע לעובדי כוכבים ס"ה ובזמן שהלבנה לוקה סימן רע לשונאיהם של ישראל ומפני שמונין ללבנה ועובדי כוכבים ס"ה לחמה ואם למערב סימן רע ליושבי מערב ואם לקתה באמצע

תקבריה אימיה. (פה) רבי אליעזר אומר בזמן שהחמה לוקה הוא סימן רע לעובדי כוכבים מכחישי התורה ובזמן שהלבנה לוקה הוא סימן רע לשונאיהם של ישראל מפני שישראל מונין ללבנה והעובדי כוכבים מ"ה מונין לחמה (פו) ואם לקתה החמה במזרח סימן רע הוא ליושבי מזרח ואם לקתה במערב סימן רע הוא ליושבי מערב. (פז) ואם לקתה באמצע הרקיע. סימן רע הוא לכל העולם כולו. ואם פניה של חמה דומה לדם חרב בא לעולם (פח) ואם דומה לשק רעב בא לעולם אם דומה לזה ולזה (פט) חצי חרב וחצי רעב משתלחין על העולם. (צ) ואם לקתה החמה בכניסתה (צא) פורענות שוהא לבא (צב) ואם לקתה ביציאתה פורענות ממהרת לבא (צג) ויש אומרים חילוף הדברים ואין לך בכל אומה ואומה שהיא לוקה (צד) שאין אלהיה לוקה עמה שנ' (שמות יב) ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם עד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה'. ובזמן שישראל עושין רצונו של מקום אינן מתייראין מכל אלו. (צה) שנא' (ירמיה י) כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה. גוים יחתו אבל ישראל לא יחתו. ועוד אמר רבי אלעזר בן פרטא (צו) אם לקתה

החמה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

סגבועות שאומרים מגילת רות לכאיב בה שכבי עד הבוקר עד ע"ו בשב שקריין בתוקן הימים מגילת סיכה דכאיב בה קומי רוני בלילה. בתוקן הימים הלילות קריים מתד מוחר לשבב וליתן כל הלילה עד הבוקר. ממשמה עשר בשב ומילך שאתר שם קומי ריני בלילה. עד תג שבועות הכא שאתר שם שכבי עד הבקר. מתז הלילות מרוכים צריך לקים בכל לילה לעסוק בדברי תורה. וכתבו החכמי מוסר מי שהיה מבטל קיא לילות מלקוס בלילות המרוכות לעסוק בדברי תורה יכול הוא להקים בתוקן הלילות שבין תג השבועות לתשעה בתב שהוא עסוק מלקוס בלילה לעסוק בד"ת ותעב"ד הוא קס בתוקן לילות הקרוות ועוסק בד"ת בסס הוא מתקן לה מאי עיוס בלילות המרוכות: (פה) ומ"ם רבי אליעזר אומר בזמן שהחמה לוקה וכו' פירוש כיון דמייתי מקדש מעיון חמס ולבנה אמר נמי מעיון זה המדבר נ"כ מן חמס ולבנה ועוד דאמרו ואלו דברי ר"ת הן ומסתיך דברי ר"ת להדדי ודוגמת סוגיא א מציו כ"ש בתלמוד שמסתיך כתם עייניס להדדי מ"ם הגא אמר מע"ם שאין להס סוס שייטת להדדי לא דוק ומשכח ומאמר זה מיתא במסכת סוכה בפרק היטן: (פו) ומ"ם ואס לקתה שחמה במזרח. פרש"י ז"ל נגוקר כשהחמה במזרח: (פז) ומ"ם ואס לקתה באמצע הרקיע ז"ל בחלוס היום כשעומדת ברחס כל אדם: (פח) ומ"ם פניו של חמה דומה לשק פרש"י ז"ל שעשוי מלוגה של עזים והוא דומה לשחור: (פט) ומ"ם חצי רעב פרש"י ז"ל משחירין פניס ברעב כשק שחור: (צ) ומ"ם לקה חמה בכניסתו או ביציאתו פרש"י ז"ל בשקיעתו או בזריחתו: (צא) ומ"ם לקה החמה בכניסתו הפורענות שוהה לבא פרש"י ז"ל כדרך שהוסס הסיתן לכרלות עד כלות היום: (צב) ומ"ם ביציאתו ממהרת פי' היפוך של ריצה: (צג) ומ"ם וי"א חילוף הדברים פרש"י ז"ל אס לקה בכניסתו ערבית הפורענות ממהרת לבא שזהו הכוי' כשס שאין לו שהות לשמח ביום משום שאתר לשקיעתו הוא כך אין לפורענות שהות אלא מכל ביציאתו שהגיה פורענות שוהה לבוא כשס שיש לחמה עוד שהות ביום: (צד) ומ"ם שלהיה לוקה עמה פרש"י ז"ל שרה החלין בשדה כגון שמשל שרו של עשו: (צה) ומ"ם שנא' כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו וגו' פרש"י ז"ל אל תלמדו

לעשות

החמה בחצי חודש (מייל כ"ל) אז הדגים פרים ורבים בים והפירות מתחדשין באילנות. ואם לקתה הלבנה בחצי חודש מרחשון אז חרב ודבר ורעב בא לעולם וצרות רבות וגזירות רעות מתחדשין. (נ) אמרו חכמים (נא) שבוע שבן דוד בא בו (נב) שנה הראשונה מתקיים המקרא הזה (עמוס ד) והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטר וחלקה אשר לא תמטר עליה תיבש. (ק) שנייה חצי רעב משתלחין. (קא) שלישית רעב גדול ומתים אנשים ונשים וטף והחסידים ואנשי מעשה והתורה משתכחת מלומדי. רביעית שובע ואינו שובע. חמישית שובע גדול יהיה ואוכלין ושותין ושמחין הבריות והתורה חוזרת על לומדיה. (קב) בששית קולות (קג) ובשביעי מלחמות ובמוצאי שביעית בן דוד בא. (קד) א"ר יוסף הא במה שביעיות דהוה כן ולא אתא. א"ל אביי בששית קולות ובשביעית מלחמות מי הוה. (קה) ועוד כסדרן מי הוה. אמר רבי יהודה מהו דכתיב (תהלים פט) אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך דור שבן דוד בא בו (קו) בית דוועד יהיה לזונות והגליל יחרב (קז) והגולן (בגמ' גרס והכלן) ישתומם (קח) ואנשי גולן (בגמ' גרס גליל) יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו והבמת המופרים

תסרח

נוסחא הישנה

סימן רע לכל העולם כולו פניו דומין דם תרב בא לעולם דומין לשק רעב בא לעולם דומין לזה ולזה חצי חרב וחצי רעב משתלחין לקה בבניסתו פורענות שוהא לבא וביציאתו פורענות ממהר לבא ויש אומרים חלוף הדברים ואין כל אומה ואומה לקה שאין אלהיה לוקה עמה שנאמר ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה'. ובזמן שישראל עושין רצונו של מקום אין מתידאין מהם שנאמר כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו מהמה גוים יחתו והם לא יחתו. ועוד אמר רבי אלעזר בן פרטא אם לקתה חמה בחצי תדש דגים פרים ורבים בים והפירות מתחדשין באלנות ואם לקתה לבנה בחצי מרחשון חרב ודבר בא לעול' וצרות רבות מתחו־שין וגזירות רעות. שבוע שבן דוד בא בו שנה ראשונה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

לעשות כמעשיסס ומשתעשו רלוו של מקום מז מלוחות השמים מל תחתו : (נו) ומ"ם כ"ל בן פרטא לומר מס לקתה חמה בחצי חדש מייר הדגים פרים ורבים וכו' המאמר הזה צריך ביאור מרוך עד מאד על פי החשבון פליכות המקופות המזלות ברקיע ומשטרי השמים לפי הטבע שמס לסס הכורח שולס יסבוך שמו בחחלת בריחת סעולם והיה ממנה לכל מזל ומזל על דבר ידוע מהן לטוב ומהן למומב וקצר כמן המלע משתחבע ונס מין פיקר מקומה כמן כי יש ספריס מיוהדים לחכמה הזאת : (נז) ומ"ם שבוע שבן דוד בא וכו' פי' כי ענין זה קצי של מ"ם מקדם מענין גזירות רעות וענין זה מדבר גס בן מענין גזירות רעות כמו שהולך ומבאר ומאמר זה פיחת בפרק מלך ע"ם : (נח) ומ"ם שבוע שבן דוד בא. פרש"י ז"ל שמיסס שבן דוד בא : (נט) ומ"ם שני וסמטרתי על עיר אחת וגו' פרש"י ז"ל שיהא מעט מעט ויהי רעב במקום זה ושובע במקום זה : (ק) ומ"ם חלי רעב משתלחין פרש"י ז"ל רעב מעט ולא יהיה שובע בכוס מקום : (קא) ומ"ם שלישית רעב גדול וכו' ומורה משחכחת מלומדיה פרש"י ז"ל משוך שמין לסס להכול שכ"ל פי' כמז"ל סס מין קמח מין הורס : (קב) ומ"ם בששי קולות פרש"י ז"ל ינמו קולות שבן דוד בא לשון אחר קולות משקיעות שופר כמו שאמר יקקע בשופר גדול : (קג) ומ"ם ובשביעית מלחמות פרש"י ז"ל בין עכו"ם לישראל יהא מלחמות : (קד) ומ"ם אמר רב יוסף והא כמה שביעיות דכוס סבי ולא אתא פרש"י ז"ל דהוה שנה אחת רעב ואחת שובע ואשמ"כ לא בא בן דוד : (קה) ומ"ם כסדרן מי הוה פרש"י ז"ל כלומר אלו הצרות דקאמי הכא כסדרן לא אחרמי בשבוע אחת אבל כי אחרמי כסדרן בשבוע אחת בודאי אחי בן דוד במוצאי שביעית : (קו) ומ"ם בית דועד יהיה לזנות פרש"י ז"ל מקום שמתלמידי חכמים מתועדין שם ללמוד תורה וכסוף מסכת סוטה מוסיף רש"י ומפרש מקום שכלו חכמים ואין לומד ד"ח ויהא חרב מאין לים ובעלי זימה מתנודדים שם מפני שאין לעיר היו בהי סדרשות שלסס : (קז) ומ"ם והגולן ישתומם פרש"י ז"ל מקום שממו כך ישהומם : (קח) ומ"ם ואנשי גליל גו גולן ורש"י ז"ל גרס ואנשי סגבול וכן הוא בגרסת בסיף מסכת סוטה ומפרש רש"י ז"ל בפרק חלק אנשי

נבול

נוסחא הישנה

מתקיי' המקרא הזה המטרתי על עיר אחת שניה חצי רעב משתלחין שלישית רעב גדול ומתים אנשים ונשים ושפחים ואנשי מעשה ותורה משתכחת מישראל רביעית שובע ואינו שובע חמישית שובע גדול יהיה והתורה חוזרת ללומדיה בששית קולות ובשביעית מלחמות ובמוצאי שביעית בן דוד בא רבי יהודה אומר דור שבן דוד בא בית הועד יהא לזנות והגולן יאשם ואנשי גולן יסבבו מעיר לעיר ולא יחוננו וחכמת הסופרים תסרח וירא חטא ימאסון פני תסרח וירא חטא ימאסון (קט) ופני הדור כפני הכלב והאמת תהא נעדרת. (קי) שנ' (ישעיה נט) ותהי האמת נעדרת וסור מרע משתולל. (קיא) מאי ותהי האמת נעדרת א"ר ינאי (בגמרא גרס דבי רב) מלמד (קיב) שנעשה עדרים עדרים והולכות לה. ומאי וסור מרע משתולל (קיג) אמרו דבי רב שילא כל מי ששר מרע משתולל על הבריות. א"ר יוחנן דור שבן דוד בא בני תלמידי חכמים מתמעטין והשאר בריות עיניהם כלות ביגון ואנחה וצרות רבות וגזירות קשות מתחדשות (קיג) עד שהראשונה פקודה השניה ממהרת לבא. רבי נהורא אומר דור שבן דוד בא בו (קיד) הנערים ילבינו את הזקנים. (קטו) והזקנים יעמדו לפני הנערים (קטז) ובת קמה באמה וכלה בחמותה

ופני

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

גבול מרן יסרמל ג' מחר מנגי גזית מלו הסנהדרין: (קמ) ומ"ם ופני הדור כפני הכלב פרש"י ז"ל דמיון ממש לכלב מ"כ. לפון מחר כפני הכלב מלמ יתבייהו זה מזה עכ"ל מכל קטיע לפרש"י ז"ל לפה מחר פני הדור דהכ"ל פני מנגי הדור לכן נ"ל כי מנהיגי הדור נקרמו פני הדור וסס מנהיגי הדור יהיו שפלים כמו מנהיגי הכלבים ועוד נ"ל לפרש כי פני הדור מלו סס העזירים שבדור כמו שפרש"י ז"ל בפרשת מקן על הפסוק והרעב היס על כל פני האדמה פרש"י ז"ל מי סס פני האדמה מלו העזירים עכ"ל רלה לומר שהעזירים שבדור יהיו כילים וקמלנים בממונם ומכרים מליקת כלום לעגייס כמו הכלב שהוא כילי ומפני מליקת לחבירו כלום כמו שפירשו המפרשים בשמועת ג' כ"ד של הפסוק ושס החים נבל וגו' וחמיע קשה ורע מעללים והוא כלבי ושלשו המפרשים שהיה קמנן וכילי ומכרי מליקת כלום מסעודתו הגדולה לעבדי דוד וכל"ם הוא שקרא קרניר פונם עכ"ל וזהו ספירוש החתרון ל"ל מיקר כי כן תמו רוחין עין בעין בעיניהם שהעזירים סס כילים ומכרים על הממיים בזמן הזה שהיא עקבות בן דוד שיבא במהרה בימינו אמן כן יהי רלון וק"ל: (קי) ומ"ם שנא' ותהי האמת נעדרת וגו'. פי' וכחיב בתריה וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע ומושיע לו זרועו וגו' ולבש צדקה כשריון וכובע ישועה בראשו ולבש בגדי נקם חלבושה ויעט כמעיל קנאה כעל גמולות כעל ישלם חמה לצריו גמול לאויביו וגו' וכא לציון גואל וגו' ם"מ דקאי על ימות בן דוד וק"ל: (קיא) ומ"ם ומאי ותהי האמת נעדרת פי' דלא יוכל לפרש כדעת המפרשים פשמא דקרית שהוא ליישא דמשרון. כלומר שימשכו מנגי האמת ס"ל ה"ל למימר בהויא ותהי האמת נחשרת: (קיב) ומ"ם מלמד שנעשים עדרים עדרים והולכות לה פי' לפי שמפשר שלא יסא בחותו דור קלת מעם מזעיר מנגי האמת שהעולם עומד עליהם וחותן מעם מנגי האמת יפשפו יחד עדרים עדרים שבכל המקומות וילכו מן המקומות ההם וילודו בעדות ובכפריס ובמדברות לבדס ולא יתחברו אל מנגי השקר במקומותיהם כוחיל שאין מנגי האמת נחשבות לכלום בעיני מנגי המקומות ההם רק מהמות הסופרים מסרח וירא חטא ימאסון בעיניהם כמ"ם הממוך לו מיד מקודם והוסב לחור מפשפ ולדקה מרחוק האמור כי כשלה ברחוב אמת ונכיחה לא תוכל לבוא כ"ל שאנשי האמת הולרכו לעמוד מרחוק מן המקומות שלא במדברות ובכפריס ובעדות ולא יוכלו לבוא אל המקומות אנשי הכזבה ואמת מפוס שנכשלו אנשי האמת בעיני אנשי הרחוב שבמקום וכ"ם דהע"ה בתהלים כ"ט מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה הוא מרחיק נדוד שלין במדבר שלא מחישה מפלט לי מרוח סוערה מסתר שלא אחדי פלא לפושם כי רחימי חמם וריב בעיר יומם ולילה יסובבה על חומותיה ואון ועמל בקרבה ולא ימיש מרחובה תוך ומרמה וכן אמר ירמיהו הנביא ע"ה בירמיה ט' מי יתנני במדבר מלון אורחים ואעזבה את עמי ואלכה מאתם כי כולם מנאפים עדת בוגדים וידרכו את לשונם קשתם שקר ולא לאמונה נגברו בארץ וגו' כי כל אח עקוב יעקב וכל רע רכיל יהלוך ואיש ברעהו יהתלו ואמת לא ידברו למדו לשונם דבר שקר וגו': (קיב) ומ"ם כל מי שסר מרע משתולל על הבריות פרש"י ז"ל כל הבריות חומרים עליו שומה משתולל לשון שטות כמו מוליך יועצים שולל: (קיג) ומ"ם עד שהרשעה פקודה שניה ממהרת לבוא פרש"י ז"ל עד שלא כלתה נרה הרשעה שניה ממהרת לבא פקודה כמו לא נשקד: (קיד) ומ"ם הנערים ילבינו פני זקנים פרש"י ז"ל כלומר יחרפו ויבייטו חותם: (קטו) ומ"ם וזקנים יעמדו לפני נערים פרש"י ז"ל לכבדם והיינו דאמרינן בעקבות בן דוד תופפת יבגא: (קטז) ומ"ם בת קמה באמה פרש"י

ופני הדור כפני הכלב ואין הבן מתבייש מאביו. רבי נחמיה אומר דור שבן דוד בא בו עניות (בגמ' גרס עזות) תרבה (קיז) והיוקר יעות הגפן יתן פריו (קיח) והיין ביוקר (קיט) וכל העובדי כוכבים בולן יתהפכו למינות ואין תוכחות אמר רבא מאי קרא (קכ) שנא' (ויקרא יג) כולו הפך לבן טהור הוא. א"ר יוחנן אין בן דוד בא (קכא) אלא בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב (קכב) בדור שכולו זכאי מנא לן שנא' (ישעיה ס) ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ. (קכג) בדור שכולו חייב מנא לן שנא' (שם נט) וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע ותושע לו זרועו וצדקתו היא סמכתהו וכתיב (שם מח) למעני למעני אעשה כי איך יחל וכבודי לאחר לא אתן. (קכד) רבי אלעזר בן יעקב אומר

נוסחא הישנה

הדור כפני הכלב והאמת נעדרת שנאמר ותהי האמת נעדרת ומהו נעדרת אמר רבי ינאי שנעשת עדרים והולכת לה וסר מרע כסתולל כל מוסר מסתולל אמר רבי יוחנן דור שבן דוד בא תלמידי חכמים מתמעטין והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה וצרות רבות וגזירות קשות מתחדשות ועד שראשונה פקודה שניה ממהרת לבא רבי נהוראי אומר דור שבן דוד בא הנערים יליבינו זקנים וזקנות יעמדו בפני הנערים ובת קמה באמה כלה בחמותה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פרש"י ז"ל למרפה ולביישם: (קיז) והיוקר יעות פרש"י ז"ל המכובד שבהם יהפוך עוזהן ורמאי מ"ר ל"ה היוקר יעות לפי יכבדו זה לזה וכסוף מסכת סוטה גרס ויוקר יתמיר ומפרש בעל תוספות י"ט ז"ל שהכבוד יהיה מכבד מאד לרדוף אחריו מלשון אח כ' המתרת היוס שפרש"י ז"ל מלשון מהכה עוד מפרש שם בשם הר"ר נתן שלמלך שהיוקר יגדל עד למעלה כמדת התומר שיקרות שתין למעלה היתו ע"ש בתריסות: (קיח) ומ"ש הגפן יתן פריו והיין ביוקר פרש"י ז"ל לע"פ שהגפן יתן פריו אפ"ש יהיה היין ביוקר מפוש שלא יהיה בפרי עלמו ברכה ל"פ שיהיו כולן רודפין אחר היין ומשהכריס ומתיקר היין לע"פ שכוב יין בעולם: (קיט) ומ"ש וכל העכו"ס יתהפך למינות ואין מוכחת פי' שתין כר ישראל יוכל להתווכח עמהם להשיב להם תשובה נאלחת בהונן להוליא המינות מלבם: (קכ) ומ"ש שנא' כולו הפך לבן טהור הוא פרש"י ז"ל כמשפט הנגע בכל השורן כך כשהפכה כל העכו"ס למינות תבוא הגאולה: (קכא) ומ"ש אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב. פי' אם הדור כולו זכאי יבוא בן דוד במהרה קודם זמן המוגבל לו לבוא אבל אם הדור כולו חייב ליעו בא אלא בזמן המוגבל לו וה"ק לע"פ שהדור כולו חייב הוא בא בזמן המוגבל לו ואין מעכב לוהו המלא הדור האמת ועיין בחלק הפלישי מחבורי על הספר הזה בשער בן דוד ושם תרלה דברים מחוקים מדבש ומשת נופים על המאמר הזה שם"ד: (קכב) ומ"ש בדור שכולו זכאי מנין שנאמר ועמך כולם לדיקים לעולם ירשו ארץ פרש"י ז"ל מדכתיב וישמו ארץ חיטו הגאולה עכ"ל ונרחה לי מדכתיב בחריש בחריש אני ה' נאתה אחישנה ש"מ שיבא בן דוד במהרה קודם זמן המוגבל אם הדור כולן לדיקים הן ודוק: (קכג) ומ"ש בדור שכולו חייב מנין שנאמר וירא כי אין איש ונו' פרש"י ז"ל כי אין איש לדיק לעמוד בפרץ וכו' ע"ש בתריסות ונרחה לי מדכתיב שם וכן לעיין גואל ונו' ולא כתיב אחישנה ש"מ אם הדור כולו חייב אין בן דוד בא אלא בזמן המוגבל אבל ש"מ אין אתה יודע אימתי יבא בן דוד אלא אם הדור כולו חייב אין בן דוד בא אלא בזמן המוגבל אבל יתכן שמו הגדול יתברך שמו שלא יהמלל בין העכו"ם כמו שמפורש שם בתריסות הפסוקים שהמובים תלין תח"כ ע"ש ודוק וכמו שהביא רמיה עוד מפסוק למעני למעני אעשה כי איך יחל וכבודי לאחר לא אתן ע"ש בפרש"י ז"ל לפי ענינו שם בן מוכל לפרש לפי ענינו כתן ודוק ועיין בפרק חלק בתריסות הרבה מאד כמה וכמה דפיס מה שלא נזכר כתן מענין ביאת בן דוד ב"ב אכי"ר: (קכד) ומ"ש רחב"י אומר יושבי כפריס וכו'. פי' לפי שאמר מקדם ואחרי האמת נעדרת שאחרי אמת יחקבו עדרים עדרים וילכו מן הכרכים ויושבו בכפריס ובמדברות ובשדות כמו שפרשתי למעלה בתריסות ומקמר שלה אע"פ שיושבי כפריס חייבים אינם חייבים וכו' אפ"ה הם בוחריס יותר ליושב בכפריס מן הכרכים כי יש חילוק והפרש גדול בין זה לזה כי משמרז"ל יושבי כפריס כיושבי קבריס וכו' הוא קאי על המון העם שבכל ר"אלתידי חכמים אחרי אמת שבא נדול לעם ליושב בכפריס מן הכרכים כדאיתא בפרק טומן שמין וז"ל דרש רבא מ"ד לכה דודי נלא השדה ונו' אמרה כ"י לפני הב"ה רבש"ע אל תדיעני כיושבי כרכים שים גזל ועריות ושפיכת דמים ושקר אלא אלא השדה נלינה בכפריס בא ואחרך מ"ח שעוסקים בתורה מתוך הדוחק (פרש"י ז"ל כמי בחני עובדי האדמה ועוסקין בתורה מתוך הדוחק) נמכימה לכרמים אלו בתי כנסיות וב"מ נרחה אם ארחה כנפן אלו בעלי מקרא פתח הסמדר אלו בעלי משנה הגלו הרימונים אלו בעלי התלמוד שם אתן את דודי לך

שלמלך

נוסחא הישנה

ואין הבן מתבייש מאביו רבי נחמיה אומר דור שבן דור בא עניות הרבה וההוקר יעות והגפן יתן פריו והיין מיוק וכל העבו"ם כלן יתהפכו למינות ואין תוכחות . אמר רבי יוחנן אין בן דור בא אלא בדור שכלו זכאי או כלו חייב ברור שכלו זכאי מנא לן שנאמר ועמך כלם צדיקים בדור שכלו חייב מנא לן שנאמר וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע וגו' אומר (כגמ' גרס מ"ל יהודה אמר רב) יושבי (קסב) כפרים (כגמ' גרס לריפין והיינו הך) כיושבי קברים וחייהם אינן חיים וממונם אין ממון ונשיהם ובניהם אינן שלהן ועל בנותיהן הכתוב אומר (דניאל ב) ארור שובב עם כל בהמה. רבי יוסי בן קסמא אומר (קכו) טב תרתא מתלתא אוי ליה לינקותא דאזלא ולא מהדרא. (קכז) שמואל הקטן אומר (משלי כד) בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו. (קכח) הוא היה אומר (קכט) לא תדחיל (קל) עם דלא דחיל ולא תבכה עם דלא בכי (קלא) ולא תבצי עם

דלא

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

שמלך כגודי ונודל שבא בני ובמותי עיין שם בפרש"י ז"ל וק"ל : (קכה) ומ"ם יושבי כפריס כיושבי קבריס וכו' להבין המאמר הזה לריך תחי להניע לפניך נוף המאמר כדאיתא בפרק כילד מעברין וז"ל אמר רב יהודה אמר רב יושבי לריפין ומחלכי מדברות (פרש"י ז"ל שיהם עמהם) חייהם חיים חיים ומיהם ובניהם חיים עלהם תמ"ה ר"ת חיים בירה תומר יושבי לריפים כיושבי קברות (פרש"י ז"ל כמתים לפי שממושרין הגמה וכו' ע"ם) ועל במותיהן הוא תומר תרוך לרחוק ומשומיהן נזקקות למתפיס רבי יוחנן אמר מפני שמין להם מלחמות פרש"י ז"ל והולכין למקום רחוק לרחוק ומשומיהן נזקקות למתפיס רבי יוחנן אמר מפני שמרגישין זה לזה בעבילה פרש"י ז"ל שמין להם מקומות והולכות למקום רחוק לעבוד וקורחה לחברתה לילך תמה ומרגישין השכנים בדבר ויש רשע רודף למריחס ומחייחד עמהן : (קכו) ומ"ם טב תרתא מתלח תוי לינקותא דחזלא ולא מסדרא פרש"י ז"ל בשבת שבת פרק שואל מוביס שני רגליס של ימי הבחרות מעלתה של ימי הזקנה שניך מעונת עם רגליו ויש להתחוק ולעמוד ווי על ימי הבחרות שהולכה ואינה חוזרת עכ"ל וקחי ענין זה על מה שאמר מקדם מעניו יומי כפריס כיושבי קבריס שהם המחים ומיהם חיים חיים מדבר אחר כך מעניו ימי הזקנה שקרובין לימות למיתה ולקבר : (קכז) ומ"ם שמואל הקטן תומר בנפול אויבך אל תשמח וגו' פירשו המפורשים בשם' אבוה שהפסוק הזה סיה רגיל תמיד בפיו כדי שיזכור להזהר תמיד ע"ם ולפי שדיבר מקדם מעניו ימי הזקנה שהמדם קרוב למיתה וצריך ליתן דין וחשבון על כל מעשיו לפני ממ"ה הב"ה שהוא יודע כל הנסתרים לכן תמר תה"כ שלריך תדם לדקדק בכל מעשיו תפי' בדבר זה שלא ישמח בנפילת האויב תע"פ שתין מי שיודע שהוא משמח בנפילת האויב כי הדבר סיה מסור תלה ללבו של תדם . וכל הדבר המסור ללב נתמר בו וירחת מאלהיך לפי שהוא יודע כל המחשבות שבלבבות לכן כתיב ג"כ בנפילת האויב שלא ישמח בנפילתו פן יראה ה' ורע בעיניו וגו' ודוק כי נפון הוא : (קכח) ומ"ם הוא היה תומר תי' זהו שמואל הקטן מקדם בזוכר לוחו מקדם : (קכט) ומ"ם לא תדחיל עם דלא דחיל וכו' . פי' כיון שאמר שמואל הקטן מקדם בנפול אויבך אל תשמח וגו' לשה לומר לעולם יהא דעתו של אדם מעורב עם הבריות ולא יהא מתעניו מהם לעשות ממה שהם עושים כשהיא עושים דבר רע בעיני ה' לכן לא ישמח אלל אדם שהוא בעבר תפי' אם האויב הוא בעבר יעבר עמו ולא ישמח לכך סיה רגיל לומר בנפול אויבך אל תשמח וגו' לכן תומר תא"כ שמואל הקטן סיה רגיל לומר ג"כ עוד דברים תחרים שלא ישמה אדם מעשיו כשהוא אלל הבריות אלא רק יעשה כמעשיהם אם אינם אם לרעה ואתמר אלא ישמח אדם מחיירת כשהוא עם התשים שאינם מחיירתים ולא יבכה כשהוא עם תשים שאינם בוכים ולא יאכל בינים או קיסומין כשהוא אלל בני אדם שאינם אוכלים בינים או קיסומין לפי שהבינים אינם מוכים לאכול אלא מעורבות כמאכלים אחריס כדאיתא בספר בן סירא ע"ם או לפי שהם מאכל אבלים ומעניו בני אדם לאוכלן כמות שהן אלא מעורבות והקיסומין ממעיו בני אדם לאוכלן משום שהן קטין לגוף כהרכבה כמז"ל ע"ם וכן לא יאכלם כשהוא אלל בני אדם שאינם מתבוששין וכן לא יהא תלחק כשהוא אלל בני אדם שאינם תלחקין כי אם תשבין תותו לפומה אם הוא תשה תעניו ממה שהן עשין ואמנה שהוא תביא אה עלמו שיהא נחשב לשומה וכן לאחת נאגדה ת"ל אחתוס בר חנילאי לעולם אל יגמה אדם מן המחא שהרי משה עלה למרום ולא אכל ומ"ה ידדו למשה ואכלו עליה לקרחה תוג בימומה לעולה יהא אדם מעורב עם הבריות ויעמח אם השמחים וידאב עם האוחנים ויעמר עם המעעריס ולא יעמק בין הבוכים ולא יבכה בין השמחקים ולא יהיה ער בין היינים ולא יצן בין המריס ולא יעמוד בין היושבים ולא יצב בין העומדים עכ"ל : (קל) ומ"ם לא תדחיל עם דלא דחיל פירוש שלא יהא מתיירא כשהוא אלל בני אדם שאינם מתיירתים כי התרגום של תורת הוא דחיל : (קלא) ומ"ם לא תבני עם דלא בני פירוש שלא יתכל בינים או קיסומין אלל בני אדם שאינם מוכלים בינים

דלא בצי (קלב) ולא תבהית עם דלא בהית (קלג) ולא תגחיך עם דלא גחיך (כ"מ תגחין עם דלא גחין) שמא תחשב שוטה ותמצא שאתה הבאת את עצמך לידי שטות. יוחנן בן פנחס אומר הבא אמרו (קלד) תבליתא דבבל שוניא ושרצוניא ואקח אבלסלא ושירצא תבליתא דחבלא ימא. רבי עקיבא אומר אף (קלה) אקרוקיא. (קלו) כל עיר שאין בה

נוסחא הישנה

רבי אליעזר בן יעקב אומר יושב בפרים כיושב קברים וחייהם אינם חיים וממונם אין ממון ועל בגותיהם הוא אומר ארור שוכב עם כל בהמה רבי יוסי בן קסמא אומ' ניב תרתין מתלת אוי לה לינקותא דאולא ולא מהדר.

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מן קיטומין כי המרגוס של תם הקיטומין יח בוציע: (קלב) ומ"ם ולא תבהית עם דלא בהית פי' שלא יתבוסם כשהוא שלל בני אדם שמיום מהבוסמין כי המרגוס ולא יתבוסמו ולא בהתחתן כן מיתא בספר הערוך וכתי"ם שלמו גרס ולא מהשלמין אבל בהרגוס ירושלמי מיתא כדעת הערוך: (קלג) ומ"ם ולא תגחיך עם דלא גחיך פירש שלא יהא מצחק כשהוא שלל בני אדם שמיום מצחקין כי המרגוס של למה זה נחקה ברס הרגס יוחנן למה דק נחבת ברס. ולפי כ"מ תגחין וכו'. פי' שלא ישחהוה במקום שחין מחריס משחחין כי כל מי שמשחחוה נרחם כמי שהולך על נחון: (קלד) ומ"ם תבליתא דבבל שוניא ושרצוניא ואקח אבל שלא ושירציא תבליתא דחבלא ימא. פי' בספר הערוך ערך חבל. שהוא לשון תבלין כ"ל מיני בשמים פירוש אחר לשון תבלים שריכים לשעלות ולמתאות ולקשור ולשגוד בשם כל דבר הצריך קשירה ושגוד פירוש אחר מיני כלים של נודרי ממריס. פירוש אחר מיני בגדים פירוש אחר מיני כלים ע"ם בתריכות וכאן לפי ענינו לך פירושו שסבליות דגילים בפיסם לשמור דמיני בשמים שבבבל או מיני תבלים או מיני כלים של נודרי תמרים או מיני בגדים או מיני כלים שבבבל לך שמוסס שוניא ושרצוניא ואקח אבל מיני בשמים או מיני חבלים או מיני כלים של נודרי התמרים או מיני בגדים או מיני כלים של תובלי היס לך שמוסס שלא ושיצריא ועניו זה קלי על מ"ם מקדם שלא יעשה אדם ממהג העיר שהוא שם ולא יעשה אדם שום מעשה שהוא הסיפוך מה שעושין אחר בני אדם שהוא שלא שלא תמיד יעשה כמעשיסם ולא יפרוש מהם אם פיום רע בעיני ה' ולעולם לא יעשה ממהג אבותי אלא העיר שהוא ביניהם לכן אמר אחר לך ממהג הוא שבבבל שהבליתא שלהן הוא שוניא ושרצוניא ואקח לכן אם הוא בבבל לא יעשה ממהגם ומהג של תובלי היס הוא שהבליתא שלהן הוא שלא ושיצריא לכן אם הוא אלל תובלי היס לא יעשה ממהגם וק"ל: ומ"ם תובלי היס פירוש קברימי היס. רלה לומר מהיגי הספיקים כמ"ם ויודעי מלמיותיהם כל תופעי משום מלחים כל תובלי היס וגו' יחזקאל כ"ו ע"ם בתריכות ובפרש"י ז"ל ומרמה על אם שהן מפריחין הרבה אם המבלים שהן ברחם החורן לכן הן נקראין תובלי היס פירוש אחר שהקופות שהן יושבים בספר היס הן נקראין חבלה היס כמ"ש הוי יושבי חבל היס גוי כרחים וגו' לפניה כ' ע"ם בפרש"י ז"ל: (קלה) ומ"ם כ"ע לומר לף לקרוקיא פירוש לפילו הספרדים המקרחים לקרוקיא בלשון גמרא כדחיתא בב"ב פרק הספיגה ומיין בספר הערוך יש להם מהג בפני עלמם ואיגם מבינין לת מהגן במה שמקרקרין כל הלילה ובבוקר היס שוחקא ומלחתי בספר מהרי"ל בליקוטיס שבכוף הספר לשלך נקרחה לפרדע בלשון טופריקון לפרש דע כלומר שהיה יודעת לימתי לפרש הוא רגס לומר שמקרקרת כל הלילה ובשפרש כלומר בבוקר היס שוחקת מלקרקר ומרמה לי דלכך היס נקראת בלשון רז"ל לקרוקיא על שם שמקרקרת כל הלילה ולאחר שני שיס שכאבתי זאת מארתי לת לימודי מלמוד דירושלמי מלאתי ענין אחר דומה לענין זה בכוף פ"ק דיבמות וכן בפרק בהרלי דמסכת קידושין ומרמה לי שענין זה של חד"ת הוא ממש הענין של תלמוד ירושלמי רק שהמסחת נשחמה וז"ל של תלמוד ירושלמי חבל יתא תבילתא דבבל עווניא ונוכייא ונוקרייא תבליתא דחבל ימא עכ"ל ופירושא דהאי ענינא כך הוא שהוא קלי על מה שאמר מקדם כ' יהודה אמר בין האהרות כגולה ליוחסין (פי' בבל נקרא גולה על שישראל גלה לשם וכמו שבני בבל הם מיוהסים יותר מבני ארץ ישראל כמז"ל בפרק מצרע יוחסין כל האהרות מישה לארץ ישראל וארץ ישראל מישה לבבל וברש"י ז"ל כעיסה המעורבת שלישו מיכר מה שבחוכה כך כל האשפחות שפק אם פסולים מעורבים בהם ע"ל חון מבבל שהשפחות שלהם הם מיוחסין כדחיתא בפרק עשרה יוחסין אר"מ לת עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה ואח"כ עלה פי' שכל הפסולין עלו מבבל וכמו שבני בבל הם מיוחסין יותר מבני ארץ כל האהרות כן בני אדם שיושבים בין האהרות הן נ"כ מיוחסין כמו בני בבל) ר' תיימא בחוקא ס' בש"כ יהודה בני מישא לת חבו להו שלא משום שפק חלוים שהשפחים דשם לל שקפידו על האדמות האן קריית למישא מהם (פי' לשון נופל על הל' מישא כמו מהם כ"ל כמו המת וודאי מישא כך בני מישא הם פסולים וודאי) מדי תולה (פי' כמו החולה שפק הוא אם ימות כך בני מדי הם פסולים משפק) עילם וגוכאי נוסחות (פי' כמו לאמריק רוב נוסחים למיהם כן בני עילם ובני גוכאי רובן פסולים) אבל ימא תבליתא דבבל (פירוש הבל ימא הם האקומות האמוכים לים הם הפסולים שעלו מבבל ול"ל דה"נ

תבליתא

נוסחא הישנה

שמואל הקטן אומר בנפול אויבך אל תשמח ונו' הוא היה אומר דחיל מן דלא דחיל ולא תבבה עם דבבי ולא תבצי עם דבצי ולא תבחית עם דבהיא ולא תגחין עם דנחין שמא שוטה ותמצא מביאך לידי שטות יוחנן בן פנחס אומר הבא ימרו תכליתא דבבל שוניא שרצוניא ואקחסלא ושיצריא תבליתא דהבלא ימא. רבי עקיבא אומר אף אקרוקיא כל עיר שאין בה עשרה דברים אין תלמידי חכמים רשאין לישב בתוכה אלו הן בית הכנסת ובית

י' דברים אין ת"ח רשאין לישב בתוכה ואלו הן א' ביהכ"נ ב' בית הכסא ג' בית המרחץ ד' בית מלמדי תינוקות ה' בית דין מכין ועונשין (קלג) ו' קופה של צדקה (קלמ) ז' קופה של בשמים (קלפ) ח' קופה של תמחוי (קמ) ט' כל מיני ירק י' פירות. ר"ע מוסיף אף כל מיני פירות (קמא) שכל מיני פירות מאירין את העינים. (קמב) כשנכנסו רבותינו (קמג) לכרם ביבנה אמרו עתידה תורה שתשתכח מישראל. שנא' (עמוס ח) הנה ימים באים נאם ה' אלהים והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה' ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו. (קמד) דבר ה' זו הלכה (קמה) דבר ה' זה הקץ (קמו) דבר ה' זו

הנבואה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מנליפא בני"ח ולא נכף ופירושו שכני מכל ימא הם מעורבים בפסולים כי מלא הכל הוא פירושו של מירבוב פסולים מחוא כם"ה בם' מתני מוא וכל בהמה לא תמן שכבתך לממחה בה ומשה לא תעמוד לבני הבהמה לרבעה מכל הוא ופרש"י ז"ל ערוס וניתוף וכן ומפי על מנליפא ד"ח מכל הוא ל' בלילה ומירבוב זרע אדם ורע בהמה מפ"ל וכן יושבי מכל ימא הם מעורבים בפסולים שעלו מבבל כמש"ה בלפניה ב' הוי יושבי חבל הים גוי כרתים ופרש"י ז"ל בשם אחרנוס ווי לעמת דיתבון על סחר ימא עמת דמחייבן לאתהנאה וכו' (פ"ת) מוגלגלי וגווכייא ועוקייא מנליפא דמכל ימא (פירוש בני של אלו שלשה מקומות הן עיקרי הפסולים מן הפסולים של בני יושבי מכל ימא) כך כ"ל לפרש המאמר של תלמודא דירושלמי וכן מלשה לפרש ג"כ המאמר של הש"ס פ"ם מנליפא דכבל שוגיא ושרוניא ומקח. פי' בני של אלו שלשה מקומות הם הפסולים שעלו מבבל ומ"ם שבל שלש ומיגריא מנליפא דמכל ימא פי' בני של אלו מקומות הם הפסולים של יושבי מכל הים כאחד שקדם בתירום של מאמר של תלמוד ירושלמי וזה המאמר קאי על מ"ם מקדם יושבי כפריס כיושבי קבריס וכפיסם ובמיסם ניתן שלשם ושליהן שכתוב תומר שרוך עוכב עם בהמה כלפרשהי למיל ע"ם רק שפסיק מעניו לשנין בשותו עניו כמשנו בספר זה כאחד. ולו קאי על מה שמדבר מקדם ממנאני בני שדם ועניו זה מדבר נ"כ ממנאני בני אדם ודו' ומ"ם רש"ת לף מקרוקיא פי' גם במקום הנקרא מקרוקיא יש שם פסולי משפחה וק"ל: (קלו) ומ"ם כל עיר שתין בה עשרה דברים אין ת"ח רשאין לדור בתוכה. פי' כיון שדיבר למעלה בהאי פרקא דרים דבריס מעניני ת"ח. ובאמה שת"ח יושבים בכפריס ועוסקין במורה מתוך הדוחק רק האריך מעניו לשנין בשותו עניו כמנהגו בזה הספר לכן מסמיך לו גם כן ענין זה וק"ל: (קלז) ומ"ם וקופה של צדקה. פי' לחלק ממון לעניס: (קלח) ומ"ם וקופה של בשמיס פי' לחלק בשמיס לבנות עמיים לשתקשם ולשתבשם בשם כדי שלא יהנגו על בעליהן: (קלט) ומ"ם וקופה של תמחוי פי' לחלק מיני מכילה לעמיים: (קמ) ומ"ם ומיני ירק פי' כדלעיל בפרק כיצד מעברין ת"ר אומר לשר כל עיר שתין בה ירק תין ת"ח רשאי לדור שתוכה ופרש"י ז"ל לפי שהירק מוב למאכל ומיקא בזול ויכול לעסוק בתורה מכ"ל. ומ"ח והא"ר חסדא במסכת שבת פרק תולין בר בי רב לא ליכול ירקא משום דנגיד ופרש"י ז"ל לא ליכול ירק מי כרתיס ושחליס משום דגרר לבא ומאכילו להס הרבה ומין לו מכ"ל וי"ל דיש לחלק בין ירק מי לירק מבושל ובין כרתיס ושחליס למאכל ירקות וחזו כוותו ופעמו וימוקו של דעת רש"י ז"ל שמדקדק לפרש דוקא ירק מי ודוקא כרתיס ושחליס כדי שלא יהא דברי ר"ל סותרין מהדדי ודוק: (קמא) ומ"ם שכל מיני פירות מאירין את העיניס פי' שהן פאירין את העיניס בתורה כמ"ל מיני מהיקה מרגלא לפום בתורה: (קמב) ומ"ם כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה וכו' פי' מדלייני מקדם מעניו עקבות יתות בן דוד ומעניו ת"ח קאמר נמי עניו זה דלייני נמי משקבות יתות בן דוד ומעניו ת"ח ומאמר זה מיהא במסכת שבת פרק תולין והשותא בשבשפר הזה היא משובשת מאד. ובאמת נריך להיות השותא ממש כשותא ההלמוד שלנו לכן הגנתי לפניך עשה ההלמוד אות באות: (קמג) ומ"ם כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה פירש"י ז"ל על שם שהיו יושבין בניה המדקדק בתורה שורות שורות כמו כרם שהוא מעוב שורות שורות וכל הפירוש המאמר הזה הכל הוא מפרש"י ז"ל בפרק תולין: (קמד) ומ"ם דבר ה' ר' שלבה פי' כדכתיב וידע לעם את דבר ה' דהייגו תורה: (קמה) ומ"ם דבר ה' זו נבואה פי' כדכתיב דבר ה' אשר היה אל הושע ונו': (קמו) ומ"ם דבר ה' זה הקץ פרש"י ז"ל לא ידענא מהיכא והתוספות כתבו

הנבואה. ומאי ישוטטו לבקש אה דבר ה' אמרו עתידה אשה שתטול כבר של תרומה שנגע בה שרץ בידיה ותחזור בבב"נ ובבמ"ד לידע אם טמאה היא אם טהורה היא ואין מבין. (קמז) והא כתיב ביה בהדיא (ויקרא יח) וזה לכם הטמא בשרץ השורץ וגו' כל הנוגע בהם וגו' מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא. אלא לידע אם ראשונה היא אם שנייה היא ואין מבין. הא נמי מתניתין היא השרץ שנמצא בתנור הפת שבתוכו שניה (קמח) שהתנור הוא תחלה אלא משום שהתנור הוא תחלה מספקא להו מאי דאמר ר"א בר אהבה לרבא (קמט) ולחזייה לתנורא כמאן דמליא טומאה. ותהוי הכבר ראשונה וא"ל לא אמרינן הבא לחזייא וכו' דתניא יכול (קנ) יהו כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרש (קנא) ת"ל וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל אשר יאכל אוכלין ומשקין מיטמאין מאויר כלי חרס ואין כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרס. רשב"י אומר ח"ו שנשתבחה התורה מישראל שנ' (דניאל ט) כי לא תשכח מפי זרעו אלא מה אני מקיים ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו אלא שלא ימצאו (קנב) הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד אלא איש פלוני אומר ואיש פלוני מתיר איש פלוני מטמא ואיש פלוני מטהר (קנג). רבי אלעזר (בגמ' גרס רבי מאיר) אומר (קנד) כופין ללויה שהשכר לויה אין לו שיעור שנ' (תופטים ו) וירא

נוסחא הישנה

הכסא ובית המרחץ ובית מלמדי תינוקות ובית מכין ושנשין וקופה של צדקה וקופה של בשמים וקופה של תמתי רבי עקיבא מוסיף כל מיני פירות שכל מיני פירות מאירין את העינים משנכנסו רבותינו בברם ביבנה אמרו יבא שיבוקש דבר מקרא ולא ימצא דבר מצוה ישוטטו מעיר לעיר דבר ה' ולא ימצאו והיו רוכבין ועולין על עסקי השרץ שנגע בכבר ויבקשו דבר ה' ולא ימצאו אמר רבי שמעון בן יוחאי חס ושלום שתשכח תורה מישראל שנאמר כי לא תשכח מפי זרעו אלא איש פלוני אומר ואיש פלוני מטהר ואיש פלוני מתיר ולא נמצא דבר ברור ולא משנה ברורה. רבי אליעזר אומר כופין להלואה ששכר הלואה אין לו שיעור וירא השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבא העיר ומה הסר עשו ויכו את מבא העיר לפי חרב ואת האיש ואת משפחתו שלחו ומה שכר נטל אותו האיש וילך האיש

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

דמחיב נבי נטע שבעים כלומר דבר ס' מפי ירמיה: (קמז) ומה שמר ושם נכדיה כחיב. פי' ומסורס שבכתב הרי סיל כתובה ומומחה יקרעו ויכתבו: (קמח) ומה שמר שהשמר מחלה. פי' שממע מן המויר כדכתיב מל תוכו והוא תוכ ומממע מת שלוכלין שבתוכו מן המויר: (קמט) ופ"ח ליחזיים כפי תטורת כמלן דמלי טומלה. פי' כשמעל הבית בתויהו דהם כלם בניפה מממע והלכך כמלן דמלי טומלה הוא ומיכוי הפא לשמוש: (קנ) ומ"ח דתניא יכול יהא כל הכלים ממלין מלויר כלי חרם. פי' שפם היה כלי מחר בתוכו שיממע מחמת הבית שבתויר החיצון או מחמת שיממעו לויר כלי מחיצון שהוא עומע: (קנא) ומ"ח ח"ל כל אשר בתוכו יממע. מכל האוכל אשר יאכל שוכלין ומשקין מממלין מלויר כלי חרם ואין כלים ממלין מלויר כלי חרם. פי' ש"ח תרמי חדא דלא אמרינן חזייה כמלן דמלי טומלה דש"ל שם כלי שפך הוא שאינהי שממע מגבו יהא שמא דהא נגע בטומלה הלא לא אמרינן חזייה כמלן דמלי טומלה ומוכלין ומשקין שבחיצון הוא דממעי מחמת הכלי שהכלי הוא לחשון והם שייה שכל כלי לא דהוטיל ואין טומלה בשם הלא מחמת הכלי שממעין שמי קרא שאין כלי שאינו שיא שב הטומלה ממעת כלי אחר (קנב) ומ"ח שלמה ברוכים. פי' בממעים שלא יהא בם מחלוקת שב"ל פי' רש"י ז"ל: (קנג) ומ"ח ר"ח אומר פופין ללויה וכו'. פי' כיון שדיבר שהתב"ח מענין דברי תורה והלמידי חכמים. ושלריך מענין לענין בטוחה שאין כשהבו בשפר הזה משום שהי אחר נמי ענין זה מענין לויה וכו'. שמיקרו בא לשמעיק שק"ו שכשלוח להלמיד חכם מעיר לעיר וכו' כמה שכרו גדול מאד ובא בא לשמעיק שהתורה היא מיקר לויה לאדם כמו שמשיים בסוף המשמר שריב"ל שהולך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה וכו' וק"ל: (קנד) ומ"ח כופין ללויה.

משמר

נוסחא הישנה

ארץ החתים וגו' היא לוז שצובעין בה תכלת לכל ישראל ולא עוד אלא שעלה סנחריב ולא בלבלה ונבוכדנצר ולא החריבה ואפילו למלאך המות אין לו רשות לעבור בתוכה. אלא זקנים וזקנות שבה בזמן שרעתן קצה עליהן מוציאין אותם חוץ לתומה והן מתין והלא דברים קל וחומר ומה אדם שלא הלך ברגליו ולא

ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו אליו הראנו נא את מבוא העיר ועשינו עמך חסד וירא את מבוא העיר ויכו את העיר לפי חרב ואת האיש ואת כל משפחתו שלחו. ומה שכר נטל אותו האיש מה דכתיב בתריה וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לוז הוא שמה עד היום הזה (קמה) היא לוז שצובעין בה תכלת לכל ישראל ולא עוד אלא שעלה עליה סנחרב ולא בלבלה ונבוכדנאצר לא החריבה. (קנו) ואפילו המלאך המות אין לו רשות לעבור בתוכה אלא הזקנים והזקנות

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מאמר זה לימא במסכת סופה בפרק ענלה ערופה ופי' רש"י ז"ל כופין את מי שעיניו רוצה לצוות שיעשה מלוותו על כרחו: (קמה) ומ"ש שנאמר וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לוז הוא שמה עד היום הזה מנא ליה דהיינו לוז שנאמרה לה בלבלה ונבוכד לה החריבה פי' רש"י ז"ל מדכתיב גבי עיר לוז היא שמה עד היום הזה מיהו יליפינן מלה מחבלה ולה מחריבה לפי שמאז"ל כל מקום שנאמר עד היום הזה אין לו קיום לעולם ולעולמי עולמים עכ"ל. וזכר זה ממרו חז"ל במסכת יומא בפרק הוליאו לו אות שכף עי"ש: (קנו) ומ"ש ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בתוכה מלה הזקנים שדעתן קצה עליהן מוציאין אותן חוץ לתומה והן מתין . פי' שעיניו הזה הוא סוד גדול ונסתר ונעלם מרזי תורייתא וסוד זה לימא בספר הזהר פרשת תרומה עמוד ע"ד וז"ל אחר חיים ביעובא דשלמה דלא שלטא ביה הסוא מחבלא ולא לחייהא ליה רשו חמן וכל לימון דדיירין חמן לא מחין עד דשקלין לבר מקרחא וליה לך בר עם מכל דדיירין חמן דלא מחין ואלהו מחין כשאר בני עם מבל לאו בחחא חלי שעתא לא שלטא חמן הסוא מלאך מחבלא לי חימא בגין דלא קיימא ברשותיה הא מרעא קדישא דלא קיימא ברשו אחרא ואפי' הכי מחין ובשפי אחר שאלו לא מחין לי חימא בגין קדושא הא ליה אחר בקדושא בכל יעובא עלמא כגונא דאחרן ישראל ולי חימא בגין זכותא דההוא נברא דפני לה כשם בני עם חוי דזכותיהון יחר מדיליה ע"ר יצחק חנא לא שמעתא ולא לימא שאו אחיליו ליה לר"ש שאר לון ודאי ההוא אחר לא שלטא עליה מלאך שמות וקב"ה לא בעי דבההוא אחר יחות בר עם לעלמין ולי חימא דקודש לכן בההוא דוכחא עד לא אחבני מיחו חמן בני עם לאו הכי הוא אלא מיותא דמיחבני עלמא לאחקן ההוא אחר לקיומא ורזא דרזין הכא לאיתן דמשחכלי בעקרא דאחבחא כד ברא הקב"ה עלמא ברא ליה ברזא דאחוון ואשלגלג אחוון וברא ע'מא בגילופא דשמא קדישא אחגלגלו אחוון ואשחארו עלמא בגלופוי וכד אחגלגל ואחפשט עלמא ואחבני והוו אחוון אחרן למבני אחר הקב"ה די אשחייט ביוד אשחלים לא אי"ת בלאדבא אלין אחוירא על נבי ההוא דוכחא אי"ת אישו אין בגין כך אמן דאחי בחלא דימא בי"ת בחלא דיש אחוא . כד בעא הקב"ה לקיימא עלמא ואין לאחקא ליה ועל דא בגין דהוה חלי אי"ת על נבי ההוא אחר לא שלטא ביה אחא . כד בעא הקב"ה לקיימא עלמא ואין לאחקא ליה לרוכא גו אין גליף ברזא דש"ב אחוון ואחמן שאלי למיהך לרוכא ולא אשכח אחר לאחקיימא ביה בר אחרא קדישא ואין הוו אזלין אבאחריה עד דאשא ההוא לרוכא אחוא אשחזא ואחמן אשחקא ואחקייש אמן כל עלמא ואי חימא אי אבי דבההוא אחר אריין הייש אחאי לא אחבני אמן כי אקדשא למיהב אין ליאחבא אלא אבא בהאי אחר לאחקייש בגין אח אד דאריין עליה אבל בני אקדשא כל אחוון כלהו אשריין ביה ובהו אחבני אישו אשחודי בגונא דכל עלמא ואו דאחרא קדישא יהיב אין ואפרי ליאחבא בההוא עלמא ואחר דא לאו אבי יהיב אין ליאחבי ההוא אחר בשאי עלמא ולא בעלמא דאחי ובי אקדשא בשפוכא אמאן בגין דאין חולקא ליאחרא ההוא עלמא ולא בעלמא דא ועל דא קיימא בי אקדשא חובין ולאזכי לון ליאחרא לעלמא דאחא ואם אין אין נאורין דאין בכל אחר ועל דא אחא קרא כי עוב דבאיב וירא אלסיס כי עוב אהאי אח בי"ת עריק אלשבא אחבלה לא חימא עריק אלא דלא אחייהב ליה רשו אמן לא בי"ת דא אשאיר מן אח קוף קוף לא אחייהבא כלל בזוכחא בעלמא אלא בשאר דניאהם שלשא אח קוף וסימן אין לשון בל יכון בשרן . פי' קוף אישי בשמא אופיוא שאר במדבריס לשון ארא לשון שאר ושאר אין לו רגלים כשאחר חז"ל בשבשא שבא ופי' בזאר ברשאית ע"ך ודו"ק אח בי"ת אחיהבא בכל דוכחא ואחחקא לאחיהבא כדקא יאות ובגין כך בכל דוכחא דאח בי"ת אמן ליה יהובא לאח אמן לאחייהבא כוף ואל דא אחר דא לא שלטא ביה כלל אשרא אחרא ויהיב אין דאחי עלמא לייחבי אחר דא וכד נפיק לבר אין רשו לאשרא אחרא לשלשאה ביה עכ"ל. וגריך לאבין ולאסכיל האיקר והאשרא אל אסוד אגדול אזה. אס אשאה ההוא בי"ת דוקא יאחר אכל אחר ר"ב אוחיות אל אלפ"א ביה"א אמיס אחאס חיים אדויכים עד לעולמי עולמים ונ"ל שאדבר אזה הוא סוד גדול נאחר ונעלם על אדרך אס אכאוב בספר אקדוש

נוסחא חישנה

והזקנות שבה בזמן שדעתן קצה עליהן מוציאין רבר בפיו אלא הראם
אותן חוץ לחומה והן מתין. והלא הדברים הן קל באצבעו גרם לו ולכל
וחומר

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מקדים שפע של בהקדמה של ספר הזה וז"ל הפס של מ"ם שהוא הפס ידו"ד בגלוי מלפי"ן כזה יו"ד ה"ח
ומ"ם ס"ם זה הוא סוד המדם העליון ברוך הוא וברוך שמו לעולם ולעולמי עולמים כי מלת מדם בגימט' מ"ה
בספר הפס הזה ועל סוד זה רמז האביא בתמרו ועל דמות כפס דמות כמראה מדם עליו מלמעלה וזהו הסוד
שמיימתא תומה יסרמל בפס מדם כי להיות מלילות מן מדם העליון ב"ה וב"ש חלק מלוה ממעל זמ"ה נתני
נתן מרעיתי מדם ודרשו רז"ל מהם קרויים מדם ואין העובדי כוכבים קרויים מדם ומוד מד"ם העליון שעולה
מ"ה סמה מדע כי מספר מ"ם עולה במספר קמן מי"ת (ותומר מכי הפס שכל המרכבה מלוחים של שם הוי"ה
כל אחד ואחד עולה במספר קמן מי"ת הפס כזה במילוי יודי"ן ומל"ף יו"ד ה"י וא"ו ה"י בגימט' ע"ב. ע"ב במספר קמן
עולה מי"ת הפס כזה במילוי יודי"ן ומל"ף יו"ד ה"י וא"ו ה"י בגימט' ס"ג ס"ג במספ' קמן עולה מי"ת הפס של
מ"ה כבר נהפרש בפנים הפס כזה במילוי הכי"ן יו"ד ה"ה וי"ו ה"ה בגימט' ב"ן ב"ן במספר קמן עולה מי"ת
דהייט ט"ן מרוכה במספר קמן הוא זוי"ן וכל המרכבה מילוחים הללו הם מרמזים על סוד מדם העליון ב"ה
וב"ם שהוא שם סמו"ה שהוא סוד המדם העליון. מכל מקום הפס של מ"ה שהוא בני' מד"ם הוא עיקר המדם
העליון לפי שע"ב הוא בחכמה וס"ג הוא בבי"ה ומ"ה הוא בת"ת וב"ן הוא במלכו"ת ומדת ת"ה הוא עיקר
מד"ם העליון ב"ה וב"ם. ומדת ת"ת הוא כולל השמות כולם וכל המילוחים נתנים שלו ועיקר שם הסו"ה
הכולל והשורש לכל השמות ולכל המילוחים הוא במדת ת"ת והוא סוד כשנב ומשלם מאד והדברים קצרים הללו
כוללים דברים מרוכים ונריכים ביאור מרוך מאד ובקר המצע והמ"י. ונריך לחתה לדעת כי מספר חי"ת מורה
על המדם העליון ב"ה וב"ם שהוא מי וקים נלמי בשלימותו הבלתי סוף ובלתי הכלית שאין עליונות למעלה ממנו
שאינו מקבל תוספת על שלימותו ולא יחסר ולא יגרע משלימותו רק על שלימותו הנדול הבלתי סוף ובלתי הכלית
יעמוד על עמדו בלי תוספת ונרעון לעד עדי עד ולעולם עולמי עולמים ולנצח נצחים כמו מספר מי"ת ר"ל
מספר מי"ת שפס שמעלה כפל מספרה עד השמים ועד בלתי סוף ובלתי הכלית לא תוסיף ולא החסר ממספרה
ועל מקום מספרה מי"ת תעמוד בלי שינוי ובלי תוספת ונירעון כלל לעד עדי עד ולעולם עולמי עולמים ולנצח
נצחים מה שאין כן בשאר מוחיות. כילד מספר מי"ת הוא השעה חוסיף עליו עוד מי"ת הרי י"ח מספר י"ח במ"ק
עולה מי"ת הרי לך שמסי"ת לא תוסיפה על מספרה ולא גרעה ופחתה ממספרה רק על עמדה במספר מי"ת
מעמוד ואם תוסיף על י"ח האחרים עוד מי"ת הרי מספר ז"ך ז"ך במ"ק עולה מי"ת ואם תוסיף עוד מי"ת
על מספר ז"ך הרי ל"ן. ל"ן במ"ק עולה סי"ה ואם תוסיף עוד מי"ת על ל"ו הרי מ"ה מ"ה עולה במ"ק מי"ת
ואם תוסיף עוד מי"ת על מ"ה הרי נ"ד. נ"ד במ"ק עולה מי"ת ואם תוסיף עוד מי"ת על נ"ד הרי ס"נ.
ס"נ במ"ק עולה מי"ת ואם תוסיף עוד מי"ת על ס"נ הרי ע"ב וע"ב במ"ק עולה מי"ת. ואם תוסיף עוד מי"ת
על ע"ב הרי פ"ח. פ"ח במ"ק עולה מי"ה ואם תוסיף עוד מי"ת על פ"ח הרי צדי"ק צדי"ק במ"ק עולה מי"ה
ואם תוסיף עוד מי"ת על צדי"ק הרי נ"ט. נ"ט עולה במ"ק מי"ת כי נדיק עולה במ"ק מי"ה נאמר עוד מי"ת
היום נם כן מי"ת ובין שני מהי"ן מה הפרש והבדל יש ביניהם כי הנם שחכפול שני מהי"ן ותחברם יחד עד
שימלו במספר נדול י"ת עם כל זה במ"ק לא יעלה י"ת יותר מן מי"ה ואם תוסיף עוד מי"ת על נ"ט הרי ק"ח.
ק"ח במ"ק עולה מי"ת הרי היא במספרה הראשון בחסר ההתילה וכן הוזר הנלנל במחות ובחלפים ולחלפי
חלפים ורבבות ורבוא רבבות עד בלתי סוף ובלתי הכלית לא תוסיף ולא תחסיר ובהיותה וקימה העמוד לעד
ולעולמי עולמים בלי שינוי והוספת ונירעון כמו כן המדם העליון ב"ה וב"ם על מלך מלכי המלכים הקב"ה שעולה
מ"ה כמנין מי"ת חי וקים נלחי בשלימותו הבלתי סוף ובלתי הכלית לא יוסיף ולא יגרע חס ושלום ועל עמדו
יעמוד חי וקיים לעד עדי עד ולעולם עולמי עולמים ולנצח נצחים. מכאן יוכל המעיין להשכיל שבהתחלה הכפל
הפי"ת עולה י"ת שפס מוחיות ח"י להורות הנס שנתרבתה על מספרה עוד מי"ת בחיותה וקיומה עומדת
במ"ק על מספר מי"ת וכן בסוף המספר להשלים מספר מתה דהייט ל"ם מספר ח"י המורה על חיותה הרחשונה
שהוא התחלת הכפל ומספר ח"י עולה במ"ק מי"ת שהוא חיותה וקיומה הרחשונה עכ"ל. הרי מבואר לך
בסוד הנדול מ"ם הספר הזכר שהחות הפי"ת מורה על החיים נלחי ובשביל שהות הפי"ת תלוי על קויר תומו
המקום לכן כל הבריות הדרים שם הם חיים וקיימים לעולם ומם קנים בחייהם ומבקשין למות לריכין לשתת
יחזן לעיר והמ"י ונ"ל לפיכך על שם הסוד הזה קרחו שם העיר בשם לוז כי מלת לו"ז עם המלה והכולל עולם
בגימט' מ"ה שהוא במ"ק מי"ת וק"ל. וג"ל דזה הוא הסוד הנפלא שקרחו רז"ל שם על תומו העשה שחיו
יתרקב בקבר לעולם וממנו יהיה המדם בתחיית המתים ותומו העשה הוא מי וקיים לעולם ולעולמי עולמים
קרחו נו בשם של לוז של שדרה כי כמו שתומה עיר הנקראת בשם לוז אין מדם מת שם והוא חי וקיים שם עד
עולם ממעשה הסודות האחרים מקדם כמו כן נקראת שם על זה העשה בשם של לוז מפני שהוא חי וקיים לעולם.

וסוד

נוסחא הישנה
משפחתו הצלה עד סוף כל הדורות המלוה תלמיד חכם מעיר לעיר ומכרך לכרך וממרינה למדינה ומהלך ברגליו ומדבר בפיו על אחת כמה וכמה שיטול שכרו מלפני הקדוש ב"ה אמר רבי יהושע בן לוי כל המהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה שנאמר כי לויית חן הם לראשך ולענקים לגרגרותיך: סליק פרק טז:

וחומר (קנז) ומה אדם (בגמ' גרם כיעו) זה שלא הלך ברגליו ולא דבר בפיו אלא רק באצבעו הראה להם. (קנח) גרם לו ולזרעו ולכל משפחתו הצלה עד סוף כל הדורות. המלוה תלמיד חכם מעיר לעיר ומכרך לכרך וממדינה למדינה ומהלך ברגליו ומדבר בפיו עאכ"ו שיטול שכרו מלפני הקב"ה. אריב"ל כל המהלך (קנט) בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה שנ' (משלי ח) כי לויית חן הם לראשך וענקים לגרגרותך. (קס) ואר"יבל בשביל ארבע אמות שליוה פרעה לאברהם נשתעבד בבניו ארבע מאות שנה. א"ר יהודה אמר רב כל המלוה את חבירו. (קסא) אפי' ארבע אמות בעיר שוב אינו ניזוק. רבינא אלויה לרבה בר יצחק ארבע אמות בעיר מטא היזיקא לידו וניצול. (קסב) הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר חבר לחבר עד תחום שבת תלמיד לרב אין לו שיעור וכמה אמר רב ששת עד פרסה ולא אמרן אלא לרבו שאינו מובהק אבל לרבו מובהק שלש פרסאות:

נוסחא הישנה
פרק יז רבי אליעזר אומר כל העוסק

פרק יז רבי (ה) אליעזר (כ"ה ר"מ) אומר כל (נ) העוסק בתורה לשמה. זוכה לדברים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

וסוד הטעם הזמיתי למה דוקא זה העסק הוא קיים לעולם וכן למה נוכעין דוקא תכלת בחומה העיר הנקראת בשם לוז וכן שאר סודות המרומזים בזמרי הזה מתחלתו עד סופו פירשתי בתריכות במקום אחר בחלק שליתי בס"ד עי"ש וקצר כאן הזמנ מהשארע וכתבתי כאן רק מה שהוא מן הצורך: (קנז) ומ"ש ומה שכאן זה שלא הלך ברגליו ולא דיבר בפיו אלא רק באצבעו הראה להם פי' רש"י ז"ל מדלא כתיב אלא וירא להם: (קנח) ומ"ש גרם הצלה לו ולזרעו ולמשפחתו עד סוף כל הדורות פי' רש"י ז"ל כדאמריק שאין מלאך השורת שולט בהם: (קנט) ומ"ש המהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה שנאמר כי לויית חן הם לראשך וגו' פי' וכתיב בפסוק הסמוך לו מקדם שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך ש"מ דקאי על דברי תורה כמו שפי' רש"י ז"ל שם בשם בני מוסר אביך מה שאין הקב"ה למשה בכתב ועל פה ואל תטוש תורת אמך לומרך כשהוא יושב ואל דברי סופרים שמדעו והוסיפו ועשו סייגים לתורה: (קס) ומ"ש ריב"ל אמר בשביל מרכבע אמות שליוה פרעה לאברהם וכו' פי' רש"י ז"ל כשם"ה ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו: (קסא) ומ"ש המלוה את חבירו אפילו אמות בעיר אינו ניזוק פי' רש"י ז"ל אותו היזק לדרך אינו ניזוק: (קסב) ומ"ש הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר פי' רש"י ז"ל עד עבורה של עיר שהוא יוצא ממנה והוא בית החיצון שבהול שבעים אמה ושייריים לבתי העיר. כנל"ך ומע"י בילמ"ו ומגמ"ו:

סליק הפרקא ששה עשר. תהלה ושבח לאל הרופא חולי כל בשר:

פרק יז (ה) רבי אליעזר אומר וכו' פרק זה נסמך על כמה פרקים הקודמים שהם מדברים ממנין דברי תורה ופרק זה מדבר נ"כ ממנין דברי תורה: (כ) ומ"ש כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ממנין זה מיקוה בפרק שבי דמסכת מכות ופרש"י ז"ל והרמב"ם ז"ל זוכה לדברים הרבה להיות נדיק וחסיד וכו' כדלקמן. וג"כ זוכה למצות הרבה ורבינו יחיאל מפריסטיק פי' לפי שעשה המלך בכיפה והכל נדיקין למרי המות וזוכה לדברים הרבה בעשר מחת. וכשהוא עוסק בתורה שלא לשמה נעשה כמלך המולך בכפר אחד ומחר כך מולך בכפר מחר עד שמולך בכיפה ואין הכל נדיקין לו בעשר מחד ואין זוכה לדברים הרבה בעשר מחד. ורבינו שמואל מוי"ש כתב דיש להבין מתי מרבה מלה כל. ומשבר לפי שיש שני מיני עוסקים בתורה לשמה אחד הוא שמשלמתו עסק בתורה לשמה שני שעסק בתורה מעיקרא שלא לשמה. ומתוך שלא לשמה בא לשמה. ולרבות גם את זה אמר מלה כל. ואומרו זוכה לדברים הרבה. אין הכונה על אותם דמפרש ואזיל דנקרא ריש מהוב וכו' דמ"כ ה"ל לפרש הדברים שזוכה בהן דהייט נקרא ריש

לדברים הרבה (ג) ולא עוד אלא שכל העולם כולו כראי הוא לו (ד) נקרא ריע (ה) ואהוב אוהב (ו) את המקום אוהב את הבריות משמח את המקום משמח את הבריות (ז) ומלבשתו ענוה ויראת (ח) ומכשרתו להיות צדיק וחסיד וישר

ונאמן

נוסחא הישנה

בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כולו כראי הוא לו נקרא ריע אוהב אוהב את המקום אוהב את הבריות משמח את המקום משמח

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מהוב וכו' ומאי כך יפיר ולא עוד וכו' ועוד למה עשה כלל ופרט לכן מלמד שמה שאמר זוכה לדברים הרבה יש דברים שאי אפשר לו זכר מוחש אי דלמו כי רוכלא ליזיל וליתני מלמ הם מוכות עה"ז כמו בני מיי ומזוני וכיוצא כאלו דברים רבים . ולא עוד אלא שג"כ זוכה לדברים שאי אפשר יש כולם שליטות שאפשר ואלו הדברים להיותם מחלוקין המציקי זכר מוחש שכ"ל וכן בחב הגאון רבי' יהודה בר בלעם בספר דרך חיים ע"ם בתריכות דברים המלוי' כזה הענין : (ג) ומ"ם ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו פי' שי"ת במז"ל רמוי הוא לו ורש"י ז"ל פי' די שם לא נברא כל העולם אלא בשביל כמז"ל כי זה כל המדם כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה שולן בלע"ז והי"ת פי' כל העולם כדאי לשרת אליו כיש"ם ברוך שברא כל אלו לשמעני והי"שם כתב אלא מיוחרת שאת להשמיעו שלא יבד כל העולם שאי אפשר שם עתה בחיים שכולם כדאי הם לו להתקיים בשבילו אלא שפילו שאחלת בריאת העולם ועד עתה לא נבראו כולם אלא בשביל זה : (ד) ומ"ם נקרא ריע פרש"י ז"ל והרמב"ם ז"ל כתם"ם ולי מה יקרו רעיך אל וסר"י שברבנאל שקשה למי נקרא ריע דאם הוא נקרא ריע למקום או לברואים ס"ל למימר בהדיא כמ"ש את מוסב את המקום שהוא הבריות וכו' . ונהב אלא שם ריע הוא שאבדיל בין חכם לעם הארץ בלשון שהלמוד כי ריע הוא חבר ואחם חבר הוא חכם וע"ם בספרו נחלת חבות בתריכות שאינו מן הראוי לקרא לעוה"ז חבר בזמן הזה בשם שחיכות ולא בשם רב או רבן. והגאון ריב"ן פי' לכך למר שאם נקרא ריע ולא אמר למי נקרא ריע אלא לומר לך שהוא נקרא ריע למקום ולבריות כמז"ל כל שעוסק בתורה לשמה מגיע שלום בין השמלים של מעלה ובין פמליא של מפה שנא' או יחזיק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי . רב אחא בשלו בשם פלטרין של מעלה ופלטרין של מפה שנא' לשמוע שחיש וליסוד ארץ רבי יוחנן אמר אף אנין הוא על כל העולם שנא' ובגל ידי כסיתיך ריש לקיש אמר אף אקרב את הגאולה שנאמר ולאמר לציון עמי אתה וכו' ע"ם בתריכות מחוד בספרו דרך חיים דברים מחוקים מדשם ועשית לופים. והרש"ו פי' נקרא ריע לפי שאמר מקדם כל העול' כדאי הוא לו ר"ל כל העולם יש לו קיום בזכותו כדאי' מקדם ס"ל נקרא שפיר ריע אל הקב"ה ר"ל שיחף עם הקב"ה כמו שהקב"ה מקיים את העולם ברחמיו ובחסדיו ואף אתה בעולם כמו כן זה הצדיק מקיים העולם בתורה לשמה : (ה) ומ"ם נקרא אהוב פרש"י ז"ל ורמב"ם ז"ל כתם"ם יפליו אוהביך ואומר שלום רב לאוהבי תורתך. ר"ת להמיל אוהבי אם אוהבי יש אף אוהבי תהב והמפרשים האחרים לתעלה פילשו שהוא אחוב למקום ולבריות ר"ל הקב"ה והבריות אוהבין אותו וכל אחד ואחד מהם מפרש לפי הדרך שפירשו על מ"ם נקרא ריע ודוק : (ו) ומ"ם אוהב את המקום אוהב את הבריות משמח את המקום משמח את הבריות פרש"י ורמב"ם ז"ל אוהב את המקום במה שעושה תורה ומלות מאהבת הקב"ה ובזה הוא משמח את המקום ואוהב את הבריות במה שמקרבן ומלמדן ונותלן כל טוב ובזה הוא משמח את הבריות : (ז) ומ"ם ומלבשתו ענוה וירלה כרש"י ז"ל תורה מלבשתו עטוה וירלה שעשים לו העטה וסירלה כמלבוש שהאדם עוטה בו כמ"ש לדק לבשתי ויליבם לדקה כשריון וסעטה מביאו לידי ירלה כמ"ש עקב ענוה ירלת ה' הרי כל מי שים בו חיכה ים בו מדות הללו עב"ל. ואמר לעון מלבוש לפי שהם מיני מלבושים ממש מלבושי האדם על גופו ממש מראהו עד שגליו כי סירלה היא שעריה לראות וסענוה היא מגעל המוב לרגליו כמז"ל מה שעשתה האשה וסירלה שעריה לראה כמ"ש ראשית חכמה יראת ה' עשתה הענוה עקב למוליאם כמ"ש עקב ענוה יראת ה' : (ח) ומ"ם ומכשרתו להיות לדיק וחסיד ישר ונאמן ועלוב פרש"י ז"ל לדיק סולך בחומו ותימו עושה טוב ומהשה לאחרים משלו אבל תימו גומל טוב בגופו למרות בשביל אדם ונומל רעה למי שעשה לו רעה לשלם לאיש כמעשיו אבל אדם חסידות בין בגופו בין בממונו ותימו גומל שילום רע אלא עושה עמו לפנים משורת הדין . ישר הוא מעין חסידות עושה לדקה ומשפם ומהלך בשערים ובכשם אף לפנים משורת הדין כמז"ל ועשית הישר והטוב לפני ה' אלהיך לכנוס לפנים משורת הדין. ונאמן לא יעשה עולה ולא ידבר כזב ולא ימלא בפיו לשון מרמית והוא נאמן לכסות דבר סוד כתם"ם בכל ביתי נאמן הוא והוא משגח חזק ונאמן לכל הבריחים בו. ועלוב נעלב ואינו עולב והרי"ח פי' נאמן בהשגות אלהיות כתם"ם בכל ביתי נאמן הוא שהוא אלא קלי על השגות האלהיות. והרש"ו כתב לכך נקט ליעקב דמבשרתו בחיות שהרשע אחיו קרוי אח לפי שהוא אלא עבירות שהם בוטות אבשעוטות פורחות והרחות ברוחה ובהיותו מריפה הרי הוא כאח שכל אבל כעוס היה מדיפה שכל זה העוסק בתורה לשמה האורה מבשרתו ועושה אותו כאר לעומת משירים ממש

נוסחא הישנה

את הבריות ומלבשתו ענוה ויראה ומכשרתו להיות חסיד צדיק ונאמן ומרחקתו מן החטא ומביאתו לידי זכות ונתנין ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין ימצלין לו סוד מן השמים ורזי תורה ונעשה כמעין

ונאמן (נ"ח ועלוב) ומרחקתו (מ) מן החטא ומביאתו (נ"ח ומקרפתו) לידי זכות (י) ונתנין ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה שנא' (משלי ח) לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה (יא) ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין (יב) ומצלין לו סודות מן השמים (יג) ורזי תורה. (יד) ונעשה כמעין המתגבר והולך ונהר שאינו פוסק (טו) והוי צנוע ואורך רוח. ומוחל על עלבונו (טז) ומגדלתו ומרוממתו

על

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

כל הסילוקת הממליפות לומו. ומתר יפר מתר מסיד ר"ל שלא יהא מסיד שומה כמו"ל שמס ילמה שמגם בתר וכו' שלא יהיה מסיד יפר. ומתר ונתמן ר"ל שיהא מסיד עד יום מותו כעבד נתמן שלא ימרע לו כיתתן כ"נ שממש שמוסים שמה בכ"נ ולפוף נמשה נדוקי שכ"ל. ומגמון ריב"ן המריך בשפרו ד"ח ע"ש: (ס) ומ"ש מרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות פרש"י ז"ל כדתמת דכי רבי יממעל שם פגע בך מטול זה שמוע היגם"ל מסכתו לבית שמדרש שם תכן שוא ימוח שמ' תכניס שתקן מיש ואין מיש שלא תורש שמ' כוי כל זמת לכו למיש ושם ברזל הוא מחפוכן שתחתר שלא כש דברי כתם נשם ס' וכשמיש ישוכן שלא ושקשה תר"י תכרכנתל והלא ככר תתר מקדש ומלכתו עשוי וילמה ומכשרתו לסיות נדיק ומסיד ויפר ונתמן שם כן סיקש סיסיה מרוחק מן החטא ומקרב לזכות כי תה לו שוד זכיות יותר תזה. שלא תכי פירוש שלא ימרע הקלש של חטא לתתריש על ידו לפי שפעמים יתגלגל ע"י תמניעה מדש כתר כשוגג שלא מתכוין תפא לפתריש שכל לזה יסמור הקב"ה שלא יבא הקלש על ידו וכו' ע"ש בפרישות. ומרי"ם כוי' שיעשה נדר לכל שמלה וכו' ע"ש ומרש"ם כוי' לפי שמין מדם נדיק בשתר מתר יעשה טוב ולא יהטא ומן החטא תבוא קפיטור ושוא ושפק של שמדש ומקולג עליו שוא שקפיטור שקב"ה מרחיק ממנו ולא עוד שלא שמקרבתו לידי זכות שמשפע לו זכיות. כוי' שתר כמו"ל במקום שבעלי התשובה עומדים לנדיקים גמוריס שיש יכולין לעמוד והא' שלא גדולה יותר מנדיק ותסיד ויפר ומתמן ובעל התשובה נקרא שבא שפא תחא עבירה לידו בשוא מקום ובשחא שחטא ותקב"ה מרחיק שחטא ממנו וכו' ע"ש ותגמון ריב"ן מפרש ומקרבתו לידי זכות ע"ד שם"ש שתכתי דרכי ותפיבם רגלי של עדותיך כי רגליו מביאות שוא לידי זכות כלא דפתו וכוותו וכו' ע"ש: (י) ומה שתמר ומתין ממנו עשה ותושיה בינה וגבורה שמ' לי עצה ותושיה אני בינה ולי גבורה פרש"י ז"ל ומתין ממנו בני שדם כדברים שלו עשה ותושיה בינה וגבורה לשעיל מהאי קרא כתיב ה' קנני רשתים דרכו שכן מדבר שלמה בשכיל שתורה ואומר לי עשה וגו' כלו' עשה ותושיה בינה וגבורה שני לומדי להיות לעזר בני שדם שתיש לימיי"ר כלומ שכן נשתה ונדולה ורז"ל פי' שלכך נקרא חוכיה שהשם כתן של לומדיה ע"י תור ח ומשכנם והרי"ם פי' עשה שייך לעצתו ותושיה שייך של עשקי חבירו וכינה שייך לכל בני המדינה שמכין תכליח מעשיהם ומשקיהם וגבורה שנריך נבורה יהיה לעשות בחוכה לפי שהשהם כתו של שדם וכו' ע"ש והרש"ם פי' נבורים כמו"ל תיה נבור תכובם שם יגרו ותגמון ריב"ן מפריך מאד ע"ש: (יא) ומ"ש ומוהה לו מלכות וממשלה וחקור דין פרש"י ז"ל שמקרא מלך וסיפק בידו למלוך שמתלכין הכל לעשותו רשם וקצין וחולקין לו כבוד כמ"ש כי מלכים ימלוכו ופיכבו רז"ל מכתן דה"ח נקרתו מלכים וחקור דין כדרך שרשות כמו"ל שמין כל השולם יכולין לכתוב תלכה של רשות של' שמים לרוש ותרץ לכ'מק ולב מלכים תין חקר וכ' תי"י תברכמל שמלמה מדרנות שלו כן ע"ל זו ותל"ל זו שאכם למדרנה גדולה עליונה שהוא המלכות ותל"ל ממשלה שרים וחל"ל חקור דין מדרנות ריין ושופט. ומתרי שדרש שפסוק לי עשה ותושיה וגו' דורש גם שתר שפסוקים הבתים שתריו כי מלכים ימלוכו כעבד המלכות. כי שרים ישולו כעבד ממשלה שרים. ותדיבים כל שופטי תרן כנגד חקור דין של דיינים ושופטים וכו' ע"ש בתריכות ותגמון ריב"ן מתריך בזה ע"ש: (יב) ומ"ש ומנלין לו סודות תן השמים פי' שהוא יודע עתידות ומה שנזר הקב"ה על העולם תן לעוב תן לתוטב וכן שמעתו תפי' בזמן הזה שהיו כתה תסידי' תגבי מעשה שהיו אומרי' עשידות ומה נזילה שיהיה בעולם ומה שמעשה מרתוק מאד ונתקבו הדברים שנאמרו שתה: (יג) ומ"ש ומנלין לו רזי תורה פרש"י ז"ל שתרי תורה שנא' וכיון לבב תכמה רזי כמו כל רז לא תתם לך: (יד) ומ"ש ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק פרש"י ז"ל דכתיב שתה מים מבורך ובזלים מתוך בתרך קייט מעין ושוב כתיב יפוצו מעיניך חוצה שמעשה תהר נדול. והמפרשים שתברים למעלה תמליכו בפילוסיסס מאד ע"ש: (טו) וע"ש והוי נמוע ואורך רוח ומוחל על עלבונו. פי' הרי"ם שיהא נמוע ולא יגלה רזי תורה לכל אדם. ואורך רוח שיסבול שמלת כל השופלים ומוחל על עלבונו מעביר על מדותיו מן האלבים ואין עולבין ד"ח שיהא נמוע ע"ל שלא יתפתי בלימודו: (טז) ומ"ש ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים פי' הרש"ם על כל מעשה בתשעים

ומפי'

נוסחא הישנה

על כל המעשים. אריב"ל בכל יום ויום (יז) בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להן לבריות מעלבונה של תורה. שכל מי שאינו עוסק בתורה הרי זה נקרא נזוף שנא' (משלי יא) נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם ואומר (תהלים לג) והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה וכל מי שעוסק בתורה הרי זה מתעלה שנא' (במדבר כא) וממדבר מתנה ומתנה נחליאל ומנחליאל במות. (יח) הלומד מחבירו פרק אחד או

המתגבר שאינו פוסק ובנהר שמתגבר והולך והוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים. אמר רבי יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להן לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה הרי זה נזוף שנאמר נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם ואומ' והלוחות מעשה אלהים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ומפי' על המלאכים וכו' ע"ם. פי' מאחר על כל מעשה מעות אפשר עוסק בתורה בהרי"ג מצוותיה כמלוי קייס כל אתרי"ג מצות במעשה כמז"ל כל העוסק בתורה עולה כמלוי הקריב עולה וכו' ע"ש בתריכות ממד מאד מה שמפרש כמה פירושים בשם הרבה גאונים: (יז) ומ"ש מריב"ל בכל יום ב"ק יוצאת מהר חורב וכו' עד סוף המאמר פרש"י ז"ל מגדה היא במדרש תנחומא בה קול אינו מלאך אלא הדיבור קול היה ויוצאה בפי עצמה כדרך שמצאנו ורב סעדי' פירש שהוא כאדם הקורא על ההריס והקול עומה לו מבין שברי ההריס והאבנים שבשלגים. מהר חורב מקום שניתנה בו התורה לפיכך היא נשמעת משם. מעלבונה של תורה מעלבון שעולבין בה התורה שאין לה עוסקים תוך הוא מוציקון של נחש ואף מלשון וינער בו אביו ומחרגמינן ונף ביה אתרי הוא כמעדה וכמו נזם זהב המתון באף חזיר כך משה יפה וסרת טעם שהו תלמיד חכם המסיר עצמו מלמוד תורה מפני הוא כמו זה וכמודה זה שפורשין ממנו בני אדם ומע"ה שנכתב משה לא דבר אלמה אלא כנגד התורה שכן היה אלמה לומר כל דבריו מעין משל וזהו אמז"ל ביבמות כמה פונה משה שהתורה נמשלה בה. חרות על הלוחות נעשה בן חורין על עסק הלוחות לפני שבני אדם מכבדין לותו ומשמשין לפניו וכן כתוב בספר בן סירא אלמלא והכוממך ובין נגידים תושיבך. וממתה נחליאל פירשו רז"ל בפרק יוסי שכשורים שבתורה מדבר לפי שכתוב למעלה וממדבר מתנה ופירשו רז"ל העושה עצמו כמדבר שמופקר לכל כך הוא מלמד ד"ת עם הכל. התורה ניתנה לו במתנה ומשניתנה לו במתנה נתנו לו שנאמר וממתנה נחליאל וכיון שנתנו לו עולה לגדולה שנא' ומנחליאל במות ומה מגביה עצמו הקב"ה משפילו שנאמר ומבמות הגיא ולא עוד אלא שמוקפו בקרקע שנ' שנשקפה על פני הישימון ומה מזר בו הקב"ה מנביהו שנא' כל גי יתמא והרי"ם כתב מעלבונה של תורה שהמורים מעלב את הבריות לפני הקב"ה במה שקובלת עליהם לפני הקב"ה במה שהיום עוסקים בתורה. והרם"ה כתב מעלבונה של תורה שיקבל עלבון מן התורה בעה"ב אוי למותה בושה וכלימה שהוא חוף ומודה ואין מניחין את הנשמה לכנום לישיבה של מעלה אזו עלבון אמימי וכו' ע"ש. וכתבו שמפרשים לכך נקט הר חורב ולא הר סיני שהם היום עוסקים בתורה שהיתה בהר סיני בא ממנו תורבן ושמחה על המעלה ושבחון רייב"ן מתריך מאד ע"ש: (יח) ומ"ש הלומד מחבירו פרק אחד וכו' עד סוף המאמר. פרש"י ז"ל מן הבריותא שמניע שנאמר מחיתופל לדוד אשר יחדיו נמתיק סוד בבית נלכיס נהלך ברגש פעם אחד מצא מחיתופל לדוד שהיה יושב ושונה בתורה ע"ל מה אחת עושה הרי כתיב אשר על הכדים ומלו. תרב על ת"ת שיושבין בד בבד ועוסקין בתורה ולא עוד אלא שמפסיקין וכתיב הכא ומלו כתיב התם אשר מלנו ואשר חמתו ע"ל מה התם יחדיו נמתיק סוד בתורה אף הכא. שוב פעם אחרת מצא אותו שהיה הולך יחידי לבית המדרש ובאחת ע"ל מה אחת עושה הרי כתיב ברוב עם הדרת מלך ע"ל בבית נלכיס נהלך ברגש ברגשם בני אדם ובמריבה נלכה בני ואחתה. אבל בבכיתם התחנה לא למדו כלל מפני שהוא עצמו כתבו ואחה אתה כערכי וגו' דוד המלך היה מצטער את מחיתופל ועושה אותו כמוסו ואף מחוב ממנו אלופי ומיודעי תכם ורב אלי כמו אנשים חכמים וידועים ומה דוד המלך יצטרך עושה למחיתופל שהיה רשע ולא היה רצוי לכך עשאו רב ואלוף בשביל שני דברים אדם הדיוט אומר מחבירו שמא רשע כל שכן שנריך להשפיל עצמו אפי' בשביל אות אחת. כלבי גדולתו של דוד אבל מחיתופל ואין כבוד אלא אותיות אין לך אדם הרצוי נאת לו כבוד אלא למי שהוא בעל תורה וכל שכן אם למד עמו חכמה. ר"ת לאו אנריך לנהוג בו כבוד אלא אלא ה"ק אין כבוד אלא לתורה כלומר אין כבוד בא לאדם אלא על עסקי תורה שנא' כבוד חכמים יאחזו אם עושין כבוד בשביל שהן יודעין את התורה ויורעין אותה בנחלה. ר"ת לריך אדם לנהוג

נוסחא חישנה

המה וגו' אל תקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתור' וכל מי שעוסק בתורה הרי זה מתעלה שנאמר וממתנה נחליאל וכו' הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או אפי' אות אחת צריך לנהוג בו כבוד שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומיודעו שנאמר ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי והלא דברי' קל וחומ' ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברי' בלבד קראו רבו אלופו ומיודעו הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת על אחת כמה וכמה שצריך

או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפי' אות אחת הוא צריך לנהוג בו כבוד. שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד. קראו רבו אלופו ומיודעו שנא' (תהלים נה) ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי והלא דברים ק"ו ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומיודעו הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור א' או אפי' אות אחת על אחת כמה וכמה שהוא צריך לנהוג בו כבוד ואין כבוד אלא תורה שנא' (משלי ג) כבוד חכמים ינחלו ואומר (שם כח) ותמימים ינחלו טוב. ואין טוב אלא תורה שנא' (שם ד) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. (יט) כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה. ובתורה תהא עמל ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

כבוד גרסו שלמדו תורה ולא גרסו שלמדו תומעת שמתמר כבוד חכמים יתלו ותיזו חכמים התמימים הטחלים טוב זו התורה שנקראת טוב שנא' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו אבל לא לחכמים בחכמות תומגיות וכרי"מ כתב פרק אחד שייך במשנה והלכה אחת שייך בתלמוד ופסוק אחד מן המקרא ותומ אחד מכלם ממשנה ותלמוד ומקרא מכל אחד ואחד תום אחת ואוה ליה למימר הלומד להגידו ולא מהגידו אלא לומר לך אפי' לא כיון חברו ללמדו אלא מוטיל ד"ם וזה שמע וידע ממנו אפ"ם חייב להשוב בו כבוד ומה שהגיד שמי פסוקים אחד כבוד חכמים יתלו ויתיך והתמימים יתלו טוב משום דמן הפסוק ילמוד כבוד חכמים יתלו הוה לימיה שיכבד תורה במשכל ומשתה לכן מגיד גם כן שפסוק והתמימים יתלו טוב אין טוב אלא תורה וכו'. רצה לומר שיכבדם בכבוד התורה. כלומר שלא יהא תורה קורא בפיהם ומשנה כל הדיוים הצריך לכבוד רבו. והרמ"ה פתריך מפ בקושיות ותירוצים מתוקים מאד מדבש ונופת צופים ולפי שקצר כאן המגיד לכן לא אתריך בהם רק ע"ם. וכתב הר"מ מלבשקאר ז"ל היתה יוכל ללמוד רק תורה אחת שלא כגון מתמיין הם התם הם עיניו בחלף הו מעמיין בעי"ן הו שדה בית השלחין בחית הו שלהין בה"ח הו נחליס עוממות בעי"ן הו תוממות בחלף. ועוד ל"ל כיצד מתברין הם הערים בחלף הו מעברין בעין עיין בפרש"י ז"ל בהלמוד בכל המקומות הללו החילוק בין הסומיות שלנו ועיין בתריכות דבריה מ"ם הגאון ריב"ץ בספרו דרך חיים: (יט) ומ"ש כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' פרש"י ז"ל לא על העשיר הוא אומר שיעמוד בחיי צער כדי ללמוד תורה שלא ה"ק אע"פ שאין לו לחדש שלא פת תריבה שיטבול במלח ואין כר וכסא ליתן עליהם שלא על הארץ אפ"ה לא יחוש עצמו מלעסוק בתורה דסופו ללמוד מעובר ושם היא עשיר כל שכן שיעסוק בתורה ושוב לו כדי שיאכל שני עולמים כמו שפירש בפ"ק דסוכיות שמו לדיקי כי הוו אכלי הרי עלמי מי סני להו. ומיש במשורה תשתה מדת הלח קטנה והגאון ריב"ץ והרמ"ה פירשו שהוא מזהיר גם לעשיר לשכר ים שיפקיד בידו להתעסק בתעוגיס שלא ירגיל עצמו בשם כי לא יוכל ללמוד כראוי ועוד שצריך לבטל מן הלימוד כדי להרויח ממון הרבה לעולמו כי רבה היא ורמייה ממש שמתר היא לקיש אין להורה מתקיימת שלא בחי שממיים עצמו עליה שנא' וחתת החורה תדש כי יחוה בחכל ובפרק כילד מעברין ג"ר הוא מ"ד חייבך יפטו דה תכין במובחך לעני שלהים שם משיה תדש עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת ומשרחת ואוכלת (פרש"י ז"ל שמיה מקפיד על תעוגים) שלמדו מתקיי' בידו ואם לאו אין שלמדו מתקיי' בידו ואם תדש עושה כן הקב"ה עושה לו שעודש בעצמו שי'תכין במובחך לעני שלהים. ואתר פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה. להודיעך כי אפי' שם מצע האוכל שלא הוא נאת למיש ומיש רציש לא יוכלו לכבוש את נפשו עש כל זה ואתר ומיש במשורה תשתה שהיא תדש קטנה ודוקא מיש ולא יין ואף שם המיש שם קריש בתצעש ובפרש בימי הקור והשומה תוחש גריך לשכב בשתה כדי שיחתמש מעט לכן הזהיר ואתר על שמרן תיקן ולא תחוש כלל וכדי שלא יעלה תדש על לבו שתש יתנהג כך בחיי צער שמא יחלש ויתוש בשוף ימיו לכך אתר שת"כ ומיי צער תהיה כלומר אף שם שיי צער

נוסחא הישנה

בעולם הזה וטוב לך בעה"ב . (כ) אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד יותר מלמודך עשה ואל תתאוה לשלחנם של מלכים ששלחנך גדול משלחנם וכתרך גדול מכתרם ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך . (כא) גדולה

לנהוג בו כבוד ואין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו וגו' כך היא דרכה של תורה פת בסלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

הם לך שמחים ולא תמות כי מין זה גורם מיתה וכדי שלא יתעוב שמא יתבטל בסדר הזה תכף ומיד הלימוד מהרים קל יבוא לו מכלי שמל ויגיעה . לכן תמר תחר כך בחורים תהא עמל לריק לעמול ולסבוך . כמ"ש מלאתי ולא יגעתי אל תמין יגעתי ומלאתי תמין. ותמר מם תחת עושה כן וכו' ר"ל בבחירתך לא ע"י שמחה מוכרח לעשות כן מכח עניות . או תפי' עשיר ושוא עושה בהכרח מלד המבע שהוא כילי וקמלן במבעו ופי"ז תוכל פת במלח ושומה מים משם ושינו קושה כך וכשמת לעשב עליו ושוכב על האדן תחל הם מבעו הוא במדיבות לב והוא מתגהב בחיי לשר בבחירתו לם"ם הן ענני הן עשיר אז תשריך בשה"ז ושוב לעה"ב. ועוד האריך הרם"ם ז"ל בכוונת מהוקות מדבם ע"ם ותני לא השתקחי רק הפשוטו דבר דב' על תופניו. ועוד פי' הרם"ם ז"ל דרך תחר והוא נתה לפי הפשומה ובזה ילוייק מ"ם ל' עתי' תתכל תשם' תיבן דיותר נודק הם תמר בל'ניווי תכול פת במלח תיס במשור' שמה וכו' תמנם בת לה:דיעך דרכה של תורה כי תפי' הם הוא לשון עתה עשיר ותם יעשוק בחורה ילא ילך למשת ותתן מהרושם ויבא לידי עניות כי כך היא דרכה של תורה בניה הם עניים כמז"ל עד שלא יפינו רק פת במלח ותיס במשורה ותפי' מהללה לא יהא לו ליתן עליה וחייו בכלל יהא בשער ושמל החורה תהא מחשת בתו וכל התגתים התלו יודע מחללה שמהא לו כך . והכל סבר וקבל בסבר פניס יפות ועל מנת כן הוא עושק בחורה אז תאריך בשה"ז שמחזור ותשעבר כי המקייס החורה מעוני סופי לקיימה משובר וכן מחקייס בהלל שזכה בסוף לאיות נשיא יסרשל ובזה יהגתתו לומדי החורה המניים לבל יפיחו דבריס כלפי מעלה לתמר שוא עבוד תלהיס ח"ו וע"ם עוד כוסה נתה מ"ם בשם התסיד וכן עיין כומה נתה בפי' הר"י תברבנתל ובפי' הגתון ר' יב"ן : (כ) ומ"ם תל תבקש גדולה וכו' עד שכר פעולתך פרש"י ז"ל תל תבקש גדולה לדדוף תתרי התבריס ותל תחמוד כבוד להתכבד בחורתך דתם כן תתה נרתה כלומד שלא לשמה יותר מלומדך עשה שיהא מעשיך מרוכין מהכמתך ותל תתתוה לשלתן לשלתן תלהיס שתם יפתוך לעשות כתעשייתם וליתן לך שברה לא תשמע ולא תתבע תל תהחר ותל תקבץ בהם ותל תסקפק בדברי תורה תחמת שתתה רוחה תוחם תלהיתים תפני שמלתך בעה"ב גדול תשלתם בעה"ז וכתרך גדול תכתרם ותפי' בעה"ז דשלשה כתריס הם וכתר תורה היא גדולה שבהם. וגתתן הוא בעל תלתכתך זה הקב"ה שתתה עושה תלתכתך תגלו . שיהלם לך שכר פעולתך לעה"ב. והרם"ת כתב דיש לדייק תלת לעלתך שהיא מיותרת והכוונה להשתיעך הגם שתניעו שלפעתים טוב הוא לאדם שיבקש גדולה כתו שתציע במרדכי שהיה מבקש גדולה כמז"ל בפסוק ולגוי לרוב תחיו ע"ם זה לא היה להגתת עלתו תלא להגתת ישרשל כתם"ם ורבים תעתי התרן תחייהדים כי גפל פחד תרדכי עליהם תבל להגתת עלתו תל יבקש רק תם יהוא תגדולה לו תעלתם יקבלה ויהבא בה הכל לם"ם. ויש גורסין תל תחמוד כבוד יותר תלתודך כי תין כבוד לאדם כתו כבוד לימוד ותם תחמוד כבוד תחר תתה תזה כבוד תלתוד כתלו כבוד תחר הוא גדול תכבוד לימוד ההורה. ועל פי הגתתל ויהבר תלתודך עשה הכוונה דלא תבעית תיקייס כל תה שיודע תלא תפי' בדברים תשר הוא תסופק בדין יהמיר על עלתו כדי שלא יכשל בספק . ותל תחמוה לשלתם הכוונה כי לפעתים סיפ"ר תתתה לאדם בדברים שגרתה דברי תסידות תם יתתעו לו ובתתת דבריו שוא ובזב כגון שתייעץ לאדם שתם יתחדל התיד בד"ת לא יוכל לקייס תלום לדקה ופדיון שבויים והרבה תלות התלויים בהולתת ממון ותין לו ממון ת"י שעוסק בתורה לכן תיעלך תדל תד"ם והרויח ממון לפרנס תניים בתעדיים על שלתך שלתן תעדני תלכים לכן תזהיר תל התתוה לזה כי שלתך גדול תשלתם כי תתה זן לכל העולם בזכותך שתתה עוסק בתורה כתז"ל כל העולם ניזון בשביל ר"ת בן דוסת ובתרך גדול תכתרם דבתר תורה נקיים בת"ת לבריס ובתר תלכות רק בשלשים תעלות ועוד תאריך בדבריס תתוקים בשם תרבה נתונים ת"ם . וכן הגתון ריב"ן התריך בדבריס נתתדיס תתד ע"ם: (כא) ות"ם גדולה תורה יותר תן הכפונה ותן התלכות שהתלכות נקיים בשלשים תעלות שאלו בנבייתא תלי גנתא ותתרו ת' כתף ב' זהב ג' כתים ד' עבדים ה' שפחות ו' בהים ז' שדות ת' כרתים ט' נפת י' פרדסים י"ת כמי בית . י"ב סנולה תלכים י"ג תדיתות י"ד תריס ט"ו שריח ט"ז התטוגות י"ז שדה י"ת שדות י"ט טוחים כ' רכב כ"ת תרב כ"ב שתלה כ"ג נשק. כ"ד חילות כ"ה בתמים כ"ו תפים כ"ז תרגלים כ"ת תשפח כ"ט נדקה לת"ד חם"ד שת' בגדקה יכון כסת וכתיב וסשר בתסד כסתו ורובם כתובים בשלתה ותיעוטם בשתר התלכים עכ"ל. תבל התפרשים תו תוקם בתופן תתר היותר נתות כתו שתפורש בתשנה בתסכת סנהדרין סרק יהו גדול כדתיתת בספר תורת כהנים וכן פי' התפור הגדול רש"י ז"ל ותלו תן הת' שתתלך לת תן ולא לתן

נוסחא אחרת

תחיה ובתורה אתה עמל גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות שהמלכות

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מוהו הכ' לא מעיד ולא מעידין מוהו משום שג' שוס חשיש עליך מלך שהחת לימחו עליך לכן לא דין מוהו ולא מעידין מוהו. וכיון שאין דין ומעידין מוהו לכן גם הוא לא דן ואינו מעיד ע"ש משום שהקושטו וקשו קשטו עלמדוחת"כ לאחריש. כג' לא מלך ולא חולצין למשהו משו' דאילת ביה מילחת. הד' לא מיבש ולא מייבמין חת אשהו משו' לאסורה להיחת לאחר אחי' במקום מל ה ע"ש. הה' ואין עושין חת אלמנהו אחי' מלך אחר. הו' חת לו חת ליעו יולא מפחח פלטרין שלו. הז' וכשחברין מוהו כל העם יושבין על הקרקע והוא מסב על הדרגש. הח' ופורן נדר לעשות לו דרך למלחמה ואין ממחין בידו. הט' וכל העם בוזזין ונוחנין לפניו. י' הוא עושל חלק כנגד מחנה מכל הבזה. יא"ח לא יבבה לו נשיש יותר מי"ח. יב"ג לא יבבה לו סוסים חלא כדי ליחן למפחים שלו. יג' לחיילין. יד' ולוחב לו ס"ח לעמו והיחה עמו וקרא בו כל ימי חייו בין במלחמה בין במדינה. בין בהליכה בין בישיבה בין בשכיבה. הע"ו ואין יושבין על כסחו. הע"ז ואין רוכבין על סוסו. יח' ואין מעהמעין בעריבתו. יט"ח ואין רואין חותו בשעה מספר ולא בשעה ערום ולא בביח המרחץ. משום שנא' שום חשיש עליך מלך שהחת לימחו עליך ע"כ במשנה. ועוד י"ב מפורש בפסוקים. הא' מ"ה חשר יבחר ה' חלהיך בו על פי נביח. הב' מקרב ולא מחושה לחרן. הג' לחיך ולא מחרבים לא חוכל לחח עליך חיש ככרי מלמד שהבר פשול ואף ישרחל ממזר ועבדים פשולים משום כולך יפה רשיחי שיהא רשוי להושיבו בסהדרין. הד' מה שמפורש כח' שמואל זה יהיה משפח המלך חשר ימלך חח בניכם יקח ושם לו במרכבחו ובפרשיו ורלו לפני מרכבחו. הה' ולשום לו שרי חלפים ושרי מחות ושרי החשים ושרי עשרות. הו' ולחרוש חרישו ולקוור קלירו. הז' לעשות כלי מלחמחו וכלי רכבו. הח' ואח בטוהיכם יקח לרקחות ולטבחות ולחופות. הט' ואח שדוחיכם ואח כרמיכם וזיחיכם הטוביס יקח. י' ואח זרעיכם וכרמיכם יעשר. יא"ח ואח חמוריכם יקח למלכה יעשור. יב"ב ואחם חהיו לו לעבדים הרי שלשים. ומלך מסחפר בכל יום. חינו מכלל מקרחית שלו. חלח משום מלך ניפיו החזיקה עיניך. והכ"י חברבחל חומף וגורע ודוקח בחוך השלשים שלו ודרך המלך למלחמה חין לה שעור רק כפי ריבוי חיילוחיו. שלח יעברו זה חחר זה. שע"ש דקי"ל בפ' המוכר חח הפירות דרך הרבים ס"ז חמה. גם חוגרות המלכים למלך גם לח יהח למלחמות הרשות חלח ברשות סהדרי גדולה. גם כותב לו שני ס"ח. חחד להושיב בביח גנזיו וחחד חמיד עמו. גם לריך להיות חלביו וחמו מישרחל גם מלך קודם לכ"ג כדחיחח בסוף הוריות. גם לריך שהחת הב"ד של ע"ח במנויו. גם יוכל המלך לדון בלח עדים ובלח החרחה ובלילה. ומח"ב כחב הב"י חברבחל חלה שם דרכי החכמים בשלשים מעלות המלך ולח נחח דעחי בחחת מהן לח כדעת הרשחן שהות מונה הקלייסים והכוכבות המדומות והמעלות ואין רשויין לקרחן כן. כי חיך יקראו עבדים ושפחות שדה ושדות במעלות גם שחח יחנו חיני הקלייסים הנשמיס יעלו מספרם יותר מזה פעמיס רבות. ושם לפי הדעת הנחי משום שפחחו קלח מעלות פחיס פחיס. כדי להעלותם למספר שלשים ולח זכרו מעלות חחרות שהן יותר עלמיות מהנה. לכן כ"ל למעות המעלות בחופן חחר והוח זה. הח' שיהיה המלך מישרחל מפחח חביו ומפחח חמו. הב' שחין מעמידין חשה במלכות ואינה יורשת מלכות. הג' שחין ממנין מלך לח בלן ולח ספר ולח כורסקי ומשעשה במלחמה מלבו חפי' יום חחד נפסל למלכות. הד' חין ממנין מלך כ"ח על פי נביח וע"י ע"ח כסהדרין. הה' שהמלך ממשה בשעה המשחה וכניו הם בכלל מבינחו. הו' שהמלך זוכה במלכות לו ולבניו עד עולם חם יהיו רלויים. הז' חין המלך נמשה חלח בירושלים ועל המעין. הח' המלך קודם לכ"ג ולנביח ולכל חכם מישרחל. הט' כל המורד במלך חו עובר על מלוחו חו מבזיהו בדברים יש למלך רשות להרגו. י' כל הבח לפני המלך ואפי' נביח נריך לעמוד על רגליו ולהשחחוה לפניו. יא"ח חין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסחו ואין משחמשין בכרכיסו ולא בכחרו ולא בחחד מכל כלי חשמישו. יב"ב כשהמלך מח כל כליו ומשמישו נשרפין לפניו. יג"ב חין טשחין ולא מייבמין חלמנחו. יד"ד חין חולצין למשהו. הע"ו חין חולץ ליבמחו. הע"ז חינו מייבם משום דזילח לי' להקים שם לחחיו. יז"ח חין רוחין חוחו בשעה ערום ולא בביח המרחץ ולא בשעה משהפג ולא בשעה משפחר חלח ביוסיו ובכבודו. יח"ח חם לו חח לינו יולח משפחה פלטרין שלו. ובשכיבין חוחו כל העם יושבין על החרן והוח יושב על הדרגש. יט"ש חין יפיבה בשאיה חלח למלכי בית דוד. הכ"ף שחייב לכחוב הס"ח לעלמו יחר על חס שהגיעו לו חבוחיו ומניחו מספר השאיה ע"ש ב"ד של ע"ח. ושם לח הניחו לו חבוחיו ס"ח חו שחבד כותב חני ס"ח. אחד מניח בביח גנזיו שהוא מעיין בו בשחר כל אחד מישרחל והשני יהיה עמו החיד. הכ"ח שלא יבבה לו סוסים כדי שלא יסב שפוף בזמה ולא יהן לנשים חילו. הכ"ב שלא יבבה לו סוסים חלא כדי שרכבהו כי לא בגבורת הסוס יחפן כי חלהים ה' חילו. הכ"ג כשפ ושהב לא יבבה לו להניח בביח גנזיו ולהנחוח בו כי הכוסה בפ' יחונב. הכ"ד כל הרוני המלך ממונים למלך. הכ"ה יש רשות למלך להמיל מס על העם לערכיו חו לעורך סחלחמה להורחח שעה. הכ"ו יש רשות למלך לקטב לו מכס הדיוט ואסור לחדם להבריח המכס שלו. הכ"ז כשהמלך חולך למלחמה חורן לו נדר לעשות לו דרך ואין לדרך ההוח שעור רק כפי ריבוי חיילוחיו. הכ"ח כל מוגרות שהמלכים מאשר יחפץ הם למלך טוב ויחיש לחטוש להחלוקה. הכ"ט שאשר הבזה יביחו לפניו והוא יחלק

מחניתם בראש . הלך כל המלכות שהמלך כובש הם שלו ומהן לעבדיו מה שירצה ומניח לעמו מה שירצה וכל שלו שבבריה דיניו דין שלו הם ל' מעלות המלכות ואחת רוחה שהם כוללים בפי עמיהם להרבה פרסים שים בהם . ולכן הוא יותר מחוור ממה שאמרו שאר המפרשים וכנגד מלכות בית דוד דברו החכמים כל זה שהם בישראל מלכים למחייהם בשם ונדר ולא על שאר מלכים שלא נמנו ע"פ התורה עכ"ל. והגאון ריב"ץ בספרו דרך חיים הקשה על דעת הרי"ף ועל דעת רש"י ז"ל והסכים עם הדעת שרשמנו שהוא פירוש הברייתא וכתב דברים נהמדים מאד מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים וז"ל . פי' הברייתא נראה יותר כי שלו שהדברים כלם בשאר ים לו שלו הדברים הוא שקרא מלך כי שלו הדברים הם מלכותו ולא כן תואם הדברים המעוים במשנה שאין כלם תשיבות על המלך כי מה שמינו דן ולא דיין מחזו מין זה תשיבות על המלך וכן לא ירבה לו נשים וכסף וזהב לא ירבה לו ולא ירבה לו סוסים . וכן שיכתוב לו שני ס"ת שלו כלם ישים רשוייס שיקראו מעלות כמ"ש כאן מכל שקראו מנות על המלך ואין לתמוה המנות שהמלך ממוויב בהם מכל המעלות כשאר ים לו דברים הרשוייס על המלך וכן כ"ד מעלות של הכהונה בודאי שלו כ"ד דברים כולם הם מעלה ותשיבות לכהונה ולכך תצב תואם ומפני זה מצינו בלשונו לומר שהמלכות על' מעלות והכהונה בכ"ד מעלות כי שלו הם כולם מעלות ותשיבות ושרוים על המלכות והכהונה תכל בתורה לא שייך תשיבות שלא הם מ"ח דברים ולא תמר לגזון מעלות כי אין עם התורה תשיבות כשתצר למעלה ולא מנה שתצת הכ"ד מעלות של הכהונה בפירוש וכן הל' מעלות של המלך כמו שמנה בפירוש המ"ח דבר של התורה מפני שכל הפרק הזה אינו מדבר רק מן התורה לבד ולא בא לומר שהכהונה נקנית בכ"ד מעלות והמלכות בשלשים מעלות . אלא כדי להודיעך שהתורה גדולה ביותר מאלו שניהם . ונראה לומר כי יש רמז בשלו המעלות כי המזבח שיש עליו זך והוא סימן לכהונה והמזבח היה לתת על תמה וכתצר הקיף חוט אחד סביב המזבח שהיה תמה על תמה דהיינו שיהיה החוט מקיף המזבח הרי חוט הסובב יהא כ"ד טפחים כנגד כ"ד מעלות הכהונה שהתמה היא שתה טפחים. וזהר שעל השלחן הוא סימן לכתר מלכות שלחן מלכים והשלחן היה תמה וחני תרכו ותמה וחני רחבו חש תחה מקיף החוט סביב השלחן דהיינו נבהו ורחבו הרי החוט יהא שלשים טפחים כנגד שלשים מעלות המלכות. וזהר שעל התרן הוא סימן לכתר התורה והתרן היה תמחים והני תרכו ותמה וחני רחבו ותמה וחני קומתו וחש תחה מסבב חוט סביב התרן יהיה החוט מ"ח טפחים כי תמחים והני לב' לדדין הן שלשים טפחים והרוחב בכל לד השעה טפחים . הרי לך מ"ח טפחים. ומה שלא הקפיד תת השלחן ג"כ למעלה ויהיה ל"ו טפחים כי בודאי יש להקיף תותו רק במקום הקלר יותר . ותש תחה מקיף תת השלחן במקום קלר הוא הגובה והרוחבו שהוא היותר קלר מה שאפשר להיות בשלחן והוא שלשים טפחים וכן במזבח יש להקיף היותר קלר אבל בתרן החוט הסובב תת התורך והרוחב הוא היותר קלר כי תש תקיף קומתו צריך תמה להקיף על הכפורת ועליו שני הכרובים ודבר זה הוא יותר הרצה ולפיכך החוט הסובב תת התורך והרוחב הוא היותר קלר בתרן והחוט הסובב הקומה והרוחב הוא היותר קלר בשלחן והחוט הסובב התורך והרוחב הוא היותר קלר במזבח והם נכללו כל אלו שלש מעלות בשלשה כלים שהיו בהם סימן הכתרים. ותש יקשה לך כי השלשים דברים תצר המלכות נקנה בהם ואלו הים דברים המלהיים שירמוז הכתוב דברים אלו בשלחן ומשום כך נדחקו המפרשים לפרש אלו שלשים מעלות שלא ע"פ הברייתא רק בדרך אחר כדי שיהיו כל אלו שלשים מעלות גם אלו כמו שהן תצל הכהונה ותצל התורה. אבל בלומת אין זה קשיא. כי אלו שלשים מעלות הם הורתה על גדולות ותשיבות המלכות שהמלך ים לו שלשים מעלות ואין המעלה באלו הדברים עלמם רק שהם מוליה כי המלך ים לו מדריגה עליונה תשובה ולכן ים לו שלשים דברים תשובים והמלכות תשוב יותר מן הכהונה והתורה יותר תשובה מן המלכות והכי תמרינן בפרק כהן משום ר"ח קודש למלך מלך קודש לכ"ג כדאיתא התם ע"ש ולפיכך תמר גדולה התורה מן הכהונה ומן המלכות שהכהונה נקנית בכ"ד מעלות והמלכות בשלשים מעלות והתורה בת"ח דברים ויש לך להבין כי מה שהתורה נקנית בת"ח דברים כנגד זה תמרינן בתסכת סופרים שלא יעשה עמוד של ספר התורה פחות מן ת"ח טיפות כי התורה היא התכמה תצר היא בחות המדם והכן הדברים הללו (פי' ת"ח דברים הם כנגד הת"ח של מדם תצר שם התורה שהיא מן מדת התכמה וז"ש חז"ל גוללות תכמה של מעלה תורה ומדת כת"ר נקרא נלגלת ומדת בי"ה נקרא לב וז"ש חז"ל הלב מבין והיא נמלל תל"ב טיבות התכמה כי תת בני' ת"ח והתורה נקרא רחשיה תכמה לכן חז"ל ברחשית ברא וגו' בשביל התורה הנקראת רחשית ותרגום ירושלמי בתוכמת ברא ה' והת"י כן כ"ל) ומעלות המלכות על' מעלות כנגד שלשה מנות ל"ת לא ירבה לו נשים לא ירבה לו סוסים וכסף וזהב לא ירבה לו וכנגד כל מנה ומנה ים לו עשרה מעלות (פי' כי מנה בת"ח ב"ם ידוד וידוד בחילופת הם י' חותיות כזה יוד ה"א ואו"ו ה"א וזה השם נקרא תל"ך בחסרתו שהוא תחסתר תצלו המעלות והוא סוד נעלם וכו' ל"ל והת"י) ועוד ים לך לדעת כי מעלות הם שלשים כמו שהרתה כי הלמ"ד היא גבוה תכל תחותיות בחלפ"ת ביהת כי שלשים הוא רחוי לגבהות והתשבות בים לחלכות והטעם הזה כי עד עשרה תחשב תחזון ועשרים נהשב תחצי ושלשים נחשב עליון לגמרי . ולפיכך התות שתספרו שלשים הוא תחשבת על כל ומה תתמר תם כן שאר חותיות שתספרם עוד יותר רחוי שיהיה עוד גבוה תכל כי דבר זה אינו כן כי דוקא שלשים . שדבר זה ים לו התשבות שרחוי להיות נקרא התשבות אבל יותר תזה הוא הסרון לגמרי כתתמר תז"ל בסוכה לתה הרלהון הרים גבוהים נתמר על הר הבור והר כרתל שתחשבים בעלי חומין אבל הר סיני

נוסחא הישנה

ואם אתה עושה כן אשריך שהמלכות בשלשים מעלות . (כד) והכהונה בעשרים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מפני שלא היה הר סיני הר יוצא יותר מן המיעור הרמוי רק כפי ערמוי. אבל הבור והכרמל היו יוצאים יותר מן הרמוי ודבר זה נקרא מוס כי כל הוספה ויתר הרי הוא כנמול דמי ולכך עיקר ההתגדלות והנבהות היא הלמ"ד דוקא ולא שאר האותיות ולפיכך המלכות נקרא דוקא בשלשים מעלות והמלת כהיבה מלך אות הלמ"ד שהיא מורה על המלכות בהמלת התיבה כי המלך מתרומם מן יתרו יתרמל ורמז על המלך שלא יהיה נבדל מן יתרו יתרמל כמ"ה למען לא ירום לבבו מאחיו ולא יסור נבדל מהם ולפיכך הש"ס והכ"ף שהם אחיו של הלמ"ד בחלפ"ת ביח"ת הם דבקים עם הלמ"ד בחלת מלך ועוד כי הלמ"ד של המלך בחמלת בשביל שזהו דרך כבוד מלכות שהוא בחמלת והשם סביב לו וכל המתרומם הוא בחמלת וסימן לזה ארץ יתרמל היא גבוה מכל הארצות והוא בחמלת העולם ולפיכך אות הלמ"ד גם כן בחמלת הלפת ביתת ומזה תבין גם כן כי המלך הוא רחוי לשלשים מעלות דוקא כי המלך נבדל במעלה על הכל . ויש עוד שתי מעלות גדולות האחת כהן גדול והשני הנביא והמלך גדול משניהם . כמאמר ר"ל בהוריות מלך קודם לכהן גדול . וכהן גדול קודם לנביא . הכהן ימין והנביא בשמאל והמלך בחמלת מהעלה על שניהן ודבר זה ים לך להבין מאד . פי' כי כהן גדול הוא ימין שהוא מדת חס"ד שבריאם שהוא נגד ימין נגד דרוש לכן כתיב בשבריאם אמה כהן לעולם וכל נסיעותיו היה לנד דרום נגד נגב שהוא מדתו מדת חס"ד . והנביא נגד שמאל שהוא מדת פחד יצחק נגד נפון . והמלך בחמלת שהוא מדת ת"ת. מדת יעקב מדת אמ"ת בסוד הפסיק אחן אמ"ת ליעקב והם"ד לאבריהם . והמל"ך תוהב משפ"ט אמ"ת והמ"י . והמל"ך שהוא מדת ת"ת כשהוא עולה בסוד הדע"ת עד הכת"ר הוא כולל כת"ר תכ"מה בי"ה וע"י בינה וחכמ"ה עולה עד הכ"תר שהיא מעלה משולשת ממטה למעלה בסוד עלייה ממטה למעלה שהוא עולה מבינה לחכמ"ה וממכמ"ה לכמ"ל וכמ"ל כולל תכמ"ה ובי"ה . וכל אחד משלשה כלול משערה . שהם שלשים והמעלה השלשים שהוא כמ"ל המל"ך כולל כל הי' מעלות ושלשה מעות ממלות המלך הם כנגד כמ"ל חכמ"ה בי"ה ובזה מתורגם מ"ש אחר כך כי המלך וכו' עד והבן זה והמ"י כי צריך ביאור אריך והוא סוד נשלם ואין מגלין אלא לטעטין לכן לא גליתי רק שפתי צרמז מעט וכשיהי הרבה טפחים עד אחד) כי המלך ע"פ הבי"ה והה"כמה מתעלה עד המעלה השלישית ולפיכך שלש מעות ים למלך . וכנגד זה נקרא המלכות בשלשים מעלות כי המעלה השלישית כוללת שלשים והבן זה מאד . עכ"ל דברי פי חכם מן שפחיים יפק מציב דברים נכוחים למבין ויצרים למוצאי דע"ת והמ"י : (כד) ומ"ש והכהונה בעשרים ואחת מעלות בשבריאת מפרש מהם שהם עשרה אחקדם ועשר בנבוליס ואחבשה בירוסלים. עשר אחקדם ס' חטאת , כ' אשם, ג' זבחי שלמי צבור , ד' מנחת השף , ה' אשם תלוי , ו' לוג שמן של מצורע , ז' שתי הלחם , ח' לחם הפנים , ט' מותר העומר , י' שיני מגחות . ועשרה שבנבוליס , הא' תרומת מעשר , הב' חלה , הג' ראשית גז , הד' רחצת ידים ורגלים והקיבה , הו' פדיון הבן, הז' פטר חמור , הח' נזל הנר, הט' מכמיס , הי' שדה אחוזה . והאחבעה בירוסלים ס' הצבורות , ב' הביכורים , ג' המורם מהודות שניס , ד' מזה ושוק , וכולם אתו לאהרן ולבניו מבנין אב ומכלל ופרט וכו'. ורש"י ז"ל מונה אותם בדרך אחר, ס' קדושת , כ' מעשר , ג' פטרי המנחות , ד' בגדי שם לכבוד ולתפארת , ה' פטר הספורים רשם וזקן כל שלשים , ו' כהן גדול כל שבעה ימים לנשם לא ישמא , ז' לא יקרעו קרחה בראשם , ח' ופאת זקנם לא יגלחו , ט' ובבשרם לא ישרטו שרטת , י' אשה זונה וחללה לא יקחו , י"א ואשה גרושה מחיים לא יקחו , י"ב כל אשר בו מום לא יקרב לא עור , י"ג ולא פסח , י"ד ולא חרוס , ט"ו ולא שרוע , ט"ז ולא שבר יד , י"ז ולא שבר רגל , י"ח ולא גיבן , י"ט ולא דק , ך' ולא חבלל בעיניו , כ"א ולא גרב , כ"ב ולא ילפה , כ"ג ולא מרוח משך , כ"ד וחייבים לנקות עלמן מכל טיעור ולהיות קדוש שלשה ומה מהרן ומה בניו הקדים מוסף לכהן לי וכתיב וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב והיו קדש וכנגד כ"ד מעלות הללו ניתנו כ"ד מתנות . מוסף עליהם כ"ג , ל' שמור למשמרתי ולמזבח , כ' והוא אשר בשחוטים יקח , ג' ומן המקדש לא יצא , ד' כשהוא מתנשא מחבריו מאמרים לו הרי אתה כפרחך והוא אומר להם מהבכרים מן הבהמים , ה' כשמברין אותו כל העם יושבין על הארץ והוא יושב על הספסל, ו' וכשהוא עומד בשורה לשחט מחריש פנן מימינו ורשם בית מטמאלו , ז' ולובש בגדי זהב חשן ואפוד ומעיל ואין שלשלר אלא על מלחו תמיד, ח' ודומה למלאך ה' צבאות . וכתב הר"י מברכיהל כי קלת מכתיבים ממו אותם בשופן אחר , הא' וקדשתו לכל דבר , לברך רחשון ולישול מנה יפה רחשון , הב' הדברים האמורים לזרים מותרים להם בחרומה וקדשים, ג' הקרבת הקרבנות , הד' בהקנשת במקום שאין לוי ויסראל יכולין להקנים שם, הה' ליסור טומאת מת המוטלין עליהן , הו' שאר טומאות בקרבנות ובאכילת תרומה וקדשים , הז' ליסור זונה , הח' ליסורי חללה , הט' ליסור גרושה , הי' ליסור חלוצה לכהן גדול , הי"א קידוש ידים ורגלים בהקריבם, י"ב , י"ד , ט"ו , מיוד בנגדי כהונה שהם מרבעה , כחותם , חשב"ן , מנשפח , ותצנפ . ט"ז ליסור הקריבה בשיותו בעל מום מחוסר אבר, י"ז ליסור הקריבו בהיותו בעל מום בשיות לו פנס בחבר אחד מאיבריו , י"ח ליסור הקריבו אם היה לו גרב או ילפת , י"ט בתרומה שזכה בה , ך' בביכורים שזכה בשם .

כ"ח

נוסחא חישנה

במשרים וארבעה. (כג) והתורה נקנית (כד) ושוב לך אשריך בעולם הזה
בארבעים ושמנה דברים. ואלו הן: א' בתלמוד. ושוב לך לעולם הבא אל

ב'

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

כ"מ בשכרות שוכה שם, כ"ב בזכות ולמיים וקיבה שזוכה בהם, כ"ג בגזל הגר ותרמיס ומדה מתוה, כ"ד מדיון הבן, ובמר המור, ושאר המתנות כולם ועליך להסיר מחלה הגדולה המיומדת לכהן גדול ושגרב שהוא ככלל בשבת הלבר והמיים במקומו שאר מומחות מלוכע ומהרתו ושאר הדברים שהם כפי חוקי הכהונה. והם הרמב"ם בספר זרעים סלכות בכורים פרק ג' מה המתנות החלה בחומיים לחריים הרחהו משם עכ"ל: (כג) ופ"ם והחורים בת"ח דבריס. כתב הרש"ם שצריך להבין למחי נקט בחורה לשון דבריס ובמלכות ובכהונה משם לשון ממלות. כי בודחי הכיחוי של ממלות שהזכיר שגל מלכות הוא ממשך של הכהונה גם כן והעיון הוא כי רלה להודיעט גודל מעלת התורה על המלכות ועל הכהונה בשני פניס שם' במיון ובכמות הדבריס שהתורה היא בת"ח דבריס והמלכות בשלשים והכהונה בכ"ד. ולפ גם זאת שניה בחיכוחו כי המלכות והכהונה היא בממלות והחורה בדבריס ובכוונה שהממלות של המלכות שם מפורשים בשרייחת מה ניעהו כסף וזהב וכו'. ומלו שם נקראים ממלות כי שם דבריס של מעלה ושרים וחשיבות ושם כולם דבריס חילוניים מגוף ומשפט האדם ולא קראם בהשחלותו ומריונו כי לא בכחו ועוכם ידו עשה לו אלא החיל הזה לא כן התורה כי לימס מעלה חילוניות רק שם דבריס שהוא קראם קיין גמור בגופו ולא קראם מעלות כי אדרבה כולם שם שכנעה ושפלות. וכן כ"ד דבריס של הכהונה שם גם כן מעלות חילוניות שייחו להכהיס לא שקראם הכהן בהשחלותו ומריונו אלוהי שמו בשרייחת מחמת משם וכו' עכ"ל. ובתב הרי"ם יש לחמוה בשאר ממלת בספרים מדוייקים שממלכות הוא נקיית. ופרש מלת הוא. ובחורה אמר לשון נקיית. ולא אמר מלת הוא ובכהונה לא מזכיר לא לשון נקיית ולא מלת הוא וגם כן למה מוסה המ"ח מעלות של החורה חלייס מחחילין בבי"ת ואמר כך מחחיל המכיר אח מקומו וכן כולם בש"ם. ויש לפרש שכך אמר החנא שהמלכות היא נקיית בשלשים מעלות שהמלכות אימה בחם מלך עלמו חלא מדעת חכמיו ושריו שחם ירלו מוריחין מוחו מגדולחו לכן אמר מלא הוא כ"ל מליחת ועלמות המלכות הוא עלמו בשלשים מעלות ואיזו חלוי בחלם עלמו. חלא כך הוא מכסיסי המלכות מיועדים שגל החורה הקדושה אימה בחם חלך ממונים אחריס חלא חלך דבקות הגשם עלמה זה קייחם קיין שלם לכן אמר חלת נקיי' ולא אמר חלת הוא. והכהונה אימה חלך עלמה ולא חלך העם ואיזה אחלמיה בין שניהם. כי היא מחוק המלכות הבוחים דביקת חזרע הקדש אחשחוחם לבית אבוחם. לכן לא פרש בה לא לשון הוא ולא לשון נקיית. ובהיות החליה הרשמון כולם מדות ומדרגות להשגת החורה לכן אמר כולם בבי"ת כ"ל צריך לעשות כל זה קודם השגת החורה ואחרוחים הם לשמירת החורה לכן מהחילין בש"ם כ"ל לאחר השגת החורה קיין נשם. לריכין שמירות הללו שב"ל ודו"ק: (כד) ומ"ש בת"ח דבריס כתב אר"י שברכתל מעלה החורה רלחיתי אני בהם גרסאות למפרשים והנרשת היותר ממוורת תשר בהם היא זאת שחזור לך כדי לידע מניינם ואח"כ אפרשם שם' בחלמוד. הב' בשמיעת האזן. הג' בעריכת שפתים הד' בבוונת הלב. הה' בירושה הו' בחימה. הז' בעשה הח' בשחרה הט' בשרחה הי' בשיחות חכמים הי"א בדקדוק מבריס הי"ב בשלפול החלמידים הי"ג ביישוב הו בישיבה הי"ד בחקירת ובשאלה שט"ו בחשוב שיחה הש"ו בחשוב שיחה. הי"ז בחשוב החורה הי"ח בחשוב חשוב ושחוק. הכ"ף בחשוב דרך חרץ הכ"א בתרך חפיס הכ"ב בלב טוב הכ"ג בחחוכה הכמיס הכ"ד בקבלה ייסורין הכ"ה המכיר חת מקומו הכ"ו בשמת בחלקו. הכ"ז חיהו מסחיק טובה לעלמו. הכ"ח הסוחה סייג לדבריו הכ"ט לחהוב הלמ"ד לוהב חת המקום הל"א מוסב חת הבריות הל"ב לוהב חת החוכחות. הל"ג לוהב חת המיסריס הל"ד מהרחק מן הכבוד ל"ה חיהו מניס לבו בחלמודו ל"ו חיהו שמח בהורחם ל"ז נוחח בעול עם חבירו. ל"ח מבריעו לכף זכות. ל"ט מעמידו על הסחת מ' מעמידו על השלום מ"א מחייב בחלמודו מ"ב שואל כעין ומשיב כהלכה. מ"ג שומע ומוסיף מ"ד הלומד ע"מ ללמד מ"ה הלומד ע"מ לעשות מ"ו מחכיס חת רבו מ"ז המכוין חת שמועתו מ"ח המוסר דבר בשם אומרו זה מספרים ושאר הדבריס שבחו ביחיהם הם בדרך ביחור והרחפת הלשון כמו שחבחר. בבל חיהם מוסיפים. על המספר ושם ה"ר ממחי' שהה בהם מעם והוא פירש חוהם אחד על אחד בחופן נחם ומחייב על הלב. ואני מחנחלה לאמי לרגל מלחכחו ומלקח משבוליו ומוסיף מדעתי כיד אלהי הטובה עלי שכיל ידוע אחד מהבריחת הזאת טוב לעשות בחלמוד תורה קבוע מרובים כפי זמנו דרוש ההכמה. שאחד טוב בהיותו נער ולמיד בתחילה למודו. המדריגה הב' בהיותו הבר שהוא עדיין תלמיד אבל מחבדל בחכמה והרי הוא כחבר לרב. והמדריגה השלישית אחרי היותו הבם ומורה ועושה חלמידים לעלמו. והמדריגה הרביעית היותו רב ומוכתר ויחיד בדורו. והוא בנגד המדריגה הראשונה מהזמן הראשון הרחשון הבית משם מעלות. הראשון בחלמוד ר"ל שילמוד מזולחו ולא מעלמו. כי המעיין מעלמו יטעה בהרבה דברים וצריך קבל' מרבו ולכן אמרו מסור' סיג לחורה ומז"ל עשה לך רב וחז"ל הרבה למדתי מרבותי וכו' והמקבל מרב נקרא לימוד ותלמיד. והמעיין מעלמו נקרא שונה והרמ"ם פי' בחלמוד בלומר בהיותו לומד לעולם כי היא הוא הבם

נוסחא הישנה

תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד יותר מלימודך עשה ואל תתאוה לשולחנם של מלכים ששולחנך גדול משולחנם וכתרך גדול מכתרם ונאמן הוא בעל

(כח) ב' בשמיעת האוזן. (כו) ג' בעריכת שפתים. (כז) ד' בבינת הלב. ה' בשכלת הלב. (כח) ו' באימה וביראה. (כט) ז' בענוה. (ל) ח' בשמחה. (לא) ט' בשימוש חכמים. (לב) י' בדיבוק חברים. (לג) י"א בפלפול התלמידים. (לד) י"ב בישיבה.

י"נ

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

הלומד מכל אדם. ולעולם מחזיב אדם עצמו שהוא מסר וחופק לעולם ללמוד יותר זה יציג מעלה התורה לפי שלעולם הוא למד למיס של התורה גם שפסר ברמז על עניו הלימוד שהוא להקשות קושיות והויות כדי להבין המצויות גם שפסר ברמז שלא יהיה לו עסק אחר רק לימוד התורה: (כה) ב' בשמיעת האוזן ר"ל שיהא לאזניו לבדי רבו ולדקדוקי קריאתו. והרי"מ פי' שישמע כל דבר מקמן ועד גדול גם כשלומד צריך להשמיע לאזניו גם ישמיע לאחרים שפי' לדורות הבאים לאחריו כלו' שיכתוב הכל על הספר זכרון לדורות כל דבר שישמע מפי החכמים שפי' שיהא תולין. שפי' שם שמע מריקים ומוחזי רימז ושעד לד"ת יכתוב הסוב מן הרע והרש"ו פי' שלא יאמר ד"ת רק מה שישמע וקבל מרבו כמ"ש על רבי יוחנן ור"ש בן הורקנם תלמידו: (כו) ג' בעריכת שפתים פרש"י ז"ל ר"ל לאחר שישמע ד"ת מרבו יחזור בו פעמים רבות ויוציאהו בפיו ובשפתיו כמ"ש כי מיים הם למוציאיהם בפה ותלמיד אחד היה שונה בלחש ושכח למודו. וכתיב ערוכה בכל ושמור' בלב וכן ברבים רחיות שמ"ש מן הרבה פסוקים לא דוק והשכח. והרש"ו פי' שיהא ערוכה ושנורה בפיו ע"י שחוזר עליה הרבה פעמים עד שתלמודו ערוך בפיו כמ"ש בכתובות בפרק נערה שהיתה תחני מיניה מרבעי' זימנין ודמי ליה כמונח בכיסו וכו' ע"ש. וכתב הגאון ריב"ן שפה מוליא הלימוד בשפה ערוכה מועיל להבנת הדבר היטב ולא כאחר ילמד בלב: (כז) ד' בבינת הלב ובשכלות הלב פרש"י ז"ל שתחבון דבר מתוך דבר להקשות וחוזר ומסתכל לחרץ ולהעמיד הדבר על בוריו ושם את הטעמים ורוסה ושוקל בלבו דכתיב לו ילפ ויספרס הכיצה גם הקרה ויאמר לאדם וכתיב היה שוקל היה סופר: (כח) ה' בשכלת הלב וה' ביראה פרש"י ז"ל שיהא שמים לכוין שלא יפעס. ויראה מורת הרב שלימו טוב בו קלות ולפם בפניו כמ"ש בחין שמדין וגילו ברעדה בשקום גילה שם תהא רעדה. וכתיב שפחותיו שוטיס נשפות מור עובר ומ"ש כל תלמיד שחין שפחותיו נוטפות מר וירחה ורעדה לפי רבו תכוינה בניהגס ע"ש: (כט) ז' בענוה פרש"י ז"ל דכתיב בקשו צדק בקשו ענוה. ומ"ש לא תכייסן למד לפיכך לריך אדם להיות עניו ולשפול מרבו מה שלריך ולא יחזיק עלמו כאדם חשוב ויבוש לשפול. ומ"ש סימן לגפות הרות שניות של תורה ומ"ש שחין התורה מתקייס אלא במי שדעתו שפלה כמו המשקין השוביס שחין מתקיימים אלא בכלים השפלים לכן נמשלה התורה למים המייחין מקום נבוה והולכין למקום נמוך וכן רחיות הרבה עלמו מלשפוך והרש"ו פי' שיהא שניו וילפד מכל אדם כמ"ש מכל מלמדי השכלתי: (ל) ח' בשמחה פרש"י ז"ל לפי שחין השכינה שורס מתוך עלבות אלא מתוך שמחה של מלוה והרש"ו פי' שם היו לומד בשמחה והתורה היא עליו למורת לסוף ילמה ויפרוס מן התורה אבל שם הלומד שמחה היא ע"ז בהכרחה יבוא חמיד והתורה והשמחה הם מחיים כמ"ש פקודי ה' ישרים משמחי לב וכתב הרי"מ שישמח במה שזכה שים חלקו בנעימים בתורה הקדושה והקב"ה שם חלקו מיוחני בית המדרש ולא מיוחבי הקרמת וכתב הרי"ף שיסיר מעליו היגונות ומחשבות מסרון כיסו ושחר דאגות הזמניות כדי שלא יתבלבל רעיוסתיו לעמקו וכ"ל שלריך להיות בשמחה שע"י זה יפתח לבו להבין ד"ת בעומק השכל כמ"ש בפרק במה מדליקין ובערבי פסחים דהכא מקרים דפתח לרבן בשמחת חתן החלם תילחם דבדיחותא ובדמי רבן וכו' פירש רש"י ז"ל ושתתא לבש שמחה השמחה וק"ל: (לא) הם' בשמוש חכמים פרש"י ז"ל שמשמש יעובד עבודתם כדי ללמוד לפניהם תלמוד וסברא לשחר שר גדולה שמושם של תורה יותר מלמודה ועוד מ"ל מיזהו עם החרן כל שקרא ושנה ולא שמש ת"ח: (לב) היו"ד בדיבוק חברים פי' הגאון ריב"ן כי הא דמ"ל שסכת ושמע יפרחל עשו כיחות ועסקו בתורה לפי שחין התורה נקנית אלא בחבורה דמ"ל יסי בר חינא מ"ד שרב אל שבדים ומולו חרב על שונאיהם של ת"ח שעוסקים בתורה כך בבד ולא עוד אלא שמשפחין וכו' כדאיתא בפרק בחרא דמסכת ברכות ע"ש: (לג) הי"ת בפלפול התלמידים. פרש"י ז"ל בפלפול פסבור פברא לשון פלפלתא שריחתא שמלמד לפני פרב ושוחר ומחוכח ומתחדד עם התלמידים כמו שפתר רפי פרבה למדתי מרבותי ומחביבי יותר מרביתי ומתלמידי יותר מכלם וכמ"ש נרחל בנרחל יחד ואיש יחד פי רעהו מה ברזל שחד מחדד פת חבירו וכו' וכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה מה עץ קטן מלילן פת הגדול אף ת"ח הקטנים מחדדים פת הגדולים וכתב הרש"ו ונקט אלו שלש מדרגות יחד בשמוש חכמים בדיבוק חברים בפלפול התלמידים כנגד שלשה דברים הללו שמוש חכמים כנגד הרבה למדתי מרבותי בדיבוק חברים כנגד מחביבי יותר מרבותי בפלפול התלמידים כנגד ומתלמידי יותר מכולם וים גורסין בדקדוק חברים ופירשו כי לפעמים יבוא אדם מלדקדק עם רבו ולשאה ולחה עמו בפרטים דקים ויבחר לדקדק עם חבירו

(מה) יג במקרא ובמשנה. (מו) יד במיעוט דרך ארץ. (מז) טו במיעוט שינה (מח) טז במיעוט שיחה (מט) ושחוק (נ) יז במיעוט תענוג (נא) ודרך ארץ (נב) יח בארך אפים (נג) יט בלב טוב (נד) כ באמונת חכמים. (נה) כא בקבלת היסורין (נו) כב המכיר את מקומו (נז) כג והשמח בחלקו

נוסחא הישנה

מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך. גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות שהמלכות בשלשים מעלות וכהונה בעשרים וארבע והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים ואלו הן

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

כמ"ש בגיטל בבזיל יחד ומים יחד לפי לשעה: (לד) הי"ב ביסוד פרס"י ז"ל ביסוד הדעת ויש גורסין ביסיבה ממוך ממרכה ביסיבה מחחכם כמ"ש אם ימחר יועצתי ולא מלחתי אל תחמן: (לה) הי"ג במקרא ובמשנה כלו' שיהא נקי במקרא ובמשנה מאד בית חלמוד נכון עליהם: (לו) הי"ד במעוט סחורה ופרס"י ז"ל כדחמר רב לא מעבר לים היה. לא המלא חורים לא בסחרנין ולא בחגרנין. ל"א במעוט עסק. ר"ל שרוב עסקו היו בלא סחורה: (לז) הט"ו במעוט שינה פי' ביום לא ישן יותר מפיזה השום שהוא שיתין נמי ובלילה לא ישן אלא עד חלוש לילה לדעת ספר הזוהר ולדעה הרמב"ם ז"ל הן בקיץ הן בחורף לא ישן יותר מפמונה שעות. וסימך ר"ח ישנתי יומא לי: (לח) הט"ז במיעוט שיחה פי' כמו שאמרו על ריב"ז ור"ח חלמידו בפרק היתן שמעולם לא אמר שיחה חולין והרי"ף פי' שילמד לחלמידיו בל' קלרה: (לט) הי"ז במעוט שחוק פי' הרי"ף כדחיתא בפרק מין עומדין ר"י יוחנן משום רשב"י אסור לאדם שיהלא שחוק פיו בעה"ז שנ' אז ימלא שחוק פיו ולשונו רינה לימחי בזמן שישמרו בגויים הגדול ה' לעשות עם אלה והקשה הרמ"ן ז"ל למימר בלא שחוק כלל כי לפי הגלחה טוב העדרו ממילחותו אלא העמן כי מעט מילי לבדיחותא הוא טוב כדי להרויח דעתו בלמודו כמ"ש ומקמי דפתח בשמעתא אמר מילי דבדיחותא ובדחי רבנן וכו' ע"ש: (מ) הי"ח במעוט חעוג פי' אלא לפי מה שצריך לחזק את הגוף וכל החעוגים שעושה יותר ממה שצריך לחזק כח הגוף סס מבטלים הלימוד: (מא) הי"ט במעוט דרך ארץ פרס"י ז"ל עכ"פ צריך לעסוק בדרך ארץ מעט כמ"ש יפה ת"ת עם ד"א וכל תורה שאין עמה ד"א סופה בטלה ונוכרת עון אבל מ"מ לא ירבה בה ולא יהא מצוי עם בני אדם בשוק והרמ"ן פי' דהאי דרך ארץ קאי על השמים המעט אלא ירבה בהשמים יותר ממה שקבעו רז"ל שעושה כל אחד לפי ארחתו והם"ח מע"ם לפ"ם: (מב) הכ"ף בספר אפיס פרס"י ז"ל מציע בשיפרש מ"ר מיינה רבי יהודה ב"ר היה דורש כל ימיו בא ורלה כמה שקשה שהקפדתו של מרע"ה גרם לו שנסתכה ממנו ההלכה ובספרי כך שניו אר"מ בשלשה מקומות בא משה לכעוס ונח לכעוס ובא לכל מעות אחד ויקלוף משה על אלעזר ועל איתמר וכתיב מדוע לא אכלתם אניה שמעו לא אמורים אלו אומר ויך את הסלע ג' ויקלוף משה על פקודי אלו אומר ויאמר אלעזר וגו' והרי"ף פי' שיהיה חפו לחלמידיו כמ"ש לא הקשיבו מלמד: (מג) הכ"ף בלב טוב פי' הרי"ף בלא יהא קנאה בלבו בחביבו במעלתו אם יאמר דבר פלפול המחייבך על הלב: (מד) הכ"ב בחמונת חכמים פרס"י ז"ל שיאמין בדברי רז"ל ולא בגדוקין וביתוסין: (מה) הכ"ג בקבלת היסורין פרס"י ז"ל שאם יסורין באין עליו יקבלם מאהבה ולא יבעט בהם ולא יקה לבו אלא יחזו מלעסוק בתורה לקרוא חגר ולומר לרוח הוא עמל מאחר שאינה מגיעה עליו מן היסורין ומ"ל בפ"ק דברכות בלא מחמת טובות נתן הקב"ה ליעקב וכולן לא ניתנו אלא ע"י יסורין ואל מהן היא בחינת התורה ע"ש: (מו) הכ"ד שמכיר את מקומו פרס"י ז"ל כשבא לבית המדרש צריך להכיר את מקומו ע"י שהוא תמיד בבה"מ כמ"ש קומתיו הלחלים שחורות כשורב כמי שאהב אומא ד"ת כמי שמשכים ומעריב עליהם שחורות לשון שחרית כשורב ל' ערבית והרי"ף פי' שיהיה לו מקום קבוע בבה"מ כמו שצריך קביעת מקום להפלחו כמ"ש ולא יסב פעמים כאן ופעמים כאן כדרך הדיוטות ובכלל זה שיכיר מדרינחו אלא ידבר בפני מי שגדול ממנו בהכמה. ולא יסב במקום לפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה וכגחון ריב"ן פי' שיכיר מכבודו בחורה והוא צריך עוד ללמוד מן הגדול בחורה ממנו: (מז) הכ"ה בשמח בחלקו פרס"י ז"ל שכל מה שמזמן לו הקב"ה הוא מקבל בשמחה ושיהו מהרהר אחר מדת המקום שממוך שמין לבו טרוד ושיהו מחשב בדבר אחר ד"ת מהקיימין בו ולי נרלה שהוא משמח על שנפל חלקו והבלו עם לומדי תורה מע"פ שהוא עמל ומכלוב ומחשב כאו של אדם כמ"ש כי חבלים נפלו לי בנעימים אף אחלת שפרה עלי ועל זה נתן רבי נחוניא בן הקנה הודלה ושבה להקב"ה כשיגלה מב"ה ואמר מודה אני לפניך שעשית חלקי מיושבי בית המדרש גלא שעשה חלקי מיושבי הקרטע שאני משכים לד"ת והם משכימים לדברים בטלים אני עמל ומקבל שכר והם עושים ושיש מקבלים שכר אני רץ לחיי עה"ב והם רלים לבאר שחת שנא' ואתה אלהים חורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחלו ימיהם ואני אבטח בך וכתבו כל הפוסקים שכל ה"ה צריך לאומרה זאת שחפלה בכל יום ביליאתו מבה"מ לו בלילה כשהולך לישן ופוסק מלמודו סוב מלאכי במדרש שמואל כשמין אם

והנשתי

נוסחא תישנה

בתלמוד בשמיעת האוזן בעריכות שפתים בבינת שפתים בבינת הלב בשכל באימה ויראה בענוה בשמחה בשימוש חכמים ברבוק חברים ובפלפול התלמידים בישיבה במקרא ובמשנה בדרך ארץ במעוט שינה במיעוט תענוג במיעוט

בחלקו (מח) כ"ד העושה סייג לדבריו (מט) כ"ה ואינו מחזיק טובה לעצמו. (נ) כ"ו אהוב. (נא) כ"ז אוהב את המקום. (נב) ואוהב את הבריות. (נג) כ"ח משמח את המקום משמח את הבריות. (נד) כ"ט אוהב את הצדקות (נה) ל' אוהב את התוכחות (נו) ל"א אוהב את המשרים. (נז) ל"ב ומתרחק מן הכבוד (נח) ל"ג ואינו רודף אחר הכבוד (נט) ל"ד ואינו מגים לבו בלמודו. ל"ה ואינו

משמת

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ואמלי: (מח) הכ"ו והעושה סייג לדבריו פרש"י ז"ל כשהוא מורה ד"ת הוא מזהר לעשות סייג לדבריו כדי שלא יכשלו בני אדם בהוראתו ומזהר אף בהשובתו כלומר שמלינו בפ' ר' חכמים הזהירו בדבריהם שמא מהושו ילמדו לשקר ולזיהו סייג לדבריו כגון אלו המצויין בריש פ"ק דברכות בלומן שמלומן עד שיעלה עמוד השחר ואמרו חכמים עד תנום וכן פירשו במכילתא אלל פסחים. והרש"ם פי' שעושה סייג בדבורו ושומר פיו ולשונו בשמיקה ולינו מדבר רק על לד ההכרח: (מט) הכ"ז ולינו מחזיק טובה לעלמו אלא לומר שהכל מה שעומד לינו מהשתר שהוא לומר בלבו שהדבר מוטל עליו חובה ומעשיו אין די לו בכל מה שעוסק: (נ) הכ"ח אוהב מחוך שהוא אהוב לשמים ולבריות מחייבך ומחבבך מן הבריות והכל רלין אחריו והכל מחזיקין אח ידו מחמת תורתו ומעשיו הטובים: (נא) הכ"ט אוהב את המקום פי' הרי"ף כל עשמו ומחשבתו ואגודתו ולאומתו ומחשבתו לדבק במקום ית"ש ומוסר נפשו למיתה בשביל אהבת הקב"ה כמו שעשו החכמים ז"ל כמלורש בתורה וכמו שעשה הקב"ה בתורה ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך ואז"ל אפי' אם נוטל נפשך וממוך והרש"ם פי' אוהב את המקום להבין סודות התורה שהיא כולה שמותיו של הקב"ה והמ"י: (נב) הל' אוהב את הבריות פי' הרי"ף אוהב את הבריות לקרבן לתורה ומקיים מש"ה ואהבת לרעך כמוך: (נג) הל"ח ושל"ב משמח את המקום משמח את הבריות פי' הגאון ריב"ן משמח את המקום שהקב"ה משמח בו ומשתחר בו בשמליה של מעלה שיתך ים בו בתרן לים לדיק וחסיד בתורה ובמ"ע ועליו נאמר ישרחל אשר בך אחפאר משמח את הבריות שהבריות שמחים שים בדול שלהם לים לדיק וחסיד בתורה ומ"ע שיגין זכותו עליהם מן הפורענות: (נד) הל"ג אוהב את הלדקות פי' כדרך שאז"ל עניי קרובך קודמים לעניים אחריס ועניי פירך קודמין לעניי עיר אחרת ושאר פרטים רבים מאד כמבואר בשור י"ד הלכות לדקה פ"ם: (נה) הל"ד אוהב את הסוכחות פי' הרי"ף לפי שח"ש אלא יהטא לפי' החכם השלם בדבר מה הן בעניני העולם או בשדר יהיבת את"ח ואם יוכיחו יקבל ויאהב את הסוכיח והרש"ם פירש שיאהב בעיניו להוכיח לאחרים ולא יאמר שלום עליך נפשי ואז"ל כל מי שיש בידו למחות ולהוכיח ואינו מוכיח ומוחה הוא נתפס על חוחו העון וחייב להוכיח על הכעס וקללה ומיפה כמו שהאריכו רז"ל ועל המוכיח נאמר ולמוכיחים ינעם ועליהם הבא ברכת טוב ואין טוב אלא תורה שבשכר זה מגלין לו רזי התורה: (נו) הל"ה אוהב את המיסרים פי' הרי"ף בוחר בפשע מחת ואינו חפץ בגיונות וקשרות לעשות מדונין וחריפות ומגב חריפותא שבשתא ואמר דהמע"ה דרך שקר שבר ממני ותורתך חגי ונם בענייני אכשים כמו שעשה מרע"ה כשרלה שים מלרי מכה שים עברי ויכהו וימתינהו בחול וכן כשרלה שני מנשים עבריס נגיש אמר לרשע למה תכה רעך וכן בחת יחרו הגיל מן הרופים וכל זה עשה משום שלא שיה יכול להניח און ועמל והוא היה אוהב את המיסרות ומיסרים: (ח) הל"ו ומתרחק מן הכבוד פרש"י ז"ל לא די שאינו רודף אחריו אלא אפי' כשמניע לידו מתרחק ממנו כדרך שעשה שאול שחבה אל הכלים שמחוך כך הוא נבזה בעיניו נמחם ואינו נמנע מללמוד מכל אדם ומקיים מכל מלמדי שבכלחי והרש"ם אפי' שלא ילמוד על מנת שיקרא חכם ורב ויכבדוהו רק ילמוד מחשבת הקב"ה גם ירחיק מן הכבוד לחקוף הדרך שהבריות יוחבים שלא יקומו מפניו ויכבדוהו שלא יפריח אותם כמ"ל זקן וילחת וכו': (ט) ואינו רודף אחר הכבוד פירוש כי בהחלה רודפים אחר הכבוד לכחחר יחבוך יתרחקו ממנו להרחות עלחמתם וזהו שורם הגאות עכ"ל ודוגמתו מלינו בזמן שזה מרודפים אחר הכבוד ליתן להם הבר או מורנו ואח"כ אם קורין אותו למורה בשם הבר או מוריעו אינם רולים לעלות רק בשם הסדיוטות ומחחלפם ומופס הכל עושים לשוס יוחרת: (ם) הל"ז ואינו מגים לבו בחלמודו ואינו שמח בהורחה פרש"י ז"ל מפני שרואה שמא יבטל כי סמנים לבו בהורחה הוא עוסק ורשע וגם רוח והרי"ף קחשיב זאת לשני מעלות ומפרש ואינו מגים לבו בחלמודו ע"פ משל"ל אם למלת מורים הרבה אל מחזיק טובה לעלמך כי לכך נולרת גם לך יחשב שהגיע לחכלית שחכמה כי מרובה מארן מדמה ולא יעמוד בהורחה כי בנקל יעשה בשברת ושיקול הדעת ובדבר משנה וכו' והרי"ף אפי' שלא יהא פנים לבו בחלמודו דייק ר"ל לעמוד מעלמו רק יעמוד על מה שקיבל מרבותיו והרש"ם אפי' כי מלבד שהוא מחרחק מן הכבוד אלא אפי' בקרבו בחוך לבו אינו מתנאה בלמודו אלא לשלם מחזיק טובה

משמח בהוראה (ס) ל"ו הנושא בעול עם חבירו. (סא) ל"ז ומבריעו לכף זכות (סב) ל"ח ומעמידו על האמת (סג) ל"ט ומעמידו על השלום (סד) מ' ומתיישב לבו בלמודו (סה) מ"א שואל כהוגן. מ"ב ומשיב כהלכה (סו) מ"ג שומע ומוסיף. (סז) מ"ד הלומד על מנת ללמד. מ"ה הלומד על מנת לעשות (סח) מ"ו והמחכים את רבו (סט) מ"ז והמכוין את שמועתו (ע) מ"ח והאומר דבר בשם אמרו. הא למדת שכל האומר דבר בשם אמרו מביא גאולה לעולם. שנאמר (אסתר ב) ותאמר אסתר

נוסחא חישנה

דרך ארץ במיעוט פחורה בארך אפים בלב טוב באמונת חכמים ובקבלת חכמים ובקבלת היסורין והסביר את מקומו והשמח בחלקו ועושה סיג לדבריו ואינו מחזיק טובה לעצמו אוהב את המקום אוהב את הבריות אוהב את התוכחות אוהב את המישרים ומתרחק מן הכבוד ואינו רודף אחר הכבוד ואינו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

בקטן שבחכמים אל ירמוז שיחשוב לעולם שלמד רק מעט מזעיר ולא יגיס לבו לחשוב שלמד הרבה ולא יחמה בהוראה אלא מדבר יהא בירא ופחד ובחלחלה ובמיעה גדולה כאלו ניצב פעם אחת ויכד לעומקא דדינא ויאמר בלבו בשבו בפני לקבלת שפיק וכו' כמו שהתיבו רז"ל: (ס) הל"ו ועמד בעול עם חבירו פרש"י ז"ל אפי' למות המלך אע"פ שאינו צריך ואל"ל (חפ"ח) כמז"ל תלמידי חכמים פטורים ממיני מסים בגדקה ואע יפרוש מן הקבל במסים ובדקה והגמון ריב"ן פי' אם בא חבירו לידי סיזה מרה ומצא ועול צריך למדוח עמו עד שיעלה מן הטול והמצא והלרה: (סא) הל"ז ומכריעו לכף זכות פרש"י ז"ל במקום שים להטות הדבר לזכות ולחובה יכריעו לזכות שמחוך כך שכל מוהביש מוחו: (סב) ל"ח ומעמידו על האמת פרש"י ז"ל שאינו דומה מיחו בקט השאלה שאל והרש"ם פי' שיעמידו על האמת כדי שלא יכשל בד"ח בכש"ת ויצמצם בו חבריו ויהביים ברגים ועוקצו גדול עד מאד כמעשה שמירש פיין בזוהר שלח לך גדול הטוקם רחמנא ליעלן מס שנזר בן דוד עליו בשפליח של מעלה: (סג) הל"ט ומעמידו על השלום פרש"י ז"ל בשם אע' ניט ובין חבירו: (סד) המ' מחייב בתלמודו. פי' הגמון ריב"ן שאינו קופן לפעול במהירות אלא מייגב הדבר בחשלה בלבב מה שלמד וגם לא יעסוק בתלמודו במהירות והרי"ם פי' שלא יחסר לפעוק פדין אלא כמז"ל הוו מתונין בדין והרי"ם פי' שיסלק כל המחשבות סזרות מלבו כדי שלא יחבלבל בתלמודו ואז יהא מיושב לבו בלמודו והרש"ם פי' שלא ילמד דרך ערמי אלא מחייב דרך קבע בלמודו: (סה) המ"א שואל כמנין ומשיב כהלכה. פי' הרש"ם שאינו לומד בהשבמה אחרת מענין לאחר אלא מחוהו ענין דאל"כ יחבלבל שכלו ונשאר קרח מכאן ומכאן. מ"ב ומשיב כהלכה פי' כמו שקיבל ההלכה מרבו כמו שאמרו על ר"ש שאחלוהו שלשים הלכות בענין הלכות סוכה י"ב ז"ל כתו בשמע מרבו וי"ח לא רלה לומר משום שלא שמעם מרבו בדאיתא בשטה סוכה פ"ב ע"ש: (סו) והמ"ג שומע ומוסיף פרש"י ז"ל מבין דבר מתוך דבר ומפן דלא מוסיף יסוף: (סז) המ"ד הלומד על מנת ללמד מ"ה והלומד ע"מ לעשות. פי' הגמון ריב"ן שהוא ע"ת ללמד למחרים בשם כמז"ל וכן ע"מ לעשות כמז"ל לא המדרש עיקר אלא מעשה: (סח) המ"ו המחכים את רבו. פרש"י ז"ל כשם שהיה רשם לקיים מחכים את רבי יוחנן שהיה מקשה לו כ"ד קושיות בהלכה ורבי יוחנן היה נדיך לתרגן ומחילה מהלכה מתרומת והיה ר"י מבשח לרשם לקיים בדבר זה כדאיתא בפרק השוכר את הפועלים: (סט) המ"ז והמכוין את שמועתו פרש"י ז"ל דחייב אדם עומר בלשון רבו כמפורש בפרק שלשה שאלו אלא ליעשה טוה מ"ה: (ע) המ"ח והאומר דבר בשם אמרו פירוש רש"י ז"ל מ"ת שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפהוהיו דובבות בקבר שאחמר דובב שפתי ישנים כמשורש בשרש דשקלים וביבמות ועוד שאפשר הוא לאדם שאומר דבר שמועה מפיו ואם גמל עשרה לעלמו שוטנו גדול שכן מעכב את הגאולה ומיון שבזכותו שאולה מתבשה לבא שנאמר ותאמר אסתר לעלמך בשם מרדכי במעשה בגחזי וחרש ואף על פי שאין כאן לרמיה כרוכה מכל מקום למדנו על ידי שאלתה הדבר בבעליו מגלגל הדבר ובאת לידי גאולה שמחוך כך נאמר מה מעשה יקר וגדולה למרדכי וגו' והמפורשים שהריכו מאד בעניין זה בדברים המחוקים מדעם וטעם טעים ובפרט האחרון חביב הגמון ריב"ן בספרו דרך חיים מהריך בדברים מחמדים מזהב ומפז רב ע"ם כי קצר כאן המצע ועוד שהריכו להגמון ריב"ן שם בזה הענין שהאורים נקנית בא"ת דבריש הלנו והגמון הזה מחשוק ומקוק בהריכות ה' עמודים על עסק לעוד האורה בזאת שאין שום מ"ח בקי במקרא במשנה ותלמוד רק מבלים ימיהם בהריעות של הבל הנקרא פלפול החילוקים ללכת אחרי הבל ויהבלו מה יעשו לאחריתם בבואם לפני מה"ם שקב"ה בעירום ובתוסר כל ועליהם נאמר כי דבר ה' בזה שהוא אחד מן הדברים שאין להם תע"ם כדאיתא בפרק חלק גם שם מגלים פנים בתורה שלא כהלכה שאין להם תע"ם כדאיתא שם ושרים עמל וילד שקר ויש להם לשון מפלבושם של

נוספתא הישנה

מגיס לבו בלמודו ואינו שמח בהוראה הנושא בעול עם חבירו ומכריעו לכף זכות ומעמידו על האמת ועל השלום ומתישב בלמודו שואל ומשיב הלומד על מנת ללמד והלומד על מנת לעשות והמחכים את רבו והמכוין את שמועתו והאומר דבר בשם אמרו הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמ' ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי.

אסתר למלך בשם מרדכי (עת) גדולה התוחה שהיא נותנת חיים לעושיה ולשומריה בעה"ז ובעה"ב ולימות בן דוד שנא' (משלי ד) כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא ואומר (שם ג) רפאות תהי לשריך ושקוי לעצמותיך ואומר (שם) עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר ואומר (שם) אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד ואומר (שם ג) כי לויית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך ואומר (שם ד) תתן לראשך לויית חן עטרת תפארת תמגנך ואומר (שם ט) כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים ואומר (שם ג) כי אורך ימים

ויקוקין דנורא ובעורין דאשא

תורה ומל יבמיתו ביגדים טומר שהוא למדוני כמלמ כי רמוי לקרוע על זמת קריעה מחמחה כמו על ס"ח שמשרף. פוי לחזיק שכך שומעות ע"ם שהביח רחיות ברוחות על זה עד שלסוף כחב שיכלה הזמן והרחיות לא יכלו מה שים לו להחריך בשם וכבר ידוע שזה הגחון היה יחיד בדורו שלא היה דוגמחו בכל החוחות ישרמל: ודבריו שם רוב בנין ורוב מין וכן המריך מוה הענין עמוד הימיני פעים החזק בולימת דעכת הגחון רבינו חפריס ז"ל ס"ס בספרו ממודי שם וכן הגחון החסיד כמיח שבח"י רבינו ישעיה טורוין בספרו שני לוחות הברית וכן שחר הרבה גלומים טוחים ככרוכיח על ענין זה בחיבוריהם מי רוחה חלו החסידים הגלומים ממודי עולם יוצחים ולח יחח להסכים עם דבריהם הממחים ושם כן על היחים חמו בוחים הגם שענין סוגיות הגמ' היח בחמח כולה פלפול ומדוד וחריפות של חמח דוגמח הפלפול של החלוקים המע"כ לווחים כל גחוני עולם על החריפות ופלפול מעם שהוסיפו דורות הממרוחים שלח ע"ד הממח ח"כ כ"ם וק"ו כן בנו של ק"ו מהמו מה נעשה על הגזירה רעם סחדשם שמחמדם בעו"ה מקרוב בזמנינו בענין הדרשות בחורחנו הקדושה שבכחב שדורשים להרמות חריפות של שקר ומשקיעים בחורחנו הקדושה כי בודחי החורחנו הקדושה מונרש שק וקובלח עליהם לפני ממ"ה הקב"ה ושחידין ליתן חת הדין חוי לכם ולמשמש ומין שיעור לעושם ויש כחם וכחה רחיות ברוכות לאם ממורים וגביחים וכחובים וממקרח ומשנה ומלמוד ומדרשים חביבות חגילות ובפרט מספר הזוהר ומשלר ספרי חכמי האמת עד כי חדל לספור שלח יספיק כחם וכחה ניירות ומגילות עשות ומרוכות לח דוק והשכח כמו שהחריך הדרשן מהר"ר בירך בהקדמת ספרו הקרוח זרע בירך ע"ש. לכן רחוי למחות מי שים בידו למחות ולהחריש על זה בחגמות גדולות וחידויים קשים לבעל ענין זה מלעשות עוד הזוהמו הקדושה פלשהר הכי יודעים הם לדרוש יפה יותר מדוחות הרשעונים שהיה לכם כפחמו של פולש ומחמו כחמוריים נגדם כמ"ל כי בודחי שהוח חחד מן הדברים שהחריך נלות השכינה ומעכבים לה שלולה שיבח ב"ב מכי"ר: (עת) ומ"ש גדולה תורה שהיח מחמה חיים לעושיה בעה"ז ובעה"ב וכו' עד סוף שהחמר המשיים חיים ושלוש יוסיפו לך פרש"י ז"ל כי חיים שם למולשיהם משמע בעה"ז ומשמע לעה"ב כמו שדרש רבי יעקב בשהשה שקיים ולבל בשרו מרפח פירשו רז"ל בשירובין שם חם בכל נופו יעסוק בחורה שנא' ולכל בשרו מרפח ומין לריך לומר בחלו חם בחעיו שיעסוק בחורה ויהרפח שנא' רפחות חהי לשריך ושיקוי לעלמוחיך ומ"ל שהשם חם ברפחו שנא' כי לויית חן הם לרחשך ולח עוד חלח שחניחה עליו שחין יסורין בחין שלח שנא' ועטרת תפחרת חמגנך ולח עוד חלח שיכל מחשרים לוחו שנא' חין חייס היח למחזיקים בה ותומכיה מחושר חין חייס שם חייס חן עץ החייס שבחוך הגן ולח עוד חלח שחוסיב לוחו לשלוש שנא' ושהח חייס ושלוש יוסיפו לך שם למדת שגדול השלוש שברכה כהגיס חחומה בו לכן החריך בכל הפסוקים שלנו וכשהרי שחין הומלח בחייו של חדם בלח שלוש שהח שהחר ימיס ולח שנים ק"ל ושהות חייס שהח שיס ולח עושר וכבוד ס"ל וכשהלו עושר וכבוד ושלוש יוסיפו לך חוספה על הוספה פירוש לחר ניחה חייס בעה"ז ובעה"ב שיכל הפירוח בעה"ז והקרן קיימה לעה"ב כי חייס שם למולשיהם ס"ח למוניחיהם בלא למולשיהם בפס ושיקוי לעלמוחיך שיהח מפקה עלמוחיך היכשוח בקבר וס"ח לחייס הוח זוכה ומי יחחר שיהח זוכה לעושר שהרי כמה בני חדם הגסונים לעניות שהמות עוב להם מחייס לפיכך הוח חומר כי לויית חן הם לרחשך ושיקים לגרגרוחיך כלומר ושיהו דבר המביח לח הפדם למנוע חן בעיני הבריות הוי חומר זהו הממון ושמח חחמר ממון יהח לו חבל לח יהיה מכובד בין הבריות לכך נחמר ועטרת תפחרת חמגנך ושמח חחמר חפי' מי שלמד בלא לשמה הוח זוכה לכל הדברים הטובים לכך נחמר חורך ימיס בימינה כלומר למימינה בה פי' שלומדים לשמה יש להם חורך ימים ומ"ל עושר וכבוד ובשמחלה עושר וכבוד. פי' למשמחלים בה יש להם עושר וכבוד מכל

נוסחא חישנה

ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך. (עב) רשב"י משום ר"ש בן מנסיא אומר משום רבי מאיר הנוי והבח והעושר והחכמה והתפארת (כ"ח וכבוד) והשיבה והבנים נאה לצדיקים ונאה לעולם שנא' (שם טז) עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא ואומר (שם יז) עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם ואומר (שם כ) תפארת בחורים כחם והדרת זקנים שיבה ואומר (ישעיה כד) וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד. ר"ש בן מנסיא אומר

התורה נותנת חיים לעושיה ולשומריה בעולם הזה ובעול' הבא ולימות בן דוד שנאמ' כי חיים הם למוצאיהם ואומ' רפאות תהי לשריך ושקוי לעצמותיך ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה ואומר אורך ימים בימינה ואומר כי לויית חן הם לראשך ואומר תתן לראשך לויית חן ואומר כי בי ירבו ימיך ואומר כי אורך ימים ושנות

אלו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

לג חיים מרוכים ושמא המאמר לחיים ולעושר וכבוד הוא זוכה מכל לג לשנוס לכך נאמר ושלוס יוסיפו לך עכ"ל רש"י ז"ל והמפרשים המריכו מאד למעניתם בדברים מחוקים ונחמדים ע"ם כי קצר כאן המקצ: (עב) ומ"ש כ"ם בן מנסיא אומר משום רשב"י הגוי וכו' עד סוף המאמר כלם נתקיימו בדבי ובניו פרש"י ז"ל הגוי זה זיו קלסתר פניס שנראה כמלאך ודבריו נשמעים. וטכמ כדי לרוץ לפני הקב"ס במלות ועוד לריך כח מכני שהתורה מיגעתו כתו שמ"ר יוחנן לריש לקיש חילך לתוריתא כדתימא בפרק השוכר את הפועלים ונאה לעולם כדור נאה בים בעולם מנשים כאלה עטרת זה העובר מפארת זה הגוי שיבה כמשמעה ושלו בדרך לדקה ממנה ר"ל אפל הצדיקים נמצא וכלל בהפארת הבנים והכח כמש"ם ותפארת בנים אבותם ותפארת בחורים כחם והכבוד נכלל ביסיבה משום שנא' והדרת זקנים שיבה ונא' ונגד זקניו כבוד והחכמה (נפלל בזקנים הכלל בשיבה) ולפי שהרבה זקנים יש כאן נדרש אחד לזה שקנה חכמה ופירוש ונגד זקניו כבוד שנעשים מכובדים ומתעלים מזיו כבודה ומיום לריכים לאור החמה ולבנה. רבי הוא רבי יהודה הנשיא עכ"ל והר"י מברכמאל הקשה למה הזכיר רק שמש מעלות הללו יותר משאר הרבה מעלות טובות שהן נאה לצדיקים ונאה לעולם. ועוד שאמר בסוף הלו שבע מדות שמנו הכמים שהקיימו בדבי ובניו והלא שמונה מדות הן ועוד למה אמר עוד הפעם ר"ש בן מנסיא הוא וכו' כך הל"ל הוא היה הוא אומר כדרך שאמרו בפרקים הקודמים אלא לכך לא אמר רק שמש מדות הללו משום שבא לבאר הבריותא הנ' מקדש גדולה הוא וכו' והביא שבעה פסוקים ור"ש סדרם לפי הסבע הגוי וטכמ יקנה האדם מחילת בריאתו והעושר והכבוד בבחרותו והחכמה שה"כ כמ"ל בן מרבעים לביום בן המשים לעשה ושה"כ הזקנה והשיבה כמ"ל בן שמים לזקנה בן שבעים לשיבה והבנים בשחרותה לפי שהם נשחרים שחת שבותיהם לחבי מוחם וממלחים מקומם ואלה הגוי מזכר בפסוק שהבריותא הקודמת כי לויית חן הם לראשך ועטרת לגרגרותיך והכה מזכר בפסוק רפאות תהי לשריך ושקוי לעלמותיך ולכל בשרו מרפא והעושר והכבוד מזכר בפסוק ובשמאלה עושר וכבוד והחכמה מזכר בפסוק הבן לראשך לויית חן וגו' כדפירש מקדש מזכר בפסוק אורך ימים בימינה והשיבה מזכר בפסוק כי אורך ימים ושנות חיים והבנים נרמז בפסוק ושלום יוסיפו לך כדפי' לעיל וכו' ובעבור שהמאמר הראשון לאמרו ר"ש ג"ם משום רשב"י הוצרך לומר אלו שבע מדות שמנו וכו' לאמר מעלמו ולא משם רשב"י ומנה רק שבע מדות כי המדה שמיניה שהיא שיבה לא שהגיע לכלל שיבה רק לזקנה שלא מת בכרת ע"כ דברי פי חכם הן שפיוים יפק משיב דבריס נכוחים ע"ם יותר בתריכות הביאור כי לא כחבתי רק השורש הקשור האדם"ו כתב דלכך לא אמר רק הדברים הללו לפי שהם דבריס שיכול האדם להתחמם בהם הן להרע הן להטיב לכן אמר אלה לצדיקים כלומר שבהם יוכל האדם להמות את עלמו אחר הבלי העולם והצדיק כובם את יצרו בהם. הגוי הוא דבר שיוכל אדם לעלות בה למדריגה עיקרא לדיק שכן מליטו ביוסף הלדיק שע"י שהיה יפה חואר ויפה מראה אשה אשת אדוניו אם עיניה אל יוסף ומתגבר על יצרו אמנם אדם המכוער לא יתגבר לו לנדקה אם מחרחק מן הזמות לכן הגוי נאה לצדיקים וגם נאה לעולם כלומר להיות משפם נבר נגד עבודתו יה' ואם כובם יצרו העולם עומד בעבור לדקתו ובא שבע טוב בעולם בעבורו וכן הכח נאה לצדיקים כי התורה תחשבה כתו ולריך כח גדול לעסוק בתורה כמעשה דר"י עם היס לקיס וכן לריך כח לעשות מלות בגוף לקבל חמים ולבקר חולה וכדומה לו ואם היה רואה היה עושה בכחו מעשים רעים לגזול ולרצוח וכדומה לו וכן העושר נאה לצדיקים לעשות לדקה ומסד ואם היה רואה היה עושה בעשרו כל רעה להחטיא בכל העניגים וכן הכבוד נאה לצדיקים להדריך את העם בדרך ישרה אם הוא היה מכובד שהכל מכבדים חוהו הם לייקים גם כן לדברי חוכחתו ומוסר ואם הוא רואה הוא מחגאה בכבודו ולהשחרר על הגבור שלא לעשה שמים וכן החכמה נאה

לצדיקים

נוסחא חישנה

חיים. ר"ש בן יהודה משום ר"ש אומר הנוי והכח והשיער והחכמה והתפארת והשיבה והבנים נאה לצדיקי' ונאה לעולם שנאמר עטרת תפארת שיבה ואומר עטרת זקנים בני בנים ואומ' תפארת בחורים כחם ואומר ונגד זקניו כבוד. רבי שמעון בן מנסיא אומר אלו שבע מדות שמנו חכמים לצדיקים כולן נתקיימו ברבי ובניו. עשרה קנינים קנה הקב"ה בעולמו. אלו הן תורה קנין אחד בית המקדש קנין אחד שמים וארץ קנין אחד מנין שנאמר ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו אז שמים וארץ קנין אחד מנין שנא' כה אמר ה' השמים כסאי וארץ הדום רגלי איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי ואומר (תהלים קד) מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך. אברהם קנין אחד מנין שנא' (נחמיה ט) ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ. ישראל קנין אחד מנין שנא' (שמות טו) עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית ואומר (תהלים עח) לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם. ביה"מ קנין אחד מנין שנא' (שמות טו) מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך ואומר (תהלים עח)

אלו שבע מדות שמנו החכמים לצדיקים כולן נתקיימו ברבי ובניו. (עג) חמשה קנייגין קנה הקב"ה בעולמו ואלו הן א' תורה קנין אחד. ב' אברהם קנין אחד. ג' ישראל קנין אחד. ד' ב"ה קנין א'. ה' שמים וארץ קנין אחד. תורה קנין אחד מניין שנא' (משלי מ) ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. שמים וארץ קנין אחד מנין שנא' (ישעיה סו) כה אמר ה' השמים כסאי וארץ הדום רגלי איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי ואומר (תהלים קד) מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך. אברהם קנין אחד מנין שנא' (נחמיה יד) ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ. ישראל קנין אחד מנין שנא' (שמות טו) עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית ואומר (תהלים עח) לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם. ביה"מ קנין אחד מנין שנא' (שמות טו) מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך ואומר (תהלים עח)

ויביאם

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

לצדיקים לעתיד לב"א וכמ"ש ומשם היה רועה אבן ישראל להבין כמחיתופל וכן הזקנים ומיבה נאה לצדיקים שמביט בד"ם ומ"ם כל ימי חייהם ומשם היה רועה היה עושה מעשים רעים כל ימיו וכן הבנים נאה לצדיקים לעתיד לבוא לתורם ומ"ם ומשם היה רועה היה חוסך מבניו. ומאי טעם שבע מדות נתקיימו ברבי ובניו ר"ל מפני שהיה לדיק וכהן לכולם מכל הדשע הגם שם יזכה לאחד מהם מכל בשתים לא יעמדו כשעבר ומכ"ם שחיו זכה לכולם עכ"ל בקיצור מופלג והגאון ריב"ץ כהב דלכך קחשיב רק אלו שבע מדות מפני שהם שלוים כל כמעלה שבעולם ומש מבארו בתיכות ע"ם ולסוף מבאר ע"ד הפוד דלכך נקט שבע מעלות לצדיקים כי למדת יסוד בריה קדם שנקרא צדי"ק יסו"ד עולם לו נמה ויפה אלו שבע מעלות שהוא מקבל מהם מלמעלה שעליו ובאמת הם שמוה דבריה עם מדות כת"ר שהוא מדות חיבה עהיק יומין מהיקא קדישא עהיקא דכל סתיקין למעלה מן שאן"ן זה קצה מכמ"ם והדבריה עמוקים בחכמה שפלפה והמ"י: (עג) ומ"ם חמשה קניגים וכו' עד סוף המאמר קצה ימיגו פרש"י ז"ל כן מיתה במחזוריה וכן מלחתי בחד"ם מבריהם שוא אחד מחמשה קניגים שקנה שק"ה ורלוחי במדרש של ר"ם קרא בספר מצלי שמוליח קניגו של מבריהם מדחיב אלא תולדות השמים והארץ בהבריהם של תקני בהבריהם אלא בהבריהם זש"ה ברוך מבורם וגו' וכן פהרון המקרא ברוך מבורם לאל עליון הקונה תולדות כדרך שקנה שמים וארץ. אבל בספרי אין אל אלא שוא אחד קאך אין כחיב אלא שמה קיגים ומכל מקום במכילתא אל עם זו קנית מוסף מוסף מרבעה לכך היה רביגו תומר כל ימיו מרבעה מפני שקנה לו לומר קניגו של מבריהם מן הפסוק ברוך מבורם לאל עליון וגו' לפי שאין המקרא מסמיא כן וקנין שמים וארץ הוא מוליח מן הפסוק ברוך מבורם לאל עליון קונה שמים וארץ. ומני תומר כשם שהשמי והמכילתא חלוקים. שזה תומר שלשה וזה תומר מרבעה אך אפשר שהשבדה שליהים תולקה לומר המשה והם לך לשון ספרי שמע אלא הוא אחד אחד אך זה אחד מן השלשה שנקראו קניגים למקום. התורה שנא' ה' קנני רשית דרכו. יכול שנא' אלא הוא אחד אחד. כיה המקדם שנא' אר זה קנאה ימיגו. וכך שניגו במכילתא מרבעה נקראו קנין ישראל שנא' אם זו קנית מרן ישראל שנא' ברוך מבורם לאל עליון קונה שמים וארץ. כיה המקדם שנא' אר זה קנאה ימיגו התורה שנקראת קנין. יכול ישראל שנקראו קנין. לע"י שנקרא קנין ויבא ב"ה שנקרא קנין בזכות התורה שנקראת קנין. ולדברי האומר חמשה מוליח קנין שמים וארץ מדחיב השמים כסאי והארץ הדום רגלי וכחיב מחריו ואח כל אלה עשתה והתניא והקנין אחד הוא. כל חפלי גם שהם המשובים לפני המקום ככל קנייגו שנשלמה בן חין העולם. כוגו ידיך אף הוא לשון קנין ואם אמנך לומר שכגה אחת היא קנין אחת היא אלי הוא אומר ויביאם אל גבול קדשו אר זה קנאה ימיגו. פי' אחר ה' קגיגים קנה הקב"ה בעולמו כלומר חמשה דבריה יש לו להב"ה בעולמו שכל העולם מתקיים בשביל כל אחד ואחד ה' קגי רשיה דרכו התורה ברשה קודם לעולם כדי שבשבילה העולם אחריה יהקיים בשביל התורה שנא' אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. שמים וארץ קנין אחד שהן עמודיו של העולם שנא'

(ח"ב) השמים

נוסחא הישנה

ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו . (עד) וכולם לא ברא אותם אלא לכבודו (טס) שנא' (ישעיה מג) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ואומר (שמות טו) ה' ימלוך לעולם ועד . (טו) יוחנן בן בג בג אומר הפוך בה והפוך

ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ ישראל קנין אחד דכתיב עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קניה ואומר לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

השמים כסאי והארץ הדום רגלי נמ' כאן ארץ ומ' להלן מלאה הארץ קנינך מה להלן שמים וארץ אף כאן או"א ומה להלן קנין אף כאן קנין. מאברהם מנין שברכו הקב"ה שיהקויים העולם למעלה שנ' ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה או"א . ולמה בשביל שקבל את הבריות תחת כנפי השכינה והחזירן למוטב ובשבילו מתקויים העולם שנ' לאחד היה מאברהם וירש את הארץ כל הנראה בשבילו ירש ואחל על שקיימו שנ' ולזיק יסוד עולם וביומו לא יי' צריך לאחר עולמו עם זו קניה והעולם מתקויים על ידם משום שעוסקים בתורה ומשום שנ' לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם שהם עיקר דירה של הארץ ואומר ברשעים ברח אלהים את השמים ואת הארץ ומ"ל בשביל שנקראו רשעים שנאמר קדם ישראל לה' רשעים חבושתו. מקדש ה' כוננו ידיך נאמר כאן בקדש ולהלן הוא אומר ויביאם אל גבול קדשו מה כאן מקדש אף להלן מקדש ואחיב שם הר זה קנתה ימינו את להלן מקדש בקנין אף כאן מקדש בקנין . והרבה נמנומין ים בדבר כי לפי מה שעניו במסכת פסחים פרק האשה שבורייתא חיה כחובש כחיקומה שלא שניו שם אלא תורה שמים וארץ וישראל ומביא ראיה לשמים ולארץ מן הספוק שנאמר באברהם קונה שמים וארץ עכ"ל פי' רש"י ז"ל ועי' לעיל בחלק זה סדר אליהו זוטא פרק חמישי מה שכתבתי שם בשם ר"ד והרי"מ פי' כי בחמה יש שאר הרבה קיניים שקנה הקב"ה בעולמו רק אלו חמשה קיניים הם מעולים ומובים ומהובים ביותר להקב"ה וכו' עי"ש שהאריך בגיחורם וכן שרי"ם האריך בקצורם וחילוקים נמים בספרו נחלת אבות עי"ש וכן הרש"ל מאריך בגיחורו עי"ש ואחרון חביב הגאון ריב"ן האריך בדברים ונחמדים יותר מכולם בספרו ד"ח עי"ש : (עד) ומ"ש ולכל לא ברשם אלא לכבודו . פי' כל אלו החמשה דברים הנקראים קנין להקב"ה הנכרים מקדם והם מעולים מכל הדברים שבעולם ובשם וכללו כל הדברים שבעולם כמו שפירשו המפרשים בזכור מקדם בכמוך כלם לא נברא הקב"ה אלא לכבודו שיהכבד בהם בעולם וימליכוהו עליהם ואם החמשה דברים אלו המעולים מכל הדברים שבעולם הם נבראו לכבוד הקב"ה מכל שכן שאר כל הדברים שבעולם שנברא הקב"ה לותם לכבודו ובסוף פרקי מבות גרם בהדיא כל מה שנברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו : (טס) ומ"ש שנאמר כל הנקרא בשמי וגו' ואומר ה' ימלוך לעולם ועד. פי' הרש"ל שהוא רומה לכלול כל הארבעה עולמות שהם מליאים בריאה יצירה עשייה וכעד עולם המליאות אשר כולו הוא שמיחיו של הקב"ה ואין משיג שם לא מלאך ולא שרף ועליו נאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי כי כולו הוא מקום כבודו אשר המשרתים אשר בבריאה ויצירה עומדים על עולם המליאות הם מקום כבודו להשריגו . ואחר כך אמר ברואי עולם הבריאה כדמיון עולם המליאות וזהו דקאמר ברואיו ואחר כך יצריהו עולם היצירה אף עשיחיו עולם העשייה ואמר בעולם עשייה מלת אף לפי שחידוש הוא שעשה הקב"ה עולם העשייה כי לפי הגרמה הוה לו שלא נעשה לכן אמר אף עשיחיו כ"ל אף על פי כן ואפי' שכי עשיחיו לכן שבית עוד הפסוק ה' ימלוך לעולם (ועד) כי לפוס ריחשא אין לו קשור כלל למ"ש מקדם אלא שכוונה היא לפי שהרגיש בדבריו דאיכא בשאר עולמות אלא ברשם אלא לכבודו לפי שכולם מעריצין ומקדישין את שם שאל הגדול הגבור והנורא אמנם עולם עשייה אשר רשם רומו כי נברא יד שנברא אחרא ויצר לב שחדש רע משעוריו להבעים את בוראו שם כן לפי הגרמה אין בריאה שעולם הזה לכבודו יחבכך כי טוב היה לו שלא נברא לזה היכן כי אף שם עשה רבו כמו רבו עבדים המשפרלים למרות עיני כבודו עם כל זה לעשיד לבא יהיה ה' אחד ושמו אחד ולזה אמר ה' ימלוך לעולם ועד ואז יהיה כל העולם כאחד לקרא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד ועל זה ברא העולם שזה כי אז כבודו על כל העולם ירשה ונמלא שאף שעולם העשייה לא ברשו אלא לכבודו ע"כ דברי פי מכש מן שפחים יפק מציב דבריס נכוחים למבין ויבריס למוצאי דעת ושגאון ריב"ן האריך בפירושו בדבריס מפוקים וקצר כאן האלע עי"ש : (טו) ומ"ש בן בג בג אומר הפוך בה והפוך בה דכולא בה ובה תחזי ושיב וכלה בה ואמש לא חזוש וכו' עד לפוס לעברא תגרת פי' רש"י ז"ל הפוך בה והפוך בה כמו פלטלה והרוממך שבכל שעה האלע בה מדושים ומעמים דכולא בה שכל מה שהרלה האלע בה כי אם הפוך האיך שהוא מהפך בה בכל צדי צדדים ובכל עניניס ובה תחזי חדיר ומיתה לא הזוש לא יום ולא לילה . חזוש כמו לא קס ולא זע . לפוס לעברא תגרת לפי שעבר שהוא עוסק בה ומעמיר עליה ים לו שכר בין רב לו מעט . ואל החמה בשעה זו שהיא לעון תרמית שהרי כתותה ים בהלמוד בבבא מליעא שכך כותב לו אם פוביר ולא שעבוד שלשם בשיעבא ובשברה יוחסין גרי והרורי וכו' בן עקבי דיהוין ליכי מיעלי וכך ועל דלשפה שעשוך

נוסחא הישנה

בית המקדש קנין אחד והפוך בה דכולה בה ובה תחזי ומינה לא תזוע
שנאמר מקדש ה' כוננו ידיך שאין לך מדה טובה הימנה. בן הא הא אומר
לפום

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

וכו' וכן נגד עמך מצד ודמסתמא בתגא מלף. והרמב"ם ז"ל פי' וכה תחזי ר"ל המתן תרתי בעין המכל וסיב וכלה בה כלומר התעסק בה עד עת הזקנה ונם אז לא תסור ממנה שוב. לפום לערבא לגרגא לפי שעבר עכשו יהא שכרך ומתרו שלא יתקייס התורה מלא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו ואל תלמד מכל קריאת התורה בתעמוד והתעומת אין לה קיום ולא תועלת בה ומתרו על הסעוק לף חכמתי עמדה לי התכמה שלמדתי בלף היא עמדה לי על כן צוו לזכור מרה בתלמידים. והרי"מ פי' הפוך בה והפוך בה ר"ל חזור וחזור התורה כמה וכמה פעמים. ומנה לא הזוע כתתמר חז"ל לעולם תל ימנע אדם עצמו מביה המדרש אפי' שעה אחת וכו' ונתמר והגיה בו יומם ולילה. דכלה בה ר"ל כל ימיך וכל מעשיך תכלה דוקא בעסק התורה. ותתר שני פעמים הפוך. ר"ל שעריך הן בתורה שבכתב הן בתורה שבעל פה או הפוך בה בניסטן דיקוקא והפוך בה בזקנותך ומנה לא הזוע ר"ל שלא ילמד תכמה עובדי כוכבים כמ"ש שמואל היתי לי ללא עייתי בתכמת עובדי כוכבים שלא כשהייתי בתרתן ובניה הכתוב. מ"ג הפוך בה בדרך העולם והפוך בה בדרך הפסתר מ"ג הפוך בה תלד עלתך והפיך בה תלד שתלמד עם תתריס. ופי' בן בג בג ר"ת בן נריס בן ניורות ותתר שני פעמים כ"ג שהוא בני' ה' והוא היה בן ה"ת ה"ת לפי שבא מתברהם ושרה שהקב"ה הוסיף להם תות ה"ת שזהו תות תתם לתוליד כתם"ה ה"ת לכם זרע. מ"ל בן בג בג ובן הא שהיה תקייס עשרת הדברות שהיו תתבים תתתם תתתם על כל לוח. ותתר בלשון תרגום לפי שכך שתע תרבו ותייב תדם לומר בלשון רבו כדתיתה בתסכת עדיות פי"ם. תכל תה שתדם כותב תתוך הספר יכול לשנות תלשון תתור ללשון קל תתובן לכל וכן לקנר תו להתריך לפי הגרתה והגלרך עב"ל. והרש"ם פי' הפוך בה והפוך בה לפי שהתור' נדלתה בת"ע פנים בתת ובת"ם פנים בתור. והיו תלו הפך תלו. ולכתורה גרתה כי רק הפי' תחד הוא לודק לכן תתר כי כל השני הפכיים הן תתת כי תלו ותלו דברי תלהים חיים. דכלה בה הן פנים התת כן פנים העתור כתתר חז"ל. מ"ג כי ד"ת לא יובנו תתיהתן עד שבתתלה יעורר התעיין בה הקושיות שבעניו ההוא שיורה בקושיותיו כי כל דברים הפוכים תן התתת וזהו הפוך בה דקאתר ותתר שהקשיה בה לשתול שגרתה דבריה הפוכים לא תניח הדבר כך הפוך בלריך עיון רק חזור והפוך בה הפך תן ההפוך הרתצון ותרץ כל הדברים על תכוונתם ויפתרו הדברים תתניים כתתר הס. ותתר דכולה בה ר"ל תף תם לפעתים ים קושיות עלומות יתבאל התדש ולא ימלא ידיו ורגליו לתרלם. העניו הוא תלד קולר התניע. תתנם תם יתהדל לעיין ולבוא עד תכליתה ימלא חילוקים נפלאים וכולם תתרות תהורות כתף גרוף. תו תתר הפוך בה כתל למי שיקשה לו תום קושיא תזקק בתורה ולא ידע תום הירון יען התגא לזה הלוים שיתפך כל הספרים וכל התקומות תתר הוא יודע שתדבר על תוהו ענין יתפוך ויתחור עליהם כתם פעתים תתה לתחת למלא תשבון ובהכרת ימלא תיקון תבוהר כי ד"ת עניים בתקום תחד ועתידים בתקום תחר ועל זה תתר הפוך בה והפוך בה דכולה בה. ר"ל הכל גלוי ותבואר בה בתורה עלתה. ותם לא יתפרש הדבר בעלם בתקום הזה. תפורש בודאי בה בתקום תתר. ותתר וסיב וכלה בה כי תורת ה' תוסיף ימים ותורך ימים כימינם זה שתתר וסיב וכלה בה ר"ל שתזכה להיות סיב וכלה זקן ושבע ימים. תו ר"ל תפי' הוא סיב וזקן תופלא עד שהוא כשבד הכלוי וכתעם תין לו כח לדבר תפ"ה לא ימוש דברי תורה תפיו. ותתר וכה התזי ר"ל על ידי התורה תזכה לתעלות הנבואה תלשון תוזה. ותית דנרסי וכה תהוי ר"ל כי בה כלומר בשבילה יש לך היום בעולם כי לכך נוצרת לעסוק בדברי הורה ותנה לא הזוע ר"ל על ידי עסק דברי תורה לא תשתה תשוש דבר שבעולם שתין לך תדם טובה ממנה להיות שקט ושלוה ושתתן ולא הזוע כלל ועיקר תכל דבר כי התורה תגינה ותלנת תכל רע שבעולם כתתר חז"ל. תו תתר דכולה בה ר"ל שכל התכמות שבעולם כולם רתוזים בתורה כתו שתתנת בכל ספרי התכמות כולם שתכיותו לרתייה רתז תתורתנו הקדושה. ותתר לפום לערבא לגרגא. ר"ל הנם שהתורים תתנה כח כי לפום לערבא לגרגא. תו ה"ק לפי שים תי שיתעבר הרבה עד שתבר הסיב הלכה אחת יוכר תתם שתכירו כתה הלכות אלא יתתר שתין לו שכר על הלכה אחת כתו שים להבירו על כתה הלכות כי תדרכה שברו יוכר גדול על הלכה אחת כי לפום לערבא לגרגא ורחתנא לבא בעי כי אחד התרבה ואחד התתעים. ובלבד שיכין לבו לשתים. תו בא לדבר על לב התתים על הדבר הזה תבר תכל השכר וסתוב שלפון לעדיקים לעתיד לבא תבר הבטיחתו בו רז"ל בתקומות רבים ובתורתנו הקדושה לא נאבר לא שום דבר תפורש לא שום הבתחה ולא שום יעוד ולפעתים לסיבה זו יתרפה לבבם תעבודת ה' ותעסק התורה על כן הוא בא ותדבר על לבם ותתר שבתחת השכר הוא תפורש בתורה וזהו כי ידוע הוא כי תכלל הן תחה שותע לתו ותכל התוכחות והקללות ותגרות התפורש בתורה שתוכן לבם על עובדי רלונו יתבדך תתנו תשתתע השכר שתוכן ותתזון לעובדי רלונו יח' וז"ש לפום לערבא לגרגא ר"ל לפי תשער תתפורש על עובדי רלונו יתברך תתנו תכיר והדע התגרת והשכר של עובדי רלונו יתברך כי ידיעת התפכיים תחת ותכ"ש שהתדה התובה היא תרובה על תדה פורעתת. והרמב"ם ז"ל כתב בשתע תדוהו תר"י בן הרת"ם ז"ל כי בן בג בג ובן הא שיו בני גריס

ע"ם

נוסחא הישנה

לפום צערא אגרא. (עז) רבי חנינא בן עקשיא אומר ואומר ויביאם אל נבול
רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם קדשו הר זה קנתה ימינו
תורה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ע"ם מברכם ועדיה שמחוסף להם מות ס"ג ולהסתירם מן המלאכים נקרתו כך ונקרתו זה מצוה מזה כדי להכיר ולידע בין זה לזה ולפיכך תמרו מתמרים בלשון תרגום שהוא לשונם של גרים. והרי"ם כתב דבן בג בג כלל במתמרו שלשה התחד כנגד הצערים תמר הפוך בה יהפוך בה דכולא בה. ר"ל שיעסקו תמיד בדברי תורה בשתרוחם. השני כנגד הזקנים תמר ושיב ובלע בה ובה תהזי. ר"ל כי בימי הזקנה אם יזקנו בעיונם מצעוריו ועד זקנותו לא ישיג ויחזה בזקנותו דבריה נעלמים ידיעות התלהיות מה שלא יוכל להשיג על ידי התקירה. כנון מעשה ברחשית ומעשה המרכבה ושאר סודות התורה. השלישית שלא יעזוב הדרך התורני מפני הקירות מהריות שכליות לזה תמר ומיתה לא תחזע. ותים דגרסי ובה תהגה מלמון והגית בו יומם ולילה ועי' במדרש שמואל עוד שתר הרבה פירושים בתמתר הזה והגתון ריב"ן כתב שבן בג בג ובן הא הא תמרו מתמרים בלשון תרגום כדי שלא יבינו המלאכים כי דבריהם שתמרו תיום סייבים כלל תגל המלאכים כי דברי בן בג בג מדברים מענין עסק התורה וידוע משתמ"ל בפרק ר"ע שלא נתנה התורה להמלאכים ודברי בן הא הא שתמר לפום צערא אגרא גם כן תיבו שייך תגל המלאכים לפי שתין למלאכים קיבול שכר לפי שתין להם יגר הרע ותין להם צער כלל לעשות רצון קונם והם עושין רצון קונם לפי שבשם תבל התדש שייך לכנוס היגר הרע בצער גדול לעשות רצון קונו לכן יש לו שכר טוב בעמלו לעשות רצון קונו. לכן ס"ם מ"ם לפום צערא אגרא לתפוקי המלאכים ודברי פי חכם חן שפתים יפק מפיב דבריה נכוחים ויברים למוקתי דעת. שוב ע"ם בתריכות תלד במתמר הזה דבריה נתמדים מזהב ומפז רב כי קצר כתן המצע. ול"ל ללכך יש שכר טוב גדול וכפול ומכופל על המעוה בצער גדול יותר תן העושה מצוה בצער קטן תו שלא בצער בלל כי כל מה שהצער הוא יותר גדול בעורת המצוה ותפ"ה הוא עושה המצוה בזה הוא ניכר ביותר שהוא עושה המצוה לשם שמים מתהבת הקב"ה שהוא חושק תלד לעבודת הקב"ה ולא תיכפת לו בשום צער עד שהוא מוסר נפשו למות בצער גדול בשביל תהבת הקב"ה כמו שעשה תברהם תביו ע"ה והרוגי מלכות שתברו נפשם על קידוש השם בשתחה גדולה בשביל רוב חשק תהבתם להקדוש ברוך הוא. תבל העושים תידתה ותין צריך לומר העושים מצות תנשים תלומדם. תיד שם יש לו לצער במצוה כגון ברחת תעט תו לצער למעט בשיעה תו בממון תו למעט בתכילה ובתיפה תו לצער תמיעות וקריכות וכדומה כמה תיני לצער עד תין מספר תן לצער קטן תו גדול וגם תין צורך לירא תן הדבר ההוא תז תיד תיני המצוה זתת והולך לו תפ"ך העושה תהבה תיתו תיני שום מצוה שבשה לידו לעשותה וסובל כל תיני לצער תן לצער נוף וממון ו"ם לפום צערא אגרא. ולכן שתז"ל שבשר העושה תהבה הוא גדול יותר על העושה תירלה על לחה ממש תלות ודבר זה צריך להבין תעלמו עד תלד עד היכן הדבר תניע של השכל כי קצר כח השולמות ישמע תכם ויוסף לקח הן לחכם ויחכם עוד : (עז) ומ"ם רבי חנינא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות. פי' הרש"ם כי רוצה לעורר לבבות בני שדם בעבודתו יתברך בתורה ומצות ולא יהיה כתויל ועיפה תשר היו בעיניו התכמות למות ומגנות תלד בשומרו כי התורה תרוכה היא תלרן שדם וכן המצות פרטיהם ודקדוקיהם רבו כמו רבו ומי יוכל לקיים לת כולן לכן לחי האמ להשמיעו כי הש"י תשר קדשנו במצותיו וצונו. תין לויו כלווי תלך בשר ודם שהוא תכן קצהם לעבדו לעשות תלמלכה כך וכך שלא תם העבד לא יגמור לת כולו תלי עכם יתכם על תשר לא קיים בל תצות המלך תבל הקב"ה תיני כן כי תם שהרבה ליסרתל תורה ומצות תין כוונתו לומר שיגמרו וילמדו כל התורה ויקיימו כל המצות ותם לתו יעשתהו תם ושלום תף על פי שיקיימו קלתם תו רובם נשלא לפי זה כי ריבוי התורה והמצות היא סיבה עיקרית ליעבד עליו. תין הדבר כן כי לם עליך המלאכה לגמור ולא לתה בן חורין ליבטל היממה תלא תחד המרבה ותחד הממעיט ובלבד שיכוין לת לבו לשם שמים וכמעשה דההוא שלא קרא כל ימיו תלא תחד תפסוק תגינה. תלא תין הריבוי הורה ומצות סיבה עיקרית ליעבד עליו. תין הדבר כן כי לם עליך המלאכה לגמור ולא לתה בן חורין ליבטל היממה תלא תחד המרבה ותחד הממעיט ובלבד שיכוין לת לבו לשם שמים וכמעשה דההוא שלא קרא כל ימיו תלא תחד תפסוק תגינה. תלא תין הריבוי הורה ומצות סיבה עומם רק תדרבה להיפך כי רצה הקב"ה לזכות לת ישרתל לתי שלא יוכל לקיים לה כולן רק לם יקיים קצת מצות מה שים בידו לקיים לפי הכוח למודו בתורים יגדל שכרו עד תין קץ עין לא ריתה. לכן הרבה להם תורה ומצות ע"כ דברי פי הכם חן. והרתב"ם ז"ל פי' המשתם הזתת כי סיה מעקרי המתות בתורה שבשיקיים המדם מצוה תחת מתרי"ג מצות כסדר וכהוגן שלא יסתף עמה דבר מטובת העולם בשום פנים תלא שיעשה ת' מקן על מחבושתה ושלימות' ובעשותו תוסף מצוה תחיים נפשו עכ"ל. וכ"כ בעל המיקרים במתמ' שני פכ"ם כי לכך הרבה הקב"ה מצות ליסרתל שתם יעשה ת' מהן יזכה בה להיי עס"ב כו' עי' שם בתריכות והגתון ריב"ן התריך תתד בפלפול תרוך בכמה קושיות ותירוצים על דברי הרתב"ם ז"ל בכמה דפים בספרו דרך חיים ובעטוף כתב דעתו הברורה בתריכות תלד ע"ם. ותני שתעתי פי' המתמר זתת לפי שתניעו כתה דברים בתורה שזוה הקב"ה שלא לעשות תותו תשום שהבר נפשו של המדם קלה ותחום בה בתותו תפי' תם לא היה תצוה הקדוש ב"ה שלא לעשות תותו תשום שהבר נפשו של המדם קלה ותחום בה בתותו

הדבר

נוסחא הישנה

וכלם לא בראם אלא לכבודו שנאמר כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ואומר ה' ימלוך לעולם ועד. יוחנן בן בג בג אומר הפוך בה והפוך בה דכלה בה ובה תחזי ומינה לא תזוע שאין לך מדה טובה תורה ומצות (עח) שנאמר (ויקרא כב) ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה'. (עט) ואומר (ישעיה מב) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. א"ר אלעזר בן עזריה א"ר חנינא (פ) תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנא' (שם נד) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. (פא) אל תקרי בניך אלא בוניך. (פב) מעשה בתינוק אחד שלמדו אביו ספר בראשית

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

סדר כנון שלא לחכול דם וכן הרבה דברים כיוצא בה ואף על"פ כוס הקדוש ב"ה מותו הדבר באותם בשם מצוה שלא לעשות מותו הדבר אם כן לא עשה הקדוש ב"ה וזוה כך שלא כדי לזכות את ישראל כדי ליתן להם שכר הרבה כי גדול שכר המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה כמאמר חז"ל וכדוגמת מה שפירש רש"י ז"ל ורז"ל בשיר השירים בפסוק חכו ממתקים דבריו ערביה וברם לגפם לא תמצו בשבילם תני ר' ישמעאל לשלם שכר יש חיך מתוק מזה וכו' ע"ש וק"ל. ומאחר כך שכתבתי זאת מלאתי בפירוש הסידור בשם פרש"י ז"ל במסכת מכות לפי שיש כאן מצות שנפשו של אדם קן בו כגון מיני ערלים ולא היה צריך לזוזו שלא כדי להרבות שכר לישראל וכו' ע"ש: (עח) ומ"ש שמ' ומאחר מצותי ועשיתם אותם אני ה'. פי' כי מזה הפסוק האת רמיזה נכונה שלכך הרבה הקב"ה תורה לישראל וכן הרבה הקב"ה כמה מצות ליישראל רק כדי לזכות את ישראל כדי ליתן להם שכר הרבה משום דעל כרחך צריך אתה להקשות למה ברית הקדש להכפיל לכתוב בתריכות אל' ומאחר מצותי ועשיתם אותם כי כוללני אם יעשו המצות יאמרו אותם וכן אם יאמרו אותם כוללני יעשו אותם תרתי למה לי. אמירה וגם עשיה. עוד קשה למה צריך להאריך ולומר אני ה' אלא על כרחך צריך לומר כמו שפרש"י ז"ל ומאחר זו מצוה ועשיתם זו מצוה כעשה של"ל אם כן אחת שפיר דיליפין מזה הפסוק ומאחר זו מצוה. רצה לומר זו לימוד של תורה ילפיק מינה שהקב"ה הרבה תורה ליישראל. ועשיתם אותם זו מעשה ילפיק מינה שהקב"ה הרבה ליישראל מצות שיעשו אותם לכן מסיים הפסוק אני ה' רצה לומר כדי לשלם שכר. כמו שפרש"י ז"ל ורז"ל בהרבה מקומות בכל מקום שנא' אני ה' פירוש נאמן לשלם שכר הן לטוב הן למוסר ע"ש וכן מרגש יונתן כאן ואחרון ים פיקודי ותעבדון יתהון אנא ה' דיהב אגר טב לנטרי פיקודי ומורייתי הכי לך מבואר בהדיא מפסוק זה שהקב"ה נתן התורה וגם מצות ליישראל כדי ליתן להם שכר הרבה על עסק התורה ועל קיום המצות כמה שאמר הת"י אנא ה' דיהב אגר טב לנטרי פיקודי (זה קיום המצות) ומורייתי זה עסק בדברי תורה. ומה תאמר תיתא דמוכח מזה הפסוק שהקב"ה נתן תורה ומצות ליישראל כדי ליתן להם שכר אבל מכל מקום קשיא מנלן שהרבה להם תורה ומצות כדי ליתן להם שכר. דמשמע שהרבה להם מצות יותר ממה שהיה רצוי ליתן להם. דילמא כל המצות שנתן הקב"ה ליישראל היו רצויים ליתן להם ולא על ל' הריבוי יותר מן הרצוי. וי"ל דילפין מן הפסוק הסמוך לו מקדם. דכתיב וכי תזבח זבח תודה לה' לרצונכם תזבחו ביום ההוא יאכל לא תותירו ממנו עד בקר אני ה' (נאמן לשלם שכר) ומאחר מצותי ועשיתם אותם אני ה' ויש לך להבין מאי מיכפת להקדוש ב"ה אם יאכלו ביומו יום או אם יותירו ממנו עד בקר ומצוה זו נראה שהיא על ל' הרבוי ומפ"ש הקב"ה לקיים זאת המצוה במוק וגזירות מלך כמו שפרש"י ז"ל שם אני ה' ודע מי גזר על הדבר ואל יקל בעיניך עכ"ל. אם כן על כרחך צ"ל לכך הקב"ה מצוה זו ע"פ חוק וגזירה בדרך ריבוי מצות יותר מן הרצוי שלא כדי ליתן להם שכר הרבה כמו שמצוה שלא לאכול שרצים ודם כאשר למעלה בסמוך אם כן שפיר ילפינן מזה הפסוק ומאחר מצותי וגו' בגירוף הפסוק הקודם ולא תותירו ממנו עד בקר. שרצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות כדפרשתי וק"ל: (עט) ומ"ש ואומר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. פי' ה' חפץ להגדיק את ישראל. לפיכך הגדיל התורה והאדיר'. ופי' הגאון ריב"ן בספרו דרך חיים יגדיל תורה כנגד הרבה להם תורה ויאדיר כנגד הרבה להם מצות. ע"ש בתריכות. ואתה המעיין אל תעלם על דעתך במה שכתבתי בפרק זה כמה דיעות המפרשים של מפרשי פרקי אבות. שכתבתי כל פירושם לכן ידיע לזוה לך אבל מה שכתבתי פיזו אלא כטיפה מן היס מן פירושם כי לא כתבתי רק מה שהוא קרוב לפשוטם. והסברים עמוקים שלשם האמתי במקומם בכבודו ע"ש: (פ) ומ"ש תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. פירוש בזכות התורה את שלום וכל שפע טוב לעולם וכן פי' בעל פירוש הסידור. ועוד מראה לפרש שעושין שלום בין הבריות בעולם ע"י המשפט ופשרה שהן עושין: (פא) ומ"ש אל תקרי בניך אלא בוניך. פירוש אלו התלמידי החכמים שעוסקים בבנין של עולם כמה שהן עוסקין בדברי תורה הם בונין העולם שיש קיום של העולם כמה שאמר הכתוב שם ע' בריתי יומם ולילה הקום שמים וארץ לא אמתי ועוד שהן עוסקין בתמיסה של הארה ועושין משפט ושלום ועל של העולמה העולם קיים כמ"ש וכמו שאמר הכתוב אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם: (פב) ומ"ש

בראשית פעם אחת עלה הקיסר לאותה מדינה ונשבה אותו התינוק וספרו עמו וחבשוהו בבית האסורים וספרו עמו והכניסו לספרו לגנזי הקיסר פעם אחת נטרפה דעתו של הקיסר אמר להם הביאו לי ספר זכרונות הלכו לגנזי הקיסר ומצאו הספר בראשית ובאו כל גדולי המלכות לקרות לו ולא היו יודעין לקרות בו ואמרו לו זה הספר מן ספרי ישראל הוא יש תינוק אחד מהם שהוא חבוש כאן בבית האסורין שלך מיד הלכו וקראו לו לאותו תינוק כיון שהיה רואה את ספרו מיד חבקו ונשקו וקראו לפני הקיסר ומפרש אותו מן בראשית עד ויכלו כיון ששמע שבחו של הקב"ה היאך ברא את עולמו מיד עמד מן כסאו ונשקו לאותו תינוק על ראשו ואמר לו יודע אני שלא הרגיש הקב"ה את עולמו אלא בשבילך כדי להתירך מבית האסורין מיד נתן לו הקיסר הרבה כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות טובות ועבדים ושפחות ושיגרו בכבוד גדול אצל אביו והלא הדברים קל וחומר ומה התינוק זה שלא למד אלא ספר בראשית בלבד עלתה לו כך הלומד כל התורה כולה על אחת כמה וכמה. א"ר שמעון בן לקיש כל המצער את עצמו בעה"ז על התורה ועוסק בתורה בלילה (פג) הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום (פד) שנאמר (תהלים מב) יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי. מ"ט יומם יצוה ה' חסדו משום דבלילה שירה עמי (פה) והתורה מגינה עליו כל אותן השנים שהוא מוטל בעפר שנא' (משלי ו) בהתהלכך תנחה אותך ובשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך בהתהלכך תנחה אותך בעה"ז ובשכבך תשמור עליך זו שעת מיתה

נוסחא הישנה

הימנה. בן הא הא אומר לפום צערא אגרא. רבי חנינא בן עקשיא אומר רצה המקום לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה' ואומר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. אמר רבי אלעזר בן עזריה אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך אל תקרי בניך אלא בוניך. מעשה בתינוק אחד שלמדו אביו ספר בראשית פעם אחת עלה קיסר לאותו מדינה ונשבה אותו תינוק וספרו עמו וחבשוהו בבית האסורים וספרו עמו והכניסוהו לגנזי קיסר פעם אחת נטרפה דעתו של קיסר אמר להם הביאו לי ספר זכרונות הלכו ומצאו ספר בראשית באו כל גדולי מלכות לא היו יודעין לקרות בו. אמר זה ספר מספרי ישראל הוא יש תינוק אחד מהם שהוא חבוש בבית האסורין שלך הלכו וקראו לו כיון שראה ספרו חבקו ונשקו וקראו ופרשו עד ויכלו כיון ששמע קיסר שבחו של הקב"ה היאך ברא עולמו עמד מכסאו ונשקו על ראשו אמר לו יודע אני שלא

מיתה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מעשה בחיוק אחד שלמדו אביו ספר בראשית וכו'. פי' כיון שכל הפרק הזה מדבר מענין תלמוד תורה. הביא גם מעשה זה שהוא מדבר מן כבוד התורה וכבוד חכמים ימחו ע"י שטוסקים בד"ת וכן זכה זה החיוק לכוב עושר וכבוד ע"י שלמד רק ספר בראשית לבד. וממילא הבין בשכלך הלומד מקרא ומשנה ותלמוד מה הוא זוכה בעולם הזה ובעולם הבא. ועוד נסמך מעשה זה לכאן יותר מעשיו המדברים מכבוד התורה. אלא לפי שסייס המאמר מקדש בשטוק וכל בניך למודי ה' וגו'. והתם על זה החיוק זכה שהיה בנו אחד מבני למודי ה' והרבה שלום בעולם מן הקיסר על ידיהם. ע"י שסיה התם למד עמו תורה נשם שמים שמתחיל ללמוד עמו דוקא ספר בראשית כמו שמבואר בתריכות יותר ממה שהתר כאן בספר מעשיות ממדרשות מגדות ע"ש: (פג) ומ"ש כל השוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו הוט של חסד ביום פירש"י ז"ל בפרק שני דתגיגה ובפר"ק דע"ז מותן חיט בעיני סבריות: (פד) ומ"ש מ"ם יומם יצוה ה' חסדו משום דבלילה שירה עמו. פי' התורה מגינה עליו זמירות היו לי חוקיך וגו': (פה) ומ"ש והתורה

מגינה

נוסחא הישנה

הרגיש הקב"ה את עולמו אלא בשבילך כדי להתירך מיד נתן לו קיסר כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות טובות ועבדים ושפחות ושיגרו בכבוד גדול אצל אביו והלא דברים קל ותומר ומה זה שלא למד אלא ספר בראשית עלתה לו כך הלומד כל התורה כולה על אחת כמה וכמה. אמר רבי שמעון בן לקיש כל המצער עצמו בעולם הזה ועוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירו עמו ותורה מגינה עליו כל אותן השנים שהוא מוטר בעפר שנאמר בהתהלכך תנחה אותך בעולם הזה ובשכבך תשמור עליך זו שעת מיתה והקיצות היא תשיחך זה העולם הבא. אר"י למדתי כל התורה כולה ולא למדתי שני דברי' הללו עד עכשיו מתן שכר מיתה בקבר והקיצות היא תשיחך (פו) זה העה"ב. א"ר יוחנן למדתי כל התורה כולה ולא למדתי שני הדברים הללו עד עכשיו. (פז) מתן שכר מן הזקנה יראת החטא מן הבתולה. מתן שכר מן הזקנה כיצד (פח) פעם אחת מצאתי זקנה אחת בבית הכנסת שבאת מעיר לעיר להתפלל ואמרתי לה בתי וכי לא היה בית הכנסת בעירך ואמרה לי רבי לכך הלכתי מעיר לעיר להתפלל כדי לקבל שכר פסיעות ואתה אמרת לי כך הא למדנו מתן שכר מן הזקנה. יראת חטא מן הבתולה כיצד פעם אחת נכנסתי בבית הכנסת ומצאתי בתולה א' שהיתה עומדת בתפלה ואומרת גיהנם אני טובה ממך אם רצוני שיבואו אצלי עשרה בני אדם ויאכלו וישתו עמי ואח"כ יעשו דבר זימה עמי אני והם נכנסין לגיהנם אצלך אלא אני טובה ממך שאני כופפת את יצרי וממלטת את עצמי ממך הא למדנו יראת חטא מן הבתולה. אריב"ז פעם אחת הייתי מהלך בדרך (פט) ומצאתי אדם אחד שהוא היה מלקט עצים ודברתי עמו ולא החזיר לי דבר ואחר כך היה בא אלי אמר לי רבי מת אני ולא חי ואמרתי לו אם מת אתה עצים הללו למה לך ואמר לי רבי האזין לי מה שאומר

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מגיסה עליו כל המעים שהוא מוטל בעפר פי' בקבר: (פו) ומ"ם והקיצות היא תשיחך בעולם הבא. פרש"י ז"ל בפ"ג דסוטה חלין בעדך את זכותך ובשכבך בקבר תשמור עליך ופסוק זה קאי על התורה כדמוכח שם בפסוקים הסמוכים אליו מלפניו ומלאחריו לגור בני מצות מכיך ומל הסוס תורת תמך ונו' בהתהלכך תנחה תומך ונו' כי נר מצוה ותורה אור ונו': (פז) ומ"ם ר"י למדתי מתן שכר מן הזקנה וכו'. פי' ממכך מאר מ"ם מקדם מעניין ממן שכר: (פח) ומ"ם מתן שכר מן הזקנה מעשה זה מצ"י בסוכת סוטה פרק היה קטן. ופרש"י ז"ל ממה שהיתה הזקנה מטרחת עצמה יותר מן הצורך כדי לקבל שכר כדמפרש ואזיל למדנו מזה שיסיריח לדם עצמו במצות כדי לקבל שכר יותר עכ"ל וז"ם למעלה בן הא לפום צערא אגרא: (פט) ומ"ם ר"י פ"ח מצאתי בדרך אדם אחד שהיה מלקט עצים וכו'. פי' כיון דאייתי מקדם תענין אל טוטם גיהנם מן הבתולה שהתפללה שלא תחטא ולא תכנס לגיהנם כמזכר מקדם לכן הביא גם ענין זה דאייתי מן טוטם גיהנם ועוד דאזלו ומלו דברי רבי יוחנן שם. ול"ל דיש לגרוס ואמר רבי יוחנן בוי"ו ההוספה וההוא מעשה אל מוהו הטים שפגע ברבי יוחנן כמו כן מציגו ממם מעשה כזה שפגע חיים בר"ע כדאיתא בספר מעשיות המגדות ע"ש וכדומה לזה מצאתי בזוהר חדש במדרש הנעלם סוף פרשת לך לך דף כ"ב ע"ח וז"ל. המברי מעכיל אל אל ביום רעה ימלטהו ה'. מסו אל. דא אדם שמת בלא בניס כשיולחת נשמתו ממנו בשעה שמיריחו מן העולם אמר הפסוק עליו יד ליד לא ינקה רע. (פי' כיון שבא בידים ריקניות בלא תורה ומצות ניחוה מידו של הב"ה לידו של מרע"ה ונס בא בידים ריקניות בלא בניס העוסקים בתורה ומצות בודאי לא ינקה מן הגיהנם אקרא רעה כמ"ש ונס רשע ליום רעה לכן רמזו לנדיק שבמותה עיר להשכיל להגיל לאומו אל שהיה אל מן שהורה ומצות להמליטהו מיום רעה זו הגיהנם במה שילמד עם בנו על אומו אל הורה ומצות כדי שיהא לו שלש מן הגיהנם ולשכניסו לגן עדן. ועי"ז יהיה אומו לנדיק מאוחר מאד במעלה נדולה בע"ש כמו שהולך ומבאר) ואם מאחר לו בן בעולם. אז יחזיק בו וילמד עמו מורה ויעשה שלוש לו וביום רעה ימלטהו ה' ואת אזי נברא אזיל לבי טוטי קרדוניא. פי' הרי תרכא תרנומו טוטי קרדוניא הוא והרין תחיתין עמיה. ומאת נומין בקיטין דאשא ואגא נפיק מן נומין ואמע נברא אד דאמר ווי ווי אתר ודאי אתר דא מן דוכאא דגיהנם אית הכא. מדמוך ואזא בחלמא לאינש אד נדיש (פי' נבר והנדיש משא נדול כנדיש) מן קיטין על כחפיה

ותרין

נוסחא הישנה

שאומר לך דבר אחד כשהייתי חי אני וחבירי היינו עוסקין בעבירה בפלטרין שלי וכשבאנו לבאן גזרו עלינו גזר דין של שרפה כשאני מלקט עצים שורפין את חבירי וכשהוא מלקט עצים או שורפין אותי ואמרתי לו דינכם עד מתי ואמר לי כשבאתי לבאן הנחתי את אשתי מעוברת ויודע אני שזכר היא מעוברת לכן בבקשה ממך הוי זהיר בו משעה שיהיה נולד עד שיהיה בן חמש שנים הולך אותו לבית רבו למקרא כי בשעה שהוא

מן הזקנה ויראת חטא מן הבתולה . מתן שכר מן הזקנה כיצד פעם אחת מצאתי זקנה אחת בבית הכנסת שבאת מעיר לעיר להתפלל ואמרתי לה בתי לא היה בית הכנסת בעירך ואמרה לי רבי באתי מעיר לעיר להתפלל לקבל שכר ואתה אומר לי כך הא למדנו מתן שכר מן הזקנה . יראת חטא מן הבתולה כיצד

פעם אחת נכנסתי בבית הכנסת ומצאתי בתולה אחת שהיא עומדת בתפלה ואומרת גיהנם אני טובה ממך אם רצוני שיבואו אצלי עשרה בני אדם ויאכלו וישתו עמי ואחר כך יעשו דבר זימה אני והם נכנסין אצלך אלא אני טובה ממך שאני כופפת את יצרי וממלטת את עצמי ממך הא למדנו יראת חטא מן הבתולה . אמר רבי יוחנן בן זבאי פעם אחת הייתי מהלך בדרך מצאתי אדם אחד שהוא מלקט עצים דברתי לו ולא החזיר לי דבר ואחר כך בא אלי ואמר לי אני מת ולא חי אמרתי לו אם מת אתה עצים למה לך אמר לי רבי האזן לי עד שאומר לך דבר אחד כשהייתי חי וחברי בפלטרי היינו עוסקים כשבאנו כאן גזרו עלינו גזר דין שריפה כשאני מלקט עצים שורפין את חברי וכשהוא מלקט שורפין אותי אמרתי לו דינכם עד מתי אמר לי כשבאתי לכאן הנחתי אשתי מעוברת ויודע אני שזכר הוא בבקש'

ממך

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ומכין ממונין מן גיהנם . מעלין ממות גדים מן קוסין ומיתוקד ליה והוה מצעק והוו ממרין ליה מה סבקת להקב"ה ולמלכין דיליה דהוו נטרין לך בעלמא דין ומה עבדת רשעות דקוסין דא מיתון כשעים דמיתון מכטרא דסמאל ונחם לכן הקוסין ישרפו מותך מ"ל הסוף יודעי להסוף מייבא דגיהנם מהן מגם מ"ל יודעי מייבא מגא וממונין דגיהנם לא דכרין לי שמי ומלא זמנין דייתין לי ביומא . והדין בלילא . אמר ליה שמא דדוכתך ידעא . אמר ליה בגלולא עילאה . אמר ליה ושבקת כך בעלמא . אמר ליה יומא חדא שבקנא ומגא קלבא הויא ומן בייתין כגיתין דעבידנא בקדמיתא הוו דייתין לי מכי ומכבלי ומידי ומלאך המוות על הקברות אמר לי בשמא דדייתין לי . מוי למי שמשבע לקייס מה התורה ונשבע על שקר (פרש"י ז"ל שמשביעין מה שתיוק במעי אמו שיקיים מצות התורה) ווי לקרקפתה דלא מגחת הפלין לעולם . ווי לידים שממנו בהבלי עולם . ווי לרגלים שהיו הולכין בחר הבלי עולם . ובשעתא שמלקין לוהי מכות מכדות בא נשמתי והמלאך שהיה ממונה על נשמתי . נחנו כהב אחד כל מה שעשיתי . ונשמתי אומרת עדות עם המלאך . ואמרו על פי שניס עדים או על פי שלשה עדים יומת המת ואני מודה ואומר כל מה שעשיתי וזהו מה שאמר הכתוב מבוכבא תיקך שמור פתחי פיך . דא ליתי נשמתא . דהוה מעידה על בר נש . תיהעי מעיתא דהוה נגרא . חזיל לגלולא עילאה . ואמר לגברא חד חזיתא ליומקא דמיתו בן קלבא דמיה בזמן פלוני . אמר ליה ההוא יומקא דמא שמיל עליו חיהו חזיל בבי מטבחייא . ומיתו רמע כהבוש וכך יהא ליה ולכבוש וליומקהו דיעיק ליה . חזל למדרגא חדא . שמע ליומקא דהוה אמר פסוקא דא מה הבקשנה בכפך וכמטמונים חז המלאה . חזל לבי מטבחייא חזא להסוף יומקא דהוה מנהק עם נעריס . אמר ליה בבי חזל עמי . חזל עמיה מלבים יהיה ויהיב מיהו לרב חד . דהוה חוליף ליה לוורייתא . ועבד ליה דאמר הפטרה בבי כיתמא . והפלל והתחנם יוהר עד דקרו ליה רבי . הסוף בר נש דמית דהוה מכוסו דיומקא . אחא בחלמא להכם דא . ואמר ליה רבי כמה דיתמת לי . יהם לך קדום ברוך הוא . בשעתא דאמר ההפטרה בקהלא . פקעו לי מן דיעא דגיהנם . ובשעתא דעבר לפני התיבה והפלל ואמר קדים . קרעו לי גזר דיני מכל וכל ובשעתא דמיתהכם יהבי לי הולקא בגיתא דעדן ודא קום חלקא דמז"ל חלק לעולם הבא חלק שים לכל צדיק וצדיק בפני עצמו ועצו עמי הצדיקים ביסיבא דילהון ובשעתא דמיתחכם יזיל וקרו ליה רבי . חעטרו לי בכתרא דצדיקייא מהעטרין ביה . ויהבו לי מכילה ושמיה דא היא ההגלה מזון הסכינה ודא הוא דמז"ל לצדיקים יומים ועטרותיהם ברקמיהון והגין מזון הסכינה . וכל גברא דאהנה מזון הסכינה כחלו מכל ושחה כל הפוקין שבעלמא ועוד כמה פיומים יוהב ויחכר בני מיעור . ובשביל רבי זכינא לכל הסוף יקר . וכאה תלך שבשביל דא הוא זך תולקא עילאה יהיב בעלמא דין ובעלמא דאתי וזכאה

ממן

נוסחא הישנה

ממך הוי זהיר בו משעה שנולד עד שיהיה בן חמש שנים הוליכהו לבית רבו למקרא בשעה שהוא אומר ברכו את ה' המבורך מעלין אותי מדינה של גיהנם : סליק פרק יח :

יאמר ברכו את ה' המבורך אז יהא מעלין אותי מדינה של גיהנם :

נוסחא הישנה

פרק יח אמר רבי יוחנן מעיד אני עלי שמים וארץ שכל ת"ח שקורא ושונה לשם שמים ונהנה מיגיעו עליו הכתוב אומר לאשריך וטוב לך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא ואומר מה יפית ומה נעמת ולא עוד אלא שאשתו ובניו יראים ממנו . העובדי השרת

פרק יח (ה) אמר ר' יוחנן מעיד אני עלי שמים וארץ (ג) שכל ת"ח שהוא קורא ושונה לשם שמים ונהנה מיגיע כפו עליו הכתוב אומר (תהלים קכח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך בעה"ז וטוב לך לעולם הבא . (ג) ואומר (ש"ה ז) מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים . ולא עוד אלא שאשתו ובניו יראים ממנו. (ד) ועכו"ם יראים ממנו ומלאכי

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מלין דזכאי שיתבוק ברת בעלמא והוא עמיק בחורה ומצוה עכ"ל . הרחמן ימילנו משובתא דגיהנם ויתן חלקנו עם יורדי הגן עדן מכי"ל . בגל"ך ומע"י . בילמ"ו יילמ"ו מגם"ו :

סליק הפרק השבעה עשר . תהלה ושבח לאל אמת וישר :

פרק יח אמר (ה) וכו' פרק זה נסמך על הפרק הקודם שהוא מדבר מן העוסק בתורה לשמה כמו שהתחיל ואמר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבים וכו' עד סוף הפרק הוא מדבר הכל מעניין זה וזה הפרק מדבר נ"כ מן העוסק בתורה לשמה כמו שמבאר והולך : (ג) ומ"ש כל ת"ח שקורא ושונה לשם שמים ונהנה מיגיע כפו עליו הכתוב אומר יגיע כפיך כי תאכל וגו' ופ"ה מלין דזה הפסוק הוא קאי דוקא על ת"ח שנהנה מיגיע כפו דלשון קאי משם על הנהנה מיגיע כפו . מע"פ שאינו ת"ח הוא כפו שמו"ל נ"כ משם בפ"ק דברכות ת"ר חייו ממשיו דעולא גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים דתלו גבי ירא שמים לא כתיב רק תאכל חיים ירא ה' . ולא כתיב ביה ושוב לך ותלו גבי הנהנה מיגיע כפו כתיב יגיע כפיך כי תאכל תאשריך ושוב לך תאשריך בעה"ז ושוב לך לעה"ב ע"ש בפי' הכוכב מרי לך בלא הזכיר שם תלמיד חכם הנהנה מיגיע כפו רק משם הנהנה מינ"ש כפו מע"פ שאינו ת"ח הוא . וי"ל התד"ח קא דריש שמיכות הפרשיות ויליף מן הפסוקים הסמוכים לזה הפסוק בפרשות הקודמות וכך הוא המשך הפסוקים מן הפסוקים פרשיות הללו שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת תוכלי לחם העצבים (פרש"י ז"ל שוא לכם בעלי התומניות המשכימים ומאחרים למלאכתם ומהפרנסים בעצבון וביגיעה בלחם העצבים של טורח) כן יתן לידידו שנה (פרש"י ז"ל כן יתן הקב"ה פרנסה למי שמגדד שנאתו מעיניו בשביל לעסוק בתורה) הנה נחלת ה' בנים (פרש"י ז"ל הנה נחלת ה' לאותו החיים המגדד שינה מעיניו ועוסק בתורה בנים אלו התלמידים שהוא מעמיד שהם לו כבנים) שכר פרי הבטן (פרש"י ז"ל שכר פרי התורה שבלבו שנאמר כי נעים כי תשמרם בבטנך) כחיצים ביד גבור כן בני הנעורים (פרש"י ז"ל כחיצים ביד גבור להלחם עם אח מויביו כן בני הנעורים אלו התלמידים שתדם מעמיד מגעוריו) אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער (פרש"י ז"ל ת"ח שמדברים זה את זה בהלכה וגרתין כאויבים זה לזה). שיר המעלות אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו יגיע כפיך כי תאכל תאשריך ושוב לך ע"כ וק"ל . עיין לעיל בחלק זה ביום פרק האשה עשר כי מה שקלרתי כאן בהבחי שם שם"ד ומה שקלרתי שם פתבתי כאן : (ג) ומ"ש ומומר מה יפית ומה נעמת מהכא בתענוגים פי' כמו"ל במדרש שיר השירים רבה מה יפית בתורה ובמצות ובמ"ט ובדרך ארץ בעולם הזה ומה נעמת בעה"ב וכו' ע"ש בהריכות הרי לך מבואר שזה הפסוק מה יפית ומה נעמת הוא ממש כמו הפסוק הרחמן יגיע כפיך כי תאכל תאשריך ושוב לך דדרשינן על העוסק בתורה ומצות ומ"ט ודרך ארץ ביגיע כפו שעליו נאמר תאשריך בעה"ז ושוב לך בעה"ב וכן הוא בזה הפסוק מה יפית בעה"ז בתורה ומצות ומ"ט ודרך ארץ ביגיע כפו יפה לך בעה"ז ומה נעמת ושוב לך בנעימות עה"ב ודוק : (ד) ומ"ש העכו"ם ירחים ממנו ומלאכי השרת שומעין בשלומו והקב"ה מוהב מזהו מהכא גמורה שנא' ורחמו כל עמי המרץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך פי' ממה שירחמו כל העמים כי שם ה' נקרא עליו וקדושת שכינתו שורה עליו מ"כ בודאי הקב"ה מוהב לזהו ומה הקב"ה מוהב לזהו מכ"ש שתלמידים שזהים ומבקשים שלזהו ומיום מבקשים רעתו ומ"ה מלין דזה הפסוק הוא קאי דוקא על תלמיד חכם שהוא קורא ושונה לשם שמים וגם עוסק בדרך ארץ ונהנה מיגיע כפו דלשון קאי על כל כך

נוסחא הישנה

השרת שואלין בשלומו והקב"ה אוהב אותו אהבה גמורה שנא' (דברים כח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך :

כוכבים יראים ממנו . ומלאכי השרת שואלין בשלומו והקב"ה אוהב אהבה גמורה שנאמר וראו כל עמי הארץ:

נוסחא הישנה

פרק יט (ה) שאלו תלמידיו את רבי אליעזר ואמרו לו . (ג) מניין שעתיד הקב"ה

פרק יט שאלו תלמידיו את ר"א אמרו מנין

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

יסרמל סהם שמיו חומת ומקיים מצות התורה וי"ל דילפינן מן הפסוק הסמוך לו מקדש יקיימך ה' לו לעם קדוש כאשר נשבע לך כי תשמור את מצות ה' אלהיך והלכת בדרכיו וראו כל עמי הארץ וגו' דיש להקשות למה אמר הפסוק כפל לשון כי תשמור את מצות ה' אלהיך ואח"כ אמר עוד והלכת בדרכיו דקשיא פשיטא אם ישמור את מצות ה' מה צטוה בהורהו הקדושה בודאי אז ילך בדרכי הש"י שהם דרכי התורה שהם מצות התורה וע"ק למה אמר והלכת בדרכיו למה לי אמר שהם מצותיו ורבותיו פירשו מה שפירשו ולדרכיו אתה ג"כ שפיר אלא כמו שפרש"י ז"ל ורז"ל בכמה מקומות כל מקום שנאמר ושמרתם ועשיתם הכי פירושו ושמרתם זו משנה רצה לומר זו לימודה של תורה ועשיתם קאי על המעשה רצה לומר זו קיום המצות ת"כ ה"ה הכא שם"ס כי תשמור את מצות ה' אלהיך זה קאי על התלמיד מכאן שעוסק בתורה וקורא ושונה לשם שמים לשם ה' אלהיו והלכת בדרכיו זו קיום המצות . או ליפכא השמרו הוא קאי על קיום המצות והלכת בדרכיו הוא קאי על לימוד התורה כמו שפרש"י ז"ל בריש פרשה בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם פרש"י ז"ל אם בחקותי תלכו יכול זה קיום המצות . כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו הרי קיום המצות אמור . הא מה אני מקיים אם בהקותי הלכו אלא שתהיו עמלים בהורה על מנת לשמור ולקיים כמו שאתה מכאוב ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם ע"ל. וזין כך לכך וזין לכל שני הפרושים יש להבין למה משנה הקרא וכתב לשון והלכת בדרכיו דה"ל למימר בהדיא ועשיתם מצותיו אלא כדי דהרהי ליכא למשמע מינה הוא קאי גם כן על הליכות דרך ארץ כלומר יניע כפו אם כן שפיר שמעית מינה מה שאמר הכהוב אתר כך וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך הוא קאי דוקא על העוסק בהורה ומצות לשמה ונם הוא עוסק בדרך ארץ והשה מיניע כפו המזכר בפסוק הקודם יקימך ה' וגו' כדפרשתי ודוק ועיין לעיל בחלק זה בפרק ממשה עשר התרכתי בפירוש מאמר זה בס"ד בגל"ך ולמע"י ביל"ת ויל"ת אנם"ן :

סליק הפרק השמנה עשר . תהלה ושבח לאל אלהי שבתי ישראל שנים עשר :

פרק יט (ה) שאלו תלמידיו לר"ח מניין שעתיד הקב"ה לעשות נקמה בעמלק וכו'. פרק זה נסמך על הפרק הקודם שפרק הקודם הוא מדבר שבזמן שיסרמל עוסקין בהורה ובמצות לשם שמים אז השכינה שרויה ביניהם ושם ה' נקרא עליהם וע"י זה כל העכו"ם מתיראים מהן כמש"ה והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום ונתך ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ וגו' יהן ה' את אויביך הקמים עליך נגפים לפניך וגו' וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך כמבואר בפרק הקודם ופרק זה מדבר ג"כ מענין זה שפרשה ועמלק וסיסרא וסנחריב וגבוכדנאצר נתן הקב"ה אותן נגפים לפני ב"י ואת יראו כל העובדי כוכבים מיסרמל משום שראו כל העכו"ם שהשכינה שרויה ביסרמל ושם ה' נקרא עליהם משום שהיו עוסקין בהורה ובמצות לשם שמים בחוקן הזמנים כמבואר בפסוקים בכל חוקן המקומות ע"ש וכן יהיה לעתיד ב"ב כשיעשה הקב"ה נקמה בעמלק יהיו מהיראין כל העכו"ם מיסרמל משום שיראו שהשכינה שרויה ביסרמל ושם ה' נקרא עליהם ע"י שיעשו תורה ומצות לשמה כמו שמבאר והולך מניח הפרק עד סופו : (ג) ומ"ש שאלו התלמידים לר"ח מניין שיעשה הקב"ה נקמה בעמלק בעצמו פירוש הפשר שאמרו התלמידים מר"ח רבש שעתיד הקב"ה לעשות נקמה בעמלק בעצמו ולא הניח להם רמיזה מן הפסוק לכן אמרו לו מניין לך זאת מן הפסוק . הכי יש רמיזה לזה מן הפסוק או אם קבלת אתה ג"כ מדבר כך ואם קבלה נקבל. פי' אתר לפי שאמרו שעתיד הקב"ה לעשות נקמה ג"כ בעמלק כשיעשה נקמה ביסרמל ושניהם נזכרים יחד בתורה סמוכים זה לזה כמש"ם בפרשה בלק תראנו ולא עתה תשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מיסרמל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת (פרש"י ז"ל כל העכו"ם שכולם יגאו מן שת בנו של אדה"ר עכ"ל ואתר שכלל כל העכו"ם יחד מוזר הכתוב ופרש אלו שיש יסרמל ועמלק בפירוש ובודאי לא לחנם יגאו אלו שניש מכלל כל האומות אלא ת"ל לידון בדבר החדש שאלו שניהם יפרע מהם הקב"ה בעצמו כמו שאתר בסמוך בס"ד משא"כ משאר עכו"ם יפרע מהם ע"י אתר פי

ע"י

נוסחא הישנה

שעתיד הקב"ה לעשות נקמה בעמלק בעצמו . (ג) מיד פתח ר"א ואמר כתיב (ישעיה סג) מי זה בא מאדום . (ד) זהו שנאמר ברוח הקדש על ידי דוד מלך ישראל (תהלים ס וקח) מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי עלי פלשת התרועעי מי יובלני עיר מצור מי נחני עד אדום . כנגד מי אמר דוד מקרא זה לא אמרו אלא כנגד הקב"ה שהוא עתיד לעשות נקמה בעמלק בעצמו שבא מאדום . משלו משל להד"ד (ה) למלך שבנה ארבעה פלטרין בארבע מדינות (ו) נכנם לראשונה ואכל ושתה ולא שלף את נעלו וכן לשניה וכן לשלישית וכשהוא נכנם לרביעית אכל ושתה ושלף את נעלו ואמר להן לעבדיו צאו והביאו לי הגדולים שבמדינה הזאת ויערכו לפני להם מיד אמרו לו עבדיו אדונינו המלך מפני מה כשנכנסת

לראשונה

הקב"ה לעשות נקמה בעמלק בעצמו . (ג) מיד פתח ר"א ואמר כתיב (ישעיה סג) מי זה בא מאדום . (ד) זהו שנאמר ברוח הקדש על ידי דוד מלך ישראל (תהלים ס וקח) מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי עלי פלשת התרועעי מי יובלני עיר מצור מי נחני עד אדום . כנגד מי אמר דוד מקרא זה לא אמרו אלא כנגד הקב"ה שהוא עתיד לעשות נקמה בעמלק בעצמו שבא מאדום . משלו משל להד"ד (ה) למלך שבנה ארבעה פלטרין בארבע מדינות (ו) נכנם לראשונה ואכל ושתה ולא שלף את נעלו וכן לשניה ולשלישית וכשהוא נכנם לרביעית אכל ושתה ושלף את נעלו ואמר להן לעבדיו צאו והביאו לי הגדולים שבמדינה הזאת ויערכו לפני להם מיד אמרו לו עבדיו אדונינו המלך מפני מה כשנכנסת

לראשונה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ע"י ישראל מן ע"י מלך כמו בסמרנד מיך מסור מן ע"י כוכבים כמו בסיסרא וכן בעמר עכו"ם ע"י שמא דברים דק והמכה) . והיה מדוש ירמס והיה ירמה שעיר מויביו ויסראל עומה חיל וירד מיעקב והמכיל סריד מעיר וירש לח עמלק ויעמ משלו ויאמר רמשים גוים עמלק ואחריהו עדי מובד ע"ם בפרש"י ז"ל ובחרגום יונתן וירושלמי ודוק ולפי שמניעו שהקב"ה יעשה נקמה בעמלק בעצמו כמשורש בחורה בהדיא בסוף פרשת בשלח כתם"ה ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור ר"ל מלחמה לה' בעצמו בעמלק בדור של דן דוד וכן מרגם יונתן לשון במימריה יניח קרבת בדבית עמלק וכו' ע"ם . אבל לא מניע מפורש בחורה שיעשה הב"ה בעצמו נקמה ביסמעאל ועל כרחיו נריכין למהנו לבקש ולמצוא רמייה מן הפסוק או בחורה או בנביאים או בכתובים שיעשה הקב"ה בעצמו נקמה ביסמעאל בעצמו כמו שיעשה נקמה בעמלק הוחיל שיעמו שניהם מכלל שאר כל העכו"ם בפרשת פלק כאכר למעלה בסמוך ח"כ על כרחך נריכין שניהן להיותן שוה בשוה שהקב"ה יעשה נקמה בעצמו בשניהם ביסמעאל כמו בעמלק והוחיל ואלו המלמידים לא יוכלו להביא רמיה מן הפסוק שיעשה הקב"ה בעצמו נקמה ביסמעאל כמו שנאמר מפו' בחורה שיעשה הקב"ה בעצמו נקמה בעמלק לכן שלו אלו ההלמידי' ל"ם רבה שהוא יאמר להם מיקלהביא רמיה מן הפ' שהקב"ה יעשה לעחיד נקמה בעצמו ביסמעאל כמו שיעלה בעצמו נקמה בעמלק ודוק כי פי' נכון הוא : (ג) ומ"ם פחח ר"ה ואמר כ' מי זה בא מאדום פי' לאו דוקא זה הפ' לבד נקט ופחח ואמר אלא ה"ם כל המשך הפסוקים הבאים לבדי ומעמים מין חיש אחי ואדבכם בחפי ואבמסם בחמתי ויז נחם (פרש"י ז"ל דמס וכו' ע"ם) וכל מלבושי אגאלתי כי יום נקם בלבי ושנת גאולי בחה ואביט ואין שוחר ואשחומם ואין סומך ותושע לי זרועי וחמתי היא סחכתני ואשבר עמים בחפי ואשכרם בחמתי ואוריד לארץ נצחם הרי מבואר כחם וכמה פעמים בחלו פסוקים שהקב"ה יעשה נקמה בעמלק בעצמו ודו"ק : (ד) ופ"ם ז"ם ברוח הקודש ע"י דוד מלך ישראל מואב סיר רחצי וכו' עד לא אמר אלא כנגד הקב"ה שהוא עתיד לעשות נקמה בעמלק בעצמו . פי' לאחוקי פשטא דקרא דמשמע שלא אמר דוד פסוק זה אלא רק כנגד עצמו אמר דוד פסוק זה עם שאר הפסוקים הכתובים אלו מקדם כמו שפרש"י ז"ל שם אלשים שבר בקדמו ורמיבן גליות וזרעי ימשול בהם ד"ה אלהים דבר בקדשו שאהיה מלך עליהם ולעזרני כדכתיב כי ביד דוד עבדי אושיע את עמי ישראל) שעלזה אחלקה שכם ועמק סכות אמדד לי גלעד ולי מנשה (למלוך עליהם) ואפרים מעוז לראשי יהודה מחוקקי (שריש שלי וכו' ע"ם) מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי עלי פלשת אחרועעי מי יובילני עיר מצור עד אדום ע"ם בפרש"י ז"ל בחריכות ודוק : (ה) ומ"ם משל למלך שבנה ארבעה פלטרין בארבע מדינות וכו' פי' זה המשל קאי על ארבעה מלכיות שלו עכו"ם שישראל היו משועבדים שחת ידיהם : (ו) ומ"ם כשנכנס לראשונה ולשניה ולשלישית לא היתה דעתו מחיישבת פירוש שלא היה דעתו לשבב

לראשונה אכלת ושתית ולא שלפת את נעלך וכן לשניה וכן לשלישית וכשנכנסת לרביעית ואכלת ושתית שלפת גם כן את נעלך מיד אמר להם המלך לעבדיו כשנכנסתי לראשונה לא הית' דעתי מתיישבת שם וכן לשניה וכן לשלישית ובכל עת הייתי מצפה ואומר מתי אראה אותה שעה שאכנוס לרביעית ועכשיו שראיתי אותה שעה מיד נתיישבה דעתי. (ז) כך אמר הקב"ה עשיתי מלחמה בפרעה ובעמלק ובסיסרא ובסנחרב ובנבוכדנאצר ולא נתקררה ונתיישבה דעתי עד שאעשה נקמה אני בעצמי לעתיד בעמלק. אמרו רבותינו בעוד כשהיה יעקב ועשו במעי אמן. (ח) אמר יעקב לעשו עשו אחי שני אחים אנחנו לאבינו ושני עולמות יש לפנינו העולם הזה והעולם הבא העה"ז יש בו אכילה ושתיה ומשא ומתן ולשאת אשה ולהוליד בנים ובנות אבל העה"ב אינו כן בכל המדות הללו ואם הוא רצונך טול אתה העה"ז ואני אטול העה"ב. ומנין שכך הוא שנא' (ברא' כה) ויאמר יעקב מכרה כיום את בכורתך לי כשם שהיינו אומרין בבטן באותה שעה

נוסחא הישנה

מה נכנסת לראשונה אכלת ושתית ולא שלפת את נעלך וכן לב' וכן לג' אמר להם כשנכנסתי לראשונה לא היתה דעתי מתישבת וכן לב' וכן לג' ובכל עת הייתי אומר מתי אראה אותה שעה ועכשיו שראיתי אותה שעה מיד נתישבה דעתי אמר הקדוש ברוך הוא עשה מלחמה בפרעה ובעמלק ובסיסרא ובסנחרב ובנבוכדנצר ולא נתקררה דעתו עד שיעשה נקמה הוא בעמלק בעצמו אמרי כשהיה יעקב ועשו במעי אמן אמר יעקב לעשו עשו אחי שנים אנחנו לאבינו ושני עולמות לפנינו העולם הזה והעולם הבא העולם הזה יש בו אכילה ושתיה מכל מקום לשאת אשה ולהוליד בנים ובנות אבל העולם הבא אינו כן אלא בכל מדות הללי

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

שם זמן רב רק לפי שעה מועטת. כ"ל שלא התריך בפורענותיהם לפרוע מהו זמן רב כל הצורך. לכן לא שלף נעלו כי הוא דרך העולם שם יבא למקום שעינו רואה לעבד שם זמן רב אין לו לשלוף נעליו רק במקום שהוא רואה לעבד זמן רב לז הוא שולף נעליו: (ז) ומ"ש כך אמר הקב"ה עשיתי מלחמה בפרעה ובעמלק וכו' ולא נתייאשה ונתקרר' דעתי עד שאעשה נקמה אני בעצמי בעמלק ועמלק ודוק ופ"ד המתם כ"ל לפרש ע"ד מדרז"ל לעתיד יתפוס הקב"ה לשר של עמלק בניניות ראשו ומליהו שוחטו ומוציא מח דמו כדאי' במדרש ילקוט בפרשת ויצלח בשם מדרש תבכי' (דף מ' ע"ג) על הפסוק מחוי יודע כי הילדים רכים ע"ש גם מרז"ל מכמי המתם שמליהו הוא סנדלפון והוא נעל של הכסיסה מלשון נעל ומנדל. וסנדלפון הוא לשון סגדל הידוע ליודעי חן לכן ר"ם מה"ר ועל מדוש מעליך נעלי כ"ל שר של עמלק שבא מתדוש ויבוא לעתיד לבוא בשעה שיטעה בין מדש למלאך ובין בשר לבשרה שיקלטם מיתו כמז"ל בפרק שני דמסכת מכות ע"ש עליו מעליך נעלי. זה מלי' ז"ל הנקרא נעל של שכיסה כמכר שהוא ישמוט מותו ויוציא מח דמו והקב"ה בעצמו יתפוס מותו בשרה בניניות ראשו ומחת שפיר המתך הפסוקים מי זה בא מאדום ממוץ בגדים מבצרה וגו' וכן על מדוש מעליך נעלי וגו' מי יובילני עיר מצור מי נחני עד מדוש ודוק והמ"י: (מ) ומ"ש כאמיה יעקב ועשו במעי אמן אמר יעקב לעשו מול אתה עה"ז ואני אטול עה"ב כמ"ש אמרה כיוס אח בכורתך לי כשם שהיינו אומרים בבטן. פי' משום דקשיא ליה לתד"ה על הפסוק מלת כיום למה לי שהוא מיותר כי מה היה חסר מקרא שלא נכתב רק מכרה אח בכורתך לי וע"ק כ"ף הדמיון של כיום למה לי דהכי ה"ל למימר מכרה היום אח בכורתך לי הנם שרש"י ז"ל פי' כיום דילמן כיום שהוא ברור לך כך מכור לי מכירה ברורה פי' זה גרסה בעיניו כי בפיעמא הוא כי שם ימכור אדם דבר מה שהוא צריך למכור מכירה ברורה אלא על כרחך צריך לפרש כמו אומו יום שהיו שניהם בבטן אמו ומ"ש ואלא בבטן לא היה מנאי ביניהם רק שיעקב יצא ע"ב ועשו יצא ע"ז אבל לא שהיו כלום על מכירת הבכורה ו"ל כיון שהיה מנאי ביניהם שיעקב יצא ע"ב ועשו יצא ע"ז על כרחך צריך לומר שהיה המנאי גם ביניהם שימכור לו הבכורה כי מי שים לו הבכורה הוא יורם ג"כ ע"ב כמה שהוא עובד להקב"ה בהקרבת קרבנות וצריך להזהר בכמה מזהירות ועונשין ומיהוה החלויין בה כתותה שבניו מלו מן שבמיהה שחויי יין ופרועי וכו' וע"י זה כי' עשו מבזה את הבכורה כתו שפרש"י ז"ל על הפסוק ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה ופרש"י ז"ל למר עשו

ליעקב

נוסחא הישנה

רצונך טול אתה העולם הזה שעה נטל עשו בחלקו העה"ז ויעקב נטל בחלקו
ואני אטול העולם הבא מנין העה"ב. (ט) ובשבא יעקב מבית לבן וראה עשו
שיש

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ליעקב תם מיבה על עבודה זו ס"ל יעקב כמה מיחות חלויין בה וכו' תמר עשו תם חי הולך למות על ידה
אין לי חפץ בה עכ"ל. ובודאי כל הדברים האלו תמר יעקב לעשו כשהיו עדיין יעקב ועשו שניהן בחיי אחיו לכן
מכר עשו ליעקב את הבכורה גם בחיי אחיו וע"י זה יטול יעקב עה"ב ועשו יטול רק עה"ז גם לפי שפשט
הבכורה הבכור טורד לו חלק היפה בעיניו גם רצה למי שמגיה הבכורים ומגיה עבודת הב"ה שלא יהיה לו
חלק בעה"ב רק בעה"ז חמות גופניות וק"ל. ות"ח למה בחמת היה מקנ' יעקב עם עשו כשהיו עדיין בחיי
אחיו שיעקב יטול עה"ב ע"י הבכורה ועבודת המקום ועשו יטול עה"ז למה בחמת לא המתין יעקב בזה שהגחי
עד שיצאו שניהם לגויר העולם אחר לידתן כי כשהוא עדיין בחיי אחיו לא יזכה יעקב לעה"ב ועשו לעה"ז
כמאמרם ז"ל בפרק חלק ח"ל למחר קטן מתימתי כה לעה"ב כ' חייא ור"ש בר"י חד אמר מפטה שנולד שנת'
יבואו וינידו לצדקתו לעם נולד כי עשה ואד אמר מפטה שפיפר דכתיב זרע יעבדנו יספר לה' לדור רב ההמן
בר יצחק אמר מפטה שיחול דכתיב עני אני וגוע מנוער נשאתי אימיך אפונה כ"ת אומר מפטה שיחמר אחן
שנ' פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים ת"ח שומר אמונים אלא שאומר אחן עכ"ל הרי לך לכל הדעות
הללו שלא יזכה הולד בחיי אחיו לעה"ב. ואפילו לדעת רבינא שאומר שם מפטה אחרע יש לו חלק עה"ב
שנא' זרע יעבדנו ס"ל לפי זה גם עשו יש לו חלק לעה"ב ולא היה יכול יעקב להחטות עמו שלא יהי' לעשו
חלק עה"ב וכי תימא שאפי' בחיי אחיו אין עשו רשאי לעה"ב מן המעש שפרש"י ז"ל בפסוק
ויתרוצצו הבנים שהוא לשון ריצה שכשהיו' רבקה עוברת על פתחי תורה על שם ועבר הי' יעקב רץ ומפרכם
לצאת ואם היתה עוברת על פתחי ע"ז הי' עשו רץ ומפרכם לצאת ד"א שהיו מתרוצצים ומריבים בחלת שני
עולמות עכ"ל ולי נ' שהוא ל' רצון שהיו יעקב ועשו מתרלים שניהם יחד שיעקב יטול עה"ב ועשו יטול עה"ז וק"ל
ואם כן לפי זה כיון שרצה יעקב שעשו מפרכם לצאת בפתחי ע"ז בודאי לא יהא לו חלק עה"ב לכן החזה עתו
שעשו יטול גם חלקו של יעקב בעה"ז ויעקב יטול גם חלקו של עשו בעה"ב כמ"ל בפרק חין דורשין מר"ע מ"ל
גם זה לעומת זה עשה האלהים. הקב"ה ברא לדיקים ורשעים וג"ע וגיהנם כלדיק מושל גם חלק רשע
בג"ע וכו' ע"ש. זה חיו טוב לומר כך כי חין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אלא חטא ועל מה שחטא
מפרכם לצאת בפתחי ע"ז על זה חין מעכיבין חומו דהא לפילו אם חטא ממש קודם עשרים שנה חין מעכיבין
חומו ויש לו חלק עה"ב כמ"ל בכמה מקומות וגם לא מוכל לומר שמפטש זה שרצה יעקב בחיי אחיו שעשו
מפרכם לצאת בפתחי ע"ז מפוש הכי החזה יעקב עם עשו שיהן לו עבודת הקב"ה לעבוד בעבודת הבכורה
מפוש שאמר יעקב זה חיו כדאי להקריב קרבנות לפני הקב"ה. כי כל זה הי' יעקב יכול להמתין עד לאחר
לידתם דהא בחיי אחיו אין שייך עבודת הקרבנות ת"כ הדרת הקודש' לדוכתה למה החזה יעקב עם עשו שהוא
יטול עה"ב ע"י עבודת הבכורה שימכר לו ויתן לו את הבכורה ולא המתין עד אחר הלידה שאז רצוי לעבוד
להקב"ה בעבודת הבכורה. לכן ל"ל כי דוקא כשהיה יעקב ועשו עדיין בחיי אחיו שאז היה נרין יעקב להחזות
עם עשו שהוא יטול עה"ב ע"י עבודת המקום בבכור' ע"י שעשו ימכור את הבכורה ליעקב לאחר לידתן
ואם לא היה מחזה יעקב כך עם עשו כשהיו עדיין בחיי אחיו שוב לא היה יכול עשו למכור את הבכורה לאחר
לידתן והטעם הגכון הוא זה כי בחיי אחיו היה יעקב בחזת הבכור משום שהוא נולד מן הטיפה הראשונה
כמו שפרש"י ז"ל בשם מדרש מגדה על הפסוק ואח"כ יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו כי בדין הי' אומר בו
לעכבו כי יעקב נולד מטיפה ראשונה משל לשפופרת שהיה קנרה וכו' לכן בקש ב"כ לשפוך את ראשונה
הבכורה מן הדין ע"ש משל ממר שידע יעקב בחיי אחיו שבודאי יפשוך עשו את ראש אחיו כמשל השפופרת
שהיה קנרה והחזן שהכנים בו בראשונה הוא בחזרה ממר יעקב בלבו כי ע"פ דין התורה הראשה משפט
הבכורה דוקא בשכר ראש שייך לעשו הבכורה ואז לא יוכל למכור הבכורה כי אין אדם יוכל להחזות ולמכור
ולעבור על מה שכחוב בתורה לכן אחי מחזה עם עשו כשהוא עדיין עם עשו בחיי אחיו את שלו כי שם בחיי
שם שלו שייך לי משפט הבכורה על פי דין התורה משום שהוא טיפה ראשונה של יצחק אביו וכאן ורשפית
אחו כמ"ש גבי יעקב שאמר לראובן ראובן בכורי אתה כחי ורחשית אחי וגו' ומאחר שעשו ימכר ויודה
ויתן את הבכורה ליעקב בחיי אחיו שפט שייך משפט הבכורה ליעקב בדין התורה כאחר ואז גם לאחר לידתם
יעקב ועשו כשימכור עשו ליעקב את הבכורה לא שייך לומר שהוא עוקר דין של התורה ולא נקרא מחזה
על מה שכתב בתורה ודוק: (ט) ומ"ש כשבא יעקב מבית לבן ורואה שיש ליעקב נשים ובנים ועבדים ושפחות
ובהמות וכסף וזהב ס"ל למה אחזה משאחם ומהם את העה"ז כמותי פי' כמ"ש ברחשית ל"ג ויעש עשו לו עירו
וירע את הנשים ואת הילדים ויאמר מי אלה ר"ל מי נתן לך רשות להשהם ולהנות מן העה"ז עם אלה הדברים
והנה אלי הם וא"כ מי אלה לך ול"ל דאשכר דזשו כותם רש"י ז"ל שפי' על מש"ה מי אלה לך מי אלה לשון שלך
עכ"ל ואיני יודע מה ניקש רש"י ז"ל בזה הפירוש. ומה תירש בזה כמש שהוסיף על הפסוק רק אלה להיות. ובקצתי

נוסחא הישנה

שיש ליעקב נשים ובנים ועבדים ושפחות ובהמות וכסף וזהב מיד אמר עשו ליעקב יעקב אחי לא כך אמרת לי שתטול אתה העה"ב ואני אטול העה"ז ומנין לך כל העה"ז נשים ובנים וממון ועבדים ושפחות למה אתה משתמש ונהנה מן הדברים שבעה"ז כמותי. ואמר לו יעקב לעשו (י) זה מעט הרבוש שנתן לי הקב"ה להשתמש בו לפי הצורך שלי בעה"ז שנא' (תה לג) וישא עשו את עיניו וירא את הנשים ואת הילדים ויאמר ליעקב מי אלה לך ויאמר יעקב הילדים אשר חנן אלהים את עבדך. באותה שעה האמיד עשו בדעת (פי' לשון מחשבת הלב ולומד הדעת) ואמר ומה העה"ז שאין ליעקב חלק בו כך נתן לו הקב"ה. העה"ב שהוא חלקו של יעקב על אחת כמה וכמה. (יא) באותה שעה אמר לו עשו ליעקב יעקב אחי בא ונעשה שותפות אני ואתה טול אתה העה"ז והעה"ב חצי ואני אטול גם כן העה"ז

שכך הוא שנאמ' מכרה כיום את בכורתך לי כשם שהיינו אומרים בבטן באותה שעה נטל עשו בחלקו העולם הזה ויעקב העולם הבא וכשבא יעקב מבית לבן וראה עשו בנים ליעקב ועבדים ושפחות אמר לו עשו ליעקב אחי לא כך אמרת לי שתטול אתה העולם הבא ומנין לך כל הממון הזה אתה משמש מהעולם הזה כמותי אמר לו הרבוש שנתן לי הקדוש ב"ה לשמשני העולם שנא' הילדי' אשר חנן אלהים את עבדך באותה שעה האמיר עשו ברעתו ואמר העולם הזה שאין חלקו כך נתן לו הקב"ה העולם הבא שהוא חלקו על אחת כמה וכמה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

וחפשתי בכמה ספרי מפרשים על רש"י ז"ל ולא כתבו כלום על ענין זה לכן כ"ל לע"ד דזהו כוונת רש"י ז"ל פי אלה להיות אלך ולא שלי הס כי אלה הדברים הן מן הדברים שמדם ונהנה מהם בעה"ז ועה"ז שלי הוא ולמו אלך רק עה"ב ואם כן מי אלה להיות אלך ודו"ק: (י) ומ"ש שהשיב יעקב ואמר לעשו זהו מעט הרכוש שנתן לי הקב"ה להשתמש בו בעה"ז. פי' כי לא סני בלשו הכי כדי לוכך חיי עולם הזה אלא חני מבקש ליהנות מן העולם הזה בשוס תענוג עולם הזה יותר מן הצורך כדי חיותי. ול"ל דמזה הטעם לחז"ל על רבינו הקדוש שהוא רבי יהודה הנשיא שבחבו חכמי האמת שהוא היה ניזון על יעקב אבינו כי הנה הוא גומריקון ניזון על יעקב אבינו אמרו עליו שבשעת פטירתו זקף עצר אצבעותיו כלפי מעלה ואמר רבש"ע בלעי וידוע לפניך שיגעתי בעצר אצבעותי בתורה ולא נהניתי בעה"ז אפי' בהנאת קמיצה יהי רצון מלפניך שיהא עלום גמוחתי דים להחבוק למה ביקש רבינו הקדוש כך יותר מאחר לזיקוק אבל לפי דרכינו אתי שפיר לפי שיעקב היה מחזק עם עשו שלא יהנה מן העולם הזה רק כדי חיותו כדי שיזכה לעולם הבא לכן רבינו הקדוש שהיה נלגול יעקב לא נהנה גם כן מן העולם הזה כדי שיזכה לעולם הבא לכן נקט שיהא לו שלוס במוחתו בעולם הבא וק"ל וזהו מצז"ל בפרק קמא דש"ס שאלת מאומנים שהיו נלגול עשו כמה וכמה אקיס גדולים מלאים זהב לרבינו הקדוש שהיה נלגול יעקב ולא היה רוצה רבינו לקבלם משום שלא היה רוצה ליהנות מן העוה"ז יותר מכדי חיותו כפי החלתי כין יעקב לעשו כאכר למעלה. והשיב מאומנים לרבינו הקדוש דיהיו למתן דבאחך דיהבו לבהרתי כ"ל גם אני יודע שאין אתה רוצה ליהנות מן העוה"ז שייך לזרע עשו. וכן יהי' אחר כך בזרעיך שיבואו אחריך יהא ויחזור הזהב הזה שומד לזרעי אחרי זרע שאלק לבעל הגזירות שיגזרו זרעי אחרי זרע שאלק שבא מעשו על זרעך זרע יעקב כמו שאין יעקב שומד לשאלק לבעל הגזירה שבגזר לעשו להרוג הא יעקב כשיפגעו בו כיחות כיחות כאמר חז"ל שם חרש שאלק הס יהא מן הזהב הזה בעולם הזה ודו"ק: (יא) ומ"ש שאמר עשו ליעקב לחלק שמו עולם הזה ועולם הבא יחד עוה כשם שנאמר ויאמר עשו אגיעה גא עמך מן הטעם אשר אחי. פי' כי הוא רצה זה מן הפסוק הזה אתן ואגיעה לך חלק בעולם הזה מן הטעם אשר אחי כלומר מן חלקי שים לי אחי עמי כלומר אלי בעולם הזה כך נרמזה לפרש לפי גירסת הספר. אבל קשה כי אין פשטת דקרא משמע כך ודבר זה אחד קשה להוציא אחרא מן הפשוטה לגמרי ולפרש אותו על פי הכוונה בעלמא כי אין דרכו של נעל האמרש הזה כך. ועוד קשה סיוק אמר האמד"ש אחר כך שאשיב יעקב לעשו אם"ש אחוני יודע כי הילדים רכים וגו' וזה הפסוק לחיב בשני הפסוקים הקודמים קודם לפסוק ויאמר עשו אגיעה גא מן הטעם אשר אחי אם אין סיוק יסורשו הפסוקים כל אך להקדימו מה שאשיב יעקב לעשו קודם שאמע יעקב דכרי עשו וכי מחיבין דבר טרם ישמע. ועוד קשה כי אפי' לפי כוונת פי' הפסוק של ויאמר עשו אגיעה גא וגו' האמר לעיל. לא משמע רק שעשו רוצה ליתן ליעקב מחלקו בעולם הזה כדפי' לעיל. אבל לא נרמז בו שעשו נקט מיעקב שיעקב

יתן

נוסחא הישנה

אמר לו עשו ליעקב יעקב אחי בא ונעשה שותפות אני ואתה טול אתה העולם הזה ועולם הבא חצי ואני אטול העולם הזה והעולם הבא חצי שנא' ויאמר עשו אציגה נא עמך מן העם אשר אתי אמר לו יעקב לעשו אדוני יודע כי הילדים רכים ואינם יכולים לעמוד ביסורין שנאמ' ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן אבל שבארץ ישראל

העה"ז והעה"ב חצי שנא' (שם) ויאמר עשו אציגה נא עמך מן העם אשר אתי. (יג) ואמר לו יעקב לעשו אדוני יודע כי הילדים רכים ואינם יכולין לעמוד ביסורין של בניך. (יג) שנא' (שם) ויאמר אליו אדוני יודע כי הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן יעבר נא אדוני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים עד אשר אבוא אל אדוני שעירה. אבל כשהיה בא יעקב לארץ ישראל. (יד) אמרו רבותינו שהיה יעקב פותח

לו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

יתן לעשו גם כן לעולם הבא מחלקו של יעקב ובמתן צריך התמדב"ם להביא ראיה מן הפסוק שעשו בקש מיעקב שי דכריס לתד שיעקב יטול חני חלק שלו מן העה"ז והשני שגם יעקב יתן לעשו בעה"ב חני מחלק של יעקב לכן ל"ל דהכי נרסינן שנאמר ויאמר עשו ליעקב נסעה ונלכה ואלכה לנגדך כלומר מחלק הכל שוה בשוה הן עה"ז הן עה"ב כי כן הוא מפשוטו שנאמר דקרא וכן פי' רש"י ז"ל לפי דרכו ואמר ואלכה לנגדך בשוה לך וכו' עי"ש וכן הוא לפי דרכינו והשתא תתה שפיר מש"ה מחר כך תיקף תחר שנאמר עשו ליעקב נסעה ונלכה ואלכה לנגדך כתיב כתיב תחריס תה שהשיב יעקב לעשו ומ"ל אדוני יודע כי הילדים רכים וגו' וכן מלתתי שוב שתך לדברי התמדב ריבוי וכילוקוי שם במקומו עי"ש ודו"ק: (יב) ומ"ש ואמר יעקב לעשו אדוני יודע כי הילדים רכים ואינם יכולין לעמוד ביסורין של בניך. פי' כי לפוס ביהשתא גרשה שלא השיב יעקב תשובה נכונה במ"ש אדוני יודע וגו' על מה שביקש עשו ממנו לחלוק עמו בשוה עה"ז ועה"ב שלא כהתיחשא במדרש ילקוט פרשת ויצלח בזה הפסוק בשם מדרש תכויר וז"ל אדוני יודע כי הילדים רכים אמר לו יעקב לעשו אני רואה [שתיד] לבוא מבניך על הילדים שלי שלא נהוג אתה בהרחמים ואתם בהתרך עד שיעמוד בן דוד מהלני ויקבל המלכות ממך שנאמר יעבור נא אדוני לפני עבדו עד אשר אבוא אל אדוני שעירה ואתומה שעירה זה בית גוברין דרום רב אתה עתידין כל העובדי כוכבים לבנוד במלכות ישמעאל הרביעית ואתומה מביניהם ואינם מניחין לה לא כרך ולא מדינה ודוחין אותה מאומה לאומה עד שתגא לבית גוברין ומולמין שם למלך הבן דוד ושם מתליס לו המלכות ומשם הוא בורח לבגרס ובגלה עליו הקב"ס להורגו והוא אמר לו זלה לויה ושם של שעירים החלה ואי וכו' מיד הקב"ה יהפוס לבבו בגיליה רחמו ומליסו ישתוע פומו ודשו ותן על בגדיו עכ"ל. הרי מבואר מזה שהשתא שתין יעקב יכול לקבל מחלקו של עשו בעולם הזה וכן אין עשו יוכל לקבל מחלקו של יעקב בעולם הבא שהוא מן הטעם של הילדים רכים ואינם יכולין לעמוד ביסורין של בני עתלק ודו"ק: (יג) ומ"ש שנאמר ויאמר אליו אדוני יודע כי הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן יעבר נא אדוני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל שילדים עד אשר אבוא אל אדוני שעירה כי לכך התריך ברחייה מן תריכות הפסוקים הללו כי מן פי' תריסת כל הפסוקים הללו מוכח מהם שלא יוכל יעקב ליקח מן חלק של עשו בעה"ז וכן עשו לא יוכל לקבל מן חלקו של יעקב בעולם הבא כדתיתא במדרש ב"ר פרשה ויצלח על הפסוקים הללו וז"ל כי הילדים רכים זה שנאמר ואתנה רני בריסה בשם רבי לוי אמר זה דוד ושלמה והצאן והבקר עלות עלי אלו ישראל שנאמר ואתן לאתי מרעיתי אדם אתם רבי הונא בשם ר' אחא אמר אעולי רחמיו של הקב"ה כבר אתו כל אתן בימי אדריינוס וביתי התן יעבור נא אדוני לפני עבדו אמר עשו ליעקב אתה אתנהלה אותך שאתה עתיד בעולתך ומ"ל יעקב יעבור נא אדוני לפני עבדו מ"ל ואין אתה מתיירא מדוכסי ואין אפברכוי ואין אפטרליפי מ"ל ואני אתנהלה לאטי להוי אמי אתלך (פי' רש"י ז"ל ואסרוך לשון נחת) כמ"ש אם מי כשלוח ההולכים לאט ד"א בשיש כרובות אמי אתלך כמ"ש אם היה הוא לוטה בשלה. עד אשר אבוא אל אדוני שעירה מ"ר אבא חזרנו אל כל שתקרא ולא אתלט שאלך יעקב אבינו לבר שעיר אימיו אשבר יעקב אתיתי היה ואתרתם בו אתחתם אלא אימתי הוא יבא אלא לעתיד לבא הש"ד ושלו מוציאים לשפוט את הר עשו עכ"ל ודו"ק: (יד) ומ"ש כשבא יעקב לארץ ישראל סיה פותה יעקב לעשו פתח שתקוב. פי' יעקב כשבא לארץ לעשו שלך היה כוותו בדעתו שלעתיד יבא אליו לבר שעיר כדי שלא יתשוב עשו שיעקב אשר יעקב ויעקב אתיתי הוא כמ"ש התן אתת ליעקב ולא כתו שתשב עשו שיעקב יבא אליו תיקף תיד לבר שעיר ותם שיעקב אתר אתם לעשו שיבא אליו לבר שעיר שיתשב עשו שיבוא אליו תיד לבר שעיר כי תוחר לדבר בלשון התשתמש לתרי אתי תפי דרך אלוס ואין בזה תשוס לשון שקר ותכל שכן תשוס אתת אתם כי כוותו יעקב סיה תשוס שתוא נתם כתו שתי'

רש"י

לו לעשו פתח ממקום אחר. (טו) וש"ה (קהלת ט) גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה כנגד מי אמר שלמה המקרא הזה לא אמרו אלא כנגד יעקב ועמלק שבא מעשו. (טז) משל למה"ד לשני בני אדם. (יז) אחד שונא אותו המלך. ואחד שונא אותו ההגמון. (יח) ואמר לו מי ששונא אותו המלך למי ששונא אותו ההגמון אשריך שאין המלך שונא לך לפי שאם אתה הולך למקום אחר יש לך תקוה כי בכל מקום שאני הולך רשות המלך עלי. (יט) כך הקב"ה שונא עובדי כוכבים בעצמם. שנ' (מלאכי א) אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם במה אהבתנו הלא אח עשו ליעקב נאם ה' ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי ואשים את הריו שממה ואת נחלתו לתנות

נוסחא הישנה

אומרי' פותחין לו פתח במקו' אחר גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה כנגד מי אמר שלמה המקרא הזה לא אמרה אלא כנגד יעקב ועמלק משל למה הד' דומת לשני בני אדם אחד שונא המלך ואחד שונא ההגמון אמר לו מי ששונא המלך למי ששונא ההגמון אשריך שאתה הולך למקום אחר יש לך תקוה אבל האי' אין לו תקוה כל מקום שהוא הולך רשות המלך עלי כך הקב"ה שונא לעמלק שבא מעשו בעצמו שנאמר ואת עשו שנאתי באותה שעה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

רמ"י ז"ל עד מאד מאוד מל מדוני מעירה הרחיב לו הדרך שלח סיח דעתו ללכת חלא עד סוכות חלא מאד מם דעתו של עמו לעשות לי רעה ימתין עד בואי חלנו וכו' עי"ש וק"ל: (טו) ומ"ש זש"ה גם מהבתם גם מנאתם גם קנאתם כבר מבדו פי' המגדל"ף הביא רמיה מזה הפסוק למ"ש מקדש מתין לעמלק חלק לעה"ב ותין עה"ב חלא ליעקב לבד כמו שמבאר בסמוך בם"ד. ומ"ש לא אמר שלמה מקרא זה אלא כנגד יעקב ועמו. פי' לפוקי מדעת המכנוס ופי' רמ"י ז"ל עי"ש: (יז) משל למה הדבר דומה פי' על יעקב ועמו קאי משל זה: (יז) ומ"ש אחד שונא אותו המלך. זה הקב"ה המלך הקדוש הוא שונא לעמלק. ומ"ש ואחד שונא אותו ההגמון. פי' זהו סמשל שר של עמלק הוא שונא ליעקב: (יח) ומ"ש אותו הטיט שהמלך שונא אותו. אומר לאותו שההגמון שונא אותו שאם תהיה הולך למקום אחר יש לך תקוה. פי' לפי שההגמון חינו שולט רק במקום אחד או במדינה אחת. אבל המלך שולט בהרבה מקומות ומאשר שהוא מלך בכיפה כי כל העולם תחת כל כיפת שרקיע: (יט) ומ"ש כך הקב"ה שונא לעמלק בעצמו. פי' כי הקב"ה המלך הקדוש עצמו העולם בכל העולמות ולא כמו ההגמון שחינו שולט רק במדינה אחת ולכן שאשר שהוא ההגמון שונא ליעקב לחינו שולט על יעקב רק במקום אחד כלומר רק בזמן גלות עובדי כוכבים. אבל לעתיד יתבד מן ס"מ מהבתו מעמלק וגם שנאתו וקנאתו ליעקב כי הקב"ה יתהום לאשר של עמלק מן העולם על ידי מליחו כמו שכתב לעיל בשם מדרש מבכיר עי"ש. אבל המלך הקב"ה יהא מאבד לעתיד לעמלק מן עולם הזה ומן עולם הבא וכל זה מבואר מן הפסוק גם מהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה. עם המשך הפסוקים הסמוכים אליו מלפניו ומאחריו. וכך הוא המשך הפסוקים. כי החיים יודעים שימותו והמתים אינם יודעים מאומה ואין עוד להם שכר כי נשכח זכרם גם מהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה וחלק אין להם עוד לעולם בכל אשר נעשה תחת השמש לך תאכל בשמחה לחמך ושתה בלב טוב ייך. ואח"כ כי כבר רלה האלהים את מעשיך. ופי' הפסוקים הללו כך הוא. כי החיים יודעים שימותו חלו יעקב וזרעו מאויבים שהם בולם לדיקים כמש"ה ועמך בולם לדיקים והם בשיחתם קרויים חיים כמאמר חז"ל במסכת ברכות עי"ש. הם ידעו שימותו. כ"ל שהם מביטים באויבים הרבה הורס ומעמיד מוביש ומאמו על מיחתם שיבואו לאשמוג עולם הבא כמאמר חז"ל כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך בולם לדיקים לעולם ירשו ארץ. והמתים אינם יודעים מאומה ואין להם עוד שכר כי נשכח זכרם. חלו עמלק וכניו הרשעים שבאויבים קרויים מתים כמאמר חז"ל במסכת ברכות עי"ש אין להם שכר לעולם הבא ונשכח זכרם גם מן העולם הזה גם מהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה כבר נאשרם שהחזיב ס"ש לעמלק והקנאה שבאתם של ס"ש ועמלק ליעקב כבר אבדה לימות המן דוד כאשר למעלה בשם מדרש מבכיר עי"ש. וחלק אין להם עוד לעולם. כ"ל לעולם הבא וגם לעתיד לפי' בעה"ז שהוא תחת השמש אין לו חלק בעולם הזה בזמן בן דוד כאשר במדרש מבכיר עי"ש. ז"ש וחלק אין להם עוד לעולם וגם בכל אשר נעשה תחת השמש אבל ליסרחל לאשר הפסוק אחר כך לך אכול בשמחה לאשך ושתה בלב טוב ייך. הן בעולם הזה הן לעתיד לימות בן דוד והן בעולם הבא משום כי כבר רלה האלהים את מעשיך של עורם ומעשים טובים ע"כ פי' הפסוקים וק"ל. ומ"ש וכשהוא שעה בתין מלאכי השרת וכו'. פי' כשהוא

שעה

נוספחא הישנה

באין מלאכי השרת מבקשין הקב"ה לומר שירה לפניו ואינן מוצאין אותו והולכין אצל הים ואומרים לו הקב"ה נראה לך שנאמר הנותן בים דרך אמר להם מיום שיבש אותי והעביר בניו בתוכי שוב לא ראיתיו הולכין אל הר סיני אומר הקב"ה נראה לך שנאמר ה' מסיני בא אומר להם מיום שנגלה עלי ונתן תורה לעמו והוא חתן ומשה שושבין ותורה כלה שוב לא ראיתיו והולכין אצל ציון ואומר לה נגלה לך הקב"ה שנאמר כי בחר ה' בציון אמר לו מיום שסילק שכינתו מתוכי והחריב את ביתו ושרף את היכלו שוב לא ראיתיו אמר להם ישעי' את מי אתם מבקשים אמרו לו הקב"ה אמר להם עכשו יצא מעמלק שנאמר מי זה בא מאדום באותה שעה באין מלאכי השרת ומוצאין להקב"ה ורואין את בגדיו אדומים שנאמר מדוע אדום ללבושיך אמר להם גת קטנה היתה לי ודרכתי אותה שנא' פורה דרכתי לבדי באותה שעה נטל הקב"ה עונותיהן של ישראל ונותן על עמלק הרשע שנאמר ונשא השעיר עליו את כל עונותיו אמר לתנות מדבר. (כ) באותה שעה באין מלאכי השרת ומבקשין לומר שירה לפני הקב"ה. (סא) ואינן מוצאין אותו והולכין אצל הים ואומרים לו נראה לך הקב"ה שנא' (ישעיה מג) כה אמר ה' הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה. ויאמר להם הים מיום שייבש אותי הקב"ה והעביר בניו בתוכי שוב לא ראיתיו. מיד הם הולכין אל הר סיני ואומרים לו נראה לך הקב"ה שנא' (דברים לג) ה' מסיני בא. ויאמר להם מיום שנגלה הקב"ה עלי ונתן את התורה לעמו ישראל והוא החתן ומשה הוא השושבין והתורה היא הכלה שוב לא ראיתיו. והולכין אצל ציון ואומרים לה נגלה לך הקב"ה שנא' (תהלים קלה) כי בחר ה' בציון אוה למושב לו. ויאמר להם מיום שסילק הקב"ה את שכינתו מתוכי והחריב את ביתו ושרף את היכלו שוב לא ראיתיו. ויאמר להם ישעיה את מי אתם מבקשים ויאמרו לו את הקב"ה אנו מבקשים ויאמר להם ישעיה עכשיו יצא מאדום שנ' (ישעיה מג) מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבושו צועה ברוב כחו אני מדבר בצדקה רב להושיע. באותה שעה באין מלאכי השרת ומוצאין להקב"ה ורואין את בגדיו אדומים שנא' (שם) מדוע אדום ללבושיך ובגדיך כדורך בגת ויאמר להם הקב"ה להמלאכים גת קטנה היתה לי ודרכתי אותה. (כב) שנא' (שם) פורה דרכתי לבדי. (כג) באותה שעה נוטל הקב"ה עונותיהן של ישראל ונותן אותן על עמלק הרשע שבא מעשו (כד) שנא' (ויקרא טו) ונשא השעיר עליו את כל עונותם

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

נוסחא הישנה

עונותם. באותה שעה אמר עמלק לפני הקב"ה רבש"ע וכי מה כחי שנתת עלי את כל עונות יעקב. באותה שעה נוטל הקב"ה כל עונות יעקב ונותן אותן על בגדיו (כה) ונעשין בגדיו אדומין כתולעת שני (כו) ואח"כ מכבם אותן עד שנעשין כשלג שנא' (דניאל ז) לבושיה כתלג חיור. (כז) לכך נאמר מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבושו צועה ברוב כחו אני מדבר בצדקה רב להושיע. (כח) משל למה הדבר דומה למלך שנשא אשה על אשתו הראשונה והאשה השני' היא שנואה מכוערת ובניה מכעיסין את המלך בכל שעה ואומרת לו אשתו הראשונה מפני מה נשאת אשה שהיא שנואה ומכוערת ובניה מכעיסין אותך בכל שעה ואמר לה המלך לא נכנסתי לתוך ביתה ולא איחרתי עמה ואמרה לו אשתו הראשונה אני בעצמי ראיתי אותך יוצא מפתח ביתה. אף הקב"ה כן בשעה שהוא מנחם את ציון אומרת כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה נכנסת לתוך עיר הרשעה שהיא שנואה ומכוערת ובניה מכעיסין אותך בכל שעה ואומר לה הקב"ה לא נכנסתי לתוכה ולא איחרתי עמה ואומרת לו ציון (כט) אני ראיתיך יוצא מתוכה ויאמר הקב"ה לציון (ל) הילך בניה ובכוריה שהם עמלק וזרעו שהם זרעו של עשו מסורין ביד ישראל שנאמר

עמלק לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם וכי מה כחי שנתת לי כל עונות יעקב באותו שעה נוטל הקב"ה כל עונות יעקב ונותנן על בגדיו ונעשין אדומין כתולע' שני ומכבסין עד שנעשין כשלג שנאמר לבושי כתלג חיוור לכך נאמר מי זה בא מאדום משל למה הדב' דומה למלך שנשא אשה על אשתו שהיא שנואה ומכוער' ובניה מכעסין אותו בכל שעה אומרת לו אשתו ראשונה מפני מה נשאת אשה שהיא שנואה ומכוערת ובניה מכעסין אותך בכל שעה אמר לה לא נכנסתי לתוך ביתה ולא אחרתי עמה אמרה לו אני בעצמי ראיתי אותך יוצא מביתה אף הקב"ה בשעה שהקב"ה מנחם את ציון אומרת כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה נכנסת לתוך עיר הרשעה שהיא שנואה ומכוערת ובניה מכעסין אותך בכל שעה אומר לה לא נכנסתי לתוכה ולא

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מים שעיר (בראשית כז) והשר שלו נקרא גם כן שעיר לפי שהוא כמו שד כמש"ה ושעירים ירקדו שם והוא נושא עוונות בני יעקב לתהו הנקרא מים חס כמש"ה ויעקב מים הס יושב אהליו. כי עונותם הוא מעריקון עוונות חס: (כה) ומ"ש ונעשו בגדיו של הקב"ה מדומין כתולעת שני. פי' מן עוונותיהן של ישראל נתמן על בגדיו כי סוד החטא הוא כוד האודם והמ"י: (כו) ומ"ש ומכבסן עד שנעשין כשלג. פי' כמש"ה אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו: (כז) ומ"ש לכך נאמר מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבושו צועה ברב כוחו אני מדבר בצדקה רב להושיע. פי' כשיבא הקב"ה מאדום לעתיד ר"ל מן השר של עמלק שבא מאדום שנוקם הקב"ה ממנו עוונות יעקב מה שנתן עליו מהשלא והקב"ה נותן לותן עוונות על בגדיו אז יהיו בגדיו של הקב"ה התולים וצבועים בדם מעוונות ישראל. וכל זה היה מבצרה. כ"ל מן השר של עמלק שהוא גם לבצרה כאשר למעלה ממה שלקה ממנו עיונה ישראל ונתן על בגדיו. שכל לאחר כך נעשה לנשו של הקדוש ברוך הוא שוד והרס. לאחר שיכבם אז בגדיו מעוונות ישראל עד שיעשו מלובן כשלג. וכמה מכבם הקדוש ברוך הוא אז בגדיו שהיו מדומים מעוונות ישראל עד שיהיו מעשין לבן כשלג. וקאמר לומה ברוב כחו כ"ל הקב"ה מוריד שפע שבע רצון מבוחו מאורות עליונים משמותיו הקדושים על בגדיו מסוד לובן העליון ואז נעשין הבגדים לבנים והוא סוד נעלם והמ"י וכל זה נעשה משום שהקב"ה מדבר בצדקה על ישראל. כ"ל שהוא הפן להציל את ישראל מעוונותיהם וכך להושיע אם ישראל מעוונותיהם: (כח) ומ"ש משל למה הדבר דומה וכו'. פי' מוב לדבריו הראשונים וקאי על מה שאמר ישעיה למלאכי השרת שהקב"ה יגע במשוש רק האריך מעט בשוחו שנין: (כט) ומ"ש ואומרת ציון לו אני ראיתיך יוצא מתוכה. פי' כמש"ה מי זה בא מאדום וגו': (ל) ומ"ש ויאמר הקב"ה לציון הילך בניה מסורין ביד ישראל. פי' שיאמר הקב"ה לציון לכך נכנסתי מעט לתוכה העיר כדי לשחות תחלת השר שלהם כאשר למעלה בשם מדרש תנחומא שיהו בניה ובכוריה רלה לומר העובדי כוכבים שלו ושריהם ושוכניהם מסורין ביד ישראל. כי אין לומה מתשם

מקה

נוסחא הישנה

אמרתי עמה אומרת לי אני שנא' והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית
ראיתיך יוצא מתוכה אסר עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד
לה הילך בניה ובכוריה לבית עשו כי ה' דבר:
מסורין ביד ישראל שנאמר
והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש: סליק פרק יט:

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

למעה מלת מם כן נחלש מחלה הסר שלהם כמ"ם הכתוב יפקוד ס' על לבנ מרוס ומחר כך על מלכי פחדמה במדמה ומז יקוייס והיס בית יעקב אם ובית יוסף להבה ובית עמו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיס שריד לבית עשו כמהרה בימינו אמי"ר בגל"ך ומע"י בילמ"ן ויל"מ אמנ"ן:

סליק הפרק התשעה עשר. תהלה ושבח לאל הנותן לחם לכל בשר.

ידיע להוש לכל בר חכים ובר בי רב שספרק העבריס של סדר אליהו זוטא הוא תמוס ועמוק ומתוס וחתוס עד מאד ואוש מוזן ממוקם ותגב פלפול"ן תריפ"ן מריפת"ן יתבאר כמה וכמה סוגיות מוקשים ומפלאים רחי רזין שמרי דספרין דכרים אשר לא שמע כתוך כיוצא מאתך מאד מאד כי ים בו כמה וכמה סודות מוקשים ומפלאים רחי רזין שמרי דספרין דכרים אשר לא שמע מוזן ממוקם ותגב פלפול"ן תריפ"ן מריפת"ן יתבאר כמה וכמה פסוקים ומאמרי ר"ל שבן עמוקים ומתומים בפרע מסכר וכאור זה ספרק הוא גחל בערכו כמעט כערך כל הסני תלקים של הספר תד"ל שבן סת"ר וס' ת"ו לערך מלה ויוקח שבן שני מאות דפין גחלים לכן נמצא ספרק העבריס הזה מבלן ונעשה ממנו חלק בפני עצמו והוא חלק הפלוסי של הספר פנקסת בשם זקוקין דנורא ובעורין דאשא שיודפס בתחזוקה בס"ד עם המוסתת היעזב של זה ספרק העבריס. תהלה ושבח לאל יוצר הכיס:

הנה כפי הנראה לא עלתה ביד המחבר זצ"ל להדפיס הפרק העשרים כאשר היה עם לבבו חבל על דאבדין. והמדפיסים בלעמבערג שנו ברואה והשמיטו גם המה הפרק כ' ואנחנו הדפסנו בזה הפרק העשרים עם פירוש ישועות יעקב ופירוש מאורי אש למען לא יחסר הספר פרק אחר שלם.

ישועות יעקב

פרק כ [א] עתיד סקב"ה להקים מסם ותינו מתקדת דשמו כו' כנ"ל כ"ל: [ב] כנ"ל ואנ"י היס כתוב ופקדתי על כל כנל ונל נמצא פסוק זה בכל ס' קדושים מחם ומל תבהלו מיום הדין ולמען תבטח: (ב) והפרה הלבנה הוא כמו שאומר להלן שמביא החמה ולבנה ליום הדין ונגד זקניו [ישראל] כבוד וקרתם זקנים יהכן לפי שמפשוטם הם קודמים בבריאה ולכן ג"כ נקראים רחמיה תכוחתו שהמה רחמנים ותכליתיים בבריאה: (ג) עד שיפרע ממנו בעצמו וזהו במדת הנקם תיבד להשוך ולשבע מוחם מיסודם ושרשם: (ד) לל תבהלו מיום הדין על תחם לל תבהלו כי מחם קדושים ונבדלים ומ"ש מ"ו הכליון שנאמר ביח יום הדין הגדול שמר בו ישמעו הכל לך מחם לל תבהלו כי מחם קדושים ונבדלים ומ"ש מ"ו הכליון שנאמר ביח יום

שנאמר

מאורי אש

פרק ב (א) כמה יהיה מהריחנו זהו שמלחם על הדין שמחרון שמוש הדין שגדול והעורה מה יהיה בתחרית ימרמל ומתשובת ר"ש מדלם כי שמלחם תם כל ישראל יזכו בדין ובשיב ר"ש בחתם שמר

שנא' (ויקרא כ) והייתם לי קדושים וגו' (ס) וכך [ג] דרש הקב"ה מביא לעתיד כסא הדין ויושב עליו והכל נידונין לפניו בתחלה (ו) קורא הקב"ה לשמים וארץ ואומר להם בראשית אתכם שנא' בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ מפני מה ראיתם שכינתי מסתלקת וביתי חרב ובני גלו לבין אומות העולם ולא בקשתם עליהם רחמים דנן ומעמידן לצד אחד. וקורא לחמה ולבנה ואומר להם שני המאורות הגדולים בראתי אתכם שנא' (בראשית ו) ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים וגו' מפני מה ראיתם שכינתי מסתלקת וביתי חרב ובני גלו לבין האומות ולא בקשתם עליהם רחמים ולא עוד אלא היו באין מלכי מזרח ומערב ומניחין כתריהן בראשיהן ומשתחוין לכם (ז) ולא אמרתם הלא אנחנו חרמים כחרמי אדמה אל תשתחוו לנו. ומנין שנקראו כן שנא' (חיוב ט) האומר לחרם [ד] ולא יזרח ובעד כוכבים יחתום דנן ומעמידן לצד אחד. וקורא לכוכבים ולמזלות ואומר להם אני הבהקתי את זיוכם מסוף העולם ועד סופו ולא בראתי אתכם אלא בשביל ישראל שנא' (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי וגו'. מפני מה ראיתם שכינתי מסתלקת וביתי חרב ובני גלו ולא בקשתם עליהם רחמים דנן ומעמידן לצד אחד. וכן קורא למלאכי השרת ובתחלה קורא למטטרון ואומר לו אני קראתי שמך בשמי שנא' (שמות כג) כי שמי בקרבו מפני מה ראית שכינתי מסתלקת וביתי חרב [ה] ולא בקשתם עליהם רחמים ואם תאמרו לא היינו יודעים כבר גליתי לכם בראשונה שעתידין בני להגלות באברהם הוא אומר (בראשית טו) ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם וגו' ביצחק הוא אומר (שם כו) והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך ביעקב הוא אומר (שם לה) כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל רמז לו שעתידין לצאת ממנו שני ראשים ראש גלות שבבבל ונשיא שבארץ ישראל מיד רמז לו גלות. ומפני מה ראיתם שכינתי מסתלקת וביתי חרב

מאורי אש

סיום סדין הוא הכרוך והזקוק: (ה) וכך דרש וכו' מביא לעתיד כסא הדין כלומר שהקב"ה יהיה מתעטף במדת הדין כמו שבתרתי לעיל שיהיה מנהגו של הדין מתוח: (ו) קורא הקב"ה לשמים וארץ מפ"מ כו' ים להבין הענין שהוא מה העתם הזה ומה יעצו ומה יעזרו והנה דעת הרב מהרשנאל שהשמים וכל צבאם הוא ג"כ בעלי נחיריה ופעמים יגעו מדרך הטבע עיין בספרו ענית זקנים ומין דעתי נותה מזה ומאד נרמה לי בזה ע"ד החמת הוא כי כל פעולות הטבעיות בשמים וארץ ושמש וירח וכוכבים יש עליהם דבר רוחני מאד מהיניהם כי כל העולם נקשר ונתמזג רוחניות בגשמיות ולכן אמרו חז"ל על הממחים הפרסים מאד פה בעולם השפל נמשך מסיבה מיוחדת כמ"ש מין לך עשב מלמעלה שמכה ואומר לו גדל והנה ע"י חמת ב"ש נפלו כולם ממדריגתם כי פרש חמת מדה"ר היה חור שבעת הימים שבעתים כאור שבעת והמזלות היו מסלכות דרך קבוצה המרן נאה פריס בלי קונים ופרי מבושלת בתין צורך לחקאה וכמ"ש במדרש וע"י שחמת נשתנו מכמות שהיו ועניו הדין עליהם כי יוכרחו להתעלות עוד במעלתם כמו שהיו מלפנים וילרפו תחלה עד יפלו במעלתם וזהו שיחרב תחלה דרכם וזהו בחינת השונא ומח"כ יחודשו ע"ד שהיו תחלה וכמו שנאמר החדש עת שחוברה להתעלות במעלה שנתתה הוכרח להלחץ ולהזקק בן מהיניהם (ובחינת הלירוף בינם נעלם) וענין השמחה במה שלא נקשו עליהם רחמים הוא כי לא הלניעו לפילת המדריגתם בעצמם שהשביעה שהחלקה מהם ולכן מהריבב מדרכם ויחודשו על תופן שיהיו כבתחלה ומז יהיה התקשרות מלמי יוהר עמהם והשב כל השבעים הכללים המהיניים העולם השפל בכללו ושם השמש וירח והכוכבים ופעולות השמים והארץ בעצמם

ולעתיד

ישועות יעקב

המקרא: [ג] הסר ג"ל וכך דרש ר"מ: [ד] וכן מיתה בב"ר פרק י"ב ובקהלת רבה כ' נאמן לאמר לפיכו גלגל חמה לא נבראו אלא מן הארץ שנא' האומר לארץ וגו' פי' הת"כ דדייק לשון תרם וכלי מרם הוא עפר מן האדמה: [ה] ניחא בעלייל מאחר כאן וכ"ל וכני גלו ולא בקשת עליהם רחמים ודן מוהו ומעמידו לצד אחד וכן קורא לאברהם העולם ואומר להם

חרב ובני גלו לבין האומות ולא בקשתם עליהם רחמים דנן ומעמידם לצד אחד. וקורא הקב"ה [ו] לכסא הדין ואומר לה קודם לכל קניתיך שנא' (ירמיה יז) כסא כבוד מרום מראשון וגו'. מפני מה ראית שכינתי מסתלקת וביתי חרב ובני גלו ולא בקשתם עליהם רחמים דנן ומעמידם לצד אחד. הא למדת שאין כל בריה יכולה להנצל מן הדין ואח"כ [ז] (ח) מחריב הקב"ה את כל העולם כולו שנא' (ישעיה ג) ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ומחדש הקב"ה את השמים ואת הארץ שנא' (שם סו) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה וגו' ומחיה הקב"ה את המתים (ח) ומביא עפר הארץ ועפר המתים וגבלן זה בזה (ט) ומותח מהן עצמות וגידין ואומר להם הקב"ה (י) למלאכי השרת שהן ממונים לגבוי נשמות ומוציאין כל נפש ונפש וזורקין אותה בגוף ומעמידין אותו ברגע אחד. באותה שעה (יא) פותחת הארץ פיה כאדם ומדברת לפני הקב"ה ואומרת לפניו רבש"ע איש פלוני עבר עבירה פלונית במקום פלוני. ופלוני גזל לפלוני במקום פלוני ופלוני נשבע לשקר בשמך במקום פלוני. וזורק הקב"ה את כל העובדי כוכבים אל תוך הגיהנם. באותה שעה פותחת גיהנם את פיה ואומרת לפני הקב"ה רבש"ע מלא אותי פושעי ישראל אומר לה הקב"ה כבר מלאתיך בעובדי כוכבים ואין בך ריוח. אומרת לפניו רבש"ע (יב) לא כך אמרת לי שעתידה גיהנם שתגבה כמה [ח] פרסאות למעלה וזורק הקב"ה פושעי ישראל בתוכה שנא' (שם ס) לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וגו' (יג) ועולה הקב"ה ויושב (ודורש) בפמליא שלו ועומד זרובבל בן שאלתיאל כמתורגמן והוא מגלה לפניו (יד) טעמי תורה. ואומר להם הקב"ה לצדיקים לכו (טו) והכניסו לגן עדן שלא בראתי אותו אלא בשביל הצדיקים. ואומר דוד לפני הקב"ה רבש"ע

בא

מאורי אש

ישועות יעקב

ולעתיד יהיו כבהתלם כמ"ש עתידה ג"י שתוליח גלוסקאות וכלי מילח: (ז) ולא ממרחם הלא מחנו תרסיס כו' לפי דבריט ניוס"ד שלהם הוא הלידוף עד שיעלו נשעלתם ולו היו במעלתם הרחמנים אז לא היה

מפני מה לחיתם שכינתי מסתלקת וביתי חרב ובני גלו ולא בקשתם עליהם רחמים כו' כן נלחם לי: [ו] לכסא הכבוד ולכסא הדין כ"ל ג"ל: [ז] עיין בספר מ"ל פ"ב: [ח] עיין

מחנכן הסדר הטבע המהוגה עתה המעיד לרעיה לפעמים ו"ל הלא עת לעשות לחכם מפני כי העובדי כוכבים עבדו לחכם ולא הניחו כי כח הטבע המיוסד בכם הוא מלחמי ומבלעדי חורי השופע עליכם הרי לחם כחרס בפין חור מסומם והבן מאד: (ח) מחריב את העולם כולו אין הכוונה חורבן ממש כ"א שיחרב הסדור הטבעי המהוגה כמ"ש לעיל פ"א בא"ר שיפסוק הרע (וזה הסדר הטבע הנמשך מהרע) מהעולם כן נראה ומוכח מדברי ריז"ל: (ח) ומביא עפר הארץ ועפר המתים לפי שיסודות נאפרדו ונפ יסוד העפר לעפר ע"כ מביא עפר הארץ למזרח ועפר המתים הוא מה שנשאר ממנו: (ט) ומותח מהם עלמות כלומר מן העפר כי היסודות הנפרדים נפלגו בהם רק שנאפרדו ונחלקו ולכן נקראת מחיתה: (י) למה"ם כו' הוא המקור חצר ממנו מוצא הנשמה ואליה שבה ולעתיד מורידה עוד הפעם לגופה: (יא) פותחת הארץ פיה כו' עבר עבירה כו' לף שעתה הקב"ה בטבע הארץ שתחזיר העפר למתים עם כל זה הארץ מרגשת מי המה החומרים הפושעים בה' ועובדים כוכבים ולא הפקוד עליהם להחזירם וזה נקרא דרך מליצה שהיא פותחת פיה ומדברת כלומר שמרגשת זאת בטבע ומיחה מוליחם הו שמוסב על שר הארץ: (יב) לא כך אמרת לי שעתידה גיהנם שתגבה כו' כבר נתרחי כמה פעמים שתקוט הרע שופף מאד לבלע תמיי רשע בתוכה: (יג) ועולה הקב"ה כו' ודורש כו' העניין כי אז יוסר לב האדם ויתגלה בנפש החנות גדולות ורמות מאד וזה יהיה ע"י שתגלה הקב"ה בפמליא שלו וזרובבל יגיד זאת ויודיע לכל תמיי העולם וזהו שיהיה כמתורגמן והבן: (יד) טעמי תורה מה שנעלם בעוה"ז סבה בטעם כמ"ש מין תקה יודע מ"ש על מנת כי המעם נעלם ובעתיד יתגלה: (טו) והכניסו

(מח) בא וסעוד עמנו בג"ע שנא' (שיר השירים ד) יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו וגו' ושומע לו הקב"ה ומהלך עמהם בתוך הגן שנא' (תהלים לח) יקראני ואענהו וגו' (יז) וגבריאל נוטל שתי כסאות אחת להקב"ה ואחת לדוד שנא' (שם פט) וכסאו כשמש נגדי ואוכלים ושותים שלשה כוסות ואומר מי מברך (יח) אומר לאברהם טול וברך שאתה אב העולם. אמר להם איני מברך שיצא ממני זרע שהכעים להקב"ה. אומר ליצחק טול יברך אמר להן איני מברך שיצא ממני זרע שהחריב ביתו של הקב"ה. אומר ליעקב טול וברך אמר להן איני מברך שנשאתי שתי אחיות (בחייהן) וכתיב בתורה (ויקרא יח) ואשה אל אחותה לא תקח וגו'. אומר למשה טול וברך אמר להם איני מברך שלא זכיתי לא"י לא בחיי ולא במותי. אומר ליהושע טול וברך אמר להם איני מברך שלא זכיתי להניח זרע בעולם. אומר לדוד טול וברך אמר להם אני מברך [ט] ולי נאה לברך שנא' (תהלים קטז) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. לאחר שאוכלין ושותין ומברכין (יט) מביא הקב"ה את התורה ומניחה בחיקו ועוסק בתורה בטומאה ובטהרה באיסור ובהיתר ובהלכות ואומר דוד אגדה לפני הקב"ה ועונין הצדיקים [י] (כ) יהא שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים בג"ע. ופושעי ישראל עונין אמן מתוך הגיהנם אמר להם הקב"ה להמלאכים מי הם הללו שעונין אמן מתוך גיהנם ואומרים לפניו רבש"ע הללו הם פושעי ישראל שאע"פ שהם בגיהנם בעקא גדולה (כא) מתחזקים ואומרים לפניך אמן. ואומר להם הקב"ה למלאכי השרת פתחו להם שערי גן עדן ויבאו ויזמרו לפני. שנא' (ישעיה כו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים. אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן:

אמר

ישועות יעקב

נספ"ר פרק יח: [ט] ועיין בספרים דף קי"ט: [י] כי זכובל יתמר קדים לתחר מגדה כדלקמן בסם סילקוט שמעתיק בם"ר וחולי שחסר כאן:

מאורי אש

לג"א כו' שיטתו כמדרשות מדה"ר ברם מטעו שהיה משכנו בג"ע התחתון בגוף ונפש וכן יהיו צדיקים והכלל כי ג"ע התחתון מכוון לעליון והנפש מחעלת בגן עדן העליון והגוף בגן עדן התחתון ומין להתריך: (מז) נפ וסעוד עמנו בגן עדן עניין הסעודה כבר הסכימו כל החכמים כי זה מרמז על שביעת הנפש בהשגה (וכן ממנו בזוהר במדרש הנעלם) כדבר הכתוב לג' רעב לנחם נו' כ"ה לשמוע ואנכי כבר גליתי דעתי מה שמעתי שהדבר כפשוטו ג"כ עיין בח"כ פ"ג אך גם הסעודה יהיה על מופן מעלה שיהיו שבעים ורוגים מזיו השכה ג"כ וזהו שדוד יבקש שיהיה גם הקב"ה עמהם שיהיה התגלות אלהי בתוכם וכן יהיה: (יז) וגבריאל מוטל ב' כסאות כו' להקב"ה כו' לדוד כו' אל תדמה כי הענין מ"ו כפשוטו רק הוא ע"ד השמים כסאי וכמו שהכסא יוכר כבוד מלך ומפארתו ומעלתו כן מממים ונכסא יוכר כבודו ויהבך והגה לעת הזאת הכל יכירו כבודו ית' מאד כמ"ש כי כולם ידעו מוחי נו' וגם יכירו בבוד מלכות בית דוד הקיומת לעולם וזהו דרך מליצה שיגיעו לאת בעת הסעודה ומה שעושה דווקא ע"י גבריאל הוא כי בשעלה דין ובעת הזאת הכל יצוב לרחמים: (יח) מומר לאברהם כו' למשה כו' הענין בכללו הוא מכלל האחרים וגם מדבר פלא שדוד יגדל מעלתו מהאבות ומשה מכל האביטים ג"כ והאמת שכל זה מוסב על מלך המשיח שבא מבית דוד ונקרא על שמו כמ"ש ודוד עבדי נשיא להם והוא המלך המשיח ומש כן יתכן זה כי הוא יהיה במדרגת מדה הרחמנן מדם חסדו בתין האמת מחומה ומף שמשה ג"כ זכה לזה עכ"ז מעט האמת ומין להתריך בחעלומות כאלה: (יט) מביא הקב"ה את התורה כלומר שיהגלה סתרי התורה מחת ה' ב"ה ומיחה בחיקו כלומר גלוי לפניו הכל וכן דרך הלשון לכנות דבר מגולה ע"ד וכשם בחיק נו': (כ) יהא שמו הגדול מבורך כלומר שיתעלה מלכותו והכל יכירו כבודו כי מן יבקש שערי השגה והשפוקה רק לה' לבדו: (כא) ומתחזקים ואומרים אמן הענין הוא כמאמרם ז"ל פושעי ישראל אפילו על פתחה של גיהנם אינם חוזרים כי נפשם נפתחה עד מאד בתין תומן מחומה ונקע ניוריהם המוזים מלבם עד שאפילו בעת שנפשם לא ישמיע לבם אמן אכ"ו הם מתחזקים עצמן באמרים להאמין

אמר המעתיק לפי שכילקוט מפורש קלת ייתר לכן מעתיקו כנס. אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן שבשביל אמן אחד שעונין רשעים בתוך גיהנם ניצולין מתוכו. כיצד עתיד הקב"ה להיות יושב בג"ע ודורש. (כב) וכל הצדיקים יושבים לפניו. וכל פמליא של מעלה עומדים על רגליהם. (כג) וחמה ומזלות מימינו של הקב"ה ולבנה וכוכבים משמאלו והקב"ה יושב ודורש (כד) תורה חדשה שעתיד ליתן על יד משיח. וכיון שמסיים הדגדה עומד זרובבל בן שאלתיאל על רגליו. ואומר יתגדל ויתקדש כו' וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו. וכל באי עולם כלם עונים אמן ואף רשעי ישראל שנשתיירו בגיהנם עונים ואומרים אמן מתוך גיהנם. (כה) ומתרעש העולם. עד שנשמע קול צעקתם לפני הקב"ה (כו) והוא שואל מה קול הרעש הגדול אשר שמעתי. ומשיבים מלאכי השרת ואומרים לפניו רבש"ע אלו רשעי ישראל שנשתיירו בגיהנם שעונין אמן ומצדיקים עליהם את הדין. מיד (כז) מתגלגלים רחמיו של הקב"ה עליהם ביותר. ואומר מה אעשה להם יתר על דין זה כבר יצר הרע גרם להם. באותה שעה נוטל הקב"ה (כח) מפתחות של גיהנם בידו ונותן להם למיכאל ולגבריאל בפני כל הצדיקים. ואומר להם לכו ופתחו (כט) שערי גיהנם והעלו אותם. מיד הולכים עם המפתחות ופותחים שמונה אלף שערי גיהנם. וכל גיהנם וגיהנם ש' ארכו וש' רחבו. עוביו אלף פרסה ועומקו מאה פרסה. וכל רשע ורשע (ל) שנפל לתוכו שוב אינו יכול לעלות. מה עושין מיכאל וגבריאל באותה שעה. תופסין ביד כל אחד ואחד מהם ומעלים אותם כאדם שהוא מקים את חבירו ומעלהו בחבל מתוך הבור. שנא' (תהלים מ) ויעלני מבור שאון מטיט היון וגו'. ועומדים עליהם באותה שעה

מאורי אש

להסמין בממונת ס' כי נפשותיהם מוכיס בעצם ומז ילדפו נפשם ומז יזכו לע"ע. פ"ת שומר אמונים דשל"ל שומרי אמונים או שומר אמונה או הכל־ניחיד או הכל ברבים פ"ו מוסב על אמירה אמן שאומרים אמן הרבה וק"ל: (כב) כל הצדיקים ס' יושבים כו' עומדים כו' המלאכים העליונים נקראים עומדים נפי שנתנם מחשבים במדרגתם רק עומדים בתמא קיימת וצדיקים נקראים יושבים בשוב"ב נפי שכשוה"ז תמם הולכים תמיד מעלה מעלה בתמם תמתם וכשוה"ב יושבים במנוחת שלמות מהיכ מזיז תנגה וכן להבדיל בין הצדיקים שתמה במעלה יותר ממלאכי השרת ע"כ מכנה סיסיבה לצדיקים והעמדת למלאכים: (כג) וחמה ומזלות מימיו של הקב"ה כו' משמאל כו' תנם זה הוא מכוה תנגה יותר גדולה נקראת בשם ימין הכשם מרמזים שסיס לרב ההשגה ומשל מדה"ד שהוא משוע תנגה והשם ומזלות יהיו נעלים בהשגתם: (כד) תורה חדשה אין הכוונה תורה מחדת ח"ו כי אם יחליף ולא ימיר דתו לעולם רק להגלות תדשה בעניני התורה ורזי פרושיה ועיין בכעל העקדים מאמר ג' מה שחקר על דעת סרמב"ס שתר תשב לעיקר שהתורה המכונה ע"ש שומר בתחית לעולמים: (כה) ומחרעש העולם עד שנשמע כו' לשומר העליונים המדה"ד ויתר המדות שיהם מקבלים לעתה הרשעים עד שנשמע לפני הקב"ה כי הוא מקבלה כמ"ש מז"ל שאלו לחכמי הגפש החוטאת כו' ואמרים תמוה כו' שאלו להקב"ה ואמר יפגש תשובה ויכפר לו: (כו) והוא שואל כו' הוא ע"ד ב"ש כלומר שיפגלם עצמו לפני המלאכים לשאת ולתן בענין זה: (כז) מתגלגלין רחמיו להשחיק ולגמ מדה"ד המקטרג עוד עליהם: (כח) מפתחות של גיהנם בידו המפתח נקרא ע"ד משל שמבלעדו לא יוכל להפתח כמו שאמרו מפתח של נשמים בידו של הקב"ה כלומר שאין ביד השבע המסורות כ"א יוצא מאתו ואין כח ביד השבע לשלוט שליהם כתו כן פה הכוונה שהגה מלך הדין (שגבריאל שואל עליהן כי מדהו שמד) לא היה מן הרחוי שיקבלו בהשגחה רק מהקב"ה ומסר להם רשות לשיכאל שמדתו רחמים ולגבריאל שהוא דין ויוציאו משם: (כט) שערי גיהנם אין ספק כי יש גיהנם התחתון שמקבל השפע המיוחס עוגם שם כפי קבלתיו השמיטית ויש נם כן עוגם שהשפע בשיעה הגנה ושמונה אלף שערים המה שערי מעט הגנה שיש לכל אחד ואחד כפי מישות השגתו ומסרוע וכל אחד יש לו שער מיוחד בגיהנם כפי עוגו ומשקיו: (ל) שנפל בתוכו שוב אינו יכול לעלות שמיון בגוף הוא בשפעתו ובשפע הוא שנשפעתם בהתחה משל ומיכ יכולים לדבק עצמן כה' שמ"ש לעיל שמתחזקין

שעה (לח) ורוחצין וסכין אותם ומרפאין אותם ממכות של גיהנם ומלבישים אותם (לט) בגדים נאים (מ) ומביאים אותם לפני הקב"ה ולפני כל הצדיקים כשהם מכוהנים ומכובדים שנא' (תה קלב) כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו. כהניך (מא) אלו צדיקי אומות העולם שהם כהנים להקב"ה בעולם הזה כגון אנטונינוס וחבוריו. וחסידים אלו רשעי ישראל שנקראו חסידים שנא' אספו לי חסידי (תה נ). וכשנכנסין לפתח גן עדן (מב) נכנסין מיכאל וגבריאל תחלה ונמלכין בהקב"ה. משיב הקב"ה ואומר להם. הניחו להם ויכנסו שיראו את כבודי (מג) וכיון שנכנסין נופלין על פניהם ומשתחוין לפניו ומברכין ומשבחין שמו של הקב"ה. מיד הצדיקים גמורים וישרים שהן יושבין לפני הקב"ה (מד) נותנים הודאות ורוממות להקב"ה. שנא' (תה קמ) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך ואומר (תה קמ) וירוממוהו בקהל עם וגו':

נוסחא הישנה

פרק כא (מה) **אמרו** לו תלמידיו לרבי אליעזר. רבינו אמור לנו (מו) באיזה אור אנו שמחים באורו של הקב"ה או באורו של ירושלים

פרק כא **אמרו** לו תלמידיו לרבי אליעז' רבי אמור לנו באיזה אור

מאורי אש

עלמן (בהתגברות גדולה) ולכן מיכאל וגבריאל מסייעין לזהם: (לח) ורוחצין וסכין ומרפאין כו' ענין בעונש הנוף כפשוטו וכעסם הוא ע"ד מליצת הכתוב רחצו הזכו כי הסרה הרע יכוסה בעם רחילה ובחינת ועשה טוב בעם זיכוך וסיכה ומח"כ יחרפאו ואין להאריך ומכלל כי בא להם התעודנת [ע"י המלאכים האלו] ועזר מהעליונים להמשיך בעשם מאיר עד הנה מפילו על פתחן של גיהנם לא חזרו למחמרם ז"ל: (לט) בגדים נאים הוא הנקראים בפי מ"ח מלוקח דרכון הנעשה ממעשה המלות שהם לבוש הנפשי: (מ) ומביאים אותם לפני הקב"ה כו' ר"ל שזוכים לדבק בה' ולהיות בהברת הצדיקים שהם מכוהנים ומכובדים: (מא) אלו צדיקי אוה"ע שהם מתמידים בה' וחסידיך אלו רשעי ישראל שעשו תשובה ונעשו חסידים והמה יכונני בלבוש צדק שילבקו ויתהללו בה' וזה דרך רמז ודרש: (מב) נכנסים מיכאל וגבריאל ומלכים בהקב"ה כו' ר"ל שבא להם השפע מאת ה' שיניחו אותם שיכנסו שמה להתענג מהעונג עוה"ב: (מג) וכיון שנכנסים נופלים על פניהם שפת בכותם שמה לע"ע מיד יבצו נפשם מעוז הנגע והירקה הרוממה מאד עד שיפלו על פניהם מרוב הירקה:

(מד) נותנים הודאות כו' על שזכו הרשעים לעשה הזאת ע"כ:

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פרק כא אמרו לו תלמידיו לרבי אליעזר וכו'. פרק זה נסתר מל הפרק הקודם שהוא מדבר מענין שהקב"ה ישיגל עם הצדיקים בגן עדן ופרק זה הוא מדבר גם כן מענין זה שהקב"ה יהא יושב לעמיד עם הצדיקים בגן עדן ויהא מוסיף על אורן שמ"ג פעמים כמו שמבאר ויאלך. ועיד בענין אחר נמשך פרק זה מל הפרק הקודם כי בפרק הקודם הוא מדבר מן גלות ישראל ואחרן נגלה יראל ומרבן בית המקדש וירושלים ומילוק שכינה מביניהם. ופרק זה מדבר מן קבון גלות ובנין ירושלים ואחרת שכינה כמו שמבאר ואולך. והוא נחמה על הצער המבר בפרק הקודם ועוד בענין אחר נסתר פרק הזה מל הפרק הקודם. כי בפרק הקודם הוא מדבר המיך העובדי כוכבים ומזלות יפלו בניהם ובפרק זה הוא מוסיף לבאר יותר מפורש היאך יפלו העובדי כוכבים בניהם עם אלהיהם בענין שעברו על הגפר של ניהם וכו' כמו שמבאר ואולך:

(ב) ומ"ם שאמרו התלמידים לר"ע שיאמר להם בחיזה חור הוא שמחים בחורו של הקב"ה או בחורו של ירושלים. פי' לפי שהתלמידים הללו היו יודעים את שני הפסוקים הללו המזכירים בשמוך לשפת שאחד הוא מש"ה בתהלים קי"ח מל ה' ויאר לנו דמשמע משם שנשמח בחורו של הקב"ה כמו שמבאר בשמוך נם"ד. והשני הוא ביעשיה שמ"ך קומי חורי כי בא חורך וגו' דמשמע משם שנשמח בחורו של ירושלים כמו שמבאר בשמוך נש"ך ולפ היו התלמידים יודעין להכריע בין שני הפסוקים הללו בחיזה חור הוא שמחים ומין לריך לומר שלפ יודעים לפרש שני הפסוקים הללו ולהשוותם יחד כחים אחד לעשות שלום ביניהם שלפ יהיו סותרים מהדדי. כי בפסוק אחד משמע שישמחו בחורו של הקב"ה ובפסוק השני משמע שישמח בחורו של ירושלים כמו שמבאר בשמוך נש"ך. וסיה כוונת התלמידים שלפ יביב להם ר"ע תשובה על אחד מהלו שני מחורות שישמחו בו.

נוסחא הישנה

אנו שמחי' באורו של הקדוש ב"ה או באורו של ירושלים אמר להם באורו של הקב"ה

ירושלים. ואמר להם ר"א (ג) באורו של הקב"ה אנו שמחים. שנא' (תהלים קיח) אל ה' ויאר לנו. ואמרו לו תלמידיו (ד) והלא נאמר (ישעיה ס) קומי

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מז הם יסיבו לו תשובה גילחה מן הפסוק הזמי שהוא סוחר לח הפסוק הרחמון כדלימנ בחמת בסמוך אל"ף הסיב מן הפסוק הרחמון שיסמחו באורו של הקב"ה. והם יסיבו לו מן הפסו' הזמי שהוא סוחר לח הפסוק הא' כי מן הפסו' הזמי מסמע שיסמחו באורו של ירושלים כמו שחבחר בסמוך בם"ד. ומ"ח למה חלמידים בחיזם חור יהיו שמחים לעחיד כי מחחר שידעו חלו שני הפסוקים שבחחד מסמע שיהיו שמחים באורו של הקב"ה ובחחד מסמע שיהיו שמחים באורו של ירושלים מ"כ היה להו לחסוקי על דעחם ס"ודחי בשני מחורות הללו יחד יהיו שמחים באורו של הקב"ה וגם באורו של ירושלים ועל כרחיהם הוה להו לחסוקי כך על דעחם שיהיו שמחים בשני האורו' הללו יחד כי היכי דלח יסם הפסוקי' הללו סוחרים חהדדי דבח' מסמע שיסמחו באורו של הקב"ה ובשני מסמע שיסמחו באורו של ירושלים חלח על כרחיהו נריכין חחחו לומר כי ב' הפסוקים הללו לדקו יחדיו שבשניהם יחד יהיו שמחים ואין הפסוקי' סוחרים חהדדי חלח שניהם הם חחים יחד. ואיח חח חהיו יעשוו ומר חמר חדח ומ"ח ולח פליגי כי חם שלח גילה פסוק זה גילה הפסוק הזמי. וע"ק חנח לכם להלמידים שחו חחילים לשמות בחור שני"ן שחל"ר ב"ח בחיזם חור יהיו שמחים דלמח לח יהיו שמחים כלל עם החור כי מ"ש שני הפסוקים הללו חל ה' ויחר לנו וקומי חורי כי בח חורך דלמח הכי מסמע שהמי המחורות הללו יחיו לעחיד על ישרחל יחד. וי"ל לפי שחלחו החלמידים פסוק חליהי שהוא מכריע ביניהם שבחומו הפסוק מפורש בהדיח שבודחי יסמחו עם החור לעחיד ונם מפורש חלח יסמחו רק עם חור חהד לבד. ולח נהפרש חם עם חיזם חור מהי המחורות הללו יסמחו כי נם חם ים חפק בחיזם חור יסמחו כי נוכל לפרש חומו הפסוק על שני חופנים חופן החחד על חור של הקב"ה וחופן השני על חורו של ירושלים כמו שחבחר בסמוך בם"ד לכן הוצרכו החלמידים לשחול לר"ח שהוא יפרש להם חלהח הפסוקים הללו על בוריים והפסוק החליהי הזה הוח מ"ה בחחילי' ל"ד חור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. ע"מ מזה הפסוק שהצדיקים יסמחו לעחיד עם החור ונם נשמע מיניה דרק עם חור חחד לבד יסמחו מדכחיב חור זרוע וגו' בלשון יחיד דקחי על חור חחד לבד חבל חלח ידעינו לפרש בחיזם חור יסמחו משום דכחיב בחריה הכח בפסוק הסמוך לו שמחו לצדיקים בה' וגו' ים להסחפק חם הפסוק חור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה הוח ומשך לפסוק חל חמרינו שמחו לצדיקים בה' וגו' ומז קחי השמחה חל חורו של הקב"ה חו חלמח זה הפסוק שמחו לצדיקים בה' וגו' הוח מלחח בחשבח בפשיה ולח קחי חל הפסוק חור זרוע לצדיק וגו' הסמוך לו חקדם רק הפסוק חור זרוע לצדיק וגו' הוח קחי על חורו חור מחכר שם בפסוקים הקודמים שהם מדברים מן החור חל ציון כמ"ש שם ה' מלך חנל החרץ וגו' שם לפניו חלך ונר ליהירו בריקיו חבל וגו' שמעה ותשמח ציון ותבלנה בנות יהודה וגו' ע"ם ודוק ובעבור ספיקות חלו נוצרים החלמידים לשחול לר"ח וה"ח השיב להם שכל השלשה פסוקים הללו כלם עולים בקנה חחד ואין בהם חפחל ותקנה כי בודחי הפסוק חור זרוע לצדיק וגו' הוח משך לפסוק הסמוך לו חחריו הכח מיד כמ"ש שמחו לצדיקים בה' וגו' ר"ל שבודחי הצדיקים יסמחו באורו של הקב"ה וגם הוח קחי חל הפסוקים הקודמים המדברים מן החור חל ירושלים כי הכל חחד חלהח היח כי החור חל ירושלים עלמו יחיר מחורו של הב"ה כמו שחבחר בסוף מח"כ וכמו שחבחר חוהו בם"ד ולכן ח"ם מם"ה חור זרוע לצדיק וגו' בל' יחיד כי חלו שני מחורות הם בחחת הכל חור חחד מחחר שאורו של ירושלים יחיר מחורו של הקב"ה ונם שסמחו באורו של הקב"ה חו יסמחו נ"כ באורו של ירושלים כי שני החחורות הם חור חחד בחחת קשורים יחד כשלהבת הקשורה בגחלת ודבר זה לריך להבין מחד ומה"י וכמו שהפסוק הזה מיושב היטב כמו כן מיושבים נם כן הזמי פסוקים סחכרי' בפנים דסיפם סוחרים חהדדי. כלל כי דברי שניהם לדקו יחדיו וכל חלה הוח כי בחחת יסמחו באורו של הקב"ה כמ"ש חל ה' ויחר לנו וכשיסמחו באורו של הב"ה חז יסמחו נ"כ באורו של ירושלים כמ"ש קומי חורי כי בח חורך משום שאורו של ירושלים יחיר מחורו של הב"ה כמו שחבחר בם"ד ודו"ק סיפב כי הכין הוח: (ג) ומ"ש דר"ח השיב להלמידיו שיסמחו באורו של הב"ה ונחל' חל ה' ויחר לנו פי' וכחיב חקדם זה סיום עשה ה' נגילה ונשמחה בו ר"ל בו בהב"ה נשמחה. ובחיב נשמחה בו כחיב בחל' חח"כ חל ה' ויחר לנו ם"מ שססמחו באורו של הב"ה וזה קחי על החור שלעחיד כמ"ש מקדם חודך כי חניסני (בגלות עכו"ם) ואחי לי לישועה חכן חפשו הבונים (חלו ישרחל שהם חחוסים בגלות בעיני כל העכו"ם. חבל לעחיד כשיבנה חגחולה כ"ב) סיום לרחם עניה חחח ה' כיום זאח היח נפלחח בעיניהו זה סיום עשה ה' נגילה ונשמחה בו ונו' עד סוף כל השמור ודוק: (ד) ומ"ש שחמרו החלמידים לר"ח והלא נחמר קומי חורי כי בח חורך פי' חם חעיין שם בהמשך הפסוקים בחריכות חחד בכחה פרשיות סחומות והכוונה זו לזה חז חרחה עין בעין סיוע יסמחו ישרחל לעחיד באורו של ירושלים ומ"ש חרי הפסוקים סוחרים חהדדי כי בפסוק חל ס'

קומי אורי כי בא אורך. ואמר להם ר"א (ה) זהו מה שנא' ברוח הקודש על ידי דוד מלך ישראל (תהלים לו) כי עמך מקור חיים באורך נראה אור. כנגד מי אמר דוד המקרא הזה (ו) לא אמרו אלא כנגד כנסת ישראל שהיא אומרת לפני הקב"ה רבש"ע בשביל מקור חיים זה שהיה עמך קודם כל מעשה בראשית אני מאירה באורך לעתיד לבא. (ז) ואין מקור חיים אלא התורה שנא' (משלי ג) עץ חיים היא למחזיקים בה. (ח) ומהו באורך נראה אור. (ט) אלא זהו האור שברא הקב"ה ביום ראשון ושמש בו העולם שלשה ימים קודם

נוסחא הישנה

שנאמ' אל ה' ויאר לנו והלא כבר נאמר קומי אורי כי בא אורך זו שנאמר ברוח הקודש על ידי דוד מלך ישראל כי עמך מקור חיים באורך נראה אור כנגד מי אמר דוד המקרא הזה לא אמר אלא כנסת ישראל אמרה לפניו רבונו של עולם בשביל מקור זה שעמך קודם כל מעשה בראשית אני מאירה באורך לעתיד לבוא אין מקור חיים אלא תורה שנאמר עץ חיים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ויאר לנו מסמע שיסמכו בתורו של הב"ה ובפסוק קומי אורי וגו' מסמע שיסמכו בתורו של ירושלים: (ה) ומ"ש שמסיב ר"ת להלמידיו ז"ש דוד בר"ה כי עמך מקור חייס בתורך נר' תור פי' שאמר ר"ת להלמידיו מאחר שאינו אמי כתובים סותרים תהדדי ומכחישין זה"ז ע"כ נריכין אנו להפס הפ' הנ' שיבריע ביניהס וזהו הפסוק הנ' שהוא מכריע ביניהס מש"ה כי עמך מקור חיים בתורך נר' תור פי' ובתיב בתריה הכף בפסוק הסמוך לו משוך חבדך ליודעיך ולדקתך ליישרי לב ר"ל שיסמכו לב בתורו של הקב"ה כמש"ה בהלים ל"ז תור זרוע לצדיק ולישרי לב שמתה ובתיב בתריה שמחו לדיקים בה' וגו' ס"מ שיסמכו הלדיקים ישרי לב בתורו של הב"ה כדפרסמי למעלה בסמוך שהוא מתורו של הקב"ה הוא תור זרוע ושמחה לצדיקים ישרי לב וכמו שבתוב כאן נ"כ כי עמך מקור חיים בתורך נרחה תור וגו' עד ישרי לב וזה הפסוק כי עמך מקור חיים בתורך נרחה תור הוא מכריע בין שני הפסוקים של מל' ה' ויאר לנו וכין קומי תורי וגו' דחיינו סותרים תהדדי ומינה מבחינים זה מת זה כי רק הכל תדע הוא כי תורו של ירושלים יכא מחיר מתורו של הב"ה ותו יסמת בשני המתורות יהד וזה מוכרח ע"י הפסוק הנ' שהוא כי עמך מקור חיים בתורך נרחה תור שהוא מכריע ביניהס כמו שאמר בסמוך מיד בס"ד ודוק: (ו) ומ"ש לא אמר דוד זה כי עמך מקור חיים בתורך נרחה תור אלא כנגד כ"י שאומרת לפני הב"ה בשביל מקור חיים שהיה עמך קודם כל מעשה ברחשי' תני מחירה בתורך לעתיד פי' וה"ק הפסוק של כי עמך מקור חיים בתורך נרחה תור בשביל תורו מקור התור שהיה עמך קודם כל מעשה ברחשית ותורו תור הוא מקור תור וחיים לכל המתורות שנבראו תח"כ לכן יחמרו כנסת ישראל לעתיד להב"ה בתורך נרחה תור ר"ל דתורו של ירושלים שהוא עתיד להחיר לנו תורו תור יחיר מן התור שלך שהוא מקור תור וחיים לכל המתורות והשתח לפי זה תתח שפיר מ"ש הקרח של קומי תורי כי בח תורך שמסיים הפסוק וכבוד ה' עליך זרח ר"ל מ"ש בריסח קומי תורי כי בח תורך מפרש תח"כ בסיפח דקרח וכבוד ה' עליך זרח כלו' דתור של ירושלים יזרח לעתיד מן המקור של תור כבוד ה' שהיה עם הב"ה קודם מעשה ברחשית דתל"כ ותלת"ה הוא קשיח ריחח וסיפח דקרח מהדדי דבריחח תמר ויזרח ליעקל תורו של ירושלים ובסיפח תמר ויזרח להס תור כבוד ה' ולח מוכל לומר שמני המתורות יזרח להס דהח כבר ממנו למעלה שלח ישמהו רק בתור אחד כדפרשנו למעלה ע"ש תבל השתח לפי דרכינו ת"ש ול"ק כלום כדפרשנו ודוק: (ז) ומ"ש ואין מקור חיים שלח תורה פי' ומקור תור החיים של התורה היה קודם למעשה ברחשית שלפים שנה כמש"ה ותהיה חלטו חמון ותהיה שעשוע יום יום ויומו של הב"ה שלף שנים כמש"ה כי שלף שנים בעיניך כיום אתמול וסיח מחקש"ד דורות קודם נבריחח העולם כמש"ה דבר צוה לאלף דור והלטו לא מהגה שלח כ"ו דורות דהיינו י' דורות מאדם עד חח ו' דורות מנח עד אברהם ו' דורות מאברהם עד משה דהיינו חי"ו לני קראה שמרש משה קיבל אח תורה ומל אלו כ"ו דורות שלח קבלו אח התורה נאמר בתהלים כ"ו כל"ח שוז הקב"ה אח העולם ע"פ חסד כמז"ל בפרק ע"פ והתורה הוא מקור התור של הקב"ה כמש"ה כי נר מצוה ותורה אור וק"ל: (ח) ומ"ש ומהו בתורך נרחה תור פי' דאח לפי מ"ש מקדם בלבד דאמרה ירושלים לעתיד בשביל מקור חיים שעמך אני מחירה בתורך ת"ל דלפי זה לח ה"ל למימר שלח בתורך אתיר ומהו בתורך נרחה תור שלח ע' כרחך כי הרתי אינה למעלה מיניה חדא מ"ש מקדם שיאמר ירושלים לעתיד בשביל מקור חיים שעמך אני מחירה בתורך לעתיד. ודיקך מ"ש אח"כ שהלדיקים יאמרו לעתיד בתורך נרחה תור כמו שהולך ומבאר ודוק: (ט) ומ"ש שלח זהו התור שברא הב"ה ביום ראשון וכו' פי' כי מן מקור התור של התורה ברא הב"ה תורו התור ביום ראשון

לבריאת

נוסחא הישנה

היא למחזיקים בה באורך נראה אור מהו אור שברא הקב"ה ביום ראשון ושמש בו שלשת ימים קודם שנבראו מאורות ביום רביעי כיון שנבראו מאורות שנאמר ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים עמד הקדוש ב"ה וגנזו למה גנזו שהקב"ה שעתידין העובדי כוכבים מ"ה להכעיס לפניו אמר לא יזכו אותן הרשעים לשמש באור זה . אבל ישתמשו באור חמה ולבנה שהן עתידין להבטל אבל אור זה שהוא קיים לעולם ולעולמי עולמים יבואו צדיקים בני העולם הבא שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב שראה שגנזו שמח שמחה גדולה שנאמר אור צדיק ישמח אמר האו' לפני הקב"ה רבונו של עולם אף ע"פ שנמנעתי

קודם שנבראו המאורות ביום רביעי (י) וכיון שנבראו המאורות ביום רביעי כמו שנ' (בראשית ו) ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים מיד עמד הקב"ה (יא) וגנזו לאותו אור הראשון ולמה גנזו הקב"ה לפי שעתידין העובדי כוכבים מכחישי התורה להכעיס לפניו לכן אמר הקב"ה לא יזכו אותן הרשעים להשתמש באור זה אלא ישתמשו באור החמה והלבנה שהן עתידין להבטל אבל אור זה שהוא קיים לעולם ולעולמי עולמים יבואו הצדיקים שהם בני העה"ב וישתמשו בו לעתיד שנא' (בס) וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל . (יב) וכיון שראה זה האור שהקב"ה גנז אותו לצדיקים מיד שמח האור הזה שמחה גדולה שנ' (משלי יג) אור צדיקים ישמח (יג) באותה שעה אמר האור לפני הקב"ה רבש"ע (יד) אע"פ שנמנעתי מישראל הכשרים בעה"ז ואני עתיד להאיר להם בעה"ב אפי' הכי אין אני מצפה אלא לאורך שאתה מביא עלי . (טו) ובשעה שיאמר הקב"ה לציון קומי אורי כי בא אורך יאמר לפניו רבש"ע (טז) עמוד אתה בראש ואני עומד אחריך ואומר לה הקב"ה

יפה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

לבריאת העולם שהיה משמש ג' ימים קודם שנבראו המאורות ביום ד' : (י) ומ"ש כיון שנבראו המאורות ביום רביעי כמ"ש ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים פי' וכהיב יהי ערב ויהי בקר יום רביעי : (יא) ומ"ש גנזו הב"ה למאור הראשון שיהא משמש בו הצדיקים לעה"ב ע"ז וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל כמו שפרש"י ז"ל שם בשם ר"ל לשם הב"ה שמינו כדאי להשתמש בו הרשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבא מכ"ל : (יב) ומ"ש כיון שראה האור שגנזו הקב"ה לצדיקים שמח שמחה גדולה שנא' אור לצדיקים ישמח פי' וזהו שהיה בשיפא ואר רשעים ידעך ופרש"י ז"ל ל' קפילא מקופלה ומכרחת ע"ש. ר"ל השיפא היא משרשא את הריפא כי בריפא אמר אור לצדיקים ישמח ולא ידענו למה הוא שמח כל כך שמחה גדולה ומקמר בשיפא משום שהוא נדעך ומכרחת מן הרשעים כלו' משום שגנז מן הרשעים שעתיד להשתמש בו ושיא שגנז לצדיקים משום הכי היה האור לצדיקים שמח ולכך נקרא אור לצדיקים משום שגנז מן הרשעים וגנז לצדיקים מו ה"ק אור לצדיקים ישמח ולא ידענו מיזה הוא אור של צדיקים שהיה שמח כל כך שמחה גדולה דלא שכל לומר שהוא קאי על אור היום או על אור החמה והלבנה כוכבים ומזלות ע"כ הוה קשיא למה נקרא אור לצדיקים והא גם הרשעים משמשים ונהנים בו ומקשה השיפא לפרש לריפא ומוסרת ואר רשעים ידעך כ"ל אם שמחה רוצה לידע מיזה הוא האור שנקרא אור לצדיקים שהיה שמח שמחה גדולה זהו האור שהיה נדעך ומכרחה מן הרשעים . והוא האור שנברא ביום רביעי דכתיב ויברא אלהים את האורים את האור כי טוב ויבדל כ"ל שהבדילו לצדיקים וגנזו מן הרשעים שאין הרשעים כדאים להשתמש בו כמ"ל : (יג) ומ"ש האור לפני הקב"ה אע"פ שנמנעתי מן הרשעים שבישראל בעה"ז ואני עתיד להאיר להם בעה"ב אין אני מצפה אלא לאורך פי' המתנה שהיה מתנה עמו לאורך . פי' אע"פ שיהיו רק על מה שהוא יאיר לעה"ב ולא מיעטה מן העה"ז ודוק : (יד) ומ"ש שנמנעתי מן הכשרים שבישראל בעה"ז פי' דהא הכשרים שבישראל הם רמוזים גם לזה האור בעה"ב כי לא נמנע רק מפני הרשעים שלא יהנו ממנה גם הם היו משמשים בו הצדיקים בעה"ז : (טו) ומ"ש ובשעה שיאמר הקדוש ב"ה לציון קומי אורי וגו' יאמר עמוד אמה בראש ואני אחריך פי' כאלו כן כתיב בשעה שיאמר הקב"ה לציון וכו' כ"ל כמו שיאמר האור הראשון להב"ה אין אני מצפה אלא לאורך שאתה מאיר עלי כאשר מקדם בשמוך כך יאמר האור של ציון להב"ה שהוא מצפה לאורו של הקב"ה לאורו מאיר עליו כמו שמצפה והולך : (טז) ומ"ש עמוד אמה בראש ואני אחריך פי' האור של ציון יאמר להב"ה שהוא יאיר ברשעים מאחוריו ואח"כ יאיר הוא אורו מהגיהו כ"ל מאורו של הב"ה שיאיר עליו כמ"ש בשיפא של פסוק קומי אורי כי

אורך

(יז) יפה אמרת שנ' (ישעיה מט) עתה אקום יאמר ה' (יח) ובמה היא שמחה בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה. (יט) שנא' (שם מט) שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך חי אני נאם ה' כי כלם בעדי תלבשי ותקשרים ככלה. (כ) באותה שעה מביא הקב"ה את אליהו ובן דוד צדקנו וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן בידיהם ונקבצין כל ישראל בפניהם והשכינה לפניהם והנביאים מאחריה' והתורה מימינם ומלאכי השרת משמאלם (כא) ומוליכין אותן אל עמק יהושפט ונקבצים כל העמים שם (כב) שנא' (יואל ד) וקבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט ונשפטתי עמם שם על עמי ונחלתי ישראל אשר פזרו בגוים ואת ארצי חלקו ואל עמי ידו גורל ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו ביין וישתו. באותה שעה מביא הקב"ה את אלילידם של עובדי כוכבים ונותן בהם רוח ונשמה ואומר הקב"ה יעברו כל אומה ואומה היא ופסל שלה על הגשר של גיהנם ואז יעברו כולם. (כג) וכיון שמגיעין על תוכה יהיה הגשר לפניהם

כמו

נוסחא הישנה

מישראל כשרים בעולם הזה אין אני מצפה אלא לאורך שאתה מביא עליו ובשעה שאמר הקב"ה לציון קומי אורי כי בא אורך אמר לפניו רבש"ע עמוד בראש ואני אחריך אומר לה יפה אמרת שנאמר אתה אקום יאמר ה' ובמה הוא שמח בקיבוץ בנים לתוכה בשמחה שנא' שאי סביב עיניך וראי כולם נקבצו באו לך באותה שעה מביא הקב"ה אליהו ובן דוד וצלוחית של שמן בידיהם ומקבצין כל ישראל בפניהם ושכינה לפניהם ונביאים מאחריהם והתורה בימינם ומלאכי השרת משמאלם ומוליכין אותם אל עמק יהושפט המלך ונקבצים כל העמים שם שנא' ונקבצתי את כל הגוים וגו' על עמי ידו גורל באותה שעה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מוכך שמסיים הפסוק וכביכול ה' עליך זהם כדפי' לעיל על הפסוק כי עמך מקור חייך במוכך מלמה מור ע"ם: (יז) ומ"ם שמתר הב"ה ליון יפה מתרת שנא' עתה לקום יתמר ה' פי' הקב"ה תמר ליון יפה תמרת דמורי יתמוד כרתם שנא' עתה מקום יתמר ה'. ומתל המור שייך לשון הקמה כמש"ה קומי מורי וגו' ול"ה מגלן דזה הפסוק עתה מקום וגו' הוא קתי על לעתיד וי"ל דילפינן מריש"ם וסיפא דקרא וכך הוא המשך הפסוק מצוד שניים מתוקק מביוגים עתה מקום יתמר ה' תשית ביצע יפיה לו ופרש"י ז"ל יפיה הוא לשון דיבור וכו' ע"ש ולפי דרכינו כך הוא פירושם דקרא שהב"ה יתמר לעתיד בזמן הגאולה והישועה שיהיה כ"ב. מצוד שניים ותוקק תביוגים של בני ישראל מתוך הגלות עכו"ם עתה מקום במורי להתיר להם מתוך תשך הגלות ותבלבל ותשית להם ישועה מן הגלות כמו שהבטחתי ודברתי להם וק"ל: (יח) ומ"ם ובמה היא שמחה. פי' ר"ת תמר לתלמידיו ככר ילפיק שישראל יתמחו בתורה של הקב"ה ובתור של ליון שיתיר מתורה של הקב"ה כמו שתחפרים מקדש בתמוך ומחבר מה שתחלתם ברית פרקא בתיזה תור תהו שתחיה וכו' ומתשכו הדברים עד כתן מענין לענין בתוחו ענין תבל עדיין לא ידעתם וגם לא שתלתם עלה במה יתמה כי גם ליון לריך להיות בשתחה לכן תני תומר לכם מעלמי במה יתמה ליון והולך ומבחר תמ"ך כמו שישראל יתמתו בתור של ליון שיתיר מתורה של הקב"ה כמו שתחפרים מקדש בתמוך ומחבר מה שתחלתם ברית פרקא בתיזה תור תהו שתחיה וכו' ומתשכו הדברים עד כתן מענין לענין בתוחו ענין תבל עדיין לא ידעתם וגם לא שתלתם עלה במה יתמה כי גם ליון לריך להיות בשתחה לכן תני תומר לכם מעלמי במה יתמה ליון והולך ומבחר תמ"ך כמו שישראל יתמתו בתור של ליון שיתיר מתורה של הקב"ה כמו כן יתמה ליון גם כן בקיבוץ בני ישראל להוכה בשתהה כמו שהבן מתמה עם תביו ותמו כמו כן מתמתים שתב ותם עם הבן: (יט) ומה שתמר שנאמר שתי סביב עיניך וגו' פי' וכהיב מקדש ותתמר ליון עזבני ה' ומדני שכחני התשכה תשה עולה מרחם בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך הן על כפים תקותיך חומותיך נגדי תמיד וגו' שתי סביב עיניך וגו' דזה הפסוק שתי וגו' קתי על ליון וכתיב בתריה כה תמר ה' אלהים הנה תשא אל גוים ידי ואל עתים אריס נסי והביאו בניך בחוזן ובתוחיך על כתף תשלחנה והיו מלכים תומניך ושרותיהם מיקותיך אפיס ארץ יתמתו לך ועפר רגליך ילחכו וידעתם כי אני ה' אשר לא יבושו קוי ס"ת שיקבלו ישראל לליון בשתחה: (כ) ומ"ם נא"ם מביא הקב"ה את אליהו ובן דוד ומי מתמר זה הובא בילקוט ישעיה סימן ס"ם ע"ם שתשתו קלה המוסתת: (כא) ומ"ם ומוליכין תוחם אל עמק יהושפט פי' לגי יהושפט המלך כי לא נקרא עמק זה ע"ם תתלך יהושפט רק ע"ם משפט ה' כמו שפרש"י ז"ל שם ע"ם: (כב) ומ"ם שנא' וקבלתי את כל הגוים וגו' פי' וכתיב בפסוק הסמוך לו מקדש כי הנה בימים הסמה ובעת ההיא אשר אשוב את שבות יהודה וירושלים וקבלתי את כל הגוים וגו' ס"ת דזה הפסוק וקבלתי וגו' קתי על יום קיבוץ גליות עכו"ס: (כג) ומ"ם כיון שתגיעין על תוכה פי' על חוך של ניאגס: (כד) ומ"ם שיתמר הקב"ה לשבריהם תעיד תחס עליהם שהם עמי ומני תלהיהם ויתמר תשבריהם להקב"ה לא תמרת לי

ונס

ניסחא הישנה

מביא הקב"ה את אליליהם ונותן בהם רוח ונשמה ואומ' יעברו כל אומה ואומה היא מעובדי כוכבים ופסלם על הגשר של גיהנם ועוברין כיון שמגיעין לתוכה יהיה לפניהם כחוט ונופלין לתוך גיהנם ועובדיו כיון שמגיעין לתוכה הם ופסליהם ורואין עובדי כוכבים מ"ה ופסיליהם אומר לפניו רבונו של עולם כשם שעשית עם אלו תעשה עמנו אומר להם מי אתם אומר לפניו אנחנו עמך ונחלתך ישראל אומר להם הקב"ה מי מעיד אומר אברהם קורא לאברהם ואומר לו מעיד אתה שהן עמי ואני אלהיהם אמר לפניו רבונו של עולם לא כך כמו חוט ונופלין לתוך גיהנם האלילים ועובדיהן. וכיון שמגיעין לתוך גיהנם הם ופסיליהם. ורואין ישראל את כל העובדי כוכבים ופסיליהם בתוך הגיהנם. מיד מתייראין ישראל ואומרים לפני הקב"ה. רבש"ע שמא כשם שעשית עם אלו כך תעשה עמנו. ואומר להם הקב"ה מי אתם ואומרים לפניו אנחנו עמך ונחלתך ישראל. ואומר להם הקב"ה מי מעיד עליכם ואומרים ישראל להקב"ה אבינו אברהם יעיד עלינו. מיד קורא הקב"ה לאברהם ואומר לו מעיד אתה עליהן שהן עמי ואני אלהיהן ויאמר לפניו רבש"ע (כד) לא כך אמרת לי (בראשית טו) וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי. ועוד אומר להם הקב"ה (כה) מי מעיד עוד יותר עליכם. ואמרו לפניו אבינו יצחק יעיד עלינו מיד קורא ליצחק ואומר לו מעיד אתה עליהן שהן עמי ואני אלהיהן. ואומר לפניו רבש"ע. (כו) לא כך אמרת לי (שם כו) כי לך ולזרעך אתן

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי. ומ"ם היתך מוכח מזה הפסוק שישראל הם דוקא עמו של הקב"ה והוא מליהם וי"ל מאחר שהוא גלוי וידוע ומפורסם בראיות עד אין מספר מזרע של אברהם הם עמו של הקב"ה והקב"ה הוא מליהם ומאחר דכתיב נבי זרע אברהם וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי. ופרש"י ז"ל ורז"ל וגם את הגוי לרבות ד' מלכיות עכו"ם שלף הן כלין על שנשעבדו את ישראל וכו' ע"ש. ומאחר שלא מיוחס שום אומה שבכל המלכיות שהיו משועבדים בבל המלכיה עכו"ם ולא נאמרו בהקב"ה רק העם בני ישראל ש"כ מזה מוכח שבני ישראל הם זרע אברהם אוהבו שנא' עליהם וגם את הגוי וגו' לרבות ארבעה מלכיות ומאחר שמוכח שהם דוקא הם עמו של הקב"ה והקב"ה מליהם מבל בני ישמעאל מיוחס שהוא של הקב"ה. ועפ"ז שהם הן ג"כ זרע אברהם. לפי שלא נאמר על בני ישמעאל כי גר יהיה זרעך וגו' וגם את הגוי וגו' לרבות ארבעה מלכיות עכו"ם שהרי הם לא היו משועבדים לא במצרים ארבע מאות שנה ולא בארבעה מלכיות. ש"כ מוכח מכאן שבני ישמעאל מיוחס נקרא זרע אברהם. וכמ"ש כי ביצחק יקרא לך זרע וגם בני ישמעאל בן הגר. ולא י"ב בני קטורה ומל"ל שאין שום אומה מכל שאר העכו"ם הם עמו של הקב"ה לפי שאינם מזרע אברהם אע"פ שאברהם נקרא אב המון גוים וגם בני ישמעאל מיוחס בכלל זרע כמ"ש ביצחק ולא כל יצחק ועוד כי בני ישמעאל מיוחס משועבדים בארבעה מלכיות עכו"ם ודו"ק: (כה) ומ"ש שאמר הקב"ה ליעקב מי מעיד יותר משום שנא' ע"פ שנים עדים יקום דבר: (כו) ומ"ש יצחק להקב"ה והלא אמרת לי כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות הלל ומה האמר מוכח מזה הפסוק שישראל הם עמו של הקב"ה והקדוש ברוך הוא הוא מליהם וכיון שם אחר הפסוק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות הלל כתיב בתרי' והקמותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך והרביתי את זרעך ככוכבי השמים וגו' עד והתברכו בזרעך כל גויי הארץ עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי ופרש"י ז"ל וישמור משמרתי גזירות להרחקה על האזהרות שבתורה כגון עריות ושבות לשבת מצותי אלו דברים שבלו לא נכתבו רמויין הן להצטוות כגון נזל ושפיכות דמים חקותי אלו דברים שיש"ב ועכו"ם מציבים עליהם כגון מכילת חזיר ולביש שעטנז שאין שום בגד שלא נזרעים המלך ומוקותיו על עבדיו ותורתי להביא תורה שבע"פ שלכה למשה מסיני ע"ל וכתיב בברכת וירא ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות לדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו ש"מ מאחר שאין הקב"ה מביא על אברהם את אשר דבר עליו שזרעו יהיו לגוי גדול ונברכו בו כל גויי הארץ רק שם בניו של אברהם מקיימים מה שמלוה להם מאברהם שישמרו דרכי ה' וגו' לכן כתיב בהאי ליעקב מאחר ג"כ גבי יצחק והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך להרבות זרעו ככוכבי השמים והתברכו בזרעך כל גויי הארץ עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורתי ומזה נ"ב את בניו

שגם

נוסחא הישנה

אתן את כל הארצות האל. ועוד אמר להם הקב"ה (כז) מי ומי מעיד עוד יותר עליכם ואמרו לפניו יעקב אבינו יעיד עלינו. מיד קורא ליעקב ואומר לו מעיד אתה עליהם שהם עמי ואני אלהיהם. ואומר לפניו רבש"ע (כח) לא אמרת להם (שמות כ) לא יהיה לך אלהים אחרים על פני והם אמרו לפניך בכל יום שני פעמים (דברים ו) שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. באותה שעה עובר הקב"ה לפניהם וישראל עמו אחריו שנא' (מיכה ב) ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם. באותה שעה מביא הקב"ה את התורה ומניחה בחיקו. ומבהיק זיון של ישראל מסוף העולם ועד סופו ואומר גבריאל

אמרת לי וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי. ועוד אומר להם מי מעיד עוד אמר לפניו יצחק קוראים ליצחק אומר לו מעיד אתה שהם עמי ואני אלהיהם אומר לפניו רבונו של עולם לא כך אמרת לי בי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האלה קורא ליעקב ואומר מעיד אתה שהם עמי ואני אלהיהם אמר לפניו רבונו של עולם לא אמרת לי לא יהיה לך אלהים אחרים על פני ואמרו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

גנם הם יאמרו תורת ה' כדי שיביא הקב"ה עליהם להכעות זרעם ויחברנו בסם כל גויי הארץ כמאמר דבר על מברהם ודוק היטב בלשונם של הפסוקים הללו שאומרים תחלה מברהם ויצחק שהם שויס בלשונם ומכיימים יחד ומאחר שמברהם היה מלוה לבניו שיאמרו מצות הקב"ה וחוקותיו ותורותיו ע"כ כל מי שמשמר לוויי של מברהם לשמור מצות ה' וחקותיו ותורתיו בודאי הוא מזרע מברהם ויצחק ולא מניעו שום מומם מכל האב"ם רק בני ישראל שהם מאמרים מצות ה' וחקותיו וחורתיו שהם שיות לעריות ושבות לשבת ומכילת חזיר ולביאת שעמה והורה שבעל פה ושלכה למשה מסיני כמו שאמר מברהם ויצחק שהיו מקיימים אפי' עירובי תבשילין כמז"ל ע"ב מוכח דדוקא בני ישראל הם זרע מברהם ויצחק אבל עמלק אינו נקרא זרע מברהם ויצחק כמה"ם כי ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק להוציא עמלק וזרעו שהיום נקראים זרע מברהם ויצחק כמז"ל וכמה"ם ואלה תולדות יצחק וגו' ומז"ל לכך כתיב תולדת יצחק אבר ויי"ו להוציא עמלק מכלל זרע יצחק כי רק יעקב נקרא זרע יצחק ומולדה שלו משום שאינו מקיים מה שהיו מקיימים מברהם ויצחק לשמור מצות ה' וחקותיו ותורתיו בכל האברים המזכירים בפרש"י ז"ל ומאחר דמוכח דבני ישראל לבדם הם זרע יצחק ע"כ מזה הוא עדות ורמיה גמורה וברורה כשאם שהם עמו של הקב"ה והקב"ה הוא אלהיהם ודוק: (כז) ות"ם הב"ה לישראל מי מעיד יותר על מברהם ויצחק פי' לפי שמניעו שהוקבו שלשה לשיות כמז"ל על הפסוק על פי שנים עדים או שלשה עדים וגו' ע"ש ועוד שהוא חיזוק יותר בעדות הרבה והחום המשולש לא בחרה יצחק ועוד לפי שישראל הם תליתאי ויהב להון אורין הליתאי בירתא תליתאי על יד תליתאי וכו' כמז"ל בתמכת שהם ע"ש לכן נאה להן גם כן עדות תליתאי כך נראה לפרש לפום ריהטא אבל הסיורים התמיהי נראה בעיני לעשיית דשמי דלכך נריכין ישראל שלשה עדות של מברהם יצחק ויעקב משום דאלו יכולו במי ישמעאל ובני קטורה לבטל עדותו של מברהם משום שיאמרו שהעיד שקר על ישראל מאחר שהם שן ב"כ זרע מברהם והם ן ב"כ עמו של הקב"ה לכן נריך קיום עדות על פי יצחק ויעקב ואלו יכולו במי עמלק לבטל עדותו של יצחק לומר שהעיד שקר על ישראל מאחר שהן הם גם כן זרע יצחק הן הם גם כן עמו של הקב"ה לכן נריך לקיים העדות על פי מברהם ויעקב ודוק ומ"ש סיתך יעידו התחות על העליונים כמז"ל כלום יש לאב שמעיד על בנו כדאיתא בפ"ק דע"ז כדומה לזה ע"ש וי"ל שהשתות הם מברהים עדותן ומוכיחים הדבר מן הפסוקים עד שכל הבריות שבעולם העליונים והתחתונים כולם יעידון ויניחון ונריכין להודות על האמת שבני ישראל לבדן הם בני מברהם יצחק ויעקב ולא בני עמלק ובני ישמעאל ובני קטורה ומ"ל שאר כל העכו"ם וממילא נתברר הדבר שישראל לבד הן עמו של הקב"ה והקב"ה הוא אלהיהם והשתא דאתית לסבי שהשתות עיקר עידותן הוא לברר הדבר ולהוכית מן הפסוקים ולפרש הדבר לעיני כל העמים ולגלות סדבר לעיני כל הבריות העליונים והתחתונים ע"כ לפי זה נריכין כל השלשה חתות לברר הדבר כמו שאמינו בהרבה מקומות בתלמוד שבירור הדבר ולפרסום הדבר נריך ע"י שלשה לא דוק והשכח: (כח) ות"ם שיעקב אמר עדותו במה שהקב"ה היה מלוה לבני ישראל לא יהיה לך אלהים אחרים ויאמרו אומרי' ב"פ בכל יום שמע ישראל וגו' וה"ת וכלה גם מברהם ויצחק היו יכולין לשעיד עדות זה. והעדות זה הוא עיקר ומבורר ואורם בלי שום פקפוק ומדמד ובלי שום עורר ומונן יותר מעדות שהאמינו מברהם ויצחק והוא מונן לכל בר הכיס ובר דעת שיש לו דעה וביותר ע"כ למה בשתי לא העידו עדות זה מברהם ויצחק וי"ל לפי שהיו ישראל מאמינין למברהם ויצחק בעדות יחוד הזה רק ליישראל שהיו יעקב הן מאמינין ביחוד הזה לכן מעיד דוקא יעקב הפסוק הזה על ישראל ולא מברהם ויצחק וה"ת למה בשתי מאמינין ישראל ביחוד הזה רק יעקב לבדו דוקא ולעיל מאמינין למברהם ויצחק וי"ל לפי שלא זה

נוסחא חישנה

לפניך שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד באותה שעה עובר הקב"ה לפניהם והם אחריו שנאמ' ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם באותה שעה מביא הקב"ה את התורה ומניחה בחיקו ומבחיק זיון של ישראל מסוף העולם עד סופו אמר גבריאל לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע יבואו כל העוברי כוכבים וסולות וירא בטובתן של ישראל ואומר לו לא יבואו אמר לפניו רבונו של עולם יבואו ויראו ויבושו שנאמר יחזו ויבושו קנאת עם אף אש צריך תאכלם כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע יבואו יראו ויבושו שנאמ' ותרא אויבתי ותכסיה בושה באותה שעה פתחה גיהנם פיה ויוצאין כל עובדי כוכבים רואין בטובתן של ישראל ונופלין על פניהם ואומרים כמה נאה זה או כמה נאה אומה זו שאוהב אותם ביותר שנאמ' אשרי העם שככה לו אמר לפניו רבש"ע במה נשתנה אומה זו אמר להם שוטין שבעולם אתם ידעתם אותי הנחתים אותי והשתחויתם גבריאל לפני הקב"ה רבש"ע אם הוא רצונך יבואו כל העכו"ם ויראו בטובתן של ישראל. ואומר לו הקב"ה גבריאל לא יבואו לראות. (כט) כי כן אמר ישעיהו הנביא (ישעיה כו) ה' רמה ידך בל יחזון. ואמר גבריאל (בילקוט גלס מסס וסוס תמוס) לפניו רבש"ע לא כמו שאמר ישעיה אלא יבואו ויראו ויבושו. שנא' (שם) יחזו ויבושו קנאת עם אף אש צריך תאכלם. ואף כנסת ישראל אמרה לפני הקב"ה. רבש"ע יבואו ויראו ויבושו שנא' (מיכה ז) ותרא אויבתי ותכסיה בושה. באותה שעה פתחה גיהנם את פיה ויוצאין כל העכו"ם ממנה ורואין בטובתן של ישראל ונופלין על פניהם. ואומרים כמה נאה אדון זה וכמה נאה אומה זו שהב"ה אוהב אותם ביותר. שנא' (תהלים קמד) אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו ויאמרו העובדי כוכבים לפני הקב"ה רבש"ע מה נשתנה אומה זו מכל עמי קדם שאהבת אותם ביותר ואומר להן הקב"ה אתם שוטים שבעולם אתם ידעתם אותי והנחתם אותי והשתחויתם לע"א שלכם ולא בטחתם בי. (ל) אבל ישראל קדשו את שמי שני פעמים בכל יום תמיד ובטחו בי לכן אני נותן להם שכר טוב. מיד מתביישין כל העכו"ם ושבין לתוך הגיהנם. (לא) שנא' (שם פ) ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים. והקב"ה והצדיקים ילכו לגן עדן ומשתחוים הצדיקים להקב"ה ויושבים הצדיקים שם בג"ע והקב"ה יהא יושב בראש הצדיקים ומביא הקב"ה אותו האור שהיה גנוז לצדיקים (לב) ומוסיף על אותן שלש מאות וארבעים ושלשה

פעמים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

יגרמל ליחיד סזה מלמ מיעקב כדאיתא במדרש רבה בפ' ומחתן וז"ל מסיכן זכו יגרמל לק"ס מסשה שמסס יעקב למיסס קרס לכל סמבמיס ומ"ל שמס מסמי נספר מן המעולס לחסס מסחתויס לשלוה מחר שכך כתיב סקבלו ושמעו בני יעקב ומסו ושמעו מל יגרמל מביכס מלמ כך מ"ל מל יגרמל מביכס סוס מיד למרו שמע יגרמל יסי"ס וסוס שמר נלחיסה בשכמל"ו מ"ר לוי ומס יגרמל סומיס עבמיו שמע מביע יגרמל סוסו סדבר שעויסו מסא עדיין בנו ס' מלהיע ס' מחד עב"ל וק"ל: (כט) ומ"ס יסמיה שמר ס' רמה ידך בל יחזיון נגבריאל שמר יחזו ויבושו קנאת עם ונו' פי' מ"ס נגבריאל יחזו ויבושו ונו' סוס סיפס דקרא שאשלה סוס מ"ס יסמיס ס' רמס ידך בל יחזיון וכו' חד קרא סוס דכיפא שמר יסמיה והסיפא שמר נגבריאל שכל רס"י ז"ל פי' עם בנס מדרש שגדס שאבמיס סיס מנקס מן הב"ס שלס יבמו סעבו"ס בשוכמו של שקב"ס בהשיבו ליגרמל ושמר הב"ס לגבים מובס שיחזו ויבושו ע"ס: (ל) ומ"ס שכל יגרמל קדשו שם שמי ב"פ בכל יום המיד פי' כמס שמומיס בכל יום המיד שרב ובוקר שמע יגרמל יסי"ס ומקבליס כלב שוס למסור נפשס של קידוש השם בכל מיני מיתות ויסורין: (לא) ומ"ס ישובו רשעים לשאולה ונו' פי' כמו שפרש"י ז"ל שם ס"ר מחשיב כל מיכה שגריכה למ"ד בחחילתה כמיל לא ס"ס בשופה שחיכון ליס וכחיב ישובו רשעים לשאולה ס"ר שלא בר זבדא לחדיגה המחחוחה של שמול ושמו ישובו לשחר שיעלו מן ניסגס ויעמדו בדין ויהחייבו ישובו לשדיגה המחחוחה של ניסגס: (לב) ומ"ס שהקב"ה מביא לשחיד שת סאור שגנוז לצדיקים ומוסיף על אורן שמ"ג פעמים פי' משומו אור שנוח הב"ה לצדיקים מוסיף שב"ס על אור שחמה ושלבנה משומו אור וש"י שוסגס

סוסגס

פעמים ואמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע (לג) לזה האור היינו מצפים שנ' (תהלים מב) צמאה נפשי לאלהים וגו' אבוא ואראה פני אלהים. ואומר להם הקב"ה (לד) עכשיו ראיתם ג"כ פני ואומרים ישראל לפני הקב"ה רבש"ע כיון שעכשיו אתה מאיר לנו באורך אם כן חשך זה מה הוא ואומר להם הקב"ה החשך הזה יכסה לבני עמלק ולבני ישמעאל. שנא' (ישעיה ס) כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה. וכן אתה מוצא בגאולת מצרים שהיו ישראל נתונין באורה והמצרים באפלה שנא' (שמות י) ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים וגו' ולכל בני ישראל היה אור במושבותם ונאמר (שם יד) ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה. ויהי הענן והחשך למצרים ויאר את הלילה בעמוד אש לישראל. ואחר כך יאמר הקב"ה לישראל בניי (לה) עכשיו בואו וקבלו ממני כום של תנחומין ואומרים ישראל לפניו רבש"ע בתחלה בעמת עלינו והוצאתנו מתוך ביתך והגליתנו לבין העכו"ם מ"ה ועכשיו באת לפיים אותנו. ויאמר הקב"ה להם לישראל אמשול לכם משל למה"ד (לו) לאדם שהוא נושא את בת

אחותו

נוסחא הישנה

לעבודת אלילים שלכם ולא בטחתם בי אבל ישראל קדשו את שמי פעמים בכל יום תמיד ובטחו בי ואני נותן להם שכר טוב מיד מתביישין ושבין לתוך גיהנם שנא' ישובו רשעים לשאולה וגו' והקב"ה וצדיקים בגן עדן ומשתחוים ויושבים שם ויושב הקב"ה בראש צדיקים ומביא הקב"ה אור שגנוז לצדיקים ומוסיף על אורן שלש מאות וארבעי' וחמשה פעמים אומר לפניו רבש"ע היינו מצפים לאור זה שנאמ' צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבוא אמר להם עכשיו ראיתם פני אומר לפניו רבונו של עולם אתה מאיר לנו באורך חשך זה מהו אמר להם לבני עמלק ולבני ישמעאל שנאמר כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה ואומר להן הקב"ה לישראל בני

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

נוסחא חישנה

עכשיו קבלו ממני טוב תנחומין אומר לפניו רבש"ע בעסת עלינו והוציאתנו מתוך ביתיך והגליתנו לבין העובדי כוכבים ומזלות מ"ה ועכשיו באת לפייסנו א"ל אמשו' לכם משל למה הדבר דומה לארם שנשא את בת אחותו כעם אחותו. פעם אחת בעם עליה והוציאה מביתו לאחר ימים הוא בא לפיים אותה ואמרה לו מתחלה בעסת עלי והוציאתני מביתך ועכשיו אתה באת לפייסני. ואמר לה לבת אחותה שכא תאמר בלבבך שמיום שיצאת מביתי. אני נכנסתי לביתי אלא אף אני לא נכנסתי לביתי. כך אמר הקב"ה לישראל בניי. (ל) מיום שהחרבתי את ביתי

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

וכו' הוחיל והיה קרובתו והיה יותר שהר בשר מבשרו ועשה מעשיו לכן רחוי לו לרחם עליה ביותר מהשופה משם מישפחה מחרת וכן ישרחל נקרחו קרובים להקב"ה כמ"ש לבני ישרחל חם קרובו וכן פרש"י ז"ל בפרק שבח על יבמתו עד מ"ל המקרב חת קרוביו ואומרת חת בת חמותו וכו' פרש"י ז"ל גערוע של חדם רגיש על לחותו יותר מן לחיו ומתוך כך נמלח מחבב חת חשתו והחום' כתבו בשם רשב"ם דנקט בת לחותו לפי שמשדלתו בדברים ובניח שמופת בתה ול"ת חמר דדוקת נקט בת לחיותו לפי שהיח בת חזלו כדחמרינן רוב בנים דומים לחחי החם ולקמן בפרק מופתין על החניסה כתבו החום' בשם ריב"ם דדוקת נקט בת לחותו חבל בת לחיו לית עופה כל כך חלוה חשום דמבשל חלות יבמין עכ"ל וק"ל. חבל יש סוד נסחר ועשה כמשל של בת לחותו כי כנסת ישרחל של מטה הם בת של כנסת ישרחל של מעלה בסוד הפסוק שמעה בת ורחי וגו' וכ"ו של מעלה היח סוד לחותו של הקב"ה בסוד החב העליון בסוד הפסוק וגם חמנה לחותי בת חבי היח לך בת לחי ותהי לי לחשה והדברים הללו הם מופלחים ויקרים למעלה והם ידועים לזוכים לליהם ויקרים למוחבי דעת נחלת דכ"י למטה נקרחים בת לחותו של הקב"ה ושמ"י: (לז) ומ"ש חחמר הקב"ה לישרחל מיום שהחרבתי חת ביתי שלחתה לך יבחתי בביתי של מעלה פי' כמ"ל בפ"ק דחעניות ו"ל ר"ל נחמן לרבי יצחק מ"ד בקרבך קדוש ולח חבוח בעיר חשוח דבקרבך קדוש לח חבח בעיר (ופרש"י ז"ל בחמיה וכי חשוח דחתה ממיד חעשיך וקרבך קדוש לח יבוח הקב"ה בעיר) ח"ל הכי ח"ר יוחנן חמר הב"ה לח חבוח בירושלים של מעלה עד שחבוח בירושלים של חטה ותי חיכח ירושלים למעלה חין שנח' ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו ע"ש בפרש"י ז"ל והחום' והעניין הוח בכל דבר לריך החעוררות מלמטה וירושלים של מעלה הוח מה שמיכחל הכ"ג של מעלה מקריב שם נשמות הלדיקים להקב"ה חבל יש סוד נסחר ועשה מחד בשוד ה' חפחר"ח ישרחל הנכנס בירושלים שלמעלה שהיח חדח הי"ל הקדש בשוד חדני' חלכוח"ח קדישח ב"ה וב"ה טע"ם וכן כהב הרשב"ח ז"ל ודע שיש בזה סוד בירושלים של מטה ויון ובית המקדש כלם ליורים לעיסים שכליו' דקיס מחד גם כל חרן ישרחל לכן נקרח ח"י חרן החיי' ונחלת הש"י. לכן חלויות כמה מלות בחרן ולכן חז"ל כל הדר בח"ל כמי שחין לו חלוה כי ליור המקדש מרמז לעיסים רוחניים וזהו חש"ה ורחם ועשה כחבניהם חשר חתה מרחה בהר עכ"ל וכן בסוד זה היה סוד הקמת המשכן כשסוקס המשכן למטה חז חוקס המשכן למעלה כמ"ש והכל בכוד חחד משום דכל דבר לריך החעוררות מלמטה מחלה ומח"כ נחשורל מלמעלה וכדי להביך עוד מעט בסוד זה הנה חניג לפיך מחמר הזוהר מפרשת ברחשית ישמע חכס ויוסף לקח ופן לחכס ויחכס עוד ו"ל ח"ח חדם וחוה דח נסטרח דדח מחבריהו מ"ש לח חחבריהו חנפין בחנפין בגין דכחיב כי לח המטיר ה' על חחרן וזוועג לח חשחב' בהיקוניס כדקח יחות וכד יחחקן הח לחחתח נחחהדו חנפין בחנפין כדין חשחכח לעילח מנח לן מן משכן דכחיב הוקס המשכן בגין דמשכן חחרח חחקס עמיה ועד דלח חחקס לחחתח לח חחקס לעילח חוף הכי כד חחחקס לחחתח חחהקס לעילח ובגין דעד כחן לח חחחקס לעילח לכן לח חחבריהו חנפין בחנפין וקרח חוכחי דכחיב כי לח המטיר ה' חלהיס על חחרן ובגין כן ומחם חין לעבוד חח החדמה דלח הוה בהיקוניס. וכד חשחלימת חוה חשחלים חדם וקודם לכן לח חשחלימו. ורזח דח דעד הכח לח חית שמך בפרשתח דח ע"ם דחבריית חמרו חבל סמ"ך דח עזר ודח עזר לעילח חס דחתהדר לעילח חנפין בחנפין. דכר ונוקבא חשתמיך דח לקבל דח ודח חמוכים לעד לעולם עפויס בחמת ויבר. חמוכים דדכר ונוקבא דחיונן חמוכים כחדא חחי עולם דקח חמרן חליח בעולם דלחתח. וכד לח לחחקן עולם דלחתח לח לחחקן ההוח עולם דקשמרן כי לח המטיר ה' חלהיס על חחרן דחח דח בדח חמיך ועולם דח כד לחחקן חחשה ולחהדרו חנפין בחנפין ולחחקנו לחשחכח שמך לעילח. דהח חקדמת דעת לח הוה עובדח בהיקוניה בגין כן לח המטיר ה' חלהיס ודח בדח חליח. חה כחיב בחריה ולד ישלה מן החרן דח הקונה לולחתח לבחר זהשחקה חת כל פני החדמה ולד ישלה מן החרן דח חיחובתח דנוקבא לגבי דכורא. ד"ח מ"ש לח המטיר בגין דלח ישחכח הקונה דישלה מן החרן ועל דח מן חרעה חחשה לחשר עובדח דלעילח ת"ח הגנת סליק מן חרעה בקדמיתה ועגנה לחשר וכולח לחחבר לבחר דח בדח כגוונח דח לעילח לחשרותח שחרי לחחתח ולבחר חשחלים כולח ולחלחח

נוסחא הישנה

ביתי של משה לא עליתי וישבתי בביתי של מעלה. (נח) אלא הייתי יושב ובטל. ואמר הקב"ה להם לישראל ואם אין אתם מאמינים לי שאני לא נכנסתי לביתי תנו את ידיכם על ראשי ותראו שדוא מלא טל שנא' (ש"ה ה) שראשי נמלא טל

עליה והוציאה מביתו לימים בא לפייסה אמר כעסת עלי והוצאתני מביתיך ועכשו באת לפייסני אמר בת אחותי שמא תאמר בלבבך שמיום שיצאת מביתי אף אני לא נכנסתי לביתי כך אמר הקב"ה לישראל בני מיום שהחרבתי ביתי של משה לא עליתי בביתי של מעלה אלא הייתי יושב ובטל ואמר ואם אין אתם מאמינים לי תנו ידיכם על ראשי שנאמר שראשי נמלא טל קווצותי רסיסי לילה ומלבישן הקב"ה את ציון עוזה בשכר עזי וזמרת יה שאמרו ישראל

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ומלמד דכשהם ישראל בשחרית בקדימתה לא תתיר לקבלה שהוא דלילה. ובמיטותיהם דלהתה מתחלים לעילם עכ"ל. ומשם פיזמתה של מתמר הזה בספר הפרדס בשער מהות ושהגיה פרק י"ח ובספר שפע של ברית שער ד"ו פרצופין והרמה סודות גדולים מרחים ומלחים והמ"י: (לח) ומ"ש מלא חייתי יושב ובטל פי' שמיני ככתם לתוכו בית שלי של שמוק ושמחה. כמש"ה שוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו לתוכו בית לא נכנסתי. מלא חייתי יושב מחון לתוכו בית ובטל מן תוכה השמחה והשמוק כדלמיתה בפרק קמא דע"ז ה"ר נחמן בר יצחק מיום שחרב בית המקדש אין שמוק לפני הקב"ה ומגלן פילימתה מדכתיב ויקרא ה' אלהים לצבוא ביום ההוא לבכי ולמספד וגו'. דילמא לתוכו עם ותו לא ותי מדכתיב אם מספתך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי דלמא שכחה הוא דליכא בבל שמחה מיהא ליכא מלא מספתך מחשיבי מעולם לחרים מחשבק כיולדת מפשה וגו' עכ"ל. ומאחר שאין הקב"ה ושב בביתו בשמחה בודאי הוא ושב בחון לכן מלא רשעו בביתו"ל על כדרך פי שהוא"ל לן בלי בית מלא ושב המיד מחון לבית רק ושב ברחוב וירד הגשם ושפל עליו לכן אמר מת"כ ומשם אין מחסם מממינים לי תנו ידיכם על ראשי ותראו שהוא מלא של שנא' שראשי נמלא טל קווצותי רסיסי לילה. פי' אחר לא נרסינן בבל הני"ם בקת"ן ומפי"ה בגיטי מלא ה"ג בשל הבית בשו"ת ומפי"ח בפה"ח. וכ"ל כך אמר הקב"ה לישראל מיום שהחרבתי את ביתי של משה לא עליתי ויושבתי בביתי של מעלה מלא ישבתי מחון לביתי בשל ומשם אין מחסם מממינים לי תנו ידיכם על ראשי ותראו שהוא מלא של שנא' שראשי נמלא טל קווצותי רסיסי לילה וכדומה לזה מלאתי מת"כ בילקוט ישעיה רמז שכ"ט ז"ל בקילור שבוע שבן דוד בא מביאין קורות של ברזל ונותנין על גופתו של בן דוד והוא נופל ובוכה וקול עולה למרום וא"ל הקב"ה מפריס בן דוד לדקי כבר קבלת עליך זה הגשר משעה ימי ברשעים עכשיו יהא נשר שלך כגשר שלי שמיום שעלה ל"ל הרשע והחריב את ביתי ושרף היכלי והגליתי את בני לבין העכו"ם מייך וחיי רשעי שלא נכנסתי לביתי ושם אין אתה מממין ראשי שעל ראשי שנא' פראשי נמלא טל וגו' בשוחה שעה וכו' ע"ש בשריכות. ועל דרך הסוד הלמיתי כך הוא כי סוד ביתו של הקב"ה הוא סוד שם מדנ"י שהוא בני היכל וביה נעשה ידו"ד שהוא סוד שמו של הקב"ה. וזהו סוד הפסוק וידו"ד בהיכ"ל קדשו ס"ם מפניו כל הארץ וידוע ליודעי חן שעשה מדנ"י שהוא ביה והיכל נעשה ידוד היא סוד השכינה שהיא מבין על ישראל בגלות והילכה תמיד עם ישראל בגלות. כמ"ל כל מקום שגלה ישראל השכינה עמהם וכו' ע"ש בשריכות וסוד השכינה היא סוד ס"א המתרגמה שבשם ידו"ד וכשהקב"ה והשכינה שם ביחודא חדא. אז הוא שם ידו"ד במלואה בני מ"ה כזה יו"ד ה"א וא"ו ה"א בני מדנ"י בסוד הפסוק ידו"ד מ"ה תדשם וגו' וז"ש הפסוק ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם וגו'. כי השם מדני הוא הכסא לשם ידוד. ובזמן הגלות אין הקב"ה והשכינה ביחודא חדא כי השכינה הולכת עם ישראל להבין עליהם שלא יאבדו בין העכו"ם בתוך הגלות כמ"ל משל למלך בשר לו מפתח קטן ושם רואה שלא יאבד ממנו המפתח אז קובע בו שלשלת כך הקב"ה שלח השכינה עם ישראל בגלות שלא יאבדו ח"ו בין העכו"ם בגלות וכ"ל לכך מדתה השכינה לשלשלת כי שלשלת עם הכולל בא"ק סוב ומלא שכינ"ה עם הכולל הוא ג"כ בא"ק סו"ב ועוד יש סוד נעל בסוד שלשלת בסוד השכינה בסוד קו התמלעי והמ"י ולפי ז הששכינה היא עם ישראל בתוך הגלות ואין הקב"ה מתייחד עם השכינה כרחוי אז אין השם ידו"ד במלואה כי אחר מתגה הוא ס"א המתרגמה. ונשאר רק שלם הוחיות הרשעות שהם יו"ד ס"א וא"ו שהוא בני ס"ל וזהו הסוד עם שאמר החד"א שאחר הקב"ה ליעקב מיום שהחרבתי את ביתי של משה לא יכשבתי בביתי שלמעלה. הוא ס"א מתרגמה שבשם ידו"ד שהיא סוד השכינה סוד שם מדנ"י בני היכ"ל וביה נעשה ידו"ד בסוד הפסוק וידו"ד בהיכ"ל קדשו ואם אין הקב"ה יושב בביתו שהיא סוד ס"א מתרגמה. ויושב אין מביתו ר"ל שלם הוחיות רשעות משם ידוד. שהם יו"ד ס"א וא"ו שהוא שמו של הקב"ה יושב אחון בביתו וכיה"ל שלו שהוא ס"א המתרגמה וכשהשלשה הוחיות רשעות שהם יו"ד ס"א וא"ו יושבים לבד אחון לביתו וכיה"ל שם מדנ"י ס"א המתרגמה אז אלו שלשה הוחיות רשעות יו"ד ס"א וא"ו שם בני' כל. וזהו סוד

השל

נוסחא הישנה
ישראל על הים שנאמ' שורי עורי לבשי עוזך ציון : סליק פרק כא .

קוצותי רסיסי לילה . ואז יהא מלביש הקב"ה את ציון עוזה בשכר עוזי וזמרת יה שאמרו ישראל על הים שנא' עורי עורי לבשי עוזך ציון :

נוסחא הישנה
פרק כב אמר להם ר"א לתלמידיו בני יכולין אתם לעמוד בתוכחות אמרו לו יהי רצון שתודיענו מיד פתח ואמר קרא בגרון אל תחשוך זהו שנאמר בר"ה על ידי ישעיה

פרק כב (ה) אמר להם רבי אלעזר לתלמידיו בניי (ג) יכולין אתם לעמוד בתוכחות . אמרו לו יהי רצון שתודיענו. (ג) מיד פתח ר"א ואמר כתיב (ישעיה נח) קרא בגרון אל תחשוך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם (ל) זהו שנא' ברוח הקודש

על

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

הגל עיורד על רמח סקב"ה שמו ידו"ד כשיושב בתון ומיט נכסם בניטו שסוע ס"ם סאחרונה סוד השכיסם סהולכה עם ישראל בגלות ומיסם מחייחדם עם סקב"ס כדקא יאות עד שיבוע סגאולה ב"ב וביום סכוע יסיס ס' אחד ושמו אחד שסיס שכתיב שם אחדי שהיס סוד שמו כי אין שם ידו"ד נקרא אלא בשם אדנ"י אבל לעחיד כשהשכיסהם סוד ס"ם שאחרונס מחייחדם עם הקב"ה ביחודא אחא בשלש לוחיות לאחוסה אז יסיס השם ידו"ד אלא ויסיס נקרא שם ידו"ד כמו שכתוב בתו"ל על הפסוק הזה ביום ההוא יהיה ס' אחד ושמו אחד אמו עד שהידגא לאו אחד הוא אלא שהידגא לא כמו שכתוב נקרא וכי' ע"ש . וז"ש רז"ל ושכיאו רש"י ז"ל בסוף פרשת בשלח על הפסוק ויאמר כי יד על כס יה וגו' מהו כס ואא נאמר כסא אלא שאין . אלא שנשבע הקב"ה שאין שמו אלא ואין כסאו אלא עד שיעחיד שיאחה שמו על שמלק . ואז יהיה השם אלא ושכסא אלא . שנאמר שאויב אחו וגו' וה' לעולם יעב . הרי השם אלא . כוס למשפא כשאו הרי כשאו אלא מ"ל והא"י וז"ש שאר שאחה שחפללים יהגדל ויהקדש שמיה רבא וכו' וכן שה שאר אומרים אחן יהא שמיה רבא שאר שאחה שחפללים שיהא ש"ם י"ה רבא ונדול ר"ל שיעשה מן חלי השם שהוא י"ה שם אלא ידו"ד כמו שכתוב שאחם' בש"ק דברכה מ"ם וזה לא יהיה עד זמן הגאולה לכן אמו שחפללים שיהא השם אלא שאחנו בגאולה במהרה בימינו אכי"ר . תושלב"ע בגל"ך . ואא"י בילא"ן יולא"ו אאמ"ן :

סליק הפרק העשרים ואחד. תהלה ושבח לאל אחד יחיד ומיוחד :

פרק כב (ה) אמר לשם רבי אלעזר לתלמידיו וכו' . פרק זה נסמך על ספרק הקודם כי בפרק הקודם סוף מדבר מענין הגאולה ומענין עולם הבא כמבואר בהריות בפרק הקודם כאמר עיקר רוחות ופרק זה הוא מדבר מענין חשובה ומעשים טובים . כמו שמבאר ואולך והגאולה ועולם הבא הם חלוים בחשובה ומעשים טובים. הגאולה כמש"ה ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב אימתי יבא לציון גואל כשבני עשו ביעקב כמאמר חז"ל בפרק חלק עי"ש בהריות שאר רחיות הרבה מן פסוקים הרבה שבגאולה חלויה בחשובה ומעשים טובים . ועל עולם הבא שהיא חלויה בחשובה ומעשים טובים אין צריך לומר : (ב) ומ"ש יכולין אתם לעמוד בתוכחות . פי' אם אתם רוצים שאני מוכיח אתכם ואתם מוכיחים תוכחות ואתם רוצים לקבל תוכחות . ואתם רוצים לקיים ולחזור בחשובה על מה שאני מוכיח אתכם אבל אם אינכם רוצים שאני מוכיח אתכם ואין אתם מוסיפים תוכחות ואין אתם רוצים לקבל תוכחות ואין אתם רוצים לקיים ולחזור בחשובה על מה שאני מוכיח אתכם אז מוטב שאיני מוכיח אתכם ואחיקחי יפה מדבורי כמאמר חז"ל כשם שמטוס לומר דבר האמת כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע : (ג) ומ"ש מיד פתח ואמר קרא בגרון אל תחשוך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם פי' לכך נקט ופתח בזה שפסוק לפי שכשה שפסוק אמר הנביא שצריך להוכיח החלמידי חכמים כמו לעמי הארץ כמו שפי' רש"י ז"ל בשם רז"ל ושצד לעמי פשעם אלו חלמידי חכמים שבגנות שלשם מחשב להם כזדונות משום שבגנה חלמוד עולה זדון ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ שזדונות נחשב להם כשוגג ע"ש אם כן גם אתם צריכין לחוכחה ואני צריך להוכיח אתכם אף על פי שאתם חייחם חלמידי חכמים כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא בשוגג . ואאל חלמידי חכמים נחשב בשוגג למחיד כדאמרן . ועוד שאם אחר שנקא ופתח בפסוק זה לפי שאל ידי פסוק הזה רוצה להוכיח שפסוק זה גו וגו' קאי על בעלי חשובה כמו שאחמר בפסוק מיד בש"ד : (ד) ומ"ש וע"ש לכו נא ונוכחה יאמר ה' אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וגו' . פי' כי על פסוק הזה יש קושיא לאחר שפסוק יאמר ה' אחר ה' מבעי ליה אלא על כרחך צריך לפרש דקאי על בעלי חשובה ולכן אחר יאמר ה' כי אחיד יאמר ה' כך בכל עת לבעלי חשובה כמו שפי' רש"י ז"ל שם שיהיו ויש"ם לכו נא ונוכחה יחד

אני

על ידי ישעיה הנביא (שם ח) לכו נא ונוכחה יאמר ה' אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו. כנגד מי אמר ישעיה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד בעלי תשובה. שהקב"ה

נוסחא אחרת
הנביא שנא' לכו נא ונוכחה יאמר ה' כנגד מי אמרו ישעיה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד בעלי תשובה שהקב"ה ידיו פרושות לקבל

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

למי ולמה ומדע מי סרח על מי ומפני מה סרחתם עלי אני מזהיר לכם תקנה לשוב בתשובה יאמר ה' תמיד הוא אומר לכם כן. דבר אחר מה כתיב למעלה ממנה חדלו הרע רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם מנגד עיני למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ שפטו יתום ריבו מלמעה ואחר תשובו אלי לכו נא ונוכחה יחד להודיעכם עשיתם מה שעליכם לפי מהה עשה מה שעליך ואני אומר לכם אז אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וגו' עכ"ל בקיצור ורומה שהנדב"ה להוכיח דבך הוא פירושא דקרא כפי' רש"י ז"ל דקאי על בעלי תשובה למפוקי מדכתיב דדים במסכת שבת בפרק ר"ע בע"ח וז"ל דרש רבה מ"ד לכו נא ונוכחה יאמר ה' וגו' לכו נא בומו נא מיבעי ליה יאמר ה' אמר ה' מיבעי ליה אלא לעתיד לבא יאמר ה' ליסרהל לכו נא אגל תכוחיכם ויוכיחו אחכם ויאמרו לפניו רבש"ע אגל מי אגל אברהם והלא אמרת לו ידוע תדע ולא בקש רחמים עלינו. אגל אגל יצחק והלא כיון את עשו והיה כשמר הריח ולא בקש רחמים עלינו. אגל אגל יעקב. והלא אמרת לו אנכי אדך עמך מצרימה ולא בקש רחמים עלינו ויאמר ה' (פי' רש"י ז"ל אתה אמור הוכחה וכך אנו עתידין) ויאמר להם הקב"ה הואיל ואליהם עלמיכם כי אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וגו' עכ"ל והנדב"ה נ"ל וזה נכון בעיניו לפרש כך פשטא דקרא שיהא קאי על לעתיד אלא דוקא קאי על בעלי תשובה כפי' רש"י ז"ל וזה מוכח מן הפסוק שפתח בית קרא בגרון וגו' ולכן פתח אחלא בזה הפסוק קרא בגרון וגו' כדי שיוכל להוכיח ממנו אחר כך דפסוק לכו נא וגו' הוא קאי דוקא על בעלי תשובה ואי לא הוה פתח אחלא בפסוק קרא בגרון וגו' לא הוה יוכל להוכיח דפסוק לכו נא וגו' קאי על בעלי תשובה שעל ידי התשובה ילבין הקב"ה חטאם כשלג דהוה קשיא עלה מגלן דקאי על בעלי תשובה דלמא כדדרים רבא דקאי על לעתיד שילבין הקב"ה חטאם כשלג אפי' בלא תשובה משום שחלו במחשבה בהקב"ה ולא במצות אבל לאחר שפתח קרא בגרון וגו' דכתיב בית והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם כדי שיעשו התשובה ואי ליתא כדדרים רבא הפסוק לכו נא וגו' קאי על לעתיד שהקב"ה יממול לחטאתם לעתיד אפי' בלא תשובה. אם כן לכסוף בפרשה כ"ח שאמר הקב"ה ליפשיה קרא בגרון וגו' והגד לעמי פשעם וגו' והלא יאמרו ישראל ליפשיה לא נעשה תשובה משום כי כבר הבטחתנו בריש הספר שלך בפסוק לכו נא וגו' שהקב"ה יממול לנו ולבנין חטאינו כשלג אפי' בלא תשובה ולא יחייב חותנו בדין אגל על כרחך מאחר שאמר הפסוק בפרשה כ"ח שהקב"ה אמר ליפשיה קרא בגרון וגו' והגד לעמי פשעם וגו' כדי שיעשו תשובה אם כן מזה הפסוק מוכח דגם מ"ם יפשיה בריש ספרו לכו נא וגו' קאי גם כן על בעלי תשובה שעל ידי התשובה ילבין הקב"ה חטאם כשלג ואם תאמר אם כן לפי זה מה מביד רבא בזה הפסוק קרא בגרון וגו' היאך דרים הפסוק לכו נא וגו' על לעתיד שילבין הקב"ה חטאם אפילו בלא תשובה אם כן היאך אמר ליפשיה אחר כך קרא בגרון וגו' והגד לעמי פשעם וגו' כדי שיעשו תשובה וי"ל דרבא סבר כי מ"ם יפשיה בריש הספר לכו נא וגו' זה קאי על לעתיד שילבין הקב"ה לעתיד מיום הדין אבל מ"ם יפשיה אחר כך בפרשה כ"ח שמ"ל הקב"ה קרא בגרון וגו' כדי שיעשו תשובה זה קאי על תומו זמן ועל כל עת וכל שעה תמיד שיעשו תשובה כדי להמיבם בכל עת ובכל שעה תמיד בעולם הזה כמו שמפורש בתריכות שם בהאי פרשה פתח מרעבות רשע אחר מגודום מוסיף וגו' הלא פרום לרעב לחמך וגו' אז יבקע בשחר אורך וגו' ומחך ה' תמיד וגו' ובנו ממך חרבות עולם וגו' אז תחנג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך עי"ש בתריכות אבל האנדב"ה לא נכון בעיניו לחלק כך בין הפרשיות הללו משום דקשיא ליה עוד קושיא אחרת על דברי רבא שדרש על העתיד שיאמר הקב"ה ליסרהל לכו אגל אכוחיכם ויוכיחו אחכם אם כן היאך אמר הפסוק לכו נא ונוכחה יוכיחו אחכם מיבעי ליה אלא על כרחך כדפי' רש"י ז"ל דקאי על בעלי תשובה כי תמיד יאמר ה' כך כדאמרן ורבא סבר אף על פי דכתיב ונוכחה אין מתיבין על הדרוש מן סדקדוק של פסוק כמו שפי' רש"י ז"ל בכמה מקומות אף על פי שמדרשים שדרשו רז"ל היפך מהייבים אחר דקדוק הפסוקים ואף על פי שאין המקרא יוצא מן הפשוטו להחייבך דבריו על תומו. מ"מ הדרשה חדרוש שנאמר אלא כה דברי כתם נאם ה' וכפשוט יפוגן שלא מחאלק לכמה מיעוטי וכן אמי אומר כי אלו ואלו דברי אלהים חיים הן רק ההנדב"ה ורש"י ז"ל דאמרי' הפסוק לכו נא וגו' קאי על בעלי תשובה אם כן קשיא מה שהקשה רבא לכו נא בושו נא מיבעי ליה וי"ל דגם דרך בני אדם לומר במקום

נוסחא הישנה

שבים ואומר מתי יעשו תשוב' ואקבל אותם בתשוב' שלימה לפני שנאמר וידי אדם תחת כנפיהם מלמד שהקדוש ב"ה יושב על כסא כבודו וידיו פרושות מתחת כנפי החיות ואומר מתי יעשו ישראל תשובה ובכל יום ויום מדת הדין מתגבר' ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו רבש"ע כתוב בתורה לא תשבעו בשמי לשקר וישראל משכימים לשווקים ונשבעים לשקר ומחמדין

(ה) שהקב"ה ידיו פרושות לקבל שבים ואומר מתי יעשו תשובה ואקבל אותם בתשובה שלמה לפני. שנ' (יחזקאל ח) וידי אדם מתחת בנפיהם. מלמד שהקב"ה יושב על כסא כבודו וידיו פרושות מתחת כנפי החיות ואומר מתי יעשו ישראל תשובה. (ו) ובכל יום ויום מדת הדין מתגברת ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו רבש"ע כתבת בתורה (ויקרא יט) לא תשבעו בשמי לשקר וישראל משכימים לשוקים ונשבעים לשקר ומחמדין את נכסי חבריהם ואת נשי חבריהם ומספרין לשון הרע על רעיהן. שמא יש לפניך משוא פנים. אבל הקב"ה מדבר טוב על ישראל ואומר אל מדת הדין

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

כולו גם מומרים לכו גם כיוצא לכל וכסם מכרי דכרכה סהורה כלמון בני מדם ודו"ק : (ה) ומ"ם שהקב"ה ידיו פרוסות לקבל שבים שנאמר וידי אדם מתחת כנפיהם מלמד שהקב"ה יושב על כסא כבודו וידיו פרוסות מתחת כנפי החיות לקבל תשובה. פי' הקב"ה נקרא כהרכה שמות ואחד מהם הוא שם אדם כמ"ש ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם ואות שם הוי"ה במילוי אלפי"ן כזה יו"ד ה"א ואו"ו ה"א שהוא בגימט' מה כמנין אד"ם וז"ש הפסוק ה' מה אדם וגו' וסוד ידי אד"ם העליון הוא זה כי יד הימין הם י"ד אותיות של ידו"ד אלהינו ידו"ד שבפסוק שמע ישראל ויד שאחל הם י"ד אותיות אחוריים של שלם שמות אלהו והם אותיות כ"וזו במו"כסז כו"ז וים עוד סוד נעלם יותר בסוד הידים של א"דם העליון ונם יש עוד סוד נעלם ומגנז ונזרע בסוד אד"ם העליון ונקרא תמצע בספר שפע של ובספר הפרדם ובשאר ספרי קבלה אחד הסוד איתאר עמוק עמוק מאד מי ימצאנו מבואר הוא בספריס של נורי האר"י ז"ל לא דוק והשכח אבל פשוטו דקרא הוא לשבר את האוזן אבל המשכילים יבינו הסוד האמיתי וחז"ל רמזו הסוד בפרק ערבי פסחים ח"ל ת"ל כהנא משום ר' ישמעאל ברבי יוסי ורבנן אמרו משום רשב"ל משום ר"י המשיחא מ"ד וידי אדם מחתת כנפיהם ידו כתיב זה ידו של הקב"ה שהיא פרוסה תחת כנפי החיות כדי לקבל השונא מפני מדת הדין עכ"ל והמ"י : (ו) ומ"ם בכל יום מדת הדין מתגברת לפני הקב"ה רבתם"ע כתבת בתורה לא תשבעו בשמי לשקר וכו'. פי' כי התנא דבי אליהו נקט זה הפסוק לבד וסבר נם כן כל המשך הפסוקים הסמוכים עליו אחר כך רק אין ההגבה"ת דרכו להשוב וליזיל כי רובלא אלא דרכו לקצר ולסמוך על המעיין שיעיין בהמשך הפסוקים כמו שכתבתי כמה פעמים בפרקים הקודמים וכך הוא המשך הפסוקים ולא תשבעו בשמי לשקר וגו' לא תעשוק את רעך וגו' לא תלך רכיל וגו' עד ואהבת לרעך כמוך אני ה' עי"ם. וזה מוכח מן מה שאמר אח"כ שהמדת הדין מקטרג ואמר שיסרמל משבעים לשקר ר"ל ואח עומדין על מה שכתוב בתורה לא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך אני ה' ואחר כך מקטרג ואמר שיסרמל מחמדין נכסי חבריהם וכו'. ר"ל שהוא מקטרג שיסרמל עומדין ע"מ שכתוב בתורה לא תעשוק את רעך וגו' שהעושק בא מן מדת החמדה על ידי שהוא חומד מה שיש לחבירו ואם תסור לעשוק ולחמוד ממון חבירו מכל שכן שתסור לחמוד ולעשוק אשת חבירו ואחר כך מקטרג ואמר שיסרמל מספרים לשון הרע על רעיהן ר"ל שהוא מקטרג שיסרמל עומדין על מה שכתוב בתורה לא תלך רכיל וגו' ופי' רש"י ז"ל על שם כי כל מגלחי מדיום ומספרים לשון הרע הולכים בשחי רעיהם לגנל מה ירצו רע וכו' עי"ם בתריכות ודוק. ואם תאמר למה מקטרג המדת הדין רק על אלה עבירות הללו שהן שבועת שקר ולא חחמוד ולשון הרע יותר מאר כל העבירות שבתורה וי"ל כי המדת הדין רוצה לקטרג על מה שיסרמל עוברין בכל יום ויום ועל אלה עבירות עוברין בני אדם בכל יום ויום כמו שאנו רואין עין בעין שיסרמל עוברין בגלוי ומפורסם בבתים ובשוקים ובשדות לפניו הבריות על אלם עבירות הללו בעו"ה ואינם מהביינין לעבור עליהן הן בשני קטנים והן בשני הגדולים שיסרמל כי כבר נעשה להם כהיתר ו ו גם לנו כי הטעמו מה נעשה ביום הפקודה וכן עכשיו מן מדת הדין העומד לקטרג תמיד משא"כ שאר עבירות אין עוברין עליהן בכל יום ויום רק לקוין ולעתים ידועים וכן אחז"ל רובן בגזל מיעוט בעריות וכולן בלשון הרע ופריך לשון הרע שלקח אדעתיה אלא לימא אבק לשון הרע הרי לך שזכרו רז"ל שאלה עבירות הללו כי בכלל גזל ונמיבה הוא שבועת שוא כמו שפי' רש"י ז"ל שם לא תנעובו לא תכחשו ולא תשקרו ולא תשבעו שם נגבה וגזלת סופך לכחש סופך לשקר סופך לישבע לשקר ע"ם וכלל עריות הוא לא תחמוד כי זה הוא עיקר עריות וחז"ל ג' עבירות אין מדם ניגל מהם בכל יום אבק גזל אבק ל"ה וכי'

הדין. (ז) ישראל משבימים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות (ח) ומביאין את התינוקות לבית רבן (ט) ומולין את בניהם את בשר ערלתן (י) ולא עוד אלא שבראתי להם התשובה שהיא שקולה כנגד כל הקרבנות שבתורה. והאיך אתה אומר שיש לפני משוא פנים. דבר אחר (יא) גדולה תשובה יותר מן התפלה שכל התפלות שהיה מתפלל משה רבינו לא נתקבל ממנו להכניסו לארץ ישראל. אבל רחב הזונה נתקבלה בתשובה. רבי אלעזר בן יעקב אומר (יב) למה נקרא שמה רחב

נוסחא הישנה

את נשי חבריהם ומטפרין לשון הרע על רעיהן שמא יש לפניך משוא פנים אבל ישראל משכימין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ותנוקות של בית רבן. ומולין את בשרם ולא עוד אלא שברא להם תשובה שהיא שקולה כתורי ואתם אומרים יש לפני משוא פנים. דבר אחר גדולה תשובה יותר מן התפלה שכל התפלה שהתפלל משה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

וכן שמר מ"ל נח דוק ותשכח. שד טעם למר שהוא מקטרג דוקא על ג' עבירות שלנו כי שלש עבירות שלנו שם העבירות החמורות שבתורה הרשומות שהיו שבועת שקר מ"ל בפרק שבועת הדיינין שכל שעולם מדעתו בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לא תשבע את שם ה' אלהיך לשוא וכל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקה וכאן נאמר לא ינקה וכל העבירות שבתורה כפרעין ממנו לבד וכאן ממנו וממשפחתו ומכל העולם וכל העבירות שבתורה שם יש לו זכות תולין לו שיש ושלשה דורות וכאן כפרעין ממנו לשלמר וכל שהבריות שלין שם ומיס מכלין תוכן שבועת שקר מכלה תוכן וכו' ע"ש שהמריך מאד מאד והביא ראיות מן פסוקים הרבה על כל הדברים וכן גלה החמוד שהריכו רז"ל מאד במדרשים שאם עבר אדם על לא תשבע הוא עובר על עשרת הדברות כולן והביאו על זה מעשה רב ומפני שהריכות הגדול לא שעתיקנו לא דוק ותשכח. וכן לשון שרע מ"ל בכמה מקומות שהיא חמורה יותר מן כל העבירות החמורות שהן ע"ז וג"ע וש"ד. בע"ז נאמר אחת אחת השם השם הפלה גדולה. בג"ע נאמר ואיך לעשה הרעה הגדולה. בש"ד נאמר גדול עוני מנשוא מכל בל' הרע לא נאמר לא גדול ולא גדולה ולא הגדולה אלא גדולות שמ' יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות וכו' ע"ש בהריכות בחומר העבירה הזאת וכן בשאר מקומות אין מספר לא דוק ותשכח לכן חיזו מקטרג מדת הדין אלא רק על שלש העבירות שלנו ודוק. ובשל לומות הבריה אין סיומן על זה אפשי השגל ר"ת עריות גזל לשון שרע: (ז) ומ"ש שהקב"ה מעיב למדת הדין שיתרעל משכימין לב"כ ולב"מ. פי' ועל ידי זה מחכפרין עונותיהם כמ"ל בפרק היה קורא ק"ש אחת בר' תניא למה נסמכו תהלים לתהלים דכתיב מה פובו אהליך יעקב ומשכנותיך לי' כשהלים נסיו לומר לך מה שהלים מעלין את האדם מעונותיו לתהלים. אף תהלים של ב"כ וב"מ מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות עכ"ל וק"ל: (ח) ומ"ש ומביאין את התינוקות לבית רבן. פי' וע"ז צריך לתי ליתן לשם שכר טוב כתלו קבלו את התורה מהר סיני כמ"ל בפ"ק דקידושין ר' חייא בר אבא משכח לריב"ל דשדי ריפתא מרישא ואקא ממטי לימוקא לבית רבו ק"ל אמי טולי הפי ק"ל מי זוסרת מ"ד והודעתם לבניך ושמיך לי' יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב דמשל' עליו הכתוב כאלו קבל את התורה מהר סיני: (יט) ומולין את בשר ערלתם פי' מוסרין את נפשם על יחוד השי"ת. ועי"ז יש להם כפרה על כל עוונותיהם ויש להם עוד שכר גדול כמ"ל בשם' גיטין בפרק האיזקין מ"ד כי עליך הורגנו כל היום ק"ר יהושע זו מילה שנאמה בשמיני ופרש"י ז"ל משום דזימנין דמייתי עכ"ל ועוד דמצות מילה היא שקולה ככל המרי"ג מצות כדאיתא בפ"נ דהריס רבי אומר גדולה מילה שהיא שקולה כנגד כל המצות שבתורה. שנא' הנה דם הבריה אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים: (י) ומ"ש ולא עוד אלא שברא להם תשובה שהיא שקולה כנגד הקרבנות. פי' כמ"ש ושלמה פריש שפחיטו וכן מ"ל בהדיא בפרק יום הכיפורים ע"ש וכן מ"ל בשדרש גדולה תשובה שהי' שקולה כנגד כל הקרבנות שנא' זבחי אלהים רוח נשברה זבח לא נאמר אלא זבחי ועיין בספר מהידים סימן שמך: (יא) ומ"ש גדולה תשובה יותר מן התפלה שתפלת מרע"ה לא נתקבלי לכתוב אל"י שכל תשובה רחב הזונה נתקבל. פי' וזכתה ליסב בארץ ישראל אע"פ שנא' לא תחיה כל נשמה משום שעשתה תשובה כמו שפרש"י ז"ל על הפסוק והוכידם בחבל בעד החלון. בתוחו חבל וחלון היו שנותנים עולין עליה. ואמרה רבה"ש בשלו תפלתי בשלו תחנתי לי עכ"ל. ובילקוט בשם מכילתא בח' שהיה כשיעלו ישראל ממצרים וזכתה כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לשוף כ' שנה מגיירה ואמרה רבה"ש בשלשה תפלתי לפניך בגדה נחלה ובהדלקה. ובשלשה מחול לי בחבל ובחלון ובחומה וכו' ע"ש. ול"ל חלון כנגד הדלקה הבר וחלון משום להמיר. וחומה כנגד נדה שנאמה מקירות הלב כמ"ל. וחבל כנגד חלה שהשפה נמשך כחבל. וסימך חב"ל שם ג' שותיות בני' חלה: (יב) ומ"ש למה נקרא שמה רחב הזונה. פי' והלא בין שם ובין שאר שריכין לנשוא שפוסיקן

נוסחא הישנה

רבינו לא קיבל ממנו להכניסו לארץ ישראל. אבל רחב הזונה נתקבלה בתשוב' רבי אליעזר בן יעקב אומר למה נקרא שמה רחב הזונה שהיא רחובה בזכות יצאו ממנה שבעה מלכים ושמונה נביאים. דבר אחר גדולה תשובה מן הצדק' שהצדקה יש בה חסרון אבל התשובה אין בה חסרון ואין הקב"ה מבקש מישרא' אלא תשובה ודברים שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה'. ד"א גדולה תשובת שמרפאת את ישראל מעונותיהם שנאמר ארפא משובתם

רחב הזונה (יג) משום שהיא נעשית רחבה בזכיות וזכתה שיצאו ממנה (יד) שבעה מלכים ושמונה נביאים. דבר אחר גדולה תשובה יותר מן הצדקה שהצדקה יש בה חסרון ממונו אבל התשובה אין בה חסרון ממונו. ואין הקב"ה מבקש מישראל אלא תשובה ודברים (פי' וידוי תפלה) שנ' (הושע יד) קחו עמכם דברים ושובו אל ה'. ד"א גדולה תשובה (טו) שהיא מרפאת את ישראל מעונותיהם שנא' (שם) ארפ' משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו. רבי נהוראי אומר מפני מה נתנה (פז) קורת רוח בעשרת הימים מראש השנה ועד יום הכיפורים. (יז) כנגד עשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו ונמצא שלם בכולן לפיכך נתן הקב"ה לישראל עשרת הימים שבין ראש השנה ליוה"כ. (יח) ובנגד עשרת

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

שמומיהן ממה שהיו נקראים בניומן. כמו שפירשו המפרשים על בן בג בג ובן הא הא ע"ש. ג"כ למה מקויימת היא בשמה הרחמן שהיה לה בניוהה דהגה מניט שנקראת בשם זה קודם שעשתה תשובה וכן לאחר כך וכן מניט ניוכות שנקראו תמיד בשם הרחמן. וכן שמעתי בשם מפרשים כדומה לזה על מז"ל בפ"ק דברכות רוה וכו' ע"ש וק"ל: (יג) ומ"ש לכך נקראת רחב הזונה משום שנעשית רחבה בזכיות פי' משום שהיתה זונה כל כך זמן מרוב כל מרבעים שכח שהיו ישראל במדבר וכל הצרים שבא"י זו עמה ועשתה עבירות מרובים. בעבור זה היו זכיותיה מרובים ורחבים כשעשתה תשובה כדדרים ריש לקיש בפרק יום הכפורים גדולה תשובה משדוות נעשות להם כזכיות שגג' ובשוב רשע וגו' ע"ש בפרש"י ז"ל וק"ל. וכ"ל זה הוא נ"כ לאחד מן המשמים על מז"ל במקום שבעלי תשובה עומדים לדיקים גמורים אינם יכולין לעמוד כי בלי ספק ים לרשע עבירות מרובים ממנה הלדיקים. כי העבירות הם מחוקים לעשות ועי"ז נעשים העבירות לרוב משה"כ המנה נעשה נקובי משום שקשה לכנוס שלש"ר. ועי"ז הם מוציאים מן העבירות על הרשעים. ומה"כ כשמוזר הרשע בתשובה ונעשות מן העבירות זכיות. ומז יש לרשע זכיות מרובים מן הלדיקים לכן עלה במעלה העליונה יותר מן הלדיק. אבל יש מעמים מאריס בגללה ובנשחר דוק וחשכה: (יד) ומ"ש שזכתה רחב שיצאה ממנה שבעה מלכים ושמונה נביאים. כ"ל שבעה מלכים הוא מעוה גמור. אלא ה"ג שמנה נביאים והם כהאים. וכן מז"ל בפ"ק דמגילה שמנה נביאים והם כהאים יצאו מרי"ם ואלו הן נביה ברוך שריה וממסי' ירמיה תלקיה חגמל ועלוס. רבי יהודה אומר אף חולדה האביאה מבני בניה של רחב וכו' ע"ש בתריוה הרבה בגמ' ובפרש"י ז"ל. וכן ביתה בתכילתה הוא שם ביקוע ונלמד שם מקרא דכתיב בהם משפחות עובדה הבון לבית משבע. אלו בני רחב הזונה שהתחילה שם המרגלים בבון והמרגלים שבעה להם וכו' ע"ש: (טו) ומ"ש גדולה תשובה שמרפאת מעוותיהם שנאמר ארפא משובתם וגו' פירוש וכתיב מקדש שובה ישראל עד ה' תלהיך כי כשלת בעוניך וג' ס"ש דקאי על בעלי תשובה: (פז) ומ"ש ומפני מה נאמר קורת רוח בעשרת הימים מר"ה ועד יוה"כ פי' כמה שהקב"ה מצוי בעלו הימים לקבל התשובה יותר מכל שאר ימות השנה כמז"ל על הפסוק דרשו את ה' בהמלאו קרבוהו בהיותו קרוב פימתי הכ"ה מצוי וקרוב לקבל התשובה אלו עשרה ימים מר"ה ועד יוה"כ: (יז) ות"ש כנגד עשרה נסיונות שנתנסה אברהם ועמד בכולן פי' ומשהר שהנסיון התשוב שבכולן היה המיל' שהיה שקולה כנגד כל המצות כמז"ל בפ' מדרש פ"ג והיה שקולה כנגד כל המעשים טובים שעשה אברהם אלא שקדה תמיס אלא בשביל שגג' שהשלך לפני והי' תמיס ושלמה מילה לה שהקיים שמיס ואדץ וכו' ע"ש בתריוה כמה גדולה היה מצות מילה. ומדיין היה פוגת בישראל בשמהה כמז"ל וישראל מוסרין נפשם עליה ומילת אברהם היה' ניוס הכפורים כמז"ל לכן מקבל הקב"ה התשובה כנגד עשרה הנסיונות שנתנסה אברהם דוקא בעשרה ימיס מר"ה ועד יום הכפורים וק"ל. ופוד דבספר היסר מבעל דעקידה יצחק היתה בעשרה ימיס שבין ר"ה ליום הכיפורים ובספר שלשלת הקבלה מלאתי שהיתה עקידת יצחק ביום הכיפורים ממש ע"ש ונסיון העקידה היא החמורה שבכל עשרה הנסיונות שנלמלה לא נתקיים בנסיון זה כבר נתבר ממנו כל הנסיונות שרחשונים כמז"ל והוא מפורסם לכל בר בי רב לכן נבחר דוקא עשרה ימים שלנו כנגד עשרה נסיונות שנתנסה אברהם וק"ל: (יח) ומ"ש כנגד עשרת הדברות וכו' פי' מתחר שהלוחות הרחשונות שהיה כתוב עליהם עשרת הדברות

נוסחא הישנה

עשרת הדברות שקבלו ישראל בסיני שאם יעשו תשובה שלמה בי' ימים מראש השנה עד יום הכיפורים שיקבלם בתשובה שלמה לפניו לכך נאמר לכו נא ונוכחה יאמר ה' אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו. (יט) דבר אחר קרא בגרון אל תחשוך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם. רבי שמעון בן חלפתא אומר יש בו בלשון הזה לשבח ויש בו לגנאי. יש בו לשבח שהצדיקים מרננים בגרונם. שנא' (תהלים קמט) רוממות אל בגרונם. ויש בו לגנאי שהרשעים מכעיסין בגרונם. שנא' (סח) קבר פתוח גרונם לשונם יחליקון. (כ) לצדיקים השמיעם בגרונך ולרשעים כשופר הרם קולך לכן נאמר קרא בגרון אל תחשך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם. (כא) רבי יהושע בן קרחה אומר לא נברא שופר אלא לטובה

אהבם נדבה. רבי נהוראי אומר מפני מה נתנה קורת רוח עשרת ימים מראש השנ' ועד יום כפור כנגד עשר נסיונות שנתנסה אברהם אבינו ונמצא שלם בכלן לפיכך נתן הקב"ה לישראל עשרת הימים שבין ר"ה ליוה"כ וכנגד עשרת הדברות שקבלו ישראל בסיני שאם יעשו תשובה ויקבלם בתשובה שלימה לפניו לכך נאמר לכו נא ונוכחה יאמר ה' קרא בגרון אל תחשוך רבי שמעון בן חלפתא אומר יש בו לשבח ויש בו לגנאי יש בו לשבח שהצדיקים מרננו בגרונם שנא' רוממות אל בגרונם. יש לגנאי

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

הי'פורח מסס עסרת הדברות כמ"ל לכן נסברו ולח נחקיימו ליסרחל ולח הוריד חוחס מסה ג"כ בעח רנון חבל הלוחו' המחרוחה שהוריד חוחס מסה ביה"כ נחקיימו ליסרחל והוריד חוחס מסה ברנון כמו שפרש"י ז"ל ורז"ל בפ' ומחחנן ע"ם. לכן היה ג"כ עח רנון שנכחבו עסרה ימים סלנו שהכ"ה מנוי בהס לקבל חסוכה וק"ל: (יט) ומ"ם ד"ח קרח בגרון וגו' רשב"ח חומר וכו' פי' כי רשב"ח חחח לחרן ולייסב למה עסה הפסוק שני בכוח בריסח וכן שני בכוח בסיפח וכן שימוי לשוחה הכחב רחשוחה שבריסח היח מס"ה קרח בגרון חל חחשוך והכחב שניה מס"ה כשופר הרם קולך ושימוי הל' הוח זה דהל"ל נס בסיפח כשופר הרם גדולך חו הל"ל נס בריסח קרח בקולך חל חחשוך ובכח רחשוחה שבסיפח מס"ה והגד לעמי פשעם והכחב שניים מס"ה ולביח יעקב חטאתם ושימוי הל' הוח זה חלל עמי נקח פשע ומלל בית יעקב נקח חטאת. וכל זחח חחח רשב"ח לחרלו כמו שמבחר והולך: (כ) ומ"ם לנדיקים השמיעם בגרונך ולרשעים כשופר הרם קולך פי' לפי שגרונם של נדיקים היח טובה להם כמה שהם מרננים להקב"ה בגרונם לכן חמור להם החוכחה ג"כ רק בגרונך בנחח ושיך לניך להריח להם קולך רק בשמיעה בנחח. חבל הרשעים החוחחים בגרונם חינם מקבלין חוכחה בגרון בנחח ובשמיע' לבד ולניך לחחה להריח כנגדם קולך קול רם כשופר להבהילם ולהחרידם כמ"ש חס יחקע שופר בעיר והעם לח יחרדו והשחח מיושב שפיר למה עשה שני בכוח בריסח וכן שימוי נס·נה ודוק והשני בכוח ושימוי הל' שבסיפח יחבחר למעה בסמוך נס"ד ולפי זה קחי בנח הרחשוחה שבסיפח מס"ה והגד לעמי פ·נם שהוח קחי על הנדיקים שביסרחל שהס החלמידי חכמים כמו שיחבחר למעה בסמוך הוח קחי על הסבח רחשוחה שבריסח מס"ה קרח בגרון חל החשוך שהוח קחי גס כן על הנדיקים שהס מרננים להב"ה בגרונם כמזכר למעלה והסבח השניי' שבסיפח מס"ה ולביח יעקב חטאתם שהוח קחי על הרשעים שביסרחל שהס עמי החרן כמו שיחבחר למעה בסמוך הוח קחי על הסבח שניים שבריסח מס"ה והרס כשופר קולך שהוח קחי ג"כ על רשעי יסרחל כמזכר למעל' נמנח לרשב"ח קחי על רחשוחן רחשוחן ועל חחרון חהרון חבל לריב"ק שיהח הכל להיפוך כמו שיחבחר בסמוך בס"ד: (כא) ומ"ם ריב"ק חומר לח נברח שופר חלח לטובה וכו' פי' כי ריב"ק פליג על רשב"ח כי רשב"ח חמר קרח בגרון קחי על הנדיקים וכשופר הרם קולך קחי על הרשעים כמזכר למעלה חבל ריב"ק חמר להיפוך כי קרח בגרון קחי על הרשעים לפי שהס חומחים בגרונם ע"כ נריכים להוכיח בגרונם כדי להקן במה שחטאו וכשופר הרם קולך קחי על הנדיקים לפי שהשופר הוח חמיד לטובה חל החוטים כמו שיחבחר בסמוך ולפי זה ניך לומר לריב"ק מה דמסיים פחח כי הסבח רחשוחה שבסיפח מס"ה והגד לעמי פשעם שהוח מדבר מן הנדיקים הוח קחי על הסבח שניי' דמסיים בה בריסח מס"ה הרס כשופר קולך שהוח קחי ג"כ על הנדיקים לדעת ריב"ק כמזכר מקדם והכחב שניי' שבסיפח מס"ה ולביח יעקב החחחם שהוח מדבר מן הרשעים כמזכר למעה בסמוך הוח קחי על הסבח רחשוחה שבריסח מס"ה קרח בגרון חל החשוך שהוח מדבר ג"כ מן רשעי יסרחל לפי

נוסחא הישנה

שהרשעים מכעיסין בגרונם שנאמר קבר פתוח גרונם לשונם יחליקון לצדיקים השמיע בגרונך ולרשעים כשופר הרם קולך. לכך נאמר קרא בגרון ר' יהושע בן קרחה אומר לא נברא שופר אלא לטוב שבשופר נתנה תורה לישראל שנאמ' ויהי קול השופר. ובשופר נפלה חומת יריחו שנאמר ויהי כשמוע שופר ויריעו כל העם ובשופר עתיד הקדוש ב"ה לתקוע בשעה שמגלה בן דוד שנאמר וה' אלהים יתקע ובשופר עתיד הקדוש ב"ה לתקוע בשעה שמכנס גליו' ישראל למקומן שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול לכך נאמ' כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים אמר להם הקב"ה לא בראתי אתכם אלא בשביל שתלמדו את בני תורה ואם תאמר מה יש לכם עמוקות בלבבכם אם

לטובה לישראל ולעובדי כוכבים לרעה. (כג) שבשופר נתנה התורה לישראל שנ' (שמות יט) ויהי קול השופר הולך וחזק מאד משה ידבר והאלהים יעננו בקול וגו'. (כג) ובשופר נפלה חומת יריחו שנא' (יהושע ו) ויהי כשמוע העם את קול השופר ויריעו העם תרועה גדולה ותפול החומה תחתיה ויעל העם העירה איש נגדו וילכדו את העיר. (כד) ובשופר עתיד הקב"ה לתקוע בשעה שיתגלה בן דוד צדקנו שנא' (זכריה ט) וה' אלהים בשופר יתקע (כה) ובשופר עתיד הקב"ה לתקוע בשעה שמכנס גלות ישראל למקומן. שנא' (ישעיה כז) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלים. לכך נאמר קרא בגרון אל תחשוך כשופר הרם קולך. (כו) ומהו והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם. (כז) והגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ. אמר להם (פי' לתלמידי חכמים) הקב"ה לא בראתי אתכם אלא בשביל שתלמדו עם בניי תורה (פי' עם עמי הארץ) ואורחת חיים תודיעו אתם להם. (כח) למה יש לכם עמוקות רעות בלבבכם. ואם ראית דור שהתלמידי חכמים שבו יש להם מריבה זה עם זה הרי אלו יש להם

עמוקות

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

דעה ריב"ק כמכר למעלה ונמצא לפי דעת ריב"ק תמריק נעזן תחלתה בסופה וסופה בתחלתה ודוק: (כב) ומ"ש בשופר נתנה תורה ליסרמ"ל וכו' פי' הרי הניח ריב"ק רחיים לדבריו שבשופר ליסרמ"ל הוא תמיד לסוכה לצדיקי' בניסרמ"ל וק"ל: (כג) ומ"ש ובשופר נפלה חומת יריחו הרי לך רמיזה שהיו לעכו"ס המיד לרעה: (כד) ומ"ש בשיתגלה בן דוד מז יתקע הקב"ה בשופר גמ' וה' אלהים בשופר יתקע כי כל הפרשה מדברת שם מענין בן דוד כמ"ש גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבוא לך לדיק ונושע הוא עני ורוכב על הממור ועל עיר בן מהונות וגו' ע"ש בתריכות: (כה) ומ"ש ובקיבוץ גליות יתקע הקב"ה בשופר גמ' ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו' פי' וכתיב מקדש בשוק הכמוך לו וכי' ביום ההוא יתבוע ה' מצילות הגהר עד נחל מצרים ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישרמ"ל ופרש"י ז"ל ואתם תלוקטו מן הגליות עכו"ם וכו' ע"ש בתריכות נפרש"י ז"ל בפסוקי' הללו ע"מ מזה הפסו' דקאי על קבוץ גליות אבל מן הפסו' של ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכו' לבדו לא מוכח כלום דקאי על הקיבוץ גליות עכו"ס רק מן הזכר מקדש הוא מוכח היטב ודוק: (כו) ומ"ש ומהו והגד לעמי פשעם' ולבית יעקב חטאתם פי' השתא בחו בשב"ח וריב"ק לחרן השמי בנות בנשיפא והניחו לשומת שכה כמו שיעדנו למעלה כי היינו עמי היינו בית יעקב מ"כ למה עשה משם שני בנות בנשא קשת מזכיר לשון עמי ובנשא שניי' לשון בית יעקב ועוד למה אמר בעמי ל' זשע ובבית יעקב ל' חטא: (כז) ומ"ש והגד לעמי פשעם אלו ה"ת ולבית יעקב חטאתם אלו ע"ה פי' הה"ח יש להם דבקות בבורא בהקב"ה ע"י עסקם בתורה ובמצות כדין ובהלכה לכן הם נקראים עמו של הקב"ה ביחוד נאמר בהלו שם מוחדים ודבוקים בו תמיד כמז"ל על הפסוקים ואתם הדבקים בה' וגו' וכי יוכל אדם לדבק בשכינה אלא מלמד שכל מוכלה אלא זה המעיין בהו לה"ת וכו' ע"ש מ"ש ק"ו וכ"ש הה"ת בעצמו מבל ע"ש הם נקראים הק שהם בשם בית יעקב כמו הנשים שמניס מצויה על עשק התורה ועל קיום כל התרי"ג מצוה כמז"ל. והם נקראים ג"כ בשם בית יעקב כמז"ל על הפסוק כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים ותגד לבני ישרמ"ל אלו אנשים וכו' ע"ש ודוק: (כח) ומ"ש למה יש לכם עמוקות רעות בלבבכם פי' למה יש לכם מחשבות רעות בלבבכם וע"כ

מין

נוסחא הישנה

עמוקות בלבבם. ואם לבם ללמוד תורה ואינן מקיימין את התורה אין דינם אלא לגיהנם. (כט) לכך נאמר והגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ. (ל) מעשה בתלמיד אחד מתלמידי רבי עקיבא שהיה יושב בראש עשרים וארבעה אלפים תלמידים פעם אחת יצא לשוק של זונות וראה שם אשה זונה ואהב אותה והיה משלח שליח בינו לבינה עד עת הערב לעת הערב עלתה על הגג וראתה אותו התלמיד כשהוא יושב בראש התלמידים כמו שר הצבא והיה גבריאל עומד על ימינו מיד אמרה בלבה אוי לה לאותה אשה. (לא) שכל מיני הפורעניות של גיהנם צואת לה וכי אדם גדול כמו זה שהוא דומה למלך (כ"ה למלאך) תעניני אשה זאת וכשמתה ובטלה מן העולם הזה הנה יורשת גיהנם אבל אם לא יקבלנה אותו הרי היא מצלת אותו ואת עצמה מדינה של גיהנם וכיון שבא אצלה אמרה לו בני מפני מה אתה מאבד חיי עולם הבא בשביל הנאת שעה אחת בעולם הזה ולא נתקררה דעתו עד שאמרה לו בני אותו מקום שאתה אוהב היא מלוכלכת ומטונפת מכל האיברים ואין כל בריה

ראית דור שתלמידי חכמים יש להם מריבה זה עם זה הרי אלו יש להם עמוקה בלבבם אם לבם לתורה ותורה אין מקיימין אין דינם אלא גיהנם לכך נאמר והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם מה אלו עמי הארץ. מעשה בתלמיד א' מתלמידי רבי עקיבא שהיה יושב בראש עשרים וארבעה אלפים תלמידים פעם אחת יצא לשוק של זונות וראה שם אשה זונה ואהב אותה והיה שליח משתלח בינו לבינה עד עת הערב. לעת הערב עלתה על הגג וראתה אותו כשהוא יושב בראש התלמידים כשר צבא והיה גבריאל עומד על ימינו אמרה אוי לה לאותה אשה שכל מיני פורעניות של גיהנם צואת להאדם גדול כמו זה שהוא דומה למלך תעניני אשה זאת וכשמתה ובטלה מן העולם יורשת גיהנם אלא אם יקבלנה הרי היא מצלת אותו ולעצמי מדינה של גיהנם וכיון שבא אצלה אמרה לו בני מפני מה אתה מאבד חיי עוה"ב בשביל שעת אחת בעוה"ז לא נתקררה דעתו עד שאמרה לו בני מקום שאתה אהב מלוכלך ומטונף מכל איברים אין כל בריה יכולה

להריח

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מן מחס מלמדים תורה ומורחה חייס עס ע"ה. עמק הוח לשון מחשב' כמס"ס ויפלחהו מעמק הכרון פרס"י ז"ל מעלה עמוקה וכו' ע"ם וכן שמר פסוקים הרבה מחד לרחיי' לח דוק בחסורת הגדולה ותשכח: (כט) ומ"ם לכך נחמר והגד לעמי פשעם חלו מ"ח ולבית יעקב חטאתם חלו ע"ס פי' לח"ח נחשב לפשע בחה שלח הודיע לע"ה הטקרוים בשם בית יעקב חח חטאתם רלה לומר שלח לחדו עס ע"ה ד"ח ותורחת חייס כדי שידעו חיזה דבר הוח מעשה ומיזה דבר הוח חטח כדי שיוכלו להיות מחבר בשם לפשוט פשע ושלח לחטות וכן חז"ל חי שיש בידו להושיע ולהזהירו ממחות ושוח לח עשה כן כל שעבירות של ע"ה מתבעים עליו פשע וכן מפורש בחבדיח בספר יחזקחל בחריכות בכמה מקומות וכן בשחר ספרי נביחים לח דוק ותשכח כי קשר כחן המלע ומיח חן הערך נדול כל כך חס שהוח כבר ידוע ומפורסס ובפרס נדחה"ל לכן חלחה שפיר פשעה נ"כ בסיפח חמי בכוח וגס בחס שחשחה לשוחו דמקח חלל חמי לשון פשע. ומלל בית יעקב לשון חטח ודוק. חבל בכלח מניעח בפרק חלו מניחות מחפרס בע"ח וז"ל דרש רבי יהודה ברבי חלעחי ח"ד ושבד לעמי פשעם ולבית יעקב חטחתם שבד לעמי פשעם שעבות עשה להס כזדונות ולבית יעקב חטחתם חלו עמי הארץ שזדונות נעשה להס כשגגות והיינו דחמן ר' יהודה חומר הוי זהיר בתלמוד שעבות תלמוד שולה זדון ע"ם בפרס"י ז"ל: (ל) ומ"ם מעשה בחלמיד חחד מחלמידי ר"ע וכו' פי' כי כשחר מעשה זה לח"ם מקדש שיש קלח ח"ח שלבנס סוח ללמוד תורה ויש להס עמוקות רעות בלבנס לכן דיבס לניסס בשביל מחשבתס הרעה וכן מירע במעשה זה ממש רק החשה הגילה לוחו מן סניהגס כמו שחבחר והולך: (לא) ומ"ם חוי לחותה חשה שכל מיני ניהגס צואת לה פי' כל מיני ניהגס יחחבנו חליה ר"ל שהחח נידונין בכל שבשה מדורי ניהגס שס מחשיבין לחותו ח"ח בחותה צואת ל' חטור כמז"ל בפ"ק דבריכות על הפסוק סוף דבר הכל נשמע חת החלהים ירח ואת מצותיו שמור כי זה כל החדם חחי כי זה כל החדם ר"ם בן עזחי חומר כל העולם לח נברח חלח לצוות לזה פרס"י ז"ל נחבר עמו כדי שילמד ממעשיו הטובים. ומ"ם שהחשה למרחה בלבה וכי חדם נדול כזה העניח חשה שחי

וכי

נוסחא הישנה

להריח ריחו ולא נתקררה דעתו עד שתפשו בחוטמו והניחו על אותו קבר כיון שהריח ריחו נמאס בפניו ולא נשא אשה מעולם. יצאה בת קול ואמרה אשה פלונית ואיש פלוני הם מזומנים לחיי עולם הבא. דבר אחר ולבית יעקב חמאתם אלו ע"ה אמר לו הקדוש ב"ה לישעיה לך אמור להם לישראל אין לכם מדה טובה יותר מן התשובה שהיא מרפאת את ישראל מכל עונותיהם שנאמר ארפא משובתם אהבם נדבה וכתיב ישובו ישבו בצילו יחיו דגן ויפרחו כגפן: סליק פרק כב.

יכולה להריח ריחה. ולא נתקררה עדיין דעתו עד שתפשה אותו בחוטמו והניחו על אותה קבר (פי' מקום בית תולפה) ומיד שהריח ריח אותו המקום נמאסת בפניו ולא נשא אשה מעולם יצתה בת קול ואמרה אשה פלונית ואיש פלוני הם מזומנים לחיי עולם הבא. (לג) דבר אחר הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם א"ל הקב"ה לישעיה לך אמור להם לישראל אין לכם מדה טובה יותר מן התשובה שהיא מרפאת את ישראל מכל עונותיהם שנא' (הושע יד) ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו וכתיב בתריה אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון ישובו ישבי בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון:

נוסחא הישנה

פרק כג **אמרו** לו תלמידיו לר' אליעזר אמור לנו היאך נעשה

פרק כג **אמרו** (ה) לו תלמידיו לר"א רבינו אמור לנו (ב) האיך נעשה תשובה ונחיה. (ג) מיד פתח ר"א ואמר כתיב (תהלים כ) יענך

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

וכי מעשם המעשה כשם שאתה עשה לדם גדול כזה תעניע לשון משמים המעשה הזה כמה"ש בפ' כי תצא כי יהיה ערש בתולה מפורסם לעיני ומצאה ערוה בעיר ושכב עמה והוציאהם לה שיהיה לו שער שהיא ושקלתה מוחה בשבניה ומתו שם האשה על דבר שלא לע לעקה בעיר ואת השנים ע"ל שאר עניה שם שעשו רעשו והרגש יומתן מן בגלל דשעשם עם אחת מהבריה וכן בפ' משפטים שלהה כשוחה ושוחה לה יגרע פרש"י ז"ל עושה משמים ע"ם וכן בפ' ויצא שאמר לבן ליעקב שם שעשה עם אחת ואם תקח בניה על בנותי. ופרש"י ז"ל שם שם שעשה למעט מעט עושה משמים: (לב) ומ"ש ד"א הגד לעמי פשעם וגו' שאמר הב"ה אין לך מדה טובה יותר מן שהשובה שהיא מרפא עוונות שנ' ארפא משובתם וגו' עד שהרי כיון לבנון פי' כי בודאי אין לך מחזה טובה שבכל העולם יותר ממדות שהלו שהחבריה בשמעים שהלו כמו שפרש"י ז"ל שם. שהיה כשל ישראל (ומי שאשר לעולם להתקייים בלא של כמ"ל בפ"ק דחגיגה ע"ם) יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון (ויך כשל שם שרשיו ויללחם כלבנון) ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון (ישבון בניו ובנו ויהי כזית שרחמו דקדשה זיתון וריחיהון כריח קטורת בוסמין בניה מקדשו) ישובו יושבי בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון ע"ם בפרש"י ז"ל. שכל ים בפסוקים שלהו שודות שלאים ומרמים שהם עיקר שמדות שבשלום שהם שייכים לבעלי תשובה והמ"י. תוספתא. בגל"ך ושמ"י ביולע"ן יולע"י שמ"ן:

סליק הפרק עשרים ושנים. תהלה ושבח לאל הבורא את הארץ ואת השמים.

פרק כג (ה) **אמרו** לו תלמידיו לר"א וכו' סיעך שמך פרק זה של הפרק הקודם מין לריך ניחור פי שום מבואר מעלמו כי מלחמו רומין פין בעין כי שני הפרקים הללו מדברים מעניו החשובה כשלו שייכים שם רק פרק אחד ולפ נתן ריוח ניייכים שלפ כדי להחבוק בין פרק לפרק: (ב) ומ"ש היאך נעשה תשובה ומיה פי' הן בתריכות ימים ושנים בעה"ז והן חיי עולם בעה"ב כמולם המרוך וכן מ"ש בפרק יום הכפורים פ"ר שמואל בר נחמני פ"ר יונתן נדולם תשובה שמתרכת ימיו ושנותיו של אדם שנאמר ובשוב רשע מרשעתו וגו' חיה יחיה עכ"ל. ומרחם לי דלכך כתיב כפל לשון חיה יחיה אל קלי על חיי עה"ז ועתיד קלי על חיי עה"ב: (ג) ומ"ש פתח ר"א ואמר כתיב יענך ה' ביום לרה פי' לשו דוקא דפתח רק בפסוק זה לבד שלפ ס"ה כל שהשאר הפסוקים שהשוכים שלו מלעיו ומלאחריו. ומדה מייהו נקט שהוא העיקר ושומך של שהעיין שיעיין נם בפסוקי' שהשוכים שלו מלעיו ומלאחריו כי כן הוא דרכו של אחד"ם נם' הזה בש"ם כ"ש בפרקים הקודמים כי אין שהד"ם רוצה לחשוב וליזיל בי רוכלי' בכל שאר הפסוקים וכל שהשאר הפסוקים הללו מדברים מעניו

נוסחא חישנה

יענך ה' ביום צרה. (ד) זהו שנא' ברוח הקודש תשובה ונחיה סיד פתח
ע"י (ס) שלמה מלך יהודה (ס"ס ס) דודי שלח ידו ואמר יענך ה' ביום צרה
מן

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פתשובה שתחודש דהמע"ס על כל פעניו לפני הקב"ס מיד ויחס הקב"ס עליו ונאמר לו ברוח הקודש יענך ה' ביום צרה וגו' וממנו ילמד כל אדם לעשות תשובה שלימה לפני הקב"ס. ויסח מודה על פעניו ויעזוב מותם עזיבה גמורה ויתחרט עליהם בכל לבו כי זהו עיקר התשובה מיד ירחם עליו הקב"ס ויאריך ימיו ונמותיו בשם"ז ובשם"ב וכן מז"ל לא היה דוד רשוי לתומו מעשה אלא שילמדו ממנו שהב"ס מקבל התשובה של יחיד וכו' ע"ם וכך הוא המשך הפסוקים המדברים מענין התשובה של דהמע"ס ואין נסתר מתחתו תורת ה' תמימה משיבת נפש פי' רש"י ז"ל ואין נסתר מתחתו ליום הדין כמש"ס וליהם לותם היום שבא לכל תורת ה' תמימה היא משיבת נפש לדרכי חיים ומניחם היא על לומדיה מתוחו להם. כמש"ס וזהיה לכם ירחי שמי שתם לדקה ומרפא וגו'. עדות ה' נאמנה מחכימת פתי (פרש"י ז"ל ורז"ל נאמנת היא להעיד בלומדיה ומשיבת התדם מדרכי מיתה לדרכי חיים) פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברה מאירת עינים ירחת ה' טהורה עומדת לעד משפטי ה' אמת נדקו יחדיו הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב (פרש"י ז"ל נזהרתי בשמירתם בשביל רב טובך תשר לפנת וכו' ע"ם). שגיאות מי יבין מנסתרות נקני גם מזדים תשך עבדך אל ימשלו בי אז איתם ונקיתי מפשע רב (פרש"י ז"ל אני נזהרתי בדברי תורה אבל שגיאות מי יבין כי אי אפשר להזהר שלא תשגה בהם ותהא נקני מנסתרות שנסתרו ממני ולא ידעתי בהעלי בשגגה גם מזדים תן שזדונות אז איתם תמים המים. אז"ל למה דוד דומה לעני הממהר על הפתחים בהחלה מבקש מים לשתות ותא"כ בגל ותחר כך תלת ותחר כך פת וכו' כך בהחלה התפלל דוד על השגגות ותחר כך על הזדונות ותחר כך על המרדים שהם הפשעים וכו' ע"ם) יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי (עד כאן היה מתודה ומתפלל על עוונותיו שיתחול לו הקב"ס והשיב לו ברוח הקודש) יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך יזכור כל מנחותיך ועולתך ידשנה סלה יתן לך ללבבך וכל עצתך ימלא ונו"ק: (ד) ומ"ש ז"ם ע"י שלמה ברוח הקדש דודי שלח ידו מן החור וגו' פירוש כי מן המשך הפסוקים של יענך ה' ביום צרה שמתר דוד כמשכר למעלה היה אדם יכול לעשות ולומר כי תמיד מועיל התשובה אפי' לאחר גזר דין כי בפסוקים הללו כתיב שתם שהועיל לדוד תשובתו. ולא נזכר בהם אם היה קודם גזר דין או אפי' לאחר גזר דין לכן אתר התד"ם ז"ם ברוח הקדש דודי שלח ידו וגו' פירוש מתח לפרש דברי דוד תניו ולהודיעך דתין התשובה שועיל אלא דווקא קודם גזר דין ולא לאחר גזר דין כמו שאתר

נוסחא חישנת

זה הוא שאמר ברוח הקודש על ידי שלמה מלך יהודה דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עלי כנגד מי אמר שלמה המקרא הזה כנסת ישראל אמר לפניו רבונו של עולם אלמלא רחמיך וחסדיך הרבים שאתה מרחם עלי וידיך פרושות תחת כנפי החיות ומקבל אותי בתשובה שלימה אין לי כח לעמוד לפני מדת הדין שהיא מתגברת ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו

מן החור ומעי המו עליו כנגד מי אמר שלמה המקרא הזה (ו) לא אמרו אלא כנגד כנסת ישראל שאומרים לפני הקב"ה רבש"ע אלמלא רחמיך וחסדיך הרבים שאתה מרחם עלינו (ז) וידיך פרושות תחת כנפי החיות ואתה מקבל אותנו בתשובה שלמה אין לנו כח לעמוד לפני מדת הדין. (ח) שהיא מתגברת ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו רבש"ע כתבת בתורתך (דברים י) האל הגדול הגבור והנורא. הגדול (ט) שגדלת על כל מעשה בראשית. הגבור שאתה מתגבר להפרע מעוברי רצונך. והנורא שהכל יראים מן דינך שהוא אמת ואין אתה נושא פנים. (י) א"כ

לא

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ז"ל שמחר הקב"ה לא תטח חל כיוצא מזה שמתחלה לא תבית לפתוח לעשות תשובה וכבר נגזרה הגזירה וכו' ודודי חמק מבר לא ביטל גזירתו כמש"ה בחזקיה הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך וגו' ולפ ביתשיבא נאמר הנני מביא רעה חל המקום הזה וגו' לפ שנא' בו וכמותו לא היה לפניו מלך וגו' לך לא שב ה' ממרון אפו הגדול וגו' מפני שכבר נגזר הגזירה. נפשי יצאה בדברו דבר זה בקשתיו ולא מלאתיו קראתיו ולא ענני וש"מ והלא ירמיה עומד ומתנבא בימי יהויקים וצדקיה שובו אלי ואשובה אליכם ואינן שלא לבטל אלא להקל הפורענות וכו' ע"ש עכ"ל בקיצור מופלג. הרי מוכח מהמשך הפסוקים הללו שמין התשובה מועיל אלא קודם גזר דין אבל לא לאחר גזר דין דהיינו לבטל ממנו הגזירה בעה"ז אבל מ"מ יש לו חלק לעה"ב לבטל בעל התשובה כמ"ל ועיין בחרנוס על הפסוקים הללו ויוצעם לך מאד כי הם מסכימים עם דברי רמ"י ז"ל ועם דברי ודוק וכן מתריכו רז"ל בפ"ק דכ"ה בפלפול אחרון מאד שמין התשובה מועיל לקרוע גזר דין אל יהיד ומפני התשובה הניבור חיו מועיל לקרוע גזר דין שים עמו שבועה ע"ם בתריכות אבל מ"מ יש להם חלק עה"ב ע"י התשובה כדמוכח שם ע"ש ודוק: (ו) ומ"ש בנגד מי אמר שלמה מקרא זה לא אמרו אלא בנגד כ"י שאמרים לפני הקב"ה תלמלא לחמיך שפרשת ידך תהת כנפי החיות לקבל התשובה מפני מדה"ד וכו' פי' כי אחד"מ שבר כי הפסוק דודי שלח ידו מן החור הוא לשון לשובה ליתרחל שהוא קאי על תוחו החור שמוחר הקב"ה ברקיע מתחת כנפי החיות ושם ידיו פרושות לקבל התשובה מפני מדה"ד כדפי' לעיל בסמוך ע"ש לתפוקי מדעתא סתרנוס ורמ"י ז"ל שפירשו זה הפסוק דודי שלח ידו מן החור לרעה ז"ל דודי שלח ידו מן החור והרחה נקמתו ביתי מחז והביא עליו תיל מלך תרס ויכו בו ויבב ממנו שבי' גדולה וגו' ויחרוג פקח בן רמליהו ביהודה תחה ועשרים אלף ביום אחד. ומעי המו עליו בא תזקיה בנו ושב בכל לבו וכו' ע"ש וכן בחרנוס כד אתגלי מן קדם ה' למיחב לווחיה תומים מחת גבורתי' על שבעתא דרחובן וגד ופלגות שבעתא דמנשה וכו' ע"ש בתריכות ודוק: (ז) ומ"ש וידיך פרושות מתחת כנפי החיות וכו' פי' כמש"ה ביתזקאל ת' וידי תדם מתחת כנפיהם וכמו שמפרש בפרק שלפני זה ע"ש דברים נעימים: (ח) ומ"ש שמדת הדין מקטרג לפני הקב"ה ואומרת רבש"ע כתבת בתורתך הגדול הגבור והנורא פי' וסיפא דקרא אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד כי עיקר הקטרוג של מדת הדין הוא על מה שכתוב אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד כמו שמבאר והולך אבל מ"מ היא מקטרגת ג"כ על מה שכתוב האל הגדול הגבור והנורא כמו שמבאר והולך ודוק: (ט) ומ"ש הגדול שגדלת על כל מעשה ברחשית ואתה מתגבר להפרע מעוברי רצונך והנורא שהכל יראים מדינך שהוא אמת. פי' לכן כיון שאתה גדול על כל מעשה ברחשית וגם אתה הוא גבור להפרע ברצונך מעוברי רצונך וגם הכל יראים מדינך שהוא אמת וע"י שלם שלה אין אתה צריך ליתא פנים לכל אדם כדי' שפעולה אבל אם יחבר אתם ואדום אתה משלם שלה ממך אז הוא אתה שפיר שאתה נושא פנים אם לא היית גדול על כל מעשה ברחשית ח"ו אז אם לא היית מתגבר ח"ו כרצונך להפרע מעוברי רצונך או אם לא היו מחייבים ח"ו כל הבריות מדינך שהוא אמת ודוק היטב: (י) ומ"ש א"כ לא יהיה תלול האם בדבר הזה פירוש הואיל ואין אתה צריך ליתא פנים לאדם שלא יאמרו האבו"ם שאתה נושא פנים ליתרחל. אם כן גם ליתרחל לא תהא נושא פנים מפני חלול השם שלא יאמרו האבו"ם שאתה נושא פנים ליתרחל. ועתיה הולרך פלאסר ח"ו ועברת ח"ו על מה שכתבת בעלמך בתורתך הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד דהא אפי' לפני אדם שאין בהם שלם מדות הללו האזכירים למעלה שהם כך. ועי"ז שאין בהם שלם מדות הללו על כן אין לריכין ליתא פנים לפעמים. אפי' הכי צויה להם לא תקח מעשה לא תכיר פנים ולא תקח שוחד ברים פרשת שופטים

וק

נוסחא הישנה

לא יהיה חלול השם ברבר הזה וא"ל הקב"ה למדת הדין אל תהרהר אחרי ואחרי כנסת ישראל (יח) שכל מעשה בראשית לא נבראו אלא בזכות ישראל שנא' (ירמיס לג) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי ואין ברית אלא המילה שישראל עוסקין בה שנא' (ברמסיה יז) המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם. ואמר מדת הדין לפני הקב"ה רבש"ע. (יט) המקרא הראשון שבתורה הרי היא אמורה ואומר לה הקב"ה למדת הדין (יג) אף כל התורה כולה לא נתנה אלא לישראל שנא' (יסמיס כח) את (יד) מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים. (טו) ויש להם זכות גדול (מז) ומקפת אותם כחוללים. (יז) אם כן האיך אתה רבונו של עולם כתוב בתורה האל הגדול הגבור והנורא הגדול שגדלת על כל מעש' בראשית הגבור שאתה מתגבר להפרע מעוברי רצונך והנורא שהכל יראים מרינך שהיא אמת ואין אתה נושא פנים לא יהיה חלול ה' בדבר הזה. אמר ליה אל תהרהרי אחר כנסת ישראל שכל מעש' בראשית לא נבראו אלא בזכותם שנאמר אם לא בריתי וגו' ואין ברית אלא מילה שישרא' עוסקים בה שנאמר והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם אמר לפניו רבונו של עולם

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

וכן כדומה לזה בספר מקומות בתורה לת דוק והסכת מכל שכן וקל ותומר מחה שים בך שנם מדות סלנו ומ"י אין מחה נריך ליתת פניס כדפירש לעיל. לכן לת החת עשת פניס ליטרחל מפני חלול השם כדפרשתי וק"ל: (יח) ומ"ם שכל מעשה ברחשית לת נכרתו חלת בזכות יטרחל פירוש כדדתם בב"ר ברחשית ברת חלהים לת השמים ולת הארץ בשביל יטרחל שנקרחו רחשית ברת הקב"ה שמיס וחרץ שמ' קודש יטרחל לה' רחשית תבואתם וכם דלת הניח רחיה גם החד"ת מזה הפסוק והוח נקט הפסוק שם לת בריתי וגו'. וי"ל לפי שהחד"ת רוצה ליתן טעם לשבח למה בחמת נברת העולם בשביל יטרחל יותר משאר כל השבו"ם ועל כרחך לריך לומר משום שזכותם הוח גדול יותר משאר כל השבו"ם ועדיין לת ידעתי בחיזה זכות של יטרחל שים לסם יותר משאר כל השבו"ם נברת העולם בשבילם כי הרבה חנות יש ליטרחל יותר משאר כל השבו"ם ולחת השגת דבי חליהו להוביח כי לפילו רק בזכות המילה לבד שים ליטרחל יותר מכל השבו"ם נברת כל העולם בשבילם ודוק:

(יב) ומ"ם שחמר המדת הדין לפני הקב"ה רבונו של עולם המקרת הרחתון שבתורה הרי שים לחורה. פי' כי חנות מילה היח המנות הרחשונה המחורה בתקרת שנתוון בה יטרחל יותר מכל השבו"ם ולף ע"נ דמנות פריה ורביה נתוון נם בני חדם כל השבו"ם כפו שחר שבע חנות בני נח שנתנו לחתם רז"ל וחמילת שמיטין דמנות מילה היח המנות הרחשונה המחורה בתקרת שנתוון בה יטרחל לבדם יותר מכל השבו"ם ומכל מקום היתה מדת הדין מקטרגת לפני הקב"ה ואומרת רבונו של עולמים היאך חנות מילה לבד קיימו יטרחל מכל מ"ח עבדו יטרחל על שחר חנות החורה ולמה לחתה נחנת להם פניס עליהם וק"ל: (יג) ומ"ם שהשיב הקב"ה למדת הדין לף כל החורה לת נתנה חלת לישרחל שנחמר חת מי יורה דעה ולחת מי יבין שמועה גמולי מחלב מחיקי משדיס. פירוש חפילו הקטנים שביטרחל מיד כשנמלו מחלב חמם ומתחלו משדי חמם הם עוסקים בחורה חלת הגדולים שביטרחל ולפי כן כיון שהם עוסקים בחנות החורה מחשב להם כחלו קיימו כל חנות החורה. כמ"ש כל העוסקין בחורת עולה כחלו הקריב עולה וכו' עיין שם. וחז"ל נדול תלמוד שמביח לידי מעשה וק"ל:

(יד) ומ"ם למי יורה דעה למי יבין שמועה לנמולי מחלב ולעתיקי משדיס ופס חשמר מחי מפרש השמר דבי חליהו ליתר נמה שמוצר הדברים הכתובים בהדיח בתקרת הזה וי"ל דלחתה השמר דבי חליהו לפשוטי משמע רש"י ז"ל שהוח מפרש הם התקרת הזה בלשון בהתיסה וז"ל חת מי יורה דעה שמא לתינוקות שהם נמולים ובדולים מחלב שתיכן יודעין להבין כי הנדולים הם להדיח דעה. ד"ת דקתי על הנדולים וס"ק חת מי יורה דעה ולחת מי יבין שמועה שמא להבדילים מן החורה שתקרתת חלב ושתיקי משדיס כלו' שהם מוסרים ומתקיס חתתי התלמידי חכמים התקרתים שדיס ע"ם שהם מיקים חת חלב החורה ליטרחל כשדיס שמיקים חלב להיטק שכ"ל ולחת החד"ת לפרש התקרת בניחותת ע"ד הדרוש הנס שנדתקו דברי רש"י ז"ל ע"ד הפשט התקרת. כי כתה פניס לחורה כשהיס יפולן שלש שתתחלק לכתה ניעות ודוק: (טו) ומ"ם ויש להם זכות נדול פי' כי חפילו זכות התיטקות של בית רבן לבד הוח נדול מחד כי השלש עומד על השבל על התיטקות של בית רבן לבד כמ"ש ומכ"ש השמר זכיות של עם בני יטרחל: (מז) ומ"ם ומקפת חותם כחולנים פי' כי הזכיות של

יטרחל

נוסחא הישנה

מקרא ראשון בתורה היא אמור ואומר לה אף תורה לא ניתנה אלא לישראל שנא' את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה למי יורה דעה ולמי יבין שמועה לגמולי מחלב ולעתיקי משדים ויש להם זכות ומקפ' אותם בתוללם ואתה אומר אני נושא להם פנים כבר נשאו לי הם ואבותם פנים שבטלו כל עובדי כוכבים

אתה אומר אני נושא להם פנים לישראל. (יח) ועוד והלא כבר נשאו לי פנים ג"כ הם ואבותיהם במה שבטלו כל ע"א שבעולם וקידשו את שמי בעולם. ד"א האיך אתה אומר למה אני נושא להם פנים לישראל. (יט) והלא כבר נשאו לי פנים הם גם כן בסיני במה שקבלו את תורתי בלבב שלם ולא באו עלי בערמה כמו העובדי כוכבים מבחישי התורה כי אם באמת ובלב תמים. ד"א האיך אתה אומר למה אני נושא להם פנים לישראל והלא כבר נשאו לי פנים הם ג"כ (כ) כי בשעה שיצאו ישראל ממצרים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ישראל מגיעות על ישראל ומקפח את ישראל סביב בכל גדדיסם בעיגול כמו הבחורים והבחולות המתולעים במחול על ידי נכל וכטר בעיגול סביב: (יז) ומ"ם פ"ך סליך לחת לומר למי נעשה פנים ליסראל פי' והלא הזכיות הללו שלהם מגין עליהם: (יח) ומ"ם ועוד והלא גם הם ומבומיהם נשאו לי פנים כמה שבטלו כל ע"א שבעולם וקדשו את שמי בעולם. פי' שאמר הקב"ה למדה"ד כי אפי' אם אין הרבה זכיות ליסראל להגין על ישראל אפ"ה יכול אתי ליעשה להם פניס ואין חלול השם בדבר הזה מפני שכל מדותי שלי פורש מדה כנגד מדה אין למוד הן למוד לחתר שישראל מושלין לי פניס כמה שמבטלים כל ע"א שבעולם ומקדשין את שמי בעולם לריך אתי ג"כ ליעשה להם פניס כדי לשלוח להן מדה כנגד מדה ובדבר הזה אין חילול השם. כמ"ל במסכת ברכות בפרק מי שאחזו וז"ל דרש רב עוירא זמנין ס"ל מסמיה דרב אמי וזמנין מסמיה דרב אסי אמרו מ"ה לפני הקב"ה רבש"ע כתוב בתורתך השר לא יעשה פניס ולא יקח שוחד והלא אתה מעשה פניס ליסראל דכתיב ישא ה' פניו אליך א"ל הקב"ה והלוך לא תעשה פניס ליסראל שאני כתבתי להם ואכלה ושבעה וברכת והם דקדקו על עלמם עד כזית עד כביצה. ואי' שם הרשב"ם ז"ל ולריך לשלם להם מדה כנגד מדה כיון שגם הם נכנסין לפניס מן השורה הדין לברך על כזית וכביצה. וכמ"ל בפרק בני העיר טעה עון ושובר על פשע למי טעה עון למי שעובר על פשע וכו' ע"ש בהריכות ויומעם לך ודוק. ומ"ת במה נכנסין ישראל לפניס משורת הדין במה שמקדשין השם והלא כדין הן לריכין לקדש השם. כמ"ש ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך וככל נפשך וי"ל חיסה שלריכין ישראל לקדש השם שלא לעבוד עבודה אלילים אבל אין לריכין למסור נפשם על קדושת השם לבטל ע"א של עכו"ם ומעש"כ נכנסין ישראל לפניס משורת הדין ומקדשין השם לבטל כל ע"א שבעולם ומשלין פניס להקב"ה יותר ממה שעוה ליסראל. לכן גם הקב"ה טעה להם פניס מדה כנגד מדה ואין חילול השם בדבר ודוק: (יט) ומ"ם שאמר הקב"ה למדה"ד ישראל נשאו לי פניס בסיני שקבלו את התורה בלבב שלם ובאמת ולא באו בערמה כעכו"ס פי' כי העכו"ס באו בערמה בשעה שקבלו התורה שבקשו לידע תחלה מה שכתוב בה וכיון שראו שקשה להם מעות התורה לא היו ריולים לקבל אבל ישראל הקדימו עשי' לשמיעה. כמו שמפרש האחרונים ירושלמי ברים פרשה וזאת הברכה על השי' וי"ש ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן וגו'. ומאי ה' מן סיני תחלי למתן תורייתא לעמיה בית ישראל דזרח ביקריה על טורא דשעיר למתן תורייתא לבני דעשו וכיון דשמעו כתיב בגוה לא תחאי קפילון לא קבלו אחה הופיע ביקרי' על טורא דפארן למתן תורייתא לבני דישמעאל וכיון דשמעו כתיב בגוה לא מסון נפשין לא קבילו יתי' ואתי ואתגלי על טורא דסיני וכו' ואמרו כל אשר ישראל כל די ימלל מימרא דה' נעביד ונקבל וכו' ע"ש וע"ש שפרש"י ז"ל ובספרי ובתלמוד הטמין מבואר יותר בתריבוה. ופ"ל בפסכת שבת פר"ע אמר ליה האוא מיתת לרבא עשה פזיזת דקדמיתו לאודנייכו תיבעי לכו למשמע מי מניתו קבליתו ומי לא לא קבליתו. אמר ליה אפי דסגיין בעלימותא כתיב בן חומש ישרים תחתם סלק מיתי דסגיין בעלוותא כתיב בסו וסלף בונדים ישרם מכ"ל הרי לך מבואר דעכו"ס בשו בערמה בקבלת התורה מכל ישראל קבלו שהורה בלב שלם ובאמת ותחתה וכן הם אמר רבינו הרגם. מכל מין זורך להתריך בשם גם דוק ומשכח: (כ) ומ"ם שאמר הקב"ה לפרש"י ישראל נשאו לי פניס בשיגלו ממלריס שעשו את המעות פי' לא שעשו מלא שעשו שלימו משפיק לשפלה רק ליום או ליומים ולא תמרו מה נאכל במדבר הארץ לא זרועה. או מיך גלא ממלריס למדבר שלא בשתו שהקב"ה ודבר נדול הוא זה לכן לאויס שם ליעשה להם פניס. וכן פירש"י ז"ל שם על הפסוק ויספו ויסעו שם הפסק אחר הגליתו ממלריס עונות מצות כי לא חמן כי נורשו ממלריס ולא יכלו לשחמשה וגם לזה לא עשו להם לדחק מניד שבחן של ישראל שלא חמרו החיך גלא למדבר שלא שלחו שחמיו ושלחו שהו שחשורת שליהם בקבלת זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. מס שבר משורת שחניו קודם ישראל

לפ'

ממצרים טענו את המצות (כח) ועוד שהם מלמדין את התורה (כג) ועומדין אגודות אגודות ועוסקין בתורה (כג) ונותנין שכר למלמדין שילמדו את בניהן את התורה אם כן האיך אתה אומר שיש לפני חלול השם בדבר הזה ואמרת לפני רבש"ע בתוב בתורה (דברים י) אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד. (כד) אלא כמו שנא' (תה לג) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא. (כה) וזו היא השאלה ששאל הקיסר את רבי יהושע בן קרחא ואמר לו כתיב באלהיכם אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד והיכן הוא המשפט של אלהיכם א"כ למה חרשין אלמין סומין וחיגרים יוצאין ממעי אמן וא"ל ר"י אל הקיסר משום שכבר גלויין לפני הקב"ה מעשיו של אדם קודם שעלה במחשבה להבראות אם טובים הן ואם רעים הן שנא' (דניאל ב) הוא גלי עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שרא. ואמר ליה הקיסר לר' יהושע וכי אין תשובה לפניו יעשה תשובה ויפתח עיניו ואמר ליה ר"י אל הקיסר אם רצונך שאודיעך דבר זה תן לי אלף דינרין וב' עדים נאמנים מאצלך מיד נתן הקיסר לר"י אלף דינרין וב' עדים נאמנים מאצלו מיד הלך לו רבי יהושע אצל סומא אחד שהיה סומא ממעי אמו וא"ל רבי יהושע לאותו סומא הקיסר גזר עלי להרוג אותי ויש לי אלף דינרין ואיני יודע מה אעשה בהם לכן אלף דינרין הללו יהיו לך אם יהרוג הקיסר אותי ואם לא יהרוג הקיסר

אותי

נוסחא הישנה

שבעולם וקידשו את שמי בעולם דבר אחר אם אתה נושא להם פנים כבר נשאו לי הם פנים בסיני שקבלו את תורתי בלבב שלם ולא באו עלי במרמה כי אם באמת ואתה אומר אני נושא להם פנים כבר נשאו לי הם פנים בשעה שיצאו ממצרים טענו את המצות ולמדו את התורה ועומדין אגודות אגודות ועוסקין בתורה ונוטלין שכר ומלמדין את בניהן תורה ואתה אומר יש לפני חילול השם בדבר הזה אמר לפניו רבונו של עולם כתוב בתורה אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד ואומר כי כל דרכיו משפט וזה היא שאלה ששאל קיסר את רבי יוסי ב"ר קסטא אמר לו כתיב באלהיכם אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד להיכן הוא משפט של אלהיכם חרשין אלמין סומין וחיגרים שיוצאיב ממעי אמן קודם שיודע מעשיהם אם טובים ואם רעים הן זהו משפטו של אלהיכם אמר לו כבר גלוים לו מעשיו של אדם קודם שיעלה במחשבה להבראות

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

לה' לפנים מבושתו וגו' עכ"ל וק"ל: (כח) ומ"ש ועוד שהם מלמדים לת התורה פירוש ומין שיעור לשכר של מ"ש כמ"ל מלו דברים שמין להם שיעור וכו' עד ומ"ת כנגד כלם ועוד מז"ל מלו דברים שהדם מוכל מפיכוחיהן נעה"י ושקרן קיימת לעה"ב וכו' עד ומ"ת כנגד כלם ומז"ל נדול מ"ת שמביא לידי מעשה וכן שרבם לתוס דוק והשכח וק"ל: (כג) ומ"ש ושומדין תגודות תגודות ועוסקין בתורה ופי' תכל לת כד נכד. תלת במברותת ושכרן נדול מאד כמ"ל בפ' הרואה וכן בשאר מקומות וז"ל הסכת ושמע ישראל עשו כתות כתות ועסקו בתורה לפי שמין המורה נקנית אלא במברותת כדאמר רבי יוסי בר חנינא מה לכתיב תרב לת סנדלים ומלו תרב על שולחנם של תלמידי חכמים שיושבין בד בבד ועוסקין בתורה וכו' ע"ש ובפרק במה מדליקין אמר רבי ירמיה מר"ת שני תלמידי חכמים המתדיין בהלכה זה לזה הקב"ה מנליח להם ולת עוד תלת שתולין לנדולה וכו' ע"ש בשריטות מאחר תרוך מאד משכר שנדול של ב' תלמידי חכמים העוסקים יחד בדברי תורה וכן בשאר מקומות הרבה ומין תורך להתריך בהן לת דוק והשכח: (כג) ומ"ש ושומדין שכר למלמדין שילמדו עם בניהם תורה. פי' ושכרן נדול מאד על זה כמ"ל הכל קטנין תרתם הדגה ועד יום הכפורים תרן מהותאת בניו לת"ת אם מוסיף מוסיפין וכן שאר רחיות הרבה ומין תורך להתריך בהן: (כד) ומ"ש אלא כמו שאמר הכתוב הצור תמים פעלו וגו'. פי' ותע"ש שהקב"ה מוסת פנים ליתרחל גם זאת היא משפט אחת ומין תול מעשה שאחרים מקדם בתריכות ודוק: (כה) ומ"ש וזו היא השאלה ששאל הקיסר לרבי יהושע בן קרחא כתיב באלהיכם אשר לת ישא פנים ולת יקח שוחד וכו'. פי' ועי"ש נאמר בו הצור תמים פעלו כי כל

דרכיו

נוסחא הישנה

אם טובים ואם רעים הן שנאמר והוא גלי עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא אמר לו ואין תשובה לפניו יעשה תשובה ויפתח עיניו אמר לו רצונך שאודיעך דבר זה תן לי אלף דינר ושני עדים נאמנים מאצלך נתן לו אלף דינר ושני עדים נאמנים מאצלו הלך לו אצל סומא אחד שהיה סומא ממעי אמו אמר לו קיסר גזר עלינו להרגנו ואלף דינר יהיו לך אם הורגנו ואם לאו נסתמטנו על אלף דינר הללו א"ל הקהסתין לו ג' חדשי' בא אצלו אמר תן לי הדינר א"ל מה טיבו דינר שהפקדתי אצלך אמר לו לא היה דברים בעולם הביאו לפני הקיסר והעמידו עדים נאמני' והעידו בפניו אמר לא היה דברים מעולם ואמר לו בינו לבינו לפניו אוי לו לאותו אני ראיתי את אשתו שהיא משחקת עם אדם ואמרת לו עכשיו יהרגו את הסומא ואני ואתה נאכל את הדינר מיד הביא הדינר והניחה לפני הקיסר אמר לו ריקה אלמלא מעודני בך הייתי גונב אותי נאמן הוא שעשאני סומא ממעי אמו ואתה מהרהר אחריו אמת הכתוב בו כי כל דרכיו משפט באותה שעה העטיר הקיסר את ר' יהושע בכל מרגליות טובות ואמר אשרי אלהיהם אשרי עמו אשרי מי שיזכה לעפר כפות רגליכם לכך

אותי תחזיר לי אלף דינרין הללו וא"ל הסומא לר"י הן יהי לו כדבריך שלא יהרגוך ואחזיר לך אלף דינרין הללו. המתין לו ר"י שלשה חדשים ואחר כך בא אצל אותו הסומא עם אותן עדים נאמנים וא"ל הקיסר היה מבטל הגזירה ממני שלא יהרגוני לכן תחזור ותתן לי אותן האלף דינרין שאני הפקדתי אצלך מיד א"ל הסומא לר"י איני יודע מה טיבן של הדינרין הללו שאמרת שהפקדת אצלי כי לא היו הדברים מעולם כי מימיך לא הפקדת אצלי כלום מיד הביא ר"י לאותו סומא לפני הקיסר והעמיד לאותן עדים נאמנים והעידו בפניו מיד הכהיש הסומא גם את העדים ואמר להד"ם מיד א"ל ר"י לאותו סומא אוי לו לאותו איש שאין אתה נהנה כלום מאותן אלף דינרין כי אני ראיתי את אשתך שהיא משחקת עם אדם אחד ואמרה לו עכשיו יהרוג הקיסר את בעלי הסומא ואני ואתה נאכל את הדינרין הללו מיד הביא הסומא את הדינרין הללו והניחן לפני הקיסר מיד א"ל ר"י לאותו סומא ריקה אלמלא לא העדתי בך מבר היית גנבת את ממוני וא"ל ר"י להקיסר (כו) נאמן הוא אלהינו שעשה אותו סומא ממעי אמו ואין להרהר אחר אלהינו כלום ואמת הוא הכתוב בו הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא מיד הודה הקיסר לדבי יהושע באותה שעה העטיר הקיסר את רבי יהושע בכל מרגליות טובות ואמר לו אשרי אלהיהם ואשרי עמו ואשרי למי שזוכה להתעפר תחת כפות רגליכם (כז) לכך נאמר דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עליו ונאמר יענך ה' ביום צרה. ד"א יענך ה' ביום צרה כי היה דוד יודע שעתיד ב"ה להיות חרב והקרבנות יהיו בטלים בעונותיהם של ישראל והיה דוד מצטער על ישראל במה יהיה כפרה לעונותיהן ואמר הקב"ה לדוד בשעה

שהצרות

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

דלכיו מפפס מל מפוס ומין עול לפיך ויפר הוס. כי עיקר הפמלה פל הקיפר היה בעבור זה הפפוק הלוך תמיס פעלו כי כל דלכיו מפפס וגו' כמו פמבמר והולך פפמל מי' מפפס פל מלפיכס כמה פילמ הינר מו סומס וכו' ממעי אמו רק הפ' פל הלוך תמיס וגו' נכתב בעבור הפפוק פל מפר לה יפר פניס וגו' כדפי' מקדם לכן נקט זה הפפוק פל מפר לה יפר פניס וגו' ודוק: (כו) ומ"ם מפר רבי יהושע בן קרחה לקיפר נהמן הוא מלהינו פפפה מומו פומס ממעי אמו. פי' מפוס דמלו למה בעיניו. לה היה פבק כלוס מלנגוב. מפוס דעין רומה ממון מביכו והלב חומד והולך וגונב וגוזל: (כז) ומ"ם לכך נאמר דודי פלח ידו מן החור וגו' ונאמר יענך ה' ביום לרה פירוש כמו פנהבאר למעלה בריש פרק ח' אלא בעבור שהמריך ונעין לעין בסומס פנין כמנהגו בס' הזה תוזר לענין שהחחיל בו כדי לסייס הענין במה שהתם ומוד כיון שבא לפרש הפפוק פאמר

(ח"ב) ק

נוסחא הישנה

שהצרות באות על ישראל בעונותיהן (כח) יעמדו לפני יחד באגודה אחת ויתודו על עונותיהן לפני. (כט) ויאמרו לפני סדר סליחה ואני אענה אותם. ובמה גילה הקב"ה אותם זאת אמר ר' יוחנן (ל) הקב"ה גילה זאת בפסוק (שמות לד) ויעבור ה' על פניו ויקרא וגו' מלמד (לא) שירד הקב"ה מן ערפל שלו כשליח ציבור שמתעטף בטליתו ועבר לפני התיבה וגילה לו למשה סדר סליחה אמר לו למשה אם יהיה תלמיד חכם בדור שיש בידו להוציא את ישראל מידי חובתן אל יזוח דעתו עליו מלהתפלל על ישראל (לב) אלא יסתכל בי שלא היה שום שותף עמי במעשה בראשית וירדתי וגליתי סדר סליחה למשה וכן ממני ילמדו כל באי עולם (לג) וכל מי ומי שיש בידו להוציא את ישראל מידי חובתן וכן הוא מוציא אותן אני נותן להם שכר טוב ובשעה שישראל מתקבצין לפני ועומדין

נאם' דודי שלח ידו מן החור יענך ה' ביום צרה היה דוד יודע שעתיד בית המקדש להיות חרב וקרבנות בטלים בעונותיהן של ישראל והיה מצטער על ישראל ואמר בשעה שהצרות באות על ישראל יעמדו לפניו יחד באגודה ויאמרו לפני סדר סליחה ואני עונה אותם. ומה גילה אותם אמר רבי יוחנן ויעבור ה' על פניו ויקרא מלמד שירד הקב"ה מערפל שלו כשליח ציבור שמתעטף בטליתו ועובר לפני התיבה וגילה לו סדר סליחה ואומר לו אם יהיה תלמיד חכם שיש בידו להוציא את ישראל מידי חובתן אל יזוח דעתו עליו יסתכל בי שלא היה שותף במעש' בראשית ירדתי וגליתי סדר סליחה למשה ממנו ילמדו כל באי עולם וכל מי שיש בידו להוציא את ישראל מידי חובתן אני נותן להם שכר טוב ובשעה שישראל מתקבצין לפני ועומדין אגודה אחת ואומרין לפני סדר סליחה ואני עונה אתם שנאמר

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

כך כדרך מחר. צריך להודיעך על מה קפי הדבר מחר ומהו הדרך שרמזון וק"ל: (כח) ומ"ש ויעמדו לפני בחגודה תחת וכו' פי' שלא יהא מחלוקות ביניהם רק שלום ואהבה ואחוה יהא ביניהם ומן הטעם יפול לשלום בהם כמ"ש גדול השלום שאפילו ישראל עע"ז ויש שלום ביניהם אין מדת הדין יכול לשלום בהם שנא' מבור עלבים מפריס הגא לו. ואין התפלה מקובל אם אין שלום ביניהם כי כל התפלות מסיימין בשלום וכן ברכות כהנים ואין כלי מחזיק ברכה אלא שלום שנא' ה' יברך את עמו בשלום. וכן שתר דבריס הרבה כמ"ש בתריבות נא דוק ותשכח וכן אין התשובה מקובלת אלא אם כן יש שלום בין הבריות כמ"ש הן לריב ומנה תעומו וגו': (כט) ומ"ש ויאמרו לפני סדר סליחה פירוש אלו י"ג מדות שהם ה' ה' אל רחום וחנון וגו': (ל) ומ"ש וזאת גילה הקב"ה בפסוק ויעבור ה' על פניו וגו' פי' כמ"ש בפ"ק דר"ה וז"ל ויעבור ה' על פניו ויקרא ר"י יותן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שהתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה למשה סדר תפלה וא"ל כל זמן שישראל חוטאין לפני יעשו כסדר הזה ואני אמחול להם עונותיהם ע"כ יהודה בריה דרומה לי"ג מדות שלום חוזרות וניקס וכו' ע"ש: (לא) ומ"ש שירד הקב"ה מערפל כש"ן וגילה למשה סדר סליחה. פי' לפי שעשה הקב"ה ערפל סביב לו כמ"ש ענן וערפל סביביו (תהלים ל"ז) על כן הוצרך הקב"ה לירד מן הערפל ולהתגלות כדי להראות למשה סדר סליחה: (לב) ומ"ש אלא יסתכל בי שלא היה שום שותף עמי במעשה בראשית. וירדתי וגליתי סדר סליחה למשה וכן ילמדו וכו'. פי' כי מאחר שלא היה שום שותף עמי במעשה בראשית ואני לבדי בראתי השמים והארץ וכל אשר בהם והיתה יכולה בידי להתגאות על כל בני עולם כמ"ש בפרק בחרש דר"ה ביום שני תומרים הסיר בניה המקדש ה' מלך גאות לבש על שם שנאמר מעטיו ומלך עליהם ע"ש וכן בעבור שברא הקב"ה לבדו כל מעשה בראשית ולא היה שום שותף עמו לכן לקח הקב"ה כל האתגאים שבעולם ונתנם תחת המרכבה שלו שהם פני מרי' מלך שבמיות ופני שור מלך הטועות ופני נשר מלך שבבהמות ופני אדם שהוא מתגאה על כל כמ"ל במסכת חגיגה ע"ש ומי"ז יכול פני להתגאות על כל בני העולם. ומעש"כ לא הייתי מתגאה אלא ירדתי מלמעלה למשה וגליתי סדר סליחה למשה. לכן ממני ילמד שם"ח שיש בידו להוציא את ישראל מידי חובתן אלא יזוח דעתו ולא יתגאה אלא ירד לפני התיבה ויתפלל על ישראל שלא עשרה מדות שאורחם ניקס כדי שארחם על ישראל: (לג) ומ"ש אם יהיה תלמיד חכם כדור שיש בידו להוציא את ישראל מידי חובתן. פירוש כי אין כל תלמיד חכם יש בידו להוציא את ישראל מידי חובתן כי צריך להיות בו כמה וכמה מדות טובות אם רוצה להתפלל בשביל ישראל שיקבל הקב"ה את תפלתו כדתניא במסכת תענית וכן בפור פו"ח סימן י"ג ש"ן צריך להיות שגון שהות ניקן מעבירות ושלא

יסא

נוסחא הישנה
שנאמר ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראינו : סליק פרק כג :

באגודה אחת לפני (לד) ואומרים לפני סדר סליחה אני אענה אותם שנא' (תהלים כ) ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו :

נוסחא הישנה
פרק כד אמר להם ר"א לתלמידיו בני אל תבטחו בעושר ולא

פרק כד **אמר** (ה) להם רבי אליעזר לתלמידיו. בניי אל תבטחו לא בעושר ולא בגבורה ולא בחכמה (ג) שנא' (ירמיס ט) כה אמר

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

יהא עליו שם רע מפני גילדותו ויהיה עניו ומרוצה לעם ויש לו נעימות וקולו ערב. ורגיל לקרות בתורה נביאים וכתובים ומשופל בגופו ושפל ברך. ועיין בסור מו"ח סימן תקפ"ט וכן צריך להיות מעביר על מדותיו כדאיתא בפרק סדר תעניות תלו. מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים ואחד עשרים ברכות האריכין להתפלל בסדר תעניות הללו ולא נענה. וירד רבי עקיבא אחריו ואמר אבינו מלכנו וכו' מיד נענה בסבורין שפיי לומר עשה גדול מזה. יתיה בת קול ואמרה לו מפני עשה גדול מזה הלא עשה מעביר על מדותיו וזה הוא מעביר על מדותיו וכן שמר מעשים הרבה כדומה לזה ע"ש וכן בשמר מקומות הרבה בדרז"ל מעניני סליחה גבור לא דוקא ומשכח : (לד) ומ"ש כשיאמרו סדר סליחה אני עושה תופס שנא' ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו . פי' לאו דוקא מזה הפסוק לבד מוכח שיאמרו סדר סליחה כי לא מוכח מיניה שיאמרו סדר סליחה של י"ג מדות . אלא מכל המזמור מריעא ועד סיפא מוכח זאת וכן שמעיל החד"א בפסוק רחמון שבמזמור ואמר ד"א יענך ה' ביום צרה ומסיים בפסוק האחרון :אמר שמאר ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו לומר לך שבכר זה מוכח מכל המשך המזמור . וכך מוכח מהמשך המזמור יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב ישלח עזרך מקדש (זהו סוד י"ג מדות ומ"י) ומציון יסעדך (היא המדה שעיקר הספעה שמה לתחנונים ומ"י) יזכור כל מנחותיך ועולתך ידשנה סלה יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא נרננה נישועתיך ובשם אלהינו נדגול ימלא ה' כל משאלותיך וגו' ותמהו בשם ה' אלהינו מכיר (בשם י"ג מדות) לכן המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו וד"ק . בגל"ך ותע"י ברוך ה' לעולם אמן ואמן . יילע"ו תמ"ו :

סליק הפרק העשרים ושלשה . תהלה ושבח לאל אשר נתן לנו את התורה מורשה :

פרק כד אמר (ה) ר"ש לתלמידיו בניי אל תבטחו לא בעושר ולא בגבורה ולא בחכמה וכו' יפרק זה הוא נסמך אל הפרקים הקודמים שהם מדברים מענין התשובה ועיקר התשובה היא לב נשבר ומדכא ומוכנע להקב"ה כמש"ה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה ולב שבעבר היא שקולה כנגדו הקריב כל הקרבנות כולן כמש"ה זבחי אלהים רוח נשברה ודרשו רז"ל זבח לא נאמר אלא זבחי זבחי עי"ש ועיקר הגאוה בא על האדם מן העושר והגבורה והחכמה. מן העושר כמו קרח שהיה מתגאה בעשרו וכן שרבה כדומה לו לא דוק ותשכח ונאמר ותשא רוחי וילחך וימהר ואחי עשב בשדך לבהמתך ותלחך ותשבעת . מה בחיב בתריה השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו'. ונאמר וכסף וזהב לא ירבה לו מאד וגו' לבלתי רום לבבו וגו' וכן הרבה רעות מן שהורים וכתובים ומשנה ומדרש ותלמוד בלי קץ ותכלית לא דוק ותשכח . וכן על ידי הגבורה מתגאה האדם ומורד בהקב"ה כמו נמרוד וכדומה לו כמש"ה וכתם יולד אם נמרוד הוא החל להיות גבור בארץ הוא שיש גבור ליד לפני ה' ופי' רש"י ז"ל ורז"ל הוא המריד את כל העולם על הקב"ה בעלת דור הפלגה וכן הרבה כדומה לו בלי קץ ותכלית בתורה ובנביאים וכתובים ומשנה ומדרש ותלמוד כמו כן פזיבא וכן בניה וכדומה להם לא דוק ותשכח וכן על ידי החכמה אדם מתגאה ועובר על ציווי הקב"ה כמו שלמה המלך ע"ה שסמך על חכמתו ועבר על לא ירבה לו נשים ולא ירבה לו סוסים ולא ירבה לו כסף וזהב וכן הרבה כדומה לו בתורה ובנביאים וכתובים ומשנה ומדרש ותלמוד לא דוק ותשכח לכן אמר רבי אליעזר לתלמידיו שם תהיו לעשות תשובה שלימה לפני הקב"ה ולהכניע את היצר הרע לפני יצר טוב ולהכניע את לבבכם לעבודת הקב"ה בחמת וכחמימה תזי אל תבטחו לא בעושר ולא בגבורה ולא בחכמה אלא הכניע לבבכם בזכרכם את יום המיתה ופסופו של אדם רימה ותולעה וכמה שהאדם הוא נרוע מן הבהמה למחר מותו כמו שמעתר והולך ומה שם יזכור הדברים האלה בודאי לא יחטא ויכנע לבו לעשות תשובה שלימה כמזכר בפרקים הקודמים ונסמך שפיר פרק זה אל הפרקים הקודמים : (ג) ומ"ש שנאמר כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ונו'. זהו שאמר שלמה נרוח הקדש כי מקרא האדם וגו' . פי' כי בפסוק אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' מזהיר אלא יחטא אדם לא בעושר ולא בגבורה ולא בחכמה כדי שלא ימרוד בהקב"ה לעבור חס ושלום על מצות הקב"ה כי המחטאה בשלשה דברים הללו גורם לאדם למרוד בהקב"ה ולעבור על מצותיו כמו שכתבתי למעלה

נוסחא הישנה

אמר י"י אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה' . זהו שנא' ברוח הקדש (ג) על ידי שלמה בן דוד (קהלת ג) כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה מקרה אחד להם (ד) כנגד מי אמר שלמה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד בשר ודם . (ה) שהוא בתחילתו רימה וסופו תולעה ואין אדם מעולה מן הבהמה כלום (ו) ולא עוד (ז) אלא כל הנוגע בנבלת

בגבורה שנאמר כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל גבור בגבורתו וגו' זהו שנאמ' ברוח הקודש על ידי שלמה בן דוד כי מקרה האדם ומקרה הבהמ' כנגד מי אמר מקרא זה לא אמרו אלא כנגד בשר ודם שהוא תחלתו רימה וסופו תולעת ואין מעולה אדם מהבהמה כלום ולא עוד אלא כל הנוגע בנבלת

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

בממון ומס אמר יאמר המדם הדבר הזה הוא מוב מאד שלא יתגאה האדם בשלשה דברים שלנו אבל שאין לכבוש היצר הרע שלנו ומיזה רשותם יש לכבוש את היצר הרע שלנו ומצאתם בדברים שלנו . לכן אמר אחר כך זה שאמר שלמה כי מקרה האדם וגו' ר"ל אם יזכור ביום המיתה עזכר אשר בזה הפסוק כי מקרה האדם ומקרה הבהמה שסוף האדם למות וסוף בהמה לשחיטה כמו שאנחנר שהולך וכמו שאנחנר בממון כמ"ש . ומזה אם יזכור ביום המיתה בודאי לא יתגאה בשלשה דברים שלנו כמאמר חז"ל בפרק קמא דבבא קמא וז"ל אמר ר' לוי בר חמני אר"ל לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר רגזו ואל תחמאו אי מזיל מוסב ואי לא יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם אי מזיל מוסב ואי לא יקרע קריאת שמע שנאמר על משכבכם אי מזיל מוסב ואי לא יזכיר לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה ואי' רמ"י ז"ל יום המוות שהוא דומה עולמים עכ"ל וק"ל : (ג) ומ"ש זה שאמר שלמה , כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה מקרה אחד להם פי' כי האגדה"ז נקט פסוק זה ודומך על המעיין גם בפסוקים הסמוכים אליו מלפניו ומלאחריו כי כן דרכו של המגיד דברי אליהו בכל הספר הזה שהוא נקט הפסוק העיקר ודומך על המעיין שיעיין גם בפסוקים הסמוכים לו כי אין האגדה"ז ליחשב וליזיל כי רוכלא כמו שכתבתי כמה פעמים בפרקים הקודמים לכן אם תעיין בפסוקים הסמוכים לו אם פי' רמ"י ז"ל והרואה עין בעין בעין שכלך שהם ממש כדברי ירמיה המכריז האדם מקדם מה"ם אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' עד שאם ה' וכן הוא אומר בפסוקים . ועוד ראיתי מתת בשמע מקום במשפט שמה הרשע ממרקי מני בלבי את הצדיק ואת הרשע יפקוד שלשים שלשים כי עת לכל חפץ ועל כל המעשה שם (עי' שם בפי רמ"י ז"ל על דברת בני האדם לברם האלשים לראות שהם בשמש המה לשון (פי' רמ"י ז"ל על דברת בני האדם שמחזו לשון מדת הגאוה להגוג שרש ורבוה בקמיים מהם והודיעם הקב"ה שאין שרוחם כלום והם כבהמה ומיה וכו' עי"ש) כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה מקרה אחד לשון כמות זה כן מות זה ואוף אחד לכל ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל הכל הולך אל מקום אחד הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר (עי"ש ברש"י והרנוס) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ (פי' רמ"י ז"ל רוח בני האדם עולה למעלה ועומדת לדין ורוח הבהמה יורדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון . לכן לריך בני אדם שלא להתנהג כבהמה שהיא מקפדת על מעשיה) ורציתי כי אין טוב מאכר שישמח האדם במעשיו כי הוא חלקו כי מי יביאנו לראות במה שיהיה אחריו (עי' ברש"י והרנוס) ואכתי אני ואראה את כל העשוקים אשר נעשים תחת השמש (פי' רמ"י ז"ל הנעשים עשוקים בניהם בשביל מעשיהם וכו' עי"ש) והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם ומיד עושקיהם כח ואין להם מנחם (פי' רמ"י ז"ל בוכים דמעות על שפוחם העשוקה ביד מלאכי משחית והכזרים בכח וכו' עי"ש) ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עודנה וגו' עי"ש ברש"י והרנוס שביב : (ד) ומ"ש כנגד מי אמר שלמה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד בשר ודם שהוא תחלתו רמה וסופו תולעת . פי' האגדה"ז אתי לאפוקי שלא אמר שלמה פסוק זה כנגד האשמה ודוקא פסוק זה לבד אמר כנגד הגוף שהוא בשר ודם אבל הפסוקים האחרים אחר כך שהם מן מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה וגו' ורציתי אני את דמעת העשוקים וגו' כמו שכתבתי מקדם בממון האם אמרם שלמה כנגד האשמה כדפרשתי מקדם בממון ודוק : (ה) ומ"ש בשר ודם שהוא בתחלתו רמה וסופו תולעת . פי' בתחלתו ר"ל בחייו הוא גם כן רימה שהם סרינים שברקתו וכן החולעים שבבני מעיו וסופו תולעת . ר"ל לאחר מותו ומתו חז"ל בפ"ל דפ"ס מסריקון "בוסף "שחול "רימה "דם "מרס : (ו) ומ"ש ולא עוד אלא כל הנוגע בנבלת בהמה וכו' . פי' לא די שהאדם מעולה מן הבהמה אלא אדרבה הוא גרוע הרבה מאד מן

נוסחא הישנה

בהמה אינו טמא אלא טומאת ערב אבל הנוגע בנבלת אדם טמא טומאת שבעה דבר אחר בהמה שמתה אינה מטמאת באוהל אבל אדם שמת הוא מטמא באוהל. ד"א הנוגע בנבלת בהמה הוא טמא ואין מטמא

בנבלת בהמה אינו טמא אלא טומאת ערב. (ח) אבל הנוגע בנבלת אדם הוא טמא טומאת שבעה. דבר אחר (ט) בהמה שמתה אינה מטמאה באוהל אבל אדם שמת הוא מטמא באוהל. ד"א הנוגע בנבלת בהמה (י) הוא טמא לבדו ואין מטמא לאחרים אבל הנוגע בנבלת אדם הוא טמא ומטמא ג"כ לאחרים. (יא) ונאמר (קהלת ט) כי לכלב

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

סבהמה כמו שמבאר והולך לכן ידקדק שמדם בכל מעשיו שלא יתמעט : (ז) ומ"ש כל הנוגע בנבלת בהמה טיט ממע מלא קומתה ערב. פי' כמ"ש בספר (ויקרא יא) וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הנוגע בנבלתה יטמא עד הערב והאוכל מנבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב והנושא את נבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב פי"ם בפי' רס"י ז"ל ורז"ל ולא די שנבלת בהמה טהורה היו מטמא מלא קומתה ערב. שלא אפי' גבלם בהמה טמא ונבלת חיה ועוף בין מהורים בין טמאים ונבלת שרצים טולם מעולים מנבלת האדם ואיש מטמאים שלא קומתה ערב כמ"ש שם וכל שרץ השוף אשר לו מרגע רגלים שקץ הוא לכם ולאכלה הטמאו כל הנוגע בנבלתם יטמא עד הערב וכל הנושא מנבלתם יכבס בגדיו וטמא עד הערב לכל הבהמה אשר היא מפרסת פרסה ושסע שיגה שוסעת ורגה שיגה מעלה טמאים הם לכם כל הנוגע בהם יטמא וכל הולך על כפיו בכל החיה ההולכת על מרגע טמאים הם לכם כל הנוגע בנבלתם יטמא עד הערב והנושא את נבלתם יכבס בגדיו וטמא עד הערב טמאים הם לכם וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ החולד והעכבר והלט למינהו והאנקה והכח והלטאה והתושמת שלא הטמאים לכם בכל השרץ על הארץ כל הנוגע בהם במותם יטמא עד הערב וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא מכל כלי עץ או בגד או עור או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד הערב וטהר עי"ם בפי' רס"י ז"ל ורז"ל והמרכחי בפסוקים הללו לא נתנו רק שם גרייסים מאד לרחים על כל מה שהכתוב למעלה ודו"ק : (ח) ומ"ש הנוגע בנבלת אדם הוא טמא טומאת שבעה פי' כמ"ש בספר (במדבר י"ט) הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים : (ט) ומ"ש בהמה שמתה אינה מטמאה באהל אבל אדם שמת מטמא באהל. פי' כמ"ש בספר (במדבר י"ט) זאת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים ומדקאמר אדם כי ימות באהל וגו' דייקינן מינה אבל בהמה שמתה אינה מטמאה באהל לשום דבר : (י) ומ"ש הנוגע בנבלת בהמה הוא טמא לבדו ואינו מטמא לא לאחרים אבל הנוגע בנבלת אדם הוא טמא ומטמא ג"כ לאחרים. פי' כמ"ש בספר (במדבר יט) הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים וגו' ומסיים הפרשה וכל אשר יגע בו שמא יטמא הנפש הנוגעת שמא עד הערב ופי' רס"י ז"ל ורז"ל מכאן למדנו שהאדם שמא הוא אבי אבות הטומאה והנוגע בו הוא אב הטומאה ומטמא לאדם וכו' פי"ם ויליפין מינה מדכתיב נפש אדם שמא ולא נפש בהמה חיה ועוף ואברן שמטו דהנוגע בנבלת בהמה חיה ועוף דאוף לבדו שמא ואינו מטמא לאחרים וק"ל : (יא) ומ"ש ונאמר כי לכלב חי הוא טוב מן האריה מת. פי' ועוד רמיזי מן הפסוק הזה על מ"ש מקדם שלא יהנתה לא בעופר ולא בעורה ולא בחכמה שלא יזכר ביום המיתה ולא יכעס לעבו ודאי ולא יתנאה בדבריו שלא יטוב בחשובתם בלב טהור ונדכה וכל זה מוכח מן הפסוק הזה עם המשך הפסוקים הסמוכים אליו והתנדב"ם נקט פסוק זה ומוסיף על המעיין גם בפסוקים הסמוכים לו במהגו בכל הספר הזה כדכתבתי למעלה בסמוך וכך הוא המשך הפסוקים כי מי יחבר אל כל החיים יש בממון (פי' רס"י ז"ל כי בעודו בחיים אפי' הוא רשע ואחבר לרשעים יש בממון שמא יטוב לפני מותו) כי לכלב חי הוא טוב מן האריה מת (פי' טוב לרשע בעודו חי שיוכל לשוב קודם מותו מן מלך רשע שמת ברשעו עי"ם בפי' רס"י ז"ל) כי החיים יודעים שימותו ואמתים חיים יודעים מחומה ואין עוד להם שכר כי נשכח זכרם (פי' רס"י ז"ל ורז"ל כי הצדיקים שאפי' במיתתם קרויים חיים מחיין אל לבם יום המיתה ויטובו מדרכם אבל הרשעים הנקראים מתים אפי' בחייהם חיים יודעים מחומה לעשות תשובה ואין להם עוד שכר פעולה שיעשו מן המיתה ואילך אלא מי שמרע בערב שבת יאכל בשבת) גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה וחלק אין להם עוד לעולם בכל אשר נעשה תחת השמש (ופי' רס"י ז"ל גם אהבתם שאהבו אחי ולגון גם שנאתם שנאתו דעת גם קנאתם שקנאתו להקב"ם במעשה ידיהם וחלק אין להם וגו' לא הועיל להן זכות בן וכח לתותן רשעים שעבדו ע"ז ואין להם ברים לאחר מיתה עכ"ל. וכ"ל מה שדייק רס"י ז"ל דוקא לתותן רשעים שעבדו עבודה כוכבים כי אחי לשאוקי לכל שאר עבירות שבכל התורה שהגבים מלילן בתורתן ובמעשיהם המוכים לאביהן מן הגיהנם כמו שמניח במה מעשים במדרשים ובזהר וכן למעלה בספר זה בפרד אליהו זוטא בפרק שבעה שאר פי"ם. ומש"כ נעובדי עבודה כוכבים אין הבנים מוכים יכולין להנילן מן הגיהנם משום שהם חיים רוצים שיהיו בניהם בני

יגרמל

נוסחא הישנה

לכלב חי הוא טוב מן האריה המת. (יב) טוב תינוק בן יומו שהוא חי שאימתו מושלכת על כל הבריות מן עוג מלך הבשן ששימש לאברהם לעבד (יג) ופרסת רגליו היו ארבעים מיל כיון שמת ירדו שקצים ורמשים על גביו ועוד שלמה שנ' בו (מלכים ג ד) ויחכם מכל האדם ואם הוא חכם מכל האדם למה אמר (קהלת ג) ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל והלא האדם כשהוא אוכל הוא מברך להקב"ה וכשהוא שותה הוא מברך (יד) כשהוא הולך לישן הוא מברך (טו) וכשהוא מעורר הוא מברך אם כן האיך נחשב לבהמה שאינה מבהנת כלום אלא אין הכתוב מדבר (טז) אלא על שעת המיתה כיון שמגיע קיצו של אדם למות (יז) בשם שנמלכין על הבהמה לשחיטה כך נמלכין על

אחרים אבל נבלת אדם הוא מטמא ומטמא אחרים ונאמר כי לכלב חי הוא טוב מן הארי המת תינוק בן יומו שאימתו מושלכת עליו מעוג ששימש לארבעים פרסה כיון שמת שרצים על גביו ושלמה שנאמר בו ויחכם מכל האדם כי הוא חכם מכל האדם אמר ומותר האדם מן הבהמה אין מה אדם אוכל ומברך שותה ומברך ישן ומברך ומעורר ומברך היאך נחשב לבהמה שאינה מבחנת כלום אלא על שעת מיתה הכתוב מדבר כיון

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ירחל ואם נאמרו בניסם בעדה ירחל סם כופרים בהם ומומרים שמיון בניהם) לך תכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב ייתר כי כבר רצה מלהים את מעשיך (פי' רש"י ז"ל תכל לחם הלדיק תזכה לעולם הבא וכו' עי"ש) בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יהסר (פי' רש"י ז"ל ההקן עלמך בכל שעה במעשים טובים שמא המות היום ותכנום בשלום וכו' עי"ש) ראה חיים עם אשה אשר אהבת כל ימי חיי הבלך אשר נתן לך התה השמש כל ימי הבלך כי הוא חלקך בחייים ובעמלך אשר אתה עמל תחת השמש, (פי' רש"י ז"ל שילמוד תומנות עם תלמוד תורה כי בשניהם זוכה לחיי עילם הזה ועולם הבא שיגיעה שניהם משכחת עון עי"ש) כל אשר המלא ידך לעשות בכחך עשה כי אין מעשה וחשבון ודעה וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה (פי' רש"י ז"ל כל אשר המלא ידך לעשות בעוד רגון קוקך בעוד שאתה בכוחך עשה כי בשאול בשהמות אין אתה יוכל לעשות מצות ואם עשית כן אין לך שום חשבון בשאול שאתה הולך ממנו וכו' עי"ש) שבתי וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים להם וגם לא לנבונים עשר וגם לא ליודעים חן כי עת ופגע יקרם את כולם (עי"ש בפי' רש"י ז"ל בתריכות) כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה וכלפרים האחוזים בפח כהם יוקשים בני אדם לעת רעה כשהפול עליהם פתאום עי"ש בפי' רש"י ז"ל ודו"ק:

(יב) ומ"ש טוב תינוק בן יומו שהוא חי שאימתו מושלכת על כל הבריות מן עוג מלך הבשן שהיה ירדו שקצים ורמשים על גביו. פי' כמ"ה בפרשת נח ומוראכם והחכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים בכל אשר תרמוס האדמה ובכל דגי הים בידכם נתנו ופי' רש"י ז"ל בשם מדרש מנדה ומוראכם וחתכם לשון חיות הוא בכל זמן שתינוק בן יומו חי אין אתה צריך לשומרו מן העכברים אבל עוג מלך הבשן שהיה ירדו שקצים ורמשים על גביו צריך לשומרו מן העכברים שנאמר ומוראכם וחתכם יהיה וגו' מיומי יהיה מוראכם על החיות וכו' כל זמן שאתם חי עכ"ל:

(יג) ומ"ש עוג מלך הבשן היה עבד אברהם ופרסת רגליו היה ארבעים מיל. פי' כדאיתא במדרש שלקוט סוף פרשת חקת וז"ל עוג מלך הבשן הוא אליעזר עבד אברהם ופרסת רגליו היה ארבעים מיל ואברהם היה קומה נקף ידו פעם אחת נער בו אברהם ומיראתו נפל שימו ממנו ונפל לתוכו לאברהם ועשה מעשה שן והיה יתן שם עליה ויש לומרים כשהם היה נוהגו שנים מיל שנ' שנים עיר כל הכל תרנוב ממלכת עוג בבשן ומה היתה מכילתו אלף אוריס וכן מכל חיה וחייתו אלף מדות ומיפת זרועתו שבעים ושמה ליפרת עכ"ל. וכן הפליגו ממנו רז"ל במסכת נדה בפרק המפלת וז"ל תניא תנא שמול אומר פעם אחת רלתי לחתר בבי ובכנס בקוליה של תת ורגלי אחריו שנים פרסאות ינבי לא הגעתי וקוליה לא בלתה וכשחזרתי לאחוריי אמרו לי של עוג מלך הבשן היה עכ"ל: (יד) ומ"ש יתן ומברך. פי' כשרואה ליתן מברך ברכת המפיל חבלי שינה על עיני וכו': (טו) ומ"ש מעורר ומברך. פי' כשמתעורר בבוקר מן השינה מברך אלהי נשמה שהחזיר בי וכו' ועתה שבח והודיה להקב"ה שהחזיר לו נשמתו שהפקיד בידו: (טז) ומ"ש אלא על שעת המיתה. פי' כמ"ש בריש דקרא כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה אין כי הכל הבל. אלא על שעת המיתה. פי' כמ"ש בריש דקרא כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה מקרה אחד להם כמות זה כן מות זה וכוח אחד לכל ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל. אבל האדם בחייו בשעת הוא טוב הרבה מן הבהמה אם הוא מברך להקב"ה על כל דבר ודבר: (יז) ומ"ש כשם שנמלכין

על

נוסחא חישנה

שמציע קיצו של אדם למות כשם שנמלכין על הבהמה לשחיטה כך נמלכין עליו לכך נאמר ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל בהמה שמתה יש לה מנוחה אבל אדם שמעבירין מכעסין ומת מעמידין לדין ומאירין לו כל מעשיו ודנין אותו עליהם ובכך היה בוכה רבי יוחנן בשעת פטירתו אמרו לו תלמידיו אם אתה בוכה רבינו אנחנו מה תהא עלינו . אמר להם

על האדם למות . (יח) לכך נאמר ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל . (יט) ולא עוד אלא בהמה שמתה יש לה מנוחה אבל בני אדם שעוברין על מצותיו של הקב"ה ומכעיסין אותו במעשיהן שאינם הגונים ומתו בלא תשובה . (כ) מעמידין אותם לדין ומאירין להם כל מעשיהן בפניהם ודנין אותם על כל מעשיהן (כא) ובשביל כך היה בוכה ר"י בשעת פטירתו ואמרו לו תלמידיו רבינו נר ישראל (כב) אם אתה בוכה אנחנו מה תהא עלינו ואמר להם ר"י לתלמידיו בניי האין לא אבכה שמעמידין אותי לדין ומאירין לי את כל מעשי בפני ודנין אותי עליהם ולא עוד אלא

שאומרים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

שאומרים לי (כג) מפני מה מתו בניך בחייך. (כד) ולא זכיתי לתיקונו של עולם. (כה) ולא די לבן אדם בעולם שמתין בניו בחייו אלא שדנין אותו עליהם. (כו) וכן אמר דוד בספר תהלים (תהלים עמ) אל תשליכני לעת זקנה ככלות כחי אל תעזבני אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אל תרפה את ידי לעת זקנתי מן התורה ומן המצות.

נוסחא הישנה

בני לא אבכה שמעמידין אותו לדין ומאירין לו את מעשי ודנין אותי עליהם ולא עוד אלא שאומר לי מפני מה מתו בניך בחייך ולא זכיתי לתיקונו של עולם ולא די לו לעולם שמתין

זהו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מרדם רבי יוחנן בן זכאי בטעמ פמירמו וכל העם יסמעו ויבכו: (כג) ומ"ם ולמ עוד מלמ שמומרים לי מפני מה מתו בניך בחייך. פי' למ די שדמין חומי על חממי מלמ שמומרים לי מפני מה מתו בניך בחייך כי רבי יוחנן מתו לו כל בניו בחייו כדמיתמ בפרק קממ דברכות דממר רבי יוחנן דין גרמת דעמירמה ביר עי"ם בפני פמ"י ז"ל ומוסף' ובהכותב עי"ם: (כד) ומ"ם ולמ זכיתי לתיקומו של עולם. פי' לייסב העולם בבניס ובבומת פמ"ה למ לתומו ברמה לפנת יגרה כי רבי יוחנן מזל לטעמיה דממ סי' לו בניס ומתו למ קיים עדיין מלוה פריה ורביה כדמיתמ בפרק הבמ של יבמתו וז"ל מתמר היו לו בניס ומתו רב הונמ מתר קיים פריה ורביה משום דרב מסי דמתר רב מסי חין בן דוד במ עד שיכלו כל האמומות שבגוף שמ' כי רוח מלפני יעטוף ונשמות מני עשיתי (פי' בפני רש"י ז"ל) ורבי יוחנן מתר למ קיים פריה ורביה משום לטבת יגרה בעיון וליכמ עכ"ל ואף על גב דהוה ליה לרבי יוחנן בומת כדמיתמ בפרק קממ דקידושין עי"ם מכל מקום כיון שלמ היה לו בניס סבר דלמ קיים מלות פריה ורביה משום דסלכה כבית הלל כדמיתמ בשמנה בפרק הבמ של יבמתו למ יבעל מדם מפריה ורביה מלמ מס כן היה לו בניס בית שמתי מומרים שני זכריס ובית הלל מומרים זכר ונקבה שנאמר זכר ונקבה ברמס עכ"ל והטעם כתבו חכמי האמה כדי שיהא השם סוי"ה שלם יו"ד בחים ה"מ בשמה וי"ו בבן והם"מ בבת ושמ"י. מבל גריך עיון דבמן משמע דריב"ז למ לא היו לו בניס והתוא ר"י המזכ בפרק קממ דברכות שאמר דין גרמת דעמירמה ביר הוא שהם רבי יוחנן שהיה יפה מאד שהוא היה מוהו שמשתייל משפירי בני ירושלים דיחיב על שמרי מבילה ואמר כי סלקן בנות ישראל מנהרא יסחבלו בי כי היכי דליהוי לסו זרע יפה ובעלי תורה כמותי כדמיתמ במסבת ברכות בפרק מי שהוו עי"ם ושם רחים דהוה רבי יוחנן אומרו ז"ל עליו שם בפרק קממ דברכות ר' אליעזר חגם עמך לגביה רבי יוחנן חזי דהוה בני בניה אפל גלייה לדרשיה ופפל מהורה (פי' רש"י ז"ל בשרו היה מבהיק משום שהיה יפה מאד כדמיתמ בהשוכר את הפועלים) חזית דהוה בבי רבי אליעזר ומ"ל למה בניה מי משום בניס דין גרמת דעמירמה ביר וכו' עי"ם והתוא ר"י היה ניסו של רים לקים דקא סמי בהאי וסבר רים לקים שהיה שמה יפה עד מאד וקפץ מן הגשר אל המים בשבילו קודם שחזר רים לקים למומב כדמיתמ בפרק השוכר את הפועלים ואומו רבי יוחנן היה זמן רב אחר שחורבן בדעת החום' שם וז"ל אמר רבי יוחנן אנא מסהיירי מספירי ירושלים האי מאן דבעי מיחזי שופרי' דר"י נייחי בשת דבספת מן הטורף ומיתליין פרגידת דרומנת סומקת ומיהדר בלילת דורדת סומקת לפומת ומטפיס בין שמשת לפולת שהוא שהולכי מעין שופיות דר"י ובהבו השום' ר"י אהר החרבן הרבה היה ומ"ם שסוא בשמייר מספירי ירושלים בלומר חמשפחתם וכו' עי"ם. מבל ריב"ז היה בזמן בית שני בשער מספסיינוס קיסר על ירושלים כדמיתמ בשסבה גיטין בפרק הניזקין וכן ים שאר הרבה רשויות מן התלמוד ומבמה ספרי דבני הימים לא דוק והשבה ושפשר דגם לריב"ז שמו בניו בחייו כמו לר"י היפה תואר שו י"ל דגם ר"י היפה תואר הי' נוכה בשעת פמירתו מן העולם גגד תלמידיו כמו שהי' נוכה ריב"ז גגד תלמידיו בשעת פמירתו מן העולם מבל בתלמוד לא מציגו לא רק ריב"ז היה נוכה גגד תלמידיו בשעת פמירתו מן העולם ורק ר"י היפה תואר לא היה לו בניס כשאר לשעלה בשניהם מבל גשאר כיון שהיה לר"י תלמידים הם שחשבים בניס ממש ורשיות שין שספר מן התורה ונביאים וכתובים ומשנה והלמוד ומדרשים לא דוק והשבה ודוק: (כה) ומ"ם ולמ די לבן אדם שמתין בניו בחייו מלמ שדנין אותו עליהם פי' לא די לו הצער הזה שהוא מצטער בחייהם בניו הבם ישמרנו כאלו הוא עצמו מת ח"י משום שהם בשרו ממש מלמ שדנין אותו עליהם על שמתו בניו בעוון כמז"ל בשביבה מקומות דוק והשבה. וכן להיפך אם אדם מת והניח בן נדיק כאלו הוא עדיין חי וקיים מזה הטעם שהוא בשרו ממש כדמיתמ בפרק יש אומרין וז"ל. דרש ר' פנחס בר חמא מ"ד והדד שמע במלרי' כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב בר הבדא מ"מ גאמר בדוד שביבה וביואב מיתה מלמ דוד שביבה בן גאמר שכב ויואב שלמ שיה בן גאמר בו מיתה והכתיב מבני יואב עובדי' שלמ דוד היה בן באותו וכו' ע"ם וק"ל ושמעתי דמזה הטעם מז"ל בבד אם תביך לרבות אחיך הגדול משום שהוא הלך מובחר מאביו יותר מצאר לאחיו הבאים אחריו ואם הוא מבבד לאחיו שגדול הוא מהשב באילו מבבד לאביו ממש וק"ל: (כו) ומ"ם בבלות בחי אל תעזבני מל תקהה עיני בבניי פי' בבלות בחי לעת זקנתי בשמין לי עוד בח להוליד בניס לפת זקנתי לא

נוסחא הישנה

בניו בחייו אלא שדרין אותו עליהם וכך אמר בספר דהלים אל תשליכני לעת זקנה אמר לפניו רבונו של עולם אל תרפה ידי מן התורה ומן המצות בכלות כחי אל תעזבני אל תקהה שיני בבני מכאן אתה למד שכל מי שמתין לו בניו בחייו שיניו קהות ועיניו כהות וכהה כחו לכך נאמר הכל הבל . דבר אחר כה אמר ה' אל יתהלל חכם ונו' אפילו כמשה רבינו שאף על פי שעלה למרום וקבל את התורה לא הניח לו מן המיתה אמרו עליו על משה רבינו בשעה שאמר לו הקב"ה עלה ומות בהר אמר לפניו רבונו של עולם כתבת בתורתך ביומו תתן שכרו ואני פועל נאמן הייתי לפניך ארבעים שנה עכשיו תן לי שכרי אמר לו הקב"ה למשה אתה רוצה לטול את שכרך בעולם הזה כשם שאני משלם שכר לאברהם

זהו אל תשליכני לעת זקנה וככלות כחי אל תעזבני אל תקהה את שיניי בבניי . מכאן אתה למד (כז) שכל מי שמתין לו בניו בחייו שיניו קהות ועיניו כהות וכהה כחו. (כח) לכך נאמר ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל. ד"א כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל גבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו וגו' אל יתהלל חכם בחכמתו (כט) אפי' חכם כמשה רבינו אינו ניצול מן המיתה שהרי משה רבינו אע"פ שעלה למרום וקבל את התורה לא הניח לו מן המיתה אמרו חכמים עליו על משה רבינו שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה (דברים לב) עלה אל הר העברים הזה הר נבו אשר בארץ מואב אשר על פני יריחו וראה את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל לאחוזה ומות בהר אשר אתה עולה שמה והאסף אל עמיך כאשר מת אהרן אחיך בהר ההר ויאסף אל עמיו. אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כתבת בתורתך (שם כד) ביומו תתן שכרו . (ל) ואני פועל נאמן הייתי לפניך ארבעים שנה עכשיו תן לי שכרי וא"ל הקב"ה למשה אתה רוצה לטול את שכרך בעה"ז לא כן כמו שאתה רוצה (לא) אלא כשם שאני עתיד לשלם שכר טוב לאברהם ליצחק וליעקב

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ימותו בני שהולדתי בילדותי הואיל ואין לי כח להאריך ימיהם לקיים העולם וליתב לומו ולקיים פריה ורבי' כי לא לתוהו בראה לשבת יצרה : (כז) ומ"ש מי שמתין כמו שיניו קהות פי' כיוס הדין כמאכר מקדש שלומרים לו ביוס הדין מפני מה מחין בניך בעוניך והא דמז"ל בפ"ק דברכות הקובר בניו מכפרין לו על שעטיפו בבר פרשתו בפרקים הקודמים גבי לדיקים סוס מיתת בניס כפרה על מפלת נעורי' לפר אין לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא אבל הרשעים עתיד ליתן לא דדין על מיתת בניו פי' לאר שיניו ממש כי ע"י שהשפעל בלמר מיתת בניו גם עליו כתב השיניים וה"ס כתב שאר מיבריס כמ"ש וכתו כהה . ר"ל שם כתו וכן עיניו כהות אין ומן הלמר ומן הבכי כמז"ל בכמה מקיומות דוק ותשכח : (כח) ומ"ש לכך נאמר ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל פי' משום שסוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הן עומדין כמז"ל וכתו שהאפר' לשפלה ודוק : (כט) ומ"ש אפי' חכם כמשה רבינו וכו' פי' כמש"ה עליו מיר נבוריס עלה מכס והוריד עוז פבכמה ואין עוז אלא פורה שמע' ה' עוז לעמו יתן : (ל) ומ"ש ואני פועל נאמן הייתי לפניך מ' שנה פי' משה"ה בסוף פרשת האזינו לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא ומרגם יונתן בכל בית ישראל עמי מהימן הוא והרגום ירושלמי ליה טוה עבדי משה בכל קומסיטון ליה לבלרין קומסיטין דידי מהימן הוא וע"ש בפי' על הרגום ודוק : (לא) ומ"ש שלמר הקב"ה למשה מחה רוצה ליטול שכרך בעה"ז משום שב' ביומו תתן שכרו אלא אין אני מוהן שכרך אלא לעתיד לבוא כמו שאני מתן לעתיד שכר ללכות וע"ה והאל מ"מ קבים היתך מקיים הקב"ה מה שכתוב בתורתו הקדושה ביומו תתן שכרו והלא הקב"ה מקיים מלה כל מעשי הסורה הפייסים אלו לקיים מומן כמו לנקר את התולים שהיה מנקר לאבריהם בחוליו כשהיה חולה ביום שלישי למילתו והלחם לבלים כמו שהיה מנחם ליולת כשמחה שרה אמו ולקבור מתים כמו שקבר למשה ולשלבים שהומיס כמו שלבים לאדם וחוה וכן שאר מלות הרבה כמו שהלריכו ר"ל והביאו לשיות מן הפסוקים אף דוק ותשכח וע"ש היתך אף מקיים מלה זאת ביומו תתן שכרו וי"ל כי בודאי אף בזיך מלה זו גם כן אלל הב"ה אלקיים חופס כמו שאר קלת מלות שאיכה שייכים אלל הב"ה לקיים פומן כי אין מדת הב"ה כמדת ב"ו שהיום הוא בכאן ולמחר בקבר כי ב"ו צריך לשייס ביומו תתן שכרו בו ביום כ"א לא יתן שכרו בו ביום יש לו לדאג שמא ימות הבעל הבית או הפועל למחר והוא לא יוכל ליתן לו עוד אבל הקב"ה שהוא מי וקיים לעד ולעולמי עולמים אף שיהוא בלאן

ויעקב משום שעשו רצוני כך אני אתן לך את שכרך לעתיד לבוא. (לב) אבל יתהלל הקב"ה שכל החכמה היא שלו ברא כל מעשה בראשית ולא היה יגיעה לפניו. (לג) שנ' (ישעיה מ) הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע. (לד) ואל יתהלל גבור בגבורתו אפי' כשמשון בן מנוח שמבית מושבו ועד כתפיו היו לו ששים אמה וביון שמת בטלה גבורתו והלך לו מן העולם אבל יתהלל הקב"ה יתברך שמו שכל הגבורה היא שלו שנא' (דברי הימים ו כט)לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש והעושר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל. אל יתהלל עשיר בעשרו אפי' כאחאב מלך ישראל אמרו עליו על אחאב מלך ישראל (לה) שהיו לו שבעים בנים ובנה לכל אחד ואחד (לו) פלטין של שן (לז) וביון שמת בטל מלכותו ובטל עשרו אבל יתהלל הקב"ה יתברך שמו שכל העושר שלו היא שנא' (חגי ב) לי הכסף ולי הזהב אמר' ה' צבאות (לח) ובמה יתהלל האדם בעה"ז

נוסחא הישנה

ליצחק וליעקב שרצו לעשות רצוני לעתיד לבא כך אני אתן לך שכרך לעתיד לבא אבל יתהלל הקב"ה שכך החכמה שלו היא ברא כל מעשה בראשית ולא היה יגיעה לפניו שנאמר לא יעף ולא יגע אל יתהלל הגבור בגבורתו אפילו כשמשון בן מנוח שמבית מושבו ועד כתפיו היו לו ששים אמה כיון שמת בטלה גבורתו והלך מן העולם. אבל יתהלל הקדוש ב"ה שמו שכל הגבורה שלו שנאמר לך ה' הגדולה והגבורה. אל יתהלל עשיר בעשרו אפי' כאחאב מלך ישראל אמרו עליו על אחאב מלך ישראל שהיו לו שבעים בנים ובנה לכל אחד ואחד פלטין של שן וכיון שמת בטל מלכות יבטל עשרו. אבל יתהלל הקב"ה שכל העושר שלו שנאמר לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות ובמה יתהלל

בעולם הזה בכתרה של תורה שהיא עושר וכבוד ונותנת חיים בעולם הזה ובעולם

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

פמדס הפועל מצות ולמ קבל שכרו בעה"ז מכל מקום משלם לו הב"ה שכרו בעה"ב שהוא טוב לו יותר בלי קץ ומיטור ומכליח מחלו הוא קיבל אח שכרו בעה"ז השפל הכלה והנפסד שמיגו נסמה רק לפי שעה משל"כ בעה"ב נסמה משכרו לעולם ולעולמי עולמים ועוד יש חלוק והפרש גדול כי שכר מלאכה ממש צריך ליתן לו בו ביום משום שפליו הוא עושה אח נפשו כמש"ה בפיפה דקרא ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא (שי' ואין לו מה לאכול בעומו יום פם לא יפלם לו שכרו ביומו) ואליו הוא עושה אח נפשו וגו' פירש"י ז"ל אל השכר הזה הוא עושה אח נפשו למוח פלם בכבם ומלה בחיגן מה שאין כן בשכר המצות לא צייך זאח ודו"ק: (לב) ומ"ם אבל יתהלל הקב"ה שכל החכמה שלו היא הוא ברא כל מעשה ברחשים בלי יגיעה פירוש וזהו מכמה מפלחה בלי קץ ושעור ומכליח לעבור כל מעשה ברחשים בלי יגיעה ול"ל בעבור זה תרגם יונפלמי פל הפסוק ברחשים ברא פלהים אח השמים ואח הארץ בחוכמה ברא הי"ח שמיח ויח מרעח אבל יש סוד נסחר ומשלם בלבר זה בזוהר ובשאר ספרי מכמי החמח והמ"י: (לג) ומ"ם שאמר הלא ידעת פם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אי' וסיפא דקרא אין חקר להבוחתו ע"מ שכל החכמה והחבוחה היא של הב"ה וק"ל: (לד) ומ"ם אל יתהלל הגבור בגבורתו אפי' כן מנוח שמביח מושבו ועד כחפיו היו לו ששים אמה אפי' כדאיחא בשם' כוסח בפ"ק ז"ל חניא ר"ל שמשון בין כחפיו של שמשון היה ששים אמה שנאמר ויפבב שמשון עד חצי הלילה ויחאז בדלחות שער העיר ובשחי המזוזות ויפשם עם הבריח ויפם על כחפיו ואמ' אין דלמוח אלא פחות משלשים אמה עכ"ל ע"ם בפרש"י ז"ל ודוק: (לה) ומ"ם שהיה לאחאב שבעים בנים פי' כמ"ש במלכים ב' ניס פרשה יו"ד ולאחאב שבעים בנים בשומרון וגו' ע"ם: (לו) ומ"ם ובנה לכל אחד פלטין של שן פי' כמ"ש במלכים א' כ"ב ויאמר דברי אחאב וכל אשר עשה הבן לא אשר בשם וכל העריס אשר בנה וגו' ע"ם: (לז) ומ"ם ביון שמת אחאב בטל מלכותו ובטל עשרו פי' כי יהוא בן נמשי כרע אח כל בניו ולא השפיר לו אפילו משחין בקיר כמו שכיס מהנבא עליו אליסו החשבי ולקח יהוא אח כל עשרו ומלך אחר אחאב כמו שמפורש בחריפח במלכים ב' מן פרק י"ח עד פרי"ח ע"ם: (לח) ומ"ם ובמה יחהלל האדם בעה"ז בהחרה של חורה שפי' כמ"ש בסיפא דקרא דאל יחהלל חכם בחכמחו ואל יחהלל הגבור בגבורחו

נוסחא הישנה

ובעולם הבא שנאמר אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד שהיא נותנת לו . זוכה שנותנין בו כח שלא יבטל לעולם . שנאמר

בכתרה של תורה . (לט) שהיא נותנת לאדם עושר וכבוד בעה"ז והיא נותנת לאדם חיים ארוכים בעה"ז ובעה"ב שנא' (משלי ג) אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד (מ) ובזכות התורה זוכה האדם שנותנין בו כח שלא יתבטל לעולם שנא'

וקוי

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

בגבורתו ומל יהחלל העשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי וגו' ומין זאת אלא תורה שנא' וזאת התורה אשר שם וגו' אבל מכל מקום לא יתהלל אדם אח עצמו בכחו' של תורה אלא מחריש יאלו אותו כמ"ש יהלוך זר ולא פיך ואם אדם מתפאר בעצמו בכחו' של תורה . התורה מפחחת ממנו כמו שהעריכו מאד רז"ל בדבר זה בהרבה מקומות לא דוק ותשכח ולפיכך מדקדק הפסוק בלשונו ואמר יתהלל המתהלל ולא אמר יהלל המתהלל ודוק ואמר הפסוק השכל וידוע אותי וגו' ר"ל כי על ידי התורה הנקראת אחת יושכיל ויכיר וידע גדולתו של הכ"ה והוא רחמנו והוא מחרון ומבלעדיו אין מלהים יתברך שמו לעולם ולעולמי עולמים שהוא עושה משפט וצדקה ומשד בארץ ובמלה הוא חפץ וק"ל : (לט) ומ"ש שהתורה נותנת עושר וכבוד בעה"ז וחיים ארוכים בעה"ז ובעה"ב שנא' אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד פי' כמו שפרש"י ז"ל בפס רז"ל למיימיני' כה ועוסקים כה לשמה אורך ימים מיכף וכל שכן עושר וכבוד ולמשמחילים כה שעוסקים כה שלא לשמה ים להם מ"מ עושר וכבוד עכ"ל אבל עדיין לא ידענו מנלן דיש לעוסקים כה לשמה אורך ימים בעה"ז וגם בעה"ב דלמא מש"ה אורך ימים בימינה הוא קלי על מריכה ימינה בעולם הזה לבד דוגמה העושר והכבוד הזוכים העוסקים כה שלא לשמה שמינו שייך עושר רק בעה"ז לכן כ"ל דילפינן ממה דכתיב בהריה עץ חיים היא למחזיקים כה ויש להקשות והלא כתיב בבר בפסוק הראשון אורך ימים בימינה ש"מ לשמה כתוב עוד עץ חיים היא למחזיקים כה אלא הפסו' הראשון מש"ה אורך ימים בימינה הוא קלי על מריכה ימים הש"ה העוסקים כה לשמה דוגמת עושר וכבוד שהוא ג"כ בעה"ז לעוסקים כה שלא לשמה כמ"ש והפסוק השני של עץ חיים היא למחזיקים כה הוא קלי על מריכות ימים בעה"ב והתד"ם נקט פסוק אחד ושומר על המצוין מיעיין גם בפסוקים הסמוכים לו כמנהגו בכל הספר הזה כמו שכתבתי למעלה בהלי פרקא וכן כמה פעמים בפרקים הקודמים : (מ) ומ"ש ובזכות התורה זוכה האדם שנותנין בו כח שלא יתבטל לעולם שנאמר וקוי ה' יחליפו כח וגו' פי' בעה"ז מוחין בו כח שלא יתבטל לעולם עד עת זקנתו כמ"ש במשנה בסוף פרק בחרא דקדושין וז"ל ר"מ אומר לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה וכו' ר' יהודה אומר מניח הוא כל אומנות שבעולם ואינו מלמד את בנו שלא תהא תורה שאדם אוכל משכרה בעה"ז וקרן קיימת בעה"ב ושאר כל אומניות אינו כן שלא כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנ' או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו . הרי הוא את בריבב אבל התורה אינו כן שלא תשתכח ממנו לא לחולי ולא לזקנה ולא ליסורין ולא למלחמה ולא לרעב ולא לחרב שנאמר מה אומר עוד ינחון בשיבה וגו' וכן הוא אומר בשברהם אביהו ואברהם זקנה בימים וה' ברך את אברהם בכל שכתוב התורה שמניע בעשה אברהם אביהו כל התורה כולה עד שלא ניתנה שנא' עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חוקותי ע"כ וכן בעה"ב מוחנת לו התורה כח שלא יתבטל לעולם וזה הוא שפרשם ואינו צריך רחיים כי הרחיות הם ידועים ומוחים מלחים בכל המקומות וכן לעתיד נחחיית המתים מוחנת התורה כח לעולם שלא יתבטל לעולם . כדאיתא בפרק חלק וז"ל תנא דבי אליהו הצדיקים שעתיד הקב"ה להחיותן אינן חוזרין לעפרן שנאמר והי' הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלים . מה קדוש לעולם קיים אף הן לעולם קיימין ואם תאמר חוזן חלף שמים שעתיד הקב"ה לחדש בהן את עולמו שנאמר וכשנב ה' לבדו ביום ההוא לזריקים מה הם עושין הקב"ה יעשה להם כשמים כארצות ושטין על פני המים שנאמר על כן לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים ואם תאמר ים להם נאר ר"ל וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ינעו ילכו ולא יעפו אב"ל ע"ם בפרש"י ז"ל ויושבים לך ממד וכן לפי' כשאדם את ומוטל בקבר התורה נותנת לו כח שלא יתבטל לעולם כמ"ש במסכת סופה בפ' היה נוטל וז"ל דרש רבי מנחם ברבי יוסי בחיב כי גר אנוש ותורה אור חלה הכתוב את המטה גבר ואת הארזים נאור לומר לך מה מ אינו מאיר אלא לפי שעה אף אנוש אינה אלא לפי שעה ומה אור מאיר לעולם אף התורה מנינה לעולם ואומר בהתהלכך תנחה אותך בעה"ז ובשכבך תשמור עליך בקבר והקיצות היא תשיחך לעה"ב וכו' ע"ש ולא זו בלבד שהתורה משמרת אותו בקבר . אלא בזכות התורה הוא חי ממש בקבר ונשמה משמע נדול כמ"ש בהרבה מקומות ע"כ יהודה אמר רב מ"ד מנורת בחלך עולמים וכי אפשר לו לאדם לדור בשני עולמים אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יהי רצון שיאמר ד"ת מפי בעה"ז כדי שיהא שפתותי דובבות בקבר דא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי מנין שאומרים ד"ת מפיו בעה"ז שפתותיו דובבות בקבר ת"ל יפתח בן זעירא ויו"ח שמעון מיכא מ"ד ואחר כיון שהוא הולך לדודי למערים דובב שפתי ישנים בכותי על

(יסעיס מ) וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו:

נוסחא הישנת
וקוי השם יחליפו כח:
סליק פרק כד.

פרק כה **אמר** (ו) להן רבי אלעזר לתלמידין בניי יודעים אתם בשבחו של אברהם אבינו מיד אמרו לו תלמידיו לר"א יהי רצון שתודיע לנו. (ב) מיד פתח ר"א ואמר כתיב (מיכה ז) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת

נוסחא הישנת
פרק כה **אמר** להן ר' אליעזר לתלמידיו בני יודעים אתם בשבח אברהם אמרו לו יהי רצון שתודיענו מיד פתח ואמר תתן אמת ליעקב חסד לאברהם זהו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ענינים כהדין דאמרי קומדופין ר"י אמר כתיב עתיקא אע"ג דאמרי ליה עתמא בפומיה גדול ומי ע"ם וכו' זוכה לחמטנ גדול בלי שיעור וקן והכליה במה שמגלין לו בקבר סודות ורזי התורה בזכות שעסק בתורה לשמה בעה"ז כמו שכתוב בליעזי ומאמר ספרי מכמי האמת הם"י יהן תלקינו על העוסקים בתורה ובמ"ע לשמה. ג"ם תושלב"ע בגל"ך ומע"י. בילע"ו יילע"ו מכם"ו:

סליק הפרק העשרים וארבעה. תהלה ושבח לאל השומר את עמו ישראל בכל עת ובכל שעה:

פרק כה (ו) **אמר** להן ר"ש לתלמידיו וכו' פרק זה הוא נסמך על הפרק הקודם שהוא מדבר מן מי"ו שעמו רצונו של הקב"ה. והקב"ה עתיד לשלם להם שכרן כמבואר בתריהם בפרק הקודם ע"ש. וכיון שאברהם הוא היה ראשון שהכיר את הקב"ה ומלמד את יצחק בנו ואת יעקב בן בנו ואת כל בני ביתו את הקדש שיעבדו להב"ה כמו שמבאר והולך. ומשם"ה ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ואברכו בו כל גויי הארץ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט וגו'. ולכן עיקר השבח של כל הברייות העובדים להקב"ה הוא שבח של אברהם כיון שהוא היה מכיר לכל הברייות מאחוזו של הקב"ה. לכן מתחיל בפרק זה בשבחו של אברהם ומדבר בו בכל הפרק ומסיים בו את הספר הקדוש הזה. פי' אמר כי הפרק הזה נסתיים ממש של סוף הפרק הקודם. כי בסוף הפרק הקודם הוא מדבר ומסיים שהתורה מוחנת כח לתלמידי חכמים בילדותם ובזקנותם בילדותם הוא אומר וקוי ה' יחליפו כח וגו'. ובזקנותם ילפינן מאברהם שאמר ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל משוש שלמד כל התורה כולה עד שלא נהגה שמע' עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקתי ותורתי פיין מה שכתבתי בסוף הפרק הקודם לכן מדבר בפרק זה ג"כ מן שבחו של אברהם וכמה דסיים פתח. פי' אמר כיון שהתחיל הספר הזה שהד"ת בתחת"ר דפתח בפסוק וינרש את האדם שהאדם הי' תופש בע"ז כמז"ל במסכת סנהדרין לכן מסיים הספר הזה התד"ת באברהם לכיון שהוא היה מקבל שכרו של האדם שאברהם היה משבר כל הע"ז ומסר את עצמו על קדושת שמו הגדול בשלשלאות לתוך כבשן האש והקב"ה הציל מכבשן ואז רצו כל הבריות שמין ממש בע"ז והקב"ה הוא יפיד ומיוחד כמו שמבאר והולך בתריהם בכל הפרק האחרון הזה כדי להיות נעזר ותחלת הספר הזה בסופו וסופו בתחלתו וק"ל: (ב) ומ"ש פתח ר"א ואמר כתיב תתן אמת ליעקב חסד לאברהם וגו'. זהו שאמר בדוח סקדם ע"י דוד מלך ישראל והי' כעין שהול על פלגי מים פי' כי ר"ש בא להוכיח שהפסוק הזה התן אמת ליעקב חסד לאברהם וגו' הוא מדבר מן שבחו של אברהם ומי לא הביא הפסוק שאמר דוד והיה כעין שהול על פלגי מים לא היה יכול להוכיח מזה הפסוק התן אמת ליעקב חסד לאברהם וגו' הוא מדבר מן שבחו של אברהם כמו שמבאר מיד בסמוך בס"ד. לכן הוצרך ר"ש לומר ז"ש דוד והיה כעין שהול על פלגי מים בדי להוכיח ממנו מזה הפסוק התן אמת ליעקב חסד לאברהם וגו' הוא מדבר מן שבחו של אברהם כמו שמבאר מיד בסמוך בס"ד וכך היה פירושו של המאמר הזה כי אלו לא הביא ר"ש הפסוק שאמר דוד והיה כעין שהול על פלגי מים לא היה יכול להוכיח הזה הפסוק התן אמת ליעקב חסד לאברהם וגו' הוא קשי על שבחו של אברהם אלא הוא תמרי שהוא קשי על שבחו של הקב"ה וה"ק הפסוק התן אמת ליעקב ר"ל שהקב"ה נתן אמת אלו ליעקב. כלו' שהקב"ה הי' מקיים לשעבר ויקייס ג"כ להבא בשמחו הבטחתו מה שהבטיח ליעקב כמש"ה בפ' ויצא כשהלך יעקב אצל לבן ושכב על הדרך ויחלם ו מלא של הסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה וגו' והנה ה' נצב עליו ויאמר אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך והשיבותיך אל האדמה הזאת כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך וכן לאחר שחזר מלבן לחברון חזר והבטיח לו אחר כמו שכתוב בפרשה ויצא אלהים אל יעקב עוד בבואו

נוסחא הישנה

שנאמר ברוח הקודש עליהם נשבעת לאבותינו מימי קדם. (ג) וזהו שנא' ברוח הקדש ע"י דוד מלך ישראל והיה כעץ שתול (תהלים ו) והיה כעץ

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

נוסחא הישנה

שתול על פלגי מים (ד) בנגד מי אמר דוד המקרא זה לא אמרו אלא בנגד אברהם אבינו (ה) שאנשי דורו שהוא דור הפלגה לא היו יודעים שמו של הקב"ה (ו) ואשור היה יודע שמו של הקב"ה אבל לא היה מוחה בבני דור הפלגה מפני שהיה יודע אשור (ז) שלעתיד יצא מזרעו סנחרב מלך אשור שהוא

שתול על פלגי מים כנגד מי אמר דוד המקרא זה לא אמרו אלא כנגד אברהם אבינו לא היו יודעים שמו של הקב"ה ואשור היה יודע ולא מיחה בבני דור הפלגה ומנין היה יודע אשור

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

יודע ה' דרך לדיקים ודרך רשעים תאבד זה נמרוד וחבריו עכ"ל הרי לך מבואר שכל המזמור הוא מדבר מן שנהו של אברהם והחד"א נקט פסוק אחד פסוק וסומך על המעיין שיעיין בכל הפסוקים הכתובים לו כין מלפניו בין מלאחריו הסייכים למוהו עניו כי כן דרכו של החד"א בכל הספר הזה כמו שכתבתי פעמים ירבה בפרקים הקודמים כי אין החגת דבי מליהו כי רוכל להשוב ולויזל: (ד) ומ"ש ז"ם דוד והי' כעץ שתול על פלגי מים כנגד מי אמר דוד מקרא זה לא אמרו אלא כנגד אברהם וה"ק למה מלריך התד"א בלשונו מה שאמל ר"ת לעצמו כנגד מי אמר דוד מקרא זה והח"ב מביב בעצמו לא אמרו אלא כנגד אברהם והתה למעוטא אלא אמרו כנגד שום אדם אחר אלא דוקא כנגד אברהם מי בקש כל זאת מידו מריכות לשונו והלא היה יכול לקלר בלשונו ולומר כך ז"ם דוד והי' כעץ שתול על פלגי מים זה אברהם וכו' ואו לא וי"ל דה"ת לכך התריך בלשונו במה שהקשה כנגד מי אמר דוד מקרא זה והביב בעצמו לא אמרו אלא כנגד אברהם כי אחי למעוטא ולאפוקי מטאר דעות כי ים כמה וכמה שאר דעות במדרש טוב ובילקוט שסברו שלא אמר דוד מקרא זה כנגד שכחו של אברהם אלא כנגד שאר בני אדם ור"ת טעתו וימוקו עמו שלא אמר דוד מקרא זה אלא דוקא כנגד אברהם לכן הגי אגיב לפיך השאר דעות שבמדרש שהכלית שקלול כדי שתש ים לך עיני שכל העיין ומשכיל בעמו וימוקו של ר"ת למה בהר דוקא דעה זו מכל השאר דעות ואמר לא אמר דוד מקרא זה אלא כנגד אברהם ז"ל אשרי האיש מדבר בחדה"ר אמר אדם אשרי אם לא הלכתי בעלתו של אחש ובדרך חטאים לא עמד אשרי אם לא עמדתי בדרכו של אחש ובמושב לצים לא יצב אשרי אם לא יצבתי במושב לצעות של אחש ר"י דסיכנין בש"ר לוי אמר האחש הוציא לצון הרע על הקב"ה וכו' ע"ש כי אם בתורת ה' חפצו אלו שבע מלות וכו' ובתורתו יהגה בלו שבע מלות והיה כעץ שתול שאחלו הקב"ה בג"ע אשר פריו יתן בעתו זה קין ועלהו לא יבול זה הבל וכל אשר יעשה יצליח זה אם לא כן הרשעים זה האחש על כן לא יקומו רשעים במשפט זה האחש אתין לו התקומה שהכל מתרפאין לעתיד לבא תוץ מן האחש והנבעוני וכו' כי יודע ה' דרך לדיקים אלו אדם וחוה ודרך רשעים האבד זה האחש אתין לו רפואה ד"א אשרי האיש זה את העקרא תיב לדיק תמיס אשר לא הלך בעלת רשעים בשלש דורות דור המבול דור הפלגה כי אם בתורת ה' חפצו אלו שבע מלות ובתורתו יהגה שהכין דבר מתוך דבר מה בעשה ריבה הכתוב במשולים מבשמחים אלא להקריב משם קרבן וכו' והיה כעץ שתול על פלגי מים שאהלו הקב"ה בהיבה וכו' אשר פריו יתן בעתו שבני דורו היו מולידים בילדותן ונה היה בן ח"ק שנה וכו' ע"ש בתריכות למה שולין בן ח"ק שנה אשר פריו יתן בעתו זה הם ועלהו לא יבול זה שם וכל אשר יעשה יצליח זה יפת לא כן הרשעים אלו דור המבול ודור הפלגה וכו' כי יודע ה' דרך לדיקים אלו נח ובניו ודרך רשעים תאבד אלו דור המבול והפלגה ד"א אשרי האיש זה בני לוי שלא הלכו בעלת דור המדבר שהיו רשעים ומוחאים ולצים וכו' ע"ש בתריכות והיה כעץ שתול שכל שכם לוי נהרגו בח"י וכו' ד"א אשרי האיש אלו בני קרח שלא הלכו בעלת אביהם שהיה עם מכרורו רשעי' וחטאים ולצים וכו' ע"ש בתריכות מאד והקושיות שים לי על כל הדעות זולת דעה ר"ת הם תרוכים מאד מאד וקלר בשלן החגת ושין כאן מקומן כי נריכין דרוש תרוך מאד ובודאי על דעת רבי אליעזר שדרשו על אברהם פליו נאמר שבח חדש פלפלת תריפתא ממלת לגת דקרא ודוק הביב מז דעת נכונים תמצא: (ה) ומ"ש שאנשי דור הפלגה לא היו יודעים שמו של הקב"ה פי' כי באמת היו יודעים רבותם רק הם מחכוונים למרוד בו ועשו אם מלחמה כאלו לא היו יודעין שמו של הקב"ה כאמ"ה וכום ילד אח נמרוד הוא החל להיות גבור בארץ הוא היה גבור ציד לפני ה' על כן יאמר כנמרוד גבור ציד לפני ה' פרש"י ז"ל גבור ציד לד דעתן על בריות בפיו ומשפ להתרוד במקום בעלה דור הפלגה ומתכוין להקניטו על פניו ע"כ יאמר על כל אדם רשע ועזות פנים היודע רבונו ומתכוין למרוד בו יאמרו עליו זהו נמרוד וכו' ע"ש בתריכות הפסוקים על מעשה דור הפלגה ובדרז"ל ופרש"י ז"ל עליהם ויונעש לך: (ו) ומ"ש ואשור היה יודע שמו של הב"ה ולא מיחה בבני דור הפלגה שנא' מן הארץ ההיא יצא אשור מ"ת מן הארץ ההיא אלא מן המעשה היה יצא אשור כמו שפרש"י ז"ל ואחרנום יונתן שם ע"ש: (ז) ומ"ש שלעתיד שאחרב יצא מזרעו שהוא בעצמו יהיה מחרף ומנדף כלפי מעלה פי' כמ"ש בתלכים כ' י"ח ויעתד רבשקה וגו' ויאמר אתעו דבר התלך הגדול מלך אשור כה אמר התלך אל יטיח לכם

נוסחא הישנה

שמו של הקב"ה שנאמר מן הארץ ההיא יצא אשור אל תקרי מן הארץ אלא מן עצה ההיא ולמה לא מיחה בבני דור הפלגה מפני שהיה יודע אשור שעתיד שנתריב שהוא בעצמו היה מרוף ומגדף כלפי מעלה אם מיחה היו אומרים לו זרעו של אותו מרגו לפני הקב"ה. אבל כיון שנולד אברהם הודיע שמו של הקדוש ב"ה והקנה אותו ש"ו שנאמר ויאמר אברם אל מלך סדום באותה שעה נשק הקב"ה שתי ידיו ואמר עד עכשיו לא קראני אדון ועליון שנאמר הרימותי ידי לאל עליון וכיון שנולד אברם נתברך בפי כל הבריות

שהוא בעצמו יהיה מחרף ומגדף כלפי מעלה ואם היה אשור מוחה בהם היו אומרים לו והלא זרעו של אותו האיש יהא מרגז לפני הקב"ה והוא מוכיח אותנו אבל כיון שנולד אברהם (ח) היה אברהם מודיע לכל הבריות שמו של הקב"ה והקנה אותו שמים וארץ שנא' (בראשית יד) ויאמר אברם אל מלך סדום הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ (ט) באותה שעה נשק הקב"ה את שתי ידיו של אברהם (י) ויאמר לו הקדוש ב"ה לאברהם מיום שנברא העולם עד עכשיו לא קראני שום אדם אדון אל עליון אלא אתה מה שאמרת הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ וכיון שנולד אברהם נתברך שמו של הקב"ה בפי כל הבריות וגם אברהם נתברך שנ' (שם) ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

חזקיה כי לא יוכל להגיל מחכם מידו ואל יבטיח מחכם חזקיה אל ס' לאמר הגיל יגילנו ה' ולא תאמן סעיר מזמח ביד מלך מצור וגו' עד מי בכל אלהי הארצות מצר השלו את מרצם מידי כי יציל ה' את ירושלים מידי וגו' ע"ם כתריכום: (ח) וא"ם שבא מבריאם והיה מודיע לבריות שמו של הקב"ה והקנה אותו שמים וארץ פי' כי מבריאם היה מקנה להקב"ה שמים וארץ כמו שאתה שבטים בספור שהביא לרמיה אל' ויאמר מבריאם אל מלך סדום הרימותי ידי אל ס' אל עליון קונה שמים וארץ ר"ל שמבריאם היה ממליך להקב"ה בשמים וארץ והיה מודיע לכל הבריות שהקב"ה הוא אחד יחיד ומיוחד בשמים ובארץ והוא ברא שמים וארץ ואת כל אשר בהם: (ט) וא"ם באותו שעה נשק הקב"ה שתי ידיו של מבריאם פי' כי ענין זה של נשיקה ידיו של מבריאם הוא משקה אותו בדרך סוד ונסתר ומשל ומרמז לך קלת בגלוי אחת ומכאן הרבה מפתים כי מדת מבריאם הוא מדת החסד כמ"ש אתן אחת ליעקב אחד לאבריאם ושתי ידיו של מבריאם הם חסד ואחד שבאחד והקב"ה שהוא מדת ר"ת מכריע ושופט לגד החסד למבריאם וסוד הנשיקה הוא סוד נסתר ונעלם אחד הם"י יגיל עיניו בתורתו ושודומים והמ"י: (י) וא"ם שאמר הקב"ה למבריאם מיום שנברא העולם עד עכשיו לא קראני אדון אל עליון אלא אתה שבא' הרימותי ידי אל ס' אל עליון קונה שמים פי' וכתיב בפרשה הסמוכה לה לאחר כך ויאמר מבריאם ס' אלהים מה אתן לי ואנכי הולך ערירי וגו' ומשל הדם הוא כתוב בפלף דל"ת מ"ן יו"ד שהוא ל' מדון הרי לך שמבריאם קרא להקב"ה אדון ועליון אבל אחז"ל בפ"ק דברכות למדו דבר זה מפסוק אחר והוא שכתן שפירשו תוספות שם וז"ל אר"י משום רשב"י מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקרא להקב"ה אדון עד שבא מבריאם וקראו אדון שנא' ויאמר אדני אלהים במה אדע כי אירשנה והקשה התום' ות"ת והא כתיב ברוך ס' אלהי שם וי"ל דהתם מיא במל"ף דל"ת מ"ן יו"ד שהוא ל' אדנות. ות"ת אמאי לא מייתי קרא אדני אלהים שם תתן לי שהוא כתוב קודם וי"ל שהפרשיות לא נאמרו כסדרן ואין מוקדם ומאוחר בתורה וזה הפסוק דכין הבתריס אי' קודם לכן וכן נ"ל על כרחך שהרי מבריאם היה בן שבעים שנה בבריח בין הבתריס ואחר הדברים האלה וגו' נאמר לו אחר מלחמות המלכים כדפרש"י ז"ל בפירוש החומש ובמלחמות המלכים היה מבריאם בן שבעים ושלש שנים ס"ב כי' פרשה בין הבתריס קודם לפרשה אחר הדברים שלש שנים ושהה פרשה מסיימת ויתבשם לו לדקה ולכן הביא לותו הפסוק דבשה אדע שהוא מוקדם ובזה מיושב הרשב"ם דבמקום אחר משמע שהי' ליל' דכתיב וספור סכוכבים ובאחר שכי כתיב ויהי השמש לבוא משמע שהוא יום שלש ודמי לתו בנה אחת שאמרו ואין מוקדם ומאוחר בתורה עכ"ל שמוספות והרשב"ם ז"ל בפירוש הפגדות הקשה וכי אדם ושת ומתושלח וחנוך וזה ושם שכל אלו היו נדיקים גמורים ולא קראו להקב"ה אדון מאחרים ואילך שם עד אחד ותשעה דבריו הוא זה כי בשמה שם בעלמ' קראו להקב"ה אדון ומשמיעים בשדעתו יתברך שמו רק לא הוכיחו אחת כל הבריות להודיע לשם אדעתו יח"ם אבל מבריאם הודיע לכל הבריות שולטנתו יח"ם ע"ם בתריסות דבריס מתוקשם מדבש ומשם נופים אבל קשה לי על דברי אחד"ם שאמר שלש שים אדם שקרא להקב"ה בשם עליון עד שבא מבריאם וקראו עליון ושלש מניע למלכי צדק אחת מחלם להקב"ה בשם עליון קודם שקראו מבריאם עליון. שאני כתיב

נוסחא הישנה

שמים וארץ וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך שנאמר וברוך אל עליון וכיון
(יא) וכיון שנולד אברהם נתגלגלו רחמיו של שנולד אברהם נתגלגל רחמן
הקב"ה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מחלה ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין וגו' ויאמר ברוך מברם לאל עליון קונה שמים וארץ וברוך אל
עליון אשר מגן צריך בידך ואח"כ כתיב ויאמר מברם אל מלך סדום הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה
שמים וארץ וגו' ונראה בעיני כי בזולתי לאמריכן כאן אין מוקדם ומאוחר בתורה ובזולתי מברם אמר מחלה
אל מלך סדום הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך וגו'.
קודם שהוציא מלכי צדק לחם ויין ואמר ברוך אל עליון וגו' ועל כרחך צריך לאחה לומר כן שאחרי מלינו למלך
סדום יצא לקראת מברם מחלה קודם שמלכי צדק הוציא לחם ויין למברם שאחרי כתיב מחלה ויצא מלך סדום
לקראתו וגו' ואח"כ כתיב ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין וגו' ויאמר ברוך אל עליון וגו' ובזולתי מיד
שיצא מלך סדום לקראת מברם בזולתי בקש מיד ממנו המלך סדומי וא"ל הן לי הנפש והרכוש קח לך והשיב
לו מברם הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ אם מחוט ועד שרוך נעל וגו' ובזולתי לאריכין מאחנו
לשרש המקראות בזה הדרך ויצא מלך סדום לקראתו וגו' ויאמר מלך סדום אל מברם הן לי הנפש והרכוש
קח לך ויאמר מברם אל מלך סדום הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ אם מחוט ועד שרוך נעל
וגו' ואח"כ צריך להיות הפסוק ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין וגו' ויאמר ברוך אל עליון וגו' כדי
לכמוך דברי מלך סדום עם מברם להדדי וגם לסמוך דברי מלכי צדק עם מברם להדדי מכל הורחנו הקדושה
שתחילה לדבר תחלה מענין דברי מלך סדום עם מברם והפסיק בחמלע הענין ודיבר מענין מלכי צדק עם מברם
ואח"כ חזר ופירש בדברי מלך סדום עם מברם בזולתי כוונת הורחנו הקדושה הוא בעבור לייזה דרושים מו
לייזה סודות שהפסיק בין ענין לענין מכל המעשה היה בזולתי שבתחלה אמר מברם אל מלך סדום הרימותי
ידי וגו' מכף ומיד כשחזר מברם מן המלחמה ויצא מלך סדום לקראתו ובקש ממנו הנפש והרכוש יקח לו
והשיב לו מברם הרימותי ידי וגו' ואח"כ הוציא מלכי צדק לחם ויין וגו' ואמר ברוך אל עליון וגו' שאחרי כתיב
ויצא מלך סדום לקראתו וגו' כ"ל שיצא לקראתו אל השדה לדרך רחוקה מן העיר אחרי שובו מהכות המלכים
אבל מלכי צדק הוציא לחם ויין כשבא מברם מלגלו לעירו ס"ל בזולתי דבר מלך סדום עם מברם קודם
שדבר מלכי צדק עם מברם וכיון שדבר מלך סדום עם מברם כמו שהוכחתי בזולתי בקש מיד ממנו הנפש
והרכוש יקח לו והשיב לו מברם הרימותי ידי וגו' ואח"כ בא מלכי צדק והוציא לחם ויין וגו' ואמר ברוך אל
עליון וכמים ומודקים דברי ר"ש מ"ם שמעולם לא קרא שום אדם להקב"ה בשם עליון עד שאמר מברם
הרימותי ידי אל אל עליון וגו' אע"פ שאמינו בחורה שמלכי צדק קרא לחקב"ה בשם עליון כי דברי מברם
היו קודם דברי מלכי צדק כדפרשתי והוכחתיו . רק אין מוקדם ומאוחר בחורה מטעם לייזה דרושים ורמיזים
ומודות ונראה בעיני שאין להכין הדברים הללו על בורייהן אם לא שתעיין בהמשך הפסוקים בכדי הנכתב
בחורה לכן אניע לפניך המשך הפסוקים כסדר כדי שתבין הדברים היטב וכך הוא המשך הפסוקים בקיצור
מופלג ויהי בימי אמרפל מלך שנער וגו' עשו מלחמה וגו' ויקחו את כל רכוש סדם וגו' ויקחו את לוט וגו'
וישמע מברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו וגו' וירדוף עד דן וגו' ויכם ונס' וישב את כל הרכוש וגו'
וגם את הנשים ואת העם וילא מלך סדום לקראתו אחרי שובו מהכות את כדרלעמר ואת המלכים אשר אתו
אל עמק שוה הוא עמק המלך ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין וגו' ויאמר ברוך מברם לאל עליון קונה
שמים וארץ וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך ויתן לו מעשר מכל ויאמר מלך סדום אל מברם תן לי הנפש
והרכוש קח לך ויאמר מברם אל מלך סדום הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ אם מחוט ועד
שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את מברם בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק
האנשים אשר הלכו אתי ענר אשכל וממרא הם יקחו חלקם עד כאן הפסוקים כסדריכים לעניינו ודוק היטב
ויומשם לך הש"י יאיר עיניכם להבין תורחנו הקדושה בדרך האמת : (יא) ואמ"ם וכיון שנולד מברהם נתגלגלו
רחמיו על הכל שנא' חנון ורחום ס' ואם תאמר מנין דזה הפסוק קאי על מברהם שבעבור מברהם הוא
חנון ומרחם על הכל ויש לומר כי ידוע לכל הוא שמדתו של מברהם הוא מדת החסד בעבור שמשם
הסד למשה בתרן שזן ופרנס לכל הבריות כמפורש בחורה ובפרש בדרז"ל בשריעות ע"י זה היה מהגבר
מדת חסד שלמעלה על כל הבריות בשבור מברהם ולכן זכה מברהם להיות מרכבה למדת החסד שלמעלה
כמו שאמר הכתוב חתן אמת ליעקב חסד למברהם ומדת החסד הוא מתנהג עם הבריות לפיכך משורת הדין
כשהוא כן הוא שיהא חסד עם הכל ומן מדת החסד הקב"ה הוא חנון ורחום על הכל שנאמר חתנות חנם
לפיכך משורת הדין נלמד ע"י מדת חסד למברהם ז"ל מביא שפיר לחיים מזה הפסוק חנון ורחום ס' שמברהם
מברהם מגלגלו רחמיו על הב"ה על הכל ועי"ל דילפיק מן הפסוק הסמוך לו דכך כתיב עם חנון ורחום ס'
ערף נמן לירחיו יזכור לעולם בריתו כח מעשיו הגיד לעמו לחת להם נחלת גוים וכתר משורת בחורה שהבטיח
הקב"ה

נוסחא הישנה

של הקדוש ברוך הוא שנאמ' חנון ורחום ה' וכיון שנולד אברהם נהדר בפי כל בריותיו שנאמר חסדי ה' כי לא תמנו כיון שנולד אברהם ועסק במילה נשבע לו הקב"ה שבזכות מילה מציל את ישראל מדינה של גיהנם שנאמר ונם בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין בור אלא גיהנם שנאמ' יורדי אל אבני בור לכך נאמ' והיה בעין שתול על פלגי מים. דבר אחר והיה בעין שתול על פלגי מים דרש רבי יוסי

הקב"ה על הכל שנא' (תהלים קיח) חנון ורחום ה' (יג) וכיון שנולד אברהם נהדר הקב"ה בפי כל בריותיו שנא' (מיכה ג) חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו. וכיון שנולד אברהם ועסק במילה נשבע לו הקב"ה (יג) שבזכות המילה הוא מציל את ישראל מדינה של גיהנם שנא' (זכריה ט) גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו. (יד) ואין בור אלא הגיהנם שנ' (ישעיה יד) יורדי אל אבני בור כפגר מובס. (טו) לכך נאמר והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח. דרש רבי יוסי ואמר אמשול לך משל למה"ד לאדם שהיה מהלך בבקעה בארץ ציה שאין בה מים (טז) והיתה נפשו

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

הקב"ה לאברהם וכרת עמו ברית לתת ליצרעל נחלת גויים ועי"ל דילפינן מן הפרשה הסמוכה לה מקדש דכתיב ונתן ה' לפדוני שב לימיני עד אשית אויביך הדום לרגליך ונו' נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק אדני על ימיך מחץ ביום אפו מלכים ונו' ודרשו רז"ל בב"ר ובילקוט מהלים רמז התס"ם על אברהם שהושיבו הקב"ה לאברהם בימינו ומ"ל שב לימיני עד אשית אויביך הדום לרגליך אלו המלכים שרדף אחריהם כמפורש בתורה מקדש בכמוך המשך הפסוקים וז"ם אתה"כ אדני על ימיך מחץ ביום אפו מלכים ומ' ינה מלכי צדק לקראתו בלחם ויין והקדיש ברכת אברהם העבד לברכת הקב"ה ברכו ואומר־אהלה ברוך אברם לאל עליון ונו' ואה"כ אמר ברוך אל עליון וע"י זה נאל הקב"ה הכהונה מן מלכי צדק שהיה כהן כמש"ה מלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון ונו' ואתיה הכהונה לאברהם וע"י נאמר בתהלים נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק בשביל דברי מלכי צדק שהקדים ברכת העבד לברכת ברכו וכו' ע"ש באריכות ה"כ כיון דפ' זאת מדרשת על אברהם אמריק דנם הפ' המסובה לה אחר כך דכתיב בם הגון ורחום ה' קאי ג"כ על אברהם שבשביל אברהם נהנלנלו רחמיו על הכל ודוק: (יג) ומ"ש כיון שנולד אברהם נהדר הב"ה בפי כל בריותיו שנא' חסדי ה' כי לא תמנו פי' כיון שהזכיר הפסוק לשון הסדי ה"כ בודאי דרמיון על אברהם שמדתו היא מדת החסד כמ"כ מקדש בממוך והענין כך הוא כי אברהם עשה הסד עם הכל כמ"ל על הפסוק ויטע אש"ל שהוא נומריקון מכיל"ה שמי"ה לו"ה שהלך והיה מכניל ומשקה ומלוה למורחים וזו הכל ע"פ מדתו מדת חסד לאברהם ומה"כ כשמלנו ושמו רלוטס היה לברך לאברהם ומ"ל אברהם וכי משלי אכלתם והלא משל הב"ה אכלתם שהוא זן ומפרנס לכל הבריות שבעולם בחסדו כמש"ה נותן לחם לכל בשר כי לעולם הסדו. ולא זז מהם אברהם עד שמניירו כאש"ה ואח הנשם אשר עשו בחרן ודרשו רז"ל על הגרים שנייר ומז הודו כל הבריות להקב"ה ע"י הוכחת אברהם. ואמרו כלם שחסדי ה' כי לא תמם. והודו כלם שהקב"ה זן כל הבריות שבעולם בחסדו ומז והדר הקב"ה בפה כל בריותיו. וכן ליתא בספר הזוהר שאמרים מדת שהחסד להקב"ה כל זמן שאברהם בעולם אין מקי לריך להחזנה במדתי כי אברהם נוהג במדותי במקומי. והוא סוד נסתר ונפלא והמ"י: (יג) ומ"ש בזכות ברית מילה מציל הקב"ה את ישראל מדינה של גיהנם שנאמר ונם אתה בדם בריתך אסיריך מבור אין מים בו פירוש ודייקינן מיניה מדקאמר מים אין בו משמע אבל אש יש בוערת ומחשים ועקרבים שהם מלאכי חבלה העוקצים ומשחים בגיהנם ים בו הש"י יגיל לבל ישראל ממנה: (יד) ומ"ש ואין בור אלא גיהנם שנא' יורדי אל אבני בור כפגר מובס. פי' כמו שפרש"י ז"ל שם אל אבני בור אל ממקי בור וכחיב שם מקדש אל שחול תרד אל ירכתי בור. ש"פ שמשחול של גיהנם שנקרא בור. ומ"ל שבעה שמות יש לגיהנם ובור הוא אחת מהן ע"ש ובזכות המילה ניצול ישראל מהם כמש"ה לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק למי שיתן לו ברית המילה שנקראת חק. כמש"ה אשר כרת את אברהם ובשבועתו ליצחק ויעמידה ליעקב להוק ומז"ל אברהם יושב על פתחו של גיהנם ומניל לכל בר ישראל מן הגיהנם כל מי שמהר בבריח מילה חוץ מבר ישראל הבא על הנויה דמשכיח ערלתו דלא מבשקר ליה ש"ש: (טו) ומ"ש לכך נאמר והיה כעץ שתול על פלגי מים פי' וה"ה כל שתמור מריעת לסיפא כמו שמפרש למעלה רק שהת"ש מתיך מעין לעין בחותו עניו כמוהגו בכל הספר שה כמו שכתבתי פעמים הרבה בפרקים הקודמים: (טז) ומ"ש ונפשו נפשו מהחלחלת עליו בנפש כמו והחלחל המלכ

כל ומר

נפשו מתחלחלת עליו בצמא ומצא אילן אחד ומעין אחד תחתיו ופירותיו מתוקים וצלו נאה מיד שותה מן מימיו ויושב בצלו ואוכל מפירותיו וחוזרה נפשו עליו. ובשעת פטירתו ממנו להלוך א"ל אילן אילן במה אברכך אם אומר לך יהי מעינותיך תחתיך. והלא כבר היא מעינותיך תחתיך. ואם אומר לך יהי פירותיך מתוקים והלא כבר הם פירותיך מתוקין ואם אומר לך יהי צלך נאה והלא כבר הוא צלך נאה אלא יהי רצון שכל נטיעותיך שיהא נוטעין ממך יהיו כמותך וכן אמר הקב"ה לאברהם אברהם במה אברכך (יז) אם אומר לך תודיעני והלא כבר הודעתני (יח) ואם אומר לך תמליכני והלא כבר המלכתני אלא יהי רצון שכל צאצאי מעיך יהיו כמותך (יט) לכך נאמר והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו אלו תלמידי חכמים שירבו בזרעיך ועלהו לא יבול אלו בעלי אמונים שלא יפסקו מזרעך לעולמים. (כ) וכל אשר יעשה יצליח זה אברהם אבינו שהכביש הקב"ה כל מלכי מזרח ומערב תחתיו שנא' (ישעיה מא) מי העיר ממזרח לכך נאמר והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה

נוסחא הישנה

אמשול לך משל למה הדב' דומה לאדם שהיה מהלך בבקעה בארץ ציה שאין בה מים הית' נפשו מתחלחלת עליו בצמא מצא אילן אחד ומעין תחתיו ופירותיו מתוקים וצילו נאה ושתה ממימיו וישב בצילו ואכל מפירותיו וחזרה נפשו עליו בשעת פטירתו להלוך אמר אילן במה אברכך אם אומר לך יהי מעיינותיך תחתיך כבר מעיינותיך תחתיך אם פירותיך מתוקין הרי פירותיך מתוקין ואם צילך נאה הרי הוא נאה אלא יהי רצון שכל נטיעותיך שנוטעין ממך יהיו כמותך וכן אמר הקב"ה לאברהם אברהם במה אברכך אם אומר לך תודיעני כבר הודעתני ואם תמליכני כבר המלכתני אלא יהי רצון שכל צאצאי מעיך יהיו כמותך לכך נאמר והיה כעץ שתול אשר פריו יתן

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

נום חא הישנה

בעתו אלא אלו תלמידי חכמי' שירבו בזרעך ועלהו לא יבול אלו בעלי אמונים שלא יפסקו מזרעך לעולמים וכל אשר יעש' יצליח זה אברהם אבינו שהכביש הקב"ה כל מלכי מזרח ומערב תחתיו שנאמ' מי העיר ממזרח לכך נאמר והיה כעץ שתול על פלגי מים תתן אמת ליעקב חסד לאברהם רבי אליעז'בנו של רבי יוסי הגלילי אומר יתבר'שמו הגדול שהו' מחבב את ישראל כמ"ה ואין מ"ה

יעשה יצליח (כח). דבר אחר תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי אומר יתברך שמו הגדול של ממ"ה הקב"ה (כג) שהוא מחבב את ישראל יותר ממלאכי השרת שאין מלאכי השרת אומרים לפניו שירה למעלה עד שאומרים ישראל שירה תחלה למטה שנא' (חיוב לח) ברן יחד כוכבי בוקר ואח"כ ויריעו כל בני אלהים וביון שמגיע ראש השנה (כג) אומרים מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מפני מה אתה עושה חסד עם אומה זו ואתה נושא להם פנים כמו אדם שעושה חסד עם חבירו ונושא לו פנים ואומר לחם

הקב"ה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

מן סעפר מרבוה ומן סקם קסחות) ירדפם יעבור סלוס תוכיח ברגליו לס יבח (פרם"י ז"ל כל מעברותיו סלך בעלוס וכו' ע"ם) מי פעל ועסה קורא סדורות מרסם מי ס' רסשון ואת מחרונים מני הוא רמו לויים ויירלו קצוי סארץ יחרדו קרבו ויסמיון פיס מס רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק ויחזק מרס מס טוך מחליק פפיס מס הולס פעס תומר לדבק טוב הוא ויחזקהו במסמריס לס יתוט ופרם"י ז"ל בדרך שני בעס מדרס שנדה כל סעניו כמלכי נדק ומברסס רמו לויים תוחה מלחמה ויירלו עס סחיירל מעברסס פן יאמר לו למה סעמדת רפעיס שלו בעולס ומברסס מחיירל מעס לפי שהרג מת בניו לח בני עילס עסס מעס לויים כעס שעיי היס פן מסויימין ניס כך מברסס ועס היו מסויימין בעולס לויים מת רעהו יעזורו זה עוזר מת זה בגרזות בחוך מברס וגו' וזס עוזר מת זה בסחנות ויתן לו מעבר מכל ויחזק מרס זה עס סהיה נפח לעפוה מסמריס ובריחים לחיבס מת טוך זה מברסס עסיס מנרף מת סבריות לקרבן לל הסביאה לת הולס פעס זה מברסס עסלס כל סמלניס סמלה בפעס מחת תומר לדבק טוב סוא עסיו תומריס טוב לדבק בעלוה זה על מברסס ויחזקהו עס למברסס כמו במסמריס לסיות דבק בהקב"ה ולח יעוט עכ"ל: (כח) ומ"ם ד"ח תתן לחת ליעקב חסד למברסס רבי לליעזר וכו' פי' ר"ח ליט דורס הסמוך הזה לח כמו דקח סלקח לדעתיו מעיקרח כחכר למשלי ברים פירקח ולח כדעת רס"י ז"ל כחכר עס עלח הוח דורס חסד למברסס ר"ל בעבור מברסס עוסה הקב"ה חסד עס ישרלל ברבם הרבה כמו שחכתר ושולך והלח"ד על למברסס פירושו בעבור מברסס כמו ה' יעשה לכס שפירושו טוב בעבילכס. וכן סחסה תריבון לבעל פירושו בעבור סבעל וכן סרבה ע"ם בפרס"י ז"ל וק"ל: (כב) ומ"ם ר"ח בח בל ר"י בגלילי תומר שהקב"ה מחבב ישרלל יותר ממ"ה שחין מ"ה תומריס שירה עד שישרלל תומרים תחלה שנא' כרן יחד טוכבי בקר ותח"כ ויריעו כל בני חלהים וכיון שהגיע ר"ה תומרים מ"ה רבים"ע מ"ם תחה עושה חסד עס תומה זו וכו' פי' מחחר שהקב"ה מחבב ישרלל יותר ממלחכי השרת וישרלל תומרים שירה תחלה קודם למלחכים. לכן מחקשו המלחכים בישרלל על שישרלל יסיו חשובין יותר מהן לותר שירה תחלה קודם להן. לכן קחרנו המלחכים על ישרלל לפני הקב"ה ברבים הרבה חבל לח הוי ישרלל תומרים שירה תחלה לפני המלחכים לח הוי המלחכים מחקנחים בישרלל. ולח הוי מקחרנים על ישרלל ברבים הרבה לפני הקב"ה לכן לחת שפיר שהקדים ר"ח מחחלה המחמר מה שהקב"ה מחבב לח ישרלל יותר מן מ"ה כמה שישרלל תומרים שירה החלה קודם להמלחכים. ומחר כך הביח עליו המחמר לחחר מה שהמלחכים מקחרנים על ישרלל בר"ה וכו' לומר לך שבשביל הקבלה הזחה לחה מחקבים בישרלל בעין שירה שהקדימין ישרלל קודם המלחכים לכן מקחרנין המלחכים על ישרלל בר"ה. דחי לח חיחה הכי קחה על ר"ח כי לחה מחריך לדרוש על ס' חתן לחת ליעקב חסד למברסס. בעין שישרלל מקדימין לומר שירה קודם המלחכים זוה המעין חין לו פייטה כלל לל הפסו' חתן לחת ליעקב חסד למברסס רק שהמחמר הבחי מ"ם לח"כ שהמלחכים מקחרנין על ישרלל בר"ה לפני הקב"ה ותומריס לפניו רבה"ע למה תחה עושה חסד עם תומה זו יותר מבל הטכו"ם והשיב הקב"ה להם בשביל מברסס מניסס לי עושה חסד עס ישרלל זה המחמר לבד שייך לל הפסוק חתן לחת ליעקב חסד למברסס וגו' ס"ל לר"ח ס"ל לר"ח לקנר ולומר כשלי ליעקב. חתן לחת ליעקב חס"ד ר"ח תומר שבשו המלחכים בר"ה לפני הקב"ה ותומריס רבה"ע למה תחה עושה חסד עם תומה ושי' חלח על ברוך כדפרשתי ודוק: (כג) ומ"ם שהמלחכים תומריס בר"ה לפני הקב"ה רבה"ע למה תחה עושה חסד עם תומה זו. פי' כי ברגש חסד עושה הקב"ה עס ישרלל בר"ה חדע כמה שחתן הקב"ה עלה תומה ליעקב למה עלה בחולתו הקדושה לחקוע בר"ה בשופר שרי שעל ידי השופר שומר הקב"ה מכשע סלין

ויעקב

הקב"ה בזכות חסד אברהם אביהם אני נושא להם פנים ואני עושה עמהם חסד ואומרים המלאכים לפניו (כד) למה אתה נושא להם פנים בשביל אברהם אביהם ואמר להם הקב"ה בשעה שנתן לו לאברהם תרח אביו הרבה אלהות ואמר לו לאברהם לך ומכור אותם בשוק והלך אברהם ושבר אותם והיה מבטל לכל ע"א שבשוק מן העולם וקידש את שמי בעולם אמרו עליו על אברהם אבינו שבשעה שנתן לו אביו מלא קופה של אלהות למכור אותם בשוק בא אדם אחד אל אברהם בשוק ואמר לו לאברהם יש לך אלוה אחד למכור וא"ל אברהם איזה אלוה אתה רוצה ליקח וא"ל לאברהם אני הוא גבור תן לי אלוה גבור כמותי ונטל אברהם פסל אחד שהיה עומד למעלה מכלם וא"ל טול לך את זה וא"ל לאברהם וכי אלוה זה הוא גבור כמותי וא"ל אברהם ריקה (כה) עדיין אין אתה יודע משפט אלהות ועכשיו מה אתה מבקש מהם וא"ל אברהם והלא שוטה שבעולם אתה אלמלא לא היה אלוה זה גבור מכלם לא היה יושב למעלה מכלם אבל איני רוצה לדבר כלום עמך עד שתתן לי את הדמים מיד נתן לאברהם את הדמים ונטל את אותו אלוה בשעת פטירתו להלוך א"ל אברהם בן כמה שנים אתה וא"ל בן שבעים שנה אני וא"ל אברהם אלוה זה שקנית אתה משתחוה לו או הוא משתחוה לך וא"ל אני משתחוה לו וא"ל אברהם והלא אתה נדול מאלהיך שאתה נבראת מן ע' שנה האיך

תשתחוה

נוסחא הישנה

אומר לפניו שירה למעלה עד שאומרים ישראל למטה שנאמ' ברון יחד כוכבי בוק' ואח' כך ויריעו כל בני אלהי' כיון שהגיע ראש השנ' אומרי' מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מפני מה אתה עושה חסד עם אומה זו כאדם שעושה חסד עם חבירו אומר להם בזכות אברהם אביהם אני נושא להם פנים אומ' לפניו במה אתה נושא פנים להם אמר להם בשעת שנתן לו אביו אלוהות ואמ' לו לך אברהם בשוק הלך ושברם ובטל כל ע"א שבשוק ושבעולם וקידש שמי בעולמי אמרו עליו על אברהם אבינו בשע' שנתן לו אביו מלא קופה של אלהות למכו' בשוק בא אדם אחר יש לך אלוה למכו' בשוק אמר לו איזה אלוה אתה רוצה אמר לו אני גבור תן לי אלוה גבור כמותי נטל אחר שהוא יושב למעלה מכולם אמר לו טול לך זה אמר לו ריק עדיין לא הייתי אלקות ועכשיו מה אתה מבקש מהם אמר לו שוטה אלמלא לא היה מכלם לא היה יושב למעלה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ויובב על כסא הרחמים ודן ליסרמל במדת הרחמים וכול הענין למס יגריס מקיעת הסופר ציעמוד הקב"ה מן כסא הדין ויובב על כסא הרחמים הן הס סודות נדולות מרמיס נפלחיס נעלמיס מרוכיס הרבה מאד מאד כדאיתא בספר הזוהר ובספרי נוהי האר"י ז"ל ובספר ספרי מכמי הסמת נא דוק ותשכח והמ"י ועוד מכמ הסמי שעושה הקב"ה עם יסרמל בר"ס במה סמס יהיה הכף מחזיס שקולים מז הקב"ה שהוא רב חסד מהה הכף מחזיס כלפי חסד. ועוד שהוא מקבל תשובה ביחיס הללו יותר מכל יחות הסנה לפי' התובה היחיד ומח"כ ביוס הכפורים מוחל הקב"ה לישראל ונס נתן ליסרמל עלה במה שהוא בתורתו הקדושה בעניו שי שעיריס לאחד לה' ולאחד לעזאזל שאותו שעיר לעזאזל נושא עליו כל עוות בני יסרמל ושוב אינו נראה ונעלם ממד כדאיתא בזוהר ובספר ספרי מכמי הסמת במריכות נא דוק ותשכח והמ"י ועוד חסד נדול עושה הקב"ה עם יסרמל בר"ס במה שהקב"ה בן פוהס בר"ס במדת הדין בניה דין על מה שרפה במדת דינ"ס דמלכותא קדישא בשוד שם אדנ"י דלעומיותו דינ"ס דמלכות"ס דינ"ס ולא בן פוהס במדת הדין שקשה בניה דין על מעלה במדת פחד יצחק בשוד שם אלהי"ם כדאיתא בספר קולעת יעקב ובספר ספרי מכמי הסמת והמ"י וכן זולת זה שפר מיני חסד הרבה שאין לספריך בהם והכל הענין במדת"ל נא דוק ותשכח: (כד) ומ"ש שאומרי המלאכים להקב"ה למה אתה עושה עמים ליסרמל בעבור אבריהם כו' מה עשה אברהם כל כך מעשה נדולה שזכותו הוא כל כך נדול הרבה שאתה עושה עמים ליסרמל בעבורו: (כה) וא"ל אברהם לשוטו הוא שהיה שכיה מבקש מלוה נבור אין אתה יודע משפט מלוהות ועכשיו מה אתה מבקש מהם. פי' ע"ל אברהם אין אתה יודע כי כך הוא משפט

נוסחא הישנה

ואינו מדבר כלום עד שנתן הדמים מיד שנטל דמיו בשעת פטירתו להלוך אמר לו בן כמה שנים אתה אמר לו בן שבעים שנה אמר לו אלוה זה אתה משתחוה לו או הוא משתחוה לך אמר לו אני משתחוה לו אמר לו אתה נדול מאלהיך שנבראת משבעים שנה תשתחוה לזה שעשאו בקורנס החזירו לקופתו נטל דמיו והל׳ לו באה אשה אלמנה א׳ל אני אשה תנה לי אלוה עני כמותי נטל אחד שהיה יושב למטה מכולם אמר לה בעניותך טלי זה אמרה לו קשה הוא ואיני יכולה לעמוד לפניהם אמר לה שוטת שבעולם אלמלא לא שפל מכולם לא היה יושב תחת כולם ואינו זז ממקומו עד שתתני הדמים נתנה הדמים ונטלתו בשעת פטירתה להלוך אמר לה בת כמה שנים את אמרה לו בת שנים הרב׳ יתיפח נפשה דההי׳ אית׳אנת משני׳שנבר׳ ממנה הדבר השתחו לזה שנשאו אבא אתמול בקורנס והחזירו לקופתו ונטלה דמיה והלכת לה באותה שעה נטל אברהם אבינו האלוהות והלך אצל תרח אביו אמרו לו בנין לאביהם זה אינו יכול למכור אלוהות באו ונעשה אותו כומר מה מלאכתו של כומר אמרו לו מכבר לפניה׳ ומרביץ לפניהם ומאכילן ונותן לפניהם מאכל ומשתה אמר להם טלו ואכלו וקחו ושתו ותדעי כשם שאתם מתריעין לבני אדם תשתחוה לאלוה זה שנעשה היום בקורנם מיד החזיר והשליך לאותו אלוה לתוך קופתו של אברהם וחזר ונטל מאברהם את דמיו והלך לו. ואח״כ באה אשה אחת אלמנה ואומרת לו לאברהם אשה ענייה אלמנה אני תן לי אלוה עני כמותי מיד נטל אברהם פסל אחד שהיה יושב למטה מכלם ואמר אברהם לה לאותה אשה בעניותך טלי לך אלוה זה. ואמרה לו לאברהם. (כו) אלוה זה קשה הוא ואין אני יכולה לעמוד לפניו ואמר לה אברהם והלא שוטה שבעולם אתה. (כז) אלמלא לאו שפל הוא מכלם לא היה יושב למטה תחת כולם ואין הוא רוצה לזוז ממקומו עד שתתן לי את הדמים. מיד נתנה לאברהם ונטלה את הפסל בשעת פטירתה להלוך אמר לה אברהם בת כמה שנים את ואמרה לו בת שנים הרבה אני ואמר לה אברהם תיפח נפשה דההיא איתתא אנת שנבראת משנים הרבה האיך תשתחוית לאלוה זה שעשה אותו אבא אתמול בקורנם. מיד החזירה לאותו אלוה לתוך קופתו של אברהם וחזרה ונטלה מן אברהם את דמיה והולכת לה באותה שעה נטל אברהם את כל האלוהות והלך והביא אותם אצל תרח אביו ואמרו לו שאר בניו לאביהם תרח אברהם זה אינו יכול למכור אלוהות בוא ונעשה אותך כומר ואמר להם אברהם מהו מלאכתו של כומר ואמרו לו לאברהם מכבדין מלפניהן ומרביצין מים לפניהם ומאכילין ומשקה להן ונותן לפניהם אכילה ושתיה מיד נתן אברהם לפניהם אכילה ושתיה ואמר להם קחו ואכלו טלו ושתו למען תדעו שתטיבו לבני אדם בשביל שנתתי לכם אכילה ושתיה ולא היה בהם אחד שהיה נוטל כלום לאכול ולשתות מיד פתח אברהם ואמר פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא יאזינו ידיהם להם ולא ימישון רגליהם להם ולא יהלכו מה עשה אברהם נטל את המקל והיה משבר את כולם והשליך אותן אל

תוך

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

נוסחא הישנה

תוך מדורת האש ובא וישב עליהן (פי' סמוך לסס מגל המדורה לראות את סריפתן) ובתוך זה בא נמרוד ומצא לאברהם שעשה כך וא"ל נמרוד לאברהם הכי אתה הוא אברהם בן תרח ואמר לו אברהם הן ואמר לו נמרוד לאברהם וכי אין אתה יודע שאני הוא אדון של כל המעשים והחמה והלבנה והכוכבים והמזלות ובני האדם מלפני יוצאין כולן ואתה למה אבדת את יראתי באותה שעה נתן הקב"ה בינה לאברהם ואמר ליה אברהם לנמרוד אדוני המלך מנהגו של עולם כך הוא שמיום שנברא העולם ועד עכשיו היתה החמה יוצאת ממזרח ושוקעת במערב למחר תהא מצוה את החמה שתצא ממערב ותשקע במזרח ואז אני מעיד בך שאדון של כל המעשים אתה ואם אתה הוא אדון העולם כמו שאמרת בוודאי כל הנסתרות הם גלויות לך אם כן אמור לי מה יש בלבי ומה אני עתיד לעשות באותו שעה הניח אותן רשע נמרוד ידו על זקנו והיה מתמה בלבו וא"ל אברהם אל תתמה בלבך כי לא אדון העולם אתה. (כח) אלא בנו של כוש אתה ואם אדון העולם אתה למה לא הצלת את אביך מן המיתה אלא כשם שלא הצלת את אביך מן המיתה כך אתה לא תוכל להנצל מן המיתה מיד קרא נמרוד לתרח אביו וא"ל מה תהא משפטו של אברהם בנך זה ששרף אלוהות שלי אין משפטו אלא שרפה מיד לקח נמרוד את אברהם וחבשו בבית האסורים והוציאוהו להשליכו לכבשן האש (זו היא גהנם ילקוט) מיד כפתוהו ועקדוהו לאברהם והניחוהו על גבי האבן והקיפו לו עצים מארבע רוחותיו חמש אמות לכל צד וגובהן של עצים חמש אמות ועד אותה שעה לא הכיר תרח את בוראו מיד באו שכניו ובני עירו ומטפחו לו על ראשו וא"ל בושתך בושה גדולה וכלימה אותו בן שהיית אומר עליו שהוא יורש עה"ז ועה"ב שרפו נמרוד מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה וירד בעצמו והצילו שנא' (בראשית טו) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים אמר תרח בלבו שמא יעמדו ויהרגו את בני

ולא היה בהם שנוטל מיד פתת ואמר פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו מה עשה נטל את המקל ושבר את כולם והשליכן אל תוך המדורה וישב עליהן בא נמרוד ומצאו אמר אתה אברהם בן תרח אמר לו הן אמר אי אתה יודע שאני הוא אדון כל המעשים חמה ולבנה כוכבים ומזלות ובני אדם מלפני יוצאין ואתה אבדת את יראתי באותה שעה נתן הקדוש ב"ה בינה לאברהם ואמר לו אדוני המלך עדיין לא הייתי יודע רצונך אומ' לפניך דבר אחד לגדולתך אמר לו אמור אמר לו מנהגו של עולם מיום שנברא העולם ועד עכשיו חמה יוצאת ממזרח ושוקעת במערב למחר צוה אותה שתצא למערב ותשקע במזרח ואני מעיד בך שאדון כל המעשים אתה אם אדון אתה הנסתרו' גלויו' לך מה יש בלבי ומה עתיד לעשות באותה שעה הניח אותו רשע ידו על זקנו תמה אמר לו אל תתמה לא אדון אתה בנו של כוש אתה אם אדון אתה למה לא הצלת אותו מן המיתה כשם שאביך לא הצלת כך לא תוכל להנצל קרא לתרח אביו אמר לו מה משפטו של זה ששרף אלוהות שלי אין משפטו אלא שרי' מיד לקח את אברהם וחבשו בבית האסורים והוציאוהו להשליכו לכבשן האש מיד ירד הקב"ה להצילו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה את מצאת בא"ה שהשפלת

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

כילם. פי' שכך הציב לה מבריאת כיון שהוא מלוה השפל מכלם ים לו די במעט פת במלח לאכול ומעט מים לשתות ואין מחה נריך ליתן לו הרבה מעדני מלכים לאכול ולא יין ושכר לשתות ואחה יכול לפרנס אותו אף ע"פ שמלמנם עמיים אחה: (כח) ומ"ש אלא בנו של כוש אחה. פירוש כשם"ש וכוש ילד את נמרוד וגו': ומ"ש

נוסחא השנה

דעתך עמו לעשות לו חופה בגן עדן סוף עבר על כל בני מיד עמד תרח ויצא משם עם אברם בנו שנא' (שם יח) ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי כלתו אשת אברם בנו ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן וישבו שם ובשכר שיצא משם תרח עם אברם בנו לשם שמים (כט) המליכו הקב"ה לאברהם אבינו בחיי תרח אביו חמש ושלשים שנה שנ' (שם כג) ויענו בני חת את אברהם לאמר לו שמענו אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו ולהלן הוא אומר (ויקרא ד) אשר נשיא יחטא (ל) מה להלן שאין על גביו אלא ה' אלהיו אף כאן אין על גביו אלא ה' אלהיו ואחר מיתתו של תרח מלך אברהם מ' שנה הרי ע"ה שנים (לא) ועליו הכתוב אומר (ש"ה ד) לבבתני אחותי כלה. מיד ירד הקב"ה בעצמו להציל את אברהם. (לב) ואמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע (לג) והלא אתה מצאת באדם הראשון מה שעשה לך לאחר שהשפלת את דעתך עמו לעשו' לו חופה בג"ע ולסוף עבר על כל מצותיך עכשיו תשפיל גם כן את דעתך עם אברהם ותרד בעצמך להציל אותו (לד) שמא לסוף יעבור גם הוא על כל מצותיך כמו שעשה אדם הראשון. מיד השיב הקב"ה להם (לה) ואמר להם תשובתכם בצדכם מה אעשה לבשר ודם שהוא שרוי במקום טומאה ויצר הרע שולט בו והלא אתם שרוים במקום

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

(כט) ומ"ש שמלך מברהם בחיי תבין ל"ה שהם מוכח מכאן שאברהם היה בחומו פעם בן מאה שנה בשנה לשנתו שמלך ושנת השנה שנולד יצחק שהרי תרח היה בן שבעים שנה כשנולד אברהם וחרח חי מאתים וחמש שנה עיין בסוף פר' ובפרש"י ז"ל שם. לא וחשוב שבעים של תרח קודם לידת אברהם ומאה שנה של אברהם כשהתחיל למלוך ול"ה שנים שמלך בחיי תבין הרי לך מאתים וחמש שנים לתרח ומרבעים שנה מלך אברהם לאחר מיתתו של תרח תבין ולסוף מרבעים שנה לאחר מיתת תרח היה אברהם בן קע"ה שנה ומשם שמלך אברהם עד יוס מותו שהיה בן קע"ה שנה כשמת כמפורש בסוף פרשת חיי שרה ע"ש וכשנעשה גם לאברהם שנולד לו בן למשם שנה לא המליכוהו על כל העולם לכן זימן כל גדולי עולם למשתה ביום הגמל את יצחק נמצא שמת תרח בחי שנים לפני עקידת יצחק שהיה יצחק בן ל"ה שנה. ובמגת ל"ז שנה לחיי יצחק נעקד יצחק שבחומה פרק מחס שרה ע"י בסורת העקידה עיין בחריכות בפרש"י ז"ל בריש פ' תולדות יצחק בפ' ויהי יצחק בן מרבעים שנה ונו' ודוק; (ל) ומ"ש כאיש אין ע"ג אלא ה' אלהיו. פי' מדכתיב בחיפה דקרא ועשה אתה מכל מנוח ה' אלהיו ומ"ש למה צריך ללמוד מג"ש לילף מנוסף דקרא דכתיב נשיא אלהים אתה בתוכנו ע"ג אלא אלהים. וי"ל דהדיין נקרא ג"כ אלהים משפ"כ אתם ודוק. ועי"ל דאתם נוכח צריכין ללמוד מג"ש אתרת כדאיתא במסכה הוריות פרק כהן משיח וז"ל נשיא יכול נשיא שבט כאשון בן עמיהוד ת"ל מכל מנוח ה' אלהיו ולהלן הוא אומר למטן ילמד לירמה מה ה' אלהיו אם להטן מלך שמין ע"ג אלא ה' אלהיו אף כאן מלך ע"ם ודו"ק: (לא) ומ"ש ועליו נאמר לבבתני אחותי כלה. פי' וסיפא דקרא לבבתני באחד מעיניך באחד ענק מצוארך. ופרש"י ז"ל באחד ענק באחד מאבותיך הוא אחד היה מיוחד זה מאברהם הנקרא ענק האדם הגדול בענקים עכ"ל וק"ל: (לב) ומ"ש כשירד הקב"ה להציל את מאברהם מכבשן האש וכתו המלאכים והיו מקטרגים עליו אלא יניל אומו הקב"ה. פי' כי אלו המלאכים הן מאותן הכיתות שהן שונאין לבני אדם תמיד כמו אותן הכיתות שיצאו מהן עזא ועזאל כמו שאמר למטה בסמוך בס"ד אבל המלאך גבריאל וכיתה אלו הם מוסבים לגדיקי יצחק וגבריאל בעצמו היה מבקש לירד ולהציל את מאברהם מכבשן האש רק הקב"ה השיב לגבריאל ומ"ל שהקב"ה רוצה להציל בעצמו לאברהם משום שהקב"ה הוא יחיד ואברהם הוא יחיד נאה ליחיד להציל את יחיד כדאיתא בחריכות בפרק ע"פ ע"ש: (לג) ומ"ש שאמרו המלאכים לפני הקב"ה אתה מצאת באדם הרשעון למאר שעשית חופה בגן עדן וכו' פי' כדאיתא בב"ר פי"ח עבר חופות של חכמים טובות ומרגליות והשפל שבכולם של זהב עשה הקב"ה לאדה"ר בג"ע הה"ד בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה סודס פטדס ויהלום מרשים שוהם ויספה ספיר נופך וברקת וזהב וכו' ע"ש בחריכות: (לד) ומ"ש שמא יעבור אברהם על מצותיך כמו שעבר אדה"ר: (לה) ומ"ש שהשיב (פי' לפי שאדה"ר מחגנגל באברהם כמ"ש וכאחר למעלה בריש פרקא בפירושי ע"ש) הקב"ה להמלאכים ות"ל השובתכם בצדכם מה אעשה לב"ו שהוא שרוי במקום טומאה ויצה"ר שולט בו. פי' מן מותו הפשה והמלה שאתה קורחים מותו בשם סדם מותו הפשה והמלה היא

לכם

נוסחא הישנה

במקום טהרה ואין יצר הרע שולט בכם אם אתם יורדים למטה לארץ למקום טומאה למקום שיצר הרע שולט שם גם אתם תהיו חוטאים כמותו (לו) צאו וראו מה עשו מכם עזא ועוזאל שירדו לארץ וחמדו את בנות האדם והחטיאו אותם (לז) ולמרו מצותיך לכם תשובתכם בצדכם מה אעשה לבשר ודם שהוא שרוי במקו' טומא' ויצר הרע שולט בו ואתם שרוים במקום טהרה ואין יצר הרע שולט בכם מה

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

לכם תשובה ניחמה על מה שחטא מקטריגים עליו שהטיח כמ"ה בקהלת ז' כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ודייק מלה אדם כי מה היה הכר המקרא אם נאמר אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא למה לי מלה אדם אלא לומר לך כי שמו אדם רמז למה הוא חוטא שהוא לכך נקרא בשם אדם משום שנברא מן האדמה והוא עומד על האדמה במקום טומאה ובמקום שיצר הרע שולט שם כיון שהוא נשר ודם שהוא מלא הקליפה וינה"ר ואדם הוא מטריקון אפר ד"ס מר"ה כמו"ל ודוק: (לו) ומ"ם נאו וראו מה עשו מכם עזא ועוזאל שירדו לארץ וחמדו גמה האדם והחטיאו אותם פי' כי עזא ועוזאל היו מן אותם המלאכים שהן שוגחים לבני אדם ומקבדינן עליהן המיד והן היו מחטיאים לבני אדם וחטאו מימים קדמונים עם בנות האדם ועדיין עומד עזאל במדבר ומחטיא לבני אדם כדאיתא בתריכות במדרש מכניר והובא בילקוט ברחשית רמז מ"ד ו"ל שאלו תלמידיו את רב יוסף מהו עזאזל ל"ל כיון שעמדו דור המבול ועברו ע"ה היה הקב"ה מחעצב מיד עמדו שני מלאכים שמחזי ועזאל ואמרו לפניו רבש"ע הלא אמרת לפניך מעברחה את עולמך מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו ול"ל הקב"ה ועולם מה יהא עליו ול"ל רבש"ע נחנו מסתפקין בו ול"ל הקב"ה גלוי וידוע הוא לפני שלא נחנו ברויין בארץ היה שולט בכם יצה"ר והייתם קטים מבני אדם. ול"ל תן לנו רשות ונדור עם הבריות ואראה היך נחנו מקדשין את שמך ול"ל הקב"ה רדו והדורו עם הבריות מיד קלקלו עם בנות האדם שהיו יפות ולא יכלו לכבוש את יצרן מיד ראתה שמחזי ויבא אחריהן ושמה מיבשהר נתן עיניו בה ואמר להם השמיעי לי ואמרה לו מין אני שומעת לך עד שתלמדני שם המפורש שאתה עולה בו לרקיע בשעה שאתה זוכר תומו השם מיד למד תותה השם שהוא מיד הזכירה תותי השם ועלתה לרקיע ולא קלקלה אמר הקב"ה הותיל ופירשה את עצמה מן העבירה לכן וקבעו תותה בין שבעה הכוכבים הללו כדי שתזכה בהן לעולם ונקבעה בכוכב ביתה וכיון שראתה שמחזי ועזאל כך עמדו ונשאו נשים והולידו בנים היוו והיית ועזאל היה על מיני לבעונין ועל מיני הבשיפין של נשים שמפקיעים את בני האדם להמיור עבירה. מיד שיגר מטטרון שליח לשמחזי ול"ל עהוד הקב"ה להחריב עולמו ולהביא את המבול לעולם מיד עמד בבכי והיה מצטער על העולם ועל בניו מה יעשו בניו ממה יאכלו מה העולם חרב שכל אחד ואחד היה מוכל בכל יום אלף גמלים אלף סוסים ואלף שוורים בלילה ראו היוו והיית שהיה חלומות אחד מהן ראה אבן גדולה פרוסה על האדץ כעולמן והיתה האדץ מרתחת וכתובה שיטות שיטות והיה מלאך יורד מן הרקיע וביזו כמין סכין והיה גורר ומוחק כל אותן השיטות ולא היה מעייר בה אלא מרבעה תיבות והאחד ראה פרדס גדול מלובש כמוצ מכל מיני מילמות והיו בהן מלאכים ובידיהן קרדומות והיו מקצצין כל המילמות ולא שייבו בו אלא לילה אחד של שבעה שנשים ביון שנטעו עמדו בבהלה ובאו אצל אביהן ואמרו להם עחיד הקב"ה להביא המבול ולא יעייר אלא נח ובניו כיון שעמעו כך היו נועקין ובוכין אמר להן אביהן אל תצטערו שעמוהיכם לא יכלו מן הבריות שכל זמן שבוזרין נזירות (פי' שבוקעין גיזרי עצים, כן ר"ל) או מעלין מבנים או ספינות שמוכיחין היוו והייתי מיד מהקרבו דעתם שמחזי חזר בתשובה והלה את עצמו בין שניים לאדץ ראשו למעלה ורגליו למעלה ועדיין הוא הולם בהשובה בין אדץ לשמים עזאל לא חזר בתשובה ועדיין הוא עומד בקלקולו להטיח בני אדם לעבור עבירה במיני לבעונין של נשים ולכך היו ישראל מקריבין קרבנות ביום הכפורים מיל אחד לה' שיכפר על ישראל ומיל אחד לעזאזל שיסבול עוונותיהם של ישראל והוא עזאזל האמור בתורה עכ"ל וק"ל: (לז) ומ"ם דעזא ועזאזל מהפיחים לבני אדם ומלמדים אותם כשפים פי' כמו שמפורש בזוהר ברחשית עמוד קפ"ד ו"ל הנפילים היו בארץ בימים ההם מי רבי יוסי מיון עזא ועזאזל כמא דאמר דאפיל לון קב"ה מקדומתא דלעילא ומי הימא האיך יכלו לאחקיימא בהאי עלמא ל"ר חייא אלין הוו מאינון דכהיב ושוף ישופך על העקב והא אחמר דמיליך אחחיין לבני נשא בחיזו דלהון ומי הימא האיך יכלו לאחספקא הא אחמר דאחהפכא לכמה גווני ובשעחא דאחחין אגליאו באוירא דעלמא ואחחזון ככני נשא וכבי (ל"א והני) עזא ועזאזל דאחדו לעילא ואפיל לון קב"ה ואגליאו בארעא ואחקיימו ביה ולא יכילו לאחספקא מיניה ולבאר מעו בחר בני עלמא ועד יומן בשן אימון קיימו ואולפו אחרין לבני נשא ואוליאו בניין וקרו להו ענקים נברין ואינון נפילים אילקון בני האלהים והא אחמר רבי חנינא אחמר ויראו בני אלהים עזא ועזאזל אחרין אלאכין הא דקטרנו לאחריהון ואפיל לון קב"ה אחאחר קדומתהון מעילא וכד נהאו אחגליאו באוירא ואהעבידו בבני נשא ולית לך בכל אינון אלאכין דאשלימו לאחערבא נו בני נשא

כאינון

כלומר דלקרון לימים וכלומר דלקרון בני המלכים כיון דלפיל לון קב"ה מגלימו מכל מיגון יסודי דבני כמה מהלבשה בהון שאר מלבין כך נהנו מיגון זמינין למחבא לדוכתייהו מגליתו בחוירא . ומתפסמין מיגיה ומהדרין לדוכתייהו רבי קסמא ברבי יגאי אמר כהיב עושה מלכיו רוחות משרתיו אם לומר אינו מלבין דלעתון מרוממ ומים מלבין דלעתון מתפא דא יהיב מדילים למבריה בגין דמים שלמא ביגייהו ועל דא מיגון דעתי מחרין יסודי מילין מזחי וכך מחני מהלבשין יהיב בחוירא דעלמא ומחגלימו מיגון דלחטעכו בהני עלמא מחלבשן ביסודי דסמי עלמא ולא יכילו לפרחא ולמחבא לפהרייהו ומחעכבו סכא כיון דשבע יומין לחעכבו הכא דא שאר דא לא מהדרו חמן ועל דא וירמו בני המלכים לה בעזה המדם כי טובות הגה מאי כי טובות הגה דהוה נהיר שפיכו דלהון כמהיכו עילאה כיון דמולידו בגין נפיל לון קב"ה ומפיל לון בסורא דחסובא דלקרון סרבי קדם וקפיר לון בשלשלאות דפרזלא ומיגון שלשלאין מסקעין עד גו חסובא רבא ומתן מולפון מרשין לבני כמה בלעם מהמן נפיל מרשיו ומוליף מייהיו הב"ל מן מרס יתמי בלק מלך מואב מסרבי קדם ומנו דהוו מקטרגי למרייהון בקדמיתא ועד יומא כען מקטרגין מיגון למרייהון כמה דמיגון מרשין דמכחישין פמליה דלעילא ומשלמא מיגון שלשלאות דמסקעי בחסובא ומחידון בהון בחפיסו סגיא מעשעי עלמא סוו ושלמא לא הוה יכיל לאסבל ומתן בפיגון פורי תשך יתקי מסטרא דלפון דהא מההוא סיטרא כל מיגון זיינין מתגדלין בעלמא ובהבדלה דבני עקיבא אמר עזא ועזאל רבי למרייהון נליין ומקב יתהון מן מחירייהון וחלא יתהון בפורי קבל (פי' בהרי תשך מרגוס של תשך הוא קבל) דמשעא לא מזיין ורוחא לא נשבא על מפיהון כל זמן וכל שעא ובזוהר וירא עם"ב וז"ל ההוא רשע בלעם בגין למשבא עליה רוח מסאבא מהסוא נפש עילאה הוא מסחלב בכל ליליא בחחיה והוא עביד עמה עובדי מיסוא וכדין עביד מרשין ושירותא דעובדוי הוא גפל נחש וקטיר ליה קמיה ובזא ריסיה ומפיק ליסיה ומיל עשבין ידיעין ומוקיד כולא ועביד מנהון קטרחא חדא לבחר נפיל ריסיה דההוא חויא ובזא ליה למרבע סטרין ועביד מיסיה קטרחא מחרא ועבד עגולא חד והוה אמר מלין ועביד עובדין מחרנין עד למשרך עליה רומין מסחבין ומודעין לי' מה דחנשרך וכו' וכל מה דידע בלעם מוליף מלבוי ובמימון סרבי קדם דחתן מיגון עזא ועזאל וכו' ע"כ יוסי אמאי מנוי כל זיני מרשין וקוסמין בכתיב ע"ל מדחתא נחש על חוה הפיל כה זוהמא ולא בכללה ע"ל והא תניא דכד קיימו ישראל על סורא דסיני פסקו זוהמתן ע"ל סרייהא לא סתייהב אלא לבכורי שבע' וזהא הסורא אשר עם לפני כני ישראל וכתי פסורין ושוד לבחר דחנו מהדרא לזוהמתן . ושוד דכתי מחיין מסטרי דשחלא ומתרבא זיעא בזיעא דחחתן סטרא מסחבא מחחשך ומחחא ביומי דמשחבוחא מי מיהי תעביד חרפים מלחו בידהא יחיד מזמנא מחרא דהא רוח מסחבא שריא עמה וכו' ע"ש בתריבות ובזוהר בלק עמ"ש וז"ל ר"ש פתח וירא בלק בן לפור בחסקופי דחכמתא חמא כמד"ח ויפקח אלוקים לבלעם בעד החלון משקפא ותיבב שם סיטרא אלא חלון דהכמתא דזכאי עולמין דכוכביא מיגון הלוי דהכמתא . בן לפור משם דהא מרשיו הוי בכמה זיגין נפיל לפור מכשפא בעשבא . מפרכז בחוירא ועביד עובדין ולחים למיכן וכסוס לפור הוא לחא ועשבא בפומיה מלפפא קמיה ומפיל ליה בכלוב חד . מקטרגא קטרחין קמיה ואיהו חודע לי' כמה מלין עביד מרשיו ומלפפא עשבא פרחא ומם לגביה גופא וגלוי עיניה (פי' עזא ועזאל) ומודע ליה ואיהו אמי וכל מלוי בההוא לפור הוה יומא חד פרחא ההוא לפור ומחעכב ולא לחא הוא מלטער בכשפיה עד דחחא ממא חד שלהובא דאשא דשם מבחריה ומוקיד נדפיו וכו' . מה שמיה דההוא לפור ידו"ע איהו בזיני מרשין דקסרים"ל קדמאה מסכחן לשיפרא דא הוו עבדין ליה לזמנין ידיעי מכשף מערב בדהבא ריפא דדהבא פומא דכשף נדפיו מחשה קלל מערב בכספא גופא דדסבא נקודין דמוקא מן כשף רגלין דדסבא ומויין בפומא ליבן דההוא לפור ידו"ע ומויין לההוא לפרא בחלון חד ופחחין כיון לקבל שמשא ובלילית פחחין כיון לשיפרא מקטרין קטרינן ועבדין מרשין ומומחן לשמשא ובלילית מומחן לשיפרא ודא עבדין שבעה יומין . מכאן ולהלאה ההוא ליפא מכשכשא בפומא דההוא לפרא נקדין לההוא ליפא בחחא בחחא דדהבא ופיה ממלא דברבן מנרמה וכו' ע"ש מאל בבלעם כחיב ויקלה מלפיים אל בלעם בן בעור פחורה בגין דכחיב השורכים לבד שלחן ופחורים הוה מסדרא חמן כל יומא במיכלה ובמשחייה בהמא דחקרי לחם מנוחל ועבדין מרשין ומקטרין לקמיה ההוא פחורא ומחכנשין חמן כל רומין מסחבין ומודעין לון כל מה דמיגון בעמן וכו' ע"ש עבו"ד ומאי דאמר בלעם אשר מחזה שדי יחזה נופל ונלוי עיניים מיגון עז"א ועזא"ל דמיגון נופל ונלוי עיניים דמיגון נפקין מן עינא חדא מחיגון עינין דנפקין מן שדי ומחעטו לעילא (פי' המלאכים הם עינים יונאן משם של שד"י האומר לעולם די ומחותן מלאכים נעשו עז"א ועזא"ל שנפלו מקדושתן למטה בשביל שהיו מקטרגין על בני האדם בזמן כעסו למעלה בפריכות בשם הזיהר ובשם מדרש מכביר שהן מלויין למחורי הרי חשך למשם ורבליהן למעלה ע"ש) וכיון דהמה בלעם דנפלו מיכאל כ"ד חלף בעמו מהעכב המן והוה בעי לגרו מיגייהו ומחא לקמן פומה וברבעי חילא וכיון דחמא לפומה לפרא בלעם בחוירא עם חרשין של חרין בניו יומם ויומבר"ם וכו' והוה מסחלק בחוירא מעיגא וכיון דהמא פומה רמא קלא לבני חילא ואמר מיה מלן דידע למפרא בחרים דההוא רשע עשה סלילה בריה דשבעה דדן קם ומפל שלטו דשליט על חרשין ופרח בחריה כיון דחמא ליה כהוא רשע עבד מרחא מחרתי בחוירא ובקע חמם מויריו כההוא מרחא כדין מחכסי מעיני גליה בההוא שעחא מסחכן ליה והוא בעורא דלא הוא ידע מה יעביד רמה ליה פומה קלא ומ"ל טולא דהניוחא דרשעין על כל כויין שעוך במזייך ומידע ליה מיד עשה כך וידע וגלי ההוא מרחא ועחל לגביה ומחחו חרוייהו קמיה פומה

שהוא רצוי בריות לפיכך חויב לכתוב ביום ויום שמו של חברו כמו חברו וטוקבו ובשהוא שליח שליח לכתוב ביום יפי דן מהם על דרך שפיפון על חורח לחר פחם לשליח הם וקטליח בשהוא שעתא עביד ביום כמה זימי מוחא ולא מיח עד דנפיל חרבא דהוה תקין עלוי חויא מחרין סמרין ות"ל פחם בדילים סול וקטליח כדין קטיל ליח דרך חרחוי דהסיח סמרא לחרא מחן דחזיל לבחרים בם ימות ובה חיפוך נפחחים ובה חחכליל (פי' לחחר חותיח נשחחו מהדבק בה) ושכי מיח בלעם ולא לחקבר לעלמין וגרמוי לחרקבו טולהון ולחעבידו מהון כמה חויין מזוהמין ולפי' חולעתין דהוו לכלין בשריח לחהדרי חויין ת"ח משכחת בספרא דיויב לשמדלי לעלמה מלכא דכל מחן דהוה בעי לחעבד חרשין חקיפין לי ידע ביורא דנפל המן בלעם יפחח לחיון חויין דהוו חנרמוי דהסוא רשע לי יקטול חד חייהו בריחא דילים יעביד הרשין עילאין בגופא דילים חרשין לחרנין הלה זימי הרשין לים בכל חד וחד. מלכת שבא שחלה לשלמה מלכא גרמא דחויא דהלה חרשין במה נהפך משוש דמיסי נריכים לון ולא יכילה לנטלה חד מחיון חויין חיד מם כחיב לא היה דבר נעלם מן המלך לשבר לא הגיד לה ויגד לה המלך לח כל לבבה לחיון חויין לא יכלו לון כל בני עלמא בר מחלה דרזא חדא ומפי לחיהו שכבת זרע רוהחה בשעחא דההוא שכבח זרע לפיק בר הם בחיחכוחא (לפיק לה לשמש דההוא חויא) וכד נפיק ברחיחוי נפל ליה חיד בלבושא חדא וההוא לבושא זרקין ליה לנביה חויא חיד כפף ריסיה והפסין ליה כמה דחפים חרנגולא דביחה ולי בכל מלי קרצין דעלמא יגמון בחד מיניהו לא יכלין ליה וכו' ע"ש בחריכות. עשר"ה שם"ם ובעשפ"ד ושפ"ה חשריך מאד מאד בעניו עז"ח ועזחל"ל שהן הם נקרחים טופל וגלוי עיניס שחמר בלעם עליהם דקב"ה קשר להון בשלשלחי דפרזלא בעורי דחשוכי מעמיקא דעורי חוחיב ליה לעז"ח ורחי השוכח בהפוי בנין דאפי' בההוא שעחא דקשר לון הקב"ה חחהחף ואחניז כלפי מעלה לכן חפיל ליה קב"ה בעומקא עד קדליה וחרך חשוכח בחפוי לכן חקרי טופל בנין דנפל בעומקא. עזח"ל דלא חחהחף ואחניז כל כך ניהיר ליה מנו חשוכח ובני עלמא חהיין לנבייהו ומולפין חרשין לבני נשא וקסמין וכו' ע"ש בחריכות חאד. ובעשל"ב נחבאר שניו שפיר וז"ל ח"ח בשעחא דנפקו יסרחל ממלריס שמע בלעם דהא חרשוי וקוסמוי וכל מיון קשרין לא שליקו בהו ביסרחל שחרי לגרפא נרמיה ולמרוס ריסיה מיד חזל לחיון מורא חשוכא ומפי לגבי מיון שלשלחי דפרזלא וכך הוא חרחא דחחן דמפי גבייהו כיון דעשל בר נש בריסי טוריית חמי ליה עזח"ל דהוא דחקרי גלוי מיים מיד חמר לעז"א כדין יסבין קלא ומחכנשין גבייהו חויין רבבי דחמוקדן וסחרין לון כדין מסדרין טוימחא זערחא רוח חחד כמו (פי' מין חיה) לקבליה דבר נש וחנא כמין שורא וריסיה כמו ריסא דחויא וחרין אכין נש וידהא ורגלהא זעירין בר נש דחמי לה חפי חנפוי והוא מייתי חד קטולחא חחוקידו דחרנגולא חורא שרי בחנפהא והיא לחיח עמיה עד דמפי לגבי ריסא דשלשלחי נעון בחרעא ומפי עד חסומא והחן בחהומא חיח חד שחיך והוא נעון בחהומא חחחה ובההוא שעון לחקשר ריסא לשלשלחי כד מפי בר נש לריסא דשלשלחי בשים בה חלהא זימין ולימון קרחן ליה כדין כרא וסגיד על ברכוי ולחיל ולחים עימי עד דמפי גבייהו כדין יחבין קחייהו וכל לימון חויין סחרין ליה מהחי שחרא ומהחי שחרא פחח עימי ומפי לון לחזדעזע ונפל על חנפוי וסגיד לקבלייהו לבחר חולפין ליה חרשין וקסמין ויחיב נבייהו חשבין יומין כד מפי זשא למיהך לחורחים הסיא לוימחא וכל לימון חויין חזלין קשים עד דנפיק חן טורייח חשוכא. בלעם כד מיחי נבייהו לסגד נרמיה בטורייח עשהון חשבין יומין חן יניחא חלריס עד חחן חורה ובעא לחחבא ליסרחל לחלריס וקב"ה בלבל וקלקל כל חכמחא דעלמא וכל חרשין דעלמא ללא יכילו לקרבא בהדייהו וכו' ע"ש בחריכות ועיין פירושו של סחלחר בספר עמק המלך בשער קריח חרבע פק"י דף ע"ד ע"ל ויוצעם לך חאד ובפרק ק"ם כותב כי עז"א עיכו היחיות סחומה ועיכו השחלוח פחומה וז"ש שהוס הטין דבלעם והוא לעולם טופל וחוזר וטופל ולימו מגיע לחרץ חלא שלשה טפחים למעלה ממנו כדי שגם שם לא יגוח לו אפי' רגע אחד ולא כשחרה עיכו אחת פחומה אלא כדי שירגיש בגפילחו חמיד ויצטער בכפלים ועזחל יש לו עיניס פחוחים ומלוי ועומד בשפעפי עיניו מדם כנגד מדה כיון שהלך חלכי נ"כ חשלש ללמוד חכמחם אבל לא לעסוק בכישוף ח"ו אלא שהסחדרין היו נריכין לידע הכישוף כדי שיוכלו לבטל הכישוף כדחיחה בזוהר בשבח דכרשח משפטים עקב"ו וז"ל שלמה אמר ושבחי אני ואריחה אח כל העשוקים אשר נעשו חחח השמש והיה למעח העשוקים ואין להם מנחם וכי מאיזה אחר חב שלמה אלא חמן חניק בכל יומא הוה חקדיש שלמה בגפרא והוה חגפוי לספר מזרח וחמי מאי דחמי ולבחר חב לספר לפון וקאים חמן מחיך עיניו וזקיף ריסיה בחאי שעחא הא עמודא דאשא ועמודא דענגא הוו חחיין ועל סהוא עמודא דענגא הוא אחי נשרא חדא וההוא נשרא הוה רבריבא וחקיף וכד הוה אחא גדפא דימיא על גבי עמודא דאשא וגופא דגדפא שחלא על גבי עמודא דענגא ועמודא דענגא ועמודא דאשא וההוא נשרא עלייהו אחיין וסגדין לקמיה שלשה שלכא ואחא נשרא ומחיך לקמיה ויחיב ליה לימון מרפין נפל לון שלשה שלכא והוה מריה בהו והוה ידע בהו סימן ואחר ודא היא דנפל ודא היא דנעני עיניס ובשעחא דהוו אחיין ליה חרין חרפין הוה ידע שלשה דחרווייהו טופל וגלוי עיניס בעאן לאודעא ליה מילין חס עביד שלשה אחיס כורסיה בגושפנקא דהוה חקיק ביה שחא קדישא ואיהו נפיל עיזקא דאקיק עלה שחא קדישא שליק לאיגרא ורכיב על סהוא נשרא וההוא נשרא הוה מסחלק לרוס עגיון ובכל אחר דאיהו עבר הוה אחחך נהורא חכיחין דהוו בההוא אחר דאחחך נהורא הוו ידעי ויהו אחרין שלשה שלכא הוה חזיל ואעבר הכא ולא ידעין לאן אחר הוה אזיל

נוסחא הישנה

עשו טכם עזא ועזאל שידו ולמדו אותם כשפים (לח) שמורידין בהם חמה ולבנה אבל

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

ומיפקין דהוו הכין הוו מחרין עכשין הוו מיומן דקא מחזי וכנין כן הוא הסוך עלמא. נגה ניצרא שהדי עלמא ואכרא מרכבא מפות פרסין עד למטי למורי הסך והכן מיהו הכרמוד במדבר בסריס ומיהו נחית הכן זקיף ריסיה וחמי מורי הסוך והוא ידע הכן כל מה דמילמכך והוא ידע דהכן יעול והוא רכיב על ניצרא כמו מלקדמין ומשם ועלל לגו טורין עד שהוא מחר דזיקא הכן קרא בחילא ס' רמס ידך כל יחזיון וגו' עלל הכן עד דקריב לההוא מחר ושוי עיזקא קמיה וקריב הכן והכן הוא ידע כל מה דבעי מיומן הוכמתין מוכרחין דהוא בעי למנדע וכיון דהוו ממרין ליה כל מה דבעי כדין הוא רכיב על ההוא ניצרא ואזי לגחרי' וכיון דהוה יחיב על כורסי' מחייבא בדעמיה בההוא שעתא חמר שבחי לחי ומרחם וגו' ודלמי מההוא תורחא שבחי מהשוא הכמחא ומחייבא בלבאי ובדעתי וכדין ומרא לה כל העשוקים וכו' ע"ש בתריכוא ופיוקא מחמר זה הוא לגיך למחמר חמר המכר בזוהר פרשת פנחס עמכ"ז וז"ל ג"כ חייא תיקון הפרת ניצרא דרכבא הוא חתי לגבי עלמא מלכא בכל יומא ויומא והיה עלמא רכיב על גדפוי ומוביל ליה מרכבא מפות פרסי בשעתא חדא מוביל ליה לחרמוד במדבר בסריס חמר חד מיהו לגבי הסוכי דמורי לחקרי חרמוד במדבר ולחו מיהו חמר דהרמודאי חלא חרמוד דמיהו במדבר בהריס והכן מהכשין כל רוחין וסיטרין תותרין וההוא ניצרא דהוה עלם לחכן בשעתא חדא כיון דקפיס על ההוא דוכתא חגבא ניצרא ועלמא כחב פיהקא ומרחם חכן ומשחזיב מיומן רוחין ונצרא הוא משחכל גו הסוכא דמורין לחחר דחכן עז"ה ועזא"ל דמיומן חכן בשלשלי דפרזלא נעיצין גו הסומא ולית רשות לבר מן בעלמא למיפל המן ואפי' עופא שמיא בר מבלעם וכיון דנצרא משחכל גו הסוכא רברבא מפיך לשחא ונפיל ליה לעלמא מלכא חתות גדפיה שמשלא ומכסיין ליה וקיימא על מילין שלשלי ואזלא ומקרבא לגבייהו וכדין מפיק עלמא עיזקא לחקוק עליה שמא קדישא ואזי בשומא לנצרא ומיד מיומן הוו מחרין כל מה דבעי עלמא מלכא ומהכן הוא ידע עלמא מכשחא עילאה הס"ד ויבן הרמוד במדבר בהריס וכי בגייעא הוא עביד עלמא בהריס עלא מאי ויבן מסחכל בשולשלאי וידע להההוא דוכתא למנדע בית מכשחא עילאה כמ"ש ויבינו במקרא עכ"ל. ועיין פירושם של שני סמסמרים הללו בספר עמק המלך בשער קיים מרכבא פקי"ח ומרחם סודות גדולות נוראות ונפלאות וכמ"ש: (לח) ומ"ש עזא ועזאל למלו לבריות כיצוד שמורידין בהם חמה ולבנה פי' כדמיתא בספר ניוני פרשת ברחשית על הפסוק ולשת גם הוא יולד בן ויקרא לח שמו אנוש אז הוחל לקרא בשם ה' ונו' ושוכח ג"כ בילקוט רמוזי בערך כשפים פי' ב' וז"ל דע כי מן אנוש ומילך בח רציון ותלמוד בעולם (פי' לכך נקרא בשם אנוש שהוא לשון חולשה כמ"ש בשמואל ב' פי"ב ויגוף ה' הילד אשר ילדה אשת אוריה לדוד וילחם פרש"י ז"ל עם שהוא לשון חולי) ומה היה החשא גילה חית שודי שהיו מהלכין מסוף העולם ועד סופו והיו מביחים כסף וזהב ומרגליות ועשו מהם עבודת חלילים בחרבא רוחות בציעור חלף פרסה וסיו מורידין החמה ולבנה וכוכבים ומזלות לשחא להם כדרך שמשחשין לפני הקב"ה חח יש החוקיוטס ומיוף שנים של העולם וק"ל חבל קשה ותלוי מ"מ סדרת הקושיות לדוכחה מה שהקשה והחיך היה יכולה בידם להוריד החמה ולבנה וכוכבים ומזלות לשחא לפניהם כדרך שמשחשין לפני הקב"ה והחירון שחחרן שם"י ביסוף שלמדו חן שחחז"י ועזא"ל הורידו בכשפים להחה ולבנה וכוכבים ומזלות זה שחירון לחו חירוצא הוא לכחורה לפיס ניהשא וכי יש יכולה ח"ן ביד הכשפים להוריד חותם השחשין לפני הקב"ה כחרוס לשחא לפני עכ"ח בחחשה חלילה לזרע ישראל הקדושים לשלקא על דחחיכן להחין דעח החיעוה הזחח ואפי' הפחחים היכ מחחיכים זחח וכי חיחה וחלה חרז"ל לחה נקרחין שחם כשפים משום שחכחיכין הפחליא של משלה חכל חקום היכ יכולין לעשות שום דבר שלא ברצון הקב"ה משום שהקב"ה משדד כל כח הביסוף כדחמריך למעלה בכחוך בשם הזוהר פרשת בלק דבלעם היה חשפים יום בשרי חוכך שלל עז"ה ועזא"ל כדי לעשות ביסוף להחזיר חת ישראל למגריס ולא היה יכולת בידו משום שהקב"ה היה חבלבל ומקלקל כל הביסוף שבעולם ע"ש בתריכוא וכן לא יכלה להיות חכשפה לעשות ביסוף לרבי חניינא משום שהיה זכותו גדול כדחיתא בפ"ק דחולין וז"ל הכיא חיתחא דקא חסדרת למשקל טפרא חחושי כרעיה דל"ח ואמר לה שקולי שקול לא חשחייעא חילתיך חין עוד חלבדו כחיב והא"ר יוחנן למה נקרחו כשפים שחכחיכין פחליא של חעלה ופרש"י ז"ל חף על פי שלא נגזר עליו חיתה חת ע"י ביסוף שחני ר"ח לנפשם זכותיה ע"ש בפי' הרשב"ם בתריכוא ותרחה הפרש גדול חחד בין חשז"ל הקב"ה ובין חז"ל הכיא חפלית של מעלה ביחזרון הטור חן החושך ויותר עד חין חבלים לכן כ"ל לפרש בדרך החמת והדרך הזה יהא חוכח ע"י דקדוק גדול

נוסחא הישנה

(לט) אבל אברהם זה קידש את שמי בעולם ועומד לקדש את שמי בעולם (מ) מיד ירד הקב"ה בעצמו והציל את אברהם מכבשן האש:

לארץ ונחמדו בנות האדם והחטיאו אותם ולמדו אותם כשפים שמורידין בהם חמה ולבנה וזה קידש שמי בעולמו ועומד לקדש שמי בעולם ירד הקדוש ברוך הוא והצילו: סליק.

זיקוקין דנורא ובעורין דאשא

בדכריו מ"ם להוריד חמה ולבנה לעמם לפניהן כדרך שמשמשין לפני הקב"ה לתם לע לתמר כדרך שהן משמשין לפני הקב"ה רק לתמר כדרך שמשמשין לפני הקב"ה ומדלג מלת שהן לעלת רואה להרחות בשמות לעמוד שמה שמדלג מלת שהן ולתמר שתם כדרך שמשמשין וכו' כדי שלא נטעה ח"ו שהיו מורידין ממש החמה והלבנה עצמן שהן משמשין לפני הקב"ה תלילה מלהשמין זהה כמו שהקטינו מלת יחבאר ע"ד מ"ם בחיקוני הזוהר דקס"ו ע"ב והובא ג"כ בילקוט רמובני ערך לבנה סימן ב' וז"ל מית החמה ולבנה וכוכבים ומזלות ברקיע דמימון קליפין דעלייהו לתמר הוי מוסכי העון בהבלי שוא ועלייהו לתמר ותפרח הלבנה ובוסף החמה עכ"ל וכבר ידעת שכל הכיסוף היא מלד הקליפות כמזכר למעלה בתריבות והשתא מתת שפיר וה"ק שהיו מורידין בכיסוף את החמה והלבנה והכוכבים ומזלות שהן מלד הקליפות מן הרקיע של הקליפות שישמשו לפניהם כדי שיוכלו לעשות כיסוף על ידיהם מלד הקליפות כדרך שהחמה והלבנה והכוכבים ומזלות שהם מלד הקדושה משמשין לפני הב"ה לפי שהקליפות והכיסוף רוצין לדמות לד הקדושה בכל דבר בקוף של בני החדש כדאיתא בסדרים ספרי מכמי החמה גם דוק ותשכח ולא כמו שעלה על הדעת עמא דבר במוסכל לתשון לומר שהחמה והלבנה הקדושים הורידו חם ומלילם לעמם לפניהם כמו שהן משמשין לפני הקב"ה לכן מדקדק בלשונו הנה ולא לתמר כדרך שהן משמשין לפני הקב"ה אלא מדלג מלת שהן ולתמר שתם כדרך שמשמשין וכו' לומר לך שהחמה והלבנה של הקליפות יעמדון לפניהם כדרך שהלבנה והחמה משמשין לפני הב"ה כדפרשתי ודוק היטיב ויועיל לך: (לט) ומ"ש אבל אברהם קידש את שמי בעולם ועומד לקדש את שמי בעולם פי' כבר קידש את שמי בעולם כמו שהיה משכר כל הע"ו של תביו ובמה שדיבר דכרי לעג ושחוק ולינוחתא על ע"ז של מותו העיש ועל שתעה התלמה שהיו רוצים ליקח ממנו ע"ז וגם הדברים שדיבר של נמרוד כמו שזכרנו הכל למעלה וגם קידש שמו של הקב"ה בפה כל הבריות בעניו הפוגלק שהיה זן ומפרנס כל העוברים ושבים ולתמר לסם שיברכו להקדוש ב"ה שהוא זן כל העולם ודיבר מליהם דברים עד שגייר מושם והודו שהקב"ה הוא יחיד ומיוחד כמו שזכרנו הכל למעלה ועוד הוא עומד עדיין גם עכשיו מברהם לקדש שמו של הקב"ה בעולם כמו שמוסר את נפשו לשריפה בכבשן אש על קדושת השם: (מ) ומ"ש מיד ירד הקב"ה בעלמו והציל את אברהם מכבשן אש פי' כמש"ה בספר נחמיה פ"ט אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים וגו' משמע שהקב"ה בעלמו ובכבודו הוא לבדו הציל והוציא לאברהם מכבשן האש מאור כשדים ומוכרח אתה לפרש כן הפסוק הזה שאתר אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים וגו' דוקא אתה לבדך בעלמך ולא ע"י מלאך או אליה לפי זהה הפסוק קאי על הפסוקים הסמוכים לו מקדם ומלאחריו דאתר אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את השמים ושמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כולם וצבא השמים לך משתחוים אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכרות עמו הברית להתת את ארץ הכנעני וגו' ותקם את דבריך וגו' ותרא את עני אבותינו וגו' ואתן אותות ומופתים בפרעה וגו' וים בקעת לפניהם וגו' ועל הר סיני ירדת וגו' ע"ש בתריכות כל הפרשה התרוכה הרית ע"כ כמו שמוכח שהקב"ה לבדו בעלמו ברח שמים וארץ וכל אשר בהם והוא בעלמו מחיה את כולם וכן כל הדברים האזכר עם בפרשה התרוכה הרית כמו כן מוכח שגם דבר זה הלות אברהם מאור כשדים מכבשן האש האזכר בתמצע הדברים הללו בתמצע הפרשה התרוכה הרית שגם הקב"ה לבדו בעלמו ובכבודו הוציא והציל לאברהם מכבשן האש מאור כשדים ודוק. הש"י יזכור לנו גם כן זכות אברהם שמסר נפשו על קדושת שמו הגדול עם זכות יצחק ויעקב וזכות השבטים ושאר הצדיקים ולדקניות הקדושים אשר בארץ החיים ואשר מסרו את נפשם על קדושת השם ויציל ויושיע הקב"ה את ישראל מכל צרה על יד בן דוד לדקנו וישלח לנו את אליהו הנביא בזכות שפרשנו את ספרו סדר אליהו רבא הנק לתשון וסדר אליהו זוטא חלק שני הנקרא בכלל בשם הד"א ויבא ויבשר את גאולתנו במה"י תמכי"ר:

סליק הפרק העשרים וחמשה. תהלה ושבח לאל אשר לעזרתי חושה. אשר הנחני וויכה אותי בדרך האמת להשלים ספר תר"א להגיהה ולפרשה. הוא ינחני במעגלי צדק למען שמו הגדול הגבור והנורא ב"ה וב"ש לעלם ולעלמי עלמיא להגיה ולפרש תנ"ך משנה ומדרש ותלמוד הלכות ואגדות לחוקרה ולדורשה. ולשמור ולעשות ולקיים לשמה מבוקשה:

תם ונשלם פירושא של הספר תנא דבי אליהו בערב ראש השנה של שנת חמשת אלפים וארבע מאות ושלשים וששה ליצירה וסימנא טבא אשרי חוכי ל"ו. תוש"לבע:

כתב בעל סודי רזי והובא ג"כ בספר שכחת לקט בערך מליהו סימן ז'. **בכל מוצאי שבת מעיינים בדין מי שנתכפרו לו עוונותיו בגיהנם כדי שלא להחזירו שם ומי שנתכפרו עוונותיו אליהו מביאו אצל מי שמוכן לו להיות אצלו. גם אם יש צדיקים שחטאו במקצת דברים שצריכים במוצאי שבת להשיבם לדונם בגיהנם אליהו מקבל עליו דינן כדי להגין עליהם ולא יחזרו לגיהנם וזהו שאמר בתנא דבי אליהו דריני בפרת משכבכם ולכך אומרים ענייני אליהו במ"ש:**

עדיין לריכין אנו למודעי ומכתן מודע"ת רבת להוח לכל בר חכים ולכל בר בי רב שהחלק השלישי של ספר זיקוקין דנורא וביעורין דאש הוא נכנס רק על פרק אחד שהוא הפרק העשריס מן סדר אליהו זוטא והוא מאמר קלר הכמות ורב סאיכות והוא תמוס וסתום ועמוק מאוד מאוד ולריך פלפו"ל לריב"ת חריף"ת כפטיש יפוצץ סלע מתחלק לכמה זיקוקין דינו"ר וביטו"רין דאש"ך כולהון נילונין קדישין ונהוריו ואגב חורחא קא משמע לן ביאור כמה וכמה פסוקים ומאמרים עמוקים וסתומים בספרי מזוהר סודות גדולים נוראים ונפלאים התומים וסתומים ונעולים בכמה אלפין עיזקלין רזי רזין שתרי דסתרין דברים אשר לא שמע אזן מעולם כאשר עיניכם תחזינה מיתרים ובאתר די זקוקין דנורא וביעורין דאש"ך מאן מעייל בר נפח"ת וגע"ר בר נג"ר לתמן וזה החלק השלישי הוא גדול בערכו כמעט כערך כל הספר תד"ת הכולל סדר אליהו זוטא לאחר מאה נירות שהן שני מאות דפים גדולים ועלאה בדעתי בהתחלת המהשבה שיהיה סוף המעשה להדפיסו מיד ולאחכו בסוף סדר אליהו רבא וסדר אליהו זוטא בעזר שהוא שייך לסדר אליהו זוטא שהוא הפרק העשריס שבו אבל מאחר שאין לאל ידי לע"ע להדפיסו מיד מחמת שלריך הולאה מרובה יותר מן אלף זהובים על כן לריך אני להשמיע לאותו מלהדפיסו לע"ע עד כי ירחיב ה' את גבולי וימליא לי מעות להדפיסו בס"ד עם שאר חיבורים קדושים שלי שזיכני הקב"ה להתחיל בשם על מקרא תורה נביאים וכתובים ומשנה ותלמוד עם פרש"י ז"ל ותוספות ומדרש ילקוט ורבי תנחומא ושאר מדרשי רז"ל בכלל ובפרט החיבור הגדול של המדרש פרקי רבי אליעזר הגדול שאר נקרא בשם שיני ועוקר הריס דהיינו הפי' ע"ד הפשט נקרא בשם שיני שהוא פירוש חמתי כאלו נתנה משיני כאשר קבלה ושמתי הפירוש הזה על הר שיני כמ"ש על הפסוק את אשר ישנו פה ואשר איננו פה וגומר ע"ש ובזכור בהקדמת מר קשישא והפלפול החריף ע"ד הדרוש נקרא בשם עוקר הריס הנעתידים זה בזה בכמה וכמה סבורת עמוקות נבוכות וכניס דברי חמת ולדקו יחדיו השם יתברך יזכני להשלים כל החיבורים הקדושים האזכרים ולהדפיסן כדי לזכות את הרבים בחייס חיותי בס"ד ולהלביש בהן נשמתי לאחר מותי שהן סוד בנדי שבת ויום טוב של הנשמה הנזכר למעלה בהקדמת מר יוקר ותזכה להיות שיעסקו בהן תלמידי ובניי ובני בניי ויתקייס בי לא ימושו מפיך ומפי זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם ירחו עיני ויעמוד לבי ושגל נפשי בהן בעולם הזה ובעולם הבא אמן כן יהי רלון אמ"ן בילה"ו יילה"ו תושלב"ע:

מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים

משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלים אני עמל ואקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלין שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי עולם הבא והם רצים לבאר שחת שנא' ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך. מלמד זה תמלא מבואר בתר סעיד בתריכות מלוד עם כמה מלמדים ופסוקים וסודות נורלים בחלק עליהי מזה ספר בשער האחרון סגולת שער עס"ב בסייעתא דשמיא:

על ידי ר"ב פוע"ליס מקב"ליס דברי ח"ל על העייר וידוי עמהם ב"ן חיים ח"י בן המחבר ספרא דא שהשלמתי לנא בי"ד ורג"ל ולאבא בפרי"טי ובפר"ומו לולי יחסב לי גם כן לנדקה לע"פ שלין לי שום חלומי תורה ביושם משום לחר דזיק"וקין דנו"רא וביטול"ין דא"שא מלן עייל בר נפחא להמן לאבל סלדי במרזימים בשעה סיג"עתי ומלא"תי חיזה טיסעום לו טעות תלמ"יגו סלא חשתי על שכרי ופניתי לת עלמי לתקן מסר כי שם"ס ב"רא דר"חים ע"ל לאב"א ומליגו בר"א מז"כה לאב"א ובלא זאת ילאתי דלא לטוי מלילה בכלל לרור עושה מלאכת השם ברמיה ובכלל מחטיאי הרבים. כה דברי ברא שסניח לו לאב"יו מקום ליזה סוכות חלק להתגדר בו ולמל"א מקום לאבות"יו. לאת נפתלי בן לאבי לדוני המחבר מסור"ר שמואל שלי"ט לחמן סלה משפחת סיידא:

תם ונשלם